BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XLVII
C.
NAPOLI

XLVII
C
15

Digitized by Google

Digitized by Google

IOSEPHI BINGHAMI,

RECTORIS ECCLESIAE HAVENTINAE
IN AGRO HANTONIENSI ANGLIAE,

ORIGINES

SIVE

ANTIQVITATES ECCLESIASTICAE.

EX LINGVA ANGLICANA IN LATINAM
VERTIT

IO. HENRICVS GRISCHOVIVS,

HALBERSTADIENSIS.

VOLVMEN SEPTIMVM.

HALAE,
SVMTIBVS ORPHANOTROPHEI.
M DCC XXIX.

NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

ΣΥΝΟΨΙΣ.

LIBER DECIMVS SEXTVS

De vnitate & diſciplina veteris eccleſiæ.

CAPVT PRIMVM

De vnione & communione obſeruata in veteri eccleſia.

§. I. *De fundamentali vnitate fidei ac obedientiæ in leges CHRISTI* pag. 1

§. II. *De vnitate amoris ac caritatis, tamquam eſſentiali parte chriſtianæ obedientiæ* 9

§. III. *Alia vnitatis genera, neceſſaria ad decus & ornamentum eccleſiæ* 10

§. IV. *Inter hæc referebatur* primo, *Neceſſarius vſus vnius baptiſmi, ordinarie per legitimi alicuius miniſterii manus adminiſtrandi* 13

§. V. Secundo, *Vnitas diuini cultus, in conſociatione & communitate cum eccleſia in precibus, atque adminiſtratione verbi ac ſacramentorum* 18

§. VI. Tertio, *Vnitas ſubiectionis presbyterorum ac populi ſubter epiſcopum ſuum, & moris gerendi omnibus publicis conſtitutionibus eccleſiæ in rebus indifferentibus* 26

§. VII. Quarto, *Vnitas diſciplinæ in ſubiiciendo ſe cenſuris eccleſiæ* 34

§. VIII. *Quomodo diuerſæ eccleſiæ communionem inter ſe coluerint.* Primo, *In fide* 37

§. IX. Secundo, *In mutuo auxilio, quod altera alteri ferebat ad defendendam fidem communem* 38

§. X. Tertio, *In conſociatione atque communitate alterius cum altera in omnibus ſanctis officiis, prout ferebat occaſio* 39

§. XI. Quarto, *In mutua conſenſione ad rata habenda omnia legalia diſciplinæ acta, quæ quidem debito modo hæc illaue eccleſia egiſſet* 43

Digitized by Google

§. XII. Quinto, *In recipiendo concorditer vniuerſalis eccleſiæ conſuetudines, & ſubiiciendo ſe conciliorum generalium decretis* p. 45
§. XIII. Sexto, *In ſubmittendo ſe decretis conciliorum nationalium* 47
§. XIV. *Nulla viſibilis capitis ad omnes eccleſiæ catholicæ partes vna communione coniungendas neceſſitudo* 49
§. XV. *Nec vlla neceſſitas conuenientiæ ac conſenſionis totius eccleſiæ in iiſdem ritibus ac cærimoniis, vtpote rebus indifferentibus* 52
§. XVI. *Quænam indulgentia illis tributa ſit, qui ex ſimplici ignorantia communionem inter ſe diſſoluiſſent* 55
§. XVII. *De diuerſis gradibus vnitatis; & quod nemo in perfecta vnitate eccleſiæ eſſe creditus ſit, qui non in perfecta cum illa communione fuerit* 57

CAPVT SECVNDVM

De diſciplina eccleſiæ & variis eius generibus, deque variis methodis in eius adminiſtratione obſeruatis.

§. I. *Diſciplinam eccleſiæ non conſtitiſſe in reſcindendo ſiue faciendo irritum vllius hominis baptiſmum* 61
§. II. *Sed in excludendo homines a communibus beneficiis & priuilegiis, in baptiſmo collatis* 62
§. III. *Hanc poteſtatem initio mere ſpiritualem fuiſſe poteſtatem, licet quibuſdam in caſibus brachium ſæculare in ſubſidium vocatum* 63
§. IV. *Hoc auxilium numquam eo conſilio petitum, vt quis propter nudum errorem vita priuaretur* 70
§. V. *Diſciplinam eccleſiæ neminem naturalibus ſuis vel ciuilibus iuribus, multo minus magiſtratum poteſtate ſua & debita ei fidelitate priuaſſe* 78
§. VI. *Sed conſtitiſſe 1. In admonitione offenſoris* 80
§. VII. *2. In temporaria communionis interdictione, quam minorem excommunicationem vocitarint* 81
§. VIII. *3. In eiectione de eccleſia, quam maiorem excommunicationem, plenam ſeparationem, anathema, & ſimilibus nominibus appellarint* 84

§. IX.

§. IX. *De hac excommunicatione reliquas eccleſias omnes certiores fieri conſueuiſſe* pag. 86
§. X. *Quo facto eum, qui in vna quadam eccleſia excommunicatus eſſet, pro excommunicato in omnibus eccleſiis habitum fuiſſe* 88
§. XI. *Eiuſque communionem deuitatam in ciuili quoque commercio & externa conuerſatione; nec commemorationem eius poſt mortem fieri permiſſam* 95
§. XII. *Fundamenta & rationes huius praxis* 100
§. XIII. *Nulla munera ſiue oblationes ab excommunicatis recipi licitum* 102
§. XIV. *Nec cum excommunicatis hæreticis matrimonium contrahi, vel eorum recipi eulogias, vel libros legi; ſed eos comburi iuſſos* 103
§. XV. *Quid intelligatur per τὸ tradi Satanæ* 106
§. XVI. *Quid per* Anathema Maranatha? *Et num vlla iſtiuſmodi excommunicationis formula in eccleſia antiqua obtinuerit* 113
§. XVII. *Num excommunicatio vnquam pronuntiata ſit cum exſecratione ſiue per modum deuouendi homines exitio temporali* 116

CAPVT TERTIVM

De perſonis, quibus pœnæ eccleſiaſticæ infligi potuerint, & de criminibus, propter quæ inflictæ ſint.

§. I. *Omnes eccleſiæ ciues, in graue aliquod & offenſionem publicam habens crimen delapſi, eccleſiaſticis pœnis ſine vlla exceptione obnoxii* 124
§. II. *Feminæ non minus quam mares* 125
§. III. *Diuites æque ac pauperes. Nullus commutationi pœnitentiæ locus datus, nulla amicitiæ ratio habita* 127
§. IV. *Quodnam priuilegium nonnulli ſibi arrogauerint ex martyrum in carcere detentorum pro ipſis deprecatione. Et quemadmodum ad hoc reſponderit* Cyprianus 128
§. V. *Magiſtratus & principes cenſuris eccleſiaſticis æque ac reliqui omnes ſubiecti* 130
§. VI. *Quibus in caſibus ab excommunicatione maiore in rem eccleſiæ abſtinuerint* 145

Digitized by Google

§. VII. *Inſontes numquam cum ſontibus eccleſiaſticis pœnis inuoluti. Origo & nouitas interdictorum papalium* pag. 156
§. VIII. *Periculum excommunicandi innocentes* 160
§. IX. *Nemo excommunicandus, niſi prius auditus, & pro ſe ipſo dicere permiſſus* 162
§. X. *Nec quiſquiam, niſi legaliter conuictus, ſiue ſua ipſius confeſſione, ſiue fide digna teſtatione aliorum, aduerſus quos exceptioni non eſſet locus; ſiue tali euidentia criminis, quod ipſo facto hominem excommunicationi obnoxium redderet, ſine vlla formali denuntiatione* 163
§. XI. *Excommunicatio non ordinarie iunioribus, pueris, vel impuberibus inflicta* 167
§. XII. *Quemadmodum poſt mortem interdum aliqui excommunicati fuerint* 170
§. XIII. *Cenſuræ eccleſiaſticæ non inflictæ propter peccata leuia* 173
§. XIV. *Quid veteres per paruas cauſſas hoc in negotio intelligant, quomodo eas a grauioribus diſtinguant* 174
§. XV. *Excommunicatio non inflicta propter cauſſas temporales* 185
§. XVI. *Nulli epiſcopo, ad vlciſcendas priuatas iniurias ſibi illatas, eam adhibere licitum* 188
§. XVII. *Nullus excommunicandus propter peccata meditata tantum & cogitata* 190
§. XVIII. *Nec propter actiones coactas & inuoluntarias* 191

CAPVT QVARTVM

De ſic dictis grandibus criminibus ſigillatim, quorum præcipuum idololatria. De diuerſis eius ſpeciebus & gradibus pœnarum, pro delictorum proportione & qualitate illis conſtitutarum.

§. I. *Error notatur quorumdam de numero grandium peccatorum, qui ea ad idololatriam, adulterium & homicidium reſtringunt* 193
§. II. *Recenſio grandium criminum in lege ciuili data, multo amplior & vberior* 194

§. III.

§. *III. Et in lege eccleſiaſtica, grandium criminum enarratio ad vniverſum decalogum extenditur* pag. 195

§. *IV. De grandibus criminibus contra primum & ſecundum præceptum ſigillatim. De idololatria & diuerſis eius ſpeciebus & gradibus* 196

§. *V. De* ſacrificatis & turificatis, *hoc eſt iis, qui incenſa idolis offerendo deque ſacrificiis ſumendo in idololatriam delabebantur* 197

§. *VI. De* libellaticis, *in quo eorum conſliterit idololatria* 202

§. *VII. De illis, qui amentiam ſimulabant, vt ne ſacrificare cogerentur* 205

§. *VIII. De adiutoribus idololatriæ. De flaminibus, munerariis, & coronatis. Quinam fuerint, & quomodo rei idololatriæ habiti* 206

§. *IX. Quemadmodum duumuiratus aliquem idololatriæ reum fecerit, & quemadmodum punitus ſit* 208

§. *X. Quemadmodum ſcenici, hiſtriones, aurigæ & alii luſores, theatri ac circi frequentatores idololatriæ incuſati & propterea puniti fuerint* 209

§. *XI. De idolorum artificibus, eorumque crimine & pœna* 211

§. *XII. De idololatria, in ædificandis vel ornandis gentilium aris & templis commiſſa* 213

§. *XIII. De mercatoribus tus vendentibus pro templis idolorum, & de emtoribus ac venditoribus publicarum victimarum* 216

§. *XIV. De eſu eorum, quæ idolis immolabantur. Quomodo & quando idololatriæ incuſatus fuerit* 216

§. *XV. Num quis chriſtianus ex curioſitate ſacrificio deorum adeſſe potuerit, ſi ipſi quidem cultui ſe non iungeret?* 218

§. *XVI. Num alicui ſuum ipſius cibum in idolorum templis edere licuerit?* 221

§. *XVII. Num conuiuari cum paganis in feſtis idolorum diebus?* 222

§. *XVIII. De idololatria in cultu angelorum, ſanctorum, martyrum, imaginum &c. commiſſa* 230

§. *XIX. De fautoribus & adiutoribus idololatriæ* 231

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT QVINTVM

De curioſarum & vetitarum artium exercitio, hoc eſt, de diuinatione, magia & incantamento: Et de legibus eccleſiæ, ad puniendum eas promulgatis.

§. *I. De diuerſis diuinationis ſpeciebus. Speciatim de aſtrologia* pag. 235
§. *II. De augurio* 240
§. *III. De diuinatione per ſortes* 241
§. *IV. De diuinatione per explicitum pactum cum ſatana* 245
§. *V. De incantatione magica & faſcinatione* 249
§. *VI. De amuletis, carminibus & characteribus magicis* 251
§. *VII. De præſtigiis, ſiue commentitiis miraculis, poteſtate ſatanæ effectis* 259
§. *VIII. De obſeruatione dierum & caſuum fortuitorum & de præſagiis ac ominibus inde factis* 263

CAPVT SEXTVM

De defectione a religione chriſtiana ad iudaiſmum & paganiſmum; de hæreſi & ſchiſmate, ſacrilegio & Simonia.

§. *I. De iis, qui a religione chriſtiana omnino deſciſcebant ad iudaiſmum* 268
§. *II. De iis, qui religionem iudaicam cum chriſtiana commiſcebant* 271
§. *III. De iis, qui cum iudæis in illicitis eorum ritibus ac conſuetudinibus faciebant* 274
§. *IV. De illis, qui ſponte ſua ad paganiſmum deficiebant* 282
§. *V. De hæreticis & ſchiſmaticis eorumque pœnis tam eccleſiaſticis quam ciuilibus* 284
§. *VI. De pœnis ciuilibus, per leges imperiales illis inflictis* 285
§. *VII. Quemadmodum hæretici per diſciplinam eccleſiæ tractati fuerint.* Primo, *Anathemate perculſi de eccleſiaque proiecti* 290
§. *VIII.* Secundo, *Excluſi ab ingreſſu in eccleſiam per nonnullos, etſi non per omnes, canones* 292
§. *IX.* Tertio, *Nemini licitum hæreticos & ſchiſmaticos, conuentus eorum frequentando, confirmare* 294

§. X.

§. X. Quarto, *Nemini edere vel conuerſari cum hæreticis, vel eorum munera recipere, vel ſcripta retinere, vel contrahere cum illis matrimonium* pag. 296
§. XI. Quinto, *Hæreticis non permiſſum, in cauſſa quadam eccleſiaſtica aduerſus aliquem catholicum teſtari* 297
§. XII. Sexto, *Hæreticis in paterna hæreditate ſuccedere non permiſſum* 300
§. XIII. Septimo, *Nemini hæretico locum inter clericos habere permiſſum poſt reditum ad eccleſiam ſuam* ibid.
§. XIV. Octauo, *Nullum ordinari licitum, qui quempiam in familia ſua haberet, fidei catholicæ haud addictum* 301
§. XV. *Cauſſam ſuam ad iudicem hæreticum deferre, ſub pœna excommunicationis interdictum catholicis* 302
§. XVI. *Quantum pœnitentiæ tempus hæreticis reſipiſcentibus conſtitutum fuerit* ibid.
§. XVII. *Quemadmodum hoc variarit pro ætate, ſtatu & conditione diuerſorum hæreticorum* 304
§. XVIII. *Hæreſiarchæ ſeuerius quam ſectatores eorum tractati* 306
§. XIX. *Voluntarii deſertores etiam ſeuerius, quam qui metu coacti ad errores hæreticos ſe conformarant, habiti* ibid.
§. XX. *Diſtinctio facta inter eos hæreticos, qui baptiſmi formam retinerent, & eos, qui eam reiicerent vel corrumperent* 307
§. XXI. *Nemo pro formali hæretico habendus, antequam admonitioni eccleſiæ contumaciter reſtitiſſet* ibid.
§. XXII. *Similis diſtinctio in cenſuris eccleſiæ ſchiſmaticis infligendis, pro diuerſa natura variiſque gradibus ſchiſmatis, obſeruata* 309
§. XXIII. *De ſacrilegio. Speciatim de rerum, ſacris vſibus dicatarum, translatione in vſus alienos* 310
§. XXIV. *De ſacrilegio, in ſepulchrorum ſpoliatione commiſſo* 312
§. XXV. *De ſacrilegio veterum traditorum, qui biblia ſua & ſacra vaſa gentilibus comburenda tradebant* 315

Digitized by Google

§. *XXVI. De ſacrilegio profanandi ſacramentum, eccleſias, altaria & ſcripturas ſacras, cetera* pag. 316
§. *XXVII. De ſacrilegio priuandi homines vſu ſacrarum ſcripturarum, & verbi Dei, atque ſacramentorum, ſpeciatim calicis in cœna dominica* 319
§. *XXVIII. De* Simonia *in emtione ac venditione ſpiritualium donorum* 321
§. *XXIX. De* Simonia *in emtione eccleſiaſticarum dignitatum* 325
§. *XXX. De* Simonia *in ambitioſa ſacrorum officiorum vſurpatione, & ſacrilega ratione ſe intrudendi in aliorum hominum locum & muneris functionem* 327

CAPVT SEPTIMVM

De peccatis contra præceptum tertium, blaſphemia, profana iurandi adſiduitate, periurio, & votorum violatione.

§. *I. De blaſphemia apoſtatarum* 331
§. *II. De blaſphemia hæreticorum & profanorum chriſtianorum* 333
§. *III. De blaſphemia in ſpiritum ſanctum. Quam eius notionem habuerint veteres: Et quas ei pœnas inflixerint* 335
§. *IV. De temere iurandi cacoëthe. Non omne iuriſiurandi genus interdictum* 353
§. *V. Sed tantum in vanum & temere iurandi adſiduitas* 359
§. *VI. Et iurare per res creatas* 361
§. *VII. Et per genium imperatoris, & per ſanctos & angelos* 363
§. *VIII. De periurio eiuſque pœnis* 367
§. *IX. De violatione votorum* 370

CAPVT OCTAVVM

De peccatis contra præceptum quartum, ſiue de tranſgreſſionibus legis, religioſum diei dominicæ obſeruationem iniungentis.

§. *I. Fuga religioſorum conuentuum die dominica quomodo per leges eccleſiæ punita ſit* 373

§. *II.*

§. II. *De frequentatione cuiuſdam partis diuini cultus die dominica & neglectione partis reliquæ* pag. 374
§. III. *Ieiunium diei dominici ſub pœna excommunicationis prohibitum* 375
§. IV. *Frequentatio theatri aliorumque ludorum & delectamentorum in hoc die quomodo punita* 377

CAPVT NONVM

De grandibus peccatis contra præceptum quintum, inobedientia in parentes & dominos, coniuratione & rebellione aduerſus principes; & contemtu legum eccleſiæ.

§. I. *Liberis parentes ſuos ſpecioſo religionis titulo deſerere non permiſſum. Pœna eorum, qui aliter ſtatuerent* 380
§. II. *Liberis ſine parentum ſuorum conſenſione haud licitum connubia inire* 382
§. III. *Nec ſeruis ſine dominorum ſuorum conſenſu* 385
§. IV. *De pœna criminis læſæ maieſtatis* 386
§. V. *De contemtoribus legum eccleſiæ* 390

CAPVT DECIMVM

De grandibus peccatis contra præceptum ſextum, homicidio, parricidio, αὐτοχειρίᾳ, membrorum corporis laceratione, vſu poculi abortionis, ceteris.

§. I. *Homicidium ſemper pro capitali & indigno venia crimine per leges ciuiles habitum* 392
§. II. *Quomodo punitum per leges eccleſiaſticas* 394
§. III. *Atrocitas homicidii, cum aliis criminibus, idololatria, adulterio & artibus magicis coniuncti* 396
§. IV. *Vſus poculi abortionis condemnatus ac punitus vti homicidium* 397
§. V. *Pœna parricidii* 399
§. VI. *De αὐτοχειρίᾳ* 400

Digitized by Google

§. *VII. De membrorum corporis laceratione* pag. 400
§. *VIII. De inuoluntario & fortuito homicidio* 402
§. *IX. Falſi teſtes contra hominis alicuius vitam in homicidis habiti* 404
§. *X. Delatores fratrum ſuorum tempore perſecutionis vt homicidæ tractati* 405
§. *XI. Expoſitio infantium pro homicidio habita* ibid.
§. *XII. Si qua virgo vitiata præ mœrore ſe ipſa interfeciſſet, vitiator homicidii reus habitus* 408
§. *XIII. Laniſtæ homicidii conſortes habiti, eorumque ars damnata* ibid.
§. *XIV. Spectatores cædis, in theatro commiſſæ, ſocii & conſortes quoque cædis habiti* 410
§. *XV. Qui pauperes & inopes fame perire ſiuiſſent, homidicii rei crediti* 411
§. *XVI. Et omnes illi, quorum auctoritate homicidium eſſet perpetratum* 412
§. *XVII. Inimicitiæ, iurgia ac contentiones, vt inferiores homicidii gradus, punitæ* ibid.

CAPVT VNDECIMVM

De grandibus peccatis contra præceptum ſeptimum, fornicatione, adulterio, inceſtu, ceteris.

§. *I. Pœna fornicationis* 414
§. *II. De adulterio* 416
§. *III. De inceſtu* 419
§. *IV. Num conſobrinorum coniugia inceſtuoſa credita ſint* 423
§. *V. De polygamia & concubinatu* 426
§. *VI. De coniugio, poſt illegitimum diuortium inito* 430
§. *VII. De ſecundis, tertiis & quartis nuptiis* 436
§. *VIII. De raptu* 439
§. *IX. De impuritatibus, vltra naturam euagantibus* 441
§. *X. De lenocinio, ſiue quæſtu meretricio* 445
§. *XI. De compoſitione & lectione librorum laſciuorum* 448

Digitized by Google

§. XII. Theatri & comœdiarum frequentatio prohibita hoc intuitu pag. 449
§. XIII. Omnes etiam exceſſus luxuriæ atque intemperantiæ eadem de cauſſa 453
§. XIV. Promiſcua etiam mulierum & virorum lauatio 455
§. XV. Et mixtæ ac turpes ſaltationes, cantica amatoria & id genus alia 458
§. XVI. Veſtium etiam virilium & muliebrium permutatio, ſeu diſſimulatio ſexus 461
§. XVII. Et ſuſpectæ vigiliæ ſiue pernoctationes mulierum in eccleſiis ſub obtentu deuotionis 464

CAPVT DVODECIMVM

De grandibus peccatis contra præceptum octauum, furto, oppreſſione, vſura, iuſtitiæ violatione, fraudibus ac fallaciis in rerum commercio ac negotiatione.

§. I. De iis, qui doctrinam de abdicatione omnium rerum & de communione bonorum inculcarunt 464
§. II. De plagio 466
§. III. De malitioſa iniuſtitia 467
§. IV. De ſimplici furto 468
§. V. De iniuſta rerum perditarum retentione 469
§. VI. De recuſatione ſolutionis rerum creditarum 470
§. VII. Et præſtationis eorum, ad quæ facienda homines vi promiſſi vel contractus adſtringuntur 471
§. VIII. De remotione terminorum ac limitum agrorum 472
§. IX. De oppreſſione 473
§. X. De exactionibus iudicum, eoſque turpi largitione corrumpendi ſtudio 476
§. XI. De exactionibus publicanorum & curatorum publicorum redituum, aliorumque officialium imperii Romani 478
§. XII. De exactionibus aduocatorum, iureconſultorum & apparitorum iudicum 479
§. XIII. De negotiatione vſuræ 481

§. XIV.

§. *XIV De dolo malo* pag. 482
§. *XV. De calumnia cum reſpectu ad alterius poſſeſſiones & fortunas; & de oppoſita ei fraude adulationis* 485
§. *XVI. De fraudatione in rebus ſibi concreditis* 489
§. *XVII. De fraudatione in rerum commercio cum aliis* 491
§. *XVIII. De receptione & occultatione latronum, & emtione rerum furtiuarum* 499
§. *XIX. Otium notatum & punitum tamquam mater furti* 501
§. *XX. Et luſus aleæ, tamquam occaſio fraudis & ruinæ multarum familiarum, hoc pacto ad ſummam egeſtatem reductarum* 504

CAPVT DECIMVM TERTIVM

De grandibus criminibus contra præceptum nonum, falſa accuſatione, libellis famoſis, obtrectatione, calumnia & maledicentia, contumelia & iniuria, ceteris.

§. *I. De falſo teſtimonio* 507
§. *II. De libellis famoſis* 511
§. *III. De obtrectatione per arcanos & inſidioſos ſuſurrus* ibid.
§. *IV. De calumnia & maledicentia, ſiue ſcurrilibus & mendacibus ſermonibus: Et de arcanorum proditione* 512
§. *V. De mendacio. Quatenus hoc hominem diſciplinæ eccleſiaſticæ ſubiecerit* 514

CAPVT DECIMVM QVARTVM

De grandibus peccatis contra præceptum decimum, inuidia, auaritia, ceteris.

§. *I. Num inuidia ſiue liuor hominem diſciplinæ eccleſiaſticæ ſubiecerit* 518
§. *II. De ſuperbia, ambitione & arrogantia* 519
§. *III. De auaritia* 520
§. *IV. De carnalibus voluptatibus* 521

I.N.I.

Digitized by Google

I. N. I.

ORIGINVM ECCLESIASTICARVM

LIBER DECIMVS SEXTVS

DE VNITATE ET DISCIPLINA VETERIS ECCLESIAE.

CAPVT PRIMVM

DE VNIONE ET COMMVNIONE OBSERVATA IN VETERI ECCLESIA.

§. I.

De fundamentali vnitate fidei ac obedientiæ in leges CHRISTI.

DISCIPLINA eccleſiaſtica quum eo potiſſimum ſpectet, vt in rebus omnibus neceſſariis vnitatem conſeruet eccleſiæ, eamque puram præſtet atque a corruptione liberam, extrudendo indigna membra ſocietate & communione illius, & denegando illis omnia, quæ ad eam ſpectant, priuilegia; nihil tam aptum tamque conveniens ad inchoandum de veteris eccleſiæ diſciplina ſermonem erit, quam præfari quædam de iſta vnione ac communio-

ne, quam in omnibus ſuis membris, in vno corpore myſtico ſub *CHRISTO* vniuerſali capite ſuo vnitis, conſeruare adlaborit. Et heic quidem primum omnium vnitati fidei maxime inſiſtebant, tamquam fundamento, in quo omnia reliqua vnitatis chriſtianæ genera nitebantur; & proximo loco vnitatem requirebant ſanctitatis ſiue obedientiæ, vt eccleſia vna eſſe poſſet in obſeruandis legibus ac inſtitutionibus *CHRISTI*. Sunt [*a*], qui primum iſtud vnitatis genus ad fundamentum & eſſentiam [*] eccleſiæ referunt, reliqua autem genera omnia neceſſaria tantum eſſe putant ad decus & ornamentum [†] illius. Ego vero exiſtimo, veteres [*b*] & fidei & obedientiæ vnitatem inſtar fundamenti ad ipſam eſſentiam eccleſiæ neceſſariam crediꝺiſſe, quia *CHRISTVS* vtramque coniungit, tamquam petram, ſuper quam ædificanda ſit ipſius eccleſia. Nam quemadmodum de fide dicit, *Super hanc petram ædificabo meam eccleſiam: & portæ inferorum non ſuperabunt eam.* Matth. XVI, 18. ita de obedientia in leges ſuas ait, *Qui audit ex me ſermones iſtos, & eos præſtat, adſimilabo eum viro prudenti, qui ædificauit domum ſuam ſuper petram: decidit autem nimbus, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & inciderunt domui illi; ſed non cecidit: fundata enim fuerat ſuper petram. Et quiſquis audit ex me hos ſermones, & eos non præſtat, adſimilabitur viro fatuo, qui ædificauit domum ſuam ſuper arenam: deſcendit autem pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti & impegerunt in domum illam: & cecidit, & fuit caſus eius magnus.* Matth. VII, 24-27. *Lucas* euangeliſta eumdem locum recenſens, ita reddit: *Qui audiuit* (ſermones meos) *nec præſtitit, ſimilis eſt cuipiam, qui ædificauit domum ſuam ſuper ſolum abſque fundamento, cui illiſum eſt flumen: itaque ſtatim cecidit, fuitque ruina domus illius magna,* Luc. VI, 49. Vt adeo obedientia, æque ac fides, pars huius fundamenti ſit, ſuper quod eccleſia *CHRISTI* ædificatur: & is, qui non retinet obedientiæ vnitatem, eſſentiali fundamenti iſtius parte deſtituatur, nec verum ac viuum myſtici corporis *CHRISTI* membrum ſit, ſed infructuoſus tantum, & a radice præciſus ramus.

(*a*) Claget *of Church-Unity* p. 196.
(*) *To the very Being of the Church*, Ad ipſum eſſe eccleſiæ.
(†) *To the Well-being of it*, Ad bene eſſe illius.
(*b*) Vid. Auguſtin. de vnit. eccleſ. c. XXI. (c. XIIX. edit. Baſil. MDLXIX. vid. infra ſub litt. (q).

Quo

Digitized by Google

Quo reſpiciens ſeruator alio loco dicit, *Quiſquis ſoluerit vnum ex mandatis hiſce minimis, & ita docuerit homines, minimus vocabitur in regno cælorum*, Matth. V, 19.

QVAMOBREM quum mitteret apoſtolos ſuos ad docendum omnes populos, duo illis præcipiebat, primum, *vt baptizarent illos in nomen* ſiue fidem *patris, filii & ſpiritus ſancti;* & deinde, *vt docerent eos ſeruare omnia, quæ mandarit ipſis*, Matth. XXVIII, 20. Et ob eamdem rationem vetus eccleſia nullum vmquam admittebat ad baptiſma (quod ordinarium oſtium erat, per quod proſelyti admittebantur & tamquam membra cum corpore eccleſiæ vniebantur) niſi ad duo iſta præſtanda eos adduxiſſet: 1. Ad edendam profeſſionem præcipuorum chriſtianæ fidei articulorum: Et 2. ad promittendam ſanctam obedientiam legibus & præceptis *CHRISTI:* quemadmodum libro quodam antecedente [*] oſtendimus pluribus, quando de neceſſariis conditionibus, ab hominibus ante baptiſmum ſuum requiſitis, egimus. Vbi ſpeciatim ex AVGVSTINO adnotauimus, quod excellentiſſimum librum *de fide & operibus* ſcripſerit, vt obedientiam & ſtudium bonorum operum, æque ac fidem, ei neceſſarium eſſe oſtenderet, qui chriſtianus eſſe cupiat: contra nonnullos, qui quidem fidei in *CHRISTVM*, non vero obedientiæ, legibus ipſius præſtandæ, profeſſionem ab hominibus, ſi tamquam chriſtiani cum eccleſiæ corpore per baptiſmum vniri velint, neceſſario requiri dictitabant. Homines baptizandos & eccleſiæ vniendos eſſe contendebant, ſi fidei fundamentum inconcuſſum retineant, quæcumque demum mala opera ſuper illud ædificarent: per quaſdam enim pœnas ignis eos poſſe purgari ad ſalutem percipiendam merito fundamenti, quod tueantur. Ad quæ AVGVSTINVS reſpondebat, falſam hanc eſſe verborum apoſtoli interpretationem; & licet hi homines tantæ impudentiæ ſint, vt eccleſiæ praxin nouitatis incuſent, fuiſſe tamen firmam ac perpetuam maiorum conſuetudinem, vt eos, qui malam turpemque vitam, facinoribus & flagitiis euidentiſſimis notam, mutare noluerint, a baptiſmo arcerent, eiſque communionem eccleſiæ conſtanter denegarent; idque regulis antiquæ veritatis fundari, manifeſto declarantis, quod, qui talia faciant, regni Dei poſſeſſionem non

(*) Lib. XI. cap. VII. §. VI. volum. IV. p. 270.

ſint occupaturi. Quando igitur & fides & obedientia ad baptiſmum ſimpliciter & abſolute requiri creditæ ſunt, non minus neceſſario ad homines in vera & perfecta eccleſiæ vnitate conſeruandos requiri exiſtimandæ ſunt, niſi ſtatuere velis, rem aliquam neceſſariam eſſe ad reddendum aliquem hominem chriſtianum, quæ non ſit neceſſaria ad reddendum eum vel conſeruandum membrum eccleſiæ.

Si iam quæratur, quinam fidei articuli & quænam praxeos capita ita ad fundamentum & eſſentiam chriſtianiſmi & vnitionis multorum chriſtianorum in vnum corpus eccleſiæ, ſpectare credita ſint: veteres in ſoluenda hac quæſtione plane & dilucide loquuntur. Quod enim ad articulos fidei fundamentales attinet, eos eccleſia ſemper e ſcriptura in ſua ſymbola conlegit, quorum profeſſio ab altera parte numquam non neceſſaria, & ab altera parte ad admiſſionem membrorum in eccleſiam per baptiſmum idonea credebatur; & conſequenter cum neceſſaria tum idonea ad hominem in vnitate eccleſiæ conſeruandum, quatenus ad vnitatem fidei pertinet, generatim ab omnibus chriſtianis requiſitam, vt vnum corpus & vnam credentium eccleſiam conſtituant. Huius rei reſpectu, vt libro quodam ſuperiore [†] oſtendimus, ſymbolum a veteribus vocari ſolebat *κανὼν* & *regula fidei*, quod eſſet nota regula, ad quam orthodoxiam & hæreſim examinabant & diiudicabant. Huic regulæ ſi quis adhærebat, orthodoxus chriſtianus & in fidei catholicæ communione eſſe credebatur: Sin autem ab ea in vllo fidei capite deflecteret, ſpectabatur tamquam qui ſe ipſe præſcidiſſet & ab eccleſiæ communione ſeparaſſet, fouendo opiniones hæreticas & communem fidem deſerendo. Ita patres concilii *Antiocheni* [b] *Paulum Samoſatenſem* a canone, hoc eſt a ſymbolo eccleſiæ, receſſiſſe dicunt, eo quod *CHRISTI* negaret diuinitatem. IRENAEVS [c] *regulam veritatis im-*

(†) Lib. X. c. III. §. II. vol. IV. p. 65.

(b) Epiſtol. concil. Antioch. ap. Euſeb. lib. II. c. XXX. Ὅπου δὲ ἀποστὰς τοῦ κανόνος ἐπὶ κίβδηλα καὶ νόθα διδάγματα μετελήλυθεν, οὐδὲν δεῖ τοῦ ἔξω ὄντος τὰς πράξεις κρίνειν. *Quoniam a* fidei regula *recedens ad ſpuriam & adulterinam doctrinam ſe tranſtulit, hominis ab eccleſia alieni actus examinare nihil attinet.*

(c) Iren. lib. I. c. I. §. XX. p. 44. ὁ τὸν κανόνα τῆς ἀληθείας ἀκλινῆ ἐν ἑαυτῷ κατέ-

mobi-

mobilem vocat, de eaque ſic loquitur: *Hanc* [*d*] *fidem eccleſia, & quidem in vniuerſum mundum diſſeminata, diligenter cuſtodit, quaſi vnam domum inhabitans: & ſimiliter credit iis, quaſi vnam animam habens & vnum cor, & conſonanter hæc prædicat, & docet & tradit, quaſi vnum poſſidens os. Nam etſi in mundo loquelæ diſſimiles ſunt, ſed tamen virtus traditionis vna & eadem eſt. Et neque hæ, quæ in Germania ſunt fundatæ eccleſiæ, aliter credunt, aut aliter tradunt: neque hæ, quæ in Hiberis ſunt, neque hæ, quæ in Celtis, neque hæ, quæ in Oriente, neque hæ, quæ in Aegypto, neque hæ, quæ in medio mundi ſunt conſtitutæ: ſed ſicut ſol creatura Dei in vniuerſo mundo vnus & idem eſt; ſic & lumen, prædicatio veritatis, vbique lucet, & illuminat omnes homines, qui volunt ad cognitionem veritatis venire. Et neque is, qui valde præualet in ſermone, ex iis qui præſunt eccleſiis, alia quam hæc ſunt dicet: nemo enim ſuper magiſtrum eſt: neque infirmus in dicendo deminorabit traditionem. Quum enim vna & eadem fides ſit, neque is, qui multum de ea poteſt dicere ampliat, neque is qui minus, deminorat.* Ita TERTVLLIANVS [*e*] ait: *Regula fidei vna omnino eſt ſola immobilis & irreformabilis, credendi ſcilicet in vnicum Deum omnipotentem mundi conditorem, & filium eius Ieſum Chriſtum, natum ex virgine Maria*, cetera. *Hæc regula*, inquit alibi [*f*], *a Chriſto inſtituta, nullas habet apud nos quæſtiones, niſi quas hæreſes inferunt & quæ hæreticos faciunt. --- Nihil vltra ſcire, omnia ſcire eſt.* Et alio loco [*g*]: *Hanc regulam ab initio euangelii decucurriſſe, etiam ante priores quoſque hæreticos, nedum ante Praxean heſternum, probabit tam ipſa poſteritas omnium hæreticorum, quam ipſa nouellitas Praxeæ heſterni.* CYPRIANVS [*h*] dicit, eamdem eſſe legem, quam vniuerſa catholica eccleſia teneat,

χων, ὅν διὰ τοῦ βαπτίσματος εἴληφε, *qui* regulam veritatis immobilem *apud ſe habet, quam per baptiſmum accepit.*

(*d*) Iren. ibid. c. III. p. 46. *ταύτην τὴν πίστιν ἡ ἐκκλησία, καίπερ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διεσπαρμένη, ἐπιμελῶς φυλάσσει, κ.τ.λ.* vid. lib. X. c. IV. §. I. ſub litt. (d). vol. IV. p. 81.

(*e*) Tertul. de veland. virgin. c. I.

(*f*) Id. de præſcript. aduerſ. hæreticos c. XIII.

(*g*) Id. contr. Prax. c. II.

(*h*) Cyprian. epiſt. LXIX. al. LXXVI. ad Magnum p. 183. (p. 296. edit. Amſtelod. MDCC.) Quod ſi quis illud opponit, vt dicat, *eamdem Nouatianum legem tenere, quam catholica eccleſia teneat*, eodem ſymbolo, quo & nos, baptizare &c. -- ſciat, quiſquis hoc opponendum putat; primum, non eſſe vnam nobis & ſchiſmaticis ſymboli legem; neque eamdem interrogationem. Nam quum dicunt: Credis remiſſionem peccatorum & vitam æ-

Digitized by Google

et ipſos *Nouatianos* eodem ſymbolo baptizare, etiamſi ratione ſenſus articuli de eccleſia a catholicis diſcrepent. Vnde NOVATIANVS in libro *de trinitate* [*i*] non dubitat ſymbolum eodem nomine *regulæ veritatis* appellare. Et HIERONYMVS [*k*] in eumdem modum, contra *Montaniſtarum* diſputans errores, ait: ***Primum in fidei regula diſcrepamus. Nos patrem & filium & ſpiritum ſanctum in ſua vnumquemque perſona ponimus, licet ſubſtantia copulemus: illi, Sabellii dogma ſectantes, trinitatem in vnius perſonæ anguſtias cogunt.*** Ex quibus omnibus liquido apparet, fundamentales fidei articulos fuiſſe eos, quos eccleſia primitiua in ſymbola ſua ſummatim redegit, quorum in profeſſione homines tamquam membra in corporis ſui vnitatem per baptiſmum admittebat; & ſi qui defererent hanc fidem vel corrumperent, non amplius pro chriſtianis habebantur, ſed pro hæreticis, qui vnitatem eccleſiæ ſoluta vnitate fidei ſoluiſſent, etiamſi non aliam præterea ſeceſſionem ab illius communione feciſſent. Nam vt CLEMENS ALEXANDRINVS [*l*] ex HERMA PASTORE obſeruat, ***Fides virtus eſt, quæ eccleſiam continet.*** Vnde HEGESIPPVS, vetuſtus ille hiſtoricus, de antiquis loquens hæreticis, ait [*m*]: ***Vnitatem eccleſiæ diſciderunt, adulterinam inuehentes doctrinam aduerſus Deum & aduerſus CHRISTVM eius:*** Hoc eſt, negantes quoſdam de præcipuis ac fundamentalibus articulis fidei. Qui ex hiſce vel vnicum infringit, ille nec eccleſiæ vnitatem nec ſuum ipſius, tamquam chriſtiani, characterem tueri poteſt. *Idcirco*, inquit CYPRIANVS [*n*], ***per omnia debemus eccleſiæ catholicæ vnitatem tenere, nec in aliquo fidei & veritatis***

ternam per ſanctam eccleſiam; mentiuntur in interrogatione, quando non habeant eccleſiam &c.

(*i*) Nouat. de trinit. c. I. *Regula* exigit *veritatis*, vt primo omnium credamus in Deum patrem & dominum omnipotentem, cetera. Cap. IX. Eadem *regula veritatis* docet nos, credere poſt patrem etiam in filium Dei, cetera.

(*k*) Hieron. epiſt. LIV. ad Marcellam.

(*l*) Clem. ſtromat. lib. II. p. 454. edit. Oxon. *ἡ συνέχουσα τὴν ἐκκλησίαν ἀρετὴ, ἡ πίστις ἐστί.* Hermes Paſtor lib. I. viſion. III. c. VIII. Prima earum, quæ turrim (nempe eccleſiam) continet manu, fides vocatur: per hanc ſalui fiunt electi Dei &c.

(*m*) Hegeſip. ap. Euſeb. lib. IV. c. XXII. *Ἐμέρισαν τὴν ἕνωσιν τῆς ἐκκλησίας φθορίμαίοις λόγοις κατὰ τοῦ θεοῦ καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ.*

(*n*) Cyprian. epiſt. LXXI. ad Quintum p. 194. (p. 303. edit. Amſtelod.)

hoſti-

hoſtibus cedere. Nec chriſtianus [o] videri poteſt, qui non permanet in euangelii eius & fidei veritate. TERTVLLIANVS, *Si haeretici ſunt,* inquit [p], *chriſtiani eſſe non poſſunt.* Eadem dicuntur a LACTANTIO, HIERONYMO, ATHANASIO, HILARIO multisque veteribus ſcriptoribus aliis, quorum ſententiam hac de re fuſius repraeſentauimus alibi [*]. Quemadmodum igitur vnitas erat fidei, neceſſario tuenda in certis articulis fundamentalibus, ad faciendum quempiam chriſtianum: Ita hi articuli ſemper reperiebantur in ſymbolis eccleſiaſticis; quorum profeſſione vnitas fidei conſeruari credebatur; ſeceſſio autem ab illis in aliquo fidei capite, vnius iſtius fidei exiſtimabatur violatio, & defectio ab vnitate eccleſiae.

QVOD ad capita obedientiae erga leges & praecepta *CHRISTI* attinet, quae ad fundamentum & eſſentiam chriſtianiſmi ac vnitatis eccleſiaſticae ſpectare iudicabantur, ea generatim comprehendebantur his breuibus formulis *abrenuntiandi diabolo eiuſque cultui & operibus, nec non addicendi ſeſe Chriſto, & promittendi vitam regulis euangelii ipſius reſpondentem.* Per quam rem intelligebant abrenuntiationem omnium grandium peccatorum, idololatriae videlicet, veneficii, homicidii, iniuſtitiae, intemperantiae, impuritatis, & quidquid mundanarum & carnalium cupiditatum nomine inſigniri poteſt, atque contra generalem euangelii tenorem gratiamque Dei, quae illuxit omnibus hominibus, erudiens nos, vt *abnegata impietate & mundanis cupiditatibus temperanter & iuſte & pie viuamus in praeſenti ſaeculo*, reſiſtit & repugnat. Quicumque ſecundum hanc regulam incedebant, & actiones ſuas vitamque vniuerſam ad hanc generalem officii chriſtiani normam inſtituebant; *adiicientes fidei ſuae virtutem, virtuti vero notitiam, notitiae vero continentiam, continentiae vero tolerantiam, tolerantiae vero pietatem, pietati vero fraternum amorem, fraterno vero amori caritatem;* hi verus *Iſrael* Dei & in perfecta eccleſiae eius vnitate erant. Quoad haec faciebant, labi haud poterant. Nihil eos ſeparare valebat ab eccleſia ipſius, vel ab amore Dei in *CHRISTO IESV. Ita enim ample ſubminiſtrabatur illis introitus in aeternum regnum domini noſtri & ſeruatoris Ieſu Chriſti.*

(o) Cypr. de vnit. eccleſ. p. 114. (p. 82. edit. Amſtelod.)
(p) Tertull. de praeſcript. c. XXXVII.
(*) Lib. I. c. III. §. IV. vol. I. p. 33. 34.

Quod-

Quod ſi autem homines vitam agerent huic regulæ contrariam, *ambulantes in operibus carnis non ſpiritus, Deum profitentes ſe ſcire, ſed factis negantes;* quamlibet corpore & externa ſpecie viſibili corpori eccleſiæ vniti eſſe poſſent, interne tamen & ſpiritualiter ab eo erant ſeparati. AVGVSTINVS [q] expreſſis verbis hoc adfirmat, *Quum boni*, inquiens, *& mali dent & accipiant baptiſmi ſacramentum, nec generati ſpiritualiter in corpus & membra Chriſti coædificentur niſi boni, profecto in bonis eſt illa eccleſia, cui dicitur, Sicut lilium in medio ſpinarum, ita proxima mea in medio filiarum,* Cant. II, 2. *In his eſt enim, qui ædificant ſuper petram, id eſt, qui audiunt verba Chriſti & faciunt. --- Non eſt ergo in eis, qui ædificant ſuper arenam, id eſt, qui audiunt verba Chriſti & non faciunt. -- Qui ergo compage caritatis incorporati ſunt ædificio ſuper petram conſtituto, & lilio inter ſpinas candenti, ipſi vtique poſſidebunt regnum Dei. Qui autem ſuper arenam ædificant, vel in ſpinis deputantur, quis dubitauerit, quod regnum Dei non poſſidebunt.* Et paullo poſt [r], recitans hæc verba apoſtoli Gal. V, 19. 20. 21. *Manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, idolorum ſeruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones, hæreſes, inuidiæ, ebrietates, comeſſationes & his ſimilia, quæ prædico vobis, ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt;* ſubiurgit: *Omnes iſti non ſunt in lilio, nec ſuper petram, inter hos autem & hæretici poſiti ſunt.* Rurſus, loquens de dono ſpiritus, bonos homines ſanctificante, *Hoc deeſt*, inquit [s], *omnibus malignis & gehennæ filiis, etiamſi CHRISTI baptiſmo baptizentur, ſicut Simon fuerat baptizatus. Multi tales* [t] *ſunt in ſacramentorum communione cum eccleſia, & tamen iam non ſunt in eccleſia: alioquin & tunc quiſque præciditur, quum viſibiliter excommunicatur, conſequens erit, vt tunc rurſus inſeratur, quum viſibiliter communioni reſtituitur. Quid ſi ergo fictus accedat, atque aduerſus veritatem & eccleſiam cor inimiciſſimum gerat, quamuis peragatur in eo illa ſolemnitas, numquid reconciliatur, numquid inſeritur? Abſit.* Alio loco [u] ait: *Sermo diuinus impias turbas eccleſiæ, quæ nec in eccleſia deputantur, tamen propter ſa-*

(q) Auguſtin. de vnitate eccleſ. c. XXI. (c. XVIII. tom. VII. opp. p 551. ed. Baſil.)
(r) Ibid. c. XXII. (c XVIII. ead. pag.)
(s) Auguſt. ibid. c. XXIII. (c. XIX. p. 555.)
(t) Ibid. c. XXV. (c. XX. p. 559.)
(u) Auguſtin. ibid. c. XIII. (c. XII. p. 534.)

cra-

Digitized by Google

cramenta, quæ cum ſanctis communiter habent, quia in eis eſt quædam forma pietatis, cuius virtutem negant: ſicut ait apoſtolus: Habentes formam pietatis, virtutem autem eius abnegantes, ſic redarguit, tamquam omnes tales ſint, & nullus bonus omnino remanſerit. Idem ſæpius repetit aliis [x] in locis, quæ heic copioſius recitare nihil attinet. Nos obſeruamus tantum, quod quemadmodum caritas pro eſſentiali chriſtianæ virtutis parte habita fuit: (quandoquidem *CHRISTVS* eam fecit characteriſticam diſcipulorum ſuorum notam, *Ex hoc*, inquiens, *omnes cognoſcent, vos eſſe diſcipulos meos, ſi caritatem habueritis alii in alios:*) Ita veteres huic vni virtuti magnum pretium ſtatuerint, eaque ſine nullum vmquam hominem vere in eccleſiæ vnitate eſſe crediderint, quantumcumque ius communionis eius alioquin ſibi ipſe arrogaret.

§. II.

De vnitate amoris ac caritatis, tamquam eſſentiali parte chriſtianæ obedientiæ.

NON exiſtimo, inquit AVGVSTINVS [y], *quemquam ita deſipere, vt credat ad eccleſiæ pertinere vnitatem eum, qui non habet caritatem. De fide enim Iacobus apoſtolus quum loqueretur aduerſus eos, qui ſibi quod crediderant ſufficere arbitrabantur, & bene operari nolebant: Tu credis, inquit, quoniam vnus Deus eſt, benefacis, & dæmones credunt & contremiſcunt. Nempe in vnitate eccleſiæ dæmones non ſunt, nec ideo tamen poſſumus dicere, aliud eſſe quod credunt, quum & domino*

(x) Auguſtin. contra Creſcon. lib. I. c. XXIX. Non exiſtimo &c. vid. §. II. ſub initium. Lib. II. c. XV. Iſta quippe in baptizatis & baptizantibus viſibili baptiſmo reperiuntur. Ad illum tamen fontem proprium, cui nemo communicat alienus: ad illum fontem ſignatum, hoc eſt ad ſpiritus ſancti donum, quo caritas Dei diffunditur in cordibus noſtris, nullus iſtorum, niſi mutatus accedit, ita omnino mutandus, non vt non ſit, ſed ſit cæleſtis particeps pacis, ſanctæ ſocius veritatis, plenus indiuiduæ caritatis, ciuis euangelicæ ciuitatis. C. XXI. Qui mente peruerſa videretur intus eſſe, quum foris ſit, ab ipſo Chriſto iam iudicatus eſt. --- Omnia iſta monſtra abſit omnino vt in membris illius columbæ vnicæ computentur: abſit vt intrare poſſint limites horti concluſi, cuius ille cuſtos eſt, qui non poteſt falli. Cap. XXXIII. Nec propter malos, qui videntur eſſe intus, deſerendi ſunt boni, qui vere ſunt intus. Cap. XXXIV. Qui (mali) quum ſint a bonis vita moribuſque ſpiritualiter ſeparati, corporaliter tamen eis in eccleſia videntur eſſe permixti vſque in diem iudicii, quo etiam corporaliter debitas ſeparabuntur ad pœnas.

(y) Auguſt. contr. Creſcon. lib. I. c. XXIX.

Ieſu dixerint, quid nobis & tibi eſt, fili Dei? Vnde Paulus apoſtolus, Si habeam, inquit, omnem fidem, ita vt montes transferam, caritatem non habeam, nihil ſum. Et alio loco [z] ait: *Huius fraternæ caritatis inimici, ſiue aperte foris ſint, ſiue intus eſſe videantur, pſeudochriſtiani ſunt & antichriſti. Inuentis enim occaſionibus foras exierunt. --- Sed etiam ſi occaſiones deſint, quum intus videntur, ab illa inuiſibili caritatis compage ſeparati ſunt. Vnde Ioannes dicit, Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis. Non ait, quod exeundo alieni facti ſint, ſed quod alieni erant, propter hoc eos exiiſſe declarauit.* Hæc caritas neceſſaria erat ad incorporandum homines ædificio [a] ſuper petram obedientiæ conſtituto; ſine qua conſiſtere illud non poterat. Compages ſtructuræ, caritas, requirebatur tamquam pars principalis fundamenti, in quo vniuerſum ædificium innitebatur apte compoſitum & per caritatem vnitum, tanquam membra myſtici corporis *CHRISTI*.

§. III.

Alia vnitatis genera, neceſſaria ad decus & ornamentum eccleſiæ.

In hunc modum veteres communiter loquuntur de his vnitatis generibus, quæ ad fundamentum & ipſam eſſentiam eccleſiæ ſpectare diximus, vtpote adeo abſolute neceſſaria, vt ſine illis eccleſia conſiſtere non poſſet. Neceſſaria erant vnicuique eccleſiæ membro, & neceſſaria in quibuſcumque caſibus ac circumſtantiis: quandoquidem nulla in re licitum erat fidem abnegare; nec quiſquam vlla occaſione ſobrietatis, pietatis, iuſtitiæ & caritatis officio poterat eximi. Erant & alia vnitatis genera, neceſſaria quidem ad decus & ornamentum eccleſiæ, non autem ita abſolute ad eſſentiam eius neceſſaria, vt fieri non poſſet, vt aliquis in extraordinariis quibusdam caſibus & circumſtantiis ea obſeruare minus valeret, vel in eorum exercitio impediretur, quin pœnam violatæ vnitatis eccleſiæ incurreret, aut prorſus communione eius excluderetur. Eſt vniuscuiuſque hominis chriſtiani, cum eccleſia in vnum corpus coaleſcere beneficio baptiſmi, cumque de legitimi cuiuſdam miniſterii recipere manibus; Eſt illius, ſe coniungere

(z) Auguſtin. de bapt. lib. III. c. XIX.

(a) Auguſtin. de vnit. c. XXI. (cap. XVIII.) Compage caritatis incorporati ſunt ædificio ſuper petram conſtituto.

in communione cum ea eccleſia, in qua viuit, & coire cum illa ad cultum Dei publicum, ad preces, ad adminiſtrationem verbi ac ſacramentorum & reliquorum ſacrorum officiorum omnium; Eſt illius, viuere ſub ordinarii & legitimi cuiuſdam miniſterii gubernatione, ſeque ſubmittere omnibus regulis eccleſiæ in cultu & diſciplina, quæ verbo Dei non aduerſantur. Fieri autem poteſt, vt quis baptiſmum habere nequeat, quantocumque eius æſtuet deſiderio. Repentina mors præuenire conſilium eius poteſt, dum ſerio ad eum ſe præparat. Rebus ita ſe habentibus, eccleſia beneficiorum ſuorum communionem ei non negabat, vtvt numquam in eam cum ſolemnibus ritibus admiſſo, ſed animum eius pro re ipſa amplexa, poſt obitum eum tractabat tamquam filium in gremio ſuo defunctum. Ita multis martyribus aliiſque pluribus accidit, qui non ex contemtu quidem, ſed vrgente aliqua nec præuiſa neceſſitate præventi, ſine baptiſmo diem ſuum obierant. Ita quoque fieri poterat, vt quis in ſummo vitæ periculo conſtitutus, ſi baptiſmum deſideraret, habere eum non poſſet, niſi de manibus hæretici vel laici. Quo in caſu eccleſia homini ſic baptizato eamdem beneuolentiam præſtabat, eo quod animo ac voluntate eccleſiæ addictus erat, nec contemtus aliquis miniſterii eius, ſed neceſſitas ipſum compulerat, baptiſmum potius de hæretici vel laici ſumere manibus, quam ſine illo e vita diſcedere. Similiter ſi quis vere cuperet cum eccleſia in publicis eius conuentibus ſe coniungere, nihilo tamen ſecius, interueniente magno quodam impedimento, ab huius priuilegii vſura arceri poterat, infirmitate videlicet vel carcere, vel exilio: Qua ratione non ſeparatus erat a communione eccleſiæ in adoratione ſiue precibus; ſed ſpiritus eius in religioſis eccleſiæ conventibus ſemper aderat præſens, etiamſi corpore ab illis vel longiſſime abeſſe cogeretur. Vel ſi cura de iuuandis indigentibus, qui opem eius requirebant, a ſolemnibus in æde Dei congregationibus eum euocaret, idonea erat eius ratio, & iſtiuſmodi actio pro chriſtianæ vnitatis violatione non habebatur, quum ipſe Deus hoc permittat, immo ſua ipſius regula requirat, *Miſerationem volo & non ſacrificium:* Quæ res in iſtiuſmodi caſibus, vbi homines agunt ſincere, nec Deum illudunt, tam coram Deo, quam coram ipſius eccleſia eos excuſat.

 Por-

Digitized by Google

Porro requirebatur, vt homines ad omnes innocentes conſuetudines & legitimas conſtitutiones eccleſiæ ſe accommodarent; & ſpeciatim diſciplinæ eius ſe ſubmitterent, ſi quod flagitium cum publico ſcandalo commiſiſſent. Si quis autem vel morbo, vel infirmitate corporis, vel ſenectute impediretur, quo minus regulas eccleſiæ de ieiunio obſeruaret; vel ſi propter paupertatem a labore corporis, ad celebrandos dies eius feſtos, abſtinere non poſſet; tum ille regulas eius vel bonum ordinem migraſſe haud exiſtimabatur, quia iſtiuſmodi res natura ſua ita comparatæ ſunt, vt admittant tales exceptiones. Neque quiſpiam ſeceſſionis ab eccleſia accuſabatur, eo quod contra conſuetudines eius, in eiuſmodi caſibus viueret. Ita, licet requireretur, vt pœnitentes, ſub diſciplina conſtituti, eccleſiæ reconciliarentur per impoſitionem manuum & abſolutionem; tamen, ſi quis vere pœnitens, qui abſolutionem deſiderauerat, linguæ vſum perderet vel moreretur ante, quam recipere eam poſſet; hoc conditioni eius obeſſe non iudicabatur. Voluntas eius & deſiderium & conſilium reconciliandi ſui ſatis eſſe exiſtimabatur ad reſtituendum eum paci ac vnitati eccleſiæ, quamuis receptis externæ abſolutionis ritibus ac cærimoniis deſtitueretur.

Haec magna illa differentia erat inter iſta vnitatis genera, quæ ad ipſum fundamentum & eſſentiam eccleſiæ ſpectare credebantur, & ea, quæ vt neceſſaria ad decus & ornamentum eius requirebantur. Iſta nullum legis eccleſiaſticæ admittebant laxamentum; hæc autem in his & ſimilibus caſibus admittebant. Nulla res cuipiam libertatem dare poterat abiiciendi bonam conſcientiam aut faciendi naufragium fidei. Nulla neceſſitas tanta eſſe poterat, vt homini daret iuſtam abnegatæ alicuius fundamentalis veritatis excuſationem, vel ipſum a manifeſta harum neceſſariarum regularum magnarumque linearum officii, quod vniuerſalem ſanctitatis praxin in pia, iuſta ac pura vita, tamquam abſolute neceſſariam ſalutis conditionem, requirit, violatione liberaret. Diuerſæ tamen neceſſitudines hominibus vacationem rerum poſterioris generis dare poterant; adeoque vtiliſſimum eſt, has res curate diſtinguere, ſi de vnitate eccleſiæ loquamur. Quemadmodum itaque de prioribus maxime generibus vnitatis diximus, ita de his poſterioribus paullo diſtinctius loquemur & oſtendemus, quatenus veteres eorum viſerint neceſſitatem. §.IV.

§. IV.

Inter hæc referebatur primo, *Neceſſarius vſus vnius baptiſmi, ordinarie per legitimi alicuius miniſterii manus adminiſtrandi.*

Et heic primum omnium requirebant, vt homines eccleſiæ ſeſe adiungerent per baptiſmum; & eum quidem ſemel tantum & ordinarie per legitimi cuiuſdam miniſterii manus adminiſtrandum, niſi extrema quædam neceſſitas eos aliter agere cogeret. Neceſſitatem baptiſmi ex tenore vrgebant mandati, quod acceperant apoſtoli, *Ite, baptizate omnes nationes:* Et ex his ſeruatoris verbis: *Niſi quis fuerit genitus ex aqua, & ſpiritu, non poteſt introire in regnum Dei.* Erant multi hæretici, qui vſum baptiſmatis aquæ contemnebant, tamquam carnale inſtitutum, & neceſſitatem eius ad ſalutem in quocumque caſu repudiabant, quos libro quodam [*] ſuperiore diſtincte recenſuimus. Contra hos baptiſmi neceſſitatem veteres chriſtiani vrgebant in omnibus caſibus ordinariis, ad reddendum homines membra eccleſiæ; & ſtrenue contendebant, quod homines, qui dedita opera baptiſmum negligerent vel contemnerent, nulla ratione eccleſiæ CHRISTI vniri, nec vllam vitæ æternæ ſpem habere poſſent; eo quod inſtitutionem CHRISTI deſpicerent, quam certam ac ordinariam viam admittendi membra in eccleſiam ſuam fecerit, & per oſtium ingredi recuſarent, quod ipſe generalem vitæ æternæ introitum eſſe iuſſerit. Hanc veterum opinionem de neceſſitate baptiſmi in omnibus caſibus ordinariis, quam contra diuerſas iſtas hæreſes tuiti ſunt, lector in antegreſſa quadam huius operis parte [†] inuenire poteſt pluribus conſideratam; vbi obſeruauimus, quod licet neceſſitatem baptiſmi ad reddendum homines membra eccleſiæ & filios Dei acriter viſerint, palam aperteque profitentes, ſe illis omnibus, qui vel negligenter eum omitterent, vel profane & petulanter contemnerent, non adſpirare; non tamen ſenſerint, eum ita ſimpliciter & abſolute eſſe neceſſarium, vti quidem fidei ac pœnitentiæ vnitatem: quia ſemper crediderint, baptiſmi defectum, ſi nulla interceſſiſſet contemtio, martyrio poſſe

(*) Lib. XI. c. II. volum. IV. p. 113. ſeqq.
(†) Lib. X. c. II. §. XIX. XX. vol. IV. p. 43. ſq.

Digitized by Google

ſuppleri, vbi fidei exhibitio & maximum, quod dari poterat, obedientiæ teſtimonium, ad vniendum eos *CHRISTO* ipſiuſque eccleſiæ hoc in caſu ſatis erat, illiſque omnia chriſtianæ communionis priuilegia conferebat. Idem de fide ac pœnitentia iſtiuſmodi catechumenorum ſtatuebatur, qui, dum pie ad baptiſmum ſeſe præparabant, repentina morte abripiebantur, antequam eum recipiendi haberent opportunitatem. Quod ipſum oſtendit, manifeſtum eos diſcrimen poſuiſſe inter vnitatem fidei ac obedientiæ, tamquam fundamentalem & ad ipſam alicuius eccleſiæ eſſentiam neceſſariam, cuius defectus ſuppleri non poſſit; & inter vnitatem baptiſmi, quæ quamuis ordinarie neceſſaria eſſet ad ſalutem & decentiam eccleſiæ, non tamen ita abſolute & ſimpliciter neceſſaria erat, quin eius defectus in quibuſdam caſibus per fidem & obedientiam impleri poſſet. Et proinde huius vtriuſque beneficio martyres vel pii catechumeni iudicari poterant mori in eccleſiæ vnitate ſine baptiſmo, ſi eum recipiendi haud idoneam habuiſſent opportunitatem.

FORMVLA quidem baptiſmi in ſe, ſi adminiſtraretur, aliquanto magis neceſſaria erat, eo quod profeſſionem fidei in ſacroſanctam trinitatem, & vniuerſalem obtemperationem legibus *CHRISTI* inuolueret; adeoque baptiſmus, alia formula adminiſtratus, nullus & irritus habebatur in ipſa eccleſia, & neceſſario erat iterandus. Verum tum hæc neceſſitas non oriebatur ex nuda baptiſmi neceſſitate (a qua, vti percepimus, quibuſdam in caſibus dabatur immunitas) ſed ex neceſſitate fidei & obedientiæ, quarum vtraque, tamquam antecedens conditio, ad ipſam eccleſiæ alicuius eſſentiam & characterem hominis chriſtiani in latiſſima nomenclatione requiri credebatur. Vt adeo, quod hanc formulam ita abſolute neceſſariam reddebat, non eſſet abſoluta ipſius baptiſmi neceſſitas, a qua homines in nonnullis extraordinariis caſibus, vbi iſta fidei ac obedientiæ vnitas, tamquam neceſſaria conditio, in eorum mentibus ante baptiſmum vere reperiebatur, abſolui poterant: Sed defectus vtriuſque huius vnitatis, aut certe profeſſionis eiuſdem, in vſitata formula fieri debitæ, neglectio erat, quæ baptiſmum irritum faciebat; quod non leuis ratio eſſet ad ſuſpicandum, eos nec fidem habere nec obedientiam, ad ipſam eſſen-

eſſe quam hominis chriſtiani adeo neceſſarias; ſiquidem nulla earum profeſſio in baptiſmo ipſorum facta erat. Vnde ſiue in ſchiſmate ſiue extra eccleſiam datus eſſet, ſemper iterandus erat, tamquam res irrita & infecta, propter iſtum defectum fidei ac obedientiæ, quæ ad reddendum quempiam hominem chriſtianum ita ſimpliciter ac abſolute requirebantur.

NECESSARIVM quoque ad vnitatem eccleſiæ, quod ad decentiam eius, credebatur, vt baptiſmus per legitimi alicuius & recte conſtituti miniſterii manus conferretur. Adeoque ſi quis laicus ſine dato ſibi negotio in eccleſia hanc auctoritatem vſurparet, vel hæreticus & ſchiſmaticus extra eccleſiam hanc poteſtatem ſibi arrogaret, ſemper pro grandi vnitatis eccleſiaſticæ violatione habebatur. Et licet eccleſia iſtiuſmodi baptiſmos, ſi in debita verborum formula dati eſſent, non ſemper reſcinderet; rem tamen ipſam tamquam vſurpationem & criminoſi ſchiſmatis actum, manifeſtamque præuaricationem tam in dante quam voluntarie recipiente, nunquam non damnabat. Ita vt vnum de antiquis conciliis [b] ſic decerneret: *Catholicus, qui filios ſuos in hæreſi baptizandos obtulerit, oblatio illius in eccleſia nullatenus recipiatur.* Hoc re ipſa idem erat, ac anathemate eum ferire, vtpote qui animos addidiſſet hæreticis, ſeque ab eccleſiæ ſeparaſſet vnitate. Et HIERONYMVS [c] in eamdem ſententiam ait: *Si iam ipſe bene credebat, & ſciens ab hæreticis baptizatus eſt, erroris veniam non meretur.* Accidere autem poterat, vt quis in ſummo vitæ periculo conſtitutus, non niſi hæreticum ad ſe baptizandum nanciſci poſſet; quo in caſu baptiſmum de hæretici ſeu ſchiſmatici manibus recipere, pro catholicæ vnitatis diſſolutione non habebatur, quia homo animo ac mente catholicæ eccleſiæ adhuc erat vnitus. Hoc AVGVSTINI hac de re iudicium eſt. *Si quem,* inquit [d], *forte coegerit extrema neceſſitas, vbi catholicum, per quem accipiat, non inuenerit, & in animo pace catholica cuſtodita, per aliquem extra vnitatem catholicam poſitum acceperit, quod erat in ipſa catholica vnitate accepturus, ſi ſtatim etiam de hac vita migrauerit, non eum niſi catholicum deputamus. Si autem fuerit a corporali morte liberatus, quum ſe catho-*

(b) Concil. Ilerdenſ. c. XIII.
(c) Hieron. dialog. cum Lucifer. c. V.
(d) August. de bapt. lib. I. c. II.

lica

licæ congregationi etiam corporali præſentia reddiderit, vnde numquam corde diſceſſerat, non ſolum non improbamus, quod fecit, ſed etiam ſecuriſſime veriſſimeque laudamus: quia præſentem Deum credidit cordi ſuo, vbi vnitatem ſeruabat, & ſine ſancti baptiſmi ſacramento, quod vbicumque inuenit, non hominum ſed Dei eſſe cognouit, noluit ex hac vita migrare. Si quis autem, quum poſſit in ipſa accipere, per aliquam mentis peruerſitatem eligit in ſchiſmate baptizari, etiamſi poſtea venire ad catholicam cogitat, quia certus eſt ibi prodeſſe ſacramentum, quod alibi accipi quidem poteſt, prodeſſe autem non poteſt: procul dubio peruerſus & iniquus eſt, & tanto perniciosius, quanto ſcientius. Alio loco eamdem proponit quæſtionem, Num quis catholicus ſalua vnitate baptiſmum a ſeparato ſiue ſchiſmatico poſſit accipere? Et in eumdem modum reſpondet [e]: *Poteſt ſalubriter accipere a ſeparato, ſi ipſe non ſeparatus accipiat: ſicut plerisque accidit, vt catholico animo & corde ab vnitate pacis non abalienato, aliqua neceſſitate mortis ingruentis in aliquem hæreticum irruerent, & ab eo Chriſti baptiſmum ſine illius peruerſitate acciperent, &, ſiue defuncti, ſiue liberati, nequaquam apud eos remanerent, ad quos numquam corde tranſierant. Si autem & ipſe ſeparatus acceperit, tanto pernicioſius accipit, quanto magis bonum eſt, quod non bene accipit: & tanto magis valet ad exitium ſeparato, quanto magis poſſet ad ſalutem valere coniuncto.* Ita rurſus docens, hominum baptizatorum alios baptiſmum accepiſſe in domo Dei, vt ipſi ſint vere ac ſpiritualiter domus Dei; alios eo eſſe donatos in domo Dei, qui vero ſpiritualiter per mala opera ab ea ſint ſeparati; alios denique baptizatos eſſe in hæreſi vel ſchiſmate, qui a domo Dei corporaliter ſegregati ſint, & longius quidem, quam illi, qui in ea carnaliter & animaliter viuant, & ſpiritualiter tantum ſint ſeparati; ſubiungit de his vltimis [f]: *Qui ſeparatiores non magis in domo quam ex domo ſunt, neque omnino vtiliter habent* (baptiſmum,) *neque ab eis vtiliter accipitur, niſi forte accipiendi neceſſitas vrgeat, & accipientis animus ab vnitatis vinculo non recedat.* Ex quibus apparet, quod ſi quis, fatali quadam neceſſitate coactus, baptiſmum ab hæretico vel ſchiſmatico accepiſſet, id illum ſchiſmatis reum non fecerit, quoad in animo eccleſiæ catholicæ vnitatem cuſtodiuerit.

(e) Auguſt. de bapt. lib. VI. c. V.
(f) Id. de bapt. lib. VII. c. LII.

EODEM

Eodem modo comparatum erat cum illis, qui a laico erant baptizati. Regulæ eccleſiaſticæ requirebant, vt nulli in ordinariis caſibus baptizarent, niſi rite initiati & legitimi eccleſiæ miniſtri; & ſecus facere ſemper nota nocentis erat ſchiſmatis. Verum ſi ſumma quædam neceſſitas vrgeret, eccleſia generatim ipſis etiam laicis negotium baptizandi dabat potius, quam ſi aliquis, in tantis difficultatibus conſtitutus, ſine baptiſmo decederet; atque rebus ita ſeſe habentibus baptiſmum recipere a laico nec illicita vſurpatio erat, nec actio ſchiſmatica in dante vel recipiente, quia pro actione iſta eccleſiæ habebant auctoritatem. Nolumus hoc loco ad hanc rem probandam producere teſtimonia, quia in peculiari diſſertatione id iam fecimus copioſius, quando hiſtorice conſideramus praxin eccleſiæ in permittendo laicis baptiſmi adminiſtrationem in caſibus extraordinariis, vbi homines in extremum diſcrimen adducti miniſtrum eccleſiæ ad ſe baptizandum habere non poterant.

In hiſce caſibus vniuerſis, vti videmus, nihil niſi extrema neceſſitas homines ſchiſmatis crimine liberare poterat, dum ſeſe ab eccleſia ſepararent, ſiue negligendo baptiſmum, ſiue quærendo hæreticos, vel ſchiſmaticos, vel laicos ad eum ſibi tribuendum. Idem ſtatuendum eſt de eo, ſi quis ſe rebaptizari pateretur, iam antehac ſiue in eccleſia, ſiue extra eccleſiam vere baptizatus. Vnitas enim baptiſmi iſtiuſmodi erat, vt numquam eum repeti liceret. Maximi fidei catholicæ deſertores numquam rebaptizabantur ab eccleſia, ad eam reuerſi, ſed per manus impoſitionem, vera acta pœnitentia, recipiebantur. Neque eccleſia vmquam rebaptizabat eos, qui in hæreſi vel ſchiſmate baptiſmum receperant, niſi dubium eſſet, an non baptiſmo illi pars quædam eſſentialis deeſſet. Et idcirco, quum multi hæretici ad rebaptizandos catholicos procliues eſſent, ſeueræ leges tam in eccleſia quam in republica ad hanc inſolentiam reprimendam rogabantur. Qua de re ex inſtituto diſſeruimus, vbi antehac de baptiſmo [*] egimus, & nunc id ſolum obſeruandum eſt, quod hæc praxis rebaptizandi ſemper pro actione ſchiſmatica habita ſit & manifeſta violatione vnitatis catholicæ, quæ non niſi vnum baptiſmum permittebat,

[*] Lib. XII. c. V. §. VII. vol. IV. p. 408 -- 411.

ſecundum regulam illam apoſtoli, *Vnus dominus, vna fides, vnum baptiſma* in eccleſia, quemadmodum multi ex veteribus illud exponunt: aut certe, quia ex diuina voluntate ita conſtitutum erat.

§. V.

Secundo, *Vnitas diuini cultus, in conſociatione & communitate cum eccleſia in precibus, atque adminiſtratione verbi ac ſacramentorum.*

ALIVD vnitatis genus, ad decus & ornamentum eccleſiæ requiſitum, diuini cultus erat vnitas, per quam omnes chriſtiani cum ſua quiſque eccleſia in publica omnium ſacrorum officiorum functione, hoc eſt, in communibus precibus, & verbi ac ſacramentorum adminiſtratione, ſe conſociare debebant. Quæ vnitas non requirebat, vt omnes eccleſiæ de eadem verborum formula, quæ ad has res non eſſet abſolute neceſſaria, congruerent: (Nam, vti ſtatim videbimus, eccleſiæ cuilibet poteſtas facta erat optioque, vt eligeret, quanam methodo ac formula verborum res iſtas vellet peragere: neque vnitatis erat diſſolutio, quando diuerſæ eccleſiæ diuerſas methodos, ritus ac cærimonias in peragendis iiſdem ſacris officiis adhibebant, quoad tenori inſtitutionis inhærebant) ſed quod ad cuſtodiendam vnitatem eccleſiæ his in rebus requirebatur, hoc erat, Vt ſingula cuiuſque eccleſiæ membra conſuetudinibus ac ritibus eccleſiæ ſuæ peculiaribus ac propriis (ſi nihil illegitimi in officia eius inuectum eſſet) ſe accommodarent, ad religioſos conuentus coirent, perpetuamque omnis diuini cultus communitatem cum ea tenerent. Qui vero ſecus agebant, dum aut penitus negligerent religioſos conuentus ad cultum Dei publicum, aut oppoſitas inſtituerent congregationes, aut minus neceſſarias diſputationes excitarent de legitimis cærimoniis & innocentibus conſuetudinibus iſtius eccleſiæ, cuius membra erant, illi ſemper actionis ſchiſmaticæ rei habebantur, vt qui offenderent eccleſiam, peſſimumque fratribus ſuis exemplum proderent. Diuerſi canones in concilio *Gangrenſi* exſtant, contra ſeparatiſtas, *Euſtathianos* vocitatos, facti, qui in rem præſentem apprime faciunt. Canon quartus ita habet

bet [*]: *Si quis de presbytero, qui uxorem duxit, contendat, non oportere, eo ſacra celebrante, oblationi communicare, ſit anathema.* Quintus eſt in eamdem ſententiam [**]: *Si quis docet, domum Dei eſſe contemnendam, & quæ fiunt in ea congregationes, ſit anathema.* Sextus canon priuatos ac illegitimos quosque conuentus interdicit [†]: *Si quis præter eccleſiam vult eccleſiam habere, & contemnens eccleſiam, vult ea, quæ ſunt eccleſiæ, agere, non conueniente presbytero de epiſcopi ſententia, ſit anathema.* Vndecimus ſimiliter eos reprehendit, qui [††] agapas in honorem Dei factas contemnant, de illiſque participare recuſent. Duodeuiceſimus in eos inuehitur, qui [*] die dominico ieiunent, cauſſam huic rei prætexentes vitam, quam agant, aſceticam; quia hoc ieiunium res erat vniuerſali eccleſiæ regulæ ac conſuetudini contraria. Contra ea vndeuiceſimus iſtos aſceticos carpit, qui ſine excuſatione infirmitatis corporis, ex mera inſolentia [**] tradita a maioribus ieiunia diſſoluant. Et viceſimus anathema infligit illis, qui arrogantiæ vtentes [†] adfectu congregationes contemnant, in eccleſiis martyrum haberi ſolitas, & ſacra, quæ in eis celebrentur, ſimul cum eorum memoriis exſecrentur. Inter ſic dictos *canones apoſtolicos* quidam eſt eiuſdem argumenti, ſic decernens [g]: *Si quis presbyter, contemto ſuo epiſcopo, ſeorſum congre-*

(*) Concil. Gangrenſ. c. IV. Εἴ τις διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, ὡς μὴ χρῆναι λειτουργήσαντος αὐτοῦ προσφορᾶς μεταλαμβάνειν, ἀνάθεμα ἔστω.

(**) Can. V. Εἴ τις διδάσκοι, τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ εὐκαταφρόνητον εἶναι καὶ τὰς ἐν αὐτῷ συνάξεις, ἀνάθεμα ἔστω.

(†) Ibid. c. VI. Εἴ τις παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ἰδίᾳ ἐκκλησιάζοι, καὶ καταφρονῶν τῆς ἐκκλησίας, τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐθέλοι πράττειν, μὴ συνόντος τοῦ πρεσβυτέρου κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἀνάθεμα ἔστω.

(††) Εἴ τις καταφρονοίη τῶν ἐκ πίστεως ἀγάπας ποιούντων, καὶ διὰ τιμὴν τοῦ κυρίου συγκαλούντων τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ μὴ ἐθέλοι κοινωνεῖν ταῖς κλήσεσι, διὰ τὸ ἐξευτελίζειν τὸ γινόμενον, ἀνάθεμα ἔστω.

(*) Ibid. c. XVIII. Εἴ τις διὰ νομιζομένην ἄσκησιν ἐν τῇ κυριακῇ νηστεύοι, ἀνάθεμα ἔστω.

(**) Ibid. c. XIX. Εἴ τις ἀσκουμένων χωρὶς σωματικῆς ἀνάγκης ὑπερηφανεύοιτο, καὶ τὰς παραδεδομένας νηστείας εἰς τὸ κοινὸν, καὶ φυλασσομένας ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, παραλύοι, ὑποικουροῦντος ἐν αὐτῷ τελείου λογισμοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

(†) Ibid. can. XX. Εἴ τις αἰτιῷτο, ὑπερηφάνῳ διαθέσει κεχρημένος καὶ βδελυσσόμενος τὰς συνάξεις τῶν μαρτύρων, ἢ τὰς ἐν αὐτοῖς γινομένας λειτουργίας, καὶ τὰς μνήμας αὐτῶν, ἀνάθεμα ἔστω.

(g) Can. apoſt. XXXII. Εἴ τις πρεσβύτερος καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, χωρὶς

gationem faciat & aliud altare figat, quum nihil ad pietatem & iuſtitiam pertinens in epiſcopo damnauerit; deponatur, tamquam dominandi cupidus: eſt enim tyrannus. Deponantur etiam reliqui clerici, quicumque ei ſe adiunxerint: Laici vero ſegregentur. Haec autem fiant poſt vnam & alteram vel etiam tertiam epiſcopi admonitionem. Hæ erant quædam ex antiquis regulis de ſeparatiſtis, ab eccleſia ſe penitus disiungentibus cum eaque diuini cultus communitatem habere recuſantibus. Et illis, qui vnam quamdam publici cultus partem frequentabant, ſubducebant autem ſe reliquis, eamdem quoque ignominiæ notam tamquam immorigeris filiis apponebant. Quidam ex canonibus apoſtolicis [*h*], „Cunctos „fideles, inquit, qui in ſanctam Dei eccleſiam ingrediuntur & ſa-„cras ſcripturas audiunt, non autem perſeuerant in oratione, „nec ſanctam communionem percipiunt, velut in eccleſiam „inducentes confuſionem, ſegregari oportet„. Et concilium *Antiochenum* [*i*] repetit hunc canonem atque corroborat. Concilium *Illiberritanum* [*k*] epiſcopos eorum, qui non communicent, oblationes vetat accipere. Quod re ipſa idem eſt, atque a communione eccleſiæ, propter neglectam præcipuam diuini

συναγάγῃ, καὶ θυσιαστήριον ἕτερον πήξῃ, μηδὲν κατεγνωκὼς τοῦ ἐπισκόπου ἐν εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ, καθαιρείσθω ὡς φίλαρχος· τύραννος γάρ ἐστιν· καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί, ὅσοι ἂν αὐτῷ προσθῶνται· οἱ δὲ λαϊκοὶ ἀφοριζέσθωσαν· ταῦτα δὲ μετὰ μίαν καὶ δευτέραν, ἢ καὶ τρίτην τοῦ ἐπισκόπου παράκλησιν γινέσθω.

(*h*) Can. apoſt. VII. Πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν, καὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ παραμένοντας δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἁγίᾳ μεταλήψει, ὡς ἂν ἀταξίαν ἐμποιοῦντας τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀφορίζεσθαι χρή.

(*i*) Concil. Antioch. c. II. Πάντας τοὺς εἰσιόντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ κοινωνοῦντας δὲ εὐχῆς ἅμα τῷ λαῷ, ἢ ἀποστρεφομένους τὴν μετάληψιν τῆς εὐχαριστίας κατά τινα ἀταξίαν· τούτους ἀποβλήτους γίνεσθαι τῆς ἐκκλησίας, ἕως ἂν ἐξομολογησάμενοι καὶ δείξαντες καρποὺς μετανοίας, καὶ παρακαλέσαντες, τυχεῖν δυνηθῶσι συγγνώμης. *Omnes, qui in eccleſiam ingrediuntur, & ſacras ſcripturas audiunt, oratione autem cum populo non communicant, vel ſanctam eucharistiæ participationem propter aliquam inſolentiam auerſantur, eos ab eccleſia expelli, donec poſtquam confeſſi fuerint, fructuſque pœnitentiæ oſtenderint & implorauerint, veniam adſequi poſſint.*

(*k*) Concil. Illiberrit. c. XXVIII. Epiſcopos placuit ab eo, qui non communicat, munera accipere non debere. Vid. concil. Tolet. I. c. XIII. Hi, qui intrant in eccleſiam, & deprehenduntur numquam communicare, admoneantur, quod ſi non communicant, ad pœnitentiam accedant &c.

cultus

Digitized by Google

cuius partem, eos ſeparare. Idem concilium alio canone [†] ſic ſtatuit: *Si quis in ciuitate poſitus, tres dominicas eccleſiam non acceſſerit, tanto tempore abſtineat, vt correptus eſſe videatur.* Concilium *Sardicenſe* non multo poſt decretum fecit in eamdem ſententiam, remittens ad canonem præterito tempore factum hac de re, quem etſi viri docti ignorent, quis ille canon fuerit, mihi tamen manifeſto hic concilii *Illiberritani* canon eſſe videtur. *Hoſius* enim vrbis *Cordubæ* epiſcopus, vtrique horum conciliorum præſens adfuit, & *Sardicenſi* quidem præſedit, quæ res id probabile efficit, ipſum ad canonem illum *Illiberritanum* reſpexiſſe, quando hoc patribus *Sardicenſibus* conſiderandum & approbandum propoſuit. Nam concilium *Sardicenſe* [l] mentionem facit canonis, in antegreſſo quodam concilio conditi, quo iudicatum ſit, *vt ſi quis laicus in aliqua vrbe agens, tribus diebus dominicis in tribus hebdomadibus* (non habens idoneam abſentiæ cauſſam) *non conueniat, is communione moueatur.* Idem in concilio *Trullano* [m] in hunc modum repetitur: *Si quis epiſcopus, vel presbyter, vel diaconus, vel eorum, qui in clero enumerantur, vel laicus nullam grauiorem habet neceſſitatem, vel negotium difficile, vt a ſua eccleſia abſit diutius; ſed in ciuitate agens, tribus diebus dominicis in tribus ſeptimanis vna non conueniat, ſi ſit quidem clericus, deponatur; ſi vero laicus, ſegregetur.* In hunc modum enitebatur & contendebat eccleſia, vt membra ſua in diuini cultus vnitate conſeruaret, refrenaretque ſeparatiſtas, ſiue ex parte ſiue ex toto tales, quod, qui per occaſionem communicabant, cenſuræ æque ac quiſquam alius obnoxii eſſent.

ERANT autem neceſſariæ quædam rationes, quæ hominem hoc conſtanter cum illa ipſius eccleſia communionis officio abſoluere poterant. Exempli cauſſa, ſi quis eſſet in itinere, ipſa

(†) Concil. Illiber. c. XXI.

(l) Concil. Sardic. c. XI. μεμνήμεθα δὲ ὅτι ἐν τῷ προάγοντι χρόνῳ τοὺς πατέρας ἡμῶν κεκρίκασιν, ἵνα εἴ τις λαϊκὸς ἐν πόλει διάγων, τρεῖς κυριακὰς ἡμέρας ἐν τρισὶν ἑβδομάσι μὴ συνέρχοιτο, ἀποκινοῖτο τῆς κοινωνίας.

(m) Concil. Trull. can. LXXX. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ τῶν ἐν κλήρῳ καταλεγομένων, ἢ λαϊκός, εἰ μηδεμίαν ἀνάγκην βαρυτέραν ἔχοι, ἢ πρᾶγμα δυσχερές, ὥστε ἐπὶ πλεῖστον ἀπολείπεσθαι τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐν πόλει διάγων τρεῖς κυριακὰς ἡμέρας ἐν τρισὶν ἑβδομάσι μὴ συνέρχοιτο, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀποκινείσθω τῆς κοινωνίας.

 rei

rei natura ipſius erat excuſatio. In eiuſmodi enim neceſſitate cum eccleſia ſua communicare nequibat, & idcirco concilium *Trullanum* regulam cum hac reſtrictione tradit. Si quis infirma atque etiam ægra valetudine erat, ipſa eius infirmitas tale impedimentum erat, vt omnes tam diuinæ quam humanæ leges idoneam abſentiæ excuſationem darent. Eadem ratio ſeuerorum ieiuniorum eccleſiæ neglectionem excuſabat, quæ nullis, niſi qui ad ea ſeruanda idonei eſſent, indicebantur, quemadmodum ex ante citato concilii *Gangrenſis* canone [*n*] apparet. Dies ſtationarii, ieiuniorum & precum, præcipue deſignati erant exercitationi religioſorum aſcetarum, quibus & robur & otium erat in hiſce rebus ſeſe exercendi. Et idcirco infirmi, vel pauperes, quos ex corporis labore victum ſibi quærere oportebat, tantum temporis hiſce ieiuniis ac precibus, ſtato tempore recurrentibus, impendere non neceſſe habebant. Si cum eccleſia diebus dominicis religioſe communicarent, reliquorum officiorum prætermiſſione vincula communionis cum eccleſia rumpere non credebantur. Si qui in cuſtodiam erant dati, vel proiecti in exilium, id abſentiam eorum per ſe excuſabat. Quo pacto enim corporaliter cum eccleſia ſe iungere poterant, qui corporum ſuorum libertate carebant, ex aliorum arbitrio in totum pendentes? Satis habebant in iſta vitæ ſuæ conditione in ſpiritu ſe cum eccleſia coniungere, quando corporis præſentia id facere non poterant, & dicere cum *Davide*, *Quemadmodum cerua clamat ad fontes aquarum, ita anima mea clamat ad te, Deus. Sitiuit anima mea ad Deum, ad Deum viuum: Quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* Pſ. XLI, 2. 3. Et, *Hei mihi, quod tamdiu peregriner in Meſech, habitem cum tabernaculis Kedar*, Pſalm. CXX, 5. *Deus, ſitiuit in te anima mea, deſiderat te caro mea in terra deſerta & ſitibunda, in qua non eſt aqua. Sic vt in loco ſancto vidi te, vt videam fortitudinem tuam & gloriam tuam.* Pſ. LXIII, 2. 3. Infelicitatis erat eorum, non noxæ, abeſſe a domo Dei. Interim totus orbis templum Dei eis ſe præbebat. Nam *Domini eſt terra & plenitudo eius.* Carcer eorum, eorum erat oratorium, ſolitudo ſanctuarium; corda eorum ſacrificium, & corpora eorum altare. Quando *Lucianus* martyr in vinculis pectus

(*n*) Concil. Gangrenſ. c. XIX. vid. pag. 19.

ſuum

Digitized by Google

ſuum pro menſa ſacra adhibebat, vt in ea euchariſtiam offerret, ſacrificium eius Deo ita acceptum erat, ac ſi in media eccleſia ſuper altare id factum eſſet. Nam, vt BASILIVS [o] loquitur, *Non locus, ſed adfectus & intentio exigitur: Deum medio in mari Moyſes exorauit, Iob in ſterquilinio, Ezechias in lectulo ad miſericordiam prouocauit, Ieremias in luto, Ionas in ceto, Daniel in lacu placuit, Pueri in camino promeruere, Latro in cruce, Petrus atque Paulus in carcere. Quiuis locus*, inquit DIONYSIVS ALEXANDRINVS [p], *in quo varias ærumnas ſigillatim pertulimus, ager, ſolitudo, nauis, ſtabulum, carcer, inſtar templi ad ſacros conuentus peragendos fuit.* Magna differentia facienda eſt inter neceſſitatem & contemtum. Si quis conuentibus eccleſiaſticis libenter ſe ſubtrahit, quando eis adeſſe poteſt, is vnitatis eccleſiæ deſertor eſt, contemnens diuinum illius cultum. Quod ſi autem neceſſitas eum abeſſe cogit, quum adeſſe deſiderat, ſpiritualiter præſens adeſt eo ipſo tempore, quo corporaliter abeſt. Quæ tanta vnitatis eſt conſeruatio, quantam eius conditio vult admittere, vel eccleſia poteſt requirere: ſiquidem hoc vnitatis genus non ſimpliciter & abſolute ad eſſentiam eccleſiæ in quocumque ſtatu requiritur, ſed tantum ad decus & ornamentum illius pacatis temporibus & in caſibus ordinariis neceſſarium eſt. Et omnino beata foret eccleſia, ſi homines numquam beneficio communionis illius in religioſis conuentibus ſe ipſi priuarent, niſi ex iſtiuſmodi neceſſitatis rationibus, quæ defenſionem ſui ſub primo adſpectu in ipſa ſua natura adferunt. Si ſeparationem duntaxat paterentur, non agerent & molirentur, iſta ſeparatio ſchiſmatis reos ipſos non faceret, quæ tam idoneam coram Deo ipſiuſque eccleſia admittit excuſationem. Eccleſiæ primitiuæ ſumma erat felicitas in hiſce duabus rebus (quæ ad hoc genus vnitatis in communione ſpectant, cuius defectus tam in cauſſis eius quam effectis, in hoc infeliciter diuiſo eccleſiæ poſteriorum temporum ſtatu tantopere deplorandus eſt). Primum quidem, Quod nulla eccleſia tunc tem-

(o) Baſil. Exhortat. ad baptiſm. ap. Durant. de ritib. lib. I. c. II. (NB. In Baſilio hæc verba loco citato non inuenio, adeoque ea græce tranſcribere non poſſum.)

(p) Ap. Euſeb. lib. VII. c. XXII. *πᾶς ὁ τῆς καθ' ἕκαστον θλίψεως τόπος, πανηγυρικὸν ἡμῖν γέγονε χωρίον· ἀγρός· ἐρημία· ναῦς· πανδοχεῖον· δεσμωτήριον.*

poris

poris vmquam ſibi arrogaret auctoritatem imponendi membris ſuis res vllas illegitimas, nedum contrarias verbo Dei, ſiue in fide ſiue in praxi, tamquam neceſſarias communionis locutiones. Nullius articuli fidei tamquam neceſſarii ad ſalutem requirebant approbationem, niſi qui in communibus eorum ſymbolis contineretur, & indubitata ac fallendi neſcia ſcripturarum ſacrarum fundatus eſſet auctoritate. Nihil publicis diuini cultus formulis admiſcebant, quod cum verbo Dei pugnaret, vel vlli diuinæ regulæ, in ſcripturis de obiecto vel modo adorationis datæ, fraudi eſſet, quemadmodum vnuſquiſque facile percipiet, qui ea conſiderabit, quæ de publico eorum cultu & liturgia in tribus poſterioribus libris tradidimus, vbi omnia eorum officia examinauimus ſigillatim. Rebus ita, quod ad præcipua publici cultus momenta, in tuto collocatis, omnis deinde populus chriſtianus ſuas eſſe partes ſtatuebat, vt gubernatorum ſuorum ſapientiæ in inſtituendis rebus externis, ad vtilitatem, ædificationem ac bonum ordinem ſpectantibus, ſeſe ſubmitteret. Et hoc alterum erat, magnam in veteris eccleſiæ cærimonia habens admirationem, Quod populus nullam vmquam controuerſiam cum antiſtitibus de huiuſmodi materiis haberet, ſed res omnes indifferentes, & res commoditatis, decentiæ, circumſtantiæ ac formæ, iudicio & arbitrio rectorum ſuorum, vel hominum auctoritate ad eiuſmodi res definiendas pollentium, permitteret; ad innocentes eccleſiæ conſuetudines & publici ordinis regulas libenter ſe componendo, & numquam in ſectas ac partes diſcedendo, propter ritus ac cærimonias, quantumuis in diuerſis eccleſiis diuerſa ratione obtinentes. Hoc in ſapientem ac pacificam regulam, ab AVGVSTINO [q] in monitis ſuis ad *Caſulanum* datam, conueniebat: *In his rebus, de quibus nihil certi ſtatuit ſcriptura diuina, mos populi Dei, vel inſtituta maiorum pro lege tenenda ſunt.* Exempli loco eccleſiæ affert conſuetudinem numquam ieiunandi die dominico, quæ adeo vim regulæ obtinuerit, vt ſi quis contrariam conſuetudinem introducendam & hunc diem ieiunio decernendum putauerit, non paruo ſcandalo [*] futurus ſit eccleſiæ,

(q) Auguſtin. epiſt. LXXXVI. ad Caſulan. (tom. III. opp. p. 378. c. edit. Baſil. MDLXIX.)

(*) Ibid. Quiſquis hunc diem ieiunio decernendum putauerit, non paruo ſcandalo erit eccleſiæ, nec immerito.

nec

Digitized by Google

[illegible] Immo illum offenſurum eſſe Deum [*], adfirmat, qui velit cum ſcandalo totius eccleſiæ die dominico ieiunare: maxime, poſteaquam *Manichæi* [†], vt eccleſiæ conſuetudini ſe opponerent, auditoribus ſuis ad ieiunandum hunc eundem conſtituiſſent. Sabbato ieiunandi conſuetudo non ita vniuerſaliter obſeruabatur: aliæ enim eccleſiæ relaxabant ieiunium, aliæ ieiunabant. Monitum autem eius hac in re iſtud eſt, Ad quamcunque eccleſiam quis venerit, eius morem ſeruare eum debere [ſ], ſi pati ſcandalum non velit aut facere. Et ſibi de hoc olim requirenti ab AMBROSIO, epiſcopo *Mediolanenſi*, reſponſum eſſe dicit. Quoniam autem in tali re, qualis hæc eſt, fieri poteſt, vt non tantum diuerſæ eccleſiæ diuerſam agendi rationem ineant, ſed eiuſdem quoque eccleſiæ ciues praxi ſua alii ab aliis ſine communionis detrimento diſcrepent, quemadmodum in *Africa* erat, vbi vna eccleſia vel vnius regionis eccleſiæ alios habebant ſabbato prandentes, ali-

(*) Ibid. p. 389. a. Quis non Deum offendet, ſi velit cum ſcandalo totius, quæ vbique dilatata eſt, eccleſiæ die dominico ieiunare?

(†) Ibid. p. 390. b. Die dominico ieiunare, ſcandalum eſt magnum; maxime poſteaquam innotuit deteſtabilis multumque fidei catholicæ ſcripturiſque diuinis apertiſſime contraria hæreſis Manichæorum, qui ſuis auditoribus ad ieiunandum iſtum tamquam legitimum diem conſtituerunt, per quod factum eſt, vt ieiunium diei dominicæ horribilius haberetur.

(ſ) Auguſtin. ibid. p. 392. fin. & p. 393. a. Quoniam non inuenimus in euangelicis & apoſtolicis litteris, quæ ad noui teſtamenti reuelationem proprie pertinent, certis diebus aliquibus euidenter præceptum, obſeruanda eſſe ieiunia, & ideo res quoque iſta, ſicut aliæ plurimæ, quas enumerare difficile eſt, inuenit in veſte illius filiæ regis, hoc eſt eccleſiæ, varietatis locum; indicabo tibi, quid mihi de hoc requirenti reſponderit venerandus Ambroſius, a quo baptizatus ſum, Mediolanenſis epiſcopus. Nam quum in eadem ciuitate mater mea mecum eſſet, & nobis adhuc catechumenis parum iſta curantibus, illa ſollicitudinem gereret, vtrum ſecundum morem noſtræ ciuitatis ſibi eſſet ſabbato ieiunandum, an eccleſiæ Mediolanenſis more prandendum, vt hac eam cunctatione liberarem, interrogaui hoc ſupra dictum hominem Dei. At ille, Quid poſſum, inquit, hunc docere amplius, quam ipſe facio? Vbi ego putaueram, nihil eum iſta reſponſione præcepiſſe, niſi vt ſabbato pranderemus. Hoc quippe ipſum facere ſciebam: ſed ille ſequutus adiecit, Quando hic ſum, non ieiuno ſabbato; quando Romæ ſum, ieiuno ſabbato; & ad quamcunque eccleſiam veneritis, inquit, eius morem ſeruate, ſi pati ſcandalum non vultis aut facere. Hoc reſponſum retuli ad matrem, nec dubitauit eſſe obediendum. Hoc etiam nos ſequuti ſumus.

os ieiunantes, ideo *Caſulano* tamquam presbytero, quid hac in re faciendum ſit, ita declarat AVGVSTINVS [s]: *Mos eorum mihi ſequendus videtur, quibus eorum populorum congregatio regenda commiſſa eſt. Quapropter ſi conſilio meo libenter --- acquieſcis, Epiſcopo tuo in hac re noli reſiſtere, & quod facit ipſe, ſine vllo ſcrupulo vel diſceptatione ſectare.*

§. VI.

Tertio, *Vnitas ſubiectionis presbyterorum ac populi ſubter epiſcopum ſuum, & moris gerendi omnibus publicis conſtitutionibus eccleſiæ in rebus indifferentibus.*

ET hoc ad aliam vnitatem conſiderandam nos deducit, ad decus & ornamentum eccleſiæ admodum neceſſariam. Quæ erat, Vt clerus ac populus ſub ſingulari quodam epiſcopo in qualibet eccleſia ſibi iuncti eſſent, debitam aduerſus eius auctoritatem adhibentes reuerentiam, nec ab ipſo facientes ſeceſſionem, ſiue anti-epiſcopos contra eum conſtituendo, ſiue communioni eius & gubernationi ſeſe ſubtrahendo, ſiue etiam publica eccleſiæ ipſius decreta, in communem vſum ac ædificationem in rebus indifferentibus facta, deſpiciendo. In CYPRIANO multa loca habentur, vbi ad iſtiuſmodi vnitatem, ratione tum ſuæ ipſius tum aliarum eccleſiarum, reſpicit. *CHRISTO*, inquit [t], *ſunt eccleſiæ plebs ſacerdoti adunata & paſtori ſuo grex adhærens. Vnde ſcire debes, epiſcopum in eccleſia eſſe & eccleſiam in epiſcopo; & ſi qui cum epiſcopo non ſint, in eccleſia non eſſe; & fruſtra ſibi blandiri eos, qui pacem cum ſacerdotibus Dei non habentes obrepunt, & latenter apud quoſdam communicare ſe credunt; quando eccleſia, quæ catholica vna eſt, ſciſſa non ſit, neque diuiſa; ſed ſit vtique connexa & cohærentium ſibi inuicem ſacerdotum glutine copulata.* In eamdem rem alibi ait [u]: *Per temporum & ſucceſſionum vices, epiſcoporum ordinatio, & eccleſiæ ratio decurrit, vt eccleſia ſuper epiſcopos conſtituatur, & omnis actus eccleſiæ per eoſdem præpoſitos gubernetur.* Hinc quum lapſi quidam ipſi ſcripſiſſent, eccleſiæ nomine ſe appellantes, in proxime ſubſequentibus ita eis reſpondet: *Quum hoc diuina lege fundatum ſit, miror, quoſdam audaci temeritate ſic mihi ſcribere voluiſſe,*

(s) Ibid. eod. pag. b.

(t) Cypr. epiſt. LXIX. (LXVI. p. 286. edit. Amſtelod. MDCC.)

(u) Cyprian. epiſt. XXVII. XXXIII. ad lapſos. (p. 216. edit. cit.)

illi, vt eccleſiæ nomine literas facerent, quando eccleſia in epiſcopo & clero, & in omnibus ſtantibus ſit conſtituta. Abſit enim, ne domini miſericordia & poteſtas eius inuidiam patiatur, & eccleſia eſſe dicatur lapſorum numerus, quum ſcriptum ſit, Deus non eſt mortuorum, ſed viuorum. Alio loco ſeuere reprehendit quorumdam presbyterorum actionem, qui, ipſo ſupremo diſciplinæ eccleſiaſticæ moderatore inſcio ac inconſulto, auctoritatem reconciliandi lapſos ſibi ſumerent; *Quod non periculum*, inquit [w], *metuere debemus de offenſa Dei, quando aliqui de presbyteris, nec euangelii nec loci ſui* (hoc eſt, RIGALTIO interprete, gradus presbyterialis, qui ſubditus eſt epiſcopali) *memores, ſed neque futurum domini iudicium, neque nunc ſibi præpoſitum epiſcopum cogitantes, quod numquam omnino ſub anteceſſoribus factum eſt, cum contumelia & contemtu præpoſiti totum ſibi vindicent, atque vtinam non contra fratrum noſtrorum ſalutem ſibi omnia vendicarent.* Antiqua erat regula in eccleſia, vt presbyteri nullam functionem miniſterialem obirent, niſi ex epiſcopi ſui auctoritate, tamquam ab ipſius mandato pendentes eique ſubiecti. Hoc iam libro quodam ſuperiore IGNATII, CYPRIANI & veterum conciliorum teſtimoniis probatum [x] dedimus, quæ hic repetere nec opus nec neceſſe eſt. Propterea ſemper ad ſchiſma ſpectare credebatur, ſi presbyteri huiusmodi quid agerent in epiſcopi ſui contemtum, etiamſi formalem ab eo ſeceſſionem non facerent. Maxime autem inſignis ſchiſmatis actus is erat, quando in deſpectionem auctoritatis epiſcopi factioſo ingenio ſuo & animi elatione incitati communionem illius deſererent, ſeparatosque & oppoſitos et conuentus agerent. *Hæc ſunt*, inquit CYPRIANVS [y], *initia hæreticorum, & ortus atque conatus ſchiſmaticorum male cogitantium, vt ſibi placeant, & præpoſitum ſuperbo tumore contemnant. Sic de eccleſia receditur, ſic altare profanum foris collocatur, ſic contra pacem* CHRISTI *& ordinationem atque vnitatem Dei rebellatur.* Et rurſus [z]: *Neque aliunde hæreſes obortæ ſunt, aut nata ſunt ſchiſmata, quam inde, quod ſacerdoti Dei non obtemperatur, nec vnus in eccleſia ad tempus ſacerdos, & ad tempus iudex vice Chriſti cogitatur.* Hæc maxime contra eos

(w) Cyprian. epiſt. X. al. XVI. ad Clerum p. 36. (p. 194. edit. alt. Amſtel.)
(x) Lib. II. cap. III. §. II. vol. I. p. 84.
(y) Cyprian. epiſt. LV. al. III. ad Rogatian. p. 6. (p. 173. edit. Amſtelod.)
(z) Id. epiſt. LV. al. LIX. ad Cornel. p. 129. (p. 261 edit. cit.)

pronuntiat, qui ſchiſmatis incuſationem a ſe amoliri ſtudebant antiepiſcopum in locum legitimi epiſcopi conſtituendo. Quæ res ſchiſma non minuebat, ſed potius augebat & plerumque inueteratum reddebat atque diuturnum. Quomodo in cauſſa *Meletianorum* in *Aegypto*, & *Donatiſtarum* in *Africa*, atque *Nouatianorum* in vrbe *Roma* accidit, qui omnes ſchiſmata ſua antiepiſcoporum, ad partem ſuam confirmandam ſuſtentandamque ſuam factionem conſtitutorum, miniſterio potentius prouexerunt. Verum id minus idonea erat ſchiſmatis defenſio, ſed manifeſta potius violatio præſcriptæ regulæ eccleſiæ catholicæ, quæ vnum tantum in aliqua eccleſia eſſe volebat epiſcopum, tamquam centrum vnitatis. Et alium ei oppoſitum conſtituere, non erat facere alium verum epiſcopum ſiue paſtorem gregis, cui ſe populus tamquam miniſtro Dei iungere deberet; ſed introducere lupum, adulterum, ſacrilegum vſurpatorem, peregrinum & alienum, a quo fugere eos oportebat, vtpote qui ex nullo diuino mandato nec vlla præſcripta ordinationis regula ius habebat obedientiam eorum ſibi depoſcendi. Iam ſemel atque iterum fuſe lateque hoc demonſtraui e CYPRIANI aliorumque veterum ſcriptis, ad quæ [*] ſatis habeo lectorem heic remittere. Vnam tantummodo rem ex CYPRIANO adnoto, quam ille præcipue ad ſchiſma *Nouatianum* applicat, quod ſi quis epiſcopus factionis alicuius caput conſtituatur, id fiat contra [a] eccleſiaſticam diſpoſitionem, contra euangelicam legem, contra inſtitutionis catholicæ vnitatem: & quod ſit idem ac eccleſiam aliam conſtituere, Chriſti membra diſcerpere, dominici gregis animum & corpus vnum diſciſſa æmulatione lacerare. Et proinde *Maximo* & *Nicoſtrato*, aliiſque confeſſoribus,

(*) Lib. II. cap. XIII. §. I. volum. I. p. 178. Vid. etiam *Scholaſt. hiſt. of Lay-Baptiſm.* part. II. chap. II.

(*a*). Cyprian. epiſt. XLIV. al. XLVI. ad Maxim. & Nicoſtrat. confeſſores. (p. 232. edit. Amſtelod.) Grauat me atque contriſtat, & intolerabilis perculſi & pene proſtrati pectoris mœſtitia perſtringit; quum vos illic comperiſſem contra eccleſiaſticam diſpoſitionem, contra euangelicam legem, contra inſtitutionis catholicæ vnitatem, alium epiſcopum fieri conſenſiſſe, id eſt, quod nec fas eſt, nec licet fieri, eccleſiam aliam conſtitui; Chriſti membra diſcerpi, dominici gregis animum & corpus vnum, diſciſſa æmulatione lacerari — Nec putetis, ſic nos euangelium *CHRISTI* aſſerere, dum voſmet ipſos a Chriſti grege & ab eius pace & concordia ſeparatis.

qui

qui [illegible] & tuendo ſchiſmate *Nouatiano* ſe implicuerant, [illegible] euangelium *CHRISTI* aſſerere, dum ſeſe a [illegible] ab eius pace & concordia ſepararent. *Quiſ-* [illegible] (b), *ab eccleſia ſegregatus adulteræ iungitur, a* [illegible]. *Nec perueniet ad CHRISTI præmia, qui* [illegible]. *Alienus eſt, profanus eſt, hoſtis eſt. Ha-bere* [illegible] *Deum patrem, qui eccleſiam non habet matrem.* I-[illegible], quo [illegible] multis in caſibus baptiſmi defectum ſupplere credebatur, hoc tamen expiare non valebat, niſi, [illegible] ad vnitatem eccleſiæ rediret. „Quam ſibi pacem [illegible] (c), promittunt inimici fratrum? „Quæ ſacrificia [illegible] ſe credunt æmuli ſacerdotum? an „[illegible], quum collecti fuerint, opinantur, qui „extra Chriſti eccleſiam colliguntur? Tales etiamſi occiſi in „confeſſione nominis fuerint, macula iſta nec ſanguine ablu-„itur. Inexpiabilis & grauis culpa diſcordiæ nec paſſione „purgatur. Eſſe martyr non poteſt, qui in eccleſia non eſt: „ad regnum peruenire non poterit, qui eam, quæ regnatura „eſt, derelinquit. Pacem nobis Chriſtus dedit: concordes at-„que vnanimes eſſe præcepit: dilectionis & caritatis fœdera in-„corrupta atque inuiolata ſeruari mandauit: exhibere ſe non „poteſt martyrem, qui fraternam non tenuit caritatem. Do-„cet hoc & conteſtatur *Paulus* apoſtolus, dicens: *Et ſi habuero „fidem, ita vt montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil „ſum. Et ſi in cibos pauperum diſtribuero omnia mea, & ſi tradidero „corpus meum vt ardeam, caritatem autem non habeam, nihil proficio. „Caritas* [illegible] *eſt, caritas benigna eſt, caritas non æmulatur, non „agit perperam, non inflatur, non irritatur, non cogitat malum. Omnia „diligit, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet: caritas numquam „excidit.* Numquam, inquit, *excidit caritas*: hæc enim ſemper in „regno erit: hæc in æternum fraternitatis ſibi cohærentis v-„nitate durabit. Ad regnum cælorum non poteſt peruenire „diſcordia, nec præmium Chriſti, qui dixit: *Hoc eſt mandatum „meum, vt diligatis vos inuicem, quemadmodum dilexi vos.* Pertine-„re non poterit ad Chriſtum, qui dilectionem Chriſti perfida

(b) Cyprian. de vnit. eccleſ. p. 109. (p. 78. edit. cit.)
(c) Ibid. p. 112. (p. 81 [illegible])

„diſſenſione violauit. Qui caritatem non habet, Deum non „habet. *Ioannis* beati apoſtoli vox eſt: *Deus*, inquit, *dilectio eſt*, „*& qui manet in dilectione, in Deo manet, & Deus in illo manet.* Cum „Deo manere non poſſunt, qui eſſe in eccleſia Dei vnanimes „noluerunt; ardeant licet flammis & ignibus traditi, vel obie„cti beſtiis animas ſuas ponant; non erit illa fidei corona, ſed „pœna perfidiæ; nec religioſæ virtutis exitus glorioſus, ſed de„ſperationis interitus. Occidi talis poteſt, coronari non poteſt. CYPRIANVS hanc adſertionem in aliis ſcriptorum ſuorum locis, (quæ breuitatis cauſſa prætermittimus) crebro repetit, & ſpeciatim ad ſchiſma *Nouatianorum* applicat, qui vnitatem eccleſiæ diuiſerant, *Nouatiano* ſibi ductore conſtituto contra *Cornelium* legitimum epiſcopum *Romanum*, qui quum ſemel vſitatis ritibus electus & in hac dignitate collocatus eſſet, nemo in eumdem ſe locum intrudere poterat, quin vnitatem eccleſiæ diſcerperet. Quæ non ſingularis CYPRIANI opinio, ſed totius eccleſiæ vox erat, quemadmodum pluribus demonſtraui in alia quadam diſſertatione [*], ad quam lectorem amando. Neque priuata erat CYPRIANI opinio, quod ſchiſmaticus, ſine reſipiſcentia talis eſſe perſeuerans, non poſſet eſſe martyr; ſed huic eius ſententiæ maxima eccleſiæ lumina ſubſcripſerunt, CHRYSOSTOMVS [*d*], AVGVSTINVS [*e*], FVLGENTIVS [*f*] & alii,

(*) *Scholaſt. Hiſt. of Lay-Baptiſm.* part. II. c. II. n. 4.

(*d*) Chryſoſt. homil. XI. in Epheſ. p. 957. edit. Francof. MDCXCVII. *ἀνὴρ δέ τις ἅγιος εἶπέ τι δοκοῦν εἶναι τολμηρὸν, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐφθέγξατο· τί δὴ τοῦτο ἐστι; οὐδὲ μαρτυρίου αἷμα ταύτην δύνασθαι ἐξαλείφειν τὴν ἁμαρτίαν ἔφησεν. Dixit vir quidam ſanctus quiddam, quod magnam præ ſe fert audaciam; ſed tamen eſt eloquutus. Quid hoc eſt autem? Dixit, ne ſanguinem quidem martyrii poſſe delere hoc peccatum.*

(*e*) Auguſtin. epiſt. LXI. Neſcio quoties diſputando & ſcribendo monſtrauimus, non eos poſſe habere martyrum mortem, quia chriſtianorum non habent vitam, quum martyrem non faciat pœna, ſed cauſſa. Epiſt. CCIV. Foris ab eccleſia conſtitutus, & ſeparatus a communione vnitatis & vinculo caritatis, æterno ſupplicio punireris, etiamſi pro Chriſti nomine viuus incendereris.

(*f*) Fulgent. de fide ad Petr. c. III. (inter opp. Aug. tom. III. p. 225. d. edit. Baſil. MDLXIX.) Ideo debet ad eccleſiam redire non vt ſacramentum baptiſmatis iterum accipiat, quod nemo debet in quolibet homine baptizato repetere: ſed vt in catholica ſocietate vitam æternam accipiat, ad quam obtinendam numquam poteſt eſſe idoneus, qui cum ſacramento baptiſmatis ab

qui

qui hoc eius dictum cum approbatione adlegant. Quæ omnia oſtendunt, quantum huic vnitati ſubmiſſionis ac obedientiæ, legitimo cuique epiſcopo in recta rerum eccleſiæ ſuæ adminiſtratione debitæ, tribuerint momentum.

NOTANDVM autem eſt, hanc obedientiam epiſcopis præſtari debuiſſe, ſi iuſtum eius titulum ex vnitatis eccleſiæ regulis vindicare ſibi potuerint. Nam 1.) Si quis munus ſuum per *Simoniacam* ordinationem auſpicaretur, ordinatio eius per canones nulla ac irrita [g] declarabatur: atque tum nulla ei de-

ab eccleſia catholica remanſerit alienus. Qui ſi eleemoſynas largas faciat, *& pro nomine Christi* etiam *ſanguinem fundat*, pro eo, quod in hac vita non tenuit eccleſiæ catholicæ vnitatem, non habebit æternam ſalutem. Cap. XXXIX. Firmiſſime tene & nullatenus dubites, quemlibet hæreticum ſiue ſchiſmaticum in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti baptizatum, ſi eccleſiæ catholicæ non fuerit aggregatus, quantaſcumque eleemoſynas fecerit, & ſi pro Chriſti nomine etiam ſanguinem fuderit, nullatenus poſſe ſaluari. Omni enim homini, qui eccleſiæ catholicæ non tenet vnitatem, neque baptiſmus, neque eleemoſyna quamlibet copioſa, neque mors pro nomine Chriſti ſuſcepta proficere poterit ad ſalutem, quamdiu in eo hæretica vel ſchiſmatica prauitas perſeuerat, quæ ducit ad mortem.

(g) Vid. can. apoſt. c. XXX. Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατὴς γένηται, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ ἐκκοπτέσθω παντάπασι καὶ τῆς κοινωνίας, ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου. *Si quis epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus per pecunias hanc obtinuerit dignitatem, deiiciatur & ipſe & ordinator eius, & a communione modis omnibus abſcindatur, ſicut Simon magus a Petro.* Concil. Chalced. can. II. (tom. IV. conc. p. 755.) Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσαιτο, καὶ εἰς πρᾶσιν καταγάγοι τὴν ἄπρατον χάριν, καὶ χειροτονήσῃ ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, ἢ χωρεπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἢ ἕτερόν τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ κατηριθμημένων, ἢ προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον, ἢ προσμονάριον, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος, δι' αἰσχροκέρδειαν οἰκείαν, ὁ τοῦτο ἐπιχειρήσας, ἐλεγχθεὶς, περὶ τὸν οἰκεῖον κινδυνευέτω βαθμόν· καὶ ὁ χειροτονούμενος, μηδὲν ἐκ τῆς κατ' ἐμπορίαν ὠφελείσθω χειροτονίας ἢ προβολῆς, ἀλλ' ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας ἢ τοῦ φροντίσματος, οὗπερ ἐπὶ χρήμασιν ἔτυχεν. *Si quis epiſcopus propter pecunias ordinationem fecerit, & non venalem gratiam in venditionem deduxerit, & propter pecunias ordinauerit epiſcopum, vel chorepiſcopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel aliquem eorum, qui in clero adnumerantur; vel propter pecunias promouerit œconomum, vel defenſorem, vel paramonarium, vel omnino aliquem ex canone, turpis quæſtus gratia: qui hoc tentaſſe conuictus fuerit, de proprio gradu in periculum veniat: & qui eſt ordinatus, ex ordinatione vel promotione, quæ iſta mercatura venundatur, nihil proficiat; ſed ſit a dignitate vel curatione alienus, quam pecuniis adeptus eſt.*

beba-

bebatur obedientia, nec vlla cum eo, tamquam eccleſiæ epiſcopo, habenda communio. 2.) Si quis ſe ipſe inferret & intruderet in plenam ſedem, ad quam alius ante eum epiſcopus legitima ratione initiatus erat; tantum abeſt, vt obedientia ei deberetur, vt potius hoc ipſum ſchiſmatis crimen eſſet, in quo *Nouatianos* olim hæſiſſe modo diximus, quando facta a vero epiſcopo ſeceſſione ei ſe iunxerunt, qui temere atque iniurioſe contra eum erat conſtitutus. 3.) Si quis epiſcopus in manifeſtam incideret hæreſin vel idololatriam, populus non tantum libertatem habebat, ab eius, tamquam intolerandi præuaricatoris legumque eccleſiæ violatoris, communione ſe ſeparandi, ſed ex officio etiam id facere debebant. Ita CYPRIANVS [*b*] chriſtianis, ad *Legionem* & *Aſturicam* in *Hiſpania* conſiſtentibus, reſpectu habito ad *Baſilidem* & *Martialem*, duos epiſcopos in idololatriam delapſos, ſcribit, debere eos obſequentes præceptis dominicis ſe ſeparare ab epiſcopis fidei chriſtianæ deſertoribus, nec ſe ad ſacrilega eorum ſacrificia miſcere; quando ipſi maxime habeant poteſtatem vel eligendi dignos ſacerdotes, vel indignos recuſandi. In eumdem modum ab hæretici cuiusdam epiſcopi ſocietate ſe debebant ſeparare, vti ex vniuerſa eccleſiæ praxi liquet. 4.) Si cui epiſcopo propter aliud qualecumque crimen legitime eſſet abrogatum officium, itidem populi partes erant, vt deſerendo eius communionem, eique, qui in eius locum iuſta auctoritate ſuffectus erat, adhærendo cenſuris eccleſiæ vigorem adderent atque momentum. 5.) Accidebat ſæpenumero, vt controuerſia de iure inter duos litigantes epiſcopos ita ardua eſſet & dubia atque ad decidendum difficilis, vt viri boni ac ſapientes cum alterutro facere ſaluo officio poſſent, donec rem controuerſam legitimi iudicis auctoritas diſceptaret, vnde neutri illorum ad ſuperius aliquod iudicium licebat appellare. Perinde res ſe heic habebat atque lite pendente, vbi vtraque pars ius habere credi poteſt, donec cauſſa perfecte pleneque audiatur & decernatur. Atque in

(*b*) Cyprian. epiſt. LXVIII. al. LXVII. p. 171. (p. 288. edit. Fell. Amſtel.) Plebs obſequens prælatis dominicis & Deum metuens, a peccatore præpoſito ſeparare ſe debet; nec ſe ad ſacrilegi ſacerdotis ſacrificia miſcere; quando ipſa maxime habeat poteſtatem vel eligendi dignos ſacerdotes, vel indignos recuſandi.

tali

[illegible] foret, homines innocentes damnare, qui alteriuſ partiſe adiunxerint, antequam maius lumen eorum mentibus [illegible] tenebris præteri & eis præcepta dari poſſint, quibus [illegible] perfectiuſque conſtituatur communionis [illegible]. Ita res ſe habebat in controuerſia inter *Flauianum* & *Euagrium* epiſcopos *Antiochenos*. *Flauianus* generatim admiſſus erat ab eccleſiis *Orientalibus*, *Euagrius* autem ab epiſcopis *Romanis* & eccleſiis *Occidentalibus* ſuſtentabatur, qua durante contentione, non niſi bonæ mentis hominibus in nefario crimine [illegible], vt ſe [illegible] ingererent, quando adeo difficile erat, [illegible] in eccleſia auctoritatem dirimere. 6.) Nonnumquam [illegible], qui iudicari poterat habere ius in eccleſia, [illegible] contrarii gratiam, ſchiſma præuenientiæ [illegible] conſeruandi cauſſa, animo libentiſſimo ſacerdotio ſe abdicabat. Atque tum nihil eis eſſe poterat periculi, qui oppoſito ſe ſubmittebant, [illegible] vero epiſcopo conſentiente, ac vltro cedente, nec non eccleſia confirmante & approbante, id fiebat. 7.) Nonnumquam epiſcopus pacis cauſſa munere ſe abdicare volebat, verum ſuperior quædam poteſtas, vt hoc faceret, ei nolebat permittere. Ita *Flauianus* in ante memorata cum *Euagrio* lite a *Theodoſio* ad dicendam cauſſam audiendamque ſententiam, *Romam* ire iuſſus, admirabili [illegible] fiducia iſti imperatori reſpondebat [f]: *Si meam fidem, o [illegible], vt non rectam quidam inſimulant, aut ſi vitam indignam eſſe [illegible] ſacerdotio, ipſos accuſatores meos iudices feram, & quam [illegible] ſententiam libenter excipiam. Sin de cathedra & de primatu con[illegible], [illegible] repugnabo iis, qui ſedem ambiunt: ſed eodem [illegible]. Da igitur, imperator, cui voles ſedem Antiochenam.* [illegible] hiſtoricus: *Hanc eius conſtantiam ac ſapientiam admiratus imperator [illegible] redire, commiſſamque ſibi eccleſiam regere eum iuſſit.* Narrat idem ille, noluiſſe imperatorem am-

(f) Theodoret. lib. V. c. XXIII. [illegible]

plius aurem præbere Occidentalium epiſcoporum aduerſus eum querimoniis: Iam vero hoc in caſu abſurdum foret cogitare, in eis, qui cum *Flauiano* fecerint, inter quos erat *Chryſoſtomus*, culpam fuiſſe aliquam, quantumuis Occidentalium epiſcoporum ſententia ipſi eſſet contraria. Denique 9.) Nonnumquam duo epiſcopi in eadem ſede iunctim ſedendi habebant veniam, (vti nonnulli *Petrum* ac *Paulum* apoſtolos *Romæ* habuiſſe ſtatuunt, alterum quidem iudæorum, alterum autem gentilium epiſcopum factum) vel ſi vnus alteri coadiutor eſſet datus; vel ſi res ad tollendum inueteratum aliquod ſchiſma ſpectaret, quam conditionem in collatione *Carthaginenſi Donatiſtis* offerebant catholici; de quibus caſibus omnibus in ſuperiore quadam huius operis parte [*] diſtinctius ſumus loquuti. Iam rebus ita ſe habentibus, alterutri epiſcopo morem quis gerere ſine ſchiſmatis vitio poterat, quia nulla inter eos erat diſcordia. Et quamuis hoc cum communi eccleſiæ regula non congrueret, duos eodem tempore in eadem ſede habere epiſcopos, tamen ex peculiaribus rationibus nonnumquam in caſibus extraordinariis permittebatur; & tum nec ſchiſma, aut aliud aliquod malum, nec veritatis diſſolutio, nec violatio iuris alterius hac in re verſari iudicabatur, quia id in gratiam ac commodum communitatis, communi partium omnium conſenſu & vniuerſali eccleſiæ approbatione, fiebat. Hæc monita interpoſuimus, vt eo magis cognoſci atque intelligi poſſit, qua in re populi chriſtiani ſubter epiſcopum in eccleſia ſua ſubmiſſio ſita fuerit, & quibus conditionibus obedientia vni cuidam epiſcopo, munus eccleſiæ legitime ſibi traditum ſuſtinenti, præſtari debuerit, ad vnitatem eccleſiæ conſeruandam.

§. VII.

Quarto, *Vnitas diſciplinæ in ſubiiciendo ſe cenſuris eccleſiæ.*

PRAETEREA ad vnitatem eccleſiæ in meliore ſua conditione conſeruandam requirebatur, vt quilibet eccleſiæ alicuius ciuis regulis diſciplinæ, ad puniendos ſontes datis, ſeſe ſubmitteret; non vero iuſtas eccleſiæ ſuæ cenſuras contemneret, nec clandeſtinis conſiliis reſtitutionem ſui in alia quacumque eccleſia moliretur, quum ſuæ ipſius eccleſiæ, cuius membrum

(*) Lib. II. c. XIII. vol. I. p. 178-190.

erat,

[illegible] ſatis; nec ad hæreticorum vel ſchiſmaticorum [illegible] ſe adgregaret, vt ab eis tamquam communicans [illegible], vbi ſua ipſius eccleſia velut impurus & ſcelera[illegible] eſſet. His enim modis omnibus vnitas diſciplinæ aperte violabatur, quam ſinceram integramque in vnaquaque eccleſia conſeruari oportebat. Effectus excommunicationis [illegible] poteſtas clauium talis eſſe ſemper credebatur, vt, ſi quis ob manifeſtum facinus eccleſiæ ſuæ communione iuſte eſſet exturbatus, omni iure ad regnum cælorum priuatus eſſe iudicaretur, quoad in iſto ſtatu perſeueraret, idque per datam a [illegible] noſtro eccleſiæ auctoritatem, *Si quorum retinueritis peccata, retenta ſunt.* Et, *Quæcunque ligaueritis in terra, erunt ligata in cælo.* Et proinde niſi quis vſitatæ methodo ſontes in veterem gratiam reſtituendi ſeſe ſubmitteret, & eccleſiæ per publicam confeſſionem ac pœnitentiam, veniæque ac abſolutionis implorationem reconciliatum ſe vellet, in contemtorum diſciplinæ eccleſiaſticæ numero locoque ducebatur, & ſi in iſto ſtatu diem obiret, antequam eſſet reconciliatus & in communionem reſtitutus, pro deploranda conditionis homine habebatur, vtpote qui mortuus eſſet in ſtatu peccati & rebellionis aduerſus Deum & extra eccleſiæ communionem. Quam ob cauſſam nullis ritibus nulliſque cærimoniis efferebatur, quas eorum funere adhibere moris erat, qui in pace eccleſiæ eſſent mortui; neque munera eius recipiebantur, nec vlla eius commemoratio, in ſolemni eccleſiæ officio alias vſitata, celebrabatur. Tantum in vno quodam caſu exigua aliqua gratia in eos conferebatur, qui diem ſuum obierant, ex vinculis excommunicationis per ſolemnem abſolutionem nondum emiſſi; quando [illegible] huiuſmodi pœnitentes, qui diſciplinæ eccleſiæ obedienter ſeſe ſubiecerant, oſtenderantque aperta ſinceræ pœnitentiæ indicia, repentina morte abripiebantur, quum reconciliationis quidem & abſolutionis eſſent cupidi, neque vero ob fatum aliquod ineuitabile participes eius fieri poſſent. Quæ res quum ita ſe haberet, canones oblationes eorum recipi iubebant, tamquam teſtimonium, quod cenſuris eccleſiaſticis ſeſe ſubmiſiſſent, & animo ac voluntate eccleſiæ fuiſſent addicti, etiamſi cum vſitatis externæ abſolutionis ritibus recipi

 haud

haud potuiſſent. In concilio quarto *Carthaginenſi* [k] canon hanc in rem habetur: *Pœnitentes, qui attente leges pœnitentiæ exſequuntur, ſi caſu in itinere vel in mari mortui fuerint, vbi eis ſubueniri non poſſit, memoria eorum & orationibus & oblationibus commendetur.* Concilium *Vaſenſe* ſecundum paullo diſtinctius docet, quemadmodum iſtiuſmodi pœnitentes ad omnia eccleſiaſticæ communionis priuilegia poſt mortem admittendi ſint. *Pro his*, inquit [l], *qui pœnitentia accepta, in bonæ vitæ curſu ſatisfactoria compunctione viuentes, ſine communione inopinato nonnumquam tranſitu, in agris aut itineribus præueniuntur, oblationem recipiendam & eorum funera, ac deinceps memoriam eccleſiaſtico adfectu proſequendam; quia nefas eſt eorum commemorationes excludi a ſalutaribus ſacris, qui ad eadem ſacra fideli adfectu contendentes, dum ſe diutius reos ſtatuunt, indignos ſalutiferis myſteriis iudicant, ac dum purgatiores reſtitui deſiderant, absque ſacramentorum viatico intercipiuntur: quibus fortaſſe nec abſolutiſſimam reconciliationem ſacerdos denegandam putaſſet.* In conciliis *Arelatenſi* ſecundo, *Aurelianenſi* ſecundo, *Toletano* ſecundo, & *Epaonenſi* plures in eandem ſententiam canones [m] leguntur. Ex quibus omnibus iudicatu procliue eſt, quod, quamuis eccleſia in impœnitentibus, apoſtatis & diſciplinæ ſuæ contemtoribus ſeueritatem adhibuerit, lenitatem tamen & humanitatem exercuerit in eos, qui diſciplinam illius vere honorauerint, & manifeſta reſipiſcentiæ ſigna dederint. Iſtiuſmodi homines non exiſtimabantur extra vnitatem & communionem eccleſiæ decedere, etiamſi morerentur ſine externæ abſolutionis cærimoniis; quum eſſent Deo ac eccleſiæ per teſtimonia pœnitentiæ in-

(*k*) Concil. Carth. IV. c. LXXIX.

(*l*) Concil. Vaſenſ. II. c. II.

(*m*) Concil. Arelat. II. c. XII. De his, qui in pœnitentia poſiti vita exceſſerunt, placuit nullum communione vacuum debere dimitti; ſed pro eo, quod honorauit pœnitentiam, oblatio ipſius ſuſcipiatur.
Concil. Aurel. II. c. XIV. †
Concil. Tolet. II. c. XII. †
Concil. Epaon. c. XXXVI. Ne vllus ſine remedio, aut ſpe veniæ ab eccleſia repellatur, neue vlli, ſi aut pœnituerit, aut ſe correxerit, ad veniam redeundi aditus obſtruatur. Sed ſi cui forſitan diſcrimen mortis immineat, damnationis conſtituta tempora relaxentur. Quod ſi ægrotum accepto viatico reualeſcere fortaſſe contingit, ſtatuti temporis ſpatia obſeruare conueniet.

terne

[illegible] iſtiuſmodi fatalibus caſibus, vbi non vo- [illegible] quædam neceſſitudo formali & ſole- [illegible] excluſerat.

§. VIII.

[illegible] eccleſiæ communionem inter ſe coluerint.

Primo, *In fide.*

[illegible] nus quidem vnitatem vniuſcuiuſque eccleſiæ con[illegible] reſpectu habito ad propria eius membra: Iam diſpiciemus, quam communionem diuerſæ eccleſiæ inter ſe co[illegible] vt harmoniam eccleſiæ catholicæ vnitatem patefaci[illegible]. Atque hic *primum* omnium obſeruandum eſt, Quod [illegible] vna fides communis fuit, conſiſtens certis articulis fundamentalibus, ad eſſentiam cuiuſuis eccleſiæ particularis eiuſque vnitatem, nec non ad id, vt quis eſſet homo chriſtianus, ſpectantibus; ita eadem fides ad vniendas diuerſas eccleſiæ catholicæ partes, efficiendasque eas vnum corpus chriſtianorum neceſſaria fuerit. Ita vt, ſi qua eccleſia hanc fidem ſiue ex toto ſiue ex parte deſereret vel deſtrueret, pro rebellatrice ac perfida in CHRISTVM [illegible] communis fidei hoſte haberetur, tractareturque vt conuenticulum hæreticorum, non chriſtianorum. Quamob cauſſam quilibet epiſcopus non tantum fidem ſuam declarabat in ſua ordinatione coram ſynodo prouinciali, ipſum [illegible] ante; [illegible] litteras quoque encyclicas, vti vocabant, ad peregrinas mittebat eccleſias, vt ſe cum eis in communione eſſe [illegible]. Atque hoc adeo neceſſarium in epiſcopo recens [illegible] erat, vt, quemadmodum LIBERATVS [illegible] obſeruat, [illegible] hoc facere negligeret, communionem cum reliquis orbis [illegible] epiſcopis quodam modo recuſare, & re ipſa vel hæreſis [illegible] eſſe, vel de aliis ſuſpicionem hæreſis habere crede[illegible].

(n) Liberat. breuiar. c. XVIII. (tom. V. concil. p. 760.) Ordinatur a communicatoribus eius epiſcopis & clericis & monachis, qui eius nouerant fidem & gubernationem, Ioannes ex oeconomo, cognomento Talaia. — Ioannes Talaia de ordinatione ſua [illegible] per ſuas ſynodicas litteras Acacio epiſcopo Conſtantinopolitano [illegible]. Poſthac Acacius audiens de ordinatione Ioannis & contriſtatus, quia ſynodicas epiſtolas non [illegible], & vna faciens cum Gennadio epiſcopo, parente beati Timothei, [illegible] nocere &c. — Nec tamen prius hoc faceret, niſi ſuſciperet [illegible] principis & ſynodicas deſtinaret epiſtolas Conſtantinopolitano Acacio, & Simplicio Romano, & cæteris archiepiſcopis, cetera.

§. IX.

Secundo, *In mutuo auxilio, quod altera alteri ferebat ad defendendam fidem communem.*

Ad hanc fidei vnitatem ſartam tectam ſeruandam quælibet eccleſia cuiuis alii mutuum auxilium ferre parata erat, vt cunctis fundamentalibus erroribus occurreretur, & hæreſis in ipſa herba ſupprimeretur. Vniuerſus orbis chriſtianus huius rei reſpectu vna tantum & communis diœceſis erat, epiſcopatus res erat vniuerſalis, & omnes epiſcopi in illo ſuam quiſque habebant partem, ita, vt totum ad ſingulos æquabiliter ſpectaret; quemadmodum alio loco [*] demonſtrauimus pluribus, vbi obſeruatum nobis eſt, quod in rebus, ad fidem haud ſpectantibus, epiſcopi in aliorum diœceſes ſe non ingerere, ſed ſuæ quiſque diœceſeos negotiis intenti eſſe debuerint. Quum vero fides vel ſalus eccleſiæ ageretur, & manifeſte periclitaretur religio; tum per hanc regulam, quod non niſi vnus eſſet epiſcopatus, quælibet diœceſis æque ad ſingulorum curam ſpectabat, atque ſua cuiuſuis propria; neque vllæ humanæ leges vel canones manus eorum cohibere poterant, quo minus iſtiuſmodi officii epiſcopalis actus peragerent, quos ad conſeruandam fidem ac religionem neceſſarios eſſe credebant. Hæc cauſſa erat, quamobrem in ſynodos prouinciales, nationales ac generales coirent, mitterentque iunctas ſententias ſuas & monita ex alia eccleſia ad aliam. Maxima hiſtoriæ eccleſiaſticæ pars ex iſtiuſmodi actibus confecta eſt, vt adeo pene abſurdum foret ad hanc rem confirmandam hunc illumue actum adlegare ſeparatim. Hoc vnum duntaxat in hoc caput adhuc obſeruamus, Quod in aliorum hominum negotia ſe interponere (quod in multis rebus aliis nihil fuiſſet aliud, quam ipſam vnitatem diſcindere) hac in re adeo neceſſe eſſe creditum ſit, vt ſine hoc ipſo nulla certa via ad vnitatem eccleſiæ catholicæ & fidem conſeruandam fuerit. Cuius rei exemplum in modo citato libro notauimus, quod quamvis cum ordinaria eccleſiæ regula pugnet, ſi quis epiſcopus in alius cuiuſdam epiſcopi diœceſi ritum ordinationis peregiſſet; tamen ſi quis epiſcopus in hæreſin prolapſus, orthodoxis vexatis atque eiectis, neminem niſi hæreticum ſacro mi-

(*) Lib. II. cap. V. §. II. vol. I. p. 113. 114.

niſte-

[illegible] vellet; in tali caſu quilibet epiſcopus catholicus [illegible] ex data ſibi auctoritate potuerit, ſed etiam, [illegible] id ferret & requireret eccleſiæ conditio, debuerit [illegible] catholicos in iſtiuſmodi diœceſi ordinare, qui [illegible] conſiliis opponerent ſupprimerentque increſcentem hæreſin, ne alioquin altas radices ageret & per vniverſam ſerperet eccleſiam. Ita *Athanaſius* & celebris ille *Euſebius Samoſatenus* omnem terram peragrabant, hæreſi *Ariana* longe [illegible] dominante, ordinantes in omnibus eccleſiis, ad quas veniebant, tales clericos, quibus ad ſuſtentandam cauſam [illegible] illis extremis ac difficillimis temporibus opus erat. [illegible] hoc tantum aberat, vt pro vnitatis eccleſiaſticæ violatione haberetur, quamuis contra litteram cuiuſdam canonis eſſet in caſibus [illegible], vt potius fieri oporteret, rebus [illegible] habentibus, ad conſeruandam vnitatem eccleſiæ, quam defendere cuiuslibet epiſcopi partes erant, non tantum in ſua ipſius eccleſia, ſed in omnibus mundi partibus, vi regulæ iſtius, quæ epiſcopos in rebus grauioribus catholicæ eccleſiæ curam gerere, omneſque eccleſias, periculoſo rei chriſtianæ tempore mutuum ſibi auxilium ferre iubebat.

§. X.

Tertio, *In conſociatione atque communitate alterius cum altera in omnibus ſanctis officiis, prout ferebat occaſio.*

HAEC eccleſiæ catholicæ vnitas eo porro ſuſtentabatur, quod ſingulæ eccleſiæ & ſinguli earum ciues prompto & alacri animo ad alias eccleſias vniuerſas, in diuino cultu ſanctiſque officiis [illegible] peragendis, prout ferebat occaſio, ſeſe iungerent. [illegible] in remedio erant neceſſaria. Primum, vt eccleſia quælibet [illegible] ſuam ab omni ſuperſtitioſo & idololatrico ritu puram [illegible] conſeruaret, nec conuentus ſuos ad ſancta officia [illegible], aliquam regulam violando vel illicitas quaſdam communionis conditiones ferendo, inacceſſos redderet. Qua in re quantam curam poſuerit antiqua eccleſia, vnuſquiſque facile perſpiciet, qui ea perluſtrabit, quæ ſupra (*) de veterum eccleſiarum liturgia in ſingulis eius partibus diſſeruimus, vbi nullus ex his ſuperſtitioſis, & idololatri-

(*) Lib. XIII. vol. V. [illegible]

cis

cis ritibus ac conſuetudinibus apparet, quibus eccleſia in poſterioribus ſæculis tantopere diuiſa eſt, poſtquam immoderata eccleſiæ *Romanenſis* poteſtas credulitati hominum in rebus fidei tam egregie impoſuit, eorumque conſcientias in rebus praxeos, quæ nulla ratione defendi poteſt, tam grauiter adflixit. Deinde neceſſarium erat, vt quilibet chriſtianus, ſi ad peregrinam veniret eccleſiam, ad innocentes iſtius eccleſiæ, in qua eſſe ei contigebat, ritus ac conſuetudines libenti animo ſe accommodaret, etiamſi in quibuſdam circumſtantiis ab ſuæ ipſius eccleſiæ ritibus ac conſuetudinibus diſcreparent. Hæc neceſſaria pacis regula erat ad communionis ac diuini cultus vnitatem per vniuerſam eccleſiam catholicam conſeruandam. Fieri enim non poterat, vt quælibet eccleſia eoſdem haberet ritus ac cærimonias, eoſdemque mores ac conſuetudines ſequeretur in rebus omnibus, vel eadem methodo & ratione cultus publici vteretur, in ſingulis momentis exacte ſibi conſtante, niſi generalis quædam liturgia exſiſteret in vniuerſæ eccleſiæ vſum expreſſis verbis diuinitus præſcripta. Eccleſiæ catholicæ vnitas hoc non requirebat (quemadmodum mox videbimus luculentius) adeoque huic rei, tamquam neceſſariæ parti vnitatis eius, nemo vmquam inſiſtebat. Satis erat, ſi omnes eccleſiæ in ipſo præcipuo diuini cultus capite conſpirarent; in ritibus ac cærimoniis, methodo ac ordine & rebus ſimilibus vnaquæque eccleſia libertatem habebat iudicandi & eligendi, quid omnium optime prodeſſe & expedire videbatur. Quemadmodum itaque ſingulorum membrorum cuiusuis particularis eccleſiæ erat, ad innocentes ſuæ eccleſiæ conſuetudines ſe componere; ita cuiusuis chriſtiani erat, ad diuerſas omnium reliquarum eccleſiarum conſuetudines ſe conformare, vbicumque peregrinaretur, vt communionem cum eccleſia catholica omnibus in locis ſine vlla exceptione coleret. Hæc regula ſæpe inculcatur ab AVGVSTINO, tamquam magna pacis ac vnitatis regula, reſpectu habito ad omnes eccleſias, narratque ille, hanc regulam ex ſapientibus ſermonibus ſe accepiſſe AMBROSII, quem occaſione ſcrupuli, qui *Monicam* matrem ſuam per aliquod temporis ſpatium ſuſpenſam tenuerit & perplexam, conſuluerit. Hæc enim diu *Romæ* commorata ſabbato ieiunare conſueuerat ex more eccleſiæ *Romanæ: Mediolanum* autem delata con-

contrariam ibi conſuetudinem inuenerat, ſabbatum enim feſtum & lætum agebant; qua re multum illa perturbata, filius *Auguſtinus*, licet catechumenus adhuc parum iſta curaret, vt matrem ſuam hoc liberaret ſcrupulo, interrogabat AMBROSIVM, quid matri faciendum hac in re cenſeret, vt ſine offenſione in praxi ſua eſſet? Cui AMBROSIVS reſpondebat, nihil ſe poſſe dicere amplius, quam ipſe faceret. *Quando heic ſum*, [o] inquiebat, *non ieiuno ſabbato, quando Romæ ſum, ieiuno ſabbato, & ad quamcumque eccleſiam veneritis, eius morem ſeruate, ſi pati ſcandalum non vultis aut facere.* Hoc AVGVSTINVS [p] matri ſe nuntiaſſe dicit, & matrem libenter amplexam eſſe, ſe vero de hac ſententia etiam atque etiam cogitantem ita ſemper habuiſſe, tamquam eam cæleſti oraculo ſuſcepiſſet. Addit porro: *Senſi ſæpe dolens & gemens multas infirmorum perturbationes fieri per quorumdam fratrum contentioſam obſtinationem, vel ſuperſtitioſam timiditatem, qui in rebus huiuſmodi, quæ neque ſcripturæ ſanctæ auctoritate, neque vniuerſalis eccleſiæ traditione, neque vitæ corrigendæ vtilitate ad certum poſſunt terminum peruenire, (tantum quia ſubeſt qualiſcumque ratiocinatio cogitantis, aut quia in ſua patria ſic ipſe conſueuit, aut quia ibi vidit, vbi peregrinationem ſuam, quo remotiorem a ſuis, eo doctiorem factam putat) tam litigioſas excitant quæſtiones, vt niſi quod ipſi faciunt, nihil rectum exiſtiment.* Ita compoſite & apte ſuperſtitioſam ſtoliditatem & contentioſam obſtinationem eorum caſtigat, qui pacem eccleſiæ turbabant propter res eiuſmodi, quibus vtendi quæque eccleſia habebat libertatem, & ad quas bonum quemque chriſtianum ſe conformare oportebat. Nam, vt eodem loco [q] loquitur, *Quæ per loca terrarum regioneſque variantur, ſicuti eſt, quod alii ieiunant ſabbato, alii vero non: alii quotidie communicant corpori & ſanguini dominico, alii certis diebus accipiunt: alibi nullus dies intermittitur, quo non offeratur, alibi ſabbato tantum & dominico; & ſi quid aliud huiuſmodi animaduerti poteſt, totum hoc genus liberas habet obſeruationes, nec diſciplina vlla eſt in his melior graui prudentique chriſtiano, quam vt eo modo agat, quo agere viderit eccleſiam, ad quamcumque forte deuenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores iniungitur, indifferenter eſt haben-*

(o) Auguſtin. epiſt. LXXXVI. ad Caſulan. vid. §. V. ſub litt. (r) pag. 25.
(p) Auguſtin. epiſt. CXVIII. ad Ianuar. (tom. III. opp. p. 557. edit. Baſil.)
(q) Ibid. p. 556. edit. cit.)

 dum,

Digitized by Google

dum, & pro eorum, inter quos viuitur, ſocietate ſeruandum eſt. Hoc ipſum alibi [r] repetit, *De iis*, inquiens, *quæ varie per diuerſa loca obſeruantur, vna in his ſaluberrima regula retinenda eſt, vt, quæ non ſunt contra fidem, neque contra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris, vbicumque inſtitui videmus vel inſtituta cognoſcimus, non ſolum non improbemus, ſed etiam laudando & imitando ſectemur, ſi aliquorum infirmitas non ita impedit, vt maius detrimentum ſit.* Ad hanc regulam omnes viri prudentes & pacis ſtudioſi praxin ſuam in colenda cum aliis eccleſiis communione dirigebant. Etiamſi earum conſuetudines non ſemper approbarent, non tamen ideo pacem communionemque cum illis diſſoluebant. Sic IRENAEVS [s] *Victori, Romanæ* vrbis epiſcopo, quum omnes *Aſiæ* vicinarumque prouinciarum eccleſias a communione abſcindere & anathemate ferire conatus eſſet, eo quod de tempore celebrandi paſchatis ab ipſo diſſentirent, ſcripta ad eum epiſtola narrat, *Anicetum* ipſius anteceſſorem ab hac importuna moroſitate fuiſſe alienum. Quum enim *Polycarpus* illius temporibus *Romam* veniſſet, nec alter alteri perſuadere potuiſſet, vt omnes eccleſiæ eodem die paſcha celebrarent; hanc differentiam non peperiſſe inter eos contentionem. Nam mutuo pacis oſculo ſe complexos eſſe, & communicaſſe ſibi inuicem; & *Anicetum* in eccleſia conſecrandi munus *Polycarpo* honoris cauſſa conceſſiſſe, tandemque cum pace a ſe inuicem diſceſſiſſe. IRENAEVS porro obſeruat, quod, etſi tunc temporis multæ agitatæ fuerint diſputationes de ieiunio paſcha antecedente, quando nimirum, quamdiu & qua forma illud celebrari oporteret; tamen nihilominus omnes iſtæ eccleſiæ pacem inter ſe retinuerint; atque ita ieiuniorum diuerſitas conſenſionem fidei commendarit. Et quum ea ætate in more poſitum eſſet eccleſiarum diuerſarum regionum, vt euchariſtiam ad mutuæ communionis teſtificationem ſibi inuicem mitterent; itidem hoc tamquam laudabile catholicæ indolis exemplum in *Aniceto, Pio, Hygino, Teleſphoro, Xyſto* & *Sotere*, epiſcopis *Romanis* & *Victoris* in iſta eccleſia anteceſſoribus, notat, quod quamuis ab *Aſiaticis* eccleſiis de celebratione paſchatis diſſenſerint, pa-

(r) Auguſt. epiſt. CXIX. ad Ianuar. c. XVIII.

(s) Ap. Euſeb. lib. V. c. XXIV. fere tot.

cem

cem nihilominus cum illis coluerint; non tantum eos, qui ad ſe *Romam* venirent ex iſtis eccleſiis, in communionem recipientes, ſed euchariſtiam quoque *Roma* iſtarum eccleſiarum presbyteris transmittentes. Quæ via teſtificandi communionem ſuam cum diſſitis eccleſiis quum iſtis temporibus adeo trita eſſet & cognita, iuſta omnino erat querimonia, quam de *Theophilo* eccleſiæ *Alexandrinæ* epiſcopo illiuſque conſiliorum ſociis atque adiutoribus, habebat CHRYSOSTOMVS, quod vrbem *Conſtantinopolim* ingreſſi, ex conſuetudine & conſtitutione hactenus obſeruata eccleſiam non intraſſent; neque ad ipſum acceſſiſſent, neque participes ſe feciſſent vel ſermonis, vel precum vel communionis [t]; ſed egreſſi e naui & prætercurſis eccleſiæ veſtibulis alicubi extra vrbem diuerſati fuiſſent, tametſi plurimum eos obſecraſſet, vt apud ſe diuerterent, & diuerſoria & omnia alia, quæ oporteret, bene inſtructa fuiſſent. Ita hac de re queritur, tamquam ſingulari inimicitiæ, factionis & immoderatæ inhumanitatis eorum exemplo, dum communicare cum ipſo recuſaſſent, in legitimum iudicium nec dum vocato, multo minus legali ſententia condemnato. Ex hac rerum narratione facile ad iudicandum eſt, quantum momentum veteres tribuerint communionis legibus, vnamquamque eccleſiam cum eccleſiis ſororiis per vniuerſum orbem in omnibus ſanctis officiis communicare iubentibus, vt diuini cultus communio per omnem eccleſiam catholicam ſine vlla inſigniore diuiſione & diſtractione ſincera integraque conſeruaretur.

§. XI.

Quarto, *In mutua conſenſione ad rata habenda omnia legalia diſciplinæ acta, quæ quidem debito modo hæc illaue eccleſia egiſſet.*

(t) Chryſoſtom. epiſt. ad Innocent. tom. IV. p. 677. (p. 593. edit. Francofurtenſ. MDCXCVIII.) ὁ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὴν προεδρίαν ἐγχειρισθεὶς Θεόφιλος -- συναγαγὼν μεθ᾽ ἑαυτοῦ πλῆθος Αἰγυπτίων ἐπισκόπων οὐκ ὀλίγων παραγίνεται· -- εἶτα τῆς μεγάλης καὶ θεοφιλοῦς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιβὰς, οὐκ εἰς ἐκκλησίαν εἰσῆλθε κατὰ τὸ εἰωθὸς, καὶ τὸν ἄνωθεν κρατήσαντα θεσμὸν, οὐχ ἡμῖν συνεγένετο, οὐ λόγου μετέδωκεν, οὐκ εὐχῆς, οὐ κοινωνίας· ἀλλ᾽ ἀποβὰς τοῦ πλοίου, καὶ τὰ πρόθυρα τῆς ἐκκλησίας παραδραμὼν, ἔξω που τῆς πόλεως ἀπελθὼν ηὐλίζετο, καὶ π[illegible]ὰ παρακαλεσάντων ἡμῶν καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ παραγενομένους παρ᾽ ἡμῖν καταχθῆναι· καὶ γὰρ ἅπαντα ηὐτρέπιστο, καὶ καταγώγια, καὶ ὅσα εἰκὸς ἦν· οὔτε ἐκεῖνοι, οὔτε αὐτὸς ἠνέσχετο.

Digitized by Google

COMMVNIO vniuerſæ eccleſiæ catholicæ porro declarabatur iſtis legibus, per quas omnes eccleſiæ omnia iſta legalia diſciplinæ acta, quæ quidem debito modo hæc illaue eccleſia egiſſet, rata habere debebant. Ita ſi quis eſſet legitimo modo baptizatus, & hoc ipſo inter particularis cuiuſdam eccleſiæ ciues admiſſus, hæc res ius ei dabat in quacumque eccleſiæ catholicæ parte communicandi, ſi commendatitiis epiſcopi eccleſiæ ſuæ litteris inſtructus proficiſceretur, quibus ille in perfecta ac plena eius communione viuere, neque ob vllum delictum aduerſus communionis eius regulas eiectus eſſe, declarabatur. Hoc eſt, quod OPTATVS [u] intelligit, quando ait: *Totus orbis commercio formatarum in vna communionis ſocietate concordat.* Hæc enim teſtificatio, quod eſſet in communione ſuæ ipſius eccleſiæ, per cognitas leges ac regulas diſciplinæ ius ei dabat communicandi, quacumque in eccleſia vellet, dummodo ritus & conſuetudines illius eccleſiæ, ad quam res ſuæ eum deduxerant, obſeruaret. Ita quoque, ſi quis legaliter eſſet ob crimina ſua ab ſua ipſius eccleſia excluſus, nulla eccleſia ipſum in communionem volebat recipere ante, quam eccleſiæ, cuius membrum fuerat, & quæ cenſuris in eum ſuis vſa erat, feciſſet ſatis. Tanta erat omnium partium totius eccleſiæ catholicæ conſpiratio & conſenſus in confirmanda aliarum quarumcumque diſciplina & mutuo defendenda ſua auctoritate aduerſus omnes veri rectique hoſtes; ſiue aperta violentia & terrore, ſiue clandeſtinis conſiliis occultiſque artibus admiſſionem ſui quæritarent, contra eccleſiam, cuius cenſuris ſubiacebant, nitentes. Nulla non-eccleſia admittere eos ſine litteris communicatoriis recuſabat. Si ab ſuæ ipſorum eccleſiæ fide ac obſequio deſciuiſſent, ab vniuerſæ eccleſiæ fide ac obſequio deſciuiſſe iudicabantur. Ita EPIPHANIVS [x] narrat, quod

(u) Optat. lib. II. p. 48.

(x) Epiphan. hæreſ. XLII. Marcian. n. II. *τί μὴ ἠθελήσατέ με ὑποδέξασθαι; τῶν δὲ λεγόντων, ὅτι οὐ δυνάμεθα ἄνευ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ τιμίου πατρός σου τοῦτο ποιῆσαι· μία γάρ ἐστιν ἡ πίστις, καὶ μία ὁμόνοια, καὶ οὐ δυνάμεθα ἐναντιωθῆναι τῷ καλῷ συλλειτουργῷ, πατρί δὲ σοῦ· ζηλώσας λοιπὸν, καὶ εἰς μέγαν ἀρθεὶς θυμὸν καὶ ὑπερηφανίαν, τὸ σχίσμα ἐργάζεται ὁ τοιοῦτος, ἑαυτῷ τὴν αἵρεσιν προστησάμενος, καὶ εἰπών· ὅτι ἐγὼ σχίσω τὴν ἐκκλησίαν ὑμῶν, καὶ βαλῶ σχίσμα ἐν αὐτῇ εἰς τὸν αἰῶνα· ὡς τἀληθῆ μὲν σχίσμα ἔβαλεν οὐ μικρὸν, οὐ τὴν ἐκκλησίαν σχίσας, ἀλλ᾽ ἑαυτὸν καὶ τοὺς αὐτῷ πεισθέντας.*

quum

quum *Marcion* hæreticus, eccleſia ab ipſo parente pulſus, *Romam* ſeſe contuliſſet, & vt in communionem admitteretur, petiiſſet, hoc reſponſum ab eis tulerit, ſibi iniuſſu patris eius facere iſtud non licere. Vnam ſiquidem fidem eſſe & animorum vnam conſenſionem, neque contra ſpectatiſſimum collegam patrem eius moliri quippiam ſe poſſe. Qua lata repulſa *Marcionem* vehementius excanduiſſe, dicit, ac ſuperbia inuidiaque percitum ſchiſma conflaſſe, ac priuatam hæreſin architectatum eſſe: palam enim pronuntiaſſe eum, ſe eccleſiam eorum diſſociaturum in eamque ſchiſma ſempiternum immiſſurum. Quod quidem reuera eum inieciſſe obſeruat EPIPHANIVS, non ita tamen, vt eccleſiam, ſed vt ſe potius ac ſuos diſcinderet. Multa alia exempla conſtantiæ ac firmitudinis animi, quam eccleſia in iſta contra delinquentes agendi ratione ad vnitatem diſciplinæ in omnibus corporis eccleſiaſtici partibus integram ſeruandam adhibuit, ſuppetunt, multique canones in rem eamdem reperiuntur; de quibus, quia poſthac [*] copioſius dicendi nobis erit occaſio, heic dedita opera ſilemus, pergentes ad conſiderandum aliud eccleſiaſticæ vnitatis reſpectu praxeos exemplum: Quod erat,

§. XII.

Quinto, *In recipiendo concorditer vniuerſalis eccleſiæ conſuetudines, & ſubiiciendo ſe conciliorum generalium decretis.*

QVOD omnes eccleſiæ generatim conſentirent in recipiendis conſuetudinibus, ex omnium confeſſione per apoſtolicam traditionem acceptis, aut certe per generalium conciliorum decreta inſtitutis. Hac enim duplici via plures conſuetudines in eccleſiam in toto orbe terrarum introductæ, vniuerſaliter quaſi & fere neceſſario cœperunt obſeruari. Hinc ſi quis priuatus homo vel eccleſia aliqua particularis contra eas repugnaret, ſcandalum dare reliquis omnibus & turbas in eccleſiam inuehere credebatur, intempeſtiue & abſurde ſe opponendo rebus per ſe innocentibus & generali conſenſu atque approbatione introductis. AVGVSTINVS duplicis huius originis generalium conſuetudinum in eccleſia facit mentionem, pro quibus etſi non exſtet in ſacris ſcripturis diſertum aliquod

[*] Cap. II. §. X.

 man-

mandatum, generali tamen ſententiæ, auctoritati atque praxi totius eccleſiæ magnam reuerentiam deberi ſtatuit. *Illa*, inquit [y], *quæ non ſcripta, ſed tradita cuſtodimus, quæ quidem toto terrarum orbe obſeruantur, dantur intelligi vel ab ipſis apoſtolis, vel plenariis conciliis, quorum in eccleſia ſaluberrima auctoritas commendata atque ſtatuta retineri: Sicuti quod domini paſſio & reſurrectio & adſcenſio in cælum, & aduentus de cælo ſpirius ſancti, anniuerſaria ſolemnitate celebrantur, & ſi quid aliud tale occurrerit, quod ſeruatur ab vniverſa, quacumque ſe diffundit, eccleſia.* De cuiuſmodi rebus tandem concludit: *Si quid* [z] *horum tota per orbem frequentat eccleſia, quin ita faciendum ſit, diſputare, inſolentiſſimæ inſaniæ eſt.* Hanc regulam præçipue applicat ad morem obſeruandi diem dominicum, quem non ieiunio celebrare, ſed feſtum agere ſoleat eccleſia, & ait [a]: *Quis non Deum offendet, ſi velit cum ſcandalo totius, quæ vbique dilatata eſt, eccleſiæ die dominico ieiunare?* Nam vniuerſalis conſuetudo & canones eccleſiæ [b] repugnabant. Ex eadem ratione in vitio ponebatur, ſi quis eo die flexis genibus oraret, quia generalis eccleſiæ mos erat, vt a ſtantibus [c] preces funderentur in dominicæ reſurrectionis memoriam; & concilium *Nicænum* rem dignam decreto iudicabat, quo omnes

(y) Auguſtin. epiſt. CXVIII. ad Ian.

(z) Ibid.

(a) Auguſt. epiſt. LXXXVI. ad Caſulan.

(b) Can. apoſt. c. LXIV. *Εἴ τις κληρικὸς εὑρεθῇ τὴν κυριακὴν ἡμέραν ἢ τὸ σάββατον, πλὴν τῦ ἑνὸς μόνυ, νηστεύων, καθαιρείσθω· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω. Si quis clericus inuentus fuerit, die dominica ieiunans, vel ſabbato, præter vnum ſolum, deponatur: ſi vero laicus ſit, ſegregetur.*

Concil. Gangren. c. XVIII. *Εἴ τις διὰ νομιζομένην ἄσκησιν ἐν τῇ κυριακῇ νηστεύοι, ἀνάθεμα ἔστω. Si quis propter eam, quæ exiſtimatur, exercitationem in dominico ieiunet, ſit anathema.*

Concil. Carthag. IV. c. LXIV. Qui dominico die ſtudioſe ieiunat, non credatur catholicus.

Concil. Bracar. I. al. II. can. IV. Si quis natalem Chriſti ſecundum carnem non bene honorat, ſed honorare ſe ſimulat, *ieiunans* in eodem die & *in dominico* -- anathema ſit.

(c) Tertull. de coron. milit. c. III. Die dominico ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare.

Concil. Nicæn. c. XX. *ἐπειδή τινές εἰσιν ἐν τῇ κυριακῇ γόνυ κλίνοντες, καὶ ἐν ταῖς τῆς πεντηκοστῆς ἡμέραις, ὑπὲρ τῦ πάντα ἐν πάσῃ παροικίᾳ φυλάττεσθαι, ἑστῶτας ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τὰς εὐχὰς ἀποδιδόναι τῷ θεῷ. Quoniam ſunt quidam, qui in die dominico genu flectunt, & ipſis diebus pentecoſtes; vt omnia ſi-*

ad

ad eamdem conſuetudinem obſeruandam reducerentur. Idem faciebat eccleſia in negotio ſolemnitatis paſchalis, regulam præſcribens, qua omnes eccleſiæ vno eodemque die eam agere iubebantur, quod nefas eſſet, vt in tanti momenti negotio & in huiuſmodi religionis ſolemnitate diſſenſio reperiretur, quemadmodum CONSTANTINVS imperator in epiſtola [*d*], ad omnes eccleſias per totum terrarum orbem hac occaſione ſcripta, loquitur. Vt adeo, licet diuerſæ eccleſiæ diuerſis diebus hanc feſtiuitatem celebrarent, hoc decreto nondum facto, poſtea tamen, quam res ſemel definita eſſet, nulla amplius diſſentiendi libertas relinqueretur.

§. XIII.

Sexto, *In ſubmittendo ſe decretis conciliorum nationalium.*

IDEM de conciliorum nationalium decretis obſeruari licet, imperio *Romano* in diuerſa regna diuiſo. Res bene multæ initio vniuſcuiuſque epiſcopi arbitrio ac prudentiæ in ſuæ diœceſis gubernatione permittebantur, quæ poſtea nationalium conciliorum decretis coërceri reprimique cœperunt. Quod adſertum, vt vno tantum exemplo illuſtremus: Quilibet epiſcopus priſcis temporibus libertatem habebat liturgiam in ſuæ ipſius eccleſiæ vſum faciendi: Sequentibus autem temporibus, orbe terrarum in diuerſa regna diuiſo, regulæ dabantur, vt omnes eccleſiæ huius illiuſue regni vnam eamdemque haberent liturgiam. Ita quum *Hiſpania* & *Gallia Narbonenſis* diſtinctum regnum euaſiſſet, decretum fiebat, vt, quemadmodum non niſi vna fides ſit, ita non niſi vna liturgia, ſiue vnus diuini cultus ordo, per vniuerſum regnum obſeruaretur. Concilium *Toletanum* quartum ſub rege *Siſenando* peculiarem canonem hanc in rem fecit [*e*]: *Poſt recta fidei confeſſionem, quæ in ſancta Dei eccleſia prædicatur, placuit, omnes ſacerdotes, qui catholicæ fidei vnitate complectimur, vt nihil vltra diuerſum aut diſſonum in eccleſiaſticis ſacramentis agamus; ne qualibet noſtra diuerſitas apud ignotos ſeu carna-*

militer in omni parochia ſeruentur, viſum eſt ſanctæ ſynodo, vt ſtantes Deo orationes effundant.

(*d*) Ap. Euſeb. de vita Conſtant. lib. III. c. XVIII. *πρὸς τούτοις κἀκεῖνο πάρεστι συνορᾷν, ὡς ἐν τηλικούτῳ πράγματι καὶ τοιαύτῃ θρησκείας ἑορτῇ διαφωνίαν ἔχειν, ἐστὶν ἀθέμιτον.*

(*e*) Concil. Toletan. IV. c. II.

les

les ſchiſmatis errorem videatur oſtendere, & multis exſtet in ſcandalum varietas eccleſiarum. Vnus ergo orandi atque pſallendi modus nobis per omnem Hiſpaniam atque Galliam conſeruetur: Vnus modus in miſſarum ſolemnitatibus, vnus in veſpertinis officiis: nec diuerſa ſit vltra in nobis eccleſiaſtica conſuetudo, quia in vna fide continemur & regno. Hic canon etiam ad vetuſtiores canones prouocat, eamdem cultus diuini rationem ſingulis cuiusuis prouinciæ eccleſiis præſcribentes, *Hoc*, inquiens, *& antiqui canones decreuerunt, vt vnaquæque prouincia & pſallendi & miniſtrandi parem conſuetudinem teneat.* Et res nota ac manifeſta omnibus eſt, ea tempeſtate, hoc eſt ſæculo ſexto & ſeptimo & ante, canones eſſe factos in quibusdam conciliis, quibus cuiuſque prouinciæ eccleſiæ ritus ſuos ad ritus & conſuetudines metropolitanæ eccleſiæ conformare iuſſæ ſunt. Quemadmodum ex concilio *Agathenſi*, an. DVI [*f*], *Epaonenſi* & *Gerundenſi* an. DXVII [*g*], concilio *Venetico* [*h*] & *Bracarenſi* primo [*i*] an. CCCLXV & DLXIII. videre eſt. Licet

(*f*) Conc. Agath. c. XXX. Quia conuenit, ordinem eccleſiæ ab omnibus æqualiter cuſtodiri, ſtudendum eſt, vt, ſicut vbique ſit, & poſt antiphonas collectiones per ordinem ab epiſcopis vel presbyteris dicantur, & hymni matutini vel verſpertini diebus omnibus decantentur, & in concluſione matutinarum vel veſpertinarum miſſarum, poſt hymnos capitella de pſalmis dicantur, & plebs collecta oratione ad veſperam ab epiſcopo cum benedictione d mittatur.

(*g*) Conc. Epaon. c. XXVII. Ad celebranda diuina officia ordinem, quem metropolitani tenent, prouinciales eorum obſeruare debebunt.
Conc. Gerundenſ. can. I. De inſtitutione miſſarum, vt, quomodo in metropolitana eccleſia fuerit, ita Dei nomine in omni Tarraconenſi prouincia, tam ipſius miſſæ ordo, quam pſallendi, vel miniſtrandi conſuetudo ſeruetur.

(*h*) Concil. Venetic. c. XV. Rectum quoque duximus, vt vel intra prouinciam noſtram ſacrorum ordo & pſallendi vna ſit conſuetudo: & ſicut vnam cum trinitatis confeſſione fidem tenemus, vnam & officiorum regulam teneamus: ne variata obſeruatione in aliquo deuotio noſtra diſcrepare credatur.

(*i*) Concil. Bracar. I. c. XIX. XX. XXI. XXII. XXIII. (Apud Labb. concil. II. can. I - V. tom. V. conc. p. 840.) Placuit omnibus communi conſenſu, vt vnus atque idem pſallendi ordo in matutinis vel veſpertinis officiis teneatur. --- Item placuit, vt per ſolemnium dierum vigilias vel miſſas, omnes eaſdem & non diuerſas lectiones in eccleſia legant. Item placuit, vt non aliter epiſcopi & aliter presbyteri populum, ſed vno modo ſalutent, dicentes: Dominus ſit vobiſcum &c. Item placuit, vt eodem ordine miſſæ celebrentur ab omnibus, quem Profuturus quondam huius metropolitanæ eccleſiæ epiſcopus ab ipſa apoſtolicæ ſedis auctoritate ſuſcepit ſcriptum. Item placuit, vt nullus eum baptizandi ordinem prætermittat, quem & antea tenuit metropolitana Bracarenſis eccleſia.

enim

[illegible] per [illegible]quiſſimas regulas quilibet epiſcopus libertatem haberet [illegible], quæ eccleſiæ ſuæ omnium maxime ex-[illegible] eccleſia dictatoriam poteſtatem in a-[illegible] rebus ſibi arrogaret; tamen quum [illegible] ſubiici cœptæ & eccleſiæ nationa-[illegible] eſſent, ab omnibus iſtiuſmodi na-tionis epiſcopis [illegible] conducere, in ritibus ac cærimo-niis [illegible] in ipſa fide eas arctius vnire. Et ex [illegible] pars vnionis eccleſiarum natio-nal[illegible] omnes epiſcopi voluntarie con-[illegible] vnitate ſeceſſionem poterat facere, [illegible] violatæ iſtius vnitatis, quæ tam congruens & [illegible] eccleſiæ cuiuſdam nationalis membra in comm[illegible] coagmentanda.

§. XIV.

Nulla viſibilis capitis, ad omnes eccleſiæ catholicæ partes vna com-[illegible]munione coniungendas, neceſſitudo.

ITA [illegible], in quo eccleſiæ catholicæ vnitas, in am-[illegible]ma [illegible] ſua accepta, conſtiterit. Atque hinc hæc [illegible] per [illegible] negandi, ſine vllo ampliore documento, in-[illegible] tuto [illegible] 1.) Nullam heic fuiſſe viſibilis capitis neceſ-ſitudinem, [illegible]modum hodie in eccleſia *Romanenſi* vendita-[illegible], [illegible] catholicæ partes vna communione coniu[illegible] 2.) vllo modo neceſſe fuiſſe, vniuer-ſa[illegible] iiſdem ritibus, cærimoniis ac conſue-tudinibus [illegible] indifferentibus, quæ in diuerſis eccleſiis diuerſ[illegible] ſine vllo catholicæ communionis detri-mento. [illegible] conſultum & prouiſum erat omnium eccleſiarum [illegible] conſenſione & officio, quod toti e-piſcoporum, [illegible] partes in vna epiſcope habentium, col-legio incumbebat, [illegible] in rebus omnibus, ad fidem defenden-dam & vnitatem eccleſiæ in qualibet parte conſeruandam ne-ceſſariis, mutuum ferendi auxilium, ſi quando oppugnaretur. Hac ſola ratione, non confugiendo ad vllum viſibile & conſti-tutum caput, veteres eccleſiæ vnitatem conſeruabant. Auxi-lium nonnumquam implorabatur epiſcopi *Romani*, qui grauem in magno epiſcoporum corpore ſuſtinebat perſonam, & qui pro-

propter ſtationem ſuam in ciuitate imperiali ſuccurrere iis poterat, qui miſeris ac duris temporibus premebantur. Verum iudicium illius, & opinio non certa & indubitata regula veritatis, nec deciſio eius talis eſſe exiſtimabatur, quæ reliquos orbis chriſtiani epiſcopos coërceret, vt ne vlla in re ſine ſchiſmatis culpa ab ipſo eis liceret diſſentire. Interdum enim epiſcopus *Romanus* in apertam delabebatur hæreſin, vt quum *Liberius* ſacrilegis *Arianorum* placitis ſubſcriberet. Cuiuſmodi quid ſi contingeret, quiuis alius epiſcopus non tantum diſſentiendi ab eo gaudebat libertate, ſed per partem, quam in communi eccleſiæ habebat epiſcope, ei ſeſe opponere, & ſi occaſio exigeret, anathema aduerſus ipſum pronuntiare debebat; vti *Hilarius* contra *Liberium* [*k*] fecit, quum *Athanaſii* condemnationi & ſymbolo *Arianorum*, quod *Sirmii* fabricauerant, ſubſcripſiſſet. Interdum epiſcopi iuriſdictionem in alias eccleſias exercere ſibi ſumebant, quarum in negotiis vi canonum nullam habebant poteſtatem. Sic quum VICTOR eccleſias *Aſiaticas* a communione alienas pronuntiaret, quod in celebratione paſchatis ab ipſo diſſentirent, non tantum epiſcopi *Aſiatici*, ſed ipſe *Irenæus* & reliqui orbis chriſtiani antiſtites ipſi obſiſtebant, tamquam qui extra muneris ſui fines & terminos egreſſus temerarium & ad ſchiſma ſpectans negotium ſuſcepiſſet. Qui enim non debita ſibi poteſtate abutens alios communione excludit, is proprie eſt ſchiſmaticus, minus neceſſariam faciendo diuiſionem in eccleſia, non illi, qui neceſſitate coacti ab eo ſe ſeparant. Ita rurſus, quum *Zoſimus* & *Cæleſtinus* ab eccleſiis *Africanis* ad ſe appellantes recipere, ab illiſque damnatos abſoluere ſibi ſumerent; AVGVSTINVS & omnes eccleſiæ *Africanæ* hoc acriter & vehementer increpabant, tamquam praxin illegitimam, violantem leges vnitatis & commercii eccleſiaſtici regulas, quæ requirant, vt ne quis, qui in altera eccleſia ſit excommunicatus, in altera abſoluatur, quum ſuæ ipſius eccleſiæ, cuius cenſuræ ſubiaceat, nondum fecerit ſatis. Et idcirco ad prohibendam hanc praxin, & ſupprimendam enormem, quam ſibi epiſcopi *Romani* arrogabant, poteſtatem, primum quidem in

(*k*) Hilar. fragm. p. 134. Anathema tibi a me dictum, Liberi, & ſociis tuis. Iterum tibi anathema & tertio, præuaricator Liberi.

con-

concilio *Mileuitano* [l] legem condebant, ita habentem: *Placuit ut presbyteri, diacones, vel ceteri inferiores clerici, in cauſſis, quas habuerint, ſi de iudiciis epiſcoporum ſuorum queſti fuerint, vicini epiſcopi eos audiant, & inter eos quidquid eſt, finiant adhibiti ab eis ex conſenſu epiſcoporum ſuorum. Quod ſi & ab eis prouocandum putauerint, non prouocent, niſi ad Africana concilia, vel ad primates prouinciarum ſuarum. Ad tranſmarina autem qui putauerit appellandum, a nullo intra Africam in communionem ſuſcipiatur.* Deinde in generali congreſſu ſynodum [m], epiſtolam mittebant ad epiſcopum *Romanum*, quo ipſum admonebant, quam hæc praxis pugnaret cum decretis Nicænis, quæ prudentiſſime iuſtiſſimeque prouiderint, quæcumque negotia in ſuis locis, vbi orta ſint, eorum concilio & metropolitano finienda. Præterea abſurdum eſſe dicebant, ſi quis vellet credere, vnicuilibet poſſe Deum examinis inſpirare iuſtitiam, & innumerabilibus congregatis in concilium ſacerdotibus denegare. Hæc euidenter oſtendunt, non credidiſſe patres illos, vnum quemdam hominem quaſi centrum eſſe vnitatis totius eccleſiæ, aut omnes eccleſias neceſſario in communione cum eccleſiæ *Romanæ* epiſcopo eſſe debere, ſiue catholicus ſiue hæreticus foret: aut vllam eccleſiam extra metropoliticæ poteſtatis illius limites poſitam, vllo modo iuriſdictioni ipſius ſe ſubiicere oportere. Manifeſto autem demonſtrat contrarium, nullam viſibilis capitis fuiſſe neceſſitudinem, quæ in hodierna eccleſia *Romana* vigetur, ad omnes eccleſiæ catholicæ partes in vnam communionem redigendas: ſed in rebus fidei vnumquemque epiſcopum non minus totius eccleſiæ fuiſſe cuſtodem, quam epiſcopum *Romanum*; & in rebus diſciplinæ, omnes eccleſias habuiſſe libertatem cauſſas ſuas in ſynodo epiſcoporum audiendi atque decidendi, abſque vlla peregrinæ iuriſdictionis imploratione; quemadmodum in aliis huius operis partibus [*] abunde demonſtrauimus, ad quas lectorem noſtrum amandamus.

[l] Concil. Mileuit. c. XXII.
[m] [illegible] Cod. can. African. a cap. CXXXV ad CXXXVIII.
[*] [illegible] per. V. vol. I. p. [illegible] 116. lib. IX. cap. I. § XI. vol. III. 396.

 §. XV.

§. XV.

Nec vlla neceſſitas conuenientiæ ac conſenſionis totius eccleſiæ in iiſdem ritibus ac cærimoniis, vtpote rebus indifferentibus.

NEQVE vero minus clarum eſt & perſpicuum, ad conſeruandam eccleſiæ catholicæ vnitatem haud neceſſe fuiſſe, omnes eccleſias in iiſdem ritibus ac cærimoniis conuenire; ſed vnamquamque eccleſiam ſuis vti potuiſſe ritibus ac conſuetudinibus, vtpote libertate gaudentem in rebus omnibus indifferentibus leges ſibi condendi, niſi vniuerſalis quædam traditio, vel generalis aut nationalis cuiuſdam concilii decretum (vt antea meminimus) aliter id fieri præcepiſſet. Huc valet notabile illud IRENAEI [n] dictum, quod occaſione diuerſarum conſuetudinum in obſeruando ieiunio quadrageſimali protulit: *Omnes pacem inuicem retinemus, & ieiuniorum diuerſitas conſenſionem fidei commendat.* HIERONYMVS ſimiliter loquens de differentibus eccleſiarum conſuetudinibus, reſpectu habito ad ieiunium ſabbati & quotidianam euchariſtiæ receptionem, generalem præſcribit regulam, *Ego*, inquiens [o], *illud te breuiter admonendum puto, traditiones eccleſiaſticas (præſertim quæ fidei non officiant) ita obſeruandas, vt a maioribus traditæ ſunt: nec aliorum conſuetudinem aliorum contrario more ſubuerti --- ſed vnaquæque prouincia abundet in ſuo ſenſu, & præcepta maiorum leges apoſtolicas arbitretur.* In eumdem modum AVGVSTINVS [p] ait: *In his rebus, de quibus nihil certi ſtatuit ſcriptura diuina, mos populi Dei vel inſtituta maiorum pro lege tenenda ſunt. De quibus ſi diſputare voluerimus & ex aliorum conſuetudine alios improbare, orietur interminata luctatio, quæ labore ſermocinationis quum certa documenta nulla veritatis inſinuet: vtique cauendum eſt, ne tempeſtate contentionis ſerenitatem caritatis obnubilet.* Addit aliquanto poſt: *Interminabilis eſt iſta contentio, generans lites, non finiens quæſtiones. Sit ergo vna fides [q] vniuerſæ, quæ vbique dilatatur, eccleſiæ, tamquam intus in membris, etiam ſi ipſa vnitas fidei quibuſdam diuerſis obſeruationibus celebratur, quibus nullo modo, quod in fide verum eſt, impeditur. Omnis enim pulchritudo fi-*

(n) Ap. Euſeb. lib. V. c. XXIV. Πάντες -- εἰρηνεύομεν πρὸς ἀλλήλους· καὶ ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνίστησι.

(o) Hieron. epiſt. XXVIII. ad Lucinium Bœticum.

(p) Auguſtin. epiſt. LXXXVI. ad Caſulanum.

(q) Auguſtin. ibid.

lia

[illegible] autem obſeruationes, quæ variè celebrantur, in [illegible] dicitur, In fimbriis aureis circum amicta [illegible] veſtis ita diuerſis celebrationibus [illegible] diſſipetur. Hæc antiqua erat ratio [illegible] in ecclesia catholica, vt differentibus ecclesiis, [illegible] in rebus externis ab alia nulla pendebant, ſua [illegible] libertas, conſuetudines ſuas ſine vllo impedimento [illegible]. Nam vt GREGORIVS [s] MAGNVS in epiſtola ad [illegible] loquitur, *In vna fide nihil officit [illegible] diuerſa.* Et idcirco, licet ecclesiæ [illegible] conſuetudinibus ab ecclesia *Romana* diſ[illegible], non tamen [illegible] cogebat, ritibus ac conſuetudinibus [illegible] *Romanæ* ecclesiæ ſequi conſuetudines. Simile [illegible] *Augustino* [illegible], archiepiſcopo *Cantuarienſi*, dabat, quando hic eum [illegible] fuerat, quamnam diuini cultus formam in *Britannia* [illegible] deberet, veteremne *Gallicanam*, an *Romanam*? & qui fieret, vt quum vna ſit fides, diuerſæ ſint ecclesiarum conſuetudines, & alia conſuetudo miſſarum in *Romana* ecclesia, alia in *Gallicanis* ecclesiis obſeruetur? Ad quam [illegible] hunc in modum reſpondebat [t]. *Mihi placet, vt, ſiue in Romana, ſiue in Galliarum, ſeu in qualibet ecclesia aliquid inuenisti, quod plus omnipotenti Deo placere poſſit, ſollicitè eligas; & in Anglorum ecclesia, quæ adhuc ad fidem noua eſt, inſtitutione præcipua, quæ de [illegible] colligere potuiſti, infundas. Non enim pro locis res, ſed pro bonis rebus loca amanda ſunt. Ex ſingulis ergo quibuſque ecclesiis, [illegible], elige, & hæc quaſi in faſciculum collecta [illegible] in conſuetudinem depone.* Neque [illegible] præcepit eius in recens plantata ecclesia [illegible] ſuſceſſit.

NEQVE vero hæc libertas diuerſis ecclesiis in mere ritualibus tantum & indifferentibus, ſed nonnumquam etiam in grauioribus [illegible] indulta erat, exempli cauſſa, in [illegible] eorum, qui per hæreticos & ſchiſmaticos baptizati erant, ſine alio baptiſmate. Quæſtio hæc erat [illegible] ecclesias *Africanam*, *Romanam* & alias, ſed ta-

[s] [illegible] lib. [illegible] ep. XLI. ad [illegible].
[t] [illegible] ad quæſt. [illegible] lib. [illegible] c. XXVII. & Gratian. de [illegible]

 men

men ſine communionis violatione, ſpeciatim ab eorum parte, qui moderata ſequebantur conſilia *Cypriani*, qui differentium eccleſiarum libertatem hac in re ſtudioſe defenſitabat, omnibus eccleſiis permittens, vt pro ſuo quæque agerent iudicio, & pacem cuſtodiens cum illis, qui ab ipſo diſſentiebant; quemadmodum pluribus in libro quodam antecedente [*] docuimus, vbi de epiſcoporum omni ſubiectione libera ratione, vulgo independentia, in eccleſiis *Africanis* plura diſputauimus.

NARRATIONEM de aliis quibuſdam quæſtionibus, tamquam candide & moderate diſceptatis, lector eodem loco reperire poteſt. Cuiuſmodi quæſtio erat de baptiſmo clinicorum, & de adultorum in communionem reſtitutione, qua in re *Africanorum* antiſtitum praxis ſæpenumero diuerſa erat; neque tamen alter alterius praxin reprehendebat, nec mutuam inter ſe diſſoluebant communionem. Interdum eadem moderatio in minoris momenti capitibus doctrinalibus obſeruabatur. Nam, vt eruditi & acri iudicio præditi ſcriptores [t] inter noſtrates obſeruarunt ex AVGVSTINO [u], præter neceſſarie fidei capita, *Alia ſunt, de quibus inter ſe aliquando doctiſſimi atque optimi regulæ catholicæ defenſores, ſalua fidei compage non conſonant. Sunt quæſtiones* [x], *in quibus, ſalua fide, qua chriſtiani ſumus, aut ignoratur, quid verum ſit, & ſententia definitiua ſuſpenditur, aut aliter quam eſt, humana & infirma ſuſpicione coniicitur. Veluti quum quæritur, qualis vel vbi ſit paradiſus, vbi conſtituit Deus hominem, quem formauit ex puluere, quum tamen eſſe illum paradiſum, fides chriſtiana non dubitet. Vel quum quæritur, vbi ſit nunc Elias vel Enoch, an ibi,*

(*) Lib. II. c. VI. vol. I. p. 116. ſeqq.

(t) Barrow *of the Unity of the Church* p. 299. Potter, *Anſwer to charity miſtaken* ſect. III. p. 88.

(u) Auguſtin. contr. Iulian. Pelag.

(x) Auguſtin. de peccat. orig. contra Pelag. & Cæleſtin. lib. II. c. XXIII. Id. enchirid. c. LIII. Habemus in euangelio: Ecce angelus domini apparuit illis in ſomnis dicens. His enim modis velut indicant ſe angeli contrectabilia corpora non habere. Faciuntque difficillimam quæſtionem, quomodo patres eius pedes lauerint, quomodo Iacob cum angelo tum ſolida contrectatione luctatus ſit. Quum iſta quæruntur, & ea, ſicut poteſt, quiſque coniectat, non inutiliter exercentur ingenia, ſi adhibeatur diſceptatio moderata, & abſit error opinantium, ſe ſcire quod neſciunt. Quid enim opus eſt, vt hæc atque huiuſmodi affirmentur, vel negentur, vel definiantur cum diſcrimine, quando ſine crimine neſciuntur?

an alicubi alibi, quos tamen non dubitamus, in quibus nati ſunt, corporibus vivere. Vel quum quæritur, vtrum in corpore an extra corpus in tertium cælum [illegible] raptus apoſtolus. De quibus atque huiuſmodi variis & innumerabilibus quæſtionibus, ſiue ad obſcuriſſima opera Dei, ſiue ad ſcripturarum abditiſſimas latebras pertinentibus, ille concludit, & multa in eis ignorari ſalua chriſtiana fide, & alicubi errari ſine aliquo hæretici dogmatis crimine poſſe. Cuius rei conſideratione AVGVSTINVS compulſus alicubi palam profitetur, quod in ſanctis ſcripturis [y] multo neſciat plura, quam ſciat. Et ſi homines de iſtiuſmodi rebus inceſſe inter ſe diſceptare, & alius alium propter earum ignorationem vel errorem, in quo quis in illis ducatur, reiicere vellet & auerſari, nec finis nec terminus ſchiſmatum & diuiſionum foret in eccleſia. Itaque in talibus quæſtionibus cuilibet ſuo abundare ſenſu permittebatur, modo vt hanc pacis regulam obſeruaret, Ne opiniones ſuas aliis imperioſe obtruderet, neque mentis ſuæ cogitata vrgeret, velut neceſſarias doctrinas ſiue articulos fidei in rebus, de quibus ſcriptura vel ſileat, vel in talibus ſentiendi relinquat libertatem.

§. XVI.

Quænam indulgentia illis tributa ſit, qui ex ſimplici ignorantia communionem inter ſe diſſoluiſſent.

Quin immo vero in quibuſdam caſibus aliqua indulgentia vitiis [illegible] ac [illegible] tribuebatur, qui communionem inter ſe diſſoluebant. Contingebat enim interdum, vt boni catholici inter ſe diſſiderent ex ignorantia, & mutuam communionem [illegible] diſſoluerent, non intelligentes alteri alterorum [illegible]. Qua in re omnes viri prudentes & moderati vtriuſque partis vicem dolebant, eoſque vt conciliarent & ad vnitatem redigerent, omnem nauabant operam, neutra parte ſeuere condemnata. NAZIANZENVS [z] narrat, periculum aliquando fuiſſe, ne orbis terrarum fines per paucas aliquot ſyllabas abrumperentur. Factum hoc in controuerſia de vſu

(y) Augustin. epiſt. CXIX. ad Ianuar. cap. XXI. Miror, quia hoc te latet, quod non ſolum in aliis innumerabilibus rebus multa me lateant, ſed etiam in ipſis ſanctis ſcripturis multo neſciam plura, quam ſciam.

(z) Nazianz. orat. XXI. de laud. Athanaſ. tom. I. p. [illegible] [illegible] lib. VI. c. III. §. IX. vol. II. p. 365. ſub litt. (a) pag. [illegible] litt. (aa).

voca-

vocabulorum, τρία πρόσωπα & τρεῖς ὑποστάσεις in doctrina de *TRINITATE*. Omnes quidem orthodoxi erant & ſub differentibus vocabulis ſentiebant idem; quum autem alii aliorum mentem non caperent, ſeſe mutuo incuſabant hæreſeos. Qui tres diuinitatis perſonas *tres hypoſtaſes* nominabant, aduerſariis ſuis errorem *Sabellii*, hi autem iſtis impiam *Arii* ſententiam tribuebant, quaſi tres hypoſtaſes ſenſu *Ariano* de tribus eſſentiis ſiue ſubſtantiis diuerſæ naturæ intelligerent. Magnus autem ille & candidus *Athanaſius*, quum pro mirifica ſua prudentia & dexteritate hanc abſurdam & a ratione alienam verbi ſectionem perſpiceret, medicinam huic morbo quam primum adhibebat. Nam verborum vtriuſque partis ſententia diligenter & accurate perpenſa, poſteaquam concordes repeiſſet, nec, quantum ad doctrinam, vllo modo inter ſe diſſidentes, ita negotium tranſigebat, vt nominum vſum concedens rebus eos conſtringeret. Et hoc, vt auctor noſter loquitur, diuturnis eius laboribus & ſermonibus longe vtilius erat: Hoc multis vigiliis & chameuniis præſtantius. Hoc peruulgatis atque omni fama celebratis ipſius exiliis & fugis nihilo inferius exiſtimandum erat. Vnde hoc ipſum narrare incipiens, lectoribus ſuis adfirmat, ſe illud citra damnum ſilentio præterire non poſſe, ea præſertim tempeſtate, qua multæ contentiones diſſidiaque in eccleſia gignantur. Nam illis quoque, qui tum viuerent, hanc actionem doctrinæ eſſe poſſe, ſi ipſum ſibi proponere velint imitandum; ſiquidem homines procliues ſint ad diſſidendum non tantum ab impiæ doctrinæ cultoribus, verum etiam ab illis, qui pietatis laude inprimis excellant, idque non in paruis duntaxat & contemnendis dogmatibus (minus enim hoc graue fore) verum etiam in verbis, quæ ad eumdem omnino ſenſum tendant, vt in re præſenti factum. Iſtiuſmodi erat ſapientium & bonorum virorum candor ac prudentia in ſtudio componendi minus neceſſarias & verbales orthodoxorum diſputationes, ſi quando infeliciter contingeret, vt ſententiis inter ſe diſſiderent, & alteri de alteris ſine idoneis rationibus quererentur.

RATIONEM quoque bonarum habebant mentium, quæ ex mera ignorantia vel infirmitate in errores inductæ erant. Nam hæreſiarchas ab eorum ſectatoribus, ductores a populo; natos

[illegible]natos & [illegible] in eccleſia & deinde in hæreſin delapſos ab [illegible] parentum traditione ac ſeductione accepe[illegible] [illegible]enter diſtinguebant. AVGVSTINVS [illegible] loquens [illegible], ait: *Qui ſententiam ſuam, quamuis falſam atque [illegible] nulla pertinaci animoſitate defendunt, [illegible] [illegible] præſumtionis ſuæ pepererunt, ſed a ſeductis at[illegible] [illegible]entibus acceperunt, quærunt autem cauta ſollici[illegible] [illegible] parati [illegible] inuenerint, nequaquam ſunt inter* [illegible] AVGVSTINVS, non habere [illegible] faſtu & pertinacia in errore, [illegible] quam de eis, qui hære[illegible] [illegible] eas deinceps ex vitioſa quadam a[illegible] [illegible] maiorem cupiditatum ſuarum, vo[illegible] quam ſinceri veritatis amoris, ha[illegible] [illegible]di infirmi & imperiti homines etſi [illegible] peccato prorſus immunes pronun[illegible] non [illegible] cum aliis comparabantur, condi[illegible] [illegible] aliquam habere iudicabatur. Et id[illegible] [illegible]uere puniebantur, neque in tanta offenſa [illegible] Deum [illegible] credebantur. *Errant*, inquit SALVIANVS [illegible] [illegible] *Arianam* amplexis loquens, *ſed bono animo* [illegible] *affectu Dei, honorare ſe dominum atque amare* [illegible] *non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam* [illegible] *Qualiter pro hoc ipſo falſæ opinionis errore* [illegible] *poteſt ſcire, niſi index.*

§. XVII.

[illegible] & quod nemo in perfecta vnitate [illegible] ſit, qui non in perfecta cum illa com[illegible] munione fuerit.

Hæc [illegible] aliquam diſtinctionem peperit inter [illegible] hæreſis architectos, & eos, qui ignari [illegible] & imprudentes, ex eorum ſeductione atque [illegible] in errorem inducti erant, quemadmodum pluribus [illegible] de diſciplina & cenſuris eccleſiæ diſſeremus. [illegible] obſeruamus, quod, quum eccleſia de hominum

[illegible] CLXII. ad epiſt. Donat. p. 277.
[illegible] Saluian. de gubernat. Dei lib. V. p. 154.

cordibus iudicare communiter non poſſet nec cauſſas perſpicere, quæ eas in errorem & ſchiſma inducerent, aliam plerumque viam inire, & de eorum vnitate ſecum ex externa ipſorum communione & profeſſione iudicare coacta ſit. Et quia diverſa genera diuerſique gradus vnitatis erant, vti antea vidimus, ita quidem, vt quis in communione eccleſiæ hoc reſpectu eſſe, alio autem reſpectu extra eam eſſe poſſet; ideo eccleſia hanc adhibebat regulam, vt nullos in perfecta ſua vnitate eſſe iudicaret, niſi qui in perfecta cum ipſa eſſent communione. Quocirca licet hæretici, ſchiſmatici, excommunicati & profani homines certo ſenſu eſſent de eccleſia, vtpote baptiſmo donati, quem ſemper retinebant, & fidem chriſtianam ex parte profeſſi; tamen quia in aliis reſpectibus ab ea erant auulſi, non habebantur pro ſanis & perfectis membris corporis, ſed pro abſciſſis & marcidis ramis, eo quod iſta vnitas in aliis reſpectibus deeſſet, quæ neceſſario requiritur ad denominandum quempiam verum ac perfectum chriſtianum, qui titulus eſt, nullis niſi eis permiſſus, qui ſunt in plena cum eccleſia *CHRISTI* communione. Hæc diſtinctio inter totalem & partialem vnitatem, & totale & partiale ſchiſma & ſeparationem multum eo prodeſt, vt quis omnia illa dicta intelligat veterum, qui de hæreticis, ſchiſmaticis, excommunicatis & profligatis perditiſque loquuntur peccatoribus, tamquam qui quodam modo ſint in & de eccleſia, eodem tempore, quum re ipſa & vere ab ea ſeparati eſſe iudicantur. Ita OPTATVS *Donatiſtis* narrat, ex parte ab eccleſia eos eſſe ſeparatos, non ex toto. „In parte „veſtis, inquit [*c*], adhuc vnum ſumus, ſed in diuerſa pende„mus. Quod enim ſciſſum eſt, ex parte diuiſum eſt, non ex „toto conciſum. Et merito, quia nobis & vobis eſt vna ec„cleſiaſtica conuerſatio: Et ſi hominum litigant mentes, non „litigant ſacramenta. Denique poſſumus & nos dicere, pares „credimus, & vno ſigillo ſignati ſumus: Nec aliter baptizati „quam vos: Teſtamentum diuinum legimus pariter: Vnum „Deum rogamus. Oratio dominica apud nos & apud vos vna „eſt, ſed ſciſſura (vt ſupra diximus) facta, partibus hinc atque „hinc pendentibus, ſartura neceſſaria„. Hoc aliis in locis [*d*]

(*c*) Optat. lib. III. p. 72. (p. 78. edit. Pariſ. MDCLXXIX.)
(*d*) Optat. lib. V. p. 84. (p. 99. edit. cit.)

repe-

repetit: „Apud vos & apud nos vna eſt eccleſiaſtica conuer-„ſatio, communes lectiones, „eadem fides, ipſa fidei ſacramen-„ta, eadem myſteria„. Et hac de cauſſa ſæpe illis dicit, eſſe eos, velint nolint, fratres ſuos. „Quamuis [*e*] & illi (*Dona-„tiſtæ*) non negent, & omnibus notum ſit, quod nos odio ha-„beant & execrentur, & nolunt ſe dici fratres noſtros; tamen „nos recedere a timore Dei non poſſumus. --- Sunt igitur ſine „dubio fratres, quamuis non boni. Quare nemo miretur, eos „me appellare fratres, qui non poſſunt non eſſe fratres. Eſt „quidem nobis & illis vna ſpiritualis natiuitas, ſed diuerſi ſunt „actus &c.„ Et iterum [*f*]: „Non enim non poteſtis eſſe fra-„tres, quos iiſdem ſacramentorum viſceribus vna mater eccle-„ſia genuit; quos eodem modo adoptiuos filios Deus pater ex-„cepit. Vnde huius temporis præſcius Chriſtus, quia futurum „erat, vt a nobis hodie diſcordaretis, talia dedit orandi man-„data, vt vel in oratione vnitas remaneret, & preces iunge-„rent, quos diſcrepaturæ fuerant partes. Oramus pro vobis, „quia volumus, & vos pro nobis, & quum non vultis: aut di-„cat vnuſquiſque veſtrum, Pater meus, qui in cælis es: Et, pa-„nem meum quotidianum da mihi hodie: Et dimitte mihi pec-„cata, quemadmodum & ego debitori meo. Igitur ſi quæ „mandata ſunt, mutari non poſſunt: Videtis, nos non in totum „ab inuicem eſſe ſeparatos, dum & nos pro vobis oramus, vo-„lentes: & vos pro nobis oretis, etſi nolentes. Vides, frater „*Parmeniane*, ſancta germanitatis vincula inter nos & vos in „totum rumpi non poſſe„. AVGVSTINVS ſemper in eumdem modum de hac vnione ex parte diſſerit: „In multis eſtis [*g*] „nobiſcum, in baptiſmo, in ſymbolo, in ceteris dominicis ſa-„cramentis. In ſpiritu autem vnitatis, in vinculo pacis, in ipſa „denique catholica eccleſia nobiſcum non eſtis„. Et alio lo-co [*h*]: „Velint nolint, fratres noſtri ſunt; tunc eſſe deſinent „fratres noſtri, ſi deſierint dicere, *Pater noſter*. Dixit de qui-„buſdam propheta, *His, qui dicunt vobis, non eſtis fratres noſtri*,

(*e*) Optat. lib. I. p. 34. (p. 4. edit. Pariſ. MDCLXXIX.)
(*f*) Optat. lib. IV. p. 77. (p. 88. edit. cit.)
(*g*) Auguſtin. epiſt. XLVIII. ad Vincent. p. 71.
(*h*) Auguſtin. in pſalm. XXXII. conc. II. p. 91. (tom. VIII. opp. p. 225. edit. Baſil. MDLXIX.)

Digitized by Google

„*dicite, fratres noſtri eſtis* [*]. Circumſpicite, de quibus hoc di-
„cere potuerit. Numquid de paganis? Non, neque enim di-
„cimus eos fratres noſtros ſecundum ſcripturas, & eccleſiaſti-
„cum loquendi morem. Numquid de iudæis, qui in Chriſtum
„non crediderunt? Legite apoſtolum & videte, quia fratres,
„quando dicit apoſtolus ſine aliquo additamento, non vult in-
„telligere niſi chriſtianos. *Non eſt autem ſubiectus*, inquit, *frater*,
„*aut ſoror in huiuſmodi:* quum diceret de coniugio, fratrem &
„ſororem dixit chriſtianum vel chriſtianam. Iterum dicit, *Tu*
„*autem quid iudicas fratrem tuum, aut tu, quid ſpernis fratrem tuum?*
„Et alio loco, *Vos*, inquit, *iniquitatem facitis & fraudatis, & hoc*
„*fratribus*. Iſti ergo qui dicunt, non eſtis fratres noſtri: paga-
„nos nos dicunt. Ideo enim & rebaptizare nos volunt, di-
„centes, nos non habere, quod dant. Vnde conſequens eſt
„error ipſorum, vt negent, nos fratres ſuos eſſe. Sed quare
„nobis dixit propheta, *Vos dicite illis, Fratres noſtri eſtis*, niſi quia
„nos in eis agnoſcimus, quod non repetimus? Illi ergo non
„agnoſcendo baptiſmum noſtrum negant, nos eſſe fratres: nos
„autem non repetendo ipſorum, ſed agnoſcendo noſtrum, di-
„cimus eis, fratres noſtri eſtis. Dicunt illi, quid nos quæritis,
„quid nos vultis? Reſpondemus, fratres noſtri eſtis. Dicunt,
„ite a nobis, non vobiſcum habemus rationem. Nos prorſus
„vobiſcum rationem habemus: vnum Chriſtum confitemur,
„in vno corpore, ſub vno capite eſſe debemus. Quid ergo me
„quæritis, ait, ſi perii? Quare quærerem, niſi quia periiſti. Si
„ergo perii, inquit, ſum frater tuus? Vt dicatur mihi de te,
„*Frater tuus mortuus erat, & reuixit, perierat & inuentus eſt*,„ ce-
tera.

Ex his omnibus patet, 1.) Diuerſos fuiſſe vnitatis pariter ac ſchiſmatis gradus, pro eo, vt quis magis minuſue eccleſiæ vnitus vel ab ea ſeparatus eſſe crederetur. 2.) Eos, qui fidem, baptiſmum & communem diuini cultus formam retinuerint, his reſpectibus fuiſſe vnitos eccleſiæ; etſi in aliis reſpectibus, in quibus ſchiſma eorum conſiſtebat, ab ea fuerint ſeparati. Ita fratres & non fratres, filii Dei & non filii Dei; domus Dei

(*) Ita tum legebant verba Ieſa. LVI, 5. vid. Albaſpin. in Optat. lib. I. p. 4. not. (1). ed. Par. MDCLXXIX.

et

Digitized by Google

[illegible] eſſe dici poterant, pro diuerſa harum locutionum acceptione diuerſaque proportione & gradibus vnitatis vel ſchiſmatis, in quibus eccleſiæ vniti erant, vel ab ea ſeparati. [illegible] Ad tribuendum alicui vere catholici chriſtiani nomen, abſolute loquendo, neceſſarium fuiſſe, vt omnibus in [illegible] omni genere vnitatis perfectam & plenam haberet cum eccleſia communionem; hoc eſt, vt in fide, in baptiſmo, in vitæ ſanctimonia, in caritate, in cultu & omnibus ſanctis officiis, omnibuſque neceſſariis gubernationis ac diſciplinæ partibus cum ea congrueret. Ad denominandum autem quempiam ſchiſmaticum, ſatis fuiſſe, ſi vllo in reſpectu vnitatem eccleſiæ ſcidiſſet; tametſi malignitas ſchiſmatis ipſius maior minorue iudicanda fuerit ex gradibus ſeceſſionis, quam ab ea fecerit. Et harum beneficio regularum cuilibet facile ad intelligendum eſt, quid veteres intellexerint per vnitatem & ſchiſma, & quomodo diſciplinam eccleſiæ exercuerint ac tuiti ſint, adigendo homines ad viuendum in perfecta ac plena communione cum eccleſia. Quod iam particulatim explanare & conſiderare nobis animus eſt.

LIBRI DECIMI SEXTI
CAPVT SECVNDVM.
DE DISCIPLINA ECCLESIAE ET VARIIS EIVS GENERIBVS, DEQVE VARIIS METHODIS IN EIVS ADMINISTRATIONE OBSERVATIS.

§. I.

Diſciplinam eccleſiæ non conſtitiſſe in reſcindendo ſiue faciendo irritum vllius hominis baptiſmum.

QVANDO diſciplina eccleſiæ, vti antea obſeruauimus, ad membrorum ſuorum vnitatem puritatemque in vna communione conſeruandam ſpectauit, exercitium eius non ad vllos alios pertinuiſſe exiſtimandum eſt, niſi ad eos, qui in ſocietate ipſius ſe exiſtere quodam modo eſſent profeſſi, cuiuſmodi erant vel iam baptiſmo donati vel certe breui eo donandi. Neque enim diſciplinam ſuam in alium quempiam exercere ſibi ſumebat eccleſia, qui eſſet extra communionem

„*dicite, fratres noſtri eſtis* [*]. Circumſpicite, de quibus hoc di-
„cere potuerit. Numquid de paganis? Non, neque enim di-
„cimus eos fratres noſtros ſecundum ſcripturas, & eccleſiaſti-
„cum loquendi morem. Numquid de iudæis, qui in Chriſtum
„non crediderunt? Legite apoſtolum & videte, quia fratres,
„quando dicit apoſtolus ſine aliquo additamento, non vult in-
„telligere niſi chriſtianos. *Non eſt autem ſubiectus*, inquit, *frater*,
„*aut ſoror in huiuſmodi:* quum diceret de coniugio, fratrem &
„ſororem dixit chriſtianum vel chriſtianam. Iterum dicit, *Tu*
„*autem quid iudicas fratrem tuum, aut tu, quid ſpernis fratrem tuum?*
„Et alio loco, *Vos*, inquit, *iniquitatem facitis & fraudatis, & hoc*
„*fratribus.* Iſti ergo qui dicunt, non eſtis fratres noſtri: paga-
„nos nos dicunt. Ideo enim & rebaptizare nos volunt, di-
„centes, nos non habere, quod dant. Vnde conſequens eſt
„error ipſorum, vt negent, nos fratres ſuos eſſe. Sed quare
„nobis dixit propheta, *Vos dicite illis, Fratres noſtri eſtis*, niſi quia
„nos in eis agnoſcimus, quod non repetimus? Illi ergo non
„agnoſcendo baptiſmum noſtrum negant, nos eſſe fratres: nos
„autem non repetendo ipſorum, ſed agnoſcendo noſtrum, di-
„cimus eis, fratres noſtri eſtis. Dicunt illi, quid nos quæritis,
„quid nos vultis? Reſpondemus, fratres noſtri eſtis. Dicunt,
„ite a nobis, non vobiſcum habemus rationem. Nos prorſus
„vobiſcum rationem habemus: vnum Chriſtum confitemur,
„in vno corpore, ſub vno capite eſſe debemus. Quid ergo me
„quæritis, ait, ſi perii? Quare quærerem, niſi quia periiſti. Si
„ergo perii, inquit, ſum frater tuus? Vt dicatur mihi de te,
„*Frater tuus mortuus erat, & reuixit, perierat & inuentus eſt*„. ce-
tera.

Ex his omnibus patet, 1.) Diuerſos fuiſſe vnitatis pariter ac ſchiſmatis gradus, pro eo, vt quis magis minuſue eccleſiæ vnitus vel ab ea ſeparatus eſſe crederetur. 2.) Eos, qui fidem, baptiſmum & communem diuini cultus formam retinuerint, his reſpectibus fuiſſe vnitos eccleſiæ; etſi in aliis reſpectibus, in quibus ſchiſma eorum conſiſtebat, ab ea fuerint ſeparati. Ita fratres & non fratres, filii Dei & non filii Dei; domus Dei

(*) Ita tum legebant verba Ieſa. LVI, 5. vid. Albaſpin. in Optat. lib. I. p. 4. not. (1). ed. Par. MDCLXXIX.

et

[illegible] eſſe dici poterant, pro diuerſa harum locu-[illegible] acceptatione diuerſaque proportione & gradibus vnitatis vel ſchiſmatis, in quibus eccleſiæ vniti erant, vel ab ea ſeparati. Ad tribuendum alicui vere catholici chriſtiani nomen [illegible] loquendo, neceſſarium fuiſſe, vt omnibus in [illegible] & omni genere vnitatis perfectam & plenam haberet [illegible] communionem; hoc eſt, vt in fide, in baptiſmo, in [illegible] ſanctimonia, in caritate, in cultu & omnibus [illegible], omnibuſque neceſſariis gubernationis ac diſciplinæ [illegible] cum ea congrueret. Ad denominandum autem [illegible] ſchiſmaticum, ſatis fuiſſe, ſi vllo in reſpectu vnitatem eccleſiæ ſcinderet; tametſi malignitas ſchiſmatis ipſius maior minorue iudicanda fuerit ex gradibus ſeceſſionis, [illegible] ea fecerat. Et harum beneficio regularum cuilibet [illegible] ad intelligendum eſt, quid veteres intellexerint per vnitatem & ſchiſma, & quomodo diſciplinam eccleſiæ exercuerint [illegible], adigendo homines ad viuendum in perfecta ac plena communione cum eccleſia. Quod iam particulatim [illegible] & conſiderare nobis animus eſt.

[illegible]BRI DECIMI SEXTI

CAPVT SECVNDVM

[illegible]PLINA ECCLESIAE ET VARIIS EIVS [illegible] DEQVE VARIIS METHODIS IN EIVS [illegible]NISTRATIONE OBSERVATIS.

§. I.

[illegible] non conſtitiſſe in reſcindendo ſiue faciendo [illegible] vllius hominis baptiſmum.

Q[illegible] diſciplina eccleſiæ, vti antea obſeruauimus, ad [illegible] ſuorum vnitatem puritatemque in vna com-[illegible] conſeruandam ſpectauit, exercitium eius non ad [illegible] extenuiſſe exiſtimandum eſt, niſi ad eos, qui in [illegible] exſiſtere quodam modo eſſent profeſſi, cu-[illegible] vel iam baptiſmo donati vel certe breui eo do-[illegible]. Neque enim diſciplinam ſuam in alium quempiam [illegible] ſibi [illegible]ebat eccleſia, qui eſſet extra communionem

ipſius, ſed in eos tantummodo, qui in ipſius gremium ſenſu latiſſimo per aliquem profeſſionis ſuæ actum eſſent recepti. Et in hos ipſos diſciplinæ exercitium numquam eo extendere audebat, vt baptiſmo eorum reſciſſo irritoque declarato ſecundum aliquem baptiſmum, ſi primus verus eſſet, recipere eos cogeret, eo quidem conſilio, vt in eccleſiam denuo admitterentur, ſi ob crimen aliquod ex ea eſſent eiecti. Nam ipſi hæretici & apoſtatæ, qui chriſtianam vnitatem omnium maxime violabant, non adeo ab eccleſia erant disiuncti, quin aliquis reſpectus inter illos & eccleſiam remaneret beneficio quidem baptiſmi, cuius character in ipſa, quam quis ſibi animo concipere poteſt, maxima apoſtaſia & omnimoda fidei chriſtianæ eiuratione, indelebilis erat. Baptiſmatis legibus adhuc obſtricti tenebantur; & quantacumque ſeueritate in pœnitentia ſua, ſi ad eccleſiam redirent, tractarentur, nullum tamen exemplum datur, quod per ſecundum aliquem recepti fuerint baptiſmum, qui ſi ſemel legitime eſſet tributus, nullo vmquam tempore iterandus erat, quæcumque etiam ratio id videretur ſuadere. Non opus eſt hoc loco id probare, quia iam ſemel atque iterum hac de re fuſius loquendi habuimus occaſionem [*]; ſed obſeruamus tantum, non fuiſſe diſciplinæ eccleſiaſticæ partem, hominibus ius primitiuum in baptiſmo acceptum denegare; & conſequenter ſolemniſſimam quamque eorum ex communione eiectionem numquam eo ſpectaſſe, vt non niſi ethnici ac pagani eſſe, nec in eccleſiam ſine baptiſmi iteratione denuo recipi poſſe, declararentur.

§. II.

Sed in excludendo homines a communibus beneficiis & priuilegiis, in baptiſmo collatis.

SED diſciplina eccleſiæ in poteſtate conſiſtebat priuandi homines omnibus baptiſmi beneficiis ac priuilegiis, dum ſocietate ac communione eccleſiæ ſecludebantur, in qua ſola his priuilegiis frui eis licebat; cuiuſmodi erat coniunctio in precibus publicis, euchariſtiæ receptio, aliique diuini cultus actus. Interdum eccleſiam intrare penitus vetabantur, ita vt

(*) Lib. XII. c. V. vol. IV. p. 398. ſeqq. & *Scholaſtical Hiſtory of Baptiſm*, part. II. c. VI.

ne

ne [illegible] ſer[illegible]rum lectioni attendere, aut ſermonem audire [illegible], vſque dum quædam reſipiſcentiæ ſigna [illegible]. [illegible]qui omnes refugiebant reformidabantque cum eis conuerſari, partim vt eccleſiæ cenſuras & agendi cum [illegible] approbarent atque ſtabilirent, partim vt pudorem [illegible], partim etiam vt a periculo contagionis ſce[illegible] ſe præſtarent.

§. III.

[illegible] initio mere ſpiritualem fuiſſe poteſtatem, licet [illegible] in caſibus brachium ſeculare in ſubſidium vocatum.

[illegible] ecclesia in cenſuris ſuis ex naturali iure ſuo [illegible] poteſtate proceſſit, non autem longius. Nam poteſtas eius [illegible] origine ſua mere ſpiritualis erat poteſtas, gladius eius ſpiri[illegible] tantum gladius, vt CYPRIANO [a] vocatur, ad adficien[illegible] animum, non corpus. In corpora hominum nullam ſibi [illegible] poteſtatem, nec dum in eorum bona, niſi mere [illegible] eccleſiaſtica & ab ipſa eis donata, vt ita res ſibi pro[illegible] & dona ſua ab eis repeteret, qui in diſciplinam ipſius [illegible] erant & rebelles. Quo in caſu nonnumquam ſæ[illegible] magiſtratus implorabat auxilium, etiam quum gentilita[illegible] adhuc eſſet addictus, & frequentius, vbi *CHRI*[illegible] dederat. Ita quum patres concilii *Antiocheni Pau*[illegible] abdicaſſent officio in eiuſque locum ſubſtitu[illegible], propria autem poteſtate ex domo ad eccleſiam [illegible], quam ipſe habitare pergebat, eiicere non poſſent, *Aurelianum* imperatorem ethnicum interpellabant, qui rectiſſi[illegible] hoc negotium diiudicabat, iis domum tradi præcipiens, quibus *Italiæ* chriſtianæ religionis antiſtites & *Romanus* epiſcopus ſcriberent. *Hoc modo*, inquit EVSEBIVS [b], *Paulus cum ſummo dedecore* [illegible] *ſæcularem poteſtatem ab eccleſia exturbatus eſt.* Frequentius hoc fiebat, poſteaquam religionem chriſtianam amplexi erant imperatores. Tum enim liberius ac confidentius eos ad-

[a] Cyprian. epiſt. LXII. al. IV. ad Pompon. p. 9. (p. 17. edit. Amſtelod.) Spiri[illegible] gladio ſuperbi & contumaces reſecantur, dum de eccleſia eiiciuntur.

[b] Euſeb. lib. VII. c. XXX. Μετὰ τῆς ἐσχάτης αἰσχύνης ὑπὸ τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς ἐξελαύνεται τῆς ἐκκλησίας.

ire

ire eorumque auxilium, exigente iſtiuſmodi occaſione, implorare poterant. Immo vero canones ad approbandam iſtiuſmodi auxilii implorationem condebantur, vt cenſuris eccleſiæ aduerſus contumaces & obſtinatos peccatores ſua conſtaret auctoritas, vis & effectus. Tale decretum in concilio *Antiocheno*, anno CCCXLI. imperante *Conſtantio*, factum legimus: *Si quis* [c] *presbyter vel diaconus, proprio contemto epiſcopo, ab eccleſia ſe ipſum ſegregauerit, & priuatim congregationem effecerit, & altare erexerit, & epiſcopo arceſſente non obedierit, nec velit ei parere, nec morem gerere primo & ſecundo vocanti, is omnino deponatur, vt non amplius curationem aſſequi, nec ſuum poſſit honorem capere; Sin autem perſeuerat perturbare & eccleſiam euertere, IS PER EXTERNAM POTENTIAM VT SEDITIOSVS CASTIGETVR.* Alius iſtiuſmodi canon in concilio *Carthaginenſi* tertio [d] ſtatuebatur in cauſſa *Creſconii* cuiuſdam epiſcopi *Africani*, qui plebe ſua derelicta in aliam eccleſiam ſe intruſerat, in qua quum cum omnium eccleſiaſticarum cenſurarum contemtu perſiſteret, nec commonitus inde recedere vellet, decernebatur, magiſtratum eſſe vrgendum, vt ſua cum auctoritate protinus excluderet. Et hic canon, vt generalis quædam & ſtata regula, codici *Africano* [e]

(c) Concil. Antioch. c. V. Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καταφρονήσας τοῦ ἐπισκόπου τοῦ ἰδίου, ἀφώρισεν ἑαυτὸν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἰδίᾳ συνήγαγεν, καὶ θυσιαστήριον ἔστησεν, καὶ τοῦ ἐπισκόπου προσκαλεσαμένου ἀπειθοίη, καὶ μὴ βούλοιτο αὐτῷ πείθεσθαι, μηδὲ ὑπακούειν καὶ πρῶτον καὶ δεύτερον καλοῦντι· τοῦτον καθαιρεῖσθαι παντελῶς, καὶ μηκέτι θεραπείας τυγχάνειν, μηδὲ δύνασθαι λαμβάνειν τὴν ἑαυτοῦ τιμήν· εἰ δὲ παραμένοι θορυβῶν καὶ ἀνασειῶν τὴν ἐκκλησίαν, διὰ τῆς ἔξωθεν ἐξουσίας ὡς στασιώδη αὐτὸν ἐπιστρέφεσθαι.

(d) Concil. Carth. III. c. XXXVIII. Petimus, ſecundum quod nobis mandatum eſt, vt dignemini dare fiduciam, quo iam, neceſſitate ipſa cogente, liberum ſit nobis, rectorem prouinciæ, ſecundum ſtatuta glorioſiſſimorum principum, aduerſus illum adire; vt qui miti admonitioni ſanctitatis veſtræ acquieſcere noluit, & emendare illicitum, *auctoritate iudiciaria protinus excludatur.*

(e) Cod Afric. c. XLIIX. αἰτοῦμεν κατὰ τὸ ἐνταλὲν ἡμῖν, ἵνα καταξιώσητε δοῦναι παῤῥησίαν ἐπ᾽ ἀδείας ἡμῖν γενέσθαι· ὅτι αὕτη ἡ ἀνάγκη παρασκευάζει τῷ ἄρχοντι τῆς χώρας κατ᾽ ἐκείνου προσελθεῖν, κατὰ διατάξεις τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων, ἵνα ὁ τῇ πρᾳεῖᾳ ὑπομνήσει τῆς ὑμετέρας ἁγιωσύνης πειθαρχῆσαι μὴ θελήσας, καὶ διορθώσασθαι τὸ ἀσυγχώρητον, αὐθεντίᾳ ἀρχοντικῇ παραχρῆμα κωλυθῇ, *Petimus* &c. vt ſub litt. (d).

in-

inſertus eſt. In quo etiam ſimile decretum [*f*] habemus contra presbyteros, qui nouos epiſcopatus in epiſcopi ſui diœceſi, ipſo non conſentiente, erigere auſi fuerint. Priuandi dicuntur propriis locis, vt rebelles, *ἀρχοντικῇ δυναςείᾳ*, *per ſæcularis magiſtratus poteſtatem*. Et alio in canone [*g*] mentio fit litterarum, ex concilio ad iudices *Africanos* dandarum, quibus rogentur, vt in hoc adiuuent communem matrem eccleſiam catholicam, contra *Donatiſtas*, in quo auctoritas epiſcopalis in ciuitatibus contemnatur. Hæc petitio pluribus explanatur in alio canone [*h*], quo certis epiſcopis negotium datur, vt tamquam legati nomine eccleſiæ *Arcadium* & *Honorium* imperatores adeant, apud eoſque de *Donatiſtarum* violentia conquerantur, quod multas catholicorum eccleſias occupatas per vim teneant; aduerſus quorum furorem ſe petere dicant præſidium; quum non inſolitum nec a ſcripturis ſanctis alienum ſit, exemplo *Pauli* factioſorum conſpirationem militari ſubmouere auxilio. Simul etiam petant, vt illam legem, quæ a religioſæ memoriæ patre eorum *Theodoſio* de auri libris decem in ordinatores vel ordinatos hæreticos promulgata ſit, ita deinceps confirmari præcipiant, vt in eos valeat, contra quos propter eorum inſidias catholici prouocati conteſtationem depoſuerint. Lex iſta, quam illi adlegant, adhuc in codice *Theodoſiano* [*i*] exſtat, ita habens: *In hæreticis erroribus, quoſcumque conſtiterit vel ordinaſſe clericos, vel ſuſcepiſſe officium clericorum, denis libris auri viritim*

(*f*) Cod. Afric. LIII. *τῶν ἰδίων τόπων* ἀρχοντικῇ *ϛερῆσαι ὡς ἀντάρτας*, δυναςείᾳ.

(*g*) Ibid. can. LXVII. *Ἤρεσε τοίνυν, ἵνα ἐκ τῆς ἡμετέρας συνόδου γράμματα πρὸς τοὺς τῆς Ἀφρικῆς ἄρχοντας δοθῶσιν, ἀφ' ὧν αἰτῆσαι ἁρμόδιον ἔδοξε, περὶ τοῦ βοηθῆσαι τῇ κοινῇ μητρὶ, τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν οἷς ἡ τῶν ἐπισκόπων αὐθεντία ἐν ταῖς πόλεσι καταφρονεῖται.*

(*h*) Cod. Afric. XCIII. *κατὰ τῆς ἐκείνων μανίας δυνάμεθα συμμαχίας θείας τυχεῖν, οὐκ ἀήθους δὲ οὐδὲ ἀλλοτρίας ἀπὸ τῶν ἁγίων γραφῶν, ὁπόταν Παῦλος ὁ ἀπόστολος, ὡς ταῖς ἀληθιναῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων δεδήλωται, τὴν σύμπνοιαν τῶν ἀτάκτων στρατιωτικῇ ἀπεκίνησε βοηθείᾳ· --- ἅμα καὶ τοῦτο δεῖ αἰτῆσαι, ὥστε τὸν νόμον, τὸν ἐκτεθέντα παρὰ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης πατέρος αὐτῶν Θεοδοσίου, τὸν περὶ τῶν δέκα τοῦ χρυσίου λιτρῶν, τὸν κατὰ τῶν χειροτονούντων καὶ χειροτονουμένων αἱρετικῶν φυλάξωσιν, ἔτι μὴν καὶ κατὰ κτητόρων, τῶν παρ' οἷς ἡ ἐκείνων εὑρεθῇ συναγωγή εἶτ' οὕτως βεβαιωθῆναι τὸν τοιοῦτον νόμον κελεύωσιν, ὡς ἰσχύειν κατὰ τούτων, ὧν διὰ τὰς ἐπιβουλὰς οἱ τῆς καθολικῆς προτραπέντες διαμαρτυρίαν ἀπέθεντο.*

(*i*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæreticis leg. XXI.

multandos eſſe cenſemus: Locum ſane, in quo vetita temptantur, ſi conhibentia domi patuerit, fiſci noſtri viribus adgregari. Quod ſi id poſſeſſorem (quippe clanculum geſtum) ignoraſſe conſtiterit, conductorem eius fundi, ſi ingenuus eſt, decem auri libras fiſco noſtro inferre præcipimus: ſi ſeruili fæce deſcendens paupertate ſui, pœnam damni, ac vilitate contemnit, cæſus fuſtibus deportatione damnabitur. Hæc erat celebratiſſima iſta THEODOSII lex, quam generaliter in omnes hæreticos promulgauerat, toties memorata AVGVSTINO, quam ille & reliqui patres *Africani* ab *Honorio* confirmatam volebant, ita vt diſertius contra *Donatiſtas* valere poſſet, maxime contra eos, qui clandeſtina vel aperta violentia catholicas eccleſias inuaderent. Non petebant, vt hæc pœna omnibus *Donatiſtis* promiſcue infligeretur, ſed illis tantum, qui immani furore acti multam vim atque violentiam catholicis inferrent, id quod circumcelliones faciebant & alii. *Honorius* autem pœnam in omnes extendebat, omneſque veteres leges *Theodoſii* patris ſui noua lege data confirmabat, in qua *Donatiſtæ* tamquam hæretici expreſſis verbis nominabantur. *Donatiſtæ* [k] *ſuperſtitionis hæreticos, quocumque loci, vel fatentes, vel conuictos, legis (Theodoſianæ) tenore ſeruato, pœnam debitam abſque dilatione perſoluere decernimus.* Nemo huius legis rationes vel effectus melius intellexit quam AVGVSTINVS, adeoque ea haud melius quam, vt GOTHOFREDVS facit, ipſius verbis explanari poteſt. Hic igitur ſcribens ad *Bonifacium* comitem rei militaris hæc de ea habet: „Antequam [l] iſtæ leges, quibus ad conuiuium ſanctum coguntur intrare, in *Africam* mitterentur, nonnullis fratribus videbatur, in quibus & egò eram, quamuis *Donatiſtarum* rabies vſquequaque ſæuiret, non eſſe petendum ab imperatoribus, vt ipſam hæreſin iuberent omnino non eſſe, pœnam conſtituendo eis, qui in illa eſſe voluiſſent; ſed hoc potius conſtituerent, vt eorum furioſas violentias non paterentur, qui veritatem catholicam vel prædicarent loquendo, vel legerent conſtituendo. Quod non modo fieri aliquatenus poſſe arbitrabamur, ſi legem piiſſimæ memoriæ *Theodoſii*, quam generaliter in omnes hæreticos promulgauit: Vt quiſque eorum vel epiſcopus vel clericus, vbilibet eſſet inuentus, decem

(k) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæreticis leg. XXXIX.
(l) Auguſtin. epiſt. L. ad Bonifac. p. 84. (p. 219. edit. Baſil. MDLXIX.)

libris

„libris auri multaretur, expreſſius in *Donatiſtas*, qui ſe nega-
„bant hæreticos, ita confirmarent, vt non omnes ea mulcta
„ferirentur, ſed in quorum regionibus aliquas violentias a cle-
„ricis vel circumcellionibus vel populis eorum eccleſia catho-
„lica pateretur, vt ſcilicet poſt proteſtationem catholicorum,
„qui fuiſſent iſta perpeſſi, iam cura ordinum ad perſoluendam
„mulctam epiſcopi ſiue miniſtri ceteri tenerentur. Ita enim
„exiſtimabamus, eis territis & nihil facere audentibus, poſſe
„libere doceri & teneri catholicam veritatem, vt ad eam co-
„geretur nemo, ſed eam, qui ſine formidine vellet, ſequeretur,
„ne falſos & ſimulatores catholicos haberemus. Et quamuis
„aliis fratribus aliud videretur, vel ætate grauioribus, vel mul-
„tarum ciuitatum & locorum exempla currentibus, vbi fir-
„mam & veram catholicam videbamus, quæ tamen ibi talibus
„beneficiis Dei conſtituta eſſet & firmata, dum per priorum
„imperatorum leges ad communionem homines catholicam
„venire cogerentur, obtinuimus tamen, vt illud potius, quod
„dixi, ab imperatoribus peteretur, decretum eſt in concilio
„noſtro, legati ad comitatum miſſi ſunt. Sed Dei maior mi-
„ſericordia, qui ſciret, earum legum terror, & quædam medi-
„cinalis moleſtia, quam multorum eſſet prauis vel frigidis ani-
„mis neceſſaria, & illi duritiæ, quæ verbis emendari non pot-
„eſt, ſed tamen aliquantula ſeueritate diſciplina poteſt, id egit,
„vt legati noſtri, quod ſuſceperant, obtinere non poſſent. Iam
„enim nos præuenerant ex aliis locis quædam epiſcoporum
„querelæ grauiſſimæ, qui mala fuerant ab ipſis multa perpeſſi,
„& a ſuis ſedibus exturbati: præcipue horrenda & incredibilis
„cædes *Maximiani* epiſcopi catholici eccleſiæ *Vagienſis* effecit,
„vt noſtra legatio iam quid ageret, non haberet. Iam enim
„lex fuerat promulgata, vt tantæ immanitatis hæreſis *Donati-*
„*ſtarum*, cui crudelius parci videbatur, quam ipſa ſæuiebat, non
„tantum violenta eſſe, ſed omnino eſſe non ſineretur impune.
„Non tamen ſupplicio capitali, propter ſeruandam etiam cir-
„ca indignos manſuetudinem chriſtianam, ſed pecuniariis da-
„mnis propoſitis, & in epiſcopos vel miniſtros eorum exilio
„conſtituto„. Deinde expoſito, quam crudeliter & immani-
ter *Maximianum* interfecerint *Donatiſtæ*, pergit: „Hinc factum
„eſt, vt imperator religioſus & pius, perlatis in notitiam ſuam

 tali-

„talibus cauſſis, mallet piiſſimis legibus illius impietatis errorem omnino corrigere, & eos, qui contra Chriſtum Chriſti „ſigna portarent, ad vnitatem catholicam terrendo & coërcendo redigere, quam ſæuiendi tantummodo auferre licentiam, & errandi ac pereundi relinquere„. Porro de mirificis harum legum effectis in hominum mentibus ſic ſcribit: „Quum ipſæ leges veniſſent in *Africam*, præcipue illi, qui quærebant occaſionem, aut ſæuitiam furentium metuebant, aut „ſuos verecundabantur offendere, ad eccleſiam continuo transierunt. Multi etiam, qui ſola illic a parentibus tradita conſuetudine tenebantur, qualem vero cauſſam ipſa hæreſis haberet, numquam quærere & conſiderare voluerant, mox vbi „cœperunt aduertere & nihil in ea dignum inuenire, propter „quod tanta damna paterentur, ſine vlla difficultate catholici „facti ſunt. Docuit enim eos ſollicitudo, quos negligentes „ſecuritas fecerat. Iſtorum autem omnium præcedentium auctoritatem & perſuaſionem ſequuti ſunt multi, qui minus idonei erant per ſe ipſos intelligere, quid diſtaret inter *Donatiſtarum* errorem & catholicam veritatem. Ita quum magna agmina populorum vera mater in ſinum gaudens reciperet, remanſerunt turbæ duræ, & in illa peſte infelici animoſitate ſiſtentes. Ex his quoque plurimi ſimulando communicauerunt, alii paucitate latuerunt. Sed illi, qui ſimulabant, paullatim adſueſcendo & prædicationem veritatis audiendo, maxime poſt collationem & diſputationem, quæ inter nos & epiſcopos eorum apud *Carthaginem* fuit, ex magna parte correcti ſunt„.

HAEC ſunt, quæ AVGVSTINVS de huius legis cauſſis & effectis tradit, & quæ aliis in locis frequenter [*m*] memorat, ſtudioſe collecta a GOTHOFREDO, heic autem non recitanda.

(*m*) Auguſt. epiſt. LXVIII. ad Ianuar. cit. Gothofredo ad Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæreticis leg. XXXIX. p. 159. a. Criſpinus indicatus hæreticus, nec pœna librarum auri, quæ in hæreticos ab imperatoribus fuerat conſtituta, per manſuetudinem catholicam fieri permiſſus eſt, & tamen ad imperatorem appellandum putauit. Cuius appellationi quod ita reſponſum eſt, nonne veſtrorum præcedens improbitas & eadem ipſius appellatio extorſit, vt fieret: nec tamen etiam poſt ipſum reſcriptum intercedentibus apud imp. noſtris epiſcopis eadem auri condemnatione mulctatus eſt. Ex concilio autem noſtri epiſcopi legatos ad comitatum miſerunt, qui impetrarent; Vt

Hæc

Hæc duo dumtaxat, in vniuerſum hanc materiam, obſeruabimus. 1.) Quod, licet nulla diſciplinæ eccleſiæ pars fuerit, cenſuras ſuas adhibita vi ad effectum adducere, ipſa tamen, ſi qua eſſet obſtinata & pertinax oppoſitio atque contemtus, non illicitum [illegible] ab ſeculari poteſtate petere auxilium. 2. Quod, ſi quæuis eccleſiæ, vel vlli de eius miniſtris aut membris illata eſſet, maior [illegible] fuerit præſidium contra illiuſmodi violentiam quærendi. 3.) Quod generatim vtile & ſalutare eſſe credimus [illegible] moderatas quaſdam pœnas temporales obſtinatis hæreticis, ſchiſmaticis aliiſque facinoroſis (retenta libertate) indulgendi veniam, pœnamque remittendi, prout ſuaderet prudentia, infligere, vt hoc ipſo ad conſideranda & examinanda [illegible] ac erroris fundamenta perducti & per pœnitentiam humiliati, in communionem eccleſiæ, ex qua exciderant, reciperentur.

[illegible] non [illegible] epiſcopi & clerici partis veſtræ ad eamdem condemnationem [illegible] librarum auri, quæ in omnes hæreticos conſtituta eſt, tenerentur, [illegible] ſoli, quorum in locis aliquas a veſtris violentias eccleſia catholica [illegible]. Sed cum legati Romam venerunt iam cicatrices epiſcopi catholici [illegible] horrendæ ac recentiſſimæ imperatorem commouerant, vt [illegible] tales [illegible], quales & miſſæ ſunt. Idem epiſt. CLXVI. ad Do[illegible] tamen cum Criſpinus propter hoc factum in proconſulari iudicio [illegible] hæreticus, eiuſdem epiſcopi Poſſidii interceſſu decem [illegible] auri non eſt exactus. Cuius beneuolentiæ & manſuetudini ingratus, [illegible] imperatores catholicos [illegible] eſt appellare. Vnde hanc in vos iram Dei, [illegible] murmuratis, multo importunius & vehementius prouocauit. Idem [illegible] contra Creſconium cap. XLVII. Criſpinus epiſcopus veſter exhibitus [illegible] ſe eſſe proconſuli quærenti negauerat, faciliime conuictus hæreticus [illegible] tamen libras auri, quam mulctam in omnes hæreticos imperator maior Theodoſius conſtituerat, intercedente Poſſidio, non eſt compulſus ſoluere. Qua mitiſſima ſententia non contentus, neſcio quo conſilio, quod diſplicuiſſe ceteris omnibus dicebatur, ad eiuſdem Theodoſii [illegible] prouocandum putauit. Acceptum eſt reſcriptum quid aliud, niſi quod [illegible] Donati iam ſciret, ſe ad illam pœnam aurariam cum ceteris hæreticis pertinere &c. Idem contra literas Petiliani lib. VII. cap. LXXXIII. Ipſa catholica eccleſia ſolidata principibus catholicis imperatoribus terra marique [illegible] ab Optato atrociter & hoſtiliter oppugnata eſt. Quæ res coëgit [illegible] primo aduerſus vos allegari apud vicarium Seranum legem illam de [illegible] libris auri, quas veſtrum nullus adhuc pendit & nos crudelitatis arguitis. Idem epiſt. ad Criſpinum ipſum CLXXIII. Nam poſſumus agere, vt decem libras auri ſecundum imperatoria iuſſa perſolueres. An forte propterea non habes, vnde reddas, quod dare iuſſi ſunt rebaptizatores, dum [illegible] erogas, vt emas, quos rebaptizes.

§. IV.

Hoc auxilium numquam eo conſilio petitum, vt quis propter nudum errorem vita priuaretur.

Ita autem conſiderandum quoque eſt, eccleſiam nullum vmquam magiſtratum incitaſſe, vt quidquam amplius pro ſe in ſimpliciter errantes, aut crimine quodam eccleſiaſtico adſtrictos, ſtatueret, quam vt ſontes pecunia multaret, vel pœna infra mortem, bonorum videlicet proſcriptione vel exilio adficeret, niſi eſſet res capitalis & ciuilis, quæ ad ciuilis magiſtratus pertineret cognitionem, veluti crimen læſæ maieſtatis ſiue rebellio, cui pœna mortis in legibus imperialibus conſtituta erat. Sunt quidem nonnullæ leges in codice *Theodoſiano*, quæ hæreticos ſupplicio adfici iubent. *Theodoſius* [n] legem promulgabat contra quoſdam *Manichæos*, qui *Encratitæ*, *Saccofori* & *Hydroparaſtatæ* cognominabantur, eoſque ſummo ſupplicio adfligi iubebat, eodem tempore, quum in *Solitarios*, aliam *Manichæorum* ſectam, bonorum tantum proſcriptionem decerneret. Eamdem legem [o] contra eos renouauit HONORIVS. Et in duabus aliis legibus *Donatiſtas* [p] in *Africa* pœna proſcriptionis & ſanguinis plectendos eſſe ſtatuit, ſi publica conuenticula in fidei catholicæ fraudem agitent, edicto, quo ipſis rituum ſuorum exercendorum conueniendique ſeu coëundi publice poteſtatem antea fecerat, penitus abrogato. Verum vt hæ leges rariſſimæ ſunt, ita potiſſimum factæ eſſe videntur, atrocibus eorum facinoribus prouocantibus, talibus videlicet, qualium rei erant *Manichæi*; vel ad reprimendam immanem & fœdam eorum crudelitatem, cuius *Circumcelliones* inter *Donatiſtas* vbique ar-

(n) Cod. Theodoſ. lib. XVI. tit. V. de hæreticis leg. IX. Quos Encratitas prodigiali appellatione cognominant, cum Saccoforis, ſine Hydroparaſtatis -- ſummo ſupplicio & inexpiabili pœna iubemus adfligi.

(o) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæretic. leg. XXXV. Noxios Manichæos, execrabileſque eorum conuentus, dudum iuſta animaduerſione damnatos, etiam ſpeciali præceptione cohiberi decernimus. Quapropter quæſiti adducantur in publicum, ac deteſtati criminoſi congrua & ſeueriſſima emendatione reſecentur.

(p) Cod. Theod. ibid. leg. LI. Oraculo penitus remoto, quo ad ritus ſuos hæreticæ ſuperſtitiones obrepſerant, ſciant omnes ſanctæ legis inimici, plectendos ſe pœna & præſcriptionis & ſanguinis, ſi vltra conuenire in publicum, execranda ſceleris ſui temeritate, temptauerint. Confer ſis leg. LVI.

gue-

guebantur. Accedit, quod haſce leges contra eos executioni mandare, rarum eſſet & inſolens. Nam vix vllum ante *Priſcillianum* exemplum inuenias hæretici, propter meram opinionem ſuam adfecti ſupplicio. SOZOMENVS de hac *Theodoſii* lege loquens, illam non tam ad puniendos quam ad terrendos [q] hæreticos ſpectaſſe, adfirmat. Et CHRYSOSTOMVS eadem ætate ſuam libere dicit ſententiam, *Dominus*, inquiens [r], *prohibet colligere zizania, ne ſimul forte cum zizaniis herbam etiam tritici euellant: quod dicebat, vt bella & effuſionem ſanguinis prohiberet. Nam ſi trucidarentur hæretici, atrox & irreconciliabile bellum orbi inferretur. --- Non prohibet conciliabula hæreticorum diſſipare, ora obſtruere, libertatem loquendi concidere, verum interficere atque trucidare.* AVGVSTINO de hac THEODOSII lege nihil videtur innotuiſſe; & leges *Honorii* nondum rogatæ erant contra *Donatiſtas*, quum contra eos ſcriberet. Hinc frequenter ſcribens magiſtratibus *Africanis*, legem non dare dicit eis poteſtatem *Donatiſtam* aliquem interficiendi. Ita in epiſtola ad *Dulcitium* [s] tribunum, *Non tu in eos*, inquit, *ius gladii vllis legibus accepiſti, aut imperialibus conſtitutis, quorum tibi iniuncta eſt executio, hoc præceptum eſt, vt necentur.* Ita *Petiliano Donatiſtarum* epiſcopo, narrat, Deum, quum regis cor ſit in manu eius, ita rem pro prouidentia ſua direxiſſe, vt licet imperator multas leges ad commonendos & corripiendos eos [t] conſtituerit, nulla tamen lex regia eos iuſſerit occidi. Iudices quidem poteſtatem habebant mortis pœna adficiendi nocentes, vt homicidas & id genus malefactores alios; atque

(q) Sozom. lib. VII. c. XII. χαλεπὰς τοῖς νόμοις ἐπέγραφε τιμωρίας· ἀλλ' οὐκ ἐπεξῄει· οὐ γὰρ τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' εἰς δέος καθιστᾶν τοὺς ὑπηκόους ἐσπούδαζεν, *Graues quidem pœnas legibus ſuis adſcripſit: haudquaquam tamen executioni mandauit. Neque enim punire ſubditos, ſed terrere tantummodo ſtudebat.*

(r) Chryſoſtom. homil. XLVII. in Matth. p. 428. (pag. 514. edit. Francof.) τί οὖν ὁ δεσπότης κωλύει, λέγων· μή ποτε ἐκριζώσητε ἅμα αὐτοῖς τὸν σῖτον; τοῦτο δὲ ἔλεγε, κωλύων πολέμους γίνεσθαι καὶ αἵματα καὶ σφαγάς· οὐ γὰρ δεῖ ἀναιρεῖν αἱρετικόν· ἐπεὶ ὁ πόλεμος ἄσπονδος εἰς τὴν οἰκουμένην ἔμελλεν εἰσάγεσθαι· --- οὐ τοίνυν κατασχεῖν αἱρετικοὺς καὶ ἐπιστομίζειν, καὶ ἐκκόπτειν αὐτῶν τὴν παῤῥησίαν, καὶ τὰς συνόδους, καὶ τὰς σπονδὰς διαλύειν κωλύει· ἀλλ' ἀναιρεῖν καὶ κατασφάττειν.

(s) Aug. epiſt. LXI. ad Dulcitium.

(t) Aug. contr. litteras Petiliani lib. II. c. LXXXVI. Si occiſori fratris Deus noluit inferri mortem, ſed relinqui carnifici vitam: vide, ne forte hoc ſit, vnde multas ad vos commouendos & corripiendos leges ipſe conſtituit: nulla tamen lex regia vos iuſſit occidi &c.

ita

ita fortaſſis de *Donatiſtis* aliqui morte multati fuerunt; id autem non propter nudam eorum opinionem factum eſt. Immo hoc ipſo in caſu, ſi cauſſa eſſet eccleſiaſtica, epiſcopi catholici plerumque pro eis deprecabantur, vt mortes martyrum ſuorum ne vindicarentur ſanguine. AVGVSTINVS [u] enim *Nullis*, inquit, *bonis in catholica* (eccleſia) *hoc placet*, *ſi vſque ad mortem in quemquam, licet haereticum, ſaeuiatur.* Quocirca datis ad *Donatum* quemdam, proconſulem *Africae*, litteris ſic ei ſcribit [x]: „Ex „occaſione terribilium iudicum ac legum, ne in æterni iudicii „pœnas incidant, corrigi eos cupimus, non necari, nec diſci„plinam circa eos negligi volumus, nec ſuppliciis, quibus di„gni ſunt, exerceri. Sic igitur eorum peccata compeſce, vt „ſint, quos pœniteat peccaſſe. Quæſumus igitur, vt quum „eccleſiæ cauſſas audis, quamlibet nefariis iniuriis appetitam „vel adflictam eſſe cognoueris, poteſtatem occidendi te habe„re obliuiſcaris, & petitionem noſtram non obliuiſcaris. Non „tibi vile ſit neque contemtibile, fili honorabiliter dilectiſſi„me, quod vos rogamus, ne occidantur, pro quibus domi„num rogamus, vt corrigantur, excepto etiam, quod a perpe„tuo propoſito recedere non debemus vincendi in bono ma„lum. Illud quoque prudentia tua cogitet, quod cauſſas ec„cleſiaſticas inſinuare vobis nemo præter eccleſiaſticos curat. „Proinde ſi occidendos in his ſceleribus homines putaueritis, „deterrebitis nos, ne per operam noſtram ad veſtrum iudici„um aliquid tale perueniat: quo comperto illi in noſtram per„niciem licentiore audacia graſſabuntur, neceſſitate nobis im„pacta & indicta, vt etiam occidi ab eis eligamus, quam eos „occidendos veſtris iudiciis ingeramus„. In eumdem modum in alia epiſtola ad *Marcellinum* [y] tribunum argumentatur in gratiam quorumdam *Donatiſtarum*, qui cædis aliquorum clericorum catholicorum reos ſe confeſſi erant: „Pœna ſane illorum, „quamuis de tantis ſceleribus confeſſorum, rogo te, vt præter „ſupplicium mortis ſit, & propter conſcientiam noſtram, & „propter catholicam manſuetudinem commendandam„. Paullo poſt etiam atque etiam eum rogat, vt apud proconſulem

(u) Aug. contr. Creſcon. lib. III. c. L.

(x) Aug. epiſt. CXXVII. ad Donat.

(y) Aug. epiſt. CLVIII. ad Marcellin. (p. 718. edit. Baſil.)

verbis

[illegible] deprecetur [a]. „Soleo audire, in poteſtate [illegible] ſententiam, & mitius vindicare, quam iu- [illegible] autem nec litteris meis ad hoc conſenſerit, [illegible]; vt in cuſtodiam recipiantur, atque hoc [illegible] imperatoris impetrare curabimus, ne paſſiones [illegible] quæ debent eſſe in eccleſia glorioſæ, inimico- [illegible] dehoneſtentur„. Idem argumentum in proxi- [illegible] epiſtola ad hunc *Marcellinum* fortius vrget, per o- [illegible] adiurans ſacra, vt ne extrema ſeueritate in quoſdam *Circumcelliones* & clericos *Donatiſtas*, de cæde duorum presbyterorum *Hipponenſium* atque de oculo vnius effoſſo & de digito alterius præciſo conuictos confeſſoſque, animaduertat. „Mihi
„ſollicitudo [b] maxima incuſſa eſt, (inquit,) ne forte ſublimitas
„tua cenſeat eos tanta legum ſeueritate plectendos, vt qualia
„fecerunt, talia patiantur. Ideoque his litteris obteſtor fidem
„tuam, quam habes in *CHRISTO*, per ipſius domini *CHRISTI*
„miſericordiam, vt hoc ne facias, nec fieri omnino permittas.
„Quamuis enim ab eorum interitu diſſimulare poſſemus, qui
„non accuſantibus noſtris, ſed illorum notoria, ad quos tuen-
„dæ pacis vigilantia pertinebat, præſentari videantur examini;
„nolumus tamen paſſiones ſeruorum Dei, quaſi vice talionis,
„paribus ſuppliciis vindicari. Non quod ſceleſtis hominibus
„licentiam facinorum prohibeamus auferri; ſed hoc magis ſuf-
„ficere volumus, vt viui & nulla corporis parte truncati, vel
„ab inquietudine veſana ad ſanitatis otium legum coërcitione
„dirigantur, vel a malignis operibus alieni vtili operi deputen-
„tur„. Adhuc vehementius eamdem materiam rurſus vrget in epiſtola ad *Apringium*, alium iudicem *Africanum* [c], verbis affectu pleniſſimis eum rogans, vt *Circumcelliones* mitius puniat.
„Quum comperiſſem, illos fuiſſe confeſſos (cædem iſtorum
„duorum presbyterorum) ideoque minime dubitarem, ſub iu-
„ra tua ſecuris eſſe venturos, has ad tuam nobilitatem litteras
„acceleraui, quibus deprecor, & per miſericordiam *CHRISTI*
„obſecro, ſic detur maiore atque certiore felicitate gaudea-
„mus, vt eis paria non retribuantur, quamquam lapidis ictibus

(a) Auguſt. epiſt. CLVIII. ad Marcellin. (p. 719. edit. Baſil.)
(b) Auguſt. epiſt. CLIX. ad Marcellin.
(c) Auguſtin. epiſt. CLX. ad Apringium.

„digitum præcidere oculumque conuellere leges puniendo „non poſſunt, quod iſti ſæuiendo potuerunt. Vnde ſecurus „ſum de iis, qui hoc ſe feciſſe confeſſi ſunt, quod hanc viciſſi-„tudinem non reportabunt: ſed ne vel ipſi, vel illi, quorum „homicidium patefactum eſt, per tuæ poteſtatis ſententiam mul-„ctentur, hoc timeo; hoc ne fiat, & chriſtianus iudicem rogo, „& chriſtianum epiſcopus moneo. De vobis quidem dixiſſe „apoſtolum legimus, quod non ſine cauſſa gladium geratis, & „miniſtri Dei ſitis, vindices in eos, qui male agunt. Sed alia „cauſſa eſt prouinciæ, alia eſt eccleſiæ. Illius terribiliter ge-„renda eſt adminiſtratio, huius clementer commendanda eſt „manſuetudo. Si apud iudicem non chriſtianum mihi ſermo „eſſet, aliter agerem: nec tamen etiam ſic eccleſiæ cauſſam „deſererem, & quantum admittere dignaretur, inſtarem, ne „paſſiones ſeruorum Dei catholicorum, qui prodeſſe debent „ad exempla patientiæ, inimicorum ſuorum ſanguine fœdaren-„tur, & ſi nollet acquieſcere, inimico animo eum reſiſtere ſu-„ſpicarer. Nunc vero, quando apud te res agitur, alia mihi „ratio eſt, alia conſultatio. Rectorem te quidem præcelſæ „poteſtatis videmus, ſed etiam filium chriſtianæ pietatis agno-„ſcimus. Subdatur ſublimitas tua, ſubdatur fides tua, cauſſam „tecum tracto communem: ſed tu in ea potes, quod ego non „poſſum. Confer nobiſcum conſilium & porrige auxilium. „Diligenter actum eſt, vt inimici eccleſiæ, qui ſolent vanilo-„quio ſeditionis ſollicitare animos imperitos, tamquam de per-„ſecutione gloriantes, quam ſe perpeti iactant, horrenda fa-„cinora ſua in catholicos clericos perpetrata faterentur, & ſuis „verbis implicarentur. Legenda ſunt geſta ad ſeruandos ani-„mos, quos peſtifera ſuaſione venenauerunt. Numquid placet „tibi, vt ad finem geſtorum, ſi cruentum iſtorum ſupplicium „continebunt, legendo peruenire timeamus, vbi ponimus & „ipſam conſcientiam, ne malum pro malo, qui paſſi ſunt, red-„didiſſe videantur? Si ergo nihil aliud conſtitueretur frenan-„dæ malitiæ perditorum, extrema fortaſſe neceſſitas, vt tales „occiderentur, vrgeret: quamquam, quod ad nos attinet, ſi „nihil mitius eis fieri poſſet, mallemus eos liberos relaxari, „quam paſſiones fratrum noſtrorum fuſo eorum ſanguine vin-„dicari. Nunc vero, quoniam aliquid fieri poteſt, quo & mi-

tis

„tis commendetur eccleſia, & immitium cohibeatur audacia, „cur non flectas in partem prouidentiorem leniоremque ſen- „tentiam, quod licet iudicibus facere, etiam non in cauſſis ec- „cleſiæ? Time ergo nobiſcum iudicium Dei patris & commen- „da manſuetudinem matris. Quum enim tu facis, eccleſia fa- „cit, propter quam facis. Contende ergo bonitate cum ma- „lis. Illi ſcelere immani membra de corpore viuo auulſerunt, „tu opere miſericordi effice, vt illa, quæ nefandis operibus ex- „ercebant, alicui vtili operi integra eorum membra deſerui- „ant. Illi non pepercerunt correctionem ſibi prædicantibus „Dei ſeruis: tu parce comprehenſis, parce ductis, parce con- „victis. Illi impio ferro fuderunt ſanguinem chriſtianum: tu „ab eorum ſanguine etiam iuridicum gladium cohibe pro- „pter *CHRISTVM.* Illi miniſtro eccleſiæ occiſo extorſerunt „ſpatium viuendi, tu inimicis eccleſiæ viuentibus relaxa ſpati- „um pœnitendi. Talem te oportet eſſe in cauſſa eccleſiæ iu- „dicem chriſtianum, petentibus, monentibus, intercedentibus „nobis. Solent homines, quando cum inimicis eorum con- „victis lentius agitur, a mitiore ſententia prouocare. Sed i- „nimicos noſtros ita diligimus, vt, niſi de tua chriſtiana obedi- „entia præſumamus, a tua ſeuera ſententia prouocemus„.

Hoc modo AVGVSTINVS clementiam in *Donatiſtas* adhi- beri cupit, vt ne ſupplicio mortis adficiantur in cauſſa eccle- ſiæ, vt vt ſit crimen capitale, quod in cauſſa ciuili ſine vlla du- bitatione morte foret plectendum. Et ſane quos ita mirifice adficiebat inimicorum ſuorum conditio, quum tam nefaria cri- mina tamque horrendam violentiam aduerſus eccleſiam com- miſiſſent, illis numquam in mentem venire potuit, propter mere erroneam opinionem capite eos damnare licere. Quo- circa quamquam *Honorius* quaſdam iſtiuſmodi leges condidit, poſteaquam hæc omnia ſcripſit AVGVSTINVS; tamen eccleſi- am eas approbaſſe, vel executioni mandatas cupiiſſe, nuſquam inuenimus. Sed hæc e contrario in ſua firmiter ſtetit ſenten- tia, quam antea ex verbis AVGVSTINI percepimus, Nullum videlicet bonum virum in eccleſia catholica ſupplicio hæreti- cis illato delectari. Leniores pœnas vſum ſuum habere poſſe credebant, vt ad rerum ſuarum conſiderationem & reſipiſcenti- am adducerentur; vitæ autem huius vſuram eis eripere nihil aliud

 eſſe,

Digitized by Google

eſſe, quam omnia media & opportunitatem reſipiſcendi eis vna auferre. Accedit, quod inuidioſum erat eccleſiæ, & hæreſin potius confirmabat. Nam qui occiſi erant, ab eorum factione ſemper martyres habebantur. Ita *Donatiſtæ Circumcelliones* ſuos honorabant, qui occiſi erant in conflictu cum *Macario*, quem *Conſtantius* imperator pacifico conſilio miſerat in *Africam*, vt dona ſua inter ipſos diſtribueret eoſque humanitate ſua ad vnitatem reducere adlaboraret. Quem illi adgreſſi, vt ſe aduerſus eorum impetum tueretur, cogebant præfecti poſtulare auxilium, & nihilo minus tamen eos, qui in iſta tam neceſſaria defenſione occiſi fuerant, in martyribus habebant, & eccleſiam catholicam ex contumelia cognominabant *Macarianam*, & *Macariana* tempora tamquam crudelia & odioſa obiiciebant. Cui criminationi reſponſurus OPTATVS, neceſſe habebat dicere, 1.) Rem aliter ſe habere; nullam illis vim illatam; nullum fuiſſe initio terrorem; neminem vidiſſe virgam; neminem cuſtodiam; ſola fuiſſe hortamenta [d] ad pacem. Et 2.) ſi qua illis violentia adhibita ſit, eam ipſos in ſe prouocaſſe ſua inſolentia, cogendo imperatoris miniſtrum ſe defendere

(*d*) Optat. lib. III. p. 62. (p. 59. 60. edit. Pariſ. MDCLXXIX.) Ab operariis (h. e. adminiſtris) vnitatis multa quidem aſpere geſta ſunt, ſed ea ad quid imputatis Lentio, Macario, vel Taurino? imputate maioribus veſtris: qui (ſicut in prophetia ſcriptum eſt) vt vobis ſtupeſcerent dentes, ipſi vuas acidas comederunt. Illis primo, qui populum Dei diuiſerunt, & baſilicas fecerunt non neceſſarias. Deinde Donato Carthaginis, qui prouocauit, vt vnitas proximo tempore fieri tentaretur. Tertio Donato Bagaienſi, qui inſanam collegerat multitudinem, a qua ne Macarius violentiam pateretur, qui ad ſe, & ad ea, quæ ferebat tutanda, armati militis poſtulauit auxilium. Venerunt tunc cum pharetris armigeri, repleta eſt vnaquæque ciuitas vociferantium: nuntiata vnitate, fugiſtis omnes. Nulli dictum eſt, nega Deum. Nulli dictum eſt, incende teſtamentum. Nulli dictum eſt, aut tus pone, aut baſilicas dirue. Iſtæ enim res ſolent martyria generare. Renuntiata eſt vnitas, ſola fuerant hortamenta, vt Deus & Chriſtus eius a populo, in vnum conueniente, pariter rogaretur. Nullus erat primitus terror. Nemo viderat virgam: nemo cuſtodiam: ſola fuerant hortamenta. Timuiſtis omnes, fugiſtis, trepidaſtis: vt pro certo de vobis dictum ſit, quod in pſalmo ſcriptum eſt, *Trepidauerunt, vbi non erat timor.* Fugerunt igitur omnes epiſcopi cum clericis ſuis, aliqui ſunt mortui. Qui fortiores fuerunt, capti longe relegati ſunt. Et tamen horum omnium nihil actum eſt cum voto noſtro: nihil cum conſilio, nihil cum conſcientia, nihil cum opere. Sed geſta ſunt omnia in dolore Dei, amare plorantis &c.

ad-

aduerſus hoſtilem *Circumcellionum* impetum. Interea quæcumque acciderint, eorum nihil actum eſſe cum voto eccleſiæ, nihil cum conſilio, nihil cum conſcientia, nihil cum opere. Simile exemplum in *Priſcillianiſtarum* accidit cauſſa. *Priſcillianus* & nonnulli de hæreſis eius ſociis a *Maximo* imperatore, *Ithacio* quidem immoderato & ſanguinario epiſcopo inſtigante, capitis damnabantur. Hæc res ſectatoribus *Priſcilliani* occaſionem dedit in doctoris ſui morte triumphandi. Nam, vti SVLPICIVS SEVERVS [e] obſeruat, *Priſcilliano occiſo, non ſolum non repreſſa eſt hæreſis, quæ illo auctore proruperat, ſed confirmata latius propagata eſt. Namque ſectatores eius, qui eum prius vt ſanctum honorauerant, poſtea vt martyrem colere cœperunt.* Hæc res ſummopere omnibus bonis diſplicebat viris, qui alioquin cum *Ithacio* faciebant. *Martinus* epiſcopus *Turonenſis* non tantum increpabat *Ithacium* [f], vt ab accuſatione deſiſteret, ſed *Maximum* etiam rogabat, vt ſanguine eorum abſtineret, ſatis ſuperque eſſe adſerens, vt epiſcopali ſententia hæretici iudicati eccleſiis pellerentur: A *Maximo* etiam obtinebat ſponſionem, nihil cruentum in reos conſtituendum. A qua ſententia quum aliorum perſuaſione depulſus capitis eos damnaſſet, *Martinus* epiſcopus numquam poſthac induci ſe patiebatur, vt cum ſanguinariorum iſtorum hominum communione miſceretur, niſi in leui quadam re, cuius deinde facti pœnitens per omnem reliquam vitam ab eorum conuentibus ſe remouebat, vti idem hiſtoricus [g] memoriæ prodidit. Iam vero ex his omnibus planum eſt, quod, quamcumque opem antiqua eccleſia a magiſtratibus ciuilibus, ad diſciplinam ſuam aduerſus hæreticos alioſue ſontes tuendam, petierit, numquam eos ad gladium in cauſſa ſua diſtringendum vel ſupplicium de quopiam ſumendum incitarit; ſed ſemper mortem eorum deprecata ſit, vt otium haberent reſipiſcendi, ſi quæ leges ſanguinariæ (quæ rariſſimæ erant & nulla ratione ab eccleſia procuratæ vel approbatæ) contra illos latæ eſſent. Ignis, rogi, inquiſitionum & ſexcentorum aliorum cruciatuum diſciplina, quæ obtentu miſericordiæ tot chriſtianorum hominum ſanguine terram fœdauit, poſteriorum ætatum & perdi-

(e) Seuer. hiſtor. lib. II. p. 120. (p. 290. edit. Lipſ. MDCCIII.)
(f) Ibid. p. 119. (p. 287. edit. cit.)
(g) Seuer. dialog. III. n. XV. (c. XIII. tot. p. 483-484.)

 tiſſi-

tiſſimorum ac profligatiſſimorum temporum inuentio eſt, vbi homines ſpiritum chriſtianiſmi & ſeruatoris ac domini noſtri Ieſu Chriſti characterem obliti fuerunt, qui *venit non ad deſtruendam hominum vitam, ſed ad eos ſeruandos*

§. V.

Diſciplinam eccleſiæ neminem naturalibus ſuis vel ciuilibus iuribus, multo minus magiſtratum poteſtate ſua & debita ei fidelitate priuaſſe.

NVLLA antiquæ diſciplinæ pars erat, homines naturalibus ſuis vel ciuilibus priuare iuribus. Herus non perdebat, quam ab natura acceperat, auctoritatem in famulos, nec pater in liberos, quum chriſtianæ communionis perderet priuilegia. Iudex non amittebat munus ſuum in republica, quum eccleſia pelleretur. Iſtiuſmodi enim multi poteſtate ſua & iuriſdictione ſub *Conſtantio* aliiſque hæreticis principibus, non obſtantibus cenſuris eccleſiæ, fruebantur. At vero hodie ſecundum communem *Romanenſis* eccleſiæ doctrinam, prout eam FRANCISCVS TOLETVS [*b*], aulæ pontificiæ purpuratus, in libro *de inſtructione ſacerdotum* exhibet, *Excommunicatus non poteſt exercere actum iuriſdictionis abſque peccatis: Immo ſi publica eſt excommunicatio facta, ſententiæ nullæ ſunt.* Hæc regula aduerſus ſupremas poteſtates facta eſt ad debilitandas ſummorum imperantium manus, miniſtris eorum ſub obtentu excommunicationis loco ſuo deiectis. Eccleſia autem *Romanenſis* vlterius progreditur, pontifici ſuo maximo concedens poteſtatem execrationem obteſtationemque in principes componendi, & huius rei vi & auctoritate de ſede eos regia deturbandi, ſubiectos debita iſtis fidelitate & obedientia ſoluendi, regnaque de aliis ad alios, quibus conſultum duxerit, transferendi. Cuius praxis ne minimum quidem veſtigium in primitiuæ eccleſiæ diſciplina per multa ſæcula conſpicitur, & vix vllum indubitatum iſtiuſmodi auſus exemplum ante ætatem *Hildebrandi* ſeu *Gregorii ſeptimi* (a quo hæc doctrina *Hildebrandina* vocatur) inuenitur, quemadmodum vnus de domeſticis ipſorum ſcriptoribus ingenue fatetur. *Lego & relego*, (inquit OTHO FRISINGENSIS [*i*] nobilis epiſcopus *Germanus*)

(*b*) Tolet. de inſtruct. ſacerdot. lib. I. c. III. Vid. Du Moulin's *Buckler of Faith* p. 370. Et decret. Gregor. lib. II. tit. XXVII. de ſentent. & re iudic. c. XXIV.

(*i*) Otho Friſing. lib. VI. c. XXXV.

Roma-

Romanorum regum & imperatorum geſta, & nuſquam inuenio quemquam eorum ante hunc a Romano pontifice excommunicatum, vel regno priuatum, niſi quis forte pro anathemate habendum ducat, quod Philippus ad breue tempus a Romano epiſcopo inter pœnitentes collocatus; & Theodoſius a beato Ambroſio propter cruentam cædem a liminibus eccleſiæ ſequeſtratus ſit. Non eſt dubium, quin antiquis temporibus nonnumquam communio negata ſit principibus, vti *Theodoſio* factum ab *Ambroſio*: Verum vt hoc ipſo non ſubiiciebantur maiori excommunicationi, ita multo minus legitima ſua poteſtate ac dominio priuabantur. *Conſtantius* hæreticus, & *Iulianus* apoſtata, *Valens* & *Valentinianus* iunior manifeſti *Ariani*, *Anaſtaſius* & plures alii diuerſarum hæreſium fautores & propugnatores erant: eccleſia tamen numquam eos fidelitate, ipſis a ciuibus ſuis debita, priuandi vel imperium eis abrogandi ſibi arrogavit poteſtatem. Neque id ideo non fecit, quod deeſſent vires temporales chriſtianis, vti BELLARMINVS & alii dictitant, ſed quia deerat iuſta auctoritas. Eccleſia enim hiſce temporibus tam directam quam indirectam poteſtatem, quam pontifex *Romanus* vel alius quicumque epiſcopus in temporalia principum iura habere venditatur, penitus ignorabat, obedientiam autem eis deberi profitebatur, ſiue pagani ſiue hæretici; ſiue in eccleſia ſiue extra eccleſiam; ſiue perſecutores ſiue amici eſſent: Quomodo lector, cui lubet, in diligenter elaborato IOANNIS BVCKRIGII, eruditi epiſcopi *Roffenſis*, libro, quem in defenſionem BARCLAII contra BELLARMINVM [*k*] de poteſtate papæ in rebus temporalibus & male vſurpato iure deturbandi ſolio principes euulgauit, fuſius demonſtratum videre poteſt. In quo inter multa alia firmiſſima argumenta ante memoratam OTHONIS FRISINGENSIS obſeruationem, quod *Hildebrandus* omnium primus fuerit, qui hanc prauam doctrinam contra *Henricum IV.* imperatorem deduxerit in praxin, communi viginti fere ſcriptorum eccleſiæ *Romanenſis* teſtimonio confirmat. Non perſequemur hanc materiam hoc loco pluribus, quia diximus, quantum ſatis eſt ad confirmandam hanc obſeruationem de diſciplina eccleſiæ, Quod neminem omnium mortalium natu-

(*k*) Ioan. Roffenſ. de poteſtate papæ in rebus temporalibus &c. Lond. MDCXIV. lib. II. c. X.

rali-

ralibus ac ciuilibus iuribus ſuis priuarit, multo minus auctoritatem dederit principes exuendi imperiis, vel ſubiectos debita illis fide & obedientia ſoluendi, vel de eorum regnis quidquam ſtatuendi, ideo quidem, quod ſpiritualis gladius temporali potior ſit.

§. VI.

Sed conſtitiſſe 1. In admonitione offenſoris.

ENIMVERO diſciplina eccleſiæ, quum eſſet mere ſpiritualis poteſtas, ſequentibus hiſce actibus terminabatur. Primum quidem, Admonitione offenſoris: Quæ ſolemniter bis vel ter ſeparatis temporibus repeti ſolebat, antequam maior in eum ſeueritas adhiberetur, ſecundum illud apoſtoli: *Hæreticum hominem poſt vnam & alteram admonitionem repelle.* Tit. III, 10. AMBROSIVS [*l*] in hunc modum eorum agendi rationem repræſentat: *Cum dolore amputatur etiam, quæ putruit pars corporis, & diu tractatur, ſi poteſt ſanari medicamentis: ſi non poteſt, tunc a medico abſcinditur. Sic epiſcopi adfectus boni eſt, vt, oportet ſanare infirmos, ſerpentia auferre vlcera, adurere aliqua, non abſcindere. Poſtremo quod ſanari non poteſt, cum dolore abſcindere.* Ita PROSPER [*m*] ait: *Qui diu portati & ſalubriter obiurgati, corrigi noluerint, tamquam putres corporis partes debent ferro excommunicationis abſcindi.*

ATQVE ita SYNESIVS ſuam agendi rationem contra *Andronicum*, crudelem & tyrannicum *Ptolemaidis* præfectum, qui poteſtate ſua ad vexandum & opprimendum populum abutebatur, repræſentat. Primum quidem admonendo & dehortando a crudelitate ſua [*n*] auocare eum conabatur. Quum vero nihil proficeret & fruſtra inſumeret operam, hominiſque furor magis magiſque inflammaretur & inemendabilis fieret, adeo vt ſceleſtiſſima vtens voce diceret, fruſtra ſpem aliquam in eccleſia collocari, neque quemquam ex *Andronici* manibus ereptum iri, non ſi pedem ipſum Chriſti manibus amplecteretur: SYNESIVS [*o*] nihil eſſe dicebat, quod amplius moneret hominem,

(*l*) Ambroſ. de offic. lib. II. c. XXVII.

(*m*) Proſper. de vit. contemplat. lib. II. c. VII.

(*n*) Syneſ. epiſt. LVII. fere tot.

(*o*) Syneſ. epiſt. LVIII. (p. 202. edit. Pariſ. MDCXXXIII.) *οὐκέτι νουθετητέος ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ᾽, ὥσπερ μέλος ἀνιάτως ἔχον, ἀποκοπτέος ἡμῶν, ἵνα μὴ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τὸ ὑγιαῖνον συμφθείρηται.*

sed

[illegible] membrum [illegible]nabile ab ecclesia esse segregandum, [illegible] contagione, quod sincerum esset, corrumperetur. [illegible] eum solemniter ferebat, qua de re mox [illegible].

§. VII.

[illegible] communionis interdictione, quam minorem [illegible] excommunicationem vocitarint.

[illegible] hoc vocant προθεσμίαν, *admonitionem*, siue [illegible] (y) ad resipiscendum datum, quod nonnumquam [illegible] [illegible]erum interuallo erat circumscriptum (z), quo praeterla[pso] [illegible] obstinatione mentis & contumacia perseuerarent, ec[clesia] [illegible]iorem adhibebat seueritatem, vt communione eos [illegible] per minorem maioremue excommunicationem. Mi[nor] excommunicatio vocabatur ἀφορισμὸς, *separatio*, consiste[bat]que in exclusione hominum a participatione eucharistiae & [illegible] fidelium; ex ecclesia autem eos non eiiciebat. Con-

[illegible] archiep. p. 739. ex epist. Ioann. Antioch. ad Nestorium. Tempus il[lud] [illegible] Conquerebatur Nestorius, angustum esse ad deliberan[d]um tempus. At Ioannes Antiochenus epistola ad Nestorium apposite repo[suit] [illegible] προθεσμίαν [illegible] τοῖς γράμμασιν ἔθηκεν ὁ κύριός μου, ὁ [illegible] Κελεστῖνος ὁ ἐπίσκοπος, δέκα μόναις ἡμέραις περιορίσας τὴν ἀπόκρι[σιν] [illegible] ἡμέρας μόνης μιᾶς, τάχα δὲ καὶ ὡρῶν [illegible]. Etsi [illegible] dominus meus Coelestinus, Deo dilectissimus episcopus, [illegible] dierum interuallum responsioni praefixerit, valde angustum [illegible] non dico decem diebus, sed vno die, immo uero [illegible] tota confici posse videatur.

[illegible] Coelestin. ep. ad Nestor. (tom. III. concil. p. 362.) Φανερῶς τοίνυν [illegible] [illegible] ἀπόφασιν, ὡς ἐὰν μὴ περὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ταῦτα κηρύξῃς, [illegible] Ῥωμαίων, καὶ ἡ Ἀλεξανδρέων, καὶ πᾶσα ἡ καθολικὴ ἐκκλησία [illegible] [illegible] κατὰ τὴν μεγάλην Κωνσταντινούπολιν ἐκκλησία [illegible] [illegible] καὶ ταύτην τὴν [illegible] καινότητα, ἥτις ἐπιχειρεῖ [illegible] [illegible] ἐντὸς δεκάτης ἡμέρας [illegible] Φανερᾷ καὶ ἐγγράφῳ ὁμολογίᾳ [illegible] [illegible] ἐκκλησίας ἐκβέβλησαι. *Aperte igitur hanc nostram [illegible] [illegible] de Christo Deo nostro ea praedices, quae Romana & [illegible] & vniuersalis ecclesia catholica tenet, sicut & sancta Constan[tinopolitana] magnae vrbis ecclesia ad te vsque optime tenuit, & hanc per[illegible] [illegible], quod venerabilis scriptura coniungit, nititur [illegible] intra decimum diem [illegible] primo innotescentis tibi huius conuenti[onis] [illegible] aperta & scripta confessione damnaueris, ab vni[uersalis] [illegible] te ecclesiae communione deiectum.*

sistere

ſiſtere enim adhuc poterant ad audiendam pſalmodiam, ſcripturarum lectionem, concionem & preces catechumenorum ac pœnitentium, atque tum cum illis diſcedere debebant, prima diuini cultus parte, *miſſa catechumenorum*, finita. THEODORETVS hanc minorem excommunicationem a maiore expreſſis verbis diſtinguit, quando loquens de quibuſdam, qui ex infirmitate potius, quam malitia peccauerant, ait [r]: *Arceantur a participatione ſacrorum myſteriorum, a catechumenorum autem oratione non prohibeantur, neque a diuinarum ſcripturarum auditione, neque a magiſtrorum admonitione.* Atque ita intelligendus eſt canon GREGORII THAVMATVRGI [ſ], qui eos a precibus abdicari iubet, qui aliena bona, (quæ in barbarorum inuaſione perierant) detinebant, tamquam propria. Per preces heic intelliguntur preces fidelium ad altare ſiue in miſſa fidelium, a quibus abdicabantur, non autem a precibus catechumenorum, quibus intereſſe poterant, quantumuis ab alteris iſtis excluſi. Vt adeo hic inferior quidam fuerit pœnæ gradus, ex parte duntaxat eos a ſocietate fidelium excludens, nimirum a communibus precibus & euchariſtia, non autem in totum eos eccleſia exturbans. Et quidem propter leuiora crimina infligebatur; vel ſi propter grauiora, iſtis quidem peccatoribus ſolum, qui ſtatim promtum animum legibus pœnitentiæ ſe ſubmittendi oſtendebant: quum aliquid haberet promta & parata iſta in ſubmittendo ſe celeritas, quod mitiorem eis conciliaret ſententiam. Concilium *Illiberritanum* [t] iſtiuſmodi interdictionem

(r) Theodor. epiſt. LXXVII. ad Eulalium. (tom. III. p. 947.) *κωλυέσθωσαν μὲν τῆς μεταλήψεως τῶν ἱερῶν μυστηρίων, μὴ κωλυέσθωσαν δὲ τῆς τῶν κατηχουμένων εὐχῆς, μηδὲ τῆς τῶν θείων γραφῶν ἀκροάσεως, μηδὲ τῆς τῶν διδασκάλων παραινέσεως.*

(ſ) Gregor. Thaumat. can. V. (apud Labb. tom. I. conc. p. 840.) *Ἄλλοι δὲ ἑαυτοὺς ἐξαπατῶσιν, ἀντὶ τῶν ἰδίων τῶν ἀπολλομένων, ἃ εὗρον ἀλλότρια κατέχοντες --- ὡς δεῖ ἐκκηρύξαι τῶν εὐχῶν. Alii ſe ipſos ſeducunt, pro propriis quæ perierunt, aliena quæ inuenerunt, detinentes. --- quos a precibus oportet abdicare.*

Vid. concil. Ilerdenſ. c. IV. De his, qui ſe inceſta pollutione commaculant, placuit, vt, quouſque in ipſo deteſtando & illicito carnis contubernio perſeuerant, vſque *ad miſſam tantum catechumenorum* in eccleſia admittantur.

(t) Concil. Illiberrit. c. XXI. Si quis in ciuitate poſitus, tres dominicas ad eccleſiam non acceſſerit, tanto tempore abſtineat, vt correptus eſſe videatur.

eucha-

[illegible] ad tres hebdomades contra eos decernit, qui ſine [illegible] impeditione tres dominicas ad eccleſiam non [illegible] alio canone [u] virgines, quæ ante nuptias [illegible] perdiderint, ſine publica pœnitentia recipi [illegible] a quibus vitiatæ ſint, matrimonio iungantur, [illegible] caſte cum eis viuant. Recte ad hunc canonem [illegible] [w], hanc pœnam tantum in eo fu[illegible] ab euchariſtia arcerentur: non enim eccleſia [illegible] nec per vllos publicæ pœnitentiæ gradus ire coactos [illegible] ſed cum catechumenis orare potuiſſe & cum fidelibus et[illegible] tantummodo ſacris myſteriis participare prohibitos eſ[illegible] dum tempus eis conſtitutum eſſet elapſum, atque in [illegible] eorum conſtitiſſe. In canonibus BASILII [x] de [illegible] pœna trigamis conſtituta ſermo fit, *Conſuetudine*, inquit [illegible], *in trigamis quinquennii ſegregationem. — Oportet au[illegible] eos omnino arcere ab eccleſia, ſed dignari auditione duobus vel [illegible] annis: & poſtea permitti quidem conſiſtere, ſeu in fidelium eſſe [illegible], a boni tamen communione abſtinere, & ſic poſtquam pœni[illegible] fructum aliquem oſtenderint, communionis loco reſtituere.* Vt [illegible] huius minoris excommunicationis fuerint,

[illegible] Illiber. c. XIV. Virgines, quæ virginitatem ſuam non cuſtodierint, [illegible] eoſdem, qui eas violauerint, duxerint & tenuerint; eo, quod ſolas nuptias [illegible] violauerint, poſt annum, *ſine pœnitentia*, reconciliari debebunt.

[illegible] in loc. *Sine pœnitentia.* non hoc ita accipiendum, quaſi velint, [illegible] ſacramento pœnitentiæ abſoluendas eſſe, aut ſtatuant, eiuſmodi [illegible] non eſſe aliqua pœna coërcendum, vel denique eis non eſſe do[illegible] de ſtupro: ſed pœnitentia hoc loco intelliguntur pœnæ & ærumnæ, [illegible] in gradibus pœnitentiæ palam & publice caperentur, quæ quum pu[illegible] aliquem ſigillarent, non erant eiuſmodi virginibus infligendæ. Quid [illegible], *poſt annum ſine pœnitentia reconciliari*, quodue genus pœnarum [illegible] hoc canone, & ex vigeſimo primo colligitur? leuia quædam crimina [illegible] multabantur, quæ in eo verſaretur, vt ab euchariſtia arcerentur: [illegible] perſuaſum eſt, eos qui leui illa animaduerſione caſtigabantur, non [illegible] aut ſtetiſſe in eccleſia, neque aliter habitos, quam ſubſiſtentes, [illegible] rebus diuinis & humanis participaſſe cum ceteris fidelibus, præ[illegible].

[x] Basil. [illegible] IV. [illegible] ἐν τῷ ἀκροᾶσθαι αὐτῆς [illegible] ταῦτα ἐπιτρέπειν συστῆναι μὲν [illegible] [illegible]

L 2 vnus

vnus quidem eos ſola euchariſtiæ participatione excludens, orare autem cum fidelibus illis permittens; alter autem a precibus fidelium eos excludens, & tantum cum catechumenis orare ſinens; neuter autem iſtiuſmodi peccatores communione eccleſiæ penitus expellens.

§. VIII.

3. In eiectione de eccleſia, quam maiorem excommunicationem, plenam ſeparationem, anathema, & ſimilibus nominibus appellarint.

MAIOR excommunicatio erat, quando homines de eccleſia penitus expellebantur, & ab omni cum ipſa in ſacris officiis communione ſeparabantur. Vnde in antiquis canonibus *παντελὴς ἀφορισμὸς*, *omnimoda ſeparatio*, & *anathema*, id eſt *exſecratio* nuncupatur: quod eſſet maxima exſecratio, quæ aduerſus homines componi poterat. Frequenter etiam variis ſignificatur phraſibus, e. g. *ἀπείργεσθαι τῆς ἐκκλησίας*, *ἀποκλείεσθαι* & *ῥίπτεσθαι τῆς ἐκκλησίας*, *ἐκτὸς εἶναι*, *ἐκκηρύττεσθαι τῆς συνόδου*, *ἀπεῖρξαι τῆς ἀκροάσεως*, ceteris. Quæ locutiones vniuerſæ homines denotant, per ſolemniſſimam excommunicationem penitus expulſos eccleſia, & non tantum ab euchariſtia, ſed a precibus etiam & ſcripturarum auditione in conuentu eccleſiaſtico prohibitos. Hæc formula eleganter expreſſa eſt ab SYNESIO cum adiunctis & conſecutionibus ſuis omnibus, in excommunicatione, quam aduerſus *Andronicum*, cuius antea fecimus mentionem, adornauit, verbis ſequentibus: „Nihil eſt, „quod amplius moneamus hominem, ſed velut membrum in„ſanabile a nobis eſt ſegregandus, ne illius contagione, quod „ſincerum eſt, corrumpatur. - - Ob hæc *Ptolemaidis* eccleſia „ad omnes vbique terrarum ſorores ſuas eccleſias hæc decer„nenda cenſuit [y]: *Andronico* eiuſque ſociis, *Thoanti* & eius „ſociis nullum Dei templum aperiatur. Omnes illis religioſæ „ædes, ac ſepta claudantur. Nulla diabolo in paradiſo pars „eſt; qui ſi clam irrepſerit, expellitur. Ac cum priuatos o„mnes, & magiſtratus hortor, vt nec eiuſdem cum illo tecti,

(y) Syneſ. epiſt. LVIII. p. 199. (p. 203.) *Ἀνδρονίκῳ, καὶ τοῖς αὐτοῦ μηδὲν ἀνοιγνύσθω τέμενος τοῦ θεοῦ· ἅπας αὐτοῖς ἱερὸς ἀποκεκλείσθω, καὶ σηκὸς καὶ περίβολος· οὐκ ἔστι τῷ διαβόλῳ μέρος ἐν παραδείσῳ· ὃς κἂν λάθῃ δεδυκὼς, ἐξελαύνεται· παραινῶ μὲν*

neque

[illegible] participes eſſe velint; tum ſacerdotes in pri-
[illegible] ſalutabunt, nec mortuos funebri
[illegible] deducent. Sin quiſquam, velut exiguæ vrbis, eccle-
[illegible] noſtram contempſerit, & ab ea damnatos receperit, qu[illegible]
[illegible] neceſſe ſit, nouerit, ſciſſam a ſe eccle-
[illegible] quam vnam eſſe vult Chriſtus. Atque hic, ſiue le-
[illegible] ſit, ſiue epiſcopus, apud nos eodem atque
[illegible] cenſebitur: neque cum eo dextram junge-
[illegible] eadem ex menſa veſcemur vnquam. Tantum ab-
[illegible] arcana myſteria communicemus, qui cum [illegible] partem aliquam habere voluerint. Inte-
[illegible] formulam interpoſuimus, non tantum quia ab ex-
[illegible] auctore ſtudioſe perſcripta eſt, ſed quia etiam viam a-
[illegible] eccleſiæ penitus intelligendi. Heic enim res
[illegible] licet, tamquam quæ hanc maiorem excom-
[illegible] comitentur aut proxime conſequantur. 1.)
[illegible] de eccleſia repræſentetur ſub imagine expulſio-
[illegible] conueniat in formula excommunicati-
[illegible] atque quis de eccleſiæ ſuæ catalogo ex-
[illegible] re vicinæ eccleſiæ, & nonnumquam ec-
[illegible] terrarum orbem litteris certiores factæ ſint,
[illegible] hunc diſciplinæ actum ratum haberent at-
[illegible] recuſando illiuſmodi hominem recipere in
[illegible] Quandoquidem 3.) Is, qui legitime in
[illegible] communicatus fuerat, per leges catholicæ vni-
[illegible] regulas in omnibus eccleſiis pro ex-
[illegible] habendus erat, vſque dum reſipiſcentiam ſuam
[illegible] teſtatam feciſſet. Quod ſi qua eccleſia talem
[illegible] admitteret, in eam partem id accipiebatur,
[illegible] fonte pœnam commeruiſſe cenſerent. 4.)

[illegible]

Quod, quum homines ita eſſent excommunicati, non tantum ab omnium ſacrorum communione excluſi, ſed in ciuili etiam conuerſatione, tamquam noxii & morbo contagioſo infecti, deuitati fuerint. Hæc omnia ex hoc vno ſolo SYNESII loco euidenter apparent; quia autem cognitio methodi exercendi diſciplinam eccleſiaſticam ex vera eorum ratione pendet, non alienum abs re erit, paullo diſtinctius ea explanare atque confirmare. Itaque 1.) obſeruamus, quod expulſio de eccleſia heic repræſentetur ſub imagine expulſionis de paradiſo & cum ea comparetur in formula excommunicationis. Atque ita HIERONYMVS [z] de peccatoribus loquens, ait: *Præuaricati ſunt pactum Dei in eccleſia, ſicut Adam præuaricatus eſt in paradiſo: Et imitatores ſe antiqui parentis oſtendunt, vt quomodo ille de paradiſo, ſic & iſti eiiciantur.* In eumdem modum AVGVSTINVS de expulſione *Adami* de paradiſo loquens [a], genus quoddam excommunicationis fuiſſe dicit: *Alienandus erat, tamquam excommunicatus: ſicut etiam in hoc paradiſo, id eſt in eccleſia, ſolent a ſacramentis altaris viſibilibus homines diſciplina eccleſiaſtica remoueri.* Et EPIPHANIVS [b] eamdem conſuetudinem notat, tamquam exactius obſeruatam a ſecta *Adamianorum.* *Si quis*, inquit, *vt dicere ſolent, in culpam lapſus eſſe videatur, hunc in conuentum ſuum minime amplius recipiunt. Adamum enim illum eſſe dicunt, qui de ligno comederit, atque e paradiſo, hoc eſt eccleſia ſua, exterminandum iudicant.* Vt adeo hæc communis formula loquendi tam in hæreticorum quam eccleſiæ diſciplina fuerit.

§. IX.

De hac excommunicatione reliquas eccleſias omnes certiores fieri conſueuiſſe.

2.) OBSERVAMVS, quod, ſimulatque hoc modo ab eccleſia quadam aliquis eſſet excommunicatus, hac de re aliæ eccleſiæ & nonnumquam per litteras encyclicas omnes præcipuæ

(z) Hieron. comm. in Hoſeam c. VI.

(a) Auguſtin. de geneſi litterar. lib. V. c. XL. tom. III. p. 273. (p. 676. edit. Baſil. MDLXIX.)

(b) Epiphan. hæreſ. LII. p. 459. *εἰ δὲ δόξειε, τινὰ, ὡς καὶ τοῦτο λέγουσιν, ἐν παραπτώματι γενέσθαι, οὐκέτι τοῦτον συνάγουσι, φάσκουσι γὰρ αὐτὸν τὸν Ἀδὰμ τὸν βεβρωκότα ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ κρίνουσιν ἐξωθῆναι, ὡς ἀπὸ τοῦ παραδείσου, τουτέστι τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας.*

per

per [illegible] eccleſiæ, certiores fieri conſueuerint, vt [illegible] eccleſiæ huius diſciplinæ actum approbarent confirmarentque, recuſando iſtiuſmodi hominem in communionem ſuam recipere. Quam in rem canonem legimus in concilio *Toletano primo* [c] *Si quis de potentibus clericum, aut quemlibet pauperiorem [illegible] exſpoliauerit, & mandauerit eum ad ſe venire epiſcopus [illegible], & ſi contemſerit; inuicem mox ſcripta percurrant per omnes prouinciæ epiſcopos, & quoſcumque adire potuerint, vt excommunicatus habeatur ipſe, donec obediat & reddat aliena.* Hoc [illegible]que ſtudioſiſſime obſeruabatur in cauſſa hæreticorum, [illegible] condemnatione. Ita enim hiſtorici [d] narrant, [illegible] *Alexander*, eccleſiæ *Alexandrinæ* epiſcopus, *Arium* & [illegible] anathemate perculiſſet, epiſcopis per ſingu[illegible]tutis, data ad eos epiſtola, facti ſui rationem [illegible]. Et hæc conſtans omnium conciliorum conſuetu[illegible] litteras mitterent ſynodicas, quibus ſignificabant, [illegible] hæreticos condemnarint, vt omnes eccleſiæ eorum [illegible] proſcerent negarentque errorum auctoribus com[illegible]. Atque ita vnuſquiſque etiam epiſcopus fratribus [illegible] eccleſiis ſcribebat, ſi qua ipſi hanc ſeueram pœ[illegible] quempiam peccatorem adhibendi eſſet oc[illegible] AVGVSTINVS, quum *Victorinum*, prouectum ætate [illegible] omniſſet gradu deque eccleſia ſua eieciſſet, [illegible] *Manichæorum* hæreſin priuatim propagaſſe de[illegible] datis ad *Deuterium* coepiſcopum ſuum litteris, [illegible] facientes certiorem, inter alia hæc ſcribit [e] *[illegible], poſteaquam ſe Manichæorum auditorem eſſe confeſ[illegible] in viam veritatis doctrinæ catholicæ reuocarem. Sed [illegible] ſub clerici ſpecie, vehementer exhorrui, eumque [illegible] de ciuitate curaui. Nec mihi hoc ſatis fuit, niſi &*

[c] [illegible] Tolet. I. c. XI.

[d] [illegible] lib. I. c. VI. [illegible] *multorum epiſcoporum concilio, Arium & reliquos, qui ſententiam eius amplectebantur, gradu mouit & epiſcopis per ſingulas vrbes conſtitutis ſcripſit in hunc modum &c.* Theodoret. lib. I. c. IV. [illegible]

[e] [illegible] epiſt. LXXIV. ad Deuterium.

tuæ

tuæ ſanctitati eum meis litteris intimarem, vt a clericorum gradu congrue eccleſiaſtica ſeueritate deiectus, cauendus omnibus innoteſcat.

§. X.

Quo facto eum, qui in vna quadam eccleſia excommunicatus eſſet, pro excommunicato in omnibus eccleſiis habitum fuiſſe.

3.) QVICVMQVE ita excommunicatus erat in vna quadam eccleſia, in omnibus eccleſiis excommunicatus cenſebatur. Tam perfecta enim erat catholicæ eccleſiæ harmonia & conſenſio, vt vnaquæque eccleſia promta eſſet ad ratos habendos & confirmandos omnes diſciplinæ actus, quos in ſontes quæcumque alia eccleſia egiſſet: ita vt, qui in vna eccleſia legitime eſſet excommunicatus, per leges vnitatis catholicæ & iuſtæ diſciplinæ regulas in omnibus eccleſiis excommunicatus haberetur; nec vlla eum eccleſia recipere poſſet aut vellet, antequam eccleſiæ, cuius membrum fuerat, feciſſet ſatis. Secus autem facere, erat in eamdem cum offenſore difficultatem & animaduerſionem incurrere. Iam ſupra [*] aliquod huius rei documentum dedimus, quando de vnitate eccleſiæ ſumus loquuti: Hoc autem loco id paullo amplius confirmabimus, vt, quantam curam & ſtudium vetus eccleſia in diſciplinæ ſuæ adminiſtratione poſuerit, tam ex legibus quam praxi illius oſtendamus. Leges eius vniuerſæ hanc in rem ſibi conſtabant & ex omni parte ſecum ipſæ conſentiebant, erantque huius argumenti, Neminem in eccleſia aliqua excommunicatum, in alia eccleſia recipiendum eſſe, niſi id fieret auctoritate legitimæ ſynodi, ad quam iuſta interceſſiſſet appellatio, & quæ hac in re iudicandi haberet poteſtatem. Duo canones huc ſpectantes reperiuntur inter ſic dictos *apoſtolicos*. *Si quis* [f] *presbyter, aut diaconus, ab epiſcopo ſegregatus ſit, hunc ab alio recipi non liceat, præterquam ab eo, qui eum ſegregauit; niſi forſitan, qui ſegregauit illum, mortuus fuerit.* Et iterum [g]: *Si quis clericus, aut laicus ſegregatus, vel non receptus abiens ad aliam ciuitatem, ſine litteris commendatitiis receptus fuerit; ſegregentur qui receperunt, & qui receptus eſt.* Con-

(*) Cap. I. §. XI. pag. 45.

(f) Can. apoſt. c. XXXIII. Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ὑπὸ ἐπισκόπου γένηται ἐν ἀφορισμῷ, τοῦτον μὴ ἐξεῖναι παρ' ἑτέρου δεχθῆναι, ἀλλ' ἢ παρὰ τοῦ ἀφορίσαντος αὐτόν, εἰ μὴ ἂν κατὰ συγκυρίαν τελευτήσῃ ὁ ἀφορίσας αὐτὸν ἐπίσκοπος.

(g) Ibid. c. XIII. Εἴ τις κληρικός, ἢ λαϊκός, ἀφωρισμένος, ἤτοι ἄδεκτος, ἀπελθὼν ἐν ἑτέρᾳ πόλει δεχθῇ ἄνευ γραμμάτων συστατικῶν, ἀφοριζέσθωσαν οἱ δεξάμενοι καὶ ὁ δεχθείς.

cilium

[illegible] ad hos antiquos canones reſpexiſſe creditur, quando [illegible] [h] *De his, qui a communione ſegregati ſunt, ſiue clericorum ſiue laicorum [illegible] ordinis, ab epiſcopis, qui ſunt in vnaquaque [illegible], [illegible] ſententia ſecundum canonem, qui pronuntiat eos, qui [illegible] non eſſe ab aliis admittendos. Examinetur autem, [illegible], vel contentione, vel aliqua huiuſmodi epiſcopi [illegible] pulſi ſint. Vt hoc ergo conuenientem examinationem [illegible], recte habere viſum eſt, vt ſingulis annis in vnaquaque prouincia [illegible] anno ſynodi fiant: vt [illegible] omnes prouinciæ epiſcopi in [illegible] communiter conuenientes, eiuſmodi quæſtiones examinentur: [illegible] epiſcopum offendiſſe conſtiterit, iuſte eſſe a congregatione ſeparati [illegible] videantur, donec epiſcoporum congregationi videatur pro [illegible] proferre ſententiam.* Concilium *Antiochenum* [i] non [illegible] poſt hunc canonem renouauit, *Si quis a proprio epiſcopo [illegible] excommunicatus, ne prius ab aliis ſuſcipiatur, quam [illegible] a proprio epiſcopo ſuſceptus, vel facta ſynodo accedens ſe defenderit, [illegible] perſuaſa ſynodo aliam ſententiam retulerit.* Lector [illegible] canones in eamdem ſententiam inuenire [illegible] in concilio *Illiberritano* [k], *Sardicenſi* [l], *Mileui-*

---

[h] [illegible] c. V. Περὶ τῶν ἀκοινωνήτων γενομένων, εἴτε τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, εἴτε [illegible] καθ᾽ ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπων, κρατείτω ἡ γνώμη [illegible] ὄντα, τοὺς ὑφ᾽ ἑτέρων ἀποβληθέντας, ὑφ᾽ ἑτέρων [illegible] δὲ, μὴ μικροψυχίᾳ, ἢ φιλονεικίᾳ, ἤ τινι τοιαύτῃ ἀηδίᾳ [illegible] γεγένηνται. ἵνα οὖν τοῦτο τὴν πρέπουσαν ἐξέτασιν [illegible] ἔδοξεν, ἑκάστου ἐνιαυτοῦ καθ᾽ ἑκάστην ἐπαρχίαν δὶς τοῦ ἔτους [illegible] πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας ἐπὶ τὸ αὐτὸ συν[illegible] ζητήματα ἐξετάζοιτο· καὶ οὕτως οἱ ὁμολογουμένως προσκε[illegible], κατὰ λόγον ἀκοινώνητοι παρὰ πᾶσιν εἶναι δόξωσι, μέχρις [illegible] ἐπισκόπων δόξῃ, τὴν φιλανθρωποτέραν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκθέσθαι ψῆφον.

[i] [illegible] c. VI. Εἴ τις ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου ἀκοινώνητος γέγονε, μὴ [illegible] ὑφ᾽ ἑτέρων δεχθῆναι, εἰ μὴ ὑπ᾽ αὐτοῦ παραδεχθείη τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου [illegible] ἀπολογησάμενος ἀπολογήσοιτο, πείσας δὲ τὴν σύνοδον, καταδέ[illegible] ἀποφάσεως.

[k] [illegible] Illiberritan. c. LIII. Placuit cunctis, vt ab eo epiſcopo quis accipiat [illegible] a quo abſtentus in crimine aliquo fuerit. Quod ſi alius [illegible] eum admittere, illo adhuc minime faciente, vel con[illegible] communione priuatus, ſciat ſe huiuſmodi cauſſas in[illegible] ſui periculo præſtaturum.

[l] [illegible] τοῦτο πᾶσιν ἀρεσάτω, ἵνα εἴ τις διάκονος, ἢ πρεσβύ[illegible] ἀκοινώνητος γένηται, καὶ πρὸς ἕτερον ἐπίσκοπον [illegible] ὄντα ἀποδεχθῆναι αὐτὸν τῆς κοινωνίας παρά

tano [*m*], *Arelatenſi* primo [*n*], *Taurinenſi* [*o*], & *Cæſarauguſtano* [*p*], qui omnes eiuſdem argumenti, neque adeo heic interponendi ſunt. Per hanc ipſam regulam *Cornelius Feliciſſimum Romæ* [*q*] ad communionem admittere recuſabat, quod eſſet *Carthagine* a *Cypriano* de eccleſia pulſus. Et ob eamdem rationem *Marcion* hæreticus, vt in antecedentibus obſeruatum nobis eſt, admiſſionem ſui inter clericos *Romanos* obtinere non poterat, eo quod a parente ſuo eſſet de eccleſia eiectus, nec ei ſatisfeciſſet, vti hiſtoriam narrat EPIPHANIVS [*r*]. Similiter AVGVSTINVS,

τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, μὴ χρῆναι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ ἀδελφῷ αὐτοῦ ὕβριν ποιοῦντα παρέχειν αὐτῷ κοινωνίαν· εἰ δὲ τολμήσει τις τοῦτο ποιῆσαι, γινωσκέτω συνελθόντων ἐπισκόπων ἀπολογίᾳ ἑαυτὸν ὑπεύθυνον καθιστάναι. Hoc quoque omnibus placeat, vt ſi diaconus vel presbyter, vel etiam aliquis ex clericis ſit excommunicatus, & ad alium epiſcopum, qui eum nouit, confugerit, ſcientem, eum a proprio epiſcopo eſſe communione motum, non oportere epiſcopo & fratri ſuo iniuriam facientem, ei communionem præbere. Sin autem hoc facere auſus fuerit, ſciat, quum conuenerint epiſcopi, ſe ipſum cauſſam eſſe dicturum.

(*m*) Concil. Mileuit. c. XVIII. Placuit, vt, quicumque non communicat in prouincia propria, & in aliis prouinciis vel tranſmarinis partibus ad communicandum obrepſerit, iacturam communionis vel clericatus excipiat.

(*n*) Concil. Arelat. I. c. XVI. De his, qui pro delicto ſuo a communione ſeparantur, placuit, vt, in quibuſcumque locis fuerint excluſi, eodem loco communionem conſequantur.

(*o*) Concil. Taurin. c. IV. De Palladio laico, qui Spano presbytero non leue crimen intenderat, inter quos epiſcopus Triferius eiuſdem criminis cauſſas ſe cognouiſſe teſtatus eſt, id concilii decreuit auctoritas, vt idem Palladius in eadem ſententia maneret, qua cognitionis tempore a Triferio fuerat ſacerdote multatus, in hoc ei humanitate reſeruata concilii, vt ipſe Triferius in poteſtate habeat, quando voluerit, ei relaxare.

(*p*) Conc. Cæſar-auguſt. c. V. Item lectum eſt, vt hi, qui per diſciplinam, aut ſententiam epiſcopi ab eccleſia fuerint ſeparati, ab aliis epiſcopis non ſint recipiendi.

(*q*) Vid. Cyprian. epiſt. LV. al. LIX. ad Cornel. p. 126. (p. 259. edit. Amſtelod. MDCC.) Legi litteras tuas, frater cariſſime, quas per Saturnum fratrem noſtrum acoluthum miſiſti, & dilectionis fraternæ & eccleſiaſticæ diſciplinæ & ſacerdotalis cenſuræ ſatis plenas, quibus ſignificaſti, Feliciſſimum hoſtem Chriſti, non nouum, ſed iam pridem ob crimina ſua plurima & grauiſſima abſtentum, & non tantum mea, ſed plurimorum coëpiſcoporum ſententia condemnatum, reiectum a te illic eſſe: & quum veniſſet ſtipatus caterua & factione deſperatorum, vigore pleno, quo epiſcopos agere oportet, pulſum de eccleſia eſſe &c.

(*r*) Epiphan. hæreſ. XLII. vid. c. I. §. XI. ſub litt. (x) pag. 44.

ſcri-

[illegible] ad quemdam *[illegible]* [illegible] epiſcopi ſui ſubiacentem [illegible] ei admittat, ſi ad ipſum venerit, epiſcopo ſuo non [illegible]cans, nec in ipſius eccleſia cum poſſe communicare, [illegible] tamen eiuſmodi regulæ diſciplinæ habebat rationem vt, [illegible] proprii epiſcopi cenſuræ ſubditus, ad catholi[illegible] eccleſiam tranſire ſe velle [illegible] ſe ferret [z], recipere cum [illegible] prius quidem pœnitentiam ſe acturum promitte[illegible] [illegible] debuiſſet, ſi apud ipſos permanſiſſet. Et de [illegible] quidem epiſcopis grauiter queritur, tamquam o[illegible] diſciplinæ vincula diſſoluentibus, dum ſceleſtiſſimos homines [illegible] propter vitæ turpitudinem diſciplina eccleſiæ cor[illegible], ad ſe alliciant, vbi noui baptiſmatis beneficio pœni[illegible] poſſint euadere, qui deinde quaſi renouari & quaſi [illegible] [illegible] deteriores facti ſub ſpecie nouæ gratiæ) diſciplinæ eccleſiæ, quam ferre non potuerint, noui furoris ſa[illegible] [illegible]. Exemplum exhibet in vno quodam, qui matrem ſuam verberare ſolitus eique mortem ſæpius minatus, [illegible] eccleſiæ ad *Donatiſtas* confugerat, ab iſ[illegible] [illegible] receptus fuerat. *Tranſit*, inquit [a], *ad* [illegible] *rebaptizatur furens, & in maternum ſanguinem fremens* [illegible] *candidatur. Conſtitutus intra cancellos eminens & con*[illegible] *gementium oculis matricidii meditator tamquam re*[illegible] [illegible]. Et ſane hæc *Donatiſtarum* praxis multum ſcan[illegible] [illegible] tantummodo ſpectans, vt partem ſuam auge[illegible] [illegible]. Neque quidquam maiori fraudi fuit [illegible] [illegible]quam diſciplinæ eccleſiaſticæ poteſtatem [illegible], quam hominum criminibus, grauem apud [illegible] communionem habentibus, infamium ad aliaſque com-

[z] [illegible] CXXXV. Si ad nos veniris, venerabili epiſcopo non communi[illegible] [illegible] apud nos poſſes communicare.

[a] [illegible] CXLIX. ad Euſeb. Ergo illum modum ſeruo, vt quiſquis apud [illegible] degradatus ad catholicam tranſire voluerit, in hu[illegible] [illegible] recipiatur, quam ab ipſis cum forſitan cogerent, ſi a[illegible] [illegible] [illegible] ſuiſſet. Ab eis vero, conſidera, quæſo te, quam exectra[illegible] [illegible] quos male viuentes eccleſiaſtica diſciplina corripimus, per[illegible] [illegible] alterum lauacrum vocant. -- Deinde quaſi renouati & quaſi [illegible] diſciplinæ, quam ferre non potuerunt, deteriores facti ſub ſpecie [illegible] ſacrilegio noui furoris inſultant.

[illegible] CLXVIII. ad eumdem.

muni-

muniones, ad iudicium ac cenſuras eccleſiæ deuitandas, tranſeuntium receptio & tuitio, eorumque tamquam ſanctorum præpoſtera veneratio, quos tamen velut ſceleratos & nefarios puniri oportebat. Quamobrem eccleſia quas poterat ſeueriſſimas leges ad hanc praxin impediendam ferebat, eamdem illis pœnam infligendo, qui aliquem excommunicatum in publicam priuatamue communionem recipiebant, quam ipſe excommunicatus ſubire neceſſe habebat. Ita in concilio *Antiocheno* [x] canon aliquis dicit, *Si quem ex epiſcopis, vel presbyteris, vel diaconis, vel quemuis ex canone excommunicatis communicare apparuerit, eum quoque eſſe* (oportet) *excommunicatum, vt qui canonem eccleſiæ confundat.* Alius [y], *Si eum, qui propter contumaciam depoſitus eſt, alius epiſcopus receperit, ille quoque a communi ſynodo puniatur, vt qui ritus eccleſiaſticos diſſoluat.* Et adhuc alius [z], *Si quis epiſcopus a ſynodo depoſitus, vel presbyter, vel diaconus a proprio epiſcopo, ſacrum celebrare auſus fuerit, ſiue epiſcopus ſecundum præcedentem conſuetudinem, ſiue presbyter, ſiue diaconus, nullam amplius ſpem reſtitutionis in alia ſynodo, neque defenſionis locum habere ei liceat. Sed & omnes, qui ei communicant, ex eccleſia eiiciantur, & maxime ſi quam ſententiam aduerſus prædictos prolatam didicerint, eis communicare auſi fuerint.* Similem in modum concilium *Arauſicanum* primum [a], *Placuit in reatum venire epiſcopum, qui admonitus de excommunicatione cuiuſquam ſine reconciliatione eius, qui eum excommunicauit, ei communicare præſumſerit.* Concilium *Carthaginenſe* ſecundum [b]

(x) Concil. Antiochen. c. II. *εἰ δὲ φανείη τις τῶν ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων, ἤ τις τοῦ κανόνος, τοῖς ἀκοινωνήτοις κοινωνῶν, καὶ τοῦτον ἀκοινώνητον εἶναι, ὡς ἂν συγχέοντα τὸν κανόνα τῆς ἐκκλησίας.*

(y) Ibid. can. III. *εἰ δὲ καθαιρεθέντα διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν* [nimir. *διὰ τὸ ἐπιμένειν τῇ ἀταξίᾳ*] *δέχοιτο ἕτερος ἐπίσκοπος, κἀκεῖνον ἐπιτιμίας τυγχάνειν ὑπὸ κοινῆς συνόδου, ὡς παραλύοντα τοὺς θεσμοὺς τοὺς ἐκκλησιαστικάς.*

(z) Ibid. can. IV. *Εἴ τις ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου καθαιρεθεὶς, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τολμήσειέν τι πρᾶξαι τῆς λειτουργίας, εἴτε ὁ ἐπίσκοπος κατὰ τὴν προάγουσαν συνήθειαν, εἴ τε ὁ διάκονος· μηκέτι ἐξὸν εἶναι αὐτῷ, μηδὲ ἐν ἑτέρᾳ συνόδῳ ἐλπίδα ἀποκαταστάσεως, μήτε ἀπολογίας χώραν ἔχειν· ἀλλὰ δὲ τοὺς κοινωνοῦντας αὐτῷ πάντας ἀποβάλλεσθαι τῆς ἐκκλησίας, καὶ μάλιστα εἰ μαθόντες τὴν ἀπόφασιν τὴν κατὰ τῶν προειρημένων ἐξενεχθεῖσαν τολμήσειαν αὐτοῖς κοινωνεῖν.* Conf. ſis Can. I.

(a) Concil. Arauſic. c. XI.

(b) Concil. Carth. II. c. VII.

[illegible] *fuerit* [illegible] *ecclesia* [illegible] *si ab* [illegible] *clerico* [illegible] *in* [illegible] *fuisse-* [illegible] Conci- [illegible] *Qui communicauerit vel* [illegible] *excommunicetur.* [illegible] verba [illegible] [d] ad proteruum [illegible] peccatorem [illegible] excommunicationem minatur. *O-* [illegible] *anathema, & quicunque te receperit, excom-* [illegible] *ecclesiis.* Idem [illegible] potest in *canonibus* sic [illegible] [e], ad quos antiqua concilia, tamquam statam [illegible] regulam toties respiciunt. *Si quis clericus, aut laicus* [illegible] *receptus, abiens ad aliam ciuitatem, sine literis com-* [illegible] *fuerit, segregentur, qui receperunt & qui receptus* [illegible] obiectioni respondent, qua hac in caussa fieri [illegible]. Quod si quis episcopus ab alio nullo episco- [illegible] nuntiatorias formaliter edoctus nosset, hunc [illegible] communicatum, atque ita ex ignorantia eum [illegible] quod heic respondetur, hoc eum minime ex- [illegible] ecclesiæ non debebat recipere [illegible] [illegible], qui litteras commendatitias ab [illegible] [illegible], quibus in communione ecclesiæ esse [illegible] illis peregrinabatur, suspectus erat [illegible] & consequenter tractabatur tamquam

---

[illegible] Conc. [illegible]

[illegible] Falsa allegatio. Habentur enim LXXX canones [illegible] & ap. Labb. tom. II. concil. p. 1738. neque in illo [illegible] haec verba inuenire potui.

[illegible] XIII. vid. sub litt. antecedent. [illegible] pag. 88.

[illegible] Pelusiot. lib. III. ep. CCLIX. [illegible]

[illegible] *qui optime iure ab aliquo condemnatus* [illegible] *ecclesiae aditu clauderetur, cunctique una cum* [illegible] *indignationem conciperent, forsassis ille casti-* [illegible] *induerets. Nunc autem, singularque* [illegible] *ab* [illegible] *est, ab alio persaepe* [illegible] *& obseruatur, aliaque ei* [illegible] [illegible] *& munera, eique, qui eiectus est, in quaestum* [illegible]

M 3 qui

Digitized by Google

qui cenſuræ eccleſiæ ſubiaceret. Dixeris, Si quis vero ab epiſcopo iniuſte eſſet excommunicatus? Nonne alius epiſcopus ei ius adminiſtrare poterat, iniuſta eius vincula laxando & in communionem admittendo? Reſpondeo, Non poterat. Nam hoc in caſu eccleſia accommodatius procurauerat remedium, Vt quilibet haberet libertatem ab epiſcopi ſui ſententia ad ſynodum appellandi prouincialem, quæ per canonem *Nicænum* [ſ] alioſque bis per ſingulos annos hunc ipſum in finem fieri debebat, vt ſi quis cenſuræ ab ſuo epiſcopo iniuſte eſſet ſubmiſſus, eius cauſſa in ſynodo prouinciali examinari poſſet & decidi; a qua nullus vlteriori appellationi ad ſingularem ali-

(ſ) Concil. Nicæn. c. V. vid. anteced. litt. (h) pag. 89. Concil. Antiochen. c. VI. vid. ſub litt. (i) pag. 89.

Conc. Sardic. c. XVII. ἤρεσεν, ἵνα εἴ τις ἐπίσκοπος βίαν ὑπομείνας ἀδίκως ἐκβληθῇ, ἢ διὰ τὴν ἐπιστήμην, ἢ διὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἢ διὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἐκδικίαν, καὶ φεύγων τὸν κίνδυνον, ἀθῷος καὶ καθωσιωμένος ἂν εἰς ἑτέραν ἔλθοι πόλιν, μὴ κωλυέσθω ἐκεῖ ἐπὶ τοσοῦτον διάγειν, ἕως ἂν ἐπανέλθῃ, ἢ τῆς ὕβρεως τῆς γεγενημένης αὐτῷ ἀπαλλαγὴν εὑρέσθαι δυνηθῇ. *Placuit, vt ſi quis epiſcopus vim paſſus iniuſte eiectus ſit, vel propter ſcientiam, vel propter catholicæ eccleſiæ confeſſionem, vel propter veritatis defenſionem, & fugiens periculum, innocens execrationi ſubiectus in aliam vrbem venerit; ne prohibeatur illic tam diu agere, donec reuertatur, vel a facta ſibi iniuria poſſit liberationem inuenire.*

Concil. Carth. II. c. VIII. Si quis presbyter a præpoſito ſuo excommunicatus vel correptus fuerit, debet vtique apud vicinos epiſcopos conqueri, vt ab ipſis eius cauſſa poſſit audiri, ac per ipſos ſuo epiſcopo reconciliari. Can. X. Si quis epiſcopus in reatum aliquem incurrerit, & fuerit ei nimia neceſſitas, non poſſe plurimos congregare, ne in crimine remaneat, a duodecim epiſcopis audiatur & a ſex presbyteris & a tribus diaconibus cum proprio ſuo epiſcopo.

Concil. Mileuit. c. XXII. Placuit, vt presbyteri, diaconi vel ceteri inferiores clerici, in cauſſis, quas habuerint, ſi de iudiciis epiſcoporum ſuorum queſti fuerint, vicini epiſcopi eos audiant: & inter eos quidquid eſt finiant, adhibiti ab eis ex conſenſu epiſcoporum ſuorum.

Concil. Carth. III. c. VIII. Si presbyteri vel diaconi fuerint accuſati, adiuncto ſibi ex vicinis locis legitimo numero collegarum, id eſt, in presbyteri nomine quinque, in diaconi duobus; epiſcopi ipſorum cauſſas diſcutiant, &c. Concil. Vaſenſ. c. V. Si quis epiſcopi ſui ſententiæ non acquieſcit, recurrat ad ſynodum.

Concil. Venetic. c. IX. Si quis fortaſſe epiſcopi ſui iudicium cœperit habere ſuſpectum, aut ipſi de proprietate aliqua aduerſus ipſum epiſcopum fuerit nata contentio, aliorum epiſcoporum audientiam, non ſæcularium poteſtatum, debebit ambire.

quem

[illegible] erat locus, ne ad ipſum quidem epiſcopum [illegible] maxime id iuris ſibi vindicare ad- [illegible] huiuſmodi cauſſæ audiendæ erant & de- [illegible] in qua ortæ erant, vt fraudi & ſub- [illegible] pateret, & omni contentioni ac [illegible] quemadmodum in antecedente ca- [illegible] ex contentione inter epiſcopos *Romanos* & eccleſias [illegible] oſtendimus. Hæ [illegible] erant, tunc tem- [illegible] per vniuerſam eccleſiam catholicam obſerua- [illegible] ad hominum excommunicatorum ab o- [illegible] eccleſiarum communione receptionem. Et per has re- [illegible] eccleſiæ catholicæ vnitas exacte cuſtodiebatur & diſci- [illegible] partem in vero ſuo vigore conſeruabatur ac

§. XI.

[illegible] communionem deuitatam in ciuili quoque commercio [illegible] conuerſatione; nec commemorationem eius poſt mortem fieri permiſſam.

[illegible] in ante memorata excommunicationis [illegible] loquitur de neganda *Andronico* & ſociis [illegible] ſacris, ſed in ciuili quoque commercio [illegible] conuerſatione. Neminem enim eiuſdem cum ex- [illegible] tecti vel menſæ participem eſſe volebat, [illegible] ſalutari & mortuos ritibus ac cæri- [illegible] vſitatis deduci. Illæ præceptiones da- [illegible] epiſtolarum apoſtolicarum, quibus chriſtiani [illegible], in ſceleris perſeuerantia obſtinatis, in [illegible] conuerſatione adſpirare prohibebantur. Cuiuſ- [illegible] *Paulina* illa I Cor. V, 4. *Nunc ſcripſi vobis, [illegible] quis, quum frater nominatur, ſit ſcortator, aut a- [illegible] idolatra, aut conuiciator, aut ebrioſus, aut rapax, [illegible], ne edatis quidem.* Et iterum Rom. XVI, 17. *Pre- [illegible], vt obſeruetis diſſidiorum & offendiculorum auctores, [illegible] quam vos didiciſtis, & declinetis ab eis.* Et 2 Theſſ. *[illegible] ſi quis non auſcultat noſtro per epiſtolam ſermoni, hunc notate, [illegible] commercium habete cum eo, vt erubeſcat.* Et *Ioannea* illa, *Si [illegible] ad vos & hanc doctrinam non adfert, ne recipite eum domum, nec*

nec aue ei dicite: Qui enim dicit ei aue, communicat operibus eius malis, 2 Io. v. 10. 11. Secundum has regulas & ex rationibus, pro earum obſeruatione heic allatis, veteres ſeueras condiderunt leges, ad prohibendam omnem familiaritatem cum hominibus excommunicatis in quotidiana conuerſatione, niſi abſoluta quædam neceſſitas, vel maior aliqua magiſque vrgens conſideratio moralis aliter eos facere iuberet. Concilium *Toletanum* primum quatuor vel quinque canones hanc in rem habet [*g*]. Sufficerit eorum primum heic interponere, verbis conceptum ſequentibus: *Si quis laicus abſtinetur, ad hunc, vel ad domum eius, clericorum vel religioſorum nullus accedat. Similiter & clericus, ſi abſtinetur, a clericis deuitetur. Si quis cum illo colloqui aut conuiuari fuerit deprehenſus, etiam ipſe abſtineatur.* Concilium *Arelatenſe* ſecundum [*h*], *Suſpenſum epiſcopum*, inquit, *non ſolum a clericorum, ſed etiam a totius populi colloquio atque conuiuio placuit excludi.* Et plures iſtiuſmodi canones alii in conciliis *Venetico* [*i*], *Turonenſi* primo [*k*], & *Aurelianenſi* primo [*l*] occurrunt, excommunica-

(*g*) Concil. Tolet. I. c. XV. Si quis laicus abſtinetur &c. c. VII. Cum vxoribus ipſis, quæ peccauerint, nec cibum ſumant, niſi forte ad timorem Dei, acta pœnitentia, reuertantur. Can. XVI. Deuotam peccantem non recipiendam in eccleſiam, niſi peccare deſierit, & deſinens egerit aptam pœnitentiam decem annis, recipiat communionem. Prius autem quam in eccleſia admittatur ad orationem, ad nullum conuiuium chriſtianæ mulieris accedat. Quod ſi admiſſa fuerit, etiam hæc, quæ eam recepit, habeatur abſtenta. Can. XVIII. Si qua vidua epiſcopi, ſiue presbyteri, aut diaconi, maritum acceperit, nullus clericus, nulla religioſa cum ea conuiuium ſumat, numquam communicet.

(*h*) Concil. Arelat. II. c. XXX.

(*i*) Concil. Venet. c. III. Pœnitentes, qui ſuſceptam publice pœnitentiam intermiſerint, & ad prioris erroris conſuetudinem reuoluti, vitæ ſe ſæculari conuerſationique reddiderint, non ſolum a communione dominicorum ſacramentorum, ſed etiam a conuiuiis fidelium ſubmouendos.
Concil. Ilerd. can. IV. De his, qui ſe inceſta pollutione commaculant, placuit, vt quouſque in ipſo deteſtando & illicito carnis contubernio perſeuerant, vſque ad miſſam tantum catechumenorum in eccleſia admittantur: cum quibus etiam nec cibum ſumere vllum chriſtianorum, ſicut apoſtolus iuſſit, oportet.

(*k*) Concil. Turon. I. c. VIII. A conuiuio fidelium extraneus habeatur.

(*l*) Concil. Aurel. I. c. III. Pro contemtu eccleſiæ & præuaricatione fidei, a communione & conuiuio catholicorum extraneus habeatur.
Conc. Carth. IV. c. LXX. Clericus hæreticorum & ſchiſmaticorum tam conuiuia quam ſodalitates euitet æqualiter.

tos

Digitized by Google

tos a conuiuiis fidelium excludentes. Canones apoſtolici [*m*] cum excommunicato, in domo etiam priuata, orare ſub eadem excommunicationis pœna interdicunt. Quod ſi in manifeſta rebellione & pœnitentiæ contemtu morerentur, tractabantur vt omnes reliqui diuinarum inſtitutionum contemtores, dum chriſtianæ ſepulturæ honos ac beneficium eis denegabatur. Nulla pſalmodiæ & precum ſolemnitas in eorum exſequiis adhibebatur, neque vmquam inter fideles de diptychis recitabantur, quemadmodum in precibus ad altare fieri conſueuerat. Hoc non ex iis tantum liquet, quæ a SYNESIO dicuntur, ſed ex vniuerſo etiam tenore diſciplinæ eccleſiaſticæ, quæ omnes eos, qui in aperta præuaricatione ac contemtu diem ſuum obeunt, a chriſtiani funeris priuilegio excludit, quales erant catechumeni, in voluntaria baptiſmatis neglectione mortui, & qui violentas manus ſibi ipſi intulerant & iſtiuſmodi alii, in impœnitentia & deſperata animi conditione defuncti [*n*]. Præterea id ex exceptione iſta apparet, quam antea [*] obſeruauimus fieri conſueuiſſe in iſtorum pœnitentium gratiam, qui, quum diſciplinæ eccleſiæ voluntarie ac ſubmiſſe ſe ſubieciſſent, de obtinenda ſui reſtitutione ſerio laborantes, ſubita morte erepti fuerant, antequam ſolemnem & formalem abſolutionem obtinere potuiſſent. Rebus ita ſeſe habentibus, canones [*o*], vti oſtendimus, eorum oblationes accipi, & exſequias more eccleſiæ viſitato celebrari permittebant. Quæ exceptio arguit, reliquis omnibus, in delicti & delinquendi contumacia defunctis, hoc priuilegium fuiſſe denegatum, tamquam iuſtam censurarum ipſorum conſecutio-

(*m*) Can. apoſt. c. XI. *Εἴ τις ἀκοινωνήτῳ, κἂν ἐν οἴκῳ, συνεύξηται, καὶ αὐτὸς ἀφοριζέσθω.*

(*n*) Vid. concil. Brac. I. c. XXXIV. XXXV. (concil. II. can. XVI. XVII. apud Labb. tom. V. p. 841.) Placuit, vt hi, qui ſibi ipſis aut per ferrum, aut per venenum, aut per præcipitium, aut ſuſpendium, vel quolibet modo violentam inferunt mortem, nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum pſalmis ad ſepulturam eorum cadauera deducantur. Can. XVII. Item placuit, vt catechumenis ſine redemtione baptiſmi defunctis, ſimili modo, neque oblationis commemoratio, neque pſallendi impendatur officium; nam & hoc per ignorantiam vſurpatum eſt.

(*) Cap. I. §. VII. pag. 35.

(*o*) Vid. conc. Vaſenſ. II. c. II. cit. ſupra c. I. §. VII. ſub litt. (*l*) p. 36. in textu.

 nem.

nem. Vt ne iam memoremus conſuetudinem excommunicatorum nomina diptychis, ſiue albo eccleſiaſtico eradendi, qui proximus excommunicationis effectus erat, eoſque omnibus priuilegiis futuræ [p] commemorationis priuabat, donec reſtituerentur. Non diſputabimus iam, an hæc conſuetudo originem ſuam e ſynagogæ iudaicæ praxi traxerit; neque, an ſeruator noſter ad hanc praxin adluſerit, vti vir quidam doctus [q] exiſtimat, quando diſcipulis ſuis dixit, Luc. VI, 22. *Beati eritis, quum vos oderint homines & ſeparauerint* (excommunicauerint) *vos a ſynagoga, & nomen veſtrum vt improbum abiecerint* (expunxerint de ſanctis libris). Id certum eſt, quod quoad hæc nomina excommunicatorum diptychis eradendi ſiue expungendi conſuetudo in eccleſia chriſtiana obtinuit, ſemper communionis negationem etiam poſt mortem complexa ſit. Non poterant habere chriſtianorum ſepulturam nec chriſtianam commemorationem inter eos, qui in vera fide & vnitate eccleſiæ diſceſſerant; ſed tam viuentes quam mortui ab omni ſocietate, ſacra pariter ac ciuili, excludebantur; quippe quæ res proximus effectus erat & conſecutio vel voluntariæ & electæ, vel iudicialis & pœnalis excommunicationis.

Vt enim has non proiſus ſteriles & inefficaces leges fuiſſe oſtendamus, ſæpius eas memorabili ratione in praxin deductas obſeruare licebit. IRENAEVS [r] ex ore eorum, qui ipſum *Polycarpum* audierint, ſe percepiſſe narrat, quod quum aliquando ipſe & *S. Ioannes* apoſtolus lauandi cauſſa balneum *Epheſi* eſſent ingreſſi, viſo intus *Cerintho*, *Ioannes* ſtatim exſilierit de balneo, dicens: *Fugiamus hinc, ne forte balneum concidat, in quo eſt Cerinthus veritatis inimicus.* Eiuſdem hiſtoriæ ex IRENAEO

(p) Vid. Euagr. lib. III. c. XXIV. †

(q) Dodwel. diſſertat. V. in Cyprian. §. XVIII. Huc referenda exiſtimo illa ſaluatoris verba: Μακάριοι κ. τ. λ. De ſynagogæ cenſuris hæc intellexiſſe dominum, conſtat e voce ἀφορίσωσι. Ita enim excommunicationem denotabant iudæi Helleniſtæ, ita etiam eccleſiaſtici, nec vlla vox frequentius occurrit in canonibus.

(r) Iren. lib. III. c. III. εἰσὶν οἱ ἀκηκοότες αὐτοῦ, ὅτι Ἰωάννης ὁ τοῦ κυρίου μαθητὴς, ἐν τῇ Ἐφέσῳ πορευθεὶς λούσασθαι, καὶ ἰδὼν ἔσω Κήρινθον, ἐξήλατο τοῦ βαλανείου μὴ λουσάμενος, ἀλλ᾽ ἐπειπών· Φύγωμεν, μὴ καὶ τὸ βαλανεῖον συμπέσῃ, ἔνδον ὄντος Κηρίνθου, τοῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ.

men-

mentionem faciunt EVSEBIVS & THEODORETVS [*s*]. EPIPHANIVS etiam [*t*] eam fuſe narrat, cum hoc tantum diſcrimine, quod fuerit *Ebion* hæreticus, quem ſancti ſpiritus impulſu ita auerſatus ſit *Ioannes*, ad commendandam eius rei memoriam. Vnde BARONIVS [*u*] vtrumque hæreticum forte ſimul in balneis repertum, & de vtroque *Ioannis* verba intelligenda eſſe coniicit. IRENAEVS eodem loco hoc præterea de *Polycarpo* addit, quod *Marcioni* aliquando occurrenti ſibi & dicenti, *Cognoſcis nos?* reſponderit, *Cognoſco te primogenitum ſatanæ* [*w*]. *Tantum*, inquit IRENAEVS, *apoſtoli & horum diſcipuli habuerunt timorem, vt nec verbo communicarent alicui eorum, qui adulterauerant veritatem, quemadmodum & Paulus ait: Hæreticum autem hominem poſt vnam & alteram correptionem deuita, ſciens, quoniam perverſus eſt, qui eſt talis, & eſt a ſemetipſo damnatus.* Similiter AMBROSIVS de certo quodam iudice chriſtiano tempore *Iuliani* obſeruat, quod, quum vnum de fratribus ſuis, qui aram de-

(*s*) Euſeb. lib. III. c. III. vbi eadem verba leguntur. Theodoret. de fabul. hæretic. lib. II. c. III. τοῦτον, ὥς φασιν, ὁ θεσπέσιος Ιωάννης, ὁ εὐαγγελιστής, λουόμενον θεασάμενος· συνέβη γὰρ καὶ αὐτὸν δι' ἀῤῥωστίαν χρῆσθαι τῷ βαλανείῳ, φύγωμεν εἶπεν ἐντεῦθεν, μὴ διὰ Κήρινθον τοῦ βαλανείου πεσόντος, τῆς βλάβης καὶ ἡμεῖς συμμετάσχωμεν. *Hunc, vt fama eſt, diuinus Ioannes euangeliſta lauantem conſpicatus (accidit enim, vt & ipſe propter infirmam valetudinem balneo vteretur) Fugiamus hinc, ait, ne, ſi balneum Cerinthi cauſſa ruat, eadem & nos ruina opprimamur.*

(*t*) Epiphan. hæreſ. XXX. Ebionit. § XXIV. σπεύσατε ἀδελφοί, ἔφη, ἐξέλθωμεν ἐντεῦθεν, μὴ πέσῃ τὸ βαλανεῖον, καὶ ἀπολώμεθα μετὰ Εβιῶνος, τοῦ ἔνδον ἐν τῷ βαλανείῳ, διὰ τὴν αὐτοῦ ἀσέβειαν. *Properate fratres, abeamus hinc, ne balneum concidat, & cum Ebione, qui intus eſt, ob eius impietatem obruamur.*

(*u*) Baron. an. LXXIV. n. IX. Ne dicamus, Epiphanium eſſe hallucinatum, haud inconueniens erit exiſtimare, vtrumque ſimul in balneis repertum eſſe: ſiquidem magna neceſſitudo, ex impietatis ſimilitudine comparata, intercedebat inter eos. cetera.
Suicer. theſaur. eccleſ. voce αἱρετικός tom. I. p. 128. Quid ſi vterque, Ebion nimirum & Cerinthus, vt eiuſdem fere impietatis profeſſores, tum in balneum vel ex condicto, aut præter ſpem ſimul conueniſſent?

(*w*) Iren. lib. III. c. III. Αὐτὸς δὲ ὁ Πολύκαρπος Μαρκίωνί ποτε εἰς ὄψιν αὐτῷ ἐλθόντι καὶ φήσαντι, ἐπιγινώσκεις ἡμᾶς; ἀπεκρίθη, ἐπιγινώσκω τὸν πρωτότοκον τοῦ Σατανᾶ· τοσαύτην οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν ἔσχον εὐλάβειαν, πρὸς τὸ μηδὲ μέχρι λόγου κοινωνεῖν τινὶ τῶν παραχαραξάντων τὴν ἀλήθειαν, ὡς καὶ Παῦλος ἔφησεν· αἱρετικὸν ἄνθρωπον κ. τ. λ.

 icce-

Digitized by Google

iecerat, condemnaſſet, nemo illum congreſſu [x], nemo illum vmquam oſculo dignum putauerit. Et BASILIVS, ſcribens ad *Athanaſium* de quodam *Libyæ* præſide (quem *Athanaſius* ob ferinos mores excommunicauerat, eaque de re *Baſilium* more vſitato fecerat certiorem) adfirmat ei, auerſandum & execrabilem illum arbitraturos eſſe omnes [y], ita vt nec ignis, nec aquæ, nec tecti communionem cum illo ſint habituri. Innumera exempla iſtiuſmodi alia addi poterant, ſed vnum tantum adiiciam exemplum *Monicæ*, matris *Auguſtini*, erga filium ſuum *Manichææ* hæreſi adhuc adhærentem. Ipſe AVGVSTINVS [z] narrat, tantopere erroris filii blaſphemias auerſatam eſſe & deteſtatam, vt habere cum eo eamdem menſam in domo noluerit. Factum hoc ſecundum diſciplinam tum quidem in eccleſia obtinentem, quæ peccatoribus non tantum communionem in rebus ſacris, ſed in ciuili etiam commercio & vita communi, denegabat.

§. XII.

Fundamenta & rationes huius praxis.

IAM hæc omnia ex ſapientibus conſiliis & rationibus chriſtianæ prudentiæ & caritatis facta. 1. Vt peccatoribus incuteretur pudor, ipſique huius pudoris beneficio ad reſipiſcentiam perducerentur. Hæc ratio eſt, a *Paulo* apoſtolo reddita, *Notate hunc hominem, & ne commercium cum eo habete, vt erubeſcat.* 2 Theſſ. III, 14. 2. Vt eorum exemplo terrerentur alii. Vtraque ratio in concilii *Turonenſis* canone redditur, in hunc modum decernente [a]: *Si quis poſt acceptam pœnitentiam, ſicut canis ad vomitum ſuum, ita ad ſæculares illecebras, derelicta quam profeſſus eſt pœnitentia, fuerit reuerſus, a communione eccleſiæ, vel a communione fidelium extraneus habeatur, quo facilius & ipſe compunctionem per hanc confuſionem accipiat, & alii eius terreantur exemplo.* 3. Tertia quædam ratio erat metus participandi aliorum peccata; ſi ex familiari cum eis conſuetudine fauere eis viderentur, futurum

(x) Ambroſ. epiſt. XXIX. ad Theodoſ. (ep. XVII. tom. V. p. 214. b. edit. Pariſ. MDCXLII.)

(y) Baſil. XLVII. ἀποτρόπαιον αὐτὸν πάντες ἡγήσονται, μὴ πυρὸς, μὴ ὕδατος, μὴ σκέπης αὐτῷ κοινωνοῦντες.

(z) Auguſt. confeſſ. lib. III. c. XI. Nolle habere ſecum eamdem menſam in domo, auerſans & deteſtans blaſphemias erroris mei.

(a) Concil. Turon. I. c. VIII.

erat,

erat, vt in iniquitate ſua obdureſcerent, & ii, qui ad hoc aliquid conferrent, eamdem cum improbis illis culpam ſibi contraherent. Hinc CYPRIANVS ait [b]: *Recedendum eſt a delinquentibus, vel immo fugiendum, ne dum quis male ambulantibus iungitur, & per itinera erroris & criminis graditur, a via veri itineris exerrans, pari crimine & ipſe teneatur.* Hanc ob cauſſam in epiſtola ad plebem *Legionis* & *Aſturicæ* in *Hiſpania* (vbi duo epiſcopi, *Baſilides* & *Martialis*, propter lapſum in idololatriam officio pulſi erant, poſtea autem, quum iam alii per eccleſiæ diſciplinam in eorum locum eſſent ordinati, opera populi in epiſcopatus ſuos reponi ſtudebant) inter alia ita ſcribit: „Ne ſibi plebs blandiatur, quaſi immunis eſſe a contagio [c] delicti poſſit, cum „ſacerdote peccatore communicans, & ad iniuſtum atque illicitum præpoſiti ſui epiſcopatum conſenſum ſuum commodans, quando per *Oſee* prophetam comminetur & dicat cenſura diuina: Sacrificia eorum tamquam panis luctus: omnes, „qui manducant ea, contaminabuntur. Docens ſcilicet & „oſtendens, omnes omnino ad peccatum conſtringi, qui fuerint profani & iniuſti ſacerdotis ſacrificio contaminati. Quod „item in *Numeris* manifeſtari inuenimus, quando *Chore* & *Dathan*, „& *Abiram* contra *Aaron* ſacerdotem ſacrificandi ſibi licentiam „vindicauerunt. Illic quoque per *Moyſen* præcepit dominus, „vt ab eis populus ſeparetur, ne facinoroſis coniunctus eodem „facinore & ipſe perſtringatur: *Separamini*, inquit, *a tabernaculis hominum iſtorum duriſſimorum, & nolite tangere ea, quæ ad eos pertinent, ne ſimul pereatis in peccato eorum*„. 4. Quarta quædam ratio erat, vt contagio deuitaretur. Nam conuerſari cum malis & profanis hominibus, eſt ſuas ipſius virtutes exponere periculo. Mala conſuetudo corrumpit bonos mores. Vnum membrum morbo contaminatum ſæpe vniuerſum corpus deſtruit. Quapropter ſicut proterui & in publicum noti peccatores hanc ipſam ob cauſſam a corpore eccleſiæ auulſi erant: ita ob eamdem cauſſam omnes homines nullam cum eis familiaritatem habere debebant, ne infamis eorum conuerſationis virus mores ipſorum corrumperet, nec in eorum mentes ſub-

(b) Cyprian. de vnitat. eccleſ. p. 119. (p. 85. edit. Amſtelod. MDCC.)

(c) Cyprian. epiſt. LXVIII. al. LXVII. ad plebem Legionis & Aſturicæ p. 172. (p. 288. edit. Amſtelod.)

tili quodam callidi obſequii artificio vel naturali praui exempli influxu ſeſe diffunderet. Nam *Homo nequam, vir nihili, verba facit pedibus ſuis, docet digitis ſuis*, vt vir ſapiens eleganter loquitur Prou. VI, 13. Actiones eorum non minus quam ſermones in aliorum animos influunt, illoſque prauis adfectionibus informant, ita vt nemo fere cum illis conuerſari poſſit, quin detrimentum capiat & contaminetur. Vnde CYPRIANVS [d], „Vitate, inquit, quaeſo vos, eiuſmodi homines, & a latere at„que auribus veſtris pernicioſa colloquia velut contagium „mortis arcete, ſicut ſcriptum eſt: *Sepi aures tuas ſpinis, & noli „audire linguam nequam.* Et iterum: *Corrumpunt ingenia bona con„ſabulationes peſſimae.* Docet dominus, & admonet a talibus re„cedendum. *Caeci ſunt*, inquit, *duces caecorum; Caecus autem caecum „ducens, ſimul in foueam cadent.* Auerſandus eſt talis atque fugi„endus, quiſquis fuerit ab eccleſia ſeparatus„. Verum 5. poſito, aliquos potuiſſe cum iſtis ſine damno proprio conuerſari, non poterant tamen ſine manifeſto damno aliorum, qui infirmi erant & facile poterant induci ad ſequendum exemplum firmiorum in manifeſtam ruinam ſuam & exitium. Ob has ſimileſque rationes, quando eccleſia publicos quoſdam peccatores communione ſua penitus excluſerat, reliquos omnes ab eorum conſuetudine prohibebat, idque in gratiam tam peccatorum ipſorum, quam iuſtorum, vt ne illi in impoenitentia obfirmarentur, nec hi contagione ſceleris corrumperentur.

§. XIII.

Nulla munera ſiue oblationes ab excommunicatis recipi licitum.

OBSERVARI porro meretur, eccleſiam, vt ab excommunicatis ſe abhorrere ſignificaret, non permiſiſſe munera ſiue oblationes ab eis recipi; quia hoc eo accipi poterat, quaſi eos quodam modo in ſua retineret communione & ſordido lucro inhiaret. Hinc nullum vmquam ad offerenda munera admittebat, niſi qui in plena ſecum eſſet communione, & legitime ſacrificium altaris participare poſſet, quemadmodum pluribus demonſtrauimus alibi [*]. Heic ſolum id iterum adnota-

(d) Cypr. de vnitat. eccleſ. p. 115. (p. 83. edit. Amſtel.)
(*) Lib. XV. c. IX. vol. VI. pag. 570. ſeqq.

mus

mus tamquam rem maxime memorabilem, quod ab omnibus rebus ad eos pertinentibus tantopere abhorruerit, vt ne quidem ea munera retinere voluerit, quæ iſtiuſmodi homines libere obtulerant, dum in communione cum ipſa eſſent. Hoc ex TERTVLLIANO condiſcimus, qui de *Valentino* & *Marcione*, propter hæreſes ſuas *Roma* expulſis, loquens, ſemel & iterum eiectos dicit, & *Marcionem* quidem cum ducentis ſeſtertiis ſuis, quæ eccleſiæ intuliſſet [*e*].

§. XIV.

Nec cum excommunicatis hæreticis matrimonium contrahi, vel eorum recipi eulogias, vel libros legi; ſed eos comburi iuſſis.

DIVERSA alia exempla ſuppetunt, ex quibus veteres cumprimis ab hæreticis abhorruiſſe intelligimus, ſi cenſuræ eccleſiæ ſemel eis eſſent inflictæ. Concilium *Laodicenum* non tantum omnibus interdicit in cœmiteria eorum [*f*], vel in ea, quæ dicantur martyria abire; ſed etiam vlla ab eis munera ſub nomine eulogiarum accipere [*g*]; quia hoc quædam cum illis

(*e*) Tertull. de præſcript. adu. hæretic. c. XXX. Vbi tunc Marcion, Ponticus nauclerus, Stoicæ ſtudioſus? Vbi tunc Valentinus, Platonicæ ſectator? Nam conſtat, illos neque adeo olim fuiſſe, Antonini fere principatu & in catholicam primo doctrinam crediđiſſe apud eccleſiam Romanenſem, donec ſub epiſcopatu Eleutheri benedicti, ob inquietam ſemper eorum curioſitatem, qua fratres quoque vitiabant, ſemel & iterum eiecti, & Marcion quidem cum ducentis ſeſtertiis ſuis, quæ eccleſiæ intulerat, nouiſſime in perpetuum diſcidium relegati, venena doctrinarum ſuarum diſſeminauerunt.

(*f*) Vid. concil. Laodic. c. IX. Περὶ τοῦ, μὴ συγχωρεῖν εἰς τὰ κοιμητήρια, ἢ εἰς τὰ λεγόμενα μαρτύρια, πάντων τῶν αἱρετικῶν, ἀπιέναι τοὺς τῆς ἐκκλησίας, εὐχῆς ἢ θεραπείας ἕνεκα. κ.τ.λ. *Non concedendum eſſe, vt in cœmiteria, vel in ea quæ dicuntur martyria quorumuis hæreticorum, abeant ii, qui ſunt eccleſiæ, orationis vel venerationis gratia.* Can. XXXIII. Ὅτι οὐ δεῖ αἱρετικοῖς ἢ σχισματικοῖς συνεύχεσθαι. *Quod non oportet vna cum hæreticis vel ſchiſmaticis orare.* Can. XXXIV. Ὅτι οὐ δεῖ πάντα χριστιανὸν ἐγκαταλείπειν μάρτυρας Χριστοῦ, καὶ ἀπιέναι πρὸς τοὺς ψευδομάρτυρας, τοῦτ' ἔστιν αἱρετικῶν, ἢ αὐτοὺς πρὸς τοὺς προειρημένους αἱρετικοὺς γενομένους· οὗτοι γὰρ ἀλλότριοι τοῦ θεοῦ τυγχάνουσιν. *Quod non oportet omnem chriſtianum Chriſti martyres relinquere & ad falſos martyres, hoc eſt hæreticorum, abire, vel eos, qui prius hæretici fuerunt. Hi enim ſunt a Deo alieni.*

(*g*) Ibid. can. XXXII. Ὅτι οὐ δεῖ αἱρετικῶν εὐλογίας λαμβάνειν, αἵ τινές εἰσιν ἀλογίαι μᾶλλον, ἢ εὐλογίαι. *Quod non oportet hæreticorum benedictiones accipere, quæ ſunt potius maledictiones, quam benedictiones.*

com-

communicatio erat; quum hæ eulogiæ, ſiue ſanctificati panes, eſſent quædam ratio mutuam teſtificandi communionem. Idem concilium eis omnibus, qui ſunt eccleſiæ, præcipit, vt commercium ne habeant cum hæreticis [*b*], indiſcriminatim ſuos filios filiaſue eis matrimonio coniungendo, nec hæreticorum filios & filias accipere permittant, niſi ſe chriſtianos futuros [*i*] profiteantur. Vbi etiam obſeruare licet, quod hæreticis, poſteaquam fidem & communionem eccleſiæ diſſoluiſſent, ne quidem nomen chriſtianorum, abſolute loquendo, tribuerint. Aliæ leges hæreticorum libros legi vetant, eo quod venenum errorum magnam partem per eos ſpargi & propagari iudicabatur. SOCRATES [*k*] epiſtolam quamdam CONSTANTINI MAGNI litteris conſignatam exhibet, in qua *Arium* ſectatoreſque eius *Porphyrianos* vocari & libros eorum flammis abſumi iubet, illud ſimul denuntians, quod ſi quis librum ab *Ario* compoſitum occultaſſe deprehenſus fuerit, nec eum ſtatim oblatum igne combuſſerit, mortis pœnam ſubiturus ſit. Exſtant hodieque duæ leges in codice *Theodoſiano*, quibus eadem ſub ſeueris pœnis præcipiuntur. Prima lex eſt, ab *Arcadio* & *Honorio* aduerſus *Eunomianos*, notam *Arianæ* hæreſis propaginem, facta in hanc ſententiam [*l*]: *Eunomianæ ſuperſtitionis clerici, ſeu Montaniſtæ, conſortio vel conuerſatione ciuitatum vniuerſarum atque vr-*

(*b*) Concil. Laodic. c. X. Περὶ τῦ, μὴ δεῖν τὰς τῆς ἐκκλησίας ἀδιαφόρως πρὸς γάμου κοινωνίαν συνάπτειν τὰ ἑαυτῶν παιδία αἱρετικοῖς. *Non oportere eos, qui ſunt eccleſiæ, indiſcriminatim ſuos filios hæreticis matrimonio coniungere.*

(*i*) Ibid. c. XXXI. Ὅτι ὁ δεῖ πρὸς πάντας αἱρετικὰς ἐπιγαμίας ποιεῖν, ἢ διδόναι υἱὰς, ἢ θυγατέρας, ἀλλὰ μᾶλλον λαμβάνειν, εἴγε ἐπαγγέλλοιντο χριστιανοὶ γίνεσθαι. *Quod non oportet cum omni hæretico matrimonium contrahere vel dare filios aut filias: ſed magis accipere, ſi ſe chriſtianos futuros profiteantur.* Vid. concil. Illiberrit. c. XVI. Hæretici, ſi ſe transferre noluerint ad eccleſiam catholicam, nec ipſis catholicas dandas eſſe puellas; ſed neque Iudæis, neque hæreticis, dare placuit; eo quod nulla poſſit eſſe ſocietas fideli cum infideli.

(*k*) Socrat. lib. I. c. IX. ἔδοξεν Ἀρειὸν τε καὶ τὰς Ἀρείου ὁμογνώμονας, πορφυριανὰς μὲν καλεῖσθαι, ἵν' ὧν τὰς τρόπας μεμίμηνται, τύτων ἔχωσι καὶ τὴν προσηγορίαν· πρὸς τε τύτοις καὶ εἴ τι σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείου συντεταγμένον εὑρίσκοιτο, τῦτο πυρὶ παραδίδοσθαι· -- ἐκεῖνο μὲν τοι προαγορεύει, ὡς εἴ τις σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείου συνταγὲν φωραθείη κρύψας, καὶ μὴ εὐθέως προσενεγκὼν πυρὶ καταναλώσῃ, τύτῳ θάνατος ἔςαι ἡ ζημία.

(*l*) Cod. Theodoſ. lib. XVI. titul. V. de hæreticis leg. XXXIV.

bium

[illegible] Codices ſane eorum, ſcelerum omnium doctrinam [illegible] communem, ſumma ſagacitate mox quæri ac prodi, extra [illegible] ſub aſpectibus eorum iudicantium incendio mox [illegible] ſi qui forte aliquid qualibet occaſione vel fraude [illegible] conuincetur, ſciat, ſe velut noxiorum codicum, [illegible] conſcriptorum, retentorem, capite eſſe plectendum. [illegible] Theodoſio iuniore lata contra *Neſtorianos* ita habet [illegible] *prætentoſæ ſuperſtitionis auctore Neſtorio, nota congrui [illegible] gregalibus, ne chriſtianorum appellatione abutantur, [illegible] quemadmodum Ariani lege diuæ memoriæ Conſtantini ob ſimili[illegible] impietatis Porphyriani a Porphyrio nuncupantur, ſic vbique participes nefariæ ſectæ Neſtorii Simoniaci vocentur: vt cuius ſcelus ſunt in [illegible] imitati, eius vocabulum iure videantur eſſe ſortiti. Nec [illegible] libros nefandi ſacrilegii Neſtorii aduerſus venerabilem ortho[illegible], decretaque ſanctiſſimi cœtus antiſtitum Epheſi habiti [illegible] legere aut deſcribere quiſquam audeat: quos diligenti [illegible], ac publice comburi decernimus. Ita, vt nemo in religio[illegible] aliquam ſupradicto nomine faciat mentionem. Aut qui[illegible] habendi concilii gratia, in ædibus, aut villa, aut ſubur[illegible] quolibet loco, conuenticulum, clam aut aperte, præbe[illegible] conuentus celebrandi licentia priuari ſtatuimus. Scienti[illegible] ſeueritatem huius legis publicatione bonorum eſſe coercen[illegible].* [illegible]o iſta comburendi libros hæreticorum per [illegible] leges confirmatur, qua de re poſtea dicentur plu[illegible] hæreticorum pœna ex inſtituto loquuturi ſu[illegible] obſeruamus, mandatum de non legendis vel [illegible] ab eccleſia ita fuiſſe limitatum, vt epiſcopis eos [illegible] ſi tempus & neceſſitas [u] id exigeret, hoc eſt, [illegible] aliosque contra eorum viſus præmuniri opor[illegible] concilium *Carthaginenſe* quartum, quod generatim [illegible] legi vetat, hæreticorum libros legi cum hac [illegible] permittit. Atque adeo ſi quis hoc in caſu eos re[illegible] & malitioſe eos retinere & occultare iu-

[illegible] lib. [illegible] tit. V. leg. LXVI. & in actis concil. Epheſ. part. III. [illegible]

[u] [illegible] cap. XVI. Epiſcopus gentilium libros non legat, hæ[illegible] tempore. Vid. lib. VI. c. III. § IV. volum. [illegible] tractatur fuſius.

[illegible] O dica-

dicabatur, quam fraudulentam agendi rationem leges imperiales capitis ſupplicio & publicatione bonorum puniri iubent. GOTHOFREDVS præterea de vtilitate & effectu harum legum aliquid notatu dignum obſeruat [o], hæreticos eorum terrore coactos libros ſuos cautiſſime vulgaſſe, & alios itidem cautiſſime eos occultaſſe, adeo quidem, vt, quemadmodum referat PHOTIVS [p], primum EVNOMII librum ab *Eunomianis* de induſtria occultatum, ne ad alios perueniret, vix tandem BASILIVS nactus refutauerit: EVNOMIVM quoque, eodem narrante PHOTIO [q], poſteriores libros ſuos, quibus BASILIO reſponderit, multis annis conceptos, vix *συμμύσταις* ſuis exhibuiſſe BASILII metu; BASILIO mortuo nec tunc quidem omnibus ſed amicis duntaxat vulgaſſe, formidine pœnarum, quas leges eis irrogarint, quamquam PHILOSTORGIVS [r], hiſtoricus *Arianus* hiſce plane contraria portentoſe narret.

§. XV.

Quid intelligatur per τὸ tradi Satanæ.

DVO vel tria adhuc ſunt, ad rationem, formam & effectus excommunicationis ſpectantia, quæ nonnihil difficultatis

(o) Gothofr. in cod. Theodoſ. lib. XVI. titul. V. de hæreticis leg. XXXIV. p. 153.

(p) Phot. cod. CXXXVII. *κρύφιον δὲ καὶ ἀνέκφορον τοῖς ἄλλοις εἶναι διεσπούδαστο, μόλις ποτὲ ὁ μέγας Βασίλειος ἐπὶ χεῖρας λαβεῖν δυνηθεὶς κ. τ. λ.*

(q) Id. Cod. CXXXVIII. *ἐπιμελῶς, καὶ ὥσπερ ὁ τοῦ Κρόνου μῦθος τὸ γέννημα καταπιὼν, ἔκρυπτέ τε καὶ συνεκάλυπτε· μέχρις ἂν ἡ Βασιλείου ζωὴ τῷ ἐπικήρῳ παρατεινομένη βίῳ τὸν φόβον ἐπέσειεν· ἐπεὶ δὲ ὁ θεῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ τὴν παροικίαν λιπὼν, εἰς τὸν οἰκεῖον καὶ οὐράνιον κλῆρον ἀνέδραμε: τοῦ πολλοῦ λυθέντος δέους, ὅτε τοῦ καιροῦ τὸ δημοσιεύειν ὑπῆρχεν, οὔτε τότε πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς φίλοις ἐθάῤῥησεν. Studioſe, velut alter in fabulis Saturnus, natum deuorando texit atque abſcondit, quamdiu quidem Baſilius in fluxa iſta vita degens metum incuteret. Poſtquam vero vir ille diuinus, peregrina habitatione relicta, in ſuam, hoc eſt, in cæleſtem commigrauit hereditatem, & ingenti illo metu diſcuſſo, vix tandem ſero edendi aduenit occaſio, ne tunc quidem omnibus, ſed amicis duntaxat euulgare auſus eſt.*

(r) Philoſtorg. lib. VIII. c. XII. in epitome confecta a Photio. *ὅτι οὐ μόνον τὸν μέγαν Βασίλειον, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἀπολλινάριον λέγει πρὸς τὴν ἀπολογίαν Εὐνομίου ἀντιγράψαι· εἶτα πάλιν Εὐνόμιον ἐν πέντε λόγοις συμπλακέντα Βασιλείῳ, ἐντυχεῖν ἐκεῖνον τῷ πρώτῳ, καὶ βαρυθυμήσαντα λιπεῖν τὸν βίον. Ait Philoſtorgius, non ſolum Baſilium Magnum, verum etiam Apollinarem, ſcripſiſſe aduerſus apologeticum Eunomii. Poſtea vero Eunomium quinque libris aduerſus Baſilium decertaſſe. Hunc vero quum primum duntaxat librum legiſſet, graui dolore perculſum ex hac vita migraſſe.*

[illegible] habent, ideoque conſultum fuerit, ea heic paullum explicare. [illegible] difficultas oritur ex præcepto *Pauli* apoſtoli [illegible] de ratione agendi cum inceſtuoſo, qui vxorem patris [illegible] in matrimonium 1 Cor. V, 5. quem in nomine [illegible] domini noſtri *IESV CHRISTI* iubet *tradi Satanæ* [illegible], *vt ſpiritus ſaluus ſit die illo domini Ieſu.* Sic [illegible] Timoth. I, 20. loquens de *Hymenæo & Phileto* ait, *Quos* [illegible] *Satanæ, vt caſtigati diſcerent non blaſphemare.* Duæ celeberrimæ [illegible] locorum expoſitiones ſunt. GVILIELMVS BEVEREGIVS [illegible] & GVILIELMVS ESTIVS [*t*] poſt BALSAMONEM [illegible] [*u*], cum multis recentioribus interpretibus, [illegible] ESTIVS nominat, hanc traditionem putant eſſe aliam [illegible] excommunicationis appellationem, & ſpiritualem [illegible] effectum, hoc eſt, afflictionem animæ non corporis [illegible] denotare. *Dicuntur enim*, inquit ESTIVS, *qui ad hunc modum excommunicantur, tradi Satanæ, quia proiecti extra ſocietatem* [illegible] *eſt eccleſia CHRISTI, & per hoc priuari bonis omnibus illi* [illegible] *peculiaribus, veluti ſunt orationes ac ſuffragia* [illegible] *participatio, ſpecialis diuina protectio, cura* [illegible] *qui præſunt & cetera talia; tyrannidi & inſidiis* [illegible] *regnum eſt extra eccleſiam, relinquuntur expoſiti.* Atque e [illegible] cum aliis concedit, vnumquemque excommunicatum [illegible] traditum eſſe, quamuis nulla corporis infeſtatio

[illegible] can. apoſt. X. Ipſe fundator & caput eccleſiæ in mandatis [illegible] eccleſiam audire neglexerit, ſit ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης, [illegible] XVIII, 17. hoc eſt, *eccleſia eiiciatur*, ſiue excommunicetur. Quod [illegible] expreſſit per παραδοῦναι τῷ Σατανᾷ 1 Cor. V, 5. 1 Tim. I, 20.

[illegible] 1 Cor. V, 5. p. 232. 233.

[illegible] in Baſil. can. VII. [illegible] λέγονται παραδοθῆναι τῷ Σατανᾷ, [illegible] τῆς κοινωνίας τῶν πιστῶν [illegible] ἀφορισθέντες, [illegible] Σατανᾷ παρεδόθησαν. *Illi dicuntur traditi eſſe Satanæ, qui a chriſtianorum communione ſeparantur. Qui tanto ergo tempore (XXX annis) ſeparati fuere, Satanæ veluti traditi ſunt.*

[illegible] [illegible] πρὸς Κορινθίους [illegible] τὸ παραδοθῆναι τῷ Σατανᾷ ἀφορισθῆναι [illegible] *dæmonis poteſtati ob* [illegible] *fornicationem factum fuiſſe dicunt, qui* [illegible] *flagello traditum. Ceterum ex epiſtolae ad Corinthios* [illegible] *dubitatio, & declaratur, quod tradi Satanæ eſt ſegregari,* [illegible] *abdicari.*

 quæ

quæ fiat a dæmone, coniuncta fuerit. Alii putant, præter hanc ſpiritualem pœnam, excommunicationem certiſſime inſequutam, in diebus apoſtolorum alium adhuc huius traditionis effectum fuiſſe, nimirum adflictionem corporis, vt corporaliter a miniſtris Satanæ fuerint obſidendi & vexandi. HENRICVS HAMONDVS, HVGO GROTIVS & LIGHTFOOTVS acerrimi huius opinionis inter recentiores propugnatores ſunt, & pleroſque veterum interpretum ſibi habent conſentientes, id quod ESTIVS haud negat, quamuis PETRVM LOMBARDVM & THOMAM AQVINATEM & auctorem gloſſæ ordinariæ ſequi malit. CHRYSOSTOMVM & patres *Græcos* huic ſententiæ adſentiri fatetur; & inter *Latinos* AMBROSIVM & PACIANVM; nec non AVGVSTINVM, quamquam hunc non ſatis ſibi conſtare putat in adſertione ſua. Sed fallitur. Nam AVGVSTINVS aperte pro hac ſententia fuit. Non quidem dicit, mortem fuiſſe pœnam illam, quam *Corinthio* inflixit apoſtolus, vti *Petrus* fecit *Ananiæ* & *Sapphiræ*; diſerte tamen dicit, fuiſſe quamdam vindictam [x] per Satanam factam ab apoſtolo. Quam vindictam ab ordinaria excommunicatione diſtinguit, vocando eam *flagellum domini*, quam apoſtolum non niſi vrgente peculiari quadam neceſſitate adhibere dicit, quando nimirum ad morbum quemdam epidemicum curandum, vel ſingularem aliquem peccatorem, qui multitudinis fauore ſuſtentetur, corrigendum aliud remedium non ſuppetat, niſi vt Deus flagitetur, vt ipſe malo iſti medeatur. *Reuera*, inquit [y], *ſi contagio peccandi multitudinem inuaſerit, diuinæ diſciplinæ ſeuera miſericordia eſt: nam conſilia ſeparationis* (hoc quidem in caſu) *& inania ſunt & perniciosa atque ſacrilega, quia* (rebus ita ſe habentibus) *& impia & ſuperba fiunt, & plus perturbant infirmos bonos, quam corrigant animoſos malos.* Hoc ſenſu etiam alia iſtius apoſtoli loca interpretatur, 2 Cor. XII, 21. *Ne iterum, quum venero ad vos, humiliet me Deus, & lugeam multos ex iis, qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia, & luxuria, & fornicatione, quam geſſerunt:* Et 2

(x) Aug. de ſermon. dom. in monte lib. I. c. XX. Etſi nolunt heic mortem intelligere, quod fortaſſe incertum eſt, quamlibet vindictam per Satanam factam ab apoſtolo fateantur.

(y) Auguſtin. contr. epiſt. Parmen. lib. III. c. II. (tom. VII. opp. p. 61. edit. Baſil. MDLXIX.)

Cor.

[illegible] *[illegible] hac veniam ad vos, vt in ore duorum vel [illegible]. Prædixi & prædico, ſicut præſens [illegible] qui ante peccauerunt, & ceteris omnibus: quia [illegible], non parcam, [illegible] quæritis eius, qui in me [illegible].* Hos apoſtolum [illegible] per luctum ſuum potius [illegible] coercendos [illegible], quam per illam cor[illegible] [illegible]orum communicatione ſe commeant; [illegible] loquentis in ſe *CHRISTI.* Vbi nihil [illegible], quam quod AVGVSTINVS hanc poteſtatem [illegible] ordinariam diſtinguat ab ordinaria poteſtate excommunicationis, quam apoſtolus ſibi in iſtiuſmodi diffici[illegible] adſeruatam habuerit, vbi ordinaria excommuni[illegible] poteſtas propter multitudinem & conſociationem pec[illegible] [illegible] ſua ipſius virtute nihil valeret efficere. Vt [illegible] ſententia hæc poteſtas tradendi Satanæ aliquan[illegible] ſuperior fuerit ordinaria illa poteſtate eiiciendi homines de [illegible] ſocietate. AMBROSIVS eiuſdem fuit ſen[illegible] [illegible] NO. Nam explicans, quemadmodum [illegible] ſit, ait: *Sicut dominus in animam [illegible] [illegible], ſed in carnem eius permiſit licentiam, ita & [a] [illegible].* Et HIERONYMVS [b]. *Præcepit eum tradi [illegible] [illegible] & vexationem carnis, per ieiunia & ægrotationes, [illegible].* Atque ita PACIANVS [c] explicat: *Vides, [illegible] ipſe peccator inceſtus non morti traditur, ſed Sata[illegible] ad colaphizandum, ad pœnitendum. Ad interitum [illegible], non etiam ſpiritus, ſed ad ſolius carnis inter[illegible] licet; carnis anguſtias, detrimenta membrorum.* An[illegible] [illegible] annotationum [d], qui ſub nomine HIERONYMI

[illegible] ſuum potius eos diuino flagello coercendos miniſtr. quam [illegible] correctionem, vt ceteri ab eorum communione ſe contineant.

[illegible] pœnit. lib. I. c. XII.

[illegible] in Galat. V.

[illegible] III. ad Sempronian. bibl. patr. tom. III. p. 60. (tom. IV. p. 313. d. [illegible] DCLXXVII.)

[illegible] I. Cor. V, 5. *Tradere huiuſmodi*] Vt accipiendi illum [illegible] habeant [illegible]. Quod illum viderit ſe nec [illegible], nec [illegible] requiem habiturum [illegible] facio pœniteat, vt ſolitum. Sine [illegible] de eccleſia [illegible], & Satanæ traditur poteſtati, [illegible] adflicta quemdam interitum patitur, ſpi[illegible]

 ſcri-

ſcripſit, idem dicit. Ita quoque CASSIANVS [e], cui ipſe ESTIVS PRIMASIVM addit & HAIMONEM. Inter *Græcos* CHRYSOSTOMVS eumdem verbis apoſtoli ſenſum adſignat. Apoſtolum tradidiſſe dicit inceſtuoſum *Corinthium* Satanæ [f], & tamquam pædagogo tradidiſſe eum in interitum carnis. Quomodo factum ſit in beato *Iob*, ſed non pro eadem cauſſa. Nam illic quidem pro ſplendidioribus coronis, heic autem pro ſoluendis peccatis; vt eum flagellaret malo vlcere aut morbo alio. Obſeruat quoque, quod apoſtolus alibi dicat, iſtiuſmodi morbos nonnumquam ab ipſa Dei manu peccatoribus infligi. *A domino iudicamur hæc patientes:* quod heic autem eum magis volens tangere tradat Satanæ. Eodem modo verba apoſtoli interpretatur, de *Hymenæo* & *Phileto*, *Quos tradidi Satanæ, vt diſcant non blaſphemare.* *Quemadmodum*, inquit [g], *carnifices innumeris ſceleribus pleni caſtigant alios: ita & heic de nequiſſimo dæmone dicitur.* --- *Ita & Iob Satanæ traditus eſt, non tamen delictorum cauſſa, ſed vt maiora referret virtutis præmia.* Addit ſtatim, *Plurima eius-*

(e) Caſſian. collat. VII. c. XXV. Corporaliter traditos Satanæ, vel infirmitatibus magnis etiam viros ſanctos nouimus pro leuiſſimis quibuſque delictis &c. Cap. XXVII. Diro confeſtim eſt traditus dæmoni, vt humanas egeſtiones ori ſuo ab eo ſuppletus ingereret. Quod flagellum purgationis gratia ſe dominus intuliſſe, ne ſcilicet in eo vel momentanei delicti macula reſideret, velocitate curationis eius atque aucto remedio demonſtrauit. Cap. XXVIII. Ex quo manifeſte perpenditur, non debere eos abominari vel deſpici, quos videmus diuerſis tentationibus, ſiue iſtis nequitiæ ſpiritibus tradi, quia duo hoc credere immobiliter nos oportet, primo, quod ſine Dei permiſſu nullus ab eis omnino tentetur. Secundo quod omnia, quæ a Deo nobis inferuntur, ſiue triſtia ad præſens ſeu læta videantur, velut a piiſſimo patre clementiſſimoque medico pro noſtris vtilitatibus irrogentur, & idcirco eos velut pædagogis traditos humiliari, vt diſcedentes ex hoc mundo, vel purgatiores ad vitam aliam transferantur, vel pœna leuiore plectantur, qui ſecundum apoſtolum traditi ſunt in præſenti Satanæ in interitum carnis, vt ſpiritu ſalui fiant in die domini noſtri Ieſu Chriſti.

(f) Chryſoſt. homil. XV. in 1 Cor. p. 451. (p. 153. c. edit. Francof.) *ὥσπερ παιδαγωγῷ τὸν τοιοῦτον παραδιδοὺς — εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός· ὥσπερ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Ἰὼβ γέγονεν, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως· ἐκεῖ μὲν γὰρ ὑπὲρ στεφάνων λαμπροτέρων, ἐνταῦθα δὲ ὑπὲρ ἁμαρτημάτων λύσεως, ἵνα μαστίξῃ αὐτὸν ἕλκει πονηρῷ, ἢ νόσῳ ἑτέρᾳ· καὶ μὴν ἀλλαχοῦ φησιν, ὅτι ὑπὸ τοῦ κυρίου κρινόμεθα ταῦτα πάσχοντες· ἀλλ' ἐνταῦθα μᾶλλον καθάψασθαι θέλων τῷ Σατανᾷ παραδίδωσι.*

(g) Chryſoſt. hom. V. in 1 Timoth. p. 1547. (p. 436. 437. edit. Francof.) *ὥσπερ οἱ δήμιοι μυρίων γέμοντες κακῶν τοὺς ἄλλους σωφρονίζουσιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ πονηροῦ δαίμονος· — οὕτω καὶ ὁ Ἰὼβ παρεδόθη τῷ Σατανᾷ· ἀλλ' ἐκεῖνος οὐχ ὑπὲρ*

modi

modi nunc quoque contingunt. Quia enim ſacerdotes ignorant eos, qui peccatis obnoxii indigne myſteria veneranda percipiunt: Deus ſapius facit, eoſque Satanæ tradit. Quoties denique morbi, quoties detrimenta, quoties luctus calamitateſque contingunt, & alia qualibet huiuſmodi, huius rei gratia fiunt. Id Paulus quoque ſignificanter expreſſit, Ideo inter vos, inquit, multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. CHRYSOSTOMI explicationi ſubſcribit THEODORETVS. Loquens enim de *Hymenæo* & *Alexandro* ait [*h*]: *Apoſtolus tradidit eos Satanæ, vt ſæuo carnifici. Ab eccleſiaſtico enim corpore ſeparati & diuina gratia nudati crudeliter ab aduerſario flagellabantur, incidentes in morbos & difficiles adfectiones & in alias ærumnas & calamitates: hæc enim conſueuit diabolus inferre hominibus.* Iam quum generalis hæc veterum, tam *Græcorum* quam *Latinorum* ſententia ſit, quod hæc extraordinaria poteſtas apoſtolica fuerit, ab ordinaria excommunicationis poteſtate diſtincta; non deprehendimus, eos in vlla excommunicationis formula hanc phraſin *traditionis Satanæ*, adhibuiſſe; vtpote exploratum habentes, eccleſiam, ceſſante poteſtate miraculorum, apoſtolicam illam poteſtatem infligendi excommunicatis per Satanam calamitates corporales nullo ſibi iure arrogare poſſe. CASSIANVS [*i*] quidem ſe noſſe dicit viros ſanctos, pro leuiſſimis quibuſque delictis corporaliter traditos Satanæ vel infirmitatibus magnis. Verum hoc per ipſam manum Dei eiuſque caſtigationes, non per cenſuras factum eccleſiæ, quæ viros ſanctos non excommunicabat, nec alios quoſcumque ob peccata leuiſſima. Auctor vitæ AMBROSII [*k*] narrat, quum res ei aliquando fuerit cum homine flagi-

ἁμαρτημάτων, ἀλλ᾽ ὑπὲρ πλείονος εὐδοκιμήσεως· Πολλὰ τοιαῦτα γίνεται, καὶ νῦν· ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἱερεῖς οὐ πάντας ἴσασι τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἀναξίως τῶν μυστηρίων μετέχοντας, ὁ Θεὸς πολλάκις τοῦτο ποιεῖ, καὶ παραδίδωσιν αὐτοὺς τῷ Σατανᾷ· ὅταν γὰρ νόσοι, ὅταν ἐπιβουλαί, ὅταν πένθη καὶ συμφοραὶ συμβαίνωσιν, ὅταν ἄλλα τινὰ τοιαῦτα, διὰ τοῦτο γίνεται· καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος δηλοῖ, οὕτω λέγων· διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄῤῥωστοι καὶ κοιμῶνται ἱκανοί.

(*h*) Theodor. in 1 Tim. I, 20. τῷ διαβόλῳ - παρέδωκε τούτους ὡς δημίῳ πικρῷ· --- τοῦ γὰρ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος χωρισθέντες, καὶ τῆς θείας χάριτος γυμνωθέντες, πικρὰς παρὰ τοῦ δυσμενοῦς ἐδέχοντο μάστιγας, καὶ νόσοις καὶ παθήμασι χαλεποῖς περιπίπτοντες, καὶ ζημίαις καὶ συμφοραῖς ἑτέραις.

(*i*) Caſſian. collat. VII. c. XXV. vid. ſub anteced. litt. (e) pag. 110.

(*k*) Paulin. vit. Ambroſii. Quum deprehendiſſet auctorem tanti flagitii, ait, Oportet illum tradi Satanæ in interitum carnis, ne talia aliquis in poſte-

tio-

tioſo, dixiſſe ipſum, oportere illum tradi Satanæ in interitum carnis, ne talia aliquis in poſterum auderet admittere: eodemque momento, quum adhuc ſermo eſſet in ore AMBROSII, ſpiritum immundum eum arreptum diſcerpere cœpiſſe. Verum hoc, ſi ita ſe habet, ſingulare exemplum fuit apoſtolicæ & miraculoſæ poteſtatis adhuc reſiduæ in AMBROSIO, cui vix vllum exemplum conſimile in omni hiſtoria eccleſiaſtica inuenias. In antiquis canonibus huius phraſis vſus rariſſimus eſt. BASILIVS [l] ſemel eius meminit, & GRATIANVS epiſtolam citat PELAGII pontificis *Romani* [m], in qua hæc legantur: *Apoſtolicæ auctoritatis exemplo didicimus, errantium & in errorem mittentium ſpiritus tradendos eſſe ſatanæ, vt blaſphemare dediſcant.* Verum hiſce in locis nihil amplius videtur ſignificare quam excommunicationem, ſiue eiectionem de eccleſia, quæ ſpiritualis ratio eſt tradendi Satanæ, ſine reſpectu habito ad corporalem infeſtationem. Omnes enim in hoc conſentiunt, poſt apoſtolorum tempora talem poteſtatem generatim miniſtris eccleſiæ haud eſſe tributam. Et hanc ob cauſſam PETRVS MOLINAEVS, ab eccleſia reformata in *Gallia* in ſynodo *Aleſii* anno MDCXX. habita, cui ipſe præfuit moderator, hanc excommunicationis formulam interdictam eſſe adfirmat. *Prudenter cautum eſt*, inquit [n], *a ſynodo nationali Alenſi, ne quis deinceps in excommunicationibus vtatur hac loquendi formula, TRADENDI SATANAE, nec vibret in quemquam ANATHEMA MARANATHA, --- quæ ab eis ſolis vibrari poteſt, qui norunt arcana reprobationis, & Deo reuelante ſciunt, an, qui excommunicatur, peccet in ſpiritum ſanctum, aut peccato ad mortem, id eſt impœnitentia ad mortem vſque duratura, pro quo peccato Ioannes negat orandum eſſe.* Prohibitio vſurpationis formulæ *Anathema Maranatha* heic facta ad aliam nos deducit diſquiſitionem, Quid veteres per hæc vocabula intellexerint; & num iis vmquam, tamquam formula excommunicationis, vſi ſint?

rum audeat admittere. Quem eodem momento, quum adhuc ſermo eſſet in ore ſacerdotis ſancti, ſpiritus immundus arreptum diſcerpere cœpit.

(l) Baſil. can. VII. *σχεδὸν γὰρ ὅλην γενεὰν ἄνθρωποι παρεδόθησαν τῷ σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ ἀσχημονεῖν. Fere tota hominis ætate Satanæ traditi ſunt, vt diſcant non ſe turpiter gerere.*

(m) Pelag. ap. Gratian. cauſſ. XXIV. quæſt. III. c. XIII.

(n) Molin. vates, ſeu de bonis maliſque prophetis lib. II. c. XI. p. 114. (p. 72. 73. edit. Gorinchem. MDCLXXII.)

§. XVI.

[illegible] XVI.

[illegible] Anathema Maranatha? Etiam [illegible] *ulla ihuiusmodi excom-* [illegible] *formula* [illegible] *antiqua* [illegible]*merit.*

[illegible] vocabulum est [illegible] canonibus & o- [illegible] tione [illegible]. Con- [illegible] suos [illegible] concludit verbis, *ana-* [illegible] a communione ec- [illegible] sine poenitentia quis- [illegible] horum canonum [illegible] tulerit. Et hic [illegible] aliorum conciliorum [illegible] damnatus illa for- [illegible]: *Etiamsi nos aut angelus* [illegible] *praeter quam* [illegible] *evangelizavimus* [illegible] *anathema* [illegible]. Sed voca- [illegible] frequenter [illegible] *Maranatha* addi- [illegible] ipso dicuntur inter veteres, & [illegible] vsi in formula aliqua excommunicationis. [illegible] es [illegible] vocabulum *Hebraeum* esse dicit & significare, [illegible] speciatim hoc adiicit ad [illegible] [illegible] evangelii privilegiis abutebantur, quantum- [illegible] venisset. *Per unum hoc verbum* (ana- [illegible] *nes* [illegible], *qui membra sua faciebant membra* [illegible] *offendebant per immolata idolis, eos, qui* [illegible] *atque non credebant resurrectionem.* — *Qua-* [illegible] *est, & cur voce Hebraea? Quoniam* [illegible] *erat festus.* — *Eorum fastum comprimens ne Gra-* [illegible] *lingua est usus.* — *Quid est dicere* [illegible] *anatha?*

[illegible] Lib. IV. c. XXX. mentionem eius facit, tanquam [illegible] excommunicationis a Spiritu [illegible] Ego propterea non [illegible] officium meum; sed cum episcopis, quos congi[illegible] talia erga me egerant, anathematizavi, & una cum [illegible] auctoritate statui, nec [illegible] sum, & si aliquis deinceps [illegible] [illegible] *anatha* [illegible] Dei & sanctorum [illegible]

[illegible] (Dan. [illegible] Schol. [illegible] sancti [illegible]) [illegible]

[illegible]

[illegible] P [illegible] *Domi-*

Dominus noſter venit. Quanam ergo de cauſſa hoc ipſum dicit? Diſpenſationis domini ſermonem confirmans, eo quod ex iis maxime compoſuerit ſemina reſurrectionis. Nec hoc ſolum, ſed illos etiam pudore adficiens. Quaſi diceret: Communis omnium dominus tantum dignatus eſt deſcendere; vos autem in iiſdem eſtis & perſeueratis peccare. HIERONYMVS [q] ait: *Maranatha magis Syrum eſt quam Hebræum: Tamen ex confinio vtrarumque linguarum aliquid & Hebræum ſonat, & interpretatur: Dominus noſter venit.* Applicat autem hoc contra peruerſitatem iudæorum & aliorum, qui aduentum *CHRISTI* negabant, quando pergit: *Vt ſit ſenſus, Si quis non amat dominum Ieſum, anathema ſit: Et illo completo deinceps inferatur, dominus noſter venit. Quod ſuperfluum ſit aduerſus eum odiis pertinacibus velle contendere, quem veniſſe iam conſtet.* Idem ſenſus ei datur ab HILARIO diacono, & PELAGIO, qui ſub nominibus AMBROSII [r] & HIERONYMI [s] ſcripſerunt. Et hæc interpretatio tamquam optima ab ESTIO & LIGHTFOOTO acceptatur. Vt adeo ſecundum hunc ſenſum *Maranatha* non potuerit eſſe pars excommunicationis, ſed ratio duntaxat pronuntiandi anathema contra illos, qui odium ſuum in *CHRISTVM* declararent, eius aduentum negantes, vel verbis, vt iudæi faciebant, blaſphemantes *CHRISTVM, IESVM*que vocantes anathema; vel malis operibus, quemadmodum faciebant illi, qui ſub nomine chriſtiano irreligioſius viuebant.

VERVMTAMEN alii ex veteribus id de futuro aduentu *CHRISTI* interpretantur. Velut AVGVSTINVS, qui *Maranatha* vocabulum *Syrum* eſſe dicit & ſignificare, *donec dominus* [t] *redeat.* Et ſpeciatim id applicat contra *Arianos*, qui non recte di-

ἐστι μαραναθά; ὁ κύριος ἡμῶν ἦλθε· τίνος δὲ ἕνεκεν αὐτὸ τοῦτό φησι; τὸν τῆς οἰκονομίας βεβαιῶν λόγον, ἐξ ὧν μάλιστα τὰ σπέρματα τῆς ἀναστάσεως συντέθεικεν· οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ἐντρέπων· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὁ κοινὸς πάντων δεσπότης καταβῆναι τοσοῦτον κατηξίωσε, καὶ ὑμεῖς ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐστε, καὶ ἐπιμένετε ἁμαρτάνοντες.

(q) Hier. epiſt. CXXXVII. ad Marcellam.

(r) Ambroſ. in 1 Cor. XVI. *Maranatha* magis Syrum eſt quam Hebræum: tamen ex ſermone vtrarumque linguarum aliquid Hebræum ſonat & interpretatur, *Dominus noſter venit.*

(s) Hieron. in 1 Cor. XVI. Interpretatur, *Dominus noſter venit.*

(t) Aug. epiſt. CLXXVIII. ſiue altercatio cum Paſcentio. *Anathema* Græco ſermone dixit, *condemnatus*: *Maranatha* definiuit, *Donec dominus redeat.*

can-

cantur dominum amare, quia eius diuinam naturam negent. HAMMONDVS & plures alii recentiores interpretes [u], *Maranatha* hoc ſenſu accipiunt, *Dominus veniet ad iudicium*, quemadmodum *Iudas* apoſtolus ait: *Ecce venit dominus cum ſanctis millibus ſuis, vt ferat iudicium aduerſus omnes, & redarguat, quicumque ex ipſis ſunt impii*, cetera. Et ſtatuunt, hoc reſpondere tertiæ & grauiſſimæ ſpeciei excommunicationis inter iudæos, quam dixerunt *Schammatha*. Dicunt enim, apud Iudæos tres excommunicationis ſpecies in vſu fuiſſe, נדוי, *Niddui*, חרם, *Cherem*, & שמתא, *Schammatha*. *Niddui*, ex eorum ſententia, prima & leuiſſima excommunicationis ſpecies erat, qua quiſpiam ab ſynagoga aliorumque conſortio triginta dies ſeparabatur, ſi reſipiſceret: Sin minus, tempus duplicabatur ad dies ſexaginta, & ſi adhuc in animi obſtinatione perſeueraret, ad nonaginta dies prorogabatur. Si adhuc eſſet contumax, ſolemniore puniebatur excommunicatione, dicta *Cherem*, quæ reſpondet *anathemati*, quia peccatori cum diris & horrendis maledictionibus, ex lege *Moſis* ſumtis, infligebatur. Tertia ſpecies, vocata *Schammatha*, omnium erat grauiſſima, per quam homo poſt omnia humana media a reipublicæ pariter ac eccleſiæ communione ſine ſpe vmquam redeundi ſeparabatur, & ſoli diuino iudicio penitus deſtinabatur. Vocabulum *Schammatha* hoc reſpectu dicitur ſignificare, vel *Ibi mors*, vel, *Erit deſolatio*, vel, *Dominus veniet*. Quæ vltima vocis etymologia vocabulo *Maranatha* reſpondet. Iam ex hac analogia & ſimilitudine nominis hi viri docti hanc excommunicationis formulam in eccleſiam chriſtianam ſub nomine *Maranatha* receptam eſſe credunt. Verum huic ſententiæ illud maxime aduerſatur, quod CHRYSOSTOMVS & HIE-

--- Non ergo recte dicitur dominum amare, qui dominum & Dei vnius audet ſubſtantiam ſeparare &c.

(u) Vid. Poli ſynopſ. criticor. in 1 Cor. XVI, 22. Tres erant apud iudæos anathematis, ſiue excommunicationis ſpecies; 1. נדוי, *Niddui* (g) hoc eſt, *profligatio*, a familiari conſortio, ad 4 paſſus, 2. חרם, *Herem*, quod ſolemnior erat, cum execrationibus additis e lege Moyſis, quo vtebantur in eum, qui monitus non reſipiſcebat. 3. שמתא, *Sumatha*, quod heic *Maranatha*. Illud autem שמתא varie ἐτυμολογίζεται vel 1. שם מיתה, *ibi mors*: vel 2. שממא תהא, *erit deſolatio*: vel 3. שם אתא, *Nomen*, i. e. Iehoua, ſiue Dominus, *venit*.

Otho lexic. Rabbinic. p. 180. 181. 182.

RONYMVS & reliqui memorati patres hoc vocabulum non ita intelligant. Accedit, quod in nulla antiqua excommunicationis formula illud vocabulum *Maranatha* aut aliud quoddam ſimile occurrat. Præterea autem quæſtio poteſt fieri, Num vllam eiuſmodi excommunicationem (quocumque demum nomine vel formula) habuerint, quæ fuerit totalis, finalis & irreuocabilis; ita vt homines eccleſiæ communione excluſerint ſine vlla ſpe vmquam redeundi; atque ita eccleſiæ preces pro illis omnino ceſſare fecerint, immo potius reliquos eccleſiæ ciues ad Deum orandum impulerint, vt ex numero viuentium eos exturbare, & hoc ipſo eccleſiam a malis conſiliis & conatibus ac poteſtate ſeductionis eorum liberare vellet. Hæc quæſtio diuerſis conſtat partibus, adeoque, vti proponitur, ad eam reſponderi cum aliqua diſtinctione oportet Primum enim nihil certius eſt nihil exploratius, quam quod eccleſia nonnumquam totalem, finalem & irreuocabilem excommunicationis ſententiam pronuntiauerit aduerſus quoſdam atrociorum facinorum reos, pœnitentiæ eos ad omnem vitam ſubmittendo, externamque pacem ac communionem in hora mortis, ad exemplum aliis ſtatuendum terroremque incutiendum, ipſis denegando; non tamen miſericordiam Dei præcludendo, nec precum beneficium denegando, ſed ad ſpem gratiæ, ſi vera ſit eorum pœnitentia, in extremo & falli neſcio Dei iudicio conſequendæ eos excitando. Hoc ſenſu, inquam, certiſſimum eſt, eccleſiam ſæpenumero ſententiam excommunicationis feciſſe irreuocabilem, quemadmodum poſthac pluribus demonſtrabitur [*].

§. XVII.

Num excommunicatio vmquam pronuntiata ſit cum exſecratione, ſiue per modum deuouendi homines exitio temporali.

VERVM id deinde non adeo liquet, eccleſiam cenſuris ſuis exſecrationem iungere, hominesque temporali exitio deuouere conſueuiſſe, omnino pro illis orare recuſando, vel adeo contra eos orando, vt Deus de numero viuentium eos tollere, atque hac ratione eccleſiam ſuam a malitioſa eorum poteſtate, machinationibus & ſeductione liberare vellet. HVGO GRO-

(*) Lib. XVII.

TIVS

TIVS [x] huius anathematis ſane rariorem putat fuiſſe vſum, non tamen nullum. Nam in *Iulianum*, quum defectioni adderet machinationes euertendi chriſtianiſmi, vſam eſſe eccleſiam iſto extremæ neceſſitatis telo, & a Deo eſſe exauditam. Hoc factum eſſe exiſtimat in imitationem iudaici *Schammatha*. Nam ſi qui in graue aliquod delictum lapſi multos eodem traherent, in eos non illud commune ἀνάθεμα, ſed grauius atque atrocius vſurpatum eſſe dicit. Id Hebræos vocaſſe שמאתא *Deus venit*, & *Paulum* poſtea Μαραναθὰ, eodem ſignificatu. Nam *Maranatha* denotare, *Dominus venit*: Eaque voce orari [y] Deum, vt quam primum talem maleficum & ſeductorem coërceat, vel alio modo, vel etiam cum tollendo ex hominum numero. Cuiuſmodi anathematis exemplum ab apoſtolo *Paulo* dari iudicat Gal. V, 12. quando dicit: *Vtinam etiam abſcindantur, qui vos inquietant.* Eruditus HICKESIVS in hac materia in GROTII concedit ſententiam, non videns viam aliam reddendi rationem pro tot precibus, a chriſtianis pro perdendo *Iuliano* ad Deum factis. Nonnullos quidem dicit pro eius reſipiſcentia & conuerſione precatos eſſe, vtpote credentes, fieri poſſe, vt de errorum profundo in lucem veritatis ruſus emergeret. Ita ex SOZOMENO narrat [z], *Didymum Alexandrinum* pro ipſo ieiuniis & orationibus vacaſſe. Alios autem pro accelerando ei exitio oraviſſe, quod eum ad reſipiſcendum prorſus ineptum & peccato ad mortem, pro quo non ſit rogandum, adſtrictum eſſe ſtatuerent. Tum pergit naturam defectionis eius, deuotum animi ipſius adfectum erga diabolum, & contumeliam in *CHRISTVM*

(x) Grot in Luc. VI, 22. (tom. II. vol. I. p. 379. a.)

(y) Ibid. p. 378. b. lin. 1. ſeqq.

(z) Hick's *Anſwer* to Julian chap. 6. p. 140. ex Sozom. lib. VI. c. II. καθ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν καὶ Δίδυμος, ὁ ἐκκλησιαστικὸς φιλόσοφος, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διατρίβων, οἷα γε τοῦ βασιλέως εἰς τὴν θρησκείαν διασφαλέντος, περίλυπος ὤν, διά τε αὐτὸν ὡς πεπλανημένον, καὶ διὰ τὴν καταφρόνησιν τῶν ἐκκλησιῶν, ἐνήστευέ τε, καὶ τὸν θεὸν περὶ τούτου ἱκέτευεν. *Eodem die Didymus quoque eccleſiaſticus philoſophus Alexandriæ degens, quum, vtpote imperatore aduerſus religionem peccante, grauiſſimo dolore adficeretur, tum propter ipſum vario errore deceptum, tum ob contumeliam eccleſiarum*, ieiuniis & orationibus vacabat.

et chriſtianos oſtendere. Vnde concludit [a], chriſtianos cum ratione eum conſideraſſe, tamquam extra omnem ſpem liberationis ex retibus Satanæ poſitum, atque adeo pro eius pernicie orauiſſe. Diuerſa alia argumenta addit, ad oſtendendam facti eorum æquitatem, quod *Iulianus* diabolica in *CHRISTVM* malitia [b] vſus ſit, & quod de perditiſſimis apoſtatis fuerit: Quod filium Dei conculcarit, & ſanguinem fœderis, per quem fuerat ſanctificatus, profanum duxerit, & ſpiritum gratiæ contumelia adfecerit: Quod animum ſuum obfirmauerit contra diuina miracula perinde ac *Pharao*, adeoque mirum non ſit, ſi plagas [c] *Aegyptiacas* ei orauerint: Quod impia & contumelioſa verba aduerſus viuum Deum acerbe proiecerit, vti *Senacherib*, & hoc ipſo effecerit, vt nonnulli cum *Hezekiah* Deum orarent [d], vt inclinet aurem ſuam & audiat, aperiat oculos ſuos & videat, quemadmodum filium Dei probro adficiat *Iulianus*; adeoque dicerent: „Domine Deus noſter, ſerua nos e manu iſtius, vt „cognoſcant omnia regna terræ, te dominum ſolum eſſe, & „Ieſum, quem *Iulianus* tanta contumelia adfecit, eſſe *CHRI-* „*STVM* filium tuum„: Quod GREGORIVS [e] NAZIANZENVS dicat, ipſum ea contra chriſtianos molitum eſſe, quæ nec *Diocletianus*, nec *Maximianus*, nec denique *Maximinus* in animum vmquam induxiſſent; fuiſſe ipſum *Ierobeamum*, *Achabum*, *Pharaonem* & *Nabuchodonoſorem*, & omnium vitia in ſe collegiſſe, defectionem nempe *Ierobeami*, crudelitatem *Achabi*, duritiem *Pharaonis*, ſacrilegium *Nabuchodonoſoris*; & quod hinc nemini mirum videri debeat, quod chriſtiani, tam idoneam habentes de tanti

(a) Ibid. p. 143.

(b) Ibidem p. 151.

(c) Nazianz. orat. inuectiu. II. p. 124. *τὴν ῥομφαίαν τε προεκαλέμεθα, καὶ τὰς Αἰγυπτιακὰς μάστιγας, καὶ δικάσαι τὴν ἑαυτῦ δίκην ἠξιῦμεν, καὶ διαναστῆναί ποτε διεκελευόμεθα κατὰ τῶν ἀσεβῶν, κ. τ. λ.. Gladium etiam & Aegyptiacas plagas prouocabamus, atque vt cauſſam ſuam ipſe iudicaret, tandemque aliquando aduerſus impios excitaretur, hortabamur.*

(d) Naz. orat. inuect. II. p. 123. 124.

(e) Nazianz. orat. inuect. I. p. 93. *ἃ μήτε Διοκλητιανὸς ὁ πρῶτος ἐνυβρίσας χριστιανοῖς, μήτε ὁ τῦτον ἐκδεξάμενος, καὶ ὑπερβαλὼν Μαξιμιανὸς, ἐνεθυμήθη πώποτε, μήτε Μαξιμῖνος, ὁ μετ᾽ ἐκείνυς καὶ ὑπὲρ ἐκείνυς διώκτης· --- ταῦτα ἐκεῖνος διενοεῖτο μὲν, ὡς οἱ τῶν ἀποῤῥήτων ἐκείνυ κοινωνοὶ, καὶ μάρτυρες.* Orat. II. p. 110. *Ἱεροβοὰμ εἰπεῖν, εἰκοσιότερον, ἢ Ἀχαὰβ τὸν Ἰσραηλίτην, τὰς παρανομωτάτυς, ἢ*

tyran-

tyranni conuerſione deſperandi rationem, pro eius exitio precati ſint, quia non alia ſpes liberationis eccleſiæ fuerit. „Et „ſi Deo, inquit, placeret, propter peccata noſtra eccleſiam, „tam capitalem *CHRISTI* hoſtem in eam immittendo, punire, & „*Iuliano* cuidam papiſtico imperium in nos permittere: Ego „heic declaro, me ipſum pro homine reſipiſcere neſcio habitu-„rum, adeoque interitum ei oraturum, quippe qua vna ſola ratio-„ne eccleſiam ab eius tyrannide liberari poſſe exiſtimem„. Hactenus vir ille doctus HICKESIVS de praxi priſcorum chriſtianorum, eorumque rationibus orandi pro exſtirpando *Iuliano* apoſtata.

HISCE addi poſſunt, quæ de morte IVLIANI narrat HIERONYMVS [*f*], *Eccleſia Chriſti*, inquit, *cum exſultatione cantauit: Diuiſiſti in ſtupore capita potentium.* Sic verba prophetæ habent ſecundum ſeptuaginta interpretum verſionem. Hanc exſultationem de ciuibus *Antiochenis* etiam memoriæ prodidit THEODORETVS [*g*]. Dicit enim, eos comperta *Iuliani* cæde, conuiuiis ac feſtiuitatibus vacare cœpiſſe, nec in eccleſiis ſolum ac martyriis tripudiaſſe; ſed in ipſis etiam theatris victoriam crucis prædicaſſe & illius oracula deriſiſſe. Omnes ſiquidem ſimul iunctos clamaſſe: *Vbinam ſunt vaticinia tua, ſtulte Maxime.* (Erat hic magus, quem conſuluerat *Iulianus.*) *Vicit Deus & Chriſtus eius.* Ita quoque de IVLIANO quodam, qui *Syrorum* lingua *Sabba* appellatus ſit, narrat [*h*], eo die, quo *Iulianus* imperator letalem plagam acceperit, oranti cædem illius reuelatam eſſe; quum enim lamentaretur & clementi Deo enixius ſupplicaret, repente illum fluentes lacrimas compreſſiſſe, & gaudio

Φαραὼ τὸν Αἰγύπτιον, ἢ Ναβουχοδονόσορ τὸν Ἀσσύριον, ἢ πάντα ταῦτα συνελόντες, ἵνα καὶ τὸν αὐτὸν ὀνομάσωμεν· ἐπεὶ καὶ τὰς πάντων κακίας εἰς ἑαυτὸν συλλεξάμενος φαίνεται, Ἱεροβοὰμ τὴν ἀποστασίαν, Ἀχαὰβ τὴν μιαιφονίαν, Φαραὼ τὴν σκληρότητα, Ναβουχοδονόσορ τὴν ἱεροσυλίαν, πάντων ὁμοῦ τὴν ἀσέβειαν.

(*f*) Hieron. in Habac III, 14.

(*g*) Theodoret. lib. III. c. XXVII. *Ἀντιόχου πόλις τὴν ἐκείνου μεμαθηκυῖα σφαγὴν, δημοθοινίας ἐπετέλει καὶ πανηγύρεις, καὶ οὐ μόνον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐχόρευον καὶ τοῖς μαρτύρων σηκοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς θεάτροις τοῦ σταυροῦ τὴν νίκην ἐκήρυττον, καὶ τοῖς ἐκείνου μαντεύμασιν ἐπετώθαζον· --- κοινῇ γὰρ πάντες ἐβόων, ποῦ σου τὰ μαντεῖα Μάξιμε μωρέ· ἐνίκησεν ὁ Θεὸς καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῦ.*

(*h*) Theodoret. ibid. c. XXIV. *κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐκεῖνος ἐδέξατο τὴν σφαγὴν, οὗτος ταύτης προσευχόμενος ἔγνω· --- Φασὶ, δὲ αὐτὸν ποτνιώμενον καὶ*

atque

atque hilaritate repletum eſſe, vultuque ſereno apparuiſſe, eaque re lætitiam animi ſui declaraſſe. Quam mutationem quum quidam conſpexiſſent, rogaſſe, vt cauſſam hilaritatis ſibi aperiret. Tum illum dixiſſe, ſilueſtrem aprum, vaſtatorem vineæ domini, pœnas tandem exſoluiſſe damnorum, quæ intuliſſet vineæ, & mortuum iacere, nec amplius inſidiaturum eſſe. His auditis, cunctos præ gaudio exſultaſſe & gratulatorium hymnum Deo ceciniſſe. Iam vero probabile omnino eſt, quod, qui ſuarum partium eſſe crediderunt, Deo gratias agere pro eius morte, non minus pro exitio illius antea preces ad Deum fuderint. Gratiarum actione declarabant, quas preces feciſſent, neque poterant non exſultare, quum Deus illas exaudiuiſſet. Hæc omnia iis quodam modo confirmantur, quæ dicit SOCRATES [i], quod nonnumquam homines de eccleſia eiicere conſueuerint cum imprecatione, quemadmodum de *Hermogene*, quodam epiſcopo *Nouatianorum*, notat, qui ob libros ſuos plenos impietatis ſolemniter excommunicatus fuerit, *μετὰ κατάρας, addita imprecatione*: quo ipſo maxime probabile eſt, aliquid amplius quam commune anathema, cuilibet excommunicationi addi ſolitum, ſignificari.

A SOCRATE [k] quoque memoriæ proditum eſt, quod *Alexander* epiſcopus *Conſtantinopolitanus* contra *Arium* precatus ſit, vt ſi quidem recta eſſet *Arii* ſententia, ipſe diem diſceptationi præſtitutum nequaquam videret. Sin vera eſſet fides, quam ipſe profiteretur, vt *Arius* impietatis pœnas lueret, quippe qui omnium malorum auctor eſſet. Atque ſic factum eſſe, auctor

τὸν φιλάνθρωπον ἀντιβολῆντα δεσπότην, ἐπισχεῖν μὴν ἐξαπίνης τὴν τῶν δακρύων φορὰν· διαχυθῆναι δὲ καὶ θυμηδίας πλησθῆναι, καὶ γανωθῆναι τὸ πρόσωπον, καὶ τῦτο μηνύσαι τὴν τῆς ψυχῆς ἡδονήν· ταύτην οἱ συνηθέστεροι τὴν μεταβολὴν αὐτῦ θεασάμενοι, μηνύσαι σφίσιν ἱκέτευσαν τῆς εὐφροσύνης τὴν ἀφορμήν· ὁ δὲ τὸν σῦν ἔφη τὸν ἄγριον, τὸν τῦ ἀμπελῶνος τῦ θείῳ πολέμιον, δίκας εἰσπεπρᾶχθαι τῶν εἰς τῦτον ἀδικημάτων, καὶ κεῖσθαι νεκρὸν, τῆς ἐπιβυλῆς πεπαυμένον· ταῦτα μεμαθηκότες ἐχόρευον ἅπαντες, καὶ τῷ θεῷ τὸν χαριστήριον προσέφερον ὕμνον.

(i) Socrat. lib. VII. c. XII. Ερμογένης, ὃς ἐπὶ βλασφήμοις συγγράμμασιν ὑπ' αὐτῦ μετὰ κατάρας ἐκκεκήρυκτο.

(k) Socrat. lib. I. c. XXXVII. ἡ αἴτησις ἦν τοιαύτη, εἰ μὲν ἀληθὴς ἡ Αρείυ δόξα, ἐκεῖνον τὴν ὡρισμένην ἡμέραν τῇ συζητήσει μὴ ὄψεσθαι· εἰ δὲ, ἣν αὐτὸς ἔχει πίστιν, ἀληθὴς, Ἄρειον τῆς ἀσεβείας δίκην διδόναι, τὸν πάντων αἴτιον τῶν κακῶν. Cap. XXXVIII. ἅμα τοῖς διαχωρήμασιν ἡ ἕδρα τότε παραυτίκα ἐκπίπτει, καὶ αἵμα-

noſter

[illegible] addit: poſtridie enim *Arium*, ano cum excrementis ipſi [illegible] delapſo & ſubſequuta ſanguinis copia, poſtremo tenuibus inteſtinis ſimul cum ſplene ac iecore effuſis, ignominioſa morte periiſſe. Idem ATHANASIVS [*l*] narrat in epiſtola ad *Serapionem*, qui eum dicit oraſſe, *Ἆρον Ἄρειον*, *tolle Arium*. Quæ omnia docent, quod in ſpecialioribus quibuſdam caſibus non dubitauerint ipſos malitioſos & inemendabiles apoſtatas exitio atque exſtirpationi deuouere.

VERVMTAMEN ab altera parte CHRYSOSTOMVS huic [illegible] maximopere repugnabat. Nam integram homiliam hoc de argumento habet. *Quod neque viui, neque mortui anathemate plectendi sint: Dogmata impia*, inquit [*m*], *& quæ ab hæreticis profecta, [illegible] anathematizare oportet: hominibus autem parcendum & pro ſalute [illegible] orandum.* Vbi, quemadmodum recte obſeruat GROTIVS [*n*], intelligit deſtrictum illud anathema, quo Deus rogatur, vt aliquem coërceat, vel aliter, vel etiam tollendo eum e medio. Contra quod diuerſis pugnat rationibus. 1. Quia [illegible] mortuus ſit non ſolum pro amicis ſuis, ſed & pro [illegible] pro tyrannis, pro magis, pro oſoribus, pro crucifigentibus [*o*]. 2. Quia geſtorum a Chriſto typos exprimat eccleſia, quotidie pro omnibus hominibus preces faciens [*p*]. 3. Quia religio chriſtiana pro proximo vitam potius fundi, [illegible] vitam ei eripi iubeat [*q*]. 4. Quia hoc iniuſta prærogatiuæ Chriſti vſurpatio ſit. *Quid* [*r*] *illud, quod anathema tu di-*

τὸ πλῆθος ἐπιπολάσαι, καὶ τὰ κοιλία τῶν ἐντέρων συνέτρεχε δὲ αὐτῷ [illegible] τε καὶ ἧπαρ.

(*l*) Athan. epiſt. ad Serap. tom. I. p. 671. (p. 341. edit. Pariſ. MDCXCVIII.)

(*m*) Chryſoſt. homil. LXXVI. de anathemate tom. I. p. 808. edit. Francof. τὰ αἱρετικὰ δόγματα τὰ παρ᾽ ὧν παρελάβομεν ἀναθεματίζειν χρή, καὶ τὰ ἀσεβῆ [illegible] ἐλέγχειν, πάντων δὲ φείδεσθαι ἀνθρώπων [illegible] καὶ εὔχεσθαι ὑπὲρ τῆς [illegible] σωτηρίας.

(*n*) Grot. in Luc. VI, 32.

(*o*) Chryſoſt. homil. LXXVI. tom. I. p. 909. (p. 804.) οὐχ ὑπὲρ φίλων μόνον καὶ [illegible] ἀπέθανεν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ ἐχθρῶν, ὑπὲρ τυράννων, ὑπὲρ γοήτων, ὑπὲρ μισούντων, ὑπὲρ τῶν σταυρωσάντων.

(*p*) Ibid. [illegible] τοὺς τύπους ἡ ἐκκλησία πληροῖ, καθ᾽ ἑκάστην ὑπὲρ πάντων τὰς ἱκετηρίας ποιοῦσα.

(*q*) Ibid. (p. 801. ed. Francof.) ἐκεῖ φησιν, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. ἐνταῦθα δὲ καὶ θνήσκειν ὑπὲρ τοῦ πλησίον.

(*r*) Ibid. p. 805. τί ἐστιν, ὃ λέγεις ἀνάθεμα; ἀλλ᾽ ὅτι ἀνάθεμα ἔστω διαβόλῳ, καὶ

cis,

cis, niſi adſeratur diabolo, nec vltra locum ſalutis obtineat, ſed alienus ſit a Chriſto? Heus, qui tu tantæ auctoritatis? qui tantam tibi vſurpas potentiam? Cur dignitatem aſſumis filii Dei, qui ſedebit & ſtatuet oues a dextris & hircos a ſiniſtris. 5. Apoſtolos dicit non habuiſſe eiuſmodi conſuetudinem in excommunicatione. Sic enim eos hæreticos [*s*] eiciſſe ex eccleſia, quaſi effodiendus eſſet dexter oculus, vel membrum aliquod deſecandum, magnum ſuæ συμπαθείας & doloris indicium præ ſe ferentes: hæreſes quidem redarguiſſe & eiciſſe, nulli autem hæreticorum hanc anathematis pœnam adhibuiſſe. 6. Rem abſurdam & impiam eſſe dicit, ſiue is, qui anathemate feriatur, viuat & adhuc in mortali vita ſuperſit, ſiue mortuus ſit. *Quodſi* [*t*] *adhuc ſupereſt, impie agis, qui eum, qui a malo in bonum ſe vertere poteſt, crudeliter abſecas: ſin mortuus eſt, multo magis crudelis es. Quia domino ſuo ſtat vel cadit, non iam ſub iure humano exſiſtens.* Ex quibus omnibus concluſionem modo memoratam elicit: *Dogmata* [*u*] *impia & quæ ab hæreticis profecta arguere & anathematizare oportet, hominibus autem parcendum & pro ſalute ipſorum orandum.* Sunt, qui dubitant, an hæc homilia de genuinis CHRYSOSTOMI ſermonibus ſit, ſed ſine idonea ratione; quia materia & ſtilus, obſeruante DV PINIO, eam ab ipſo ſcriptam eſſe arguit, nec deſunt alia argumenta, quibus eam genuinum CHRYSOSTOMI fœtum eſſe probari poteſt. SIXTVS SENENSIS [*x*] & HABER-

μηκέτι χώραν σωτηρίας ἐχέτω, γινέσθω ἀλλότριος ἀπὸ τοῦ χριστοῦ· καὶ τίς εἶ σὺ ταύτης τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς μεγάλης δυνάμεως; τότε γὰρ καθίσει υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων.

(*s*) Ibid. ὡς τὸν ὀφθαλμὸν τὸν δεξιὸν ἐξορύττοντες, οὕτω τὰς αἱρετικὰς ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἀπέβαλον· ὅπερ ἔνδειξιν ἔχει τῆς μεγάλης αὐτῶν συμπαθείας καὶ ἀλγηδόνος, ὡς ἐπικαιρίου μέλους γινομένης ἀποκοπῆς· --- τὰς μὲν αἱρέσεις διήλεγχον καὶ ἀπέβαλον, οὐδενὶ δὲ τούτων τῶν αἱρετικῶν ταύτην ἐπιτιμίαν προσῆγον.

(*t*) Ibid. p. 805. ἢ γὰρ ζῇ καὶ πάρεστιν ἐν τῷ θνητῷ βίῳ τούτῳ, ἢ τέθνηκεν, ὃν ἂν ἀναθεματίζειν προῄρησαι· εἰ μὲν ὂν ἔτι περίεστιν, ἀσεβεῖς ἀποκόπτων τὸν ἐν τρεπτότητι ὄντα, καὶ μετατεθῆναι δυνάμενον ἐκ τοῦ κακοῦ εἰς τὸ ἀγαθόν· εἰ δὲ τέθνηκεν, πολλῷ μᾶλλον· τί δήποτε; ὅτι τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει ἢ πίπτει, οὐκέτι ὑπὸ ἐξουσίαν ἀνθρωπίνην τυγχάνων.

(*u*) Vid. ſub litt. anteced. (m).

(*x*) Sixt. Senenſ. biblioth. lib. VI. annotat. CCLXVII. Quum tot locis Chryſoſtomus excommunicationis eccleſiaſticæ auctoritatem defendat, veriſimile non eſt, vt mutata ſententia voluerit eam hoc loco damnare, ſed hoc magis credendum eſt, eum hanc homiliam protuliſſe aduerſus quoſdam temerarios &

TVS

TVS [y] putant, quod anathema hæreticis dici improbet a privatis & idiotis: Sed vero planum eſt, ipſum argumentari contra publicum non minus quam priuatum eius vſum, eo quidem ſenſu, quo ille id accipit: Quod nimirum impia dogmata non homines oporteat anathematizari: Quod pro ipſis hæreticis debeamus orare, quando eorum damnamus errores; eorumque deſiderare conuerſionem, non deſtructionem. Res vna ſola, quæ hinc vere inferri poteſt, eſt, quod CHRYSOSTOMVS in hac materia diuerſam ab aliis quibuſdam ſententiam habuerit. Iſti quidem putabant, dari quoſdam caſus, in quibus pro malitioſorum & inemendabilium peccatorum, velut *Iuliani*, interitu orari liceat, ſi ſpes omnis de eis decollauerit, nec vlla via alia eccleſiam ab eorum furioſis conſiliis liberandi conſpiciatur, niſi per eorum deſtructionem. Ille autem exiſtimabat, non dari eiuſmodi caſum; ſed vnumquemque veniam poſſe conſequi, quoad viuat in hoc mundo, etiamſi peccatum commiſiſſet, aliis dictum irremiſſibile, in ſpiritum ſanctum, & peccatum ad mortem, cuius ille notionem habebat a notione, quam habebant nonnulli alii, prorſus diuerſam; adeoque pro hominum conuerſione & ſalute, non pro eorum deſtructione, orandum eſſe contendebat. Hæc, quantum ego quidem iudicare poſſum, diuerſa veterum ſententia fuit de hac difficillima materia. Neque mirum eſt, in re tam graui & ardua alios ab aliis diſſenſiſſe, ſiquidem nec recentiores idem omnes ſentiunt, ſed nonnullæ eccleſiæ, quemadmodum antea e MOLINAEO oſtendimus, omnem iſtiuſmodi excommunicationem interdicunt, vtpote quæ ſine ſpeciali reuelatione adhiberi commode haud poſſit. Ego materiam iſtam ab vtraque parte dextre propoſui, & iam libero prudentis cuiuſque lectoris iudicio eam relinquo dirimendam.

indoctos, qui, quum non eſſent eccleſiæ paſtores, nec vllam haberent excommunicandi poteſtatem, tamen odio & contentione inducti dogmata ab ipſis non intellecta vna cum auctoribus eorum temere damnabant & anathemate notabant.

(y) Habert. archieratic. p. 747. Multa S. Chryſoſt. homil. de anathemate tom. I. editionis Ducæi, vbi anathema cuique dici improbat: ſed a priuatis primo: & ab idiotis, vt ibidem exprimit: deinde cum odio in perſonas ipſas & cum diſpendio caritatis.

LIBRI DECIMI SEXTI
CAPVT TERTIVM
DE PERSONIS, QVIBVS POENAE ECCLESIASTICAE INFLIGI POTVERINT, ET DE CRIMINIBVS, PROPTER QVAE INFLICTAE SINT.

§. I.

Omnes eccleſiæ ciues, in graue aliquod & offenſionem publicam habens crimen delapſi, eccleſiaſticis pœnis ſine vlla exceptione obnoxii.

POENARVM eccleſiaſticarum natura diuerſiſque earum ſpeciebus hactenus explicatis, ſequitur iam proxime, vt, quibus perſonis, & propter quæ crimina, inflictæ eæ ſint, diſpiciamus. Quod ad eos attinet, quibus pœnæ ſiue cenſuræ eccleſiaſticæ infligi conſueuerint, omnes illi erant, qui poſt baptiſmum grave aliquod crimen cum publica aliorum offenſione admiſiſſent, ſiue eſſent mares ſiue feminæ, ſiue ſacerdotes ſiue populus, ſive pauperes ſiue diuites, ſiue magiſtratus ſiue ciues. Diſciplina enim eccleſiaſtica nullum adhibebat diſcrimen, niſi quum coniuncta peccantium multitudo impediret, quo minus cenſuræ eccleſiaſticæ in executionem dari poſſent, vel ſi periculum eſſet, ne ſeuera earum executio plus damni quam commodi adferret. Infidelium nulla in hac re habebatur ratio, vtpote qui non erant eccleſiæ membra: ſecundum illud *Pauli* apoſtoli, 1 Cor. V, 12. *Quid mea intereſt etiam de extraneis iudicare? nonne de iis, qui intus ſunt, vos iudicatis? Tollite igitur iſtum improbum ex vobis ipſis.* Catechumeni gentilibus & chriſtianis quaſi intermedii erant, candidati ſolum baptiſmi, nec dum ad perfectam communionem per lauacrum regenerationis & adoptionis admiſſi, neque adeo proprie ad eos ſpectabat diſciplina eccleſiaſtica, niſi quatenus ad inferiorem ordinis ſui claſſem deiiciendi eſſent, ſi crimen, quod eiuſmodi deiectionem commereret, commiſiſſent; qua de re nonnihil iam diximus, de catechumenorum inſtitutione ediſſerentes[*]. Heic diſciplinam

[*] Lib. X. c. II. § XVII. vol. IV. p. 40. 41. 42.

acci-

accepimus, quatenus ad ſic dictos τελείους, hoc eſt homines, qui in perfecta eccleſiæ communione erant, ſpectabat.

§. II.

Feminæ non minus quam mares.

IN irrogandis cenſuræ eccleſiaſticæ pœnis nulla ſexus, nulla dignitatis habebatur ratio. Nam feminæ diſciplinæ æque obnoxiæ erant atque mares. VALESIVS [a] raro mulieres ad publicam pœnitentiam coactas eſſe dicit, & BONA [b] numquam id factum eſſe putat, ſaltem primis eccleſiæ ſæculis, ſed priuatim eas fleuiſſe, ieiunaſſe & alia pœnitentiæ opera exercuiſſe. Et nonnulli canonem iſtum BASILII [c] hoc ſenſu acceperunt, vbi dicit: *Adulterio pollutas mulieres, & confitentes ob præuaricationem quomodocumque conuictas,* δημοσιεύειν ἐκώλυσαν οἱ πατέρες *publicare quidem patres noſtri prohibuerunt.* Enim vero CYPRIANVS & TERTVLLIANVS & vetuſtiores canones iſtiuſmodi diſcrimen non adhibent. Neque probabile eſt, quum plurimis ex viris & feminis tempore perſecutionis in idololatriam prolapſi ſint, illos publicam has priuatam egiſſe pœnitentiam. CYPRIANVS enim numquam de alia niſi publica exomologeſi ſiue confeſſione, & publica manuum impoſitione [d] ad reconciliandos pœnitentes poſt lapſum loquitur. Et vero ſi commodum fuiſſet, tale diſcrimen adhibere inter viros & fe-

(a) Valeſ. in Socrat. lib. V. c. XIX. Raro mulieres ad publicam pœnitentiam cogebantur.

(b) Bon. rer. liturgic. lib. I. c. XVII. §. V. Mulieribus numquam publica pœnitentia, ſaltem primis eccleſiæ ſæculis, imponi ſolebat; ſed priuatim flebant, ieiunabant & alia pœnitentiæ opera exercebant.

(c) Baſil. c. XXXIV. τὰς μοιχευθείσας γυναῖκας, καὶ ἐξαγορευούσας δι' εὐλάβειαν, ἢ ὁπωσοῦν ἐλεγχομένας, δημοσιεύειν μὲν ἐκώλυσαν οἱ πατέρες ἡμῶν.

(d) Cyprian. de lapſis p. 128. (p. 97. edit. Amſtelod.) Agite pœnitentiam plenam, dolentis ac lamentantis animi probate mœſtitiam. Nec vos quorumdam moueat aut error improuidus, aut ſtupor vanus, qui, quum teneantur in tam grandi crimine, percuſſi ſunt animi cæcitate, vt nec intelligant delicta, nec plangant. — Iniuſte ſibi placentes, & tranſpunctæ mentis alienatione dementes, domini præcepta contemnunt, medelam vulneris negligunt, agere pœnitentiam nolunt. Ante admiſſum facinus improuidi, poſt facinus obſtinati; nec prius ſtabiles, nec poſtmodum ſupplices: quando debuerant ſtare ſe opinantur &c.

Id. epiſt. X. al. XVI. p. 37. (p. 191. edit. Amſtelod.) Quum in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam iuſto tempore, & ſecundum diſciplinæ

minas,

minas, ſi vllam ciuſmodi diſtinctionem in eccleſiæ praxi habuiſſet cognitam. Siue autem pœnitentia eſſet publica ſiue priuata, res eadem erat, quod ad diſciplinæ in eos exercitium. Nam vtique a communione excludebantur, idque ſæpius ad multos annos, nonnumquam etiam ad ipſam horam mortis, quemadmodum ex multis canonibus concilii *Illiberritani* [*e*], *Ancyrani* [*f*] aliorumque apparet. Et hoc ſatis indicat, mulieres non minus quam viros cenſuræ eccleſiaſticæ fuiſſe obnoxias. Quid? quod indubitata exempla ſint mulierum, quæ publicam pœnitentiam egerunt, vt BONA fatetur, tempore HIERONYMI. Hic enim loquens de *Fabiola*, opulenta matrona *Romana*, quæ, quum a primo marito ſuo propter adulterium ſe ſeparaſſet, alteri nupſerat, & poſtea, agnita facti illegitima ratione, pœnitentiam agebat, *Quis crederet*, inquit, *vt poſt mortem ſecundi viri in ſemet ipſam reuerſa --- ſaccum indueret, vt errorem*

ordinem ad exomologeſin veniant, & per manus impoſitionem epiſcopi & cleri ius communicationis accipiant: nunc crudo tempore, perſecutione adhuc perſeuerante, nondum reſtituta eccleſiæ ipſius pace, ad communionem admittuntur, & offertur nomen eorum, & nondum pœnitentia acta, nondum exomologeſi facta, nondum manu eis ab epiſcopo & clero impoſita, euchariſtia illis datur. &c.

(*e*) Concil. Illiberrit. c. V. Si qua *domina* furore zeli accenſa flagris verberauerit ancillam ſuam, ita vt in tertium diem animam cum cruciatu effundat; eo quod incertum ſit, voluntate, an caſu occiderit; ſi voluntate, *poſt ſeptem annos;* ſi caſu, poſt quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, ad communionem placuit admitti. Can. VIII. *Feminæ*, quæ nulla præcedente cauſſa, reliquerint viros ſuos, & ſe copulauerint alteris, *nec in fine accipiant communionem.* Can. X. Quod ſi ducitur ab eo, qui inculpatam reliquit vxorem, & eum ſciuerit habere vxorem, quam ſine cauſſa reliquit; placuit, *nec in fine huius dari communionem.* Can. XII. *Mater*, vel *parens*, vel quælibet fidelis, ſi lenocinium exercuerint, eo quod alienum vendiderint corpus, vel potius ſuum, placuit, *eas nec in fine accipere communionem.* Vide ſis etiam can. XIII. XIV. LXIII. LXV.

(*f*) Concil. Ancyr. can. XXI. Περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἐκπορνευουσῶν, καὶ ἀναιρουσῶν τὰ γεννώμενα, καὶ σπουδαζουσῶν φθόρια ποιεῖν, ὁ μὲν πρότερος ὅρος μέχρις ἐξόδου ἐκώλυσεν· καὶ τούτῳ συντίθενται· φιλανθρωπότερον δέ τι εὑρόντες, ὡρίσαμεν δεκαετῆ χρόνον κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς ὡρισμένους. *De* mulieribus, *quæ ſunt fornicatæ & fœtus in vtero perimunt, & fœtuum necatoriis medicamentis faciendis dant operam, prior quidem definitio* vſque ad vitæ exitum *prohibebat, & ei quidam adſentiuntur: Sed humanitate tamen vtentes, decreuimus, vt* decennium *per gradus definitos* impleant.

PV-

publice [g] *fateretur, & tota vrbe ſpectante Romana ante diem Paſchæ in Baſilica quondam Laterani ſtaret in ordine pœnitentium, epiſcopo, presbyteris & omni populo collacrimantibus, ſparſa crine, ora lurida, ſqualidas manus, ſordida colla ſubmitteret?* Voluntarius quidem pœnitentiæ actus in *Fabiola* videtur fuiſſe (cuiuſmodi plures iſtis temporibus erant, quando homines priuata crimina publica pœnitentia expiare malebant) quod ſi autem omnino alienum ſuiſſet a more feminarum, publicam agere pœnitentiam, HIERONYMVS ſine vllo dubio hoc factum, tamquam prorſus ſingulare in hoc reſpectu notaſſet. Verum in hoc aliquid ſingulare videtur obſeruare, quod ſponte ſua publicam pœnitentiam egerit in tali caſu, vbi leges eccleſiæ eam non compuleſſent id facere. Dum enim maritus eius adhuc viueret, non poterat ad pœnitentiam cogi; quia regula erat: *Pœnitentiam coniugatis* [h] *non niſi ex conſenſu dandam*; & quando maritus mortuus fuit, crimen illius forte iſtiuſmodi fuit, quod eam cenſuræ eccleſiaſticæ non ſubmitteret, niſi ex ſuo ipſius conſenſu. Nam, vt mox videbimus, multa iſtius generis crimina erant, quæ vt non mediocria peccata eſſe credebantur, homines tamen multos publicæ pœnitentiæ per leges eccleſiæ ſubmittere non poterant.

§. III.

Diuites aeque ac pauperes. Nullus commutationi pœnitentiæ locus datus, nulla amicitiæ ratio habita.

QVANDO vero crimina atrocia erant & talia, vt in eccleſiæ venirent notitiam, ſine vllo perſonarum reſpectu in ea ſolebat animaduertere. Nulla diuitum præ pauperibus habebatur ratio, ſed omnes publice peccantes in negotio pœnitentiæ eodem habebantur loco, vt qui regulis diſciplinæ æqualiter ſe ſubmittere debebant, ſi poſt expulſionem in eccleſiam denuo admitti cuperent. Vna tantum redeuntibus patebat ianua, toties vocata *iuſta & legitima pœnitentia* a CYPRIANO [i]

(g) Hieron. epiſt. XXX. epitaph. Fabiolæ.

(h) Concil. Arelat. II. can. 22.

(i) Cyprian. epiſt. X. al. XVI. p. 37. (p. 105.) vid. ſub litt. anteced. (d). Id. epiſt. LXII. al. IV. p. 9. (p. 174.) Si de eis aliqua corrupta fuerit deprehenſa, agat *pœnitentiam plenam*, quia quæ hoc crimen admiſit, non mariti ſed Chriſti adultera eſt, & ideo æſtimato *iuſto tempore*, poſtea exomologeſi fa-

et

et aliis ſcriptoribus. Neque vlla commutatio iſtius defectum ſupplere credebatur. Id quod ex eo liquet, quod munera ſiue oblationes ab excommunicatis, hæreticis, ſchiſmaticis, vel aliis quibuſcumque, in perfecta communione cum eccleſia [*] haud viuentibus, accipere omnino recuſabant, vt ne communicare cum illis ante tempus, eorumque pecuniam loco pœnitentiæ accipere viderentur. CYPRIANVS quidem alicubi innuit, eſſe quoſdam [k], qui turpis lucri cauſſa perſonas accipiant, & illicitæ negotiationis nundinas aucupantes diuitibus, qui larga munera dare poſſint, gratificentur, vt faciliorem eis faciant admiſſionem, quam per ſeueram & tædioſam iuſtæ & plenæ pœnitentiæ viam: at acriter in eos omneſque eorum peruerſas artes inuehitur, quod diſciplinam diſſoluant perdantque animas hominum, fallacem & fraudulentam eis pacem conciliando.

§. IV.

Quodnam priuilegium nonnulli ſibi arrogauerint ex martyrum in carcere detentorum pro ipſis deprecatione. Et quemadmodum ad hoc reſponderit Cyprianus.

VNA quædam ex hiſce inſidioſis artibus, quam cum aliqua ſinceritatis ſpecie adhibebant, ad inducendum martyres & confeſſores, qui in carcere detinebantur, ſpectabat, vt epiſcopis pro iſtiuſmodi hominum reditu ad eccleſiam ſupplicarent ſcriberentque in eorum gratiam litteras. Noſſe enim debemus, antiquis temporibus, ſi quis pœnitens legitimam pœnitentiam ſuam propemodum abſoluiſſet, & fere in eo eſſet, vt denuo reciperetur, martyres habuiſſe priuilegium dandi ad epiſcopum litteras ab eoque petendi, vt iſtiuſmodi hominem ad communionem admitteret, quamuis plenum pœnitentiæ tem-

cta, ad eccleſiam redeat. Id. de lapſis p. 129. (p. 97.) Agite pœnitentiam plenam &c.

Concil. Illiberrit. c. XIV. -- Si alios cognouerint viros, eo quod mœchatæ ſint, placuit, per quinquennii tempora acta *legitima pœnitentia*, admitti eas ad communionem oportere. Can. III. Placuit, in fine eis præſtari communionem, acta tamen *legitima pœnitentia*.

(*) Vid. cap. II. §. XIII. pag. 103. Et libr. XV. c. II. §. II. volum. VI. pag. 212. ſeqq.

(k) Cyprian. epiſt. XI. al. XV. ad martyr. p. 35. (p. 104. edit. Amſtelod.) Qui perſonas accipientes in beneficiis veſtris aut gratificantur, aut illicitæ negotiationis nundinas aucupantur.

pus

pus [illegible] Et catenus eorum petitioni plerumque relinquebatur locus. Verum hi callidi homines exigui [illegible] cauſſa martyres inducere dolo malo adlaborabant, vt pro ijs deprecarentur, qui vel exiguam vel nullam egiſſent poenitentiam. Immo vero hi priuilegio ſuo adeo abutebantur, vt [illegible] remiſſionem non deſiderarent ſolum, ſed etiam poſcerent & flagitarent, ſine [illegible] meritorum ſuorum examinatione. Interdum etiam ab epiſcopo requirebant, non tantum vt huiuſmodi poenitentes, ſed omnes propinquos etiam [illegible] eorum, admitteret. *Audio*, inquit CYPRIANVS [*k*], *quibuſdam ſic libellos fieri, vt dicatur: Communicet ille cum ſuis. Quod nunquam omnino a martyribus factum eſt, vt incerta & caeca petitio inuidiam nobis poſtmodum cumulet. Late enim patet, quando dicitur: Ille cum ſuis, & poſſunt nobis viceni & triceni & amplius offerri, qui propinqui & adfines & liberti ac domeſtici eſſe adſeuerentur eius, qui accipit libellum.* Ita heic & ſimiliter in aliis epiſtolis, tum ad martyres [m] ac clerum ac populum ſuum de hoc argumento ſcriptis [illegible] queritur. Maxime autem queritur de [illegible] libris a LVCIANO martyre miſſis, quorum vnus [illegible] *ſi confeſſores Cypriano papae ſalutem. Scias, [illegible] apud te ratio conſtiterit, quid poſt commiſſum ege- [illegible] & hanc formam per te & aliis epiſcopis innoteſcere [illegible] te cum ſanctis martyribus pacem habere.* Hic LV[illegible] multas iſtiuſmodi epiſtolas iam antea ſcripſerat nomine [illegible] confeſſoris, dum hic eſſet adhuc in carcere poſitus, [illegible] eius deceſſum eadem facere ſub eius nomine perſeue[illegible] hoc ſibi ab illo mandatum. Qua de re CY[illegible] in epiſtola ad presbyteros & diaconos *Romanos* hunc [illegible] queritur [*o*]: *Poſtquam ad eos* (confeſſores) *literae [illegible] quaſi moderatius aliquid & temperantius fieret, vniuerſorum confeſſorum nomine Lucianus epiſtolam ſcripſit, qua pene omne vinculum fidei & timor Dei, & mandatum domini & euangelii ſanctitas & firmitas*

(k) Cyprian. epiſt. XI. al. XV. ad martyr. p. 3[illegible]. (p. 194. edit. Amſtelod.)

(m) Cypr. epiſt. X. al. XVI. ad cler. tot. Epiſt. XII. al. XVII. ad plebem tota. Epiſt. XVIII. al. XXVI. ad cler. tot.

(n) Luc. epiſt. ad Cyprian. XVII. al. XXIII. Vid. etiam Lucian. epiſt. XX. al. XXII. ad Celerin.

(o) Cypriau. ep. XXIII. al. XXVII. ad cler. Rom. p. 12. (p. 106. edit. Amſtelod.)

 ſolue-

ſolueretur. Scripſit enim, omnium nomine vniuerſis eos pacem dediſſe; & hanc formam per me aliis epiſcopis innoteſcere velle, cuius epiſtolæ exemplum ad vos tranſmiſi. Additum eſt plane: de quibus ratio conſtiterit, quid poſt commiſſum egerint. Quæ res maiorem conflat inuidiam, vt nos, quum ſingulorum cauſſas audire & excutere cœperimus, videamur multis negare, quod ſe nunc omnes iactant a martyribus & confeſſoribus accepiſſe. Narrat etiam, hanc rem heic illic magnas ſeditiones & turbas dediſſe: *In prouincia noſtra per aliquot ciuitates in præpoſitos impetus per multitudinem factus eſt, & pacem, quam ſemel cuncti a martyribus & confeſſoribus datam clamitabant, confeſtim ſibi repræſentari coëgerunt; territis & ſubactis præpoſitis ſuis, qui ad reſiſtendum minus virtute animi & robore fidei praualebant. Apud nos etiam (Carthagine* videlicet*) quidam turbulenti, qui vix a nobis in præteritum regebantur, & in noſtram præſentiam differebantur, per hanc epiſtolam, velut quibuſdam facibus accenſi, plus exardeſcere & pacem ſibi datam extorquere cœperunt.*

Ex hac *Cyprianica* huius rei repræſentatione & in illam monitis facile ad diiudicandum eſt, quid detrimenti abuſus huius priuilegii martyrum diſciplinæ eccleſiæ exercitio attulerit; dum alii lucri ſtudio, alii terrore inducti lapſis in iniquis poſtulationibus commodarunt, & diuites & magnos pœnam effugere & ſe ipſos in communionem eccleſiæ, ſine perſpicuis pœnitentiæ ſignis, intrudere ſiuerunt. Illi autem, quibus, ſicut CYPRIANO, ſatis erat firmitudinis integritatiſque animi ad opponendum ſe hiſce impiis praxibus, diſciplinam eccleſiæ in vero vigore ſuo tuebantur, nec vllis huiuſmodi conditionibus aurem præbere volebant, quæ tantum ad imponendum illis ſub falſa inſidioſæ pacis ſpecie & profanandum ſancti ſacramenti myſterium, dum impœnitentibus & irreligioſis impertiebatur, ſpectabant.

§. V.

Magiſtratus & principes cenſuris eccleſiaſticis æque ac reliqui omnes ſubiecti.

NEQVE vero priuatæ tantum conditionis homines ita tractabant, ſed eos etiam, qui ſummum gradum tenebant dignitatis. Nam magiſtratus ciuiles & principes eccleſiaſticis cenſuris non minus obnoxii erant, quam reliqui. Perſecutionis

Digitized by Google

[illegible] functio christianos ex[illegible] [illegible] si officium duumuiro[illegible] [illegible] sacerdotum prouinciarum, in se suscipere [illegible] [illegible] ex multis codicis *Theo*[illegible] legibus obseruat, per [illegible] populo spectacula edere [illegible]. [illegible] carere non poterant [illegible] consecrata erant, noxam quo[illegible] [illegible] christianus quisque, [illegible] prouehere eiusque [illegible], quantumuis in hoc officio suo ido[illegible] [illegible] sacrificaret. Hinc concilium *Illiberitanum* [q], [illegible] persecutionis, circiter an. CCCV. celebratum [illegible] quod si quis christianus flaminis officium in se susce[illegible] [illegible] immolauerit, sed tantum ludos exhibuerit po[illegible] [illegible] vitam seueræ pœnitentiæ subiiciendus, nec [illegible] communionem admittendus sit, & hoc eo qui[illegible] [illegible] funestis sacrificiis abstinuerit. Nam si sacrifi[illegible] [illegible] tem canonem [r] nec in fine communio[illegible] [illegible]. Immo vero, etiamsi haud sacrificassent, [illegible] funeribus exhibuissent, sed tantum [illegible] [illegible]sent, per duos alios eiusdem concilii [illegible] [illegible]tum duosue annos communione priuabantur. [illegible] muneris administratio magistratum ab ec[illegible] [illegible] eo non eximeret, vt multis in casibus vera [illegible] maiori cum seueritate ei infligerentur, quia [illegible] officium administrare poterat, quin culpam & [illegible] aliquo modo sibi contraheret. Et postquam

[illegible] [illegible]sition ad cod. Theodos. lib. XV. tit. V. de spectaculis. Ed[illegible] [illegible] vel a magistratibus. a Duumuiris, -- seu a curiarum [illegible] [illegible] vel a sacerdotibus prouinciarum &c.

[illegible] concil. Eliber. c. III. Flamines, qui non immolauerint, sed munus tantum [illegible] eo quod se a funestis abstinuerint sacrificiis, placuit in fine eis [illegible] communionem, acta tamen legitima pœnitentia.

[illegible] c. II. Flamines, qui post fidem lauacri sacrificauerint, placuit [illegible] eos accipere communionem.

[illegible] Eliber. c. LV. Sacerdotes, qui tantum coronam portant, nec sacrifi[illegible] [illegible] suis sumtibus aliquid ad idola præstant, placuit post biennium [illegible] communionem. [illegible] LVI. Magistratum vero, qui agit duum[illegible] [illegible] vno anno prohibendum placuit, vt se ab ecclesia cohibeat.

 hæc

hæc officia ab idololatria erant liberata, tamen ſi quis magiſtratus alia crimina eccleſiaſticis pœnis digna committeret, cenſuræ eccleſiæ, non obſtante eius officio, ei infligebantur, nec nomen aut character magiſtratus tueri eum poterat. Hoc manifeſto patet ex ea agendi ratione, qua SYNESIVS [t] contra *Andronicum* præſidem *Ptolemaidis* vſus eſt, quem vna cum ſociis ſolemniter excommunicauit: Item ex iis, quæ ſupra [u] obſeruauimus de iudice, quem tempore *Iuliani* imperatoris cenſuræ eccleſiaſticæ ſubiectum eſſe, auctor eſt AMBROSIVS [w]. Non minus id apparet ex excommunicatione, quam, narrante BASILIO [x], præſidi *Libyæ* ob vitæ turpitudinem inflixit *Athanaſius*, quæ omnia nihil attinet heic interponere. Hiſce generalem addimus regulam, in concilio primo *Arelatenſi*, reſpectu habito ad omnium prouinciarum præſides, factam in hunc modum [y]: *De præſidibus, qui fideles ad præſidatum praſiliunt, placuit, vt quum promoti fuerint, litteras accipiant eccleſiaſticas communicatorias: Ita tamen, vt in quibuſcumque locis geſſerint, ab epiſcopo eiuſdem loci cura de illis agatur; vt quum cœperint contra diſciplinam, publicam agere; tunc demum a communione excludantur. Similiter & de iis fiat, qui rem publicam agere volunt.* Hæc regula non ſpectabat ad exuendum magiſtratus officio ſuo, quamuis hæretici eſſent vel ſchiſmatici, vti quidem BARONIVS [z] eam vult intellectam. Nam, quemadmodum ALBASPINAEVS in ſuis ad hunc locum notis rectius contra eum obſeruat [a], „Ne verbo quidem de ſchi-„ſmaticis & hæreticis illo in canone agitur, aut quidquam a-„liud, quod probabilem huiuſce ſenſus inducat ſuſpicionem, „reperitur. Neque vero ſimile eſt, patres, qui in illa aderant „prouinciali ſynodo, ſuffragiis ſuis aliquid ſanxiſſe, cuius ob-„ſeruatio in eorum non eſſet, ſed in principis, poteſtate. Ne

(t) Syneſ. epiſt. LVIII. vid. cap. II. §. VIII. p. 84.

(u) Vid. cap. II. §. XI. p. 99.

(w) Ambroſ. epiſt. XXIX. ad Theodoſ. vid. cap. II. §. XI. ſub litt. (x) p. 100.

(x) Baſil. epiſt. XLVII. tot. Vid. cap. II. § XI. litt. (y) p. 100.

(y) Concil. Arelat. I. c. VII.

(z) Baron. an. CCCXIV. n. LVII. De præſidibus &c.] Hactenus diuina illa plane lex eccleſiaſtica in tam celebri epiſcoporum conuentu, præſente, rogante (vt par eſt credere) atque adnuente imperatore ſancita, qua ſchiſmatici atque hæretici a præfecturis ceteriſque magiſtratibus excludendi penitus forent.

(a) Albaſpin. in can. VII. conc. Arelat. I. (apud Labb. tom. I. conc. p. 1436.)

quis

quis [illegible] aut [illegible] omnibus eſſet prouinciæ præ-
ſes, [illegible] communione [illegible], decernere quidem & [illegible] potorat: ſed eo, quod quisquam eſſet hæreticus, vt a [illegible] adminiſtratione [illegible]eretur, principis, non ec-cleſiæ erat [illegible] profecto erat, imperium præſidi-[illegible] eccleſiæ. Manifeſtum igitur eſt, huius [illegible] non [illegible] inferiores magiſtratus vlli [illegible] iuriſdictione, quæ ab ſupremo magiſtratu [illegible] faciendi eccleſia non habebat aucto-ritatem [illegible] denegare illis communionem, ſi ea in di-[illegible] tunc temporis incontrouerſi iuris & co-gnitæ poteſtatis eccleſiæ pars erat.

[illegible] enim eſt, quod hoc mirum nobis videatur, ſiquidem eccleſia adhuc maiorem ſibi vindicabat poteſtatem, ipſos prin-cipes [illegible] ſummos imperantes communione ſui excludendi, ſi [illegible] ſocietatis leges aperte violaſſe deprehenderentur: [illegible] certa documenta in doctrina pariter & praxi antiquo-rum eccleſiæ epiſcoporum reperiuntur. Hiſtoria, quam de [illegible] imperatore refert EVSEBIVS, quamuis ab aliis in du-bium vocetur, ſatis tamen teſtatur de opinione EVSEBII, qui [illegible] monumentis conſignauit. Iam vero hic nar-[illegible], hunc vtpote chriſtianum in poſtrema pa-[illegible] in eccleſia participem ſimul cum re-[illegible] voluiſſe: ſed epiſcopum, qui tunc eccleſiæ [illegible] illi aditum permiſiſſe, quam confeſſionem [illegible] feciſſet, iisque, qui humanitus lapſi eſſent & in pœni-[illegible] ſtarent, ſeſe adiunxiſſet. Quippe ob multa, [illegible] crimina, numquam omnino ab epiſcopo fuiſ-[illegible] prius feciſſet. Et imperatorem quidem li-[illegible]aſſe, ſincerumque & religioſum adfectum, [illegible], operibus iſtis declaraſſe. Nonnulli de hiſtoriæ

[illegible] eccleſ. lib. VI. c. XXXIV. τοῦτον κατέχει λόγος χριστιανὸν ὄντα, [illegible] τῆς [illegible] παννυχίδος, τῶν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας εὐχῶν [illegible] πρότερον δὲ ὑπὸ τοῦ τηνικάδε προεστῶτος [illegible] [illegible] ἐξεταζομένοις, [illegible] [illegible] γὰρ μὴ ἄν ποτε πρὸς αὐτοῦ [illegible] τῶν κατ' αὐτὸν αἰτίας παραδεχθῆναι [illegible] [illegible] λέγεται, τὸ γνήσιον καὶ εὐλαβὲς τῆς περὶ τὸν θεῖον φόβον διαθέσεως ἔργοις ἐπιδεδειγμένον.

veritate dubitant [c], putantque *Philippum* imperatorem pro *Philippo* præfecto auguſtali *Aegypti*, qui fuerit chriſtianus, ex errore intelligi: Alii eam defendunt vt veram hiſtoriam [d], exiſtimant autem, fuiſſe eum occulte baptizatum, & hanc eſſe cauſſam, cur in hiſtoria gentilium nihil hac de re legatur. Enimuero ſiue vera hiſtoria ſit, ſiue fictio, certe obſeruatio in eam ab EVSEBIO facta maximi momenti & ponderis eſt in præſenti quæſtione. Nam ſtatuens, eum fuiſſe chriſtianum, numquam omnino ab epiſcopo eum fuiſſe admittendum dicit, niſi prius cenſuræ eccleſiæ ſe ſubmiſiſſet. Quæ obſeruatio naturam diſciplinæ eccleſiaſticæ ſatis innuit in genere, quidquid de particularis huius hiſtoriæ veritate ſtatuatur.

FILESACVS [e] & VALESIVS [f] hanc hiſtoriam cum relatione confundunt, quam CHRYSOSTOMVS exhibet de *Babyla*, qui quemdam imperatorem *Romanum* ab eccleſiæ aditu repulit, propter immanem cædem filii cuiuſdam principis fœderati, qui obſidis loco creditus ei fuerat. CHRYSOSTOMVS nec imperatorem nominat nec principem fœderatum, & hiſtoriæ in vniverſa relatione diſcrepant, maxime vero in præcipua iſta circumſtantia, quod *Philippus* dicitur paruiſſe epiſcopi admonitioni, & in pœnitentiæ ordinem ſe contuliſſe; ille autem, de quo

(c) Cave prim. Chriſt. part. I. c. III. p. 46. (p. 37. 38. edit. Germanic. Lipſ. 1723 8uo. cit. lib. VIII. c. I. §. XVII. volum. III. p. 157.)

(d) Pagi critic. in Baron. an. CCXLIV. n. IV. ex Huet. Origenian. lib. I. c. III. n. XII. (NB. Sic emendanda etiam eſt falſa allegatio lib. VIII. c. I. §. XVII. vol. III. p. 157. litt. (m)). Quam opinionem de conuerſione Philippi ad fidem noſtram ab Euſebio hauſerunt Paulus Oroſius & Vincentius Lirinenſis, a Baronio num. VIII. citati, & ante illos diuus Hieronymus lib. de ſcript. eccleſ. quum de Origene loquitur. Mitto alios, qui ſerius floruere, qui alter alterum exſcripſit. Doctiſſimus Huetius lib. I. Origenian. c. III. n. XII. autumat, Philippum ſub ipſa imperii ſui initia Chriſti doctrinam ſequutum eſſe, quod in cœtum chriſtianorum iam creatus imperator recipi poſtulauerit Antiochiæ, quo non niſi poſt arreptum recens imperium ſeſe vſquam contulit. Denique Baronius, cui in prima huius voluminis editione adhæſi, arbitratur, eum non niſi poſtquam ludos ſæculares exhibuit, Chriſto nomen dediſſe.

(e) Fileſac. not. in Vincent. Lirin. c. XXIII. n. CXXV.

(f) Valeſ. not. in Euſeb. lib. VI. c. XXXIV. Hiſtoriam hanc de Philippo imperatore, quem Babylas epiſcopus ab eccleſiæ aditu repulit, refert auctor chronici Alexandrini, qui ſub Conſtantino imp. vixit. Eadem fere narrat Chryſoſtomus in oratione de ſancto Babyla contra gentiles, niſi quod imperatorem ipſum non nominat.

CHRY-

[illegible] loquitur [illegible] & non [illegible] & [illegible] [illegible] erit, quas [illegible] ſecum [illegible] à tyrannide [illegible]. Proinde *Philippus* fuiſſe [illegible] chriſtianorum perſecutor, [illegible] ſuſtinuit. Quomodo [illegible] de *Babyla* non [illegible] ad [illegible] tum animi magni- [illegible] naturam & rationem diſcipli- [illegible] continentis, nobis abunde declarant. Nam [illegible] regenda [illegible] eccleſia [illegible] ſpiritus [illegible] habuerit, [illegible] huius [illegible] adeo eſſe aſſequutum, vt ſe tantummodo quidem [illegible] pectorum libertati conceſſerit. Neque [illegible] ciuitatum tetrarcham, neque vnius gentis re- [illegible] imperio ſuo plurimam orbis partem contri- [illegible] homicidam, eundem multarum gentium, [illegible] immenſi itidem exercitus dominum, e- [illegible] imperii amplitudine, tum a morum ferocitate [illegible], quaſi vile quoddam ac nullius pretii [illegible] templo exegiſſe, tanta adeo cum con- [illegible], cum quanta paſtor ſcabioſam [illegible] ouili excludit, dum prohibet, ne la- [illegible] ad reliquum quoque gregem contagio- [illegible] animum eius imperterritum, mentem [illegible] & conſtantiam angelicam, omni hoc

[illegible] gentiles [illegible] p. [illegible] edit. Francof. [illegible]

[illegible] Francof.) [illegible]

Viſi-

viſibili mundo ſuperiorem & Deo ſupremo omnium regi deditam. Addit, eum, quaſi ipſi magno iudici adſiſteret, ipſumque audiret iubentem, vt ſceleſtum atque inquinatum illum a ſacroſancto grege expelleret, ſic eieciſſe, & a reliquo armento ſeparauiſſe, nihil prorſus reſpexiſſe eorum omnium, quæ videret, quæque terrifica aliis videantur: quin potius illum viriliter atque admodum generoſe expellendo, diuinis legibus ac tyrannidem patientibus opem tuliſſe. 2. Hinc conſtare poſſe obſeruat [*], quanta *Babylas* erga ceteros fiducia vſus ſit, & quemadmodum nullum ex aliis metuerit, quum aduerſus ipſummet imperatorem tantam ſibi poteſtatem ſumſerit. Sic ſibi de eo perſuaſum eſſe dicit, vt nihil quidquam vel in gratiam, vel in odium vmquam vel faceret, vel diceret, ſed generoſo ſemper ac forti animo contra timorem, contra idem adulationem, contra id genus alia, cuiuſmodi multa inter homines accidant, ſeſe opponeret, nec vmquam, ne tantillum quidem, rectum adulteraret iudicium. 3. Porro obſeruat [**], quemadmodum animi magnitudinem ſapientia *CHRISTI* temperauerit, nec fiduciam ſuam iuſto vlterius promouerit, ſed omnia intra modum effecerit. Licuiſſe dicit *Babylæ*, quum vitæ curam ſemel abieciſſet, vlterius progredi, imperatorem conuiciis adſpergere, & diadema capite detrahere & pugnis os contundere: ſed

---

φρενῶν οὐρανίων καὶ παραστήματος ἀγγελικοῦ· -- ὡς ἐκείνῳ τῷ δικαστῇ παρεστὼς, καὶ αὐτοῦ κελεύοντος ἀκούων, τὸν ἐναγῆ καὶ μιαρὸν τῆς ἱερᾶς ἀγέλης ἐξωθεῖν, οὕτως ἐξέβαλε, καὶ τῶν λοιπῶν προβάτων ἀφώριστο· καὶ πρὸς οὐδὲν ἐπεστρέφετο τῶν ὁρωμένων καὶ δοκούντων εἶναι φοβερῶν, ἀλλ᾽ ἀνδρείως αὐτὸν μάλα καὶ γενναίως ἀπωσάμενος, παρέστη τυραννουμένοις τοῖς τοῦ θεοῦ νόμοις.

(*) Ibid. καί τοι πόσῃ περὶ τὰς λοιπὰς αὐτὸν παῤῥησίᾳ κεχρῆσθαι εἰκός; ὁ γὰρ τῷ κρατοῦντι μετὰ τοσαύτης ἐξουσίας προσενεχθεὶς, τίνα τῶν λοιπῶν ἔδεισεν ἄν; ἐγὼ τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον στοχάζομαι, μᾶλλον δὲ οὐ στοχάζομαι, ἀλλὰ πιστεύω, μὴ πρὸς ἀπέχθειαν, μήδε πρᾶξαι, μηδὲ εἰπεῖν τί ποτε, ἀλλὰ καὶ πρὸς φόβον, καὶ πρὸς τὴν τούτου δυναλωτέραν κολακείαν, καὶ πρὸς τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα, πολλὰ δὲ τὰ ἀνθρώπινα, γενναίως στῆναι καὶ ἀνδρείως, καὶ μηδὲ μικρόν τι τῆς ὀρθῆς διαφθεῖραι κρίσεως.

(**) Ibid. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῇ παῤῥησίᾳ μόνον αὐτὸν θαυμάζειν χρὴ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ μέχρι τοσούτου τὴν παῤῥησίαν ἐκτεῖναι, καὶ ἐπὶ τῷ πάλιν μηδὲν προσθεῖναι πλέον αὐτῇ· τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ χριστοῦ σοφία, μηδὲ περιττῶς ἀγωνίζεσθαι συγχωροῦσα, ἀλλὰ πανταχοῦ τὴν συμμετρίαν φυλάττουσα· καί τοι γε ἐνῆν, εἴπερ ἐβούλετο, καὶ περαιτέρω προελθεῖν· τῷ γὰρ ἀπαγορεύσαντι τὸ ζῆν, οὐδ᾽ ἂν τὴν ἀρχὴν προσῆλθεν, οὐ μὴ τοιούτοις αὐτὸν ὥπλισε λογισμοῖς, μετ᾽ ἐξουσίας ἅπαντα πράττειν ἐξῆν, καὶ

tamen

Digitized by Google

tamen ab his omnibus cum abſtinuiſſe, animam enim habuiſſe ſale ſpirituali conditam, eamque rem præſtitiſſe, vt nihil temere, nihil ſtulte, ſed omnia recto rationis iudicio ac ſtato ordine exſequeretur: non quemadmodum gentilium ſapientes, qui numquam intra modum, ſed vbique aut maiorem aut minorem, quam deceat, orationis libertatem in reprehendendis regibus vſurpent. Hinc 4. obſeruat [***], quantam vtilitatem hoc exemplo omnibus attulerit fidelibus pariter & infidelibus Infideles quidem omnes obſtupuiſſe & admiratos eſſe, inde edoctos, quantam ſeruis ſuis libertatem *CHRISTVS* impertierit, nec potuiſſe non deridere ſuam ipſorum illiberalem & abiectam ſeruitutem; perſpexiſſe, quantum inter ſe diſcrepent chriſtianorum nobilitas & gentilium probrum. Qui enim apud illos templorum adminiſtrationem ſuſceperint, eos colere reges ſuos pluſquam idola etiam ipſa, quæ adorent, regumque metu ſtatuis ipſis adſidere, ita vt maligni illi dæmones honorem omnem ſibi impenſum, imperatoribus ſolis acceptum referant. *Babylam* contra [g] iniurium imperatorem, quaterus ſacerdoti fas ſit, puniviſſe, principum altos ſpiritus compreſſiſſe, diuinis legibus, dum violarentur, opem tuliſſe, ſupplicium pro iniuſte occiſo exegiſſe ſuppliciorum omnium grauiſſimum, iis quidem certe, qui mente ſana ſint. Pœnam ſumſiſſe tum ſe dignam, tum ido-

ὕβρει πλῦναι τὸν βασιλέα, καὶ τὸ διάδημα καθελεῖν τῆς κεφαλῆς, καὶ πληγὰς εἰς τὸ πρόσωπον ἐντεῖναι — ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐποίησε· τῷ γὰρ ἅλατι τῷ πνευματικῷ τὴν ψυχὴν ἠρτυμένος ἦν· δι' ὅπερ οὐδὲν ἔπραττεν εἰκῇ καὶ μάτην, ἀλλὰ πάντα κρίσει λογισμῶν ὀρθῇ, καὶ μετὰ καταστάσεως ὑγιοῦς· οὐ καθάπερ οἱ παρ' Ἕλλησι σοφοί, οἱ συμμέτρως μὲν οὐδέποτε, πανταχοῦ δὲ, ὡς εἰπεῖν, ἢ πλέον, ἢ ἔλαττον τοῦ δέοντος παῤῥησιάζονται.

(***) Ibid. (p. 660. edit. Francof.) οἱ δὲ αὐτοῦ κερδάναντες πολλοί — ὅσοι περ ἂν ἦσαν ἄπιστοι, κατεπλάγησαν, καὶ ἐθαύμασαν μαθόντες, ὅσης τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις ὁ χριστὸς τῆς παῤῥησίας μετέδωκε, κατεγέλασαν τῆς παρ' αὐτοῖς δουλοπρεπείας, καὶ ἀνελευθερίας, καὶ ταπεινότητος, εἶδον ὅσον τῆς χριστιανῶν εὐγενείας πρὸς τὴν Ἑλλήνων αἰσχύνην τὸ μέσον· οἱ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς τὴν τῶν ἱερῶν ἐπιμέλειαν ἐγκεχειρισμένοι, μᾶλλον δεσποτῶν καὶ τῶν εἰδώλων δὲ αὐτῶν τοὺς βασιλεῖς θεραπεύουσι, καὶ διὰ τὸν ἐκείνων φόβον καὶ τοῖς ξοάνοις αὐτοῖς παρεδρεύουσιν, ὡς τοὺς πονηροὺς δαίμονας τοῖς βασιλεῦσι χάριν ἔχειν τῆς εἰς αὐτοὺς τιμῆς.

(g) Ibid. p. 747. (p. 661. edit. Francof.) τέως δὲ τὸν ὑβριστὴν ἐκόλασε, καὶ ταύτῃ, ᾗ τὸν ἱερέα κολάζειν θέμις ἐστὶ, τὰ τῶν ἀρχόντων κατέστειλε φρονήματα, τοῖς τοῦ θεοῦ νόμοις κινουμένοις ἐπήμυνε, τιμωρίαν ὑπὲρ τοῦ κακῶς σφαγέντος ἀπῄτησε, τὴν πασῶν τιμωριῶν χαλεπωτέραν τοῖς γε νοῦν ἔχουσι — δίκην ἐπέθηκεν αὐτῷ τε πρέ-

neam, quæ tyrannum conuerteret, ſi modo ſtupidus admodum non fuiſſet: nequaquam poſtulando, vti *Diogenes* olim fecerit *Alexandro*, vt ſibi ad ſolis radios caleſcenti abſcederet rex, neu a ſole obſtaret, quin potius impudenter in templi ſepta ingredientem atque omnia confundentem, quaſi canem quemdam aut ſeruum improbum a domini ſui aula excludendo. Atque ita virum illum ſanctum eos, qui nondum fidem CHRISTI recepiſſent, & qui tum quidem maximam imperii *Romani* partem adhuc effeciſſent, compeſcuiſſe. Eos autem [b] qui CHRISTO nomen iam dediſſent, hoc ipſo religioſiores etiamnum reddidiſſe, non priuatos homines modo, ſed & milites & militum duces & præfectos: planum faciendo, ipſum etiam regem, eumque, qui ſummus fuerit, apud chriſtianos nuda tantummodo eſſe nomina, ac dum puniendus fuerit & increpandus, quiſquis etiam diadema geſtet, hinc vel infimis quibuſque adæquari. Concludens denique ait [*], exſiſtere hinc quoddam raræ virtutis facinus atque exemplum: futurorum enim poſthac & ſacerdotum & regum animos, horum quidem demiſiſſe, illorum autem extuliſſe, planumque feciſſe, terræ & eorum, quæ in terra fiunt, curam ac præfecturam verius reſidere penes ſacerdotem, quam penes eum, qui paludamento ornatus ac purpura indutus ſit: nec non oportere de poteſtatis huius amplitudine ſacerdotem nihil detrahere, ſed hominem potius exuere, quam auctoritatem huic principatui ſuperne a Deo attributam deponere. Facile vnuſquiſque ex hoc ſermone CHRY-

πνευσαν, κἀκεῖνον ἐπιστρέψαι ἱκανήν, εἰ μὴ λίαν ἀναίσθητος ἐτύγχανεν ὤν, οὐχ ἡλίῳ θερομένῳ αὐτῷ τὸν βασιλέα ἐπιστάντα ἀποστῆναι ἀξιῶν, ἀλλ᾽ ἀνεῖρξαι τοῖς ἱεροῖς ἐπιπηδῶντα περιβόλοις, καὶ πάντα συγχέοντα, καθάπερ τινὰ κύνα καὶ οἰκέτην ἀγνώμονα τῶν δεσποτικῶν ἀπείργων αὐλῶν.

(b) Ibid. p. 740. (p. 664. edit. Francof.) τοὺς μὲν ἐν ἀπιστίᾳ ἔτι συνέστειλεν ὁ μακάριος, τοὺς δὲ πιστοὺς εὐλαβεστέρους κατέστησεν, οὐκ ἰδιώτας μόνον, ἀλλὰ καὶ στρατιώτας καὶ στρατηγοὺς, καὶ ὑπάρχους, δείξας ὅτι ὁ βασιλεὺς, καὶ ὁ πάντων ὕπατος παρὰ χριστιανοῖς, ὀνόματα μόνον ἐστὶ, καὶ τῶν ἐλαχίστων ὁ τὸ διάδημα ἔχων ἔσται σεμνότερος, ὅτ᾽ ἂν κολάζεσθαι καὶ ἐπιτιμᾶσθαι δέῃ.

(*) Ibid. Ἔστι καὶ [τρίτον] κατόρθωμα οὐ τὸ τυχόν· τῶν γὰρ μετὰ ταῦτα ἱερᾶσθαι καὶ βασιλεύειν μελλόντων τὰ φρονήματα, τῶν μὲν κατέστειλε, τῶν δὲ ἐπῆρεν ἀποφήνας, ὅτι τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν τῇ γῇ πραττομένων κυριώτερος ἐπίτροπος ὁ τὴν ἱερωσύνην λαχὼν τοῦ τὴν ἁλουργίδα ἔχοντός ἐστι, καὶ χρὴ τῆς ἐξουσίας ταύτης τὸ μέγεθος μὴ ἐλαττοῦν, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς ἐξίστασθαι πρότερον, ἢ τῆς αὐθεντίας, ἣν ὁ Θεὸς ἄνωθεν ταύτῃ συνεκλήρωσε τῇ ἀρχῇ.

SOSTO-

SOSTOMI intelliget, quam de diſciplinæ eccleſiaſticæ, ad ipſos ſummos imperantes pertinentis, poteſtate habuerit opinionem: Quod eam crediderit non eo ſpectare, vt diademate illi ſuo priuati de ſolio deturbarentur, vel temporalis eis poteſtas auferretur, ideo quidem, quod ſpiritualis poteſtas poteſtate ciuili ſuperior ſit; vel de eorum dignitate detraheretur, vel ipſi inurbane tractarentur & conuiciis adſpergerentur; ſed eo tantum, vt a communione eccleſiæ repellerentur, ſi per vitæ turpitudinem indignos ea ſe ipſos reddidiſſent. Quæ eius opinio cum generali præceptione congruit, quam alio loco ſuggerit clericis, vt ne quem crudelem, immiſericordem, impurum, aut alium quemcumque inſignis improbitatis hominem ad euchariſtiam admittant. *Si dux quiſpiam*, inquit [*i*], *ſi conſul ipſe, ſi qui diademate ornatur, indigne accedat, cohibe ac coërce, maiorem tu illo habes poteſtatem.* Addit aliquanto poſt [*]: *Quod ſi ipſe pellere non audes, mihi dicas, non permittam iſta fieri: Animam prius tradam meam, quam dominicum alicui corpus indigne, ſanguinemque meum effundi potius patiar, quam vt ſacratiſſimum illum ſanguinem praterquam digno concedam.*

NEMO autem tantam famæ celebritatem obtinuit, quantam quidem AMBROSIVS per mirificam, qua in maximos principes vſus eſt, orationis libertatem, ſiue admonendo eos, ſiue communionem propter admiſſa quædam grauiora crimina illis denegando. PAVLINVS, vitæ illius ſcriptor, ait: *Ipſum Maximum* [*k*] *a communionis conſortio ſegregauit, admonens, vt effuſi ſanguinis domini ſui ageret pœnitentiam, ſi ſibi apud Deum vellet eſſe conſultum.* Ita quum *Valentinianus* a *Symmacho*, gentili vrbis *Romæ* gubernatore, rogaretur, vt ritus gentilium inſtauraret, & aram victoriæ in capitolio reædificari fineret; *Ambroſius* datis ad eum litteris inter multa alia argumenta diſſuaſoria ipſi adfirmat, ſi ethnicis in

(*i*) Chryſoſt. hom. LXXXII. ſiue LXXXIII. in Matth. p. 705. (p. 869 edit. Frf.) κἂν στρατηγός τις ᾖ, κἂν ὕπαρχος, κἂν αὐτὸς, ὁ τὸ διάδημα περικείμενος, ἀναξίως δὲ προσίῃ, κώλυσον, μείζονα ἐκείνου τὴν ἐξουσίαν ἔχεις.

(*) Ibid. (p. 872. edit. Francof.) εἰ δὲ αὐτὸς οὐ τολμᾷς, ἐμοὶ πρόσαγε, οὐ συγχωρήσω ταῦτα τολμᾶσθαι· τῆς ψυχῆς ἀποστήσομαι πρότερον, ἢ τοῦ σώματος μεταδώσω τοῦ δεσποτικοῦ παραξίαν καὶ τὸ αἷμα τὸ ἐμαυτοῦ προήσομαι πρότερον, ἢ μεταδώσω αἵματος οὕτω φρικώδους παρὰ τὸ προσῆκον.

(*k*) Paulin. vit. Ambroſ.

reſtauranda idololatria gratificatus fuerit, epiſcopos hoc æquo animo pati & diſſimulare non poſſe. Licere ipſi ad eccleſiam venire, ſed illic cum non inuenturum ſacerdotem, aut inuenturum reſiſtentem. Et, *Quidquid* [*l*] *reſpond bis*, inquit, *ſacerdoti dicenti tibi: Munera tua non quærit eccleſia, quia templa gentilium muneribus adornaſti. Ara Chriſti dona tua reſpuit, quoniam aram ſimulacris feciſti.*

ILLVSTRISSIMVM autem magnanimitatis ſuæ exemplum edidit in ratione tractandi *Theodoſium magnum*, poſteaquam hic ſeptem hominum millia, prius nullo habito iudicio nulloque inſontium & noxiorum diſcrimine, *Theſſalonicæ* crudeliſſime occidi iuſſiſſet. Perpetrata ea cæde, criminis ſui atrocitate parum adfectus, *Mediolanum* ingrediebatur, ac more ſolito ad eccleſiam veniebat; AMBROSIVS autem ei obuiam procedebat extra veſtibulum, & a ſacri limitis ingreſſu cum his verbis, quemadmodum hiſtoriam narrat THEODORETVS [*m*], prohibebat: „Ignoras, vt puto, imperator, perpetratæ abs te cædis „grauitatem; & furore iam ſedato, nondum ratio ſcelus, quod „commiſſum eſt, intellexit. Obſtat enim fortaſſe imperialis „potentia, quo minus peccatum agnoſcas, & rationi tenebras „affundit licentia. Naturam tamen ſpectare oportet, quæ ca„duca mortique obnoxia eſt, & primitiuum puluerem, ex quo „orti ſumus, & in quem reſoluimur. Nec purpuræ ſplendore „deceptus, corporis, quod ſub illa tegitur, infirmitatem igno„rare debes. Eiuſdem tecum naturæ hominibus imperas, im„mo etiam conſeruis, o imperator. Vnus quippe eſt omnium „dominus atque imperator, is qui vniuerſa condidit. Quibus „igitur oculis templum communis domini adſpecturus es?

(*l*) Ambroſ. epiſt. XXX. ad Valentin. Iunior. (epiſt. XI. tom. V. p. 194. edit. Par. MDCXLII.)

(*m*) Theodoret. lib. V. c. XVIII. *οὐκ οἶδα ὡς ἔοικεν, ὦ βασιλεῦ, τῆς εἰργασμένης μιαιφονίας τὸ μέγεθος, οὐδὲ μετὰ τὴν τοῦ θυμοῦ παῦσιν ὁ λογισμὸς ἐπέγνω τὸ τολμηθέν· οὐκ ἐᾷ γὰρ ἴσως τῆς βασιλείας ἡ δυναστεία ἐπιγνῶναι τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ᾽ ἐπιπροσθεῖ ἡ ἐξουσία τῷ λογισμῷ· χρὴ μέν τοι εἰδέναι τὴν φύσιν, καὶ τὸ ταύτης θνητόν τε καὶ διαῤῥέον, καὶ τὸν πρόγονον χοῦν, ἐξ οὗ γεγόναμεν, καὶ εἰς ὃν ἀποῤῥέομεν· καὶ μὴ τῷ ἄνθει τῆς ἁλουργίδος ἀποβουκολούμενον ἀγνοεῖν τοῦ καλυπτομένου σώματος τὴν ἀσθένειαν· ὁμοφυῶν ἄρχεις, ὦ βασιλεῦ, καὶ μὲν δὴ καὶ ὁμοδούλων· εἷς γὰρ ἁπάντων δεσπότης καὶ βασιλεύς, ὁ τῶν ὅλων δημιουργός· ποίοις τοίνυν ὀφθαλμοῖς ὄψει τὸν τοῦ κοινοῦ δεσπότου νεών; ποίοις δὲ ποσὶ τὸ δάπεδον ἐκεῖνο*

„Qui-

„ Quibus pedibus ſanctum ſolum calcaturus? Quomodo ma-
„ nus extenſurus es, iniuſte cæſorum ſanguine adhuc ſtillantes?
„ Quomodo ſacroſanctum domini corpus eiuſmodi manibus
„ excepturus es? Quomodo pretioſum ſanguinem admoturus
„ es ori tuo, qui verbo furoris tui tot hominum ſanguinem in-
„ iuſte effudiſti. Abſcede igitur, nec poſterioribus factis prius
„ peccatum augere velis. Accipe vinculum, quod Deus omni-
„ um dominus ſurſum ſuffragio ſuo comprobat. Medicabile
„ enim eſt, & ſanitatis reſtituendæ vim habet. His verbis, (per-
„ git THEODORETVS,) obtemperans imperator, diuinis innu-
„ tritus oraculis, probe norat, quæ ſacerdotum & quæ impera-
„ torum propria eſſent officia, flens ac gemens reuerſus eſt in
„ palatium. Longo poſt tempore elapſo, octo enim menſes ex-
„ ceſſerant, ſeruatoris noſtri natalis dies aduenit. Imperator
„ interim ſedebat in palatio, magnam vim effundens lacrima-
„ rum. Id quum animaduertiſſet *Ruffinus*, qui tunc erat magiſter
„ officiorum, magnaque loquendi pollebat libertate; vt maxi-
„ me familiaris ad principem accedit, & lacrimarum cauſſam
„ ſciſcitatur. Imperator acerbius ingemiſcens & vberiores pro-
„ fundens lacrimas Tu quidem, inquit, *Ruffine* ludis : mea
„ quippe mala minime ſentis. Ego vero gemo ac doleo, me-
„ am conſiderans calamitatem : ſiquidem ſeruis quidem ac men-
„ dicis patet eccleſia Dei, in quam libere ingrediuntur & domi-
„ no ſupplicant. Mihi vero & eccleſiæ aditus interdictus eſt,
„ & præterea clauſæ ſunt cæli fores. Memor enim ſum domini-
„ cæ vocis, quæ diſerte ita dicit : *Quodcumque ligaueritis ſuper*
„ *terram, erit ligatum & in cælis.* Tum *Ruffinus*, curram, inquit, ſi
„ tibi placet, & exorabo antiſtitem, vt vincula tua ſoluat. Cui
„ imperator: Non perſuadebis, inquit, *Ambroſio.* Noui æqui-
„ tatem ſententiæ illius. Numquam ille imperialem reueritus
„ poteſtatem Dei legem violaturus eſt. Sed quum *Ruffinus* in-
„ ſtaret, ſeque *Ambroſio* perſuaſurum polliceretur, imperator eum

πλήσεις τὸ ἅγιον; πῶς δὲ τὰς χεῖρας ἐκτενεῖς, ἀποσταζούσας ἔτι τοῦ ἀδίκου φόνου τὸ αἷμα; πῶς δὲ τοιαύταις ὑποδέξῃ χερσὶ τοῦ δεσπότου τὸ πανάγιον σῶμα; πῶς δὲ τῷ στόματι προσοίσεις τὸ αἷμα τὸ τίμιον, τοσοῦτον διὰ τὸν τοῦ θυμοῦ λόγον ἐκχέας παρανόμως αἷμα; ἄπιθι τοίνυν, καὶ μὴ πειρῶ τοῖς δευτέροις τὴν προτέραν αὔξειν παρανομίαν, καὶ δέχου τὸν δεσμόν, ᾧ ὁ Θεός, ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, ἄνωθεν γίνεται σύμψηφος· ἰατρικὸν δὲ τοῦτο, καὶ πρόξενος ὑγιείας. κ. τ. λ.

„ illico

„illico abire iubet. Nec multo poſt ipſe quoque ſpe blandi-
„ente ſubſequutus eſt, *Ruffini* pollicitationibus credens. Ve-
„rum diuinus *Ambroſius*, ſimulatque *Ruffinum* vidit; Canum, in-
„quit, impudentiam imitaris, *Ruffine*. Nam quum tantæ cædis
„ſuaſor exſtiteris, pudorem e fronte excuſſiſti; & neque eru-
„beſcis, neque formidas, quum aduerſus imaginem Dei tanta
„rabie ſæuieris. Quumque *Ruffinus* ſupplicaret, & imperato-
„rem breui adfuturum eſſe diceret, *Ambroſius* diuino zelo in-
„cenſus, Ego quidem, inquit, tibi *Ruffine*, prædico, atque præ-
„nuntio, me illum ab ingreſſu ſacri veſtibuli repulſurum. Si
„vero imperium in tyrannidem verterit, ego quoque libenti
„animo cædem excipiam. His auditis, *Ruffinus* conſilium epi-
„ſcopi imperatori per nuntium ſignificauit ſuaſitque, vt intra
„palatium remaneret. At imperator, quum hæc in medio fo-
„ro didiciſſet, Ibo, inquit, & iuſtas patiar contumelias.
„Quumque ad eccleſiæ ſepta perueniſſet, in ipſam quidem ba-
„ſilicam ingreſſus non eſt; ſed accedens ad epiſcopum, qui tum
„in ſalutatorio reſidebat, vt vinculis ſolueretur, rogauit. *Am-*
„*broſius* vero huiuſmodi aduentum tyrannicum eſſe dixit, &
„*Theodoſium* aduerſus Deum furere, legeſque illius calcare.
„Tum imperator, Aduerſus leges, inquit, quæ latæ ſunt, non
„inſurgo, nec contra fas ingredi cupio ſacra veſtibula: ſed a
„te peto, vt vinculis me abſoluas, & communis domini clemen-
„tiam conſideres, nec mihi occludas ianuam, quam cunctis
„pœnitentiam agentibus dominus aperit. Cui *Ambroſius:*
„Quam igitur, inquit, pœnitentiam oſtendiſti poſt tam graue
„facinus? Cuiuſmodi medicamentis vulnera tua curaſti? Heic
„imperator, Tuum eſt, ait, medicamenta oſtendere ac tempe-
„rare, mei autem officii eſt, oblata ſuſcipere. Tunc *Ambroſius:*
„Quandoquidem, inquit, iudicium permittis furori, nec ratio
„ſed ira ſententiam profert, ſcribe legem, quæ furoris ſenten-
„tias irritas reddat atque inanes: & triginta dierum ſpatio
„maneant ſcriptæ ſententiæ de cæde ac bonorum proſcriptio-
„ne, rationis iudicium exſpectantes. Quibus diebus trans-
„actis, hi, qui edictum ſcripſerunt, oſtendant tibi ea, quæ iuſſe-
„ris. Ac tum ſedato æſtu iracundiæ, ratio per ſe ipſa iudicium
„exercens examinabit ea, quæ decreta ſunt, diſpicietque, vtrum

iuſta

„iuſta ſint, an iniuſta. Ac ſi quidem iniuſta eſſe deprehenderit, ſcripta procul dubio diſcerpet, ſin iuſta, confirmabit: nec „dierum ſpatium recte diiudicatis quidquam detrimenti adferet. Hoc conſilium, quum audiſſet imperator, & vtiliſſimum „eſſe exiſtimaret, ſtatim legem ſcribi praecepit, eamque manus „ſuae ſubſcriptione firmauit. Quo facto *Ambroſius* eius vincula „relaxauit. Atque ita demum in Dei templum intrare auſus „imperator, non ſtans, nec genibus flexis ſupplicauit Deo, „ſed pronus humi iacens *Dauidicam* hanc vocem emiſit: *Adhaeſit pauimento anima mea, viuifica me ſecundum verbum tuum.* Denique manibus comam vellens frontemque percutiens, & lacrimarum manantibus guttis ſolum rigans, veniam ſibi dari „poſcebat. Quum autem tempus aduenifſet, quo dona ſacrae „menſae erant offerenda, ſurgens cum lacrimis non minoribus „quam antea, progreſſus eſt ad altare„.

Hanc materiam verbis THEODORETI fuſe retulimus, quia, vt ille obſeruat, tam illuſtre virtutis tum in ſacerdote tum in principe exemplum eſt, illius loquendi libertatem & ardentem zelum, huius autem ſubmiſſam obedientiam puramque ac ſinceram fidem oſtendens. THEODORETVS addit, imperatorem *Conſtantinipolim* poſtea reuerſum dixiſſe, vix tandem ſe edoctum eſſe, quid eſſet diſcriminis inter ſacerdotem ac principem, & vix tandem ſe inueniſſe veritatis magiſtrum: Vnum ſe noſſe *Ambroſium*, qui epiſcopus dici mereatur. *Tantam vtilitatem*, inquit auctor noſter, *habet reprehenſio, quae ſit animo excellenti virtute praedito.*

Post hoc recentiora iſtiuſmodi exempla diſciplinae in principes adminiſtratae commemorare nihil attinet: ſed conſultum erit, lectori heic ruſus in memoriam reuocare neceſſariam illam diſtinctionem inter maiorem & minorem excommunicationem, quarum illa ſontem ab omni ſocietate in rebus ſacris in eccleſia ſeparat. Proderit etiam cum multis viris doctis obſeruare, quod iſtae modo memoratae principum excommunicationes numquam vlterius progreſſae ſint, quam ad prudentem admonitionem & temporariam eorum a ſacramento & ſanctis eccleſiae officiis prohibitionem. *In his*, inquit IOANNES BVCKERIGIVS [n] BELLARMINO reſpondens, *aperte pro-*

(n) Ioan. Roffenſ. de poteſtate papae temporali lib. II. c. XXXIX. p. 927.

hibet

bibet Ambroſius Theodoſium ab ingreſſu eccleſiæ & communione ſacramentorum, ſed nec Satanæ tradit, nec in numerum publicanorum & ethnicorum redigit, nec cœtu & communione fidelium ſeparat. Si ergo de excommunicatione maiore proprie loquatur Bellarminus, incumbit ei probatio; ſic enim excommunicatum fuiſſe, dubitari poteſt. Si de excommunicatione minori, ſiue ſuſpenſione, quæ tantum limina eccleſiæ, & ſacramentorum communionem negat, loquatur, non negamus, ſic ab Ambroſio excommunicatum Theodoſium. Vincula vero hæc, quibus ligatus eſt Theodoſius, fuerunt vincula peccatorum, quæ ab Ambroſio retenta ſunt. Quidquid ligaueris in terra, ligatum erit in cælis: quæ verba & ad peccatorum retentionem & ad anathematis ſiue excommunicationis ſententiam pertingunt. Excommunicatio ergo iſta eſt minor non maior, id quod verba Ambroſii [o] *ſatis docent: „Cauſſam contumaciæ in te nullam habeo, „ſed habeo timoris, offerre non audeo ſacrificia, ſi volueris adſiſtere„. An excommunicatio vlla ſine contumacia? Immo & ſe probibitum docet viſione, ne offerret. „Quum enim eſſem ſollicitus ipſa nocte, qua proficiſci putabam, veniſſe quidem viſus es ad eccleſiam, ſed mihi ſacrificium offerre non licuit„. Et infra: „Tunc offeres, quum ſacrificandi acceperis facultatem, quando hoſtia tua accepta ſit Deo„. Non ergo ſeparatus eſt a conſortio fidelium, nec Satanæ traditus, ſed ligatus in peccato, donec condignam egerat pœnitentiam, & excluſus a liminibus & ſacramentis eccleſiæ.* Hactenus ille. IEREMIAS TAYLORIVS [p] excommunicationem hoc ſenſu accipit, quando ait: *Si doctrinam & praxin patrum in primitiua & antiqua eccleſia conſulimus, de excommunicatione principum eos ne cogitaſſe quidem deprehendimus. Primus ex ſupremis principibus ab epiſcopo aliquo excommunicatus, Henricus imperator fuit, quem excommunicauit Hildebrandus pontifex Romanus.* Addit: *Pars excommunicationis eſt, quæ in eo conſiſtit, vt principibus vitam impie & cum publica aliorum offenſione agentibus ſancta communio denegetur; qua de re dubium non eſt, quin epiſcopus poſſit, immo certis in caſibus debeat hoc facere. Chriſtus ait: Ne date ſanctum canibus, nec proiicite margaritas veſtras coram porcis. Quidquid enim ex iure diuino in eccleſiæ eſt poteſtate, id non minus ad eum, qui in ſolio, quam ad illum, qui in ſterquilinio ſedet, applicari poteſt.* Enim

(o) Ambroſ. epiſt. XXVIII. ad Theodoſium.

(p) Taylor duct. dubitant. lib. III. c. IV. p. 604. edit. Anglican. Lond. (p. 415. §. 7. p. 457. §. 10. edit. Germ. Brem. MDCCV.)

vero

vero ſubiungit ſtatim aliquid, quod mea quidem ſententia cum hoc pronuntiato pugnat. *Hæc autem recuſatio,* inquit, *admonitione tantum & cautione, metus iniectione & denuntiationibus euangelicis fieri debet: Rationibus conuincendus eſt, quum ſit ſacra communione indignus, & docendus de periculo, quod incurſurus ſit, ſi communicauerit; Quod ſi poſt hanc ſeparationem* [q] *princeps ex ſententia & miniſterio proprio ſacræ cœnæ particeps fieri voluerit, epiſcopum nihil facere oportet aliud, quam orare & flere & libenter miniſtrare.* Hæc non ſolum iis contradicunt, quæ modo dixerat, quod epiſcopus principibus vitam impie & cum publica aliorum offenſione agentibus communionem negare ex officio debeat, ſed e diametro quoque cum doctrina & praxi pugnant CHRYSOSTOMI atque AMBROSII, qui ſe malle mori, quam prorſus indigno principi communionem dare, libere profitentur.

§. VI.

Quibus in caſibus ab excommunicatione maiore in rem eccleſiæ abſtinuerint.

VERVMTAMEN, quod ad maiorem attinet excommunicationem, certum eſt, ab ea in quibuſdam caſibus, non principum tantum ſed populi etiam reſpectu, illos abſtinuiſſe. Prudentia enim eos docebat omnia facere in rem eccleſiæ, & hoc acutiori gladio vti ad ædificationem ſolum eccleſiæ, non ad deſtructionem. Hinc ſi exploratum aut ſaltem maxime probabile eſſet, intemperatum & inconſultum eius vſum plus detrimenti quam emolumenti eccleſiæ adlaturum, & ratio & caritas eius vſum ſeponere iubebat, quod verendum eſſet, ne triticum vna cum zizaniis ante opportunum iudicii tempus eradicaretur. Quod ad principes attinet, ISAACVS BARROW paucis verbis, magnam antiquæ hiſtoriæ partem continentibus, obſeruat, quod etſi multi ſupremi principes in eccleſia primitiua hæretici fuerint & veræ religionis inimici, veteres tamen pontifices *Romani* non crediſiſſe videantur, ſe eos excommunicandi habere poteſtatem. „ Si, inquit, [r] potuiſ-

(q) Taylor. ibid. p. 605. (p. 457. 458. Vid. etiam alius eius liber, quem inſcripſit *Worthy Communicant* cap. V. ſect. VI. p. 487.

(r) Barrow *of the Pope's Supremacy* p. 12. (p. 25. 26. 27. edit. Germanic. Lipſ. MDCCXXIII.)

„ſent excommunicare principes, cur ea poteſtate non vſi fuiſ-
„ſent, quum id faciendi grauiſſimas haberent cauſſas, & maxi-
„me ad illud incitarentur? Cur *Iulius* vel *Liberius* non excom-
„municauit *Conſtantium*, magnum illum *Arianorum* patronum,
„contra quem *Athanaſius* tamen, *Hilarius* & *Lucifer Calarius* tan-
„to zelo incenſi contendunt, eum modo hæreticum, modo
„Antichriſtum & alia omnia vocando? Quomodo ipſe *Iulianus*
„excommunicationem effugere potuit *Liberii*? Cur non ful-
„minauit *Damaſus* contra *Valentem*, ferociſſimum catholico-
„rum perſecutorem? Cur *Damaſus Iuſtinam* imperatricem,
„*Arianiſmi* patronam, non excommunicauit? Cur *Siricius*
„non ſubiecit cenſuræ *Theodoſium* ob cruentum facinus, ob
„quod communionem ei denegauit *Ambroſius*? Cur *Leo*, te-
„merarius ille & inſolens pontifex, non auſus eſt reprehen-
„dere *Theodoſium* iuniorem, qui *Dioſcorum* aduerſarium eius
„tuebatur, & concilium *Epheſinum* ſecundum, quod pontifex
„ille tantopere deteſtabatur, imperiali poteſtate protegebat?
„Cur non potius eum anathematis fulmine percutiendo quam
„lacrimis ſuppliciter rogando, ad obſequium perduxit? Cur
„tot pontifices in *Theodorici* aliorumque principum, *Arianiſ-*
„*mum* ante ipſorum fores fouentium, hæreſi conniuerunt?
„Cur nec *Simplicius* nec *Felix* ita puniuerunt *Zenonem* impe-
„ratorem, concilii euerſorem *Chalcedonenſis*, cuius auctorita-
„tem ambo tanto tum zelo defendebant? Cur nec *Felix*, nec
„*Gelaſius*, nec *Symmachus*, nec *Hormiſdas Anaſtaſium* impera-
„torem excommunicarunt? (Immo ne quidem nomen eius,
„vt *Gelaſius* loquitur, attigerunt) quod epiſcopos Orientales
„ſchiſmate & obſtinatione ſua, qua auctoritati populi ſe ſub-
„mittere recuſabant, obfirmaret. Expoſtulabant quidem hi
„pontifices cum imperatore de iniuriis, diſerte tamen nega-
„bant, ſe illum vna cum aliis, quibus faueret, condemnaſſe.
„*Nos non te*, inquit SYMMACHVS [*ſ*], *excommunicauimus, impe-*
„*rator, ſed Acacium. Tu recede ab Acacio, & ab illius excom-*
„*municatione recedis. Tu te noli miſcere excommunicatio-*
„*ni eius, & non es excommunicatus a nobis. Si te miſces,*
„*non a nobis ſed a te ipſo excommunicatus es.* Et GELASIVS

(*ſ*) Symmach. epiſt. VI. (apud Labb. tom. IV. concil. p. 1298. fin.)

ait

„ait [t]: *Si iſti* (imperatori) *placet ſe miſcere damnatis, nobis non* „*poteſt imputari.* Quamobrem male agit BARONIVS [u], „*Anaſtaſium* ab *Symmacho* excommunicatum eſſe adſerens; quum „tamen iſte pontifex illis ipſis verbis, quæ ad id probandum „proferuntur, diſerte neget, ſi quidem ea recte legantur. Cor„rupte [x] enim in BARONIO & BINIO ſcripta exſtant; vbi *Ego* „(quod nullum ſenſum habet, aut certe eum, qui priori ad„ſertioni contradicit) poſitum eſt pro *Nego*, quod ſenſum pro„bat ſatis commodum eiſque congruentem, quæ reliqui pon„tifices, hanc materiam narrantes, adfirmant: Quod videlicet „non ſibi ſumſerint anathemate ferire imperatorem cum aliis „hæreticis, quos condemnauerint„. Hactenus BARROW.

EQVIDEM tres erant rationes, ob quas veteres ſummis imperantibus anathema infligere dubitabant. Vna erat ea, cuius modo mentionem fecimus, quia videlicet credebant, ſe non habere poteſtatem eos in hunc modum excommunicandi, ſed tantum ab euchariſtiæ participatione prohibendi. Alia ratio erat, quod principes hæretici reuera ipſi ſe excommunicaſſe iudicarentur, deſerendo eccleſiam & hæreticis ſe iungendo, adeoque eccleſia non haberet cauſſam anathema aduerſus eos pronuntiandi. Tertia quædam ratio erat, quod hoc plus detrimenti quam emolumenti eccleſiæ adferre poterat, dum principum hæreticorum animis magis exaſperatis, & ad eccleſiam acrius perſequendam irritatis, multa infirmiora eccleſiæ membra offenderentur. Propterea BVCKEREGIVS [y] epiſcopus, ſatius forte eſſe exiſtimat, ſi principes ſint parum pii, crudeles, omnis reprehenſionis & indignitatis impatientes, epiſcopum a ſeueritate minoris æque ac maioris excommunicationis abſtinere, quam furorem armatum in ſe ipſum & eccleſiam conuertere: ſatius eſſe, gladium in vagina continere, quam

(t) Gelaſ. epiſt. IV. (ibid. p. 1168.)

(u) Baron. an. DIII. n. XVII. Qui ab ipſo Symmacho anathemate idem damnatus eſt Anaſtaſius imperator &c.

(x) Symmach. epiſt. VI. p. 1298. Dicis, quod mecum conſpirante ſenatu excommunicauerim te. Iſta quidem *ego*, ſed rationabiliter factum a deceſſoribus meis ſine dubio ſubſequor. Not. *Ita legit* Baronius & *Binius.* Iſta quidem ego; *vera autem lectio eſt.* Iſta quidem nego. *Et* Labbeus *nihilominus* hanc *corruptam lectionem retinet ſine vlla in eam animaduerſione*

(y) Ioan. Roſſenſ. de poteſtate Papæ in temporalibus lib. II. c. XXXIX. p. 931.

in iacturam & perniciem eccleſiæ euaginare. Etſi ergo de iure conſtet, quod reges & imperatores excommunicari poſſint, de conuenientia tamen, an eccleſiæ vtile ſit, in defenſores, patronos & aduocatos ſuos, hoc eſt, imperatores & reges, ſic ſæuire, nondum ſatis exploratum eſſe dicit.

Et huius quidem rei conſideratione AVGVSTINVS & alii eo adducti ſunt, vt non tantum in cauſſa regum ſed populi etiam definierint, quod ſi vniuerſa multitudo eodem crimine, illud vel ipſo actu admittendo, vel approbando, vel ad id incitando, ſeſe adſtrinxiſſet, excommunicationis ſeueritas, præſertim in ſummo gradu, non poſſit per leges prudentiæ adhiberi, ſed verendum potius ſit, ne nullum aut malum effectum habeat. Si vnus quidem ſceleris reus, per diſciplinam ab eccleſiæ ſocietate ſeparatus, a reliquis vitatur, commodiſſima pudorem ei incutiendi ratio eſt. At vero ſi vniuerſa ſocietas, aut bona eius pars, communi crimine adſtricta tenetur, fieri non poteſt, vt tantæ ſontium multitudini rubor incutiatur adferaturque peccandi verecundia, quum alter alterius animum accendat confirmetque. Adeoque in tali caſu diſciplinæ in eos exercere ſeueritatem nihil aliud eſt, quam eorum ludibrio eam exponere, & eccleſiam turbulentorum & factioſorum hominum concitatione ſchiſmatibus & diſcidiis implicare, infirmisque & iudicio parum valentibus præbere ſcandalum, quippe qui a potentiore parte facile abripiuntur, & intempeſtiua zizaniorum runcatione pereunt. AVGVSTINVS de hac materia ſæpius diſputat aduerſus *Donatiſtas*, qui eccleſiam ſine macula & ruga in terris habere velle præ ſe ferebant, & zizania, vbicumque locorum reperirentur, euellenda eſſe ſtatuebant, quæcumque demum incommoda hanc rem conſequerentur. Quamquam ad ſuam ipſorum regulam eos non agere obſeruat. Tolerabant enim quemdam *Optatum Gildonianum*, hominem omnibus vitiis atque omni dedecore per vniuerſam *Africam* infamem, neque eum excommunicabant, quod metuerent, ne, multis ex populo in partes ſuas pertractis, communioni ipſorum nouum ſchiſma conflaret. AVGVSTINVS [z] hoc nomine eos non re-

(z) Aug. epiſt. CLXIV. ad Emeritum Donatiſtam. Non ergo reprehendimus, ſi eo tempore, ne multos ſecum excommunicatus traheret, & communionem veſtram ſchiſmatis furore præcideret, eum excommunicare noluiſtis, ſed

pre-

prehendit, ſed id ipſum eis tantum opponit tamquam argumentum κατ' ἄνθρωπον, vt oſtendat, non eſſe, quod eccleſiam vituperent, quando neceſſitate vrgente id faciat, quod ipſimet ſimili occaſione facere cogantur. De eccleſia quidem libere fatetur, ſæpius eam coactam eſſe tolerare zizania, ſi permixta tritico creuiſſent, ſique ſeuerioris diſciplinæ remediis illa eradicare periculoſum eſſet, & magis verendum, ne eccleſia ſubuerteretur eiuſque vnitas & pax periculoſis ſchiſmatibus deſtrueretur, infirmæque mentes hac agendi ratione magis offenderentur, quam ſpes eſſet alios lucrandi. Ita ætate CYPRIANI fuiſſe, ita & ſua ætate eſſe dicit. Crebro repetit & vrget hac occaſione celebrem illum locum CYPRIANI in libro *de lapſis*, vbi loquens de cauſſis, quamobrem Deus eccleſiæ ſuæ terribilem illam perſecutionem immiſerit, manifeſto indicat, quod tot de clero pariter ac populo mores ſuos corruperint, vt viri boni nihil potuerint niſi lugere, & a participatione peccatorum illorum ſibi cauere: Quod vero id fieri haud potuerit diſciplinæ exercitio, propter multitudinem peccantium, quos ex omnibus ordinibus ei ſubiici oportuiſſet; quum multi ex illis, qui eam exercere deberent, ei omnium maxime obnoxii eſſent; nec ſperari potuiſſet, fore, vt hi ipſi promtos paratoſque ad eam adminiſtrandam ſeſe præberent. Vt adeo, ſi malum longius ſerpſiſſet factumque eſſet robuſtius, quam vt hac ratione curari poſſet; non aliud reliquum eſſet remedium, niſi diuini iudicii ſeueritas, vt extraordinario quodam flagro corrigerentur, qui ordinarie per humanam poteſtatem, rebus ita ſe habentibus, corrigi non poterant. „Dominus, inquit „CYPRIANUS [a], probari familiam ſuam voluit, quia traditam

hoc ipſum eſt, quod vos arguit in iudicio Dei, frater Emerite, quod quum videretis tam magnum malum eſſe, diuidi partem Donati, vt Optatus potius in communione tolerandus exiſtimaretur, quam illud admitteretur, permanetis in eo malo, quod in diuidenda eccleſia Chriſti a veſtris maioribus perpetratum eſt. Id. epiſt. CLXX. ad Seuerin. Vos noſtis maxime, quia tum multi ſcelerati apud eos emerſerunt & tolerauerunt illos per tot annos, ne partem Donati conſcinderent &c. Epiſt. CLXXI. ad Donatiſtas. Si malorum permixtionem timeretis, Optatum inter vos in apertiſſima iniquitate viuentem per tot annos non teneretis. Contr. epiſt. Parmen. lib. II. c. II. Optatum Gildonianum decennalem totius Africæ gemitum, tamquam ſacerdotem atque collegam honorantes in communione tenuerunt &c.

(a) Cyprian. de lapſis p. 123. (p. 88. 89. edit. Fell. Amſtelod. MDCC.)

„nobis diuinitus diſciplinam pax longa corruperat, iacentem „fidem, & pene dixerim dormientem, cenſura cæleſtis erexit, „quumque nos peccatis noſtris amplius pati mereremur, cle„mentiſſimus dominus ſic cuncta moderatus eſt, vt hoc omne, „quod geſtum eſt, exploratio potius quam perſecutio videre„tur. Studebant augendo patrimonio ſinguli; & obliti, quid „credentes aut ſub apoſtolis ante feciſſent, aut ſemper facere „deberent, inſatiabili cupiditatis ardore ampliandis facultati„bus incubabant. Non in ſacerdotibus religio deuota, non „in miniſtris vita integra, non in operibus miſericordia, non „in moribus diſciplina. Corrupta barba in viris, in feminis „forma fucata. Adulterati poſt Dei manus oculi, capilli men„dacio colorati. Ad decipienda corda ſimplicium callidæ frau„des, circumueniendis fratribus, ſubdolæ voluntates: Iunge„re cum infidelibus vinculum matrimonii, proſtituere gentili„bus membra *CHRISTI:* non iurare tantum temere, ſed adhuc „etiam peierare: Præpoſitos ſuperbo timore contemnere, ve„nenato ſibi ore maledicere, odiis pertinacibus inuicem diſſi„dere: Epiſcopi plurimi, quos & hortamento eſſe oportet ce„teris & exemplo, diuina procuratione contemta, procurato„res rerum ſæcularium fieri, derelicta cathedra, plebe deſerta, „per alienas prouincias oberrantes, negotiationis quæſtuoſæ „nundinas aucupari. Eſurientibus in eccleſia fratribus non „ſubuenire, habere argentum largiter velle, fundos inſidioſis „fraudibus rapere, vſuris multiplicantibus fœnus augere. Quid „non perpeti tales pro peccatis eiuſmodi mereremur? quum „iam pridem præmonuerit ac dixerit cenſura diuina: *Si dereli„querint legem meam & in iudiciis meis non ambulauerint: ſi iuſtifica„tiones meas profanauerint, & praecepta mea non obſeruauerint, viſitabo „in virga facinora eorum & in flagellis delicta eorum.* Prænuntiata „ſunt iſta nobis, & ante prædicta: ſed nos datæ legis & ob„ſeruationis immemores, id egimus per noſtra peccata, vt, dum „domini mandata contemſimus, ad correctionem delicti & pro„bationem fidei remediis ſeuerioribus veniremus„.

APERTE heic monet CYPRIANVS, quod in tam corrupto rerum ſtatu diſciplina eccleſiæ cuſtodiri, vel recte adminiſtrari non potuerit. Tolerare cogebatur hoſce collegas ſuos, qui erant auari, raptores, extortores, fœneratores, deſertores, frau-

fraudatores & crudeles." Non poterant cum bono effectu [illegible] eccleſiaſtica [illegible] quum vel de ſacerdotibus pariter & populo parati potius eſſent reſiſtere, & eccleſiam in ſe[illegible] dimittere, quam permittere, vt hac ratione [illegible] Proinde, quum nulla alia com[illegible] eſſet relicta, diuina cenſura neceſſaria [illegible] & vnicum remedium.

Et hoc eſt, quod toties *Donatiſtis* dicit AVGVSTINVS, [illegible] eccleſia [illegible] exemplum imitetur CYPRIANI. „Vbi [illegible] facere [illegible] malos a populo Dei ſeparare) gratia pacis & tranquillitatis eccleſiæ non permittimur, non tamen [illegible] negligimus, ſed toleramus quæ nolumus, vt [illegible] quod volumus, vtentes cautela præcepti dominici, ne, quum voluerimus ante tempus colligere zizania, ſimul eradicemus et triticum. Vtentes etiam exemplo & præcepto beati [illegible] collegas ſuos fœneratores, fraudatores, ra[illegible] contemplatione pertulit tales, nec eorum con[illegible] tactus eſt malis„. Sic iterum [c]: „Non propter ma[illegible] deſerendi, ſed propter bonos mali tolerandi ſunt; [illegible] autem prophetæ, contra quos tanta dicebant, nec communionem ſacramentorum illius populi relinquebant, ſicut [illegible] dominus nocentem *Iudam* vsque ad condignum eius exitum toleravit, eum ſacram cœnam cum innocentibus [illegible] permiſit: ſicut tolerarunt apoſtoli eos, qui per [illegible] quod ipſius diaboli vitium eſt, *CHRISTVM* adnun[illegible] tolerauit *Cyprianus* collegarum auaritiam, quam [illegible] apoſtolum appellat idololatriam„. Hoc *Cypriani* exemplum [illegible] AVGVSTINVS in aliis etiam locis [d] frequenter vr[illegible] pro neceſſitate huius rationis agendi ex cauſſa

[b] [illegible] Donatiſtas poſt collat. c. XX. (tom. VII. opp. p. 608. edit. Baſil.)

[c] [illegible] VIII. ad Vincent. p. 66. (tom. III. p. 174. edit. Baſil.)

[d] [illegible] IV. c. IV. (tom. VII. p. [illegible]) Neque enim [illegible] teſtimonium diceret, & tamen eos propter Chriſtum [illegible] eſt, ne ante tempus eradicatis zizaniis ſimul era[illegible] paterna & materna caritatis viſceribus tolerant &c. [illegible] Parmen. lib. III. c. [illegible] ibid p. 57.) Dicant ergo, ſi poſſunt, [illegible] atque purgatiorem habere nunc eccleſiam, quam erat ipſa v[illegible] Cypriani temporibus, qui collegas ſuos, a quibus tamen nul-

et

et natura rei ipſius, & ex præceptis euangelii argumentatur. In libro contra epiſtolam PARMENIANI fuſe demonſtrat, quando excommunicatio ſiue anathema debeat, & quando non debeat adhiberi. Adhiberi poſſe aſſerit, quum periculum non ſit, ne cum zizaniis ſimul eradicetur & triticum. „Ipſe domi-„nus, (inquit [e],) quum ſeruis, volentibus zizania colligere, di-„xit: *Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem:* præmiſit cauſſam, di-„cens: *Ne forte, quum vultis colligere zizania, eradicetis ſimul & tri-„ticum.* Vbi ſatis oſtendit, quum metus iſte non ſubeſt, ſed o-„mnimoda frumentorum certa ſtabilitate certa ſecuritas ma-„net: id eſt, quando ita cuiuſque crimen notum eſt omnibus, „& omnibus execrabile apparet, vt vel nullos prorſus, vel non „tales habeat defenſores, per quos poſſit ſchiſma contingere: „non dormiat ſeueritas diſciplinæ, a qua tanto eſt efficacior „emendatio prauitatis; quanto diligentior confirmatio carita-„tis. Tunc autem hoc ſine labe pacis & vnitatis & ſine læſio-„le frumentorum fieri poteſt, quum congregationis eccleſiæ „multitudo ab eo crimine, quod anathematizatur, aliena eſt. „Tunc enim adiuuat præpoſitum potius corripientem, quam „crimínoſum reſiſtentem. Tunc ſe ab eius coniunctione ſalu-„briter continet, vt nec cibum quiſquam cum eo ſumat, non „rabie inimica, ſed coërcitione fraterna. Tunc etiam & ille „timore percutitur & pudore ſanatur, quum ab vniuerſa eccle-„ſia ſe anathematizatum videns, ſociam turbam, cum qua in „delicto ſuo gaudeat, & bonis inſultet, non poteſt inuenire. „Adhuc enim & ipſe apoſtolus ait: *Si quis frater nominatur.* In „eo, quippe, quod ait, *Si quis*, nihil aliud videtur ſignificare „voluiſſe, niſi eum poſſe tali modo ſalubriter corrigi, qui inter „diſſimiles peccat, id eſt inter eos, quos peccatorum ſimilium „peſtilentia non corrumpit. In eo vero, quod ait, *nominatur*, „hoc nimirum intelligi voluit, parum eſſe, vt ſit quiſque talis, „niſi etiam nominetur, id eſt, famoſus appareat, vt poſſit o-„mnibus digniſſima videri, quæ in eum fuerit anathematis pro-„lata ſententia. Ita enim & ſalua pace corrigitur, & medici-

la corporali diſiunctione ſeparatus eſt, nullum eorum nominatim appellans, ſed prudenter ac ſobrie ſaluberrimæ mordacitatis inſerens medicinam, his verbis grauiter arguit &c.

(e) Auguſt. contr. epiſt. Parmen. lib. III. c. II. p. 60.

nali-

Digitized by Google

[illegible] vitiur. Propterea de illo dixit, quem tali medicina ſanari [illegible]erat, *Satis hæc eſt correptio a multis.* Neque enim poteſt eſſe ſalubris a multis correptio, niſi quum ille corri[illegible] iam multitudinem. Quum vero i[illegible] plurimos occupaverit, nihil aliud bonis reſtat, quam dolor & gemitus, vt per illud ſignum, quod *Ezechieli* [illegible] illæſi euadere ab illorum vaſtatione mere[illegible] idem apoſtolus, quum iam multos compe[illegible] luxuria & fornicationibus inquinatos, ad [illegible], in ſecunda epiſtola ſcribens, non idem [illegible] cum talibus nec cibum ſumerent. Multi enim [illegible] dici de his poterat, *Si quis frater nominatur fornica[illegible] ſerviens, aut avarus, aut aliquid tale, cum eiuſmodi nec [illegible] ſimul ſumere*; ſed ait: *Ne iterum, quum venero ad vos, [illegible], & lugeam multos ex iis, qui ante peccaverint, & [illegible] pœnitentiam ſuper immunditia, & luxuria, & fornicatione,* [illegible] per luctum ſuum potius eos divino flagello co[illegible], quam per illam correptionem, vt ceteri ab [illegible]one ſe contineant. Conſequenter enim *[illegible] veniam ad vos, vt in ore duorum vel trium teſti[illegible] verbum. Prædixi, & prædico ſicut præſens ſecundo, & nunc [illegible] ante peccaverunt, & ceteris omnibus: quia, ſi venero ite[illegible], quia probationem quæritis eius, qui in me loquitur* [illegible] aliud dixit heic, *Non parcam*, niſi quod ſuperius [illegible] *multos*: vt luctus eius impetraret flagellum a do[illegible] corriperentur, qui iam propter multitudinem [illegible] ita corripi, vt ab eorum coniunctione ſe ceteri [illegible], & eos erubeſcere facerent, ſicut faciendum eſt, [illegible] in aliquo ceteris diſſimili crimine nominatur? [illegible] ſi contagio peccandi multitudinem invaſerit, di[illegible]linæ ſeuera miſericordia neceſſaria eſt: nam con[illegible]tionis & inania ſunt, & pernicioſa atque ſacrilega, [illegible] & ſuperba fiunt, & plus perturbant infirmos [illegible] corrigant animoſos malos„. Et propterea idem AVGVSTINVS obſeruat, quod *Paulus* vnum illum inceſtuoſum *[illegible]* & multitudinem, quæ negabat reſurrectionem, di[illegible] ratione tractarit. „Non eis (inquit [f],) præcepit cor-

[f] Auguſt. libr. contra Donatiſtas poſt collat. c. XX. (p. 613. edit. Baſil.)

„pora-

„poralem ſeparationem; multi quippe erant, non ſicut ille v-„nus, qui vxorem patris ſui habuit, quem liberiore correpti-„one & excommunicatione iudicat dignum. Longe aliter iſte, „aliter vitioſa curanda & ſananda eſt multitudo, ne forte, ſi „plebs a plebe ſeparetur, per ſchiſmatis nefas etiam triticum e-„radicetur. Eos ergo, qui iam credebant reſurrectionem „mortuorum, ab his, qui eam in eodem populo non crede-„bant, non corporaliter ſeparat, ſed ſpiritualiter ſeparare non „ceſſat, dicens, *Nolite ſeduci, corrumpunt bonos mores colloquia ma-„la*„. Et alio loco [g]: „Quibus mali placent in vnitate, ipſi „communicant malis: quibus autem diſplicent, & eos emen-„dare non poſſunt, neque ante tempus meſſis audent zizania „eradicare, ne ſimul eradicent & triticum, non factis eorum, „ſed altari *CHRISTI* communicant: ita vt non ſolum non ab „eis maculentur, ſed etiam diuinis verbis laudari prædicarique „mereantur: quoniam ne nomen *CHRISTI* per horribilia ſchi-„ſmata blaſphemetur, pro bono vnitatis tolerant, quod pro „bono æquitatis oderunt„. Hoc laude dignum factum eſſe, variis exemplis, tam ex vetere quam ex nouo teſtamento & praxi ſeruatoris noſtri eiuſque apoſtolorum depromtis, demonſtrat, quæ numeroſiora ſunt, quam vt heic interponi poſſint. Alia in epiſtola [h] rem breuius conſtringit, quando dicit: „Illud non eſt tacendum, etiam cognitos malos bonis non „obeſſe in eccleſia, ſi eos a communione prohibendi aut po-„teſtas deſit, aut aliqua ratio conſeruandæ pacis impediat„. Et rurſus [i]: „Quos corrigere non valemus, etiamſi neceſſitas co-„git pro ſalute ceterorum, vt Dei ſacramenta nobiſcum com-„municent, peccatis tamen eorum non communicamus, quod „non fit niſi conſentiendo & faciendo. Sic enim eos in iſto „mundo, in quo eccleſia catholica per omnes gentes diffundi-„tur, quem agrum ſuum dominus dicit, tamquam zizania in-„ter triticum, vel in hac vnitatis area, tamquam paleam per-„mixtam frumento, vel intra retia verbi ſacramenti tamquam „malos piſces cum bonis incluſos vſque ad tempus meſſis aut „ventilationis aut littoris toleramus, ne propter illos eradice-

(g) Auguſt. epiſt. CLXII. ad epiſc. Donatiſt. p. 280. (p. 735. edit. Baſil.)
(h) Auguſt. epiſt. CLXIV. ad Emeritum. (p. 746. edit. Baſil.)
(i) Aug. epiſt. CLXVI. (p. 761. ed. Baſ.)

mus

Digitized by Google

„mus & triticum, aut grana nuda ante tempus de area ſepara„ta, non in horreum mittenda purgemus, ſed volatilibus col„ligenda proiiciamus, aut diruptis per ſchiſmata retibus, dum „quaſi malos piſces cauemus, in mare pernicioſæ libertatis ex„eamus. Propter hoc enim his atque aliis ſimilitudinibus do„minus ſeruorum ſuorum tolerantiam confirmauit, ne dum ſe „boni putant malorum permixtione culpari, per humanas & „temerarias diſſenſiones aut paruulos perdant, aut paruuli pe„reant„. Idem hoc argumentum pluribus perſequitur in epiſtola ad *Macrobium* [*k*] & in libris contra *Gaudentium* [*l*] multisque in locis aliis. Verum quæ iam produximus in medium, ſatis abunde mentem eius hac in materia declarant, neque vero eius ſenſum tantum, ſed concordantem etiam opinionem & praxin totius eccleſiæ *Africanæ*, tam tempore CYPRIANI quam collationis *Carthaginenſis*, quo ille reſpicit. Vt adeo de vniuerſa hac materia opinio eorum manifeſto ea eſſe intelligatur, quod ſi multitudo peccantium in eccleſia diſciplinæ exercitium reddat periculoſum, magis expediat, malos inter bonos tolerare, quam per ſeueritatem pœnarum eos depurgare conando periculum ſciſſuræ retibus conflare, & eccleſiam terribilibus ſchiſmatibus implicare cum infirmorum quidem offenſione, non autem cum emolumento ipſius eccleſiæ, dum vna cum zizaniis & triticum eradicetur. Et hæc praxis difficilibus temporibus generatim expedire iudicatur ab hodiernis ſcriptoribus, inter quos lector eruditus RICHERIVM, ESTIVM, LYRAM [*m*],

(*k*) Aug. epiſt. CCLV. al. CCLVI.

(*l*) Auguſt. contra Gaudent. lib. III. c. III. V. IX. ſeqq. It. epiſt. LXIX. ad Reſtitutum; E breuic. collationis die III. c. VIII. Vid. collat. Carthag. III. n. CCLVIII. & CCLXV. & Auguſt. de fide & oper. c. IV. & V.

(*m*) Richer. de poteſtat. eccleſ. in rebus temporal. lib. III. c. IV. p. 294.
Eſtius in 2 Cor. X, 6. Accipitur illa excommunicatio de iis, qui adhuc inter Corinthios magnis peccatis erant obnoxii, in quos, quia multi erant, non facile poterat exerceri diſciplina per excommunicationem &c.
Lyra gloſſ. in Matth. XII, 29. Hic datur locus pœnitentiæ, & monemur non cito amputare: quoniam qui errat hodie, cras forte defendet veritatem. Si ergo modo auelleretur: triticum quod futurum erat, eradicaretur. --- Ibi patienter tolerandi mali, vbi aliqui inueniuntur, quibus adiuuentur boni. Auguſtinus, multitudo non eſt excommunicanda: nec princeps populi &c.

Digitized by Google

GROTIVM [n], TAYLORIVM [o], WHITBIVM [p] & RIVETVM [q] poteſt conſulere. Nam præter PETRVM MARTYREM, qui contrariam opinionem [r] aduerſus AVGVSTINVM tueatur, noui neminem. Sed ad veteres eorumque praxin reuertor.

§. VII.

Inſontes numquam cum ſontibus eccleſiaſticis pœnis inuoluti. Origo & nouitas interdictorum papalium.

VBI inter alias prouidas cautiones, hac in materia adhibitas, obſeruare licet eorum ſapientiam & pietatem in ſtringendo hoc ſpirituali gladio, ita quidem, vt nocentes ſolum adficeret, neque innocentes eadem cum ſontibus condemnatione inuolueret. Quæ tam communis & tam tyrannica praxis pontificibus *Romanis* poſteriorum temporum euaſit, vt totas eccleſias & nationes interdicto multarent eiſque vſum ſacramentorum negarent, ob vnius cuiuſdam criminoſi peccata, ea adeo incognita fuit veteribus, vt AVGVSTINVS obſtupeſceret, vbi iuniorem quemdam epiſcopum *Africanum*, feruido zelo actum, pro priuato *Claſſiciani* cuiuſdam peccato idque non euidenter probato, contra ipſum reum & omnem domum eius anathematis ſententiam pronuntiaſſe audiſſet. Qua de re

(n) Grot. in 2 Cor. X, 6. Neque enim duris remediis locus eſt, vbi tota eccleſia in morbo cubat.

(o) Taylor. duct. lib. III. c. IV. p. 610. p. 468. edit. Germanic. *Es iſt eine alte regel*, daſs weder der könig noch das volck ſoll in bann gethan werden, *denn wenn die gantze menge verbannet iſt, mit wem ſollen wir gemeinſchaft haben? So aber ein groſſer theil derſelben im bann iſt, ſo machen ſie nur offenbare trennung, wenn ſie die zucht unwillig ertragen.*

(p) Whitby Proteſt. Reconcil. par. II. p. 217.

(q) Riuet. ſynopſ. pur. theol. diſput. XLVIII. n. 30. p. 766. edit. Lugdun. Batau. MDCXXV. Si ſola praua vita; non ex doctrina praua, ſed contra doctrinam ſanam magnam gregis partem inuaſerit, ex ſententia Auguſtini lib. III. contra epiſtolam Parmeniani & alibi aduerſus Donatiſtas, nec ſeceſſione ab eis, nec excommunicatione, ſed precibus, gemitu, adhortationibus, reprehenſionibus, comminationibus, bonis exemplis, & ſimilibus remediis tantum vtendum: quemadmodum videmus prophetas & pios ſacerdotes his ſolis armis in eccleſia Iſraelitica eſſe vſos, quod & probat ex loco 2 Cor. X. quod hæc poteſtas non ad deſtructionem ſed ad ædificationem ſit data, & ex parabola zizaniorum, quæ Chriſtus euelli noluit ſed ferri, quando metus eſt, ne triticum eadem opera euellatur ac perdatur Matth. XIII, 29.

(r) Petr. Martyr. loc. commun. lib. V. c. V. n. XII. p. 784. (tom. I. n. XIII. ſeqq. p. 1449. ſeqq. edit. Baſil. MDXXC.)

quum

quum querimonia apud AVGVSTINVM haberetur, ita cum eo expoſtulabat: „Non [r] mediocriter æſtuans cogitationibus, „magna cordis tempeſtate fluctuantibus, apud caritatem tuam „tacere non potui: vt, ſi habes de hac re ſententiam, certis „rationibus vel ſcripturarum teſtimoniis exploratam, nos quo„que docere digneris: quomodo recte anathematizetur pro „patris peccato filius, aut pro mariti vxor, aut pro domini ſer„vus, aut quiſquam etiam in domo nondum natus, ſi eodem „tempore, quo vniuerſa domus eſt anathemate obligata, naſca„tur, nec ei poſſit per lauacrum regenerationis in mortis pe„riculo ſubueniri. Neque enim hæc corporalis eſt pœna, qua „legimus quoſdam contemtores Dei cum ſuis omnibus, qui e„iuſdem impietatis participes non fuerunt, pariter interfectos: „tunc quidem ad terrorem viuentium mortalia corpora peri„mebantur, quandoque vtique moritura. Spiritalis autem pœ„na, qua fit, quod ſcriptum eſt: *Quæ ligaueris in terra, erunt li„gata & in cælo*, animas adligat, de quibus dictum eſt: *Anima pa„tris mea eſt, & anima filii mea eſt. Anima, quæ peccauerit, ipſa mo„rietur.* Audiſti fortaſſe aliquos magni nominis ſacerdotes cum „domo ſua quempiam anathematizaſſe peccantium, ſed forte, „ſi eſſent interrogati, reperirentur idonei reddere inde ratio„nem. Ego autem, quoniam ſi quis ex me quærat, vtrum re„cte fiat, quid ei reſpondeam, non inuenio. Numquam hoc „facere auſus ſum, quum de quorumdam facinoribus, immani„ter aduerſus eccleſiam perpetratis, grauiſſime permouerer. „Sed ſi tibi, quam iuſte fiat, dominus reuelauit, nequaquam „iuuenilem ætatem tuam & honoris eccleſiaſtici rudimenta „contemno. En adſum, ſenex a iuuene coëpiſcopo, & epiſco„pus tot annorum a collega nec dum anniculo paratus ſum „diſcere, quomodo vel Deo vel hominibus iuſtam poſſumus „reddere rationem, ſi animas innocentes pro ſcelere alieno, ex „quo non trahunt, ſicut ex *Adam* (in quo omnes peccauerunt) „originale peccatum, ſpiritali ſupplicio puniamus. --- Si ergo „de hac re potes reddere rationem, vtinam & nobis reſcriben„do præſtes, vt poſſimus & nos: Si autem non potes, quid ti„bi eſt inconſulta commotione animi facere, vnde, ſi fueris in-

(r) Auguſt. epiſt. LXXV. ad Auxilium.

 terro-

„terrogatus, rectam rationem non vales inuenire„? Ex hac iuſta reprehenſione, qua huius epiſcopi iuuenis peruicaciam & immoderatum zelum adſecit, quo in anathematis pronuntiatione contra totam aliquam familiam, pro ſolius domini crimine vſus fuerat, colligere nobis licet, non fuiſſe AVGVSTINI tempore in eccleſia iſtiuſmodi praxin permiſſam, cuiuſmodi eſt excommunicatio inſontium cum ſontibus, etiamſi inſontes partem offendentem cognatione & neceſſitudine aliqua attingerent, vel ab ea modo quodam ineuitabili penderent. Multo minus tunc moris fuiſſe, vniuerſa corpora, eccleſias ac nationes interdicto multare eiſque negare vſum ſacramentorum, ideo duntaxat, vt aliorum reprimeretur contumacia, cuius prorſus exſortes eſſent nec vlla ratione participes. Qui monſtroſus erat ac nouellus diſciplinæ abuſus, tyrannicis papatus temporibus peculiaris, prioribus autem ſæculis plane incognitus. BARONIVS [t] quidem vnum aliquod eius rei exemplum adfert ex *annalibus Francorum*, vbi *Agapetus* pontifex ann. DXXXV dicitur *Clotario* regi mandaſſe, vt culpam, quam *Gualtero* quodam domino de *Yuetot*, qui pontificis obtulerat litteras commendatitias, in eccleſia crudeliter interfecto, ſibi contraxerat, digna ſatisfactione emendaret, alioquin regnum ipſius interdictum fore. Verum, vti hæc hiſtoria a modernis tantum ſcriptoribus, BERNARDO HALIANO, quem BARONIVS citat, & GAGVINO GILIO & TILIO, quos addit SPONDANVS, narratur, nec vllius vetuſti ſcriptoris nititur auctoritate; immo ſe ipſam narratio aliqua ex parte apud viros prudentes deſtruit: ita SPONDANVS [u] fatetur, non deeſſe, qui inter fabulas re-

(t) Baron. an. DXXXV. in appendice tom. VII. pag. 9. (p. 264. edit. Antuerp. MDCLVIII.) Gualterus cum litteris Sueſſonum, vbi rex degebat, die Veneris ſancta, aduenit, & quum rex in ſacello ſuo ſacris adeſſet, crucemque adorare vellet, Gualterus prædictum ſacellum intrauit, pontificiſque litteras regi obtulit. Rex autem prima fronte Gualterum non agnouit propter diuturnam illius e regno abſentiam: ſed acceptis & perlectis litteris ipſoque agnito, gladium ſuum exeruit, vel vt aliis placet, militis cuiuſdam adſtantis enſem corripuit & Gualterum interfecit. Pontifex crudeli hoc facinore accenſus, regi mandauit, vt culpam illam emendaret, *alioquin regnum ipſius interdictum fore*, cetera.

(u) Spondan. epit. Baron. an. DXXXV. n. XVIII. Hanc hiſtoriam regni de Yuetot, præter Halianum, ex quo illam deſcripſit Baronius, æque recitant, qui cen-

cenſeant, quæ conſtanti credulitate per plura ſæcula obtinuerit in *Gallia.* Qua de cauſſa digna haud eſt, quæ tamquam antiqua hiſtoria in ea materia, quam in manibus habemus, commemoretur.

NONNVLLI interdictorum originem ab *Alexandri* tertii ætate, ad annum *CHRISTI* circiter MCLX, arceſſunt. Et certe circa hanc tempeſtatem crebriora eſſe cœperunt. MORINVS, citante HABERTO [x], eorum epochen paullo antiquiorem & ad tempora HILDEBRANDI, ſiue GREGORII VII, referendam eſſe ſtatuit; a quo habuiſſe initia ſua maxime probabile eſt [y],

ante illum ſcripſerunt, Gaguinus, Gilius, Tilius, & ſi qui alii eorumdem temporum rerum Francicarum auctores: quum tamen vetuſtiores illi eam ſilentio prætermiſerint. Qua ratione, & quod ſe ipſam narratio aliqua ex parte deſtruere videatur; non deſunt hodie, qui inter fabulas recenſeant, quæ conſtanti credulitate per multa ſæcula obtinuit in Gallia.

(x) Habert. archieratic. p. 746. De interdicto apud Græcos aliquid e penu noſtra. Duplex interdictum, quo diuina officia actione, vt inquiunt, & paſſione prohibentur, ſcio triplex a doctoribus diſtingui, locale, perſonale & ex vtraque compoſitum. Sed locum & gentem propric reſpicit. Illius epochen, quod quidam ante tempora Alexandri tertii inauditum interdictum dixerint, recte antiquiorem in occidente oſtendit Morinus ex Iuone Carnot. epiſt. L. & Gregorio ſeptimo lib. I. epiſt. LXXXI. & lib. II. epiſt. V. & aliis, immo ex concilio Lemouicenſi an. MXXXIV. apud Baronium. Verum longe antiquiorem eſſe interdicti vſum apud Græcos, oſtendimus ex S. Baſilio. Locus eximius & obſeruatione digniſſimus eſt epiſtola ad epiſcopum quemdam CCXLIV. in qua agit de quadam puella rapta parentibus reſtituenda, raptore vna cum conſciis excommunicando per triennium, & ſi raptam reddere negauerint, pago ipſo ſacris interdicendo. τὴν μὲν παῖδα, ὅπουπερ ἂν εὕρῃς, ἀφελόμενος πάσῃ ἐντονίᾳ ἀποκατάστησον τοῖς γονεῦσι· καὶ αὐτὸν δὲ ἐκεῖνον ἐξόριστον τῶν εὐχῶν καὶ ἐκκήρυκτον ποίησον, καὶ τὴν κώμην τὴν ὑποδεξαμένην τὴν ἁρπαγεῖσαν καὶ φυλάξασαν, ἤτοι ὑπερμαχήσασαν· καὶ αὐτὴν ἔξω τῶν εὐχῶν πανδημεὶ ποίησον. *Puellam quidem vbicunque inueneris auferens omni contentione parentibus reſtitue. Raptorem vero e precibus excommunica & eiectum proclama: quin etiam pagum, qui hominem illum ſuſceperit cum puella rapta, aut ſeruauerit, aut armis defenderit, IPSVM ORATIONVM EXPERTEM CVM OMNI POPVLO EFFICE.*

(y) Gregor. VII. lib. I epiſt. LXXXI. Confrater noſter Theodoricus Virdunenſis epiſcopus, vt ſæpe nobis relatum eſt, habitatores loci apud monaſterium quoddam ſancti Michaelis intra parochiam ſuam, ad quaſdam nouas conſuetudines ſua virtute & potentia flectere & coërcere diu conatus eſt, videlicet vt cum litaniis maiorem eccleſiam, hoc eſt ſuam epiſcopalem ſedem, ſimul congregati ſingulis annis viſitarent. Quod quum illi inuſitatum, ne forte ad alterius nouæ exactionis occaſionem darent, pati renuerent, *di-*

quia

quia aliquoties in eius epiſtolis memorantur. HABERTVS eorum vſum ab ætate BASILII repetere ſibi ſumit. Verum locus, ex epiſtola quadam BASILII [z] adlegatus, nihil dicit amplius, quam quod, ſi qua eccleſia peccati vnius cuiuſdam hominis ſe participem fecerit, ſimul omnes cenſuris ſubmitti oporteat. Quæ res multum omnino abeſt ab indiſcreta cenſura interdicti, vniuerſam condemnantis nationem, idque communiter non propter aliquod ſcelus, ſed potius propter officium eorum, quod religioſe in naturali ſua permaneant fidelitate, legitimis principibus ſuis debita, quando pontifici, ſub plenitudinis poteſtatis eccleſiaſticæ obtentu, eos excommunicare magiſtratuque exuere lubet, vti vnuſquiſque, qui hiſtoriam interdictorum conſcribere vellet, facile poſſet demonſtrare. Quidquid vero BASILIVS intelligat, certum eſt, de hoc eum minime cogitaſſe. Neque vſitatus eccleſiæ mos fuit, vniuerſa corpora hominum, etiamſi culpa tenerentur, anathemate ferire, niſi forte terroris cauſſa, quemadmodum in antecedente ſectione oſtendimus.

§. VIII.

Periculum excommunicandi innocentes.

QVOD ad innocentes attinet, ſummo ſtudio cauebatur, ne cenſuræ eccleſiæ, ad condemnationem inſontium indiſcrete applicatæ, in abuſum verterentur. Quo in caſu iniuſta ſententia in auctorem redire credebatur. Ita FIRMILIANVS [a] *Stephano* epiſcopo *Romano* narrat, quod alios, nihil tale commeritos, ſeparando ſe ipſum ſeparet. *Peccatum*, inquit, *quam magnum tibi exaggeraſti, quando te a tot gregibus ſcidiſti? Exſcidiſti enim te ipſum. Noli te fallere: Siquidem ille eſt vere ſchiſmaticus, qui ſe*

vinum ibi officium fieri penitus interdixit. &c. Lib. II. epiſt. V. Quod ſi vos audire noluerit (rex Franciæ) & abiecto timore Dei contra regium decus, contra ſuam & populi ſalutem, in duritia cordis ſui perſtiterit, apoſtolicæ animaduerſionis gladium nequaquam eum diutius effugere poſſe, quaſi ex ore noſtro ſibi notificate. Propter quod & vos apoſtolica auctoritate commoniti atque conſtricti, matrem veſtram ſanctam Romanam & apoſtolicam eccleſiam debita ſide & obedientia imitemini, & ab eius vos obſequio atque communione penitus ſeparantes, *per vniuerſam Franciam omne diuinum officium publice celebrari interdicite.* cetera.

(z) Baſil. epiſt. CCXLII. vid. ſub litt. anteced. (x).

(a) Firmil. epiſt. LXXV. ap. Cyprian. p. 225. (p. 326. edit. Fell. Amſtelod.)

a com-

a communione eccleſiaſticæ vnitatis apoſtatam feeerit. Dum enim putas omnes a te abſtineri poſſe, ſolum te ab omnibus abſtinuiſti. Simili modo *Polycrates*, epiſcopus *Ephesinus*, *Victori* pontifici *Romano* reſpondebat, quum ei & omnibus eccleſiis *Aſiaticis* anathematis ſententiam minaretur, eo quod non eodem modo, vt *Romæ* fieri ſolebat, myſterium reſurrectionis dominicæ celebrarent. *Nihil moueor*, inquiebat [b], *iis, quæ nobis ad formidinem intentantur. Etenim ab illis, qui me longe maiores erant, dictum ſcio, Obedire oportet Deo magis quam hominibus.* Et addit EVSEBIVS, quod, quum *Victor* in obſtinatione animi perſtitiſſet, IRENAEVS & plures alii epiſcopi, propter inexcuſabilem cenſuræ eccleſiaſticæ abuſum, litteris acerbius eum perſtrinxiſſent. Notum eſt effatum in indice operum GREGORII primi, quod huc ſpectat [c], *Si quis illicite quemquam excommunicat, ſemetipſum, non illum condemnat.* Quamquam ſcriptores *Romanenſes* plerumque aliud eius pronuntiatum magnifice extollant, legi canonicæ [d] inſertum: *Sententia paſtoris, ſiue iuſta, ſiue iniuſta fuerit, timenda eſt.* Quod vero, niſi in dubio prorſus caſu, recte ſe habere nequit. Magis ad rem faciunt, quæ in eadem quæſtione ex AVGVSTINO [e] allegat GRATIANVS: *Cæpiſti habere fratrem tuum tamquam publicanum: ligas illum in terra, ſed vt iuſte alliges, vide. Nam iniuſta vincula dirumpit iuſtitia.* Et, *Temerarium iudicium* [f] *plerumque nihil nocet ei, de quo temere iudicatur. Ei autem, qui temere iudicat, ipſa temeritas neceſſe eſt vt noceat.* Et ruſus: *Quid obeſt homini* [g], *quod ex illa tabula* (h. e. diptychis eccleſiæ) *non vult eum recitari humana ignorantia, ſi de libro viuorum non eum delet iniqua conſcientia.* Ita AVGVSTINVS in diuerſis locis a GRATIANO allegatis. Quibus addi poteſt, quod ille citat ex ante memorato loco GREGORII [h]: *Ipſe ligandi atque ſoluendi poteſtate ſe priuat, qui*

(b) Polycrat. epiſt. ad Victor. ap. Euſeb. lib. V. c. XXIV. *ὀ πτύρομαι ἐπὶ τοῖς καταπλησσομένοις· οἱ γὰρ ἐμοῦ μείζονες εἰρήκασι, πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις.* Vide ſis Auguſtin. de vera religione c. VI. tot.

(c) Gregor. lib. II. epiſt. XXVI.

(d) Gregor. homil. XXVI. in euangel. ap. Gratian. decret. cauſſ. XI. quæſt. III. c. I.

(e) Auguſt. ſerm. XVI. de verbis domini ap. Gratian. ibid. c. XLVIII.

(f) Auguſt. de ſerm. domini in monte lib. II. c. XXIX. ap. Gratian. ibid. c. XLIX.

(g) Auguſt. epiſt. CXXXVII. ap. Gratian. ibid. c. L.

(h) Gregor. homil. XXVI. in euangel. ap. Gratian. c. LX. Vid. Gelaſ. ibid. ap. Gratian. c. XLVI. Cui eſt illata ſententia, deponat errorem: ſed ſi iniuſta

Digitized by Google

hanc pro ſuis voluntatibus & non pro ſubiectorum moribus exercet. Iudicat ille, excommunicationem iniuſte pronuntiatam nihil roboris habere contra immerentem; & abſolutionem peccatoris impœnitentis nihilo meliorem eſſe; eo quod vtraque fiat claue errante, quo in caſu, vti gloſſa in legem [*i*] loquitur, ligatus non ligatus eſt quoad Deum. „Frequenter enim fit, vt „qui per eccleſiam militantem foras mittitur, intus ſit, ſcilicet „in eccleſia triumphanti: & ille foris eſt, ſcilicet extra eccle„ſiam triumphantem, qui intus, ſcilicet in eccleſia militanti, „retineri videtur„. Et eiuſmodi *Iniqua ſententia*, vt ait TOLETVS, eccleſiæ pontificiæ cardinalis, *nec apud Deum* [*k*] *nec apud eccleſiam quemquam grauat.*

§. IX.

Nemo excommunicandus, niſi prius auditus, & pro ſe ipſo dicere permiſſus.

IAM vt hoc incommodum præuerteret eccleſia antiqua, diuerſas vtiles regulas præſcripſit, in excommunicationis negotio obſeruandas. Etenim præterquam quod nemo cenſuræ ſubmitti debebat ſine præuia admonitione, quemadmodum ſupra [*] obſeruauimus, ita ſimiliter præceptum erat, vt ne quis abſens damnaretur, vel ante, quam nactus eſſet pro ſe dicendi libertatem, niſi forte contumaciter recuſaſſet comparere. *Caveant*, inquit concilium *Carthaginenſe* [*l*], *iudices eccleſiaſtici, ne abſente eo, cuius cauſſa ventilatur, ſententiam proferant, quia irrita erit, & cauſſam in ſynodo pro facto dabunt.* Ex hac ratione AVGVSTINVS [*m*] cenſuram refutabat, quam *Donatiſtæ Cæciliano* epiſcopo

eſt, tanto eam curare non debet, quanto apud Deum & eccleſiam eius neminem poteſt iniqua grauare ſententia. Ita ergo ea ſe non abſolui deſideret, qua ſe nullatenus perſpicit obligatum.

(*i*) Gloſſ. in extrauagant. Ioan. XXII. tit. XIV. c. V. p. 160. (p. 175. litt. h. edit. Antuerp. MDLXXII.) *Solutum & in cælis*] ſed hoc intellige claue non errante: alias enim ſi ligando vel ſoluendo erraret, ligatus vel ſolutus quis non dicitur quoad Deum. Frequenter enim, cetera.

(*k*) Tolet. inſtruct. ſacerdot. lib. I. c. X. p. 35.

(*) Cap. II. §. VI. pag. 80.

(*l*) Concil. Carthag. IV. c. XXX. Vid. plura ap. Gratian. cauſſ. III. quæſt. IX.

(*m*) Auguſtin. epiſt. CLXII. p. 279. Si nec vituperari, nec corripi niſi interrogatum ſpiritus ſanctus voluit, quanto ſceleratius non vituperati aut corrupti, ſed omnino damnati ſunt, qui de ſuis criminibus nihil abſentes interrogari

Car-

Carthaginenſium infligere auſi fuerant, quia abſenti ei hoc fecerant, nec ante ab eis examinato.

§. X.

Nec quiſpiam, niſi legaliter conuictus, ſiue ſua ipſius confeſſione ſiue fide digna teſtatione aliorum, aduerſus quos exceptioni non eſt locus; ſiue tali euidentia criminis, quod ipſo facto hominem excommunicationi obnoxium redderet, ſine vlla formali denuntiatione.

ALIA regula, hac in re obſeruata, erat, Neminem debere excommunicari, niſi de crimine ſuo legaliter conuictum. Quod tribus modis fieri poterat. 1. Sua ipſius confeſſione. 2. Fide digna teſtatione aliorum, aduerſus quos non erat iuſta exceptio aut falſi teſtimonii ſuſpicio. 3. Tali euidentia criminis, quod hominem ipſo facto, ſine vlla formali denuntiatione, excommunicationi obnoxium reddebat. Vti in cauſſa erat eorum, qui perſequutionis tempore idolis ſacrificando peccabant. Heic nec propria ipſorum confeſſione opus erat, nec conuictione per teſtes. Nam crimen eorum conſtabat inter omnes, neque adeo teſtium examinatio ad condemnandum eos, nec ſolemnis ſententiæ excommunicationis aduerſus eos pronuntiatio neceſſaria erat. Nam ipſo facto, vt viri docti vocant [n], excommunicati erant; quum facti ipſius euidentia perſpecta omnibus ſatis eſſet ad declarandum illos excommunicatos, vt qui omnia chriſtianæ communionis iura ac priuilegia perdidiſſent. Alias ſi res non ita euidens eſſet & explorata, aut propria ipſorum peccantium confeſſio, aut legalis idoneorum teſtium probatio requirebatur. Sic AVGVSTINVS [o] declarat: *Nos a communione prohibere quemquam non poſſumus, niſi aut ſponte confeſſum, aut in aliquo ſiue ſæculari ſiue eccleſiaſtico iudicio nomi-*

potuerunt? It. ſerm. XXII. de verbis apoſtoli. Damnatus eſt Cæcilianus, abſens primo, deinde a traditoribus &c.

(n) Vid. Caue prim. chriſt. part. III. c. V. p. 366. p. 566. edit. Germ. *Erſtlich wollen wir erwegen, was es gemeiniglich für laſter und beleidigungen geweſen, welche von der alten kirchen-zucht ſind beſtraft worden? Insgemein und durchgängig waren es alle und iede laſter und unanſtändiges weſen, ſo entweder* an und vor ſich ſelbſt ſchon bekannt waren, *oder doch der kirchen zu wiſſen gethan und erwieſen wurden.*

(o) Auguſtin. homil. L. de pœnitent. tom. X. p. 107.

 natum

natum atque conuictum. Quis enim ſibi vtrumque audeat aſſumere, vt cuiquam ipſe ſit accuſator & iudex? INNOCENTIVS [p] epiſcopus *Romanus* ait: *Non facile quiſquam ex ſuſpicionibus abſtinetur. Probatione ceſſante, vindictæ ratio conquieſcit.* ORIGENES [q], *Vbi peccatum non eſt euidens*, inquit, *eiicere de eccleſia neminem poſſumus, ne forte eradicantes zizania, eradicemus ſimul cum ipſis etiam triticum.* Eadem ratio ab AVGVSTINO loco modo citato redditur. IVSTINIANVS hanc eccleſiæ regulam confirmauit ſanctione ciuili, pœnamque ſimul conſtituit in eos, qui eam migrarent, in hunc modum decernendo [r]: *Omnibus epiſcopis & presbyteris interdicimus ſegregare aliquem a ſacra communione, antequam cauſſa monſtretur, propter quam ſanctæ regulæ hoc fieri iubent. Si quis autem præter hoc a ſancta communione quemquam ſegregauerit: ille quidem, qui iniuſte a communione ſegregatus eſt, ſolutus excommunicatione a maiore ſacerdote, ſanctam mereatur communionem. Qui vero aliquem a ſancta communione ſegregare præſumſerit: modis omnibus a ſacerdote, ſub quo conſtitutus eſt, ſeparabitur a communione, quanto tempore ille perſpexerit, vt quod iniuſte fecit, iuſte ſuſtineat.* Quemadmodum itaque illis haud licebat vniuerſam aliquam multitudinem excommunicare, quamuis crimen eorum omnibus eſſet notum; ita nec ſingularem aliquem peccatorem excommunicare licebat, niſi crimen eius omnibus notum eſſet & execrabile appareret. Tunc ſecundum regulam AVGVSTINI [s] non debebat dormire diſciplinæ ſeueritas. Si reus in iudicio accuſatus eſſet, & veris documentis teſtibuſque conuictus [t], iudex eum poterat coër-

(p) Innocent. epiſt. III. c. IV.

(q) Orig. hom. XXI. in Ioſuam tom. I. p. 328. (p. 203. edit. Pariſ. MDCIV.)

(r) Iuſtin. nouel. CXXIII. c. XI. *πᾶσι τοῖς ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις ἀπαγορεύομεν ἀφορίζειν τινὰ τῆς ἁγίας κοινωνίας, πρὶν ἡ αἰτία δειχθῇ δι᾽ ἣν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες τοῦτο γενέσθαι κελεύουσιν· εἰ δέ τις παρὰ ταῦτα τῆς ἁγίας κοινωνίας τινὰ χωρίσοι, ἐκεῖνος μὲν ὃς ἀδίκως ἀπὸ τῆς κοινωνίας ἐχωρίσθη, λυομένου τοῦ χωρισμοῦ ὑπὸ τοῦ μείζονος ἱερέως, τῆς ἁγίας ἀξιούσθω κοινωνίας· ὁ δὲ ἀδίκως τινὰ τῆς ἁγίας κοινωνίας χωρίσαι τολμήσας, πᾶσι τρόποις ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ὑφ᾽ ὃν τέτακται, χωρισθήσεται τῆς κοινωνίας, ἐφ᾽ ὅσον χρόνον ἐκεῖνος συνίδοι, ἵνα, ὅπερ ἀδίκως ἐποίησε, δικαίως ὑπομείνῃ.*

(s) Aug. contr. epiſt. Parmen. lib. III. c. II. Quando cuiuſque crimen notum eſt omnibus & omnibus execrabile apparet --- non dormiat ſeueritas diſciplinæ.

(t) Auguſt. ſerm. XXIV. de verbis apoſt. ap. Gratian. cauſſ. XXIII. quæſt. IV. c.

coër-

cere, corripere, excommunicare, graduque deiicere. Alias autem epiſcopus nullum clericum nondum conuictum a communione ſuſpendere poterat, niſi forte ad cauſſam dicendam comparere contumaciter detrectaret. Et hoc in concilio epiſcoporum, ad maiorem ſecuritatem ab arbitraria iudicandi ratione præſtandam, conſtitutum eſſe dicit [u]. Obſeruatu quoque dignum hoc in negotio eſt, quod canones [x] vnius cuiusdam teſtimonium non admittant, velut documentum ad conuincendum reum idoneum; idque ſecundum regulam in lege diuina datam: *In ore duorum vel trium teſtium ſtabit omne verbum.* Immo vero ſi quis epiſcopus vel presbyter aliquem accuſaret, ſolus ſceleris eius conſcius, teſtimonium eius non ſufficere credebatur ad anathematis pœnam ei infligendam. Nam, vti modo ex AVGVSTINO audiuimus, nemo poterat cuiquam ipſe eſſe & accuſator & iudex. Et propterea in concilio *Vaſenſi* [y] tale decretum hac de re factum legimus: *Si tantum epiſcopus alieni ſceleris ſe conſcium nouit, quamdiu probare non poteſt, nihil proferat, ſed cum ipſo ad compunctionem eius ſecretis correptionibus elaboret. Quod ſi correptus pertinacior fuerit, & ſe communioni publice ingeſſerit, etiamſi epiſcopus in redarguendo illo, qui reum iudicat, probatione deficiat, indemnatus licet ab his, qui nihil ſciunt, ſecedere ad tempus pro perſona maioris auctoritatis iubeatur, illo, quamdiu probari nihil poteſt, in communione omnium, præterquam eius, qui eum reum iudicat, permanente.* Et hæc maior erat reuerentia, ſingulari epiſcopi teſtimonio exhibita, quam quidem in eccleſiis *Africanis* permittebatur. In concilio enim *Carthaginenſi* ſeptimo, tempore AVGVSTINI celebrato, regula præſcripta dabatur in hunc modum [z]: *Placuit, vt ſi quando epiſcopus dicit, aliquem ſibi*

XI. Si iudicandi poteſtatem accepiſti, eccleſiaſtica regula, ſi apud te accuſatur, ſi veris documentis teſtibuſque conuincitur, coërce, corripe, excommunica, degrada.

(u) Aug. epiſt. CXXXVII. In epiſcoporum concilio conſtitutum eſt, nullum clericum, qui nondum conuictus eſt, ſuſpendi a communione debere, niſi ad cauſſam ſuam examinandam ſe non præſentauerit.

(x) Can. apoſt. LXXIV. *Εἰς μαρτυρίαν τὴν κατ' ἐπισκόπου αἱρετικὸν μὴ προσδέχεσθαι, ἀλλὰ μηδὲ πιστὸν ἕνα μόνον· ἐπὶ στόματος γὰρ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα.* Vid. etiam concil. Ilerdenſ. ap. Crabium ex Iuone lib. V.

(y) Concil. Vaſenſ. I. can. VIII.

(z) Concil. Carthag. VII. c. V.

ſoli proprium crimen fuiſſe confeſſum, atque ille neget: non putet ad iniuriam ſuam epiſcopus pertinere, quod ipſi ſoli non creditur: Et ſi ſcrupulo propriæ conſcientiæ ſe dicit negant nolle communicare, quamdiu excommunicato non communicauerit ſuus epiſcopus, eidem epiſcopo ab aliis non communicetur epiſcopis, vt magis caueat epiſcopus, ne dicat in quemquam, quod aliis documentis conuincere non poteſt. Adeo ſollicite cauebant hi ſancti epiſcopi, ne quem ſufficienti & legali documento haud conuictum, condemnarent. AVGVSTINVS, qui huic concilio interfuit, rem narrat notatu dignam [a], quæ inter *Bonifacium*, vnum de clericis ſuis, & hominem, qui apud ipſum accuſatus fuerat, contigerit. Quum res non euidentibus argumentis ſed ſingulari teſtimonio vtriuſque ageretur, noluiſſe ſe dicit eam decidere, ſed iuſſiſſe vtrumque adire ſepulcrum *Felicis* martyris, vt miraculo tranſigeretur & diuino quodam iudicio, vbi humano iudicio refelli nec argui poſſet, quemadmodum in furis cuiuſdam cauſſa *Mediolani* a ſe factum ſit. Addit, quod lex eccleſiaſtica pariter & ciuilis quemquam damnari vetet vnius duntaxat hominis teſtimonio, vtpote quod ad conuincendum eum non ſufficiat. De lege eccleſiaſtica iam audiuimus: quod ad legem ciuilem attinet, probabile eſt, ipſum reſpicere ad decretum *Conſtantini* imperatoris, quod in codice *Theodoſiano* [b] hodieque reperitur, his verbis conceptum: *Manifeſte ſancimus, vt vnius omnino teſtis reſponſio non audiatur, etiam ſi præclaræ curiæ honore præfulgeat.* Quam in legem GOTHOFREDVS ita commentatur: *Quod heic definitur, illi ſimile eſt, quod olim dictum; Vni teſti, neque Catoni, creditum:* ἑνὶ μαρτυρῦντι προσέχειν ὐδὲ Κάτωνι καλῶς ἔχει, *vti habetur apud* PLVTARCHVM. Vnde idem ille GOTHOFREDVS recte concludit [c], legem iſtam, quæ ad

Cod. Afric. can. CXXXII. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα ἐάν ποτε ἐπίσκοπος λέγῃ τινὰ αὐτῷ μόνῳ τὸ ἴδιον ἔγκλημα ὁμολογῆσαι, καὶ ἐκεῖνος ἀρνῆται, μὴ λογίσηται ὁ ἐπίσκοπος εἰς ἰδίαν ὕβριν συντείνειν, ὅτι αὐτὸς μόνος ὀ πιστεύεται, εἰ καὶ τῷ σκανδάλῳ τῆς ἰδίας συνειδήσεως λέγει, μὴ θέλειν ἑαυτὸν κοινωνεῖν τῷ ἀρνουμένῳ. Can. CXXXIII. Ἐφ' ὅσον τῷ ἀφωρισμένῳ μὴ κοινωνεῖ ὁ ἴδιος ἐπίσκοπος, τῷ αὐτῷ ἐπισκόπῳ ἄλλοι μὴ συγκοινωνήσωσιν ἐπίσκοποι, ὥστε μᾶλλον παραφυλάττεσθαι τὸν ἐπίσκοπον, μὴ λέγειν κατά τινος, ὅπερ ἀποδεῖξαι μὴ ἐλέγξαι παρ' ἑτέροις. Auguſt. homil. XVI. de verbis domini. vid. §. VIII. ſub litt. (e) p. 161.

(a) Auguſtin. epiſt. CXXXVII. tom. II. opp. p. 656. 657. 658. edit. Baſil. MDLXIX.

(b) Cod. Theodoſ. lib. XI. tit. XXIX. de fide teſtium leg. III.

(c) Gothofr. in codic. Theod. lib. XI. tit. XXXIX. leg. III. Et tamen ſub Con-

calcem

calcem codicis *Theodoſiani* ſub nomine *Conſtantini* exhibetur & teſtimonium etiam ab vno licet epiſcopo perhibitum accipi iubet, eſſe ſpuriam, (etſi in *capitularia* [d] CAROLI MAGNI & in *decretales* GRATIANI relatam); quia reliquis legibus omnibus tam eccleſiaſticis quam ciuilibus, de hoc agentibus argumento, contraria ſit.

PRAETEREA obſeruatu dignum eſt, quod ad bonorum virorum innocentiam ab iniuſtis cenſuris tutam præſtandam, multæ leges datæ ſint, quibus teſtimonium hæreticorum aliorumque ſuſpectorum & infamium hominum in iudicio accipi prohibetur, de quibus quum alibi [*] edisseruimus, hoc loco nihil amplius dicimus. Ex hactenus autem dictis abunde apparet, quod, licet veteres in diſciplinæ ſuæ exercitio magnam adhibuerint ſeueritatem, non minore tamen cautione & circumſpectione vſi ſint, ne ſeueritas eius innocentes adficeret. Et quod quilibet innocens eſſe præſumtus ſit, donec iuſta & legalis probatio aduerſus eum fieri potuerit. Neque vero hoc detrimento eccleſiæ fuit, quum ſatius ſit, quoſdam malos cenſuram effugere, quam bonos maximæ omnium pœnæ ob meram ſuſpicionem vel alterius cuiuſcumque arbitrariam libidinem exponi; quam etiam ob cauſſam, vt ſæpius notauimus, eccleſia permiſit, vt quis ab iniuſta cuiuſuis epiſcopi ſententia ad ſynodum prouincialem appellaret.

§. XI.

Excommunicatio non ordinarie iunioribus, pueris, vel impuberibus inflicta.

ALIVD genus hominum, quos cenſura eccleſiaſtica raro

ſtantini magni nomine proponitur *lex 1. infra, de epiſcopali iudicio*, qua definitur, *Teſtimonium etiam ab vno licet epiſcopo perhibitum, omnes iudices indubitanter accipere oportere, nec alium audiri; quum teſtimonium epiſcopi a qualibet parte fuerit repromiſſum*, additis hic: *Illud eſt enim veritatis auctoritate firmatum, illud incorruptum, quod in ſacroſancto homine conſcientia mentis inlibatæ protulerit.* Idque ita relatum *capitular*. lib. VI. c. CCLXXXI. & a Gratiano, *c. omnes XI. quæſt. 1.* Verum vt de tota *leg.* illa, *ad eam* dixi; ita & hoc ſuſpectum eſt. Nam & id contrarium eſt peremtoriis *huius leg.* verbis, quum ſub extremis Conſtantini annis ab eo lata eſt, & Dei verbo: quod Conſtantinus M. vt alias, ita & heic ſequutus eſt, *Deut. XIX, 15.* Vide ſis eumdem ad lib. XVI. tit. XII. leg. I. p. 306.

(*d*) Capitular. lib. VI. cap. CCLXXXI. Grat. cauſ. XI. quæſt. I. c. XXXVI.

(*) Lib. V. c. I. §. V. vol. II. p. 209.

aut

aut numquam adficiebat, iuniores erant & pueri impuberes. Erant enim aliæ pœnæ illis accommodatiores, vt paterna reprehenſio, animaduerſio ac caſtigatio corporalis. Accedit, quod, ſi talibus vel maximas cenſuras infligere voluiſſent, earum auctoritatem potius imminuturi, diſciplinamque eccleſiæ contemtui expoſituri fuiſſent. Hinc SOCRATES de *Arſenio* abbate *Aegyptio* obſeruat, ipſum iuniores monachos, qui deliquiſſent, a communione minime ſeparaſſe, ſed eos, qui prouecta eſſent ætate. Dixiſſe enim, iuvenem [e] excommunicatum contumacem fieri: ſeniorem vero cito excommunicationis dolorem ſentire. Idem de diſciplina maximæ eccleſiæ in monte *Nitriæ* obſeruat PALLADIVS [f], quod in [illegible] eccleſia fuerint tres palmæ, ex quibus vnaquæque habuerit flagellum ſuſpenſum. Et vnum quidem ad caſtigandos monachos, qui deliquiſſent: alterum ad puniendos latrones, ſi quando incidiſſent: tertium vero ad corrigendos peregrinos, qui in aliqua delicta incidiſſent. Ita in regula ISIDORI HISPALENSIS articulus quidam habet [g]: *In minori ætate conſtituti non ſunt coërcendi ſententia excommunicationis, ſed pro quantitate negligentiæ congruis emendandi ſunt plagis.* Recentior auctor *hiſtoriæ flagellantium* [h] regulam citat MACARII [i], BENEDICTI [k],

(e) Socrat. lib. IV. c. XXIII. Ἀρσένιος τοὺς τῶν νέων πταίσαντας οὐκ ἀφώριζεν, ἀλλὰ τοὺς προκόψαντας· λέγων ὅτι ὁ νέος ἀφορισθεὶς, καταφρονητὴς γίνεται· ὁ δὲ προκόψας τῆς ἐκ τοῦ ἀφορισμοῦ ὀδύνης ταχεῖαν λαμβάνει τὴν αἴσθησιν.

(f) Pallad. hiſtor. Lauſiac. c. VI. ἐν τῷ ὄρει τούτῳ τῆς Νιτρίας ἐκκλησία μία ἐστὶ μεγίστη· ἐν ταύτῃ τῇ ἐκκλησίᾳ τρεῖς φοίνικες ἑστᾶσιν, ἕκαστος ἔχων μάστιγα ἐφ' ἑαυτοῦ κρεμαμένην· καὶ ὁ μὲν ἐστιν εἰς ἐπιστροφὴν τῶν μοναχῶν τῶν πταιόντων· ὁ δὲ, εἰς τιμωρίαν λῃστῶν, ἐάνγε ἐμπέσωσι ποτέ· ὁ δὲ, εἰς διόρθωσιν τῶν περιτυγχανόντων καὶ ἐκπεπτωκότων οἵοις δήποτε σφάλμασιν.

(g) Iſidor. regul. c XVII.

(h) Hiſtor. flagellant. c. V & VI.

(i) Macar. regul. c. XV. (In hiſtor. flagell. p. 145.) Si aliquis deprehenſus fuerit in riſu & ſcurrilitate ſermonis, ſicut ait apoſtolus, quæ ad rem non pertinent, iubemus huiuſmodi duarum hebdomadarum ſpatio, in nomine domini omni *flagello* humilitatis *coërceri*. Idem: Si quis vero monachus furtum fecerit, quod potius ſacrilegium dici poteſt, id cenſuimus ordinandum, vt *iunior virgis cæſus*, tanti criminis reus neutiquam officium clericatus excipiat. cetera.

(k) Benedict. regul. c. LXX. (Ibid. p. 156.) Vt nulli liceat quemquam fratrum excommunicare aut cædere, niſi cui poteſtas ab abbate data fuerit. Infantibus vero vſque ad quintum decimum annum ætatis, diſciplinæ diligentia adhibeatur & cuſtodia ſit omnibus.

AVRE-

AVRELIANI [*l*] & GREORII MAGNI [*m*] in eamdem ſententiam. Et CYPRIANVS [*] in vita *Cæſarii Arelatenſis* dicit, iſtum epiſcopum, adhibita ſecundum legem *Moſis* flagellandi moderatione, ſolitum eſſe id accurate obſeruare, vt nemo ex iſtis, qui ipſi parerent, ſiue illi ſerui eſſent, ſiue ingenui, ſi pro culpa flagellandi eſſent, amplius triginta nouem ictibus feriretur. Concilium *Agathenſe* [*n*] eamdem pœnam non iunioribus tantum monachis, ſed inferioribus etiam clericis conſtituit. Et concilium *Matiſconenſe* [*o*] ſpeciatim vndequadraginta ictibus infligendis inſiſtit. Concilium *Veneticum* [*p*] canonem *Agathenſem* repetit. Et concilium *Epaonenſe* [*q*] ſtatuit, vt iuniores clerici propter certum crimen vapulent, ob quod ſuperioris loci clerici per integrum annum excommunicandos eſſe dicit. Neque vero hoc de hiſce conciliis mirum videri nobis debet, ſiquidem AVGVSTINVS [*r*] adfirmat, hunc modum coërcitionis per verbera & a magiſtris artium liberalium, & ab ipſis parentibus, &

(*l*) Aurel. regul. c. XLI. (ibid. p. 172.) Pro qualibet culpa ſi neceſſe fuerit flagelli accipere diſciplinam, numquam legitimus excedatur numerus, id eſt, triginta nouem.

(*m*) Gregor. Magn. lib. IX. epiſt. LXVI. (ibid. p. 104.) Quia ergo nequitia ſine digna non debet vltione tranſire, ſupra ſeriptum Paſchaſium epiſcopum volumus admoneri, vt eumdem Hilarium prius ſubdiaconatus, quo indignus fungitur, priuet officio atque *verberibus publice caſtigatum* faciat in exilium deportari, vt vnius pœna multorum poſſit eſſe correctio.

(*) Cyprian. in vita Cæſar. Arelatenſ. apud Surium die XXVII Auguſti, & in hiſtor. flagell. p. 102.

(*n*) Concil. Agath. can. XXXVIII. Si verborum increpatio non emendauerit, etiam verberibus ſtatuimus coërceri. It. can. XLI. Quem (clericum) ebrium fuiſſe conſtiterit, vt ordo patitur, aut triginta dierum ſpatio a communione ſtatuimus ſubmouendum, aut *corporali* ſubdendum *ſupplicio*.

(*o*) Concil. Matiſcon. I. can. V. Si iunior fuerit, vno minus de quadraginta ictus accipiat.

(*p*) Concil. Venetic. can. VI.

(*q*) Concil. Epaonenſ. c. XV. Si ſuperioris loci clericus hæretici cuiuſcumque clerici conuiuio interfuerit, anni ſpatio pacem eccleſiæ non habebit. Quod *iuniores clerici* ſi præſumſerint, *vapulabunt*.

(*r*) Auguſtin. epiſt. CLIX. ad Marcellin. Noli perdere paternam diligentiam, quam in ipſa inquiſitione ſeruaſti, quando tantorum ſcelerum confeſſionem non extendente eculeo, non ſulcantibus vngulis, ſed virgarum *verberibus* eruiſti. Qui modus coërcitionis & a magiſtris artium &c.
Auguſt. ſerm. CCXV. de tempore. Si ad vos pertinent, etiam flagellis cædite &c.

ſæpe etiam in iudiciis ſolere ab epiſcopis adhiberi. Et plana quidem horum omnium ratio videtur eſſe, non tam differentia criminum, quam ætatis & conditionis in hominibus diſtinctio.

§. XII.

Quemadmodum poſt mortem interdum aliqui excommunicati fuerint.

ALIA diſquiſitio inſtitui poteſt de mortuis; num vlla excommunicatio hominibus poſt mortem inflicta ſit, ſi in pace & communione eccleſiæ deceſſiſſent? Iam obſeruatum [*] nobis eſt, quod, ſi qui impœnitentes, vinculis excommunicationis nondum relaxati, diem ſuum obiiſſent, hi quidem ſine ritibus & cærimoniis, in chriſtianorum exſequiis alioquin vſitatis, efferri & omni futura commemoratione in precibus & oblationibus eccleſiæ priuari conſueuerint, nominibus eorum de diptychis, quæ defunctorum in pace & communione eccleſiæ memoriam continebant, deletis. At vero quæſtio hoc loco non eſt de iis, qui ita excommunicati deceſſerunt, ſed de illis, qui in externa communione & pace eccleſiæ, nec ſub vlla cenſura eccleſiaſtica, defuncti ſunt; num, recens detectis poſt mortem eorum erroribus vel criminibus, excommunicationi obnoxii fuerint, & quemadmodum iſta eis cenſura infligi ſolita ſit? Iam hæc quæſtio ex parte facilis ad ſoluendum eſt ex celebrata illa agendi ratione CYPRIANI cum *Geminio* quodam *Victore*, qui contra regulam in concilio datam *Geminium Fauſtinum* presbyterum teſtamento ſuo tutorem conſtituerat; quamob rem CYPRIANVS datis poſt mortem eius ad eccleſiam *Furnitanam*, in qua ille vixerat, litteris, vt concilii ſententiam contra eum exſequerentur, hunc in modum ſcripſit: *Ideo Victor, quum contra formam,* [s] *nuper in concilio a ſacerdotibus datam, Geminium Fauſtinum preſbyterum auſus ſit tutorem conſtituere, non eſt, quod pro dormitione eius apud vos fiat oblatio, aut deprecatio aliqua nomine eius in eccleſia frequentetur.* Hæc manifeſta erat excommunicatio poſt mortem, qua *Victorem*, nomen eius de diptychis expungi iubendo, mulctabat CYPRIANVS. Aliud iſtiuſmodi decretum in codice *Africano* legi-

(*) Cap. II. §. XI. pag. 97.

(s) Cyprian. epiſt. LXVI. al. I. ad cler. Furnitan. p. 3. (p. 170. edit. Fell. Amſtel.)

mus

mus aduerſus quemcumque epiſcopum, qui hæreticos vel paganos hæredes ſuos conſtituere auſus fuerit, ſiue de cognatione ſua forent ſiue non: [t] *Poſt mortem anathema ei dicatur, atque eius nomen inter Dei ſacerdotes nullo modo recitetur.* Cum his congruit, quod AVGVSTINVS plus vice ſimplice dicit de *Caeciliano*, epiſcopo *Carthaginenſi: Si vera eſſent, quæ a Donatiſtis obiecta ſunt Caeciliano, & nobis poſſent aliquando monſtrari, ipſum iam mortuum* [u] *anathematizaremus.* Neque exempla huius cenſuræ in hos illos edita deſunt. Ita enim *Origenes*, vti fidem nobis facit SOCRATES [x], circiter ducentis poſt obitum ſuum annis a *Theophilo* epiſcopo *Alexandrino* excommunicatus eſt. Idem quoque *Theodoro Mopſueſteno* a concilio generali quinto [y] factum, quemadmo-

(t) Cod. Afric. LXXXI. μετὰ θάνατον ἀνάθεμα τοιούτῳ λεχθείη, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μηδαμῶς παρὰ τοῖς τοῦ θεοῦ ἱερεῦσιν ἀνενεχθῇ.

(u) Auguſt. epiſt. I. ad Bonifac. comitem p. 80. (p. 208. edit. Baſil. MDLXIX.) Item. epiſt. CLII. quæ eſt epiſtola ſynodica concilii Cirtenſis ad Donatiſtas. Si forte malus eſſet inuentus, ipſum anathematizaremus.

(x) Socrat. lib. VII. c. XLV. θαυμάσαι δέ μοι ἔπεισι, πῶς ὁ φθόνος Ὠριγένους μὲν τελευτήσαντος ἥψατο, Ἰωάννῃ δὲ ἐφείσατο· ὁ μὲν γὰρ μετὰ διακόσια ἔτη που τῆς ἑαυτοῦ τελευτῆς, ὑπὸ Θεοφίλου ἀκοινώνητος γέγονεν· Ἰωάννης δὲ, τριακοστῷ πέμπτῳ ἔτει μετὰ τὴν τελευτὴν εἰς κοινωνίαν ὑπὸ Πρόκλου ἐδέχθη. *Mirari ſubit, qui factum ſit, vt inuidiæ liuor Origenem quidem mortuum appetierit, Ioanni vero pepercerit. Nam ille quidem* annis circiter ducentis poſt obitum ipſius a Theophilo excommunicatus eſt; *Ioannes vero anno poſt mortem quinto ac triceſimo, a Proclo receptus eſt in communionem.*

(y) Euagr. lib. IV. c. XXXVII. ἀναγνωσθεισῶν πολλῶν ῥήσεων Θεοδώρου καὶ Θεοδωρήτου, δειχθέντος δὲ ὡς καὶ πάλαι Θεόδωρος κατεκέκριτο, καὶ ἐκ τῶν ἱερῶν ἀπηλείφει δέλτων καὶ ὡς μετὰ θάνατον δέοι τὰς αἱρετικὰς κατακρίνεσθαι· Θεόδωρον μὲν ἁπάσαις τὸ δὴ λεγόμενον ἀναθεματίζουσι κ. τ. λ. *Poſtquam multa loca ex libris Theodori ac Theodoriti recitata eſſent, oſtenſumque præterea eſſet, Theodorum iam pridem condemnatum fuiſſe, nomenque eius ex ſacris diptychis expunctum, & hæreticos etiam poſt mortem condemnandos eſſe: omnes vno conſenſu* Theodorum *quidem* ipſum anathematizarunt &c.
Iuſtin. epiſt. in act. I. concil. V. general. (tom. V. concil. p. 423.) Ex his omnibus cognoſcetis, quod ab illo tempore condemnatus eſt tam ipſe (Theodorus) quam blaſphemiæ eius a ſanctis patribus, & quod propter iſtas ſuperioribus temporibus *deletum eſt & nomen eius a ſacris diptychis eccleſiæ*, cuius fuit epiſcopus. Hortans autem etiam illud diſceptare, quod vane profertur ab eis, qui dicunt, non oportere poſt mortem hæreticos anathematizari; & ſequi in hoc doctrinam ſanctorum patrum, qui non ſolum viuentes hæreticos condemnauerunt, ſed & poſt mortem, vtpote in ſua im-

dum ex EVAGRIO, epiſtola *Iuſtiniani* & concilii iſtius actis apparet. Similiter concilium generale ſextum [z] *Honorium* pontificem *Romanum*, tamquam *Monothelitam*, iam mortuum anathemati ſubiecit, vna cum *Cyro*, epiſcopo *Alexandrino*, & *Theodoro*, epiſcopo *Pharanitano*, & *Sergio*, *Pyrrho*, *Petro* & *Paulo*, epiſcopis *Conſtantinopolitanis*, quorum omnium nomina de ſacris diptychis iſtius concilii iuſſu expuncta ſunt. Magna quidem inter eccleſiæ *Romanenſis* ſcriptores diſputatio eſt, an nomen *Honorii* ſummi pontificis ſui in atro horum catalogo exſtare oporteat, (BARONIO [a] quidem acta iſtius concilii, vbi nomen eius ſcriptum ſit, corrupta eſſe adfirmante; CAMBEFISIO [b] contra, integro volumine aduerſus BARONIVM edito, genuina eſſe demonſtrante:) Quomodocumque autem res ſe habet, de reliquis omnibus dubium non eſt, quin poſt mortem ab hoc concilio anathematis fulmine icti ſint. Nonnumquam homines iniuſte excommunicabantur vel viuentes vel mortui: atque tum ratio communioni eos reſtituendi hæc erat, vt eorum nomina in diptychis ſacris rurſus ſcriberentur, ex quibus antea expuncta fuerant. Ita THEODORETVS [c] *Alexandrum* epiſcopum *Antiochiæ* nomen *Chryſoſtomi* eccleſiaſticis tabulis adſcripſiſſe narrat, in quibus per plures annos omiſſum fuerit. Et *Ioannes* epiſcopus *Conſtantinopolitanus* in ſynodo ad an. DXVIII. habita nomina reſtituit *Leonis* præſulis *Romani*, *Euphemii*, *Macedonii*, & concilii *Chalcedonenſis* [d], quæ per fraudem *Anaſtaſii* imperatoris, qui hæreſi *Eutychianæ* addictus erat, ex diptychis eccleſiæ fuerant deleta. Hæc erat methodus tum damnandi, tum reuocandi homines in communionem eccleſiæ poſt mortem. Negare eis chriſtianam ſepulturam, aut non recipere eorum oblationes, aut

---

pietate mortuos anathematizauerunt, ſicut eos, qui iniuſte condemnati ſunt, reuocauerunt poſt mortem, & in ſacris diptychis ſcripſerunt.

(z) Concil. Conſtantinop. VI. gen. act. XIII. (tom. VI. concil. p. 939. ſeqq.)

(a) Baron. an. DCLXXX. n. XXXIV. (n. XXXVI. tom. VIII. edit. Antuerp. MDCXI.) Item ad ann. DCLXXXI. n. XXII. XXVI. XXVII. ad ann. DCLXXXII. n. IX. X. XI. XII. cit. edit.)

(b) Cambefiſ. hiſtor. Monothelitar. Par. MDCXLVIII.

(c) Theodor. lib. V. c. XXXIV. *Οὗτος τὴν Ἰωάννου τοῦ πάνυ προσηγορίαν πρῶτος τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς διπτύχοις ἐνέταξε.*

(d) Vid. acta concil. Conſtantinop. ſub Menna act. V. p. 164. c. d. p. 165. b. c. d. p. 172. b. c.

ex-

Digitized by Google

expungere illorum nomina diptychis eccleſiæ, idem erat ac declarare eos anathemate ictos proiectoſque ex communione fidelium, cum quibus poſt obitum eccleſia communionem ſervabat. Atque eatenus homines conſiderauimus, qui vel viui vel mortui eccleſiaſticis cenſuris ſubiici potuerunt vel non potuerunt.

§. XIII.

Cenſuræ eccleſiaſticæ non inflictæ propter peccata leuia.

SEQVITVR iam, vt diſpiciamus crimina, propter quæ iſtæ cenſuræ infligi potuerint. Et heic quidem canones generatim peccata grauiora a leuioribus curate ſolent diſtinguere, quippe quorum priora talia tantum erant, vt eorum in excommunicationis negotio ratio haberetur. Quum enim hæc omnium pœnarum eſſet grauiſſima, non propter quoduis erratum infligenda erat. Hinc concilium *Agathenſe* [e] præcipit: *Epiſcopi, ſi ſacerdotali moderatione poſtpoſita, innocentes, aut minimis cauſſis culpabiles excommunicare præſumſerint, & ad gratiam feſtinantes recipere fortaſſe noluerint, a vicinis epiſcopis cuiuslibet prouinciæ litteris moneantur: Et ſi parere noluerint, communio illis vſque ad tempus ſynodi a reliquis epiſcopis negetur.* Nonnulla exemplaria legunt: *Communio illis vſque ad tempus ſynodi a reliquis epiſcopis NON negetur*: Et ſic ad excommunicatos id refertur, vt quamuis ab ſuis ipſorum epiſcopis ob leues cauſſas eccleſia præpropere eiecti fuerint, reliqui tamen epiſcopi communionem eis non negent, vſque dum eorum cauſſa in ſynodo audiatur. Concilium *Aurelianenſe* quintum [f] ſimile decretum habet: *Nullus ſacerdotum quemquam rectæ fidei hominem pro paruis & leuibus cauſſis a communione ſuſpendat: Præter eas culpas, pro quibus antiqui patres arceri iuſſerunt committentes.* Et hoc in concilio *Auernenſi* [g], eadem ætate an. DXLIX. celebrato, repetitur.

(e) Concil. Agath. c. III. Vid. Gratian. cauſſ. XI. quæſt. III. c. VIII. vbi hic canon citatur, & *correctores Romani* hanc variam lectionem obſeruant: Denegetur] *Sic habet Iuo, & Pannormia & antiquiores conciliorum editiones & duo Vaticana exemplaria: videturque huic ſimile, quod legitur, ſup. 6. q. 2. c fin. ſed in recentioribus editionibus eſt*, non denegetur.

(f) Concil. Aurel. V. c. II.

(g) Concil. Auernenſ. II. c. II. (tom. V. concil. p. 402.)

§. XIV.

§. XIV.

Quid veteres per paruas cauſſas hoc in negotio intelligant, quomodo eas a grauioribus diſtinguant.

Qvaeri autem poteſt, Quid veteres per paruas cauſſas & leuia peccata in hoc eccleſiaſticarum pœnarum negotio intelligant? Et quomodo hæc a grauioribus criminibus, hominem excommunicationi & publicæ pœnitentiæ in eccleſia ſubiicientibus, diſtinguant? Ad quarum rerum intelligentiam multum proderit, non tantum diſciplinæ eccleſiaſticæ naturam perſpicue nobis ob oculos proponere, ſed futilitatem etiam recentioris diſtinctionis inter peccatum mortale & veniale oſtendere, prout illa a *Romanenſibus* adhibetur, vt omnia peccata, quæ mortalia ſunt, ſub confeſſionis auricularis & arcanæ abſolutionis reducant neceſſitatem. Iam certum eſt & exploratum, veteres nullum peccatum credidiſſe veniale, quatenus hoc ſignificat non indigum veniæ, ſed eo ſenſu omnia peccata in ſe & natura ſua eſſe mortalia & iſtiuſmodi, vt eorum veniam a Deo petere neceſſe habeamus. Quum autem peccata quædam humanæ fragilitatis & inconſiderantiæ in optimo quoque ſint & peccata quotidiana, ſine quibus hæc vita non ducitur: hæc peccata *venialia* vocare ſolebant, vtpote quæ non aliam pœnitentiam requirant, niſi generalem quamdam confeſſionem; nec aliam veniam, niſi quæ piis mentibus, peccata ſua quotidie agnoſcentibus & condonari ſibi, preces ad Deum fundendo, cupientibus diuinitus indulgetur. Præterea ſunt alia peccata voluntaria & peioris naturæ, quæ, ſi quis continuet, nec ſeria pœnitentia ductus emendare ſtudeat, euadunt mortalia, hominemque regno cælorum excludunt. Et tamen eorum multa erant iſtiuſmodi, vt homines non ſubiicerent grauiſſimis eccleſiæ cenſuris, ſed tantum generalioribus reprehenſionibus & exhortationibus ad pœnitentiam ſanari deberent. Hæc ſimiliter, reſpectu habito ad diſciplinæ eccleſiaſticæ ſeueritatem, quæ ea non adficiebat, interdum vocabantur leuia & venialia peccata, in oppoſitione atrociorum, quæ homines excommunicationi & publicæ pœnitentiæ, ad faciendam ſui expiationem, ſubmittebant. Hæc peccata natura ſua mortalia erant & quod ad effectum peccatoribus fatalia. Verumtamen eccleſia multis de cauſſis haud alia cenſura, quam paſtorali admonitione,

in

in ea animaduertere neceſſe habebat. Tertium autem aliquod genus erat peccatorum, quæ grauia erant, publica & atrocia, de quibus peccatores facile argui & conuinci poterant. Et hæc erant grauia illa peccata (vti in oppoſitione vtriuſque ante memorati generis vocari ſolent) quibus ſumma eccleſiaſticæ diſciplinæ ſeueritas adhibebatur, niſi multitudo peccantium, vel criminis conſcientia & affinitas, vel metus ſchiſmatis (quemadmodum antea obſeruauimus) exercitium eius impediret. Hæc triplex peccatorum diſtinctio accurate notatur ab AVGVSTINO in libro *de fide & operibus*. *Niſi eſſent*, inquit [b], *quædam* (peccata) *ita grauia, vt etiam excommunicatione plectenda ſint, non diceret apoſtolus: Congregatis vobis & meo ſpiritu, tradere eiuſmodi hominem ſatanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in die domini Ieſu; vnde etiam dicit, Ne lugeam multos ex iis, qui ante peccauerunt & non egerunt pœnitentiam ſuper immunditiem & fornicationem, quam geſſerunt. Item, niſi eſſent quædam non ea humilitate pœnitentiæ ſananda, qualis in eccleſia datur eis, qui proprie pœnitentes vocantur, ſed quibuſdam correptionum medicamentis, non diceret ipſe dominus: Corripe eum inter te & ipſum ſolum, & ſi te audierit, lucratus es fratrem tuum. Poſtremo, niſi eſſent quædam, ſine quibus hæc vita non agitur, non cotidianam medelam poneret in oratione, quam docuit, vt dicamus, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.* Manifeſtum hinc eſt, non quæcumque grauia & cotidiana peccata hominem publicæ cenſuræ excommunicationis ſubieciſſe, ſed ea tantum, quæ primi generis & grauiſſima erant. Aliis in locis peccata in duas tantum claſſes diſtinguit, in grandia & minuta; peccata, quæ homines publicam pœnitentiam agere compellant, & peccata, quorum venia precibus, gemitibus, ieiuniis, eleemoſynis, iniuriarum condonatione, ſine impacta publicæ pœnitentiæ neceſſitate, obtineatur. Illa vocat lethalia, hæc venialia; non quaſi non ſint natura ſua mortalia, ſed quia ſine ſolemnibus publicæ pœnitentiæ cærimoniis condonantur. Ita multa grandia peccata, vt iracundia, prauæ cogitationes, maledicentia & immoderatus rerum conceſſarum vſus, in minutis peccatis ab ipſo ponuntur, ſi cum grauioribus facinoribus, homicidio, furto & adulterio comparentur. *Libe-*

(b) Auguſt. de fide & operibus c. XXVI. (tom. IV. opp. p. 84. ed. Baſ. MDLXIX.)

ratus

ratus, inquit [*i*], *ab illis letalibus & grandibus pecatis, qualia ſunt facinora, homicidia, furta, adulteria, præter illa, quæ minuta videntur eſſe peccata linguæ aut cogitationum, aut immoderationis in rebus conceſſis, facit veritatem confeſſionis, & venit ad lucem in operibus bonis: quoniam minuta plura peccata, ſi negligantur, occidunt. Minutæ ſunt guttæ, quæ flumina implent, minuta ſunt grana arenæ: ſed ſi multa arena imponatur, premit atque opprimit. Hoc facit ſentina neglecta, quod facit fluctus irruens. Paullatim per ſentinam intrat, ſed diu intrando & non exhauriendo, mergit nauim. Quid eſt autem exhaurire, niſi bonis operibus agere, vt non obruant peccata: gemendo, ieiunando, tribuendo, ignoſcendo!* Peccata minuta, de quibus heic loquitur AVGVSTINS, non erant ſola peccata inconſiderantiæ & humanæ fragilitatis, ſed altioris cuiuſdam gradus. Nihilo tamen ſecius minuta peccata vocat, comparando ea cum grandibus illis facinoribus, adulterio & homicidio, propter quæ homines publicæ pœnitentiæ ſubiiciantur, quod non fiat propter alia peccata; quæ tamen fatalia euadant, niſi homines confeſſione, pio luctu & ieiunio, eleemoſynis & amore inimicorum depurgare ea ſtudeant. Alio loco de duplici pœnitentia pro duplicis generis peccatis, poſt baptiſmum commiſſis, diſtincte loquitur in hunc modum [*k*]: *Eſt alia pœnitentia quotidiana. Et vbi illam oſtendimus? non habeo, vbi melius oſtendam, quam in oratione dominica, vbi dominus orare nos docuit, & quid ad patrem dicamus oſtendit, & in his verbis poſuit. Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Eſt & pœnitentia grauior atque luctuoſior, in qua proprie vocantur pœnitentes, remoti etiam a ſacramento altaris participandi, ne accipiendo indigne iudicium ſibi manducent & bibant. Illa vero pœnitentia luctuoſa eſt: graue vulnus eſt. Adulterium forte commiſſum eſt, forte homicidium, forte aliquid ſacrilegum. Grauis res, graue vulnus, letale, mortiferum. Sed omnipotens medicus.* Heic iterum plana diſtinctio eſt inter talia grauia peccata, qualia ſunt adulterium, ſacrilegium & homicidium, pro quibus homines longam & publicam pœnitentiam agere oportebat: & ea peccata, quæ inferioris erant gradus, eluenda quotidianis precibus & quotidiana pœnitentia, quæ omnium peccatorum gra-

(*i*) Auguſtin. tractat. XII. in Ioann. p. 47. (tom. IX. opp. p. 112. edit. Baſil.)
(*k*) Auguſt. homil. XXVII. ex L. tom. X. p. 177. (p. 480. 482. ed. Baſil.)

vium

vium & leuium, quæ non eſſent ſummi gradus, erant remedia. Idcirco publicam pœnitentiam vocat *pœnitentiam maiorem* pro grauibus & mortalibus peccatis, in oppoſitione minoris & quotidianæ pœnitentiæ pro peccatis leuioribus, quæ venialia nominat, quia facilius condonantur ordinaria illa & quotidiana pœnitentia. Ita catechumenos docens, quemadmodum poſt baptiſmum viuere debeant, ait [*l*]: *Non vobis dico, quia ſine peccato heic viuetis: Sed ſunt venialia, ſine quibus vita iſta non eſt. Propter omnia peccata baptiſmus inuentus eſt: Propter leuia, ſine quibus eſſe non poſſumus, oratio inuenta. Quid habet oratio? Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Semel abluimur baptiſmate. Quotidie abluimur oratione. Sed nolite illa committere, pro quibus neceſſe eſt, vt a Chriſti corpore ſeparemini; quod abſit a vobis. Illi enim, quos videtis agere pœnitentiam, ſcelera commiſerunt, aut adulteria, aut aliqua facta immania: Inde agunt pœnitentiam. Nam ſi levia peccata eorum eſſent, ad hæc quotidiana oratio delenda ſufficeret. Ergo tribus modis dimittuntur peccata in eccleſia, in baptiſmate, in oratione, in humilitate maioris pœnitentiæ.* Vbi per maiorem pœnitentiam, publicam pœnitentiam, in eccleſia pro grauiſſimis tantum peccatis actam, intelligi manifeſtum eſt. Adeoque pœnitentia minor, quotidianis precibus iuncta, ſufficiebat ad delenda, tam peccata leuia & quotidie obuia, quam maiora peccata, pro quibus non publica pœnitentia, ſed tantum ſincera peccatoris emendatio, bona opera & ſpeciatim opera caritatis & miſericordiæ producens, requirebatur. Ita in *enchiridio* ſuo [*m*]: *De quotidianis, breuibus, leuibuſque peccatis, ſine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium ſatisfacit. -- Delet omnino hæc oratio minima & quotidiana peccata. Delet & illa, a quibus vita fidelium, ſcelerate etiam geſta, ſed pœnitendo in melius mutata, diſcedit: ſi, quemadmodum veraciter dicitur, Dimitte nobis debita: quoniam non deſunt, quæ dimittantur; ita veraciter dicatur, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.* Sæpe peccata diſtinguit a criminibus [*n*], illa talia peccata eſſe ſtatuens, quæ quotidiana ora-

(*l*) Auguſt. de ſymbolo ad catechumenos. lib. I. c. VII. (tom. IX. p. 1101. ed. Baſ.)

(*m*) Auguſt. enchirid. cap. LXXI.

(*n*) Auguſt. homil. XLI. ex L. Homo baptizatus, ſi vitam, non audeo dicere ſine *peccato* (quis enim ſine peccato?) ſed vitam ſine *crimine* duxerit, & alia habet peccata, quæ quotidie dimittuntur in oratione dicente, Dimitte

tione & quotidiana pœnitentia dimittantur; hæc autem eiuſmodi atrocia flagitia, qualia ſunt homicidium, adulterium, ſcortatio, furtum, fraus, ſacrilegium & iſtiuſmodi alia, pro quibus homines publicam in eccleſia pœnitentiam ſubire oporteat. Et res eaſdem intelligit, quando grauia peccata & leuia, mortalia & venialia toties diſtinguit [o]; illis quidem publicam, his vero priuatam præſcribens pœnitentiam. Ex quibus omnibus liquido apparet, nec peccata humanæ fragilitatis & quotidianæ incurſionis, quibus optimus quiſque obnoxius eſt; nec multa alia peioris generis, qualia ſunt mala quædam verba, malæ cogitationes, & intemperantia in rerum conceſſarum vſu, iracundia & frequens itio in ius propter cauſſas leuiores, in iſtis atrocibus criminibus habita fuiſſe, propter quæ delinquentibus diſciplinæ eccleſiaſticæ ſeueritas adhibenda eſſet; ſed omnia iſtiuſmodi peccata, quæ inferioris cuiuſdam ſunt gradus, vel non ita facile homini demonſtrari poſſunt, fuiſſe tantum obnoxia vituperationi & propriis eorum conſcientiis relicta, quotidiana oratione ſiue priuata pœnitentia & emendatione curanda.

ATQVE rem ita ſe habuiſſe ab initio, ex iis manifeſtum eſt, quæ contra ARNALDVM & alios communionis ſuæ ſcriptores hac de re diſputat eruditus DV PINIVS [*]. Obſeruat hic, veteres omnes hac ipſa diſtinctione inter peccata leuia &

nobis debita noſtra &c. quando diem finierit, vitam non finit, ſed tranſit de vita in vitam.

It. tractat. XLI. in Ioan. tom. IX. p. 126. Apoſtolus, quando elegit ordinandos, -- non ait, ſi quis ſine *peccato* eſt; hoc enim ſi diceret, omnis homo reprobaretur, nullus ordinaretur; ſed ait, ſi quis ſine *crimine* eſt, ſicut eſt homicidium, adulterium, aliqua immunditia ſornicationis, furtum, fraus ſacrilegium & cetera huiuſmodi.

Paullo ante: *Crimen* eſt *peccatum graue*, accuſatione & damnatione digniſſimum.

De ciuit. lib. XXI. c. XXVII. Non putare, nos eſſe ſine *peccatis*, etiamſi a *criminibus* eſſemus immunes.

(o) Auguſtin. tractat. XXVI. in Ioan. p. 93. (p. 227. lin. vlt. edit. Baſil. MDLXIX.) Peccata & ſi ſint quotidiana, vel non ſint *mortifera*, antequam ad altare accedatis, attendite, quod dicatis.

De ſymbol. lib. I. c. VII. c. cit. ſub litt. anteced. (l) in textu. It. contr. Iulian. Pelag. lib. II. c. X.

(*) Du Pin bibliotheque cent. IV. pag. 218. (tom. II. pag. 275. a. edit. Gallic. MDCLXXXX.) *Il eſt bon de faire remarque en paſſant, comment les Peres*

gran-

grandia vſos eſſe, & capitalia tantum & mortalia crimina in eorum peccatorum numero habuiſſe, quæ excommunicatione plectenda ſint. TERTVLLIANVS, etiam quando contra eccleſiam diſputat in capite de abſolutione & reſtitutione peccatorum in eccleſiæ communionem, non inficiatur, multa eſſe peccata, quæ non ſubiiciantur cenſuræ excommunicationis, quia ſint delicta quotidianæ incurſionis, quibus omnes ſimus obiecti. *Cui enim*, inquit [*p*], *non accidet aut iraſci inique vltra ſolis occaſum, aut & manum immittere, aut facile maledicere, aut temere iurare, aut fidem pacti deſtruere, aut verecundia aut neceſſitate mentiri; in negotiis, in officiis, in quæſtu, in victu, in viſu, in auditu quanta tentamur? Vt, ſi nulla ſit venia iſtorum, nemini ſalus competat.* Addit: *Sunt autem & contraria iſtis, vt grauiora & exitioſa, quæ veniam non capiant* (loquitur ex rigidis *Montaniſmi* principiis) *homicidium, idololatria, fraus, negatio, blaſphemia, vtique & mœchia & fornicatio, & ſi qua alia violatio templi DEI.* In libro aduerſus *Marcionem* ſeptem recenſet peccata, quæ *capitalia delicta* vocat [*q*], *idololatriam, blaſphemiam, homicidium, adulterium, ſtuprum, falſum teſtimonium, fraudem.* Clerus *Romanus* eamdem diſtinctionem inter grandia & leuia peccata obſeruat, quando in epiſtola ad CYPRIANVM [*r*] idololatriam *grande delictum & ingens ſupra omnia peccatum* appellat. Et CYPRIANVS ipſe [*ſ*] ſummum delictum vocat, & blaſphemiam ſpiritus ſancti, quæ veniam non habeat, ſed hominem æterni peccati reum faciat, hoc eſt peccatum in vtroque mundo puniendum ſine pœnitentia. Quæ notio eſt, (vt hoc obiter notemus) quam veterum plerique de peccato in ſpiritum ſanctum habuerunt, non quod abſolute irremiſſibi-

entendent cette diſtinction de grands & de petits pechez. Tertullien, qui eſt le premier, qui en parle clairement dans ſon livre de la Pudicité, met au nombre des petits pechez la colere, la médiſance, une ferment inutile, un manque de parole, un menſonge fait par honte ou par neceſſité &c. vſque ad pag. 276. ſub finem.

(*p*) Tertull. de pudicit. c. XIX.

(*q*) Tertull. contr. Marcion. lib. IV. c. IX.

(*r*) Ap. Cyprian. epiſt. XXVI. al. XXXI p. 63. (p. 214. edit. Fell. Amſtelod.)

(*ſ*) Cyprian. epiſt. X. al. XVI. p. 36. (195. edit. Amſtel.) *Summum delictum* eſſe, quod perſecutio committi coëgit, ſciunt ipſi etiam, qui commiſerunt, quum dixerit dominus, Qui blaſphemauerit ſpiritum ſanctum, non habebit remiſſam, ſed reus eſt æterni peccati.

le [*t*] ſit, ſed quod homines pro eo puniendi ſint tam in hoc quam futuro mundo, niſi illius vere eos pœniteat. Iterum CYPRIANVS loquens de idololatria eorum, qui in perſecutione lapſi erant [*u*], *grauiſſimum atque extremum delictum* vocat. Loquens etiam de adulterio, fraude atque homicidio, *mortalia crimina* [*w*] appellat, a minoribus peccatis ea diſtinguendi gratia. Ita ORIGENES dicit, eſſe quaſdam culpas mortales & grauiores, in quibus eccleſia [*x*] ſemel tantum vel raro pœnitentiæ locum concedat, eſſe autem dicit peccata quædam communia, quæ frequenter incurramus, & quæ ſemper pœnitentiam recipiant & ſine intermiſſione redimantur. Vbi clare indicat, pœnitentiam, quam eccleſia ſemel concedat in grauioribus peccatis, publicam ſignificare pœnitentiam in eccleſia: minora autem & communia peccata alia ratione expiari, & toties quidem, quoties committantur, per quotidianam pœnitentiam. Alio loco [*y*] leuibus culpis adnumerat; in quibus omnes magis vel minus arguantur, videlicet detractionem, qua ſibi inuicem homines detrahant, inflationem, epulationem, verbum mendacii & otioſum, & ſimilia iſtiuſmodi leuiora errata, quæ etiam in illis, quæ proficere videantur in eccleſia, frequenter inueniri dicit. Hæc igitur non poterant eſſe ea peccata, quæ hominem ordinarie ſubiiciebant excommunicationi, niſi o-

(*t*) Vid. Cap. VII. §. III.

(*u*) Cypr. epiſt. XI. al. XV. ad martyr. p. 34. (p. 193. edit. Amſtelod.) ante actam pœnitentiam, ante exomologeſin *grauiſſimi atque extremi delicti* factam &c.

(*w*) Cypr. de patient. p. 216. (p. 148. lin. vlt. ed. Amſtel.) Adulterium, fraus, homicidium mortale crimen eſt.

(*x*) Orig. homil. XV. in Leuitic. tom. I. p. 174. (p. 109. c. d. edit. Pariſ. MDCIV.) Si nos aliqua culpa moralis (alii rectius legunt, *mortalis*) inuenerit, quæ non in *crimine mortali*, non in blaſphemia fidei, -- ſed vel in ſermonibus, vel in morum vitio conſiſtat, --- huiuſmodi culpa ſemper reparari poteſt, nec aliquando tibi interdicitur de culpis huiuſmodi pœnitudinem gerere. In *grauioribus* enim *criminibus* ſemel tantum, vel raro pœnitentiæ conceditur locus: iſta vero *communia*, quæ frequenter incurrimus, ſemper pœnitentiam recipiunt & ſine intermiſſione redimuntur.

(*y*) Id. tract. VI. in Matth. p. 60. (p. 38. m. edit. Pariſ.) Nec enim exiſtimo, cito aliquem inueniri in eccleſia, qui non iam ter in eadem culpa argutus ſit, vtpote in detractione, qua inuicem homines detrahunt proximis ſuis, aut inflatione, aut in epulatione, aut in verbo mendacii vel otioſo, aut in tali aliqua culpa leui, quæ etiam in illis, qui videntur proficere in eccleſia, frequenter inueniuntur.

mnes

mnes & ſingulos homines tam ſeueræ cenſuræ obnoxios ſtatuas. Erant autem alia crimina, quæ grauiora vocat & peccata ad mortem, vti adulterium, homicidium, effeminatio & pæderaſtia, quæ qui committeret, is gentilis & publicani loco habebatur. AMBROSIVS [z] eamdem peccatorum diſtinctionem adhibet: *Sicut vnum baptiſma, ita vna pœnitentia, quæ tamen publice agitur. Nam quotidiani nos debet pœnitere peccati: Sed hæc delictorum leuiorum, illa grauiorum.* Ita quoque PROSPER, vel IVLIANVS POMERIVS ſub eius nomine [a], ait: *Exceptis peccatis, quæ tam parua ſunt, vt caueri non poſſint, pro quibus expiandis quotidie clamamus ad Deum, & dicimus, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, illa crimina caueantur, quæ publicata ſuos auctores humano faciant damnari iudicio.* Intelligit, iſta capitalia peccata eſſe ea crimina, quæ homines excommunicationi ſubiiciant, non autem leuiora delicta, quæ quotidiana tantum pœnitentia emendanda ſint. CASSIANVS ſeptem genera humanorum lapſuum obſeruat, quæ a mortalibus peccatis diſtinguit. *Aliud eſt*, inquit [b], *admittere mortale peccatum, & aliud eſt, cogitatione, quæ peccato non caret, preaueniri, vel ignorantiæ, aut obliuionis errore aut facilitate otioſi ſermonis offendere, aut ad punctum in fidei theoria aliquid hæſitare, aut ſubtili quadam κενοδοξίας titillatione pulſari, aut neceſſitate naturæ aliquantiſper a ſumma perfectione recedere. Hæc enim ſunt ſeptem lapſuum genera, in quibus ſanctus licet nonnumquam cadat, tamen iuſtus eſſe non deſinit, quæ quamuis leuia eſſe videantur ac parua, tamen faciunt eum ſine peccato eſſe non poſſe. Habet enim, pro quibus quotidianam gerens pœnitudinem & veniam veraciter debeat poſtulare, & pro ſuis indeſinenter orare peccatis, dicens: Dimitte nobis debita noſtra.* GREGORIVS NYSSENVS canonicam epiſtolam ſcripſit de diſciplina, vbi, obſeruante DV PINIO [*], accurate recenſet peccata publicæ pœnitentiæ obnoxia, quæ omnia ſint immania peccata, & ingentia facinora, vt idolola-

(z) Ambroſ. de pœnitent. lib. II. c. X.
(a) Proſper. de vit. contemplat. lib. II. c. VII.
(b) Caſſian. collat. XXII. c. XIII.
(*) Du Pin. l. c. p. 276. *Ceci peut être confirmé par la Lettre canonique de Saint Gregoire de Nyſſe à Letoius, où il fait un denembrement exact des pechez ſoumis a la Penitence publique, qui ſont tous pechez énormes, & crimes conſiderables.*

tria, fidei abnegatio, veneficium, cædes, adulterium, furtum & ſacrilegium. Ex quibus omnibus manifeſtum eſt, quod per antiquas regulas nulla crimina excommunicatione punienda fuerint, niſi quæ ſumma eſſent & grauiſſima, & quæ vocarunt peccata mortalia, nec omnes remotas legis moralis violationes, ſed tantum proximas, directas & manifeſtas eius transgreſſiones. Speciebus & effectis iræ, vti GREGORIVS NYSSENVS obſeruat [†], canonicam, & homicidio publicam infligebant pœnitentiam; ſed non omnibus inferioribus illius gradibus, in ſacra ſcriptura prohibitis & hominem æternæ mortis periculo exponentibus. Ita ex omnibus auaritiæ gradibus, qui multiplices erant & deteſtandi, nullum excommunicatione puniebant, ſed tantum apertam oppreſſionem, furtum, ſepulcrorum effoſſionem, ſacrilegium & id genus alia. Vt adeo, quando hæc mediæ claſſis peccata vocant leuia & venialia in oppoſitione horum, quæ mortalia appellant, non id intelligant, quod hodiernum caſuiſtarum *Romanenſium* vulgus per peccata venialia intelligit, ſed quod non ſint de iſtorum capitalium criminum cenſu, propter quæ eccleſia homines excommunicatione multarit, iniunxeritque eis publicam pœnitentiam. Id quod lector non tantum accurate demonſtratum reperire poteſt a DALLAEO [*c*], ſed ingenue etiam conceſſum a DVPINIO & PETAVIO ante ipſum. DALLAEVS tranſcripſit verba PETAVII [*d*], & nos hoc loco verba DVPINII interponemus:

(†) Nyſſen. epiſt. ad Letoium tot.

(*c*) Dall. de confeſſ. auricul. lib. IV. c. XX.

(*d*) Petau. not. in Epiphan. p. 238. Principio peccatorum apud antiquos inuenio genera fuiſſe duo. Alia mortalia ſiue capitalia dicebantur: non vt nos intelligere vulgo ſolemus, quæcumque Dei nos gratia ac ſpiritualibus caritatis ornamentis ſpoliant, ſed huius generis certa duntaxat, quæ cum grauiora ceteris eſſent, tum canonibus, ac ſynodorum decretis nominatim expreſſa; hæc inquam capitalia nominabant, quibus pœnæ a canonibus ſigillatim propoſitæ, &c. Alia vero leuiora, & quotidiana dicebantur, ſiue quæ nos venialia nuncupamus, ſiue alioqui mortalia, ſed de quibus nulla nominatim extaret in conciliorum decretis mentio; quale verbi gratia eſſe poteſt aſperius in quemquam maledictum, aut conuicium, periurium, aliaque ſexcenta, quæ quamquam letalia ſint, nullæ tamen iis a canonibus erant pœnæ conſtitutæ.

Nemo

„Nemo (e), in animum inducat, hæc a me obſeruari, vt licen-„tiæ auctoritatem addam, vel vt innuam, eſſe quædam pecca-„ta mortalia, quæ venialia haberi poſſint: Talem mentem a „me auertat Deus! Contra mihi animus eſt, omnium peccato-„rum horrorem ingenerare. Primo ingentium criminum; ſe-„cundo peccatorum, quæ mortalia eſſe poſſunt, licet adeo hor-„renda non videantur; & tertio peccatorum etiam leuiſſimo-„rum. Verum putaui, me heic obſeruare debuiſſe, ad expli-„candum locum AMBROSII, ſola primæ claſſis peccata pœni-„tentiæ publicæ obnoxia fuiſſe, & a patribus memorari, atque „grauiſſimorum peccatorum & criminum nomine deſignari; „quamuis alia eſſe poſſint æque mortalia, a quibus chriſtianus „ſedulo abſtinere debet, & quæ pœnitentiæ publicæ humili-„tate non ſanabantur, ſed quibuſdam correptionum medica-„mentis clanculum adhibitis, vt docet AVGVSTINVS„. Hæ obſeruationes ſunt veriſſimæ. Patres enim, certum eſt, contra omnia peccata, ea etiam loqui, quæ ſunt claſſis infimæ, tamquam periculoſa & mortalia, ſi quis ea negligat & foueat, nec contra eundo eorumque culpam quotidiana pœnitentia abluendo oppugnet. Quomodo ex AVGVSTINO (†) antea percepimus, quod minuta plura peccata, ſi negligantur, occidant; ſicut minutæ guttæ per ſentinam paullatim intrantes, ſi non exhauriantur, nauim æque mergunt atque fluctus irruens. Qua

(e) Du Pin. cent. IV. p. 219. (p. 276. edit. cit. Gallic.) *Qu'on ne croie pas, que je faſſe ces remarques, pour autoriſer le relâchement, ou pour inſinuer, qu'il y a des pechez mortels, qui peuvent paſſer pour veniels: à Dieu ne plaiſe, que j'aie une ſi deteſtable intention! au contraire, mon but eſt de donner de l'horreur de tous les pechez. Premiérement des grands crimes; ſecondement, des pechez qui peuvent être mortels, quoi qu'ils ne paroiſſent pas ſi enormes; & troiſiémement, des pechez même les plus legers. Mai j'ai crû, que j'étois obligé de remarquer ici, pour expliquer le paſſage de Saint Ambroiſe, qu'il n'y avoit que les pechés de la premiere claſſe, qui fuſſent ſoûmis a la penitence publique, & que c'eſt de ceux-la ſeulement que les Peres parlent, & qu'ils comprennent ſous le nom de pechez enormes & de crimes; quoi qu'il y en ait d'autres, qui peuvent auſſi être mortels, qu'un Chretien doit ſoigneuſement éviter, mais pour leſquels il n'étoit pas ſoumis à l'humiliation de la penitence publique, mais ſeulement à des corrections & a des reprimandes faites en ſecret, comme Saint Auguſtin nous l'enſeigne.*

(†) Auguſtin. tract. XII. in Ioan. p. 47. vid. ſupra litt. (i) in textu pag. 176.

ſimi-

ſimilitudine multis in locis [*f*] vtitur. Eamdem cautionem contra leuia peccata & mortalia per ſe, ſi negligantur & foveantur, inuenire poteſt, qui volet, datam a NAZIANZENO [*g*], BASILIO [*h*], HIERONYMO [*i*], GREGORIO MA-

(*f*) Auguſt. tract. I. in 1 epiſt. Ioan. p. 237. (p. 580. edit. Baſil.) Non poteſt homo, quam diu carnem portat, non habere vel leuia peccata. Sed iſta leuia, quæ dicimus, noli contemnere. Si contemnis, quando appendis, expaueſce, quando numeras. Leuia multa faciunt vnum grande. *Multæ guttæ implent flumen: multa grana faciunt maſſam.*

Id. Serm. III. in pſalm. CXVIII. p. 545. (p. 1329. edit. Baſil.) quando aduerſus maiora vigilantibus quædam incautis *minuta* ſurrepunt. Quæ ſi aduerſus nos colligantur, etſi non ſingula ſuis motibus conterunt, *omnia* tamen *aceruo nos obruunt.*

Id. Epiſt. CVIII. (p. 507. edit. Baſil.) Neque enim ea nobis dimitti volumus, quæ dimiſſa non dubitamus in baptiſmo, ſed illa vtique, quæ humanæ fragilitati quamuis parua tamen crebra ſubrepunt. Quæ ſi collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt, ſicut vnum aliquod grande peccatum. Quid enim intereſt ad naufragium, vtrum vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paullatim ſubrepens aqua in ſentinam & per negligentiam derelicta atque contemta impleat nauem atque ſubmergat?

Id. homil. vltim. ex L. (p. 556. tom. X. opp.) Quæ (peccata) quamuis ſingula non letali vulnere ferire ſentiantur, ſicuti homicidium, & adulterium, vel cetera huiuſmodi; tamen omnia ſimul congregata velut ſcabies, quo plura ſunt, necant, & noſtrum decus ita exterminant, vt ab illius ſponſi ſpecioſi forma præ filiis hominum caſtiſſimis amplexibus ſeparent, niſi medicamento quotidianæ pœnitentiæ diſſecentur.

(*g*) Naz. orat. XXXI. p. 504. *τὸ κατὰ μέρος ὑφελκόμενον καὶ κλεπτόμενον, ἀνεπαίσθητον μὲν τὴν πρὸς τὸ παρὸν ἔχει βλάβην, εἰς τὸ κεφάλαιον δὲ τῆς κακίας ἀπαντᾷ.* *Quod paullatim attrahitur, ac tamquam ſurripitur, tametſi eam rationem habeat, vt damnum in præſenti minime ſentiatur, tamen in vitii ſummam occurrit.*

(*h*) Baſil. regul. breuic. IV. Ἐρώτησις· Ἐάν τις καὶ τὰ μικρὰ ἁμαρτήματα στενοχωρῇ τοὺς ἀδελφοὺς, λέγων, ὅτι ὀφείλετε μετανοῆσαι, μή ποτε καὶ αὐτὸς ἄσπλαγχνός ἐστι, καὶ τὴν ἀγάπην καταλύει; Ἀπόκρισις· Τοῦ κυρίου διαβεβαιωσαμένου μὲν, ὅτι ἰῶτα ἓν, ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται· ἀποφησαμένου δὲ, ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργὸν, ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· οὐδενὸς δεῖ καταφρονεῖν ὡς μικροῦ. Interrogatio. *Si quis pro leuiſſimis etiam peccatis fratres acriter nimis vrgeat, ac dicat, de iis pœnitentiam eos agere debere, numquid is inclemens habendus eſt & euerſor caritatis.* Reſponſio. *Quum adſeueranter dominus adfirmauerit, quod iota vnum, aut apex vnus non præteribit a lege, donec omnia fiant: quumque idem etiam pronuntiauerit, quod omne verbum otioſum, quod loquuti fuerunt homines, reddent rationem de eo in die iudicii, nihil omnino tamquam minutum contemni debet.*

(*i*) Hieron. epiſt. XIV. (p. 113. c. edit. Pariſ. MDCXLIII.) Etſi multum inter peccata diſtare credimus, quia & legimus: tamen ſatis prodeſſe ad cautionem

QNO

GNO [*k*] & pluribus aliis, qui nullum peccatum tam paruum eſſe dicunt, quin in iuſtitiæ rigore mortale ſit, ſi Deus nobiscum in iudicium ire, & ſeuere in ea animaduertere velit, quæ aduerſus ipſius legem, & in primis in eius contemtum committuntur. Sed reuertimur ad inſtitutum, vnde ſumus digreſſi.

§. XV.

Excommunicatio non inflicta propter cauſſas temporales.

VT generalis erat regula, non adhibendam eſſe excommunicationem propter peccata leuia, ita obſeruare licebit, per nullam regulam hoc armorum genus vſurpatum fuiſſe, vti quidem in poſterioribus ſæculis, propter res mere pecuniarias & cauſſas temporales. Frequentes a viris doctis, tam inter proteſtantes quam pontificios, factæ ſunt querelæ, grandem excommunicationis abuſum [*l*] committi, quando ſæpius ad de-

dicimus, etiam minima pro maximis cauere. Tanto enim facilius abſtinemus a quocumque delicto, quando illud magis metuimus. Nec cito ad maiora progreditur, qui etiam parua formidat. Et ſane neſcio, an poſſimus leue aliquod peccatum dicere, quod in Dei contemtum admittitur. &c.

(*k*) Gregor. lib. II. in cap. I. Reg. (tom. III. part. II. p. 59. e. edit. Pariſ. MDCCV.;) Quia ſine peccato electi etiam viri eſſe non poſſunt, quid reſtat, niſi vt a peccatis, quibus eos humana fragilitas maculare non deſinit, euacuari quotidie conentur? Nam qui quotidie non exhaurit, quod delinquit, etſi minima ſunt peccata, quæ congerit, paullatim anima repletur, atque ei merito auferunt fructum internæ ſaturitatis.

Id. lib. I. homil. II. in Ezech. (p. 1185. c. cit. edit.) Omne peccatum graue eſt, quia non permittit animam ad ſublimia leuari.

(*l*) Taylor. duct. dubit. libr. III. c. IV. p. 617. p. 482. edit. Germanic. *In der Römiſchen kirche hat man es ſehr in brauch gehabt, ſich des bannes zu bedienen, um diebſtäble zu entdecken, und geheime ſachen zu erforſchen, davon unterſchiedliche exempel in den Decretalibus und letzten Canonibus der kirche zu befinden.*

Du Moulin *Buckler of Faith.* p. 369.

Gentillet. exam. concil. Tridentin. p. 300. (p. 296. edit. Geneu. MDLXXXVI.) Secundo eiuſdem tertii decreti capite poteſtas datur epiſcopis decernendorum monitoriorum & excommunicationum, vt, a quibus res amiſſæ aut ſubtractæ poſſideantur, conſtare poſſit. Quod veteribus canonibus repugnat, qui non ob leues cauſſas, ſed ob graues tantum excommunicationis gladio ſpirituali vtendum eſſe ſanciunt. &c.

Gerſon. de vita ſpirit. anim. lect. IV. coroll. V. vid. ſub litt. ſeq. (p). Idem ſerm. in concil. Rhemenſ. partib. II. conſider. II. prouiſio II. (tom. II. opp. p. 552. edit. Antuerp. MDCCVI.) Fiat inſuper abbreuiatio tam diſpendioſarum litium, moderatio tot excommunicationem, tam a iure, quam ab homine te-

tegendum furtum, vel manifeſtandas ſecretas actiones adhibeatur. Cuius rei diuerſa occurrunt exempla in *decretalibus;* & a concilio *Tridentino* [m] approbantur, tantummodo caſibus iſtiuſmodi, tamquam ſpeciali priuilegio, epiſcopo reſeruatis; cuius eſt præmonere, quem non nouit, & damnare ſic creditum reum nec dum auditum, modo & ratione omnibus ante memoratis primitiuæ eccleſiæ regulis contraria, quæ excommunicationem in cauſſa leui non permiſit, nec in re vlla ſine idoneis documentis, reumque pro ſe dicere ſiuit. Ita quoque, quemadmodum ex FRANCISCO TOLETO obſeruat PETRVS MOLINAEVS [n], in eccleſia *Romanenſi* homines excommunicant in futurum, antequam vllum crimen ſit commiſſum, idque ideo tantum, vt radices domini in ciuitate aliqua vel villa a corruptione immunes ſeruentur, etiamſi nemo illis manum intulerit. Ad petitionem creditoris alicuius debitorem excommunicant, ſi intra certum temporis interuallum non ſoluat, nec per legem *decretalium* [o] tam ſeueram cenſuram effugere poteſt, niſi conſtiterit, quod propter ſummam rerum in-

fulminatorum. Et hoc nonnumquam pro defendenda, ſeu recuperanda re modica, parum vtili, vel profana; quum tamen baculus iſte primitus fuerit inſtitutus a Chriſto tamquam duriſſimum, ſummumque ſupplicium, quo nolentes eccleſiam audire plecti deberent. --- Nunc apud quoſdam talis regnat ſtoliditas, qualis apud illum, qui, vt muſcam abigeret a fronte proximi, ictu ſecuris excerebrauit eum. Itaque temporalis incommoditas vix reputari debet muſca pungens, per reſpectum ad æternam ſalutem, quam auferunt aliquando percuſſiones iſtæ per excommunicationes grauiſſimas, quæ vt in aliquem ceciderint, vix abiici poſſint, trahentibus de vna in aliam, lupis curiæ rapacibus.

(m) Concil. Trident. ſeſſ. XXV. de reformat. c. III. Excommunicationes illæ, quæ monitionibus præmiſſis, ad finem reuelationis, vt aiunt, aut pro deperditis ſeu ſubtractis rebus ferri ſolent, a nemine prorſus præterquam ab epiſcopo decernantur.

(n) Du Moulin. ibid. ex Tolet. inſtruct. ſacerdot. lib. I. c. VIII. Toletus hæc habet: Quando fulminatur in futurum, quia vel præcipitur aliquid faciendum, vel prohibetur ne fiat, tunc, dummodo iuſtum ſit, quod præcipitur, reſque ſit grauis, poteſt excommunicatio ferri in tranſgreſſores: quia, qui non obedit, iam ſit contumax & inobediens, & mortaliter peccat, & ideo excommunicationem contrahit.

(o) Decretal. Gregor. lib. III. tit. XXIII. de ſolut. c. III. Odoardus clericus propoſuit, quod quum P. clericus, D. laicus, & quidam alii ipſum coram officiali archidiaconi Remenſ. ſuper quibuſdam debitis conueniſſent, idem in eum recognoſcentem huiuſmodi debita, ſed propter rerum inopiam ſoluere

opi-

opiam ſoluere non valeat. Iſte autem excommunicationis abuſus, de quo inter ipſos doctus IOANNES GERSONIVS maxime queritur, ad cauſſas pecuniarias in ipſis iudiciis eccleſiaſticis attinet. IEREMIAS TAYLORIVS [p] his eum verbis allegat: „Qui pro ſolis incommodis temporalibus euitandis aut „commodis politici conſeruandis, æternam vult infligere „mortem, cui quæſo ſimilis erit? Illi nimirum, qui volens abigere muſcam a fronte vicini, eam ſecuri percutiens vicinum „ſtolidus excerebrauit: aut ei parem dixerim, qui ſtudens curationem modici vulneris in pede equi ſui, pedem confeſtim „abrupit & ſcidit, equumque peremit. Sola itaque contumacia vera vel præſumta, renuens ſtare iudicio eccleſiæ, reddit „hominem, pro chriſtiano ſe gerentem, dignum excommunicatione; nam ſi paratus eſt audire eccleſiam, qualiter velut „ethnicus nobis erit & publicanus? Porro differt plurimum, „qualis eſt contumacia & quam damnoſa eccleſiæ, pro qua materia & circa quam incurritur: nam peior eſt contumacia in

non volentem excommunicationis ſententiam promulgauit. --- Mandamus, quatenus ſi conſtiterit, quod prædictus O. in totum vel pro parte non poſſit ſoluere debita ſupra dicta, ſententiam ipſam ſine difficultate qualibet relaxetis, recepta prius ab eo idonea cautione, vt ſi ad pinguiorem fortunam deuenerit, debita prædicta perſoluat.

(p) Gerſ. de vita ſpiritual. lect. IV. corol. VII. (tom. III. part. I. p. 42. cit. edit. Pariſ.) Not. Taylorii verſio Anglicana huius *Gerſoniani* loci, quam auctor noſter tradit, in non paucis aliter habet, quam verba quæ ex ipſo *Gerſonio* latine tranſcripſimus. Quæ differentia, vt lectori pateat, iuuat heic ex Germanica *Taylorii* editione p. 481. num. 9. locum iſtum interponere: *Nicht eine iede wiederſetzung wieder die ordnung der kirchen-gerichte ſoll mit dieſem tode beſtraffet werden. Wenn es ſachen ſind, welche den glauben und das leben antreffen, ſo gehören ſie hieher; wenn aber die frage von geld oder einkünften iſt, ausgeſetzt, daß es eine ſache, welche voller mißgunſt und ſchmach iſt, auch geſchickt, ärgerniß zu erwecken, und verachtung über die kirche zu bringen, ſo hat ſelbe für ſich ſelbſt keine gewalt darin, und wenn ſie auch dergleichen durch hülfe der weltlichen macht hätte, ſo muß ſie ſich doch dazu eines weltlichen zwanges bedienen. Es iſt gewiß unrecht, iemand deßwegen in bann zu thun, daß er die einkünfte der kirchen nicht abgetragen; denn wenn man hierin wiederſpenſtig iſt, ſo beleidigt man die weltliche obrigkeit, und dieſelbe hat denn für ſich ſelbſt ſchon ein ſchwerdt ſich zu rächen. Der bann aber iſt ein ſchwerdt, damit die wiederſpenſtigkeit desjenigen gerochen wird, der halsſtarriger weiſe wieder die zucht der kirchen ſündiget in demjenigen, darin ihr Chriſtus auctorität gegeben hat; und das iſt in ſolchen dingen, welche die ſeligkeit und ver-*

 „ma-

„materia fidei & religionis, quam puſillæ quæſtionis de paucis „denariis, vbi numquam tantum prodeſt obedientia, quam obeſt excommunicatio ſeparatiua a ſpiritualibus ſuffragiis & ſocietate ſanctorum; ita vt longe minor ſit proceſſus, qui fit in „curiis ſæcularibus per punitiones corporales ſeu temporales, „quam vbi per prælatum præſcindi quæritur anima a Deo, vita „ſua, & dari Satanæ in interitum, non ſolum carnis, ſed ſpiritus, ne iam ſaluus fiat ab aliorum auxiliis deſtitutus„. Quidquid ponderis hæc argumenta habeant, vel quomodocumque eccleſiam *Romanenſem* ob hanc manifeſtam diſciplinæ corruptionem adficiant, nihil mea intereſt, certe primitiuam eccleſiam nullo modo adficiunt, quæ iſtiuſmodi praxeos ſibi non fuit conſcia, ſed excommunicationem quamcumque ob cauſſas leues, quibus cauſſas pecuniarias adnumerari oportet, interdixit. Certum quidem eſt, epiſcopos nonnumquam audiuiſſe & decidiſſe cauſſas ciuiles, ab eorumque ſententia non licuiſſe prouocari: Sed vero poteſtas eorum coërcendi & definiendi in talibus cauſſis non fuit excommunicatio, ſed ciuiles fuerunt punitiones, a republica mutuatæ, & quas reſpublica in effectum ſe dare debere credidit; qua de re iam ſupra [*] diximus copioſius, oſtendimuſque, rem ab excommunicatione & quocumque cenſuræ eccleſiaſticæ genere eſſe longe diuerſiſſimam.

§. XVI.

Nulli epiſcopo, ad vlciſcendas priuatas iniurias ſibi illatas, eam adhibere licitum.

Observamus porro tamquam rem notatu dignam in hac materia, quod nulli epiſcopo propter priuatas ſibi illatas iniurias quempiam anathemate ferire licuerit. Quamquam e-

damniß unmittelbar betreffen, darin kein zeitliches Intereſſe iſt, da es auch keines ſtreitens bedarf, und da der ſünder nicht etwan durch eine folge und interpretation, ſondern offenbarlich, und ohne einige entſchuldigung ſündiget: man betrachte aber nur, was für ein groſſer vorwurf es der kirchen zucht ſey, wenn ſie dem geitz oder den nothwendigkeiten der Procuratoren oder Advocaten dienen ſolle, und wenn die kirche grauſamer ſtraft, als die weltlichen gerichte in eben dergleichen verbrechen zu thun pflegen. Und weil ſie nur eine einzige ſache abzuthun hat, ſo wird ſie entweder gar zuviel tödten, oder gar keinen beleidigen, wenn ſie bey allen gelegenheiten mit ihrem ſchwerdt drein ſchlagen will.

(*) Lib. II. c. VII. vol. I. pag. 123 -- 129.

nim

nim hoc graue crimen eſſe poterat, tamen vindicta propria eſſe, adeoque eius characteri minime conuenire credebatur, ſi per excommunicationem iuſtitiam ſibi ipſe adminiſtraret: iniuriam potius patienter ferre, vel cauſſam ſuam aliorum iudicio committere debebat. Propterea CYPRIANVS iniurias, ſibi ipſi tamquam priuato illatas, ab iniuriis cum detrimento fraternitatis ſiue totius corporis eccleſiaſtici factis, diſtinguit. *Contumeliam*, inquit [q], *epiſcopatus noſtri diſſimulare & ferre poſſum, ſicut diſſimulaui ſemper & pertuli: Sed diſſimulandi nunc locus non eſt, quando decipiatur fraternitas noſtra a quibuſdam veſtrum, qui dum ſine ratione reſtituendæ ſalutis plauſibiles eſſe cupiunt, magis lapſis obſunt.* Heic aperte diſtinguit inter iniurias perſonales, quas ferre poterat ſine vindictæ cupiditate. Quæ autem magis publicæ erant & non tantum auctoritati ipſius derogabant, ſed populo etiam exiſtebant fraudi, in eas ſe animaduerſurum eſſe dicit, pro eo ac meruiſſent. Similem diſtinctionem a GREGORIO MAGNO adhibitam inuenimus, qui ſcribens ad certum epiſcopum, qui ob iniuriam ſibi priuatim illatam non neminem excommunicauerat, his illum verbis reprehendit [r]: *Nihil te oſtendis de cæleſtibus cogitare, ſed terrenam te conuerſationem habere ſignificas; dum pro vindicta propriæ iniuriæ (quod ſacris regulis prohibetur) maledictionem anathematis inuexiſti. Vnde de cetero omnino eſto circumſpectus atque ſollicitus, & talia cuipiam pro defenſione propriæ iniuriæ tuæ inferre denuo non præſumas. Nam ſi tale aliquid feceris, in te ſcias poſtea vindicandum.* Fuiſſe antiquos canones in hunc finem datos tempore GREGORII, hoc eius teſtimonium dubitare nos non ſinit, quamquam nullum in præſenti norim, qui de hoc caſu expreſſis verbis loquatur. Tantummodo concilium *Sardicenſe* [s] epiſcopis generatim interdicit, quemquam

(q) Cyprian. epiſt. X. al. XVI. ad cler. p. 36. (p. 194. edit. Amſtelod.)
(r) Gregor. lib. II. epiſt. XXXIV. vid. Gratian. cauſſ. XXIII. quæſt. IV. c. XXVII.
(s) Concil. Sardic. c. XIV. (in Latin. edit. XVII.) *Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· τὸ δὲ πάντοτέ με κινοῦν ἀποσιωπῆσαι οὐκ ὀφείλω· εἴ τις ἐπίσκοπος ὀξύχολος εὑρίσκοιτο· ὅπερ οὐκ ὀφείλει ἐν τοιούτῳ ἀνδρὶ πολιτεύεσθαι· καὶ ταχέως ἀντικρὺ πρεσβυτέρου ἢ διακόνου κινηθεὶς ἐκβαλεῖν ἐκκλησίας αὐτὸν ἐθελήσει· προνοητέον ἐστὶ, μὴ ἀθῷον τὸν τοιοῦτον κατακρίνεσθαι, καὶ τῆς κοινωνίας ἀποστερεῖσθαι· πάντες εἰρήκασιν· ὁ ἐκβαλλόμενος ἐχέτω ἐξουσίαν ἐπὶ τὸν ἐπίσκοπον τῆς μητροπόλεως τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας καταφυγεῖν· εἰ δὲ ὁ τῆς μητροπόλεως ἄπεστιν, ἐπὶ τὸν πλησιόχωρον κατατρέχειν, καὶ ἀξιοῦν, ἵνα μετὰ ἀκριβείας αὐτοῦ ἐξετάζηται τὸ πρᾶγμα. Oſius epiſcopus*

mouente iracundia cito excommunicare, eique, qui iniuriam hoc modo paſſus eſt, poteſtatem concedit appellandi ad ſynodum prouincialem, vel finitimos epiſcopos, vt cauſſam ſuam audiant & decidant.

§. XVII.

Nullus excommunicandus propter peccata meditata tantum & cogitata.

NOTANDVM etiam eſt, eccleſiam ſeueras excommunicationis cenſuras hominibus tantum inflixiſſe ob manifeſta facinora, non autem ob peccata meditata tantum & cogitata: quia etſi hæc grandia peccata eſſe poterant coram Deo, quemadmodum ſeruator noſter dicit, *Quicumque adſpicit mulierem, vt eam concupiſcat, iam adulterauit eam in corde ſuo*; eccleſia tamen de corde iudicare commode non poterat, adeoque iſtiuſmodi peccata ordinarie non puniebat ante, quam in externam actionem producta in oculos incurrerent. Hic ſenſus eſſe videtur canonis concilii *Neocaſarienſis* [t], qui habet: *Si quis propoſuerit concupiſcere mulierem ad dormiendum cum ipſa, eius autem deſiderium ad opus non venerit, videtur eſſe a gratia liberatus.* Hoc eſt, coram Deo hac mala cogitatione & conſilio peccat, eccleſia autem excommunicationis fulmine ipſum non ferit, quia cogitata in externum impuritatis actum non producit. Ita ZONARAS [u] inter veteres hunc canonem interpretatur, & inter

dixit: Quod me adhuc monet, reticere non debeo. Si epiſcopus quis forte iracundus (quod eſſe non debet) cito aut aſpere commoueatur aduerſus presbyterum, aut diaconum ſuum, & exterminare eum de eccleſia voluerit; prouidendum eſt, ne innocens damnetur, aut perdat communionem. Et ideo habeat poteſtatem, qui deiectus eſt, vt finitimos epiſcopos interpellet & cauſſa eius audiatur & diligentius tractetur; quia non oportet ei negari audientiam roganti. &c.

(t) Concil. Neocæſar. c. IV. Ἐὰν προθῆταί τις ἐπιθυμῆσαι γυναικὸς, συγκαθευδῆσαι μετ' αὐτῆς, μὴ ἔλθῃ δὲ εἰς ἔργον αὐτοῦ ἡ ἐνθύμησις, φαίνεται ὅτι ὑπὸ τῆς χάριτος ἐῤῥύσθη.

(u) Zonar. in can. XXXII. (apud Beuereg. tom. II. p. 92.) ἡ δὲ μέχρι τοῦ βουλεύσασθαι καὶ συγκατατίθεσθαι, οὐ πρὸς θάνατον, δηλονότι τὸν ψυχικόν· οὐ γὰρ πόρνος ἂν κριθείη ὁ πορνεῦσαι συγκατατιθέμενος, τῆς δὲ πράξεως ἀποσχόμενος· φησὶ γὰρ ὁ τέταρτος κανὼν τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου· ἐὰν προθῆταί τις ἐπιθυμῆσαι γυναικὸς κ. τ. λ. *Quod peccatum in conſultatione & conſenſu ſiſtit, non eſt ad mortem, animæ nimirum. Nec enim fornicatus iudicaretur,*

recen-

recentiores [x] OSIANDER: Tametſi non nulli exiſtimant, quod iſtiuſmodi cogitata, ſi per quemcumque apertum actum detegantur, hominem eccleſiaſticæ cenſuræ ſubiicere valeant.

§. XVIII.

Nec propter actiones coactas & inuoluntarias.

RES clarior eſt de coactis & inuoluntariis actionibus, in quas voluntas nulla ratione conſenſerat. Nam vti a peccato, ita a pœna peccati, erant immunes. Erant quidem, qui præ nimio zelo & inconſiderato puritatis, quod præ ſe ferebant, ſtudio homines propter iſtiuſmodi res, quæ in calamitatibus potius quam criminibus eorum habendæ erant, communione pellendos eſſe contendebant. Enim vero concilium *Ancyranum* hunc falſi nominis zelum prudenter corrigit, canone facto in hanc ſententiam: *Qui [y] fugientes comprehenſi, ſunt vel a domeſticis traditi, vel ademtis facultatibus ſuſtinuere tormenta, aut in cuſtodiam truſi, proclamauerunt, ſe chriſtianos eſſe, & eo vſque adſtricti ſunt, vt manus eorum comprehendentes violenter attraherent, & funeſtis ſacrificiis admouerent, aut aliquid polluti cibi per neceſſitatem ſumere cogerentur; confitentes iugiter, ſe chriſtianos eſſe, & luctum rei, quæ contigit, inceſſabiliter oſtendentes omni deiectione & habitu & humilitate vitæ: hos velut extra delictum conſtitutos, a communionis gratia non vetamus. Si vero probibiti ſunt ab aliquibus propter ampliorem cautelam, vel propter quorumdam ignorantiam, ſtatim recipiantur.* Idem deter-

qui, quum fornicationi adſenſus fuerit, ab actione ipſa nihilominus abſtinuit. At namque quartus Neocæſarianæ ſynodi canon; Si quis mulierem concupiſcens &c.

(x) Oſiand. in can. IV. Neocæſ. edit. Witeberg. MDCXIV. Hoc videtur velle hic canon, eum non cadere ſub pœnam aliquam diſciplinæ eccleſiaſticæ.

(y) Concil. Ancyr. can. III. τὰς φεύγοντας καὶ συλληφθέντας, ἢ ὑπὸ οἰκείων παραδοθέντας, ἢ ἄλλως τὰ ὑπάρχοντα ἀφαιρεθέντας, ἢ ὑπομένοντας βασάνες, ἢ εἰς δεσμωτήριον ἐμβληθέντας, βοῶντάς τε ὅτι εἰσὶ χριστιανοί, καὶ περιχισθέντας, ἤτοι εἰς τὰς χεῖρας πρὸς βίαν ἐμβαλλόντων τῶν βιαζομένων, ἢ βρῶμά τι πρὸς ἀνάγκην δεξαμένες, ὁμολογῦντας δὲ διόλε, ὅτι εἰσὶ χριστιανοί, καὶ τὸ πένθος τῦ συμβάντος ἀεὶ ἐπιδεικνυμένες τῇ πάσῃ καταστολῇ, καὶ τῷ σχήματι, καὶ τῇ τῦ βίε ταπεινότητι· τέτες, ὡς ἔξω ἁμαρτήματος ὄντας, τῆς κοινωνίας μὴ κωλύεσθαι· εἰ δὲ καὶ ἐκωλύθησαν ὑπό τινος, περισσοτέρας ἀκριβείας ἕνεκεν, εἰ καί τινων ἀγνοίᾳ, εὐθὺς προσδεχθῆναι.

mina-

Digitized by Google

minatur in cauſſa mulierum a GREGORIO THAVMATVRGO [z] & BASILIO [a]. Ita quoque a DIONYSIO ALEXANDRINO [b], ATHANASIO [c], & aliis pro quacumque inuoluntaria pollutione. Hæ erant rationes generales, quas veteres in diſtinguendis grandibus & leuibus peccatis, & diiudicanda immunitate a peccato inibant, vt oſtenderent, quid poſſet, vel quid non poſſet hominem cenſuræ excommunicationis ſubmittere. Quia autem multum ad exactiorem antiquæ diſciplinæ intelligentiam conferet, diuerſa genera iſtorum criminum, propter quæ homines grauiſſimis cenſuris ſubiici ſoliti ſunt, dignoſcere curatius; pergemus iam, in ſequentibus capitibus in naturam, ſpecies & gradus grandium iſtorum delictorum ſtudioſius inquiſituri.

(z) Gregor. Thaumat. can. I. εἰ μὲν τοί τις ἐν ἄκρᾳ σωφροσύνῃ ζήσασα, καὶ καθαρὸν, καὶ ἔξω πάσης ὑπονοίας ἐπιδεδειγμένη βίον, τὸν πρότερον· νῦν περιπέπλωκεν ἐκ βίας, καὶ ἀνάγκης, ὕβρει· ἔχομεν παράδειγμα τὸ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ, τὸ ἐπὶ τῇ νεανίδι, ἣν ἐν τῷ πεδίῳ εὗρεν ἄνθρωπος, ἢ βιασάμενος αὐτὴν, ἐκοιμήθη μετ' αὐτῆς· τῇ νεανίδι, φησὶν, οὐ ποιήσετε οὐδὲν κ. τ. λ. *Si quidem aliqua, quæ in ſumma continentia vixerit, & puram ab omnique ſuſpicione alienam priorem vitam oſtenderit; nunc vi & neceſſitate in probrum, contumeliamue lapſa ſit: habebimus exemplum, quod eſt in Deuteronomio, de adoleſcentula, quam homo in agro inuenit, & ea vi compreſſa, cum ipſa dormierit: Adoleſcentulæ, inquit, nihil facietis, cetera.* (vid. Deut. XXII, 26.)

(a) Baſil. can. XLIX. Αἱ πρὸς ἀνάγκην γινόμεναι φθοραὶ, ἀνεύθυνοι ἔστωσαν· ὥστε καὶ ἡ δούλη, εἰ ἐβιάσθη παρὰ τοῦ ἰδίου δεσπότου, ἀνεύθυνός ἐστιν. *Stupra, quæ per vim inferuntur, non ſint accuſationi obnoxia. Quare etſi ancillæ vis illata fuerit a proprio domino, ea a culpa eſt libera.*

(b) Dionyſ. can. IV. οἱ δ' ἐν ἀπροαιρέτῳ νυκτερινῇ ῥύσει γενόμενοι, καὶ οὗτοι τῷ ἰδίῳ συνειδότι κατακολουθείτωσαν, καὶ ἑαυτοὺς εἴτε διακρίνονται περὶ τούτου, εἴτε μὴ, σκοπείτωσαν. *Qui in inuoluntario nocturno fluxu fuerint, ii quoque propriam conſcientiam ſequantur, & ſe ipſos, an de eo dubitent, annon, conſiderent.*

(c) Athanaſ. epiſt. ad Ammum ap. Beuereg. tom. II. p. 36. d. τότε μιαινόμεθα, ὅτε τὴν δυσωδεστάτην ἁμαρτίαν ἐργαζόμεθα· ὅτε δὲ φυσική τις ἀβουλήτως ἔκκρισις γένηται, τότε τῇ τῆς φύσεως ἀνάγκῃ μετὰ τῶν ἄλλων, ὡς προείπομεν, καὶ τοῦτο ὑπομένομεν. *Tum demum polluimur, quando fœtidiſſimum peccatum operamur. Quando autem naturalis excretio præter voluntatem facta fuerit, tunc naturæ neceſſitate cum aliis, vt prædiximus, hæc quoque ſuſtinemus.*

LIBRI

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT QVARTVM

DE SIC DICTIS GRANDIBVS CRIMINIBVS SIGILLATIM, QVORVM PRAECIPVVM IDOLOLATRIA. DE DIVERSIS EIVS SPECIEBVS ET GRADIBVS POENARVM, PRO DELICTORVM PROPORTIONE ET QVALITATE ILLIS CONSTITVTARVM.

§. I.

Error notatur quorumdam de numero grandium peccatorum, qui ea ad idololatriam, adulterium & homicidium reſtringunt.

VIRI docti de numero eorum criminum, quæ veteres grandia crimina, reſpectu habito ad cenſuras eccleſiaſticas, appellabant, deque ratione & fundamento huius appellationis non ſatis inter ſe conſentiunt. Erant tempore AVGVSTINI, qui tria tantum grandia crimina digna excommunicatione eſſe ſtatuebant, adulterium videlicet, idololatriam & homicidium. Hæc largiebantur eſſe peccata mortifera, nec dubitabant, excommunicatione [a] eſſe punienda, donec pœnitentiæ publicæ humilitate ſanarentur; cetera autem omnia eleemoſynis facile compenſari dictitabant. Quam opinionem AVGVSTINVS confutare ſtudet, non tantum loco adlegato, ſed multis etiam aliis [b], ex quibus manifeſtum eſt, non hæc ſola fuiſſe grandia crimina, excommunicatione plectenda. Et propterea iſti de recentioribus auctoribus antiquam diſciplinam male repræſentant, qui eam hiſce tribus grandibus criminibus vel talibus, quæ ad ea reduci poſſunt, adſtringunt. Siquidem e dictis liquet, quod vlterius protendatur. Quid quod, vt mox oſtendemus, omnia grandia crimina contra vniuerſum decalogum ſiue legem moralem, in ſingulis exemplis commiſſa, includat.

(a) Aug. de fide & oper. c. XIX. Qui autem opinantur, & cetera eleemoſynis facile compenſari, tria tamen mortifera eſſe non dubitent excommunicatione punienda, donec pœnitentia humiliore ſanentur, impudicitiam, idololatriam, homicidium.

(b) Vide ſis Auguſtin. hom. vltim. ex L. citat. ſub litt. ſeq. (f) & de ciuitate Dei lib. XXI. c. XXVII.

§. II.

Recenſio grandium criminum in lege ciuili data, multo amplior & vberior.

OBSERVARI vtique meretur, quod data in ipſa lege ciuili grandium criminum recenſio multo amplior ſit atque vberior. Quando enim imperatores in ſolemnitate paſchali ex more generalem indulgebant veniam & libertatem iis, qui propter crimina ſua in cuſtodiam dati fuerant, diuerſa tamen odioſa crimina excipiebant, in legibus ipſorum memorata, in aliis quidem quinque, in aliis ſex, in aliis octo, in aliis decem, quæ ad tria iſta crimina, idololatriam, adulterium & homicidium referri nequeunt. Leges *Valentiniani* & *Gratiani* [c] ſeptem capitalia crimina beneficio iſtiuſmodi clementiæ excludunt, nimirum ſacrilegium, maieſtatis iniuriam, ſepulcrorum ſpoliationem, veneficium, adulterium, raptum & homicidium. Leges *Theodoſii magni* [d] octo excipiunt crimina capitalia, maieſtatis iniuriam, parricidium, cædem, adulterium, rapinam virginis, inceſtum, veneficium, & adulterinæ monetæ figurationem. *Valentiniani* autem *iunioris* leges decem excipiunt; ſacri-

(c) Cod. Theodoſ. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum leg. III. Ob diem paſchæ, quem intimo corde celebramus, omnibus, quos reatus adſtringit, carcer incluſit, clauſtra diſſoluimus. Attamen ſacrilegus, in maieſtate reus, in mortuos, veneficus, ſiue maleficus, adulter, raptor, homicida communione iſtius muneris ſeparentur.
Ibid. leg. IV. Paſchæ celebritas poſtulat, vt quoſcumque nunc ægra exſpectatio quæſtionis pœnæque formido ſollicitat, abſoluamus: Decretis tamen veterum mos gerendus eſt, ne temere homicidii crimen, adulterii fœditatem, maieſtatis iniuriam, maleficiorum ſcelus, inſidias venenorum, raptuſque violentiam ſinamus euadere.

(d) Ibid. leg. VI. Paſchalis lætitiæ dies ne illa quidem tenere ſinit ingenia, quæ flagitia fecerunt: pateat inſuetis horridus carcer aliquando luminibus. Alienum autem cenſemus ab indulgentia, qui nefariam criminum conſcientiam 1. in *maieſtatem* ſuperbe animauerit: 2. qui *parricidali* furore raptus ſanguine proprio manum tinxit: 3. qui cuiuſque præterea hominis *cæde* maculatus eſt: 4. qui *genialis* tori ac lectuli fuit inuaſor alieni: 5. qui verecundiæ virginalis *raptor* exſtitit; 6. qui venerandum cognati ſanguinis vinculum profano cæcus violauit *inceſtu*: 7. vel qui noxiis quæſita graminibus & diris immurmurata ſecretis, mentis & corporis *venena* compoſuit: 8. aut qui ſacri oris *imitator* & diuinorum vultuum adpetitor venerabiles formas ſacrilegio eruditus impreſſit.

legi-

legium, adulterium [e], inceſtum, raptum, ſepulcrorum violationem, veneficium, maleficium, adulterationem monetæ, cædem, & maieſtatis iniuriam. Iam vero ſi lex ciuilis tot grauia crimina ſub nomine atrocium delictorum a beneficio huius indulgentiæ excepit, probabile non eſt, (ſi nullum argumentum aliud ad hoc probandum obuium eſſet) legem eccleſiaſticam vllum ex his deteſtandis facinoribus impunitum voluiſſe dimittere, vel concedere, vt eccleſiaſticæ cenſuræ ſeueritatem prorſus effugeret.

§. III.

Et in lege eccleſiaſtica, grandium criminum enarratio ad vniuerſum decalogum extenditur.

CLARIORA autem & certiora documenta hac in re habemus. Grandia crimina, quæ publica pœnitentia puniebantur, erant, quæ aduerſus totum decalogum [f] committebantur, de quibus apoſtolus ait: *Qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt.* Modo, vt IOANNES DALLAEVS [g] recte obſeruat, id de ſolis capitalibus delictis, diſerte & nominatim in decalo-

(e) Ibid. leg. VII. Religio anniuerſariæ obſecrationis hortatur, vt omnes omnino periculo carceris metuque pœnarum eximi iuberemus, qui leuiore crimine rei ſunt poſtulati. Vnde apparet, eos excipi, quos atrox cupiditas in ſcelera compulit ſæuiora: in quibus eſt primum crimen, 1. & maxime, maieſtatis, 2. deinde homicidii, 3. veneficiique ac 4. maleficiorum, 5. ſtupri, atque 6. adulterii, parique immanitate ſacrilegii, 7. ſepulcri violatio, 8. raptus, 9. monetæque adultera figuratio. Ibid. leg. VIII. Vbi primum dies paſchalis exſtiterit, nullum teneat carcer incluſum, omnium vincula ſoluantur. Sed ab his ſecernimus eos, quibus contaminari potius gaudia lætitiamque communem, ſi dimittantur, aduertimus. Quis enim 1. *ſacrilego* diebus ſanctis indulgeat? quis 2. *adultero*, vel 3. *inceſti* reo tempore caſtitatis ignoſcat? quis non 4. *raptorem* in ſumma quiete & gaudio communi perſequatur inſtantius? 5. Nullam accipiat requiem vinculorum, qui quieſcere *ſepultos* quadam ſceleris immanitate non ſiuit: patiatur tormenta 6. *veneficus*: 7. *maleficus*: 8. *adulteratorque monetæ*: 9. *homicida*, quod fecit ſemper exſpectet: 10. reus etiam *maieſtatis*, de domino, aduerſum quem talia molitus eſt, veniam ſperare non debet.

(f) Auguſtin. homil. vlt. ex L. c. III. tom. X. p. 205. (pag. 557. edit. Baſil.) Tertia actio eſt pœnitentiæ, quæ pro illis peccatis ſubeunda eſt, quæ legis decalogus continet: Et de quibus apoſtolus ait, Qui talia agent, regnum Dei non poſſidebunt.

(g) Dall. de conf. auricul. lib. IV. c. XX. p. 431. Id. de ſolis capitalibus delictis diſerte in decalogo vetitis eſt accipiendum. Nam id, ſi latius de qui-

go vetitis, accipiendum eſt, non de omnibus remotioribus ramis & inferioribus gradibus peccati, qui aliquo modo ad capitale crimen reduci poſſunt, vel cadunt ſub prohibitionem. Alias enim non vere diceretur, quod omnia peccata in catalogo vetita hominem pœnitentiæ publicæ ſubmittant, ſiquidem quædam peccata in corde tantum concipiuntur nec vmquam producuntur in actum [b]; quæ licet graues legis transgreſſiones eſſe poſſent, ſub publicam tamen cenſuram voçari non poterant, ſed priuata pœnitentia erant ſananda.

ſ. IV.

De grandibus criminibus contra primum & ſecundum præceptum ſigillatim. De idololatria & diuerſis eius ſpeciebus & gradibus.

QVANDO itaque probatum dedimus, quod multa grandia crimina aduerſus ſingula legis moralis præcepta fuerint, ob quæ quis cenſuræ eccleſiaſticæ & publicæ pœnitentiæ ſubiici potuerit, iam ad ductum decalogi naturam, ſpecies & pœnas eorum conſiderabimus. Ingentia crimina contra primum & ſecundum præceptum (quæ ambo communiter coniunguntur) ſub generalibus nominibus apoſtaſiæ & impietatis [*] compre-

busuis in decalogo quomodocumque vetitis ſumatur, euidenter falſum erit, quum conſtet, non modo, quæ hodie ab aduerſariis venialia dicuntur, ſed & alia multo plura, quæcumque ſcilicet a veteribus inter capitalia minime numerabantur, *publicæ pœnitentiæ* nequaquam olim fuiſſe obnoxia.

(b) Auguſtin. hom. XLIV. de verb. domin. c. V. ap. Dall. loc. cit. Ita accipiendum eſſe (inquit Dallæus) hoc Auguſtini dictum, ipſe alibi clare docet; dum diuerſa peccatorum, qui ex peccato per gratiam Chriſti reſurgunt, genera perſequens; primo loco eos ponit, *qui peccatum intus in corde habent; in facto nondum habent.* Iſti ſane, ſi proprie & in genere loquendum eſt, in decalogum peccarunt. Eos tamen Auguſtinus publicæ pœnitentiæ minime ſubiicit, ſed ſine ea ſanari apertiſſime docet, dum huius generis peccatorem *filiæ archiſynagogi mortuæ, nec dum de ſecretis parietibus in publicum elatæ, & ibi intus a Chriſto ſuſcitatæ* comparans, ait: *Nondum acceſſit corpore ad mulierem, ſcilicet conſentit in corde; mortuum intus habet; nondum extulit. Et fit, vt nouimus, vt quotidie homines in ſe experiuntur, aliquando audito verbo Dei, tamquam domino dicente, ſurge, condemnatur conſenſus ad iniquitatem; reſpiratur in ſalutem, atque iuſtitiam. Surgit mortuus in domo, reuiuiſcit cor in cogitationis ſecreto. Facta eſt iſta reſurrectio animæ mortuæ intus inter latebras conſcientiæ, tamquam intra domeſticos parietes.* cetera.

(*) Anglice *Apoſtacy and Irreligion.*

hen-

henduntur; quæ diuerſas idololatriæ ſpecies includunt; blaſphemiam in *CHRISTVM* eiuſque abnegationem tempore perſecutionis; vſum malarum artium diuinationis, magiam & veneficium; ignominiam Deo illatam per ſacrilegium & *Simoniam*; per hæreſin & ſchiſma; aliaſque profanationes & abuſus, corruptionem & contemtionem veræ religionis eius & cultus. Omnia iſta pro grandibus criminibus habita & grauiſſimis eccleſiæ cenſuris punita ſunt.

§. V.

De ſacrificatis *&* turificatis, *hoc eſt iis, qui incenſa idolis offerendo deque ſacrificiis ſumendo in idololatriam delabebantur.*

IDOLOLATRARVM diuerſa erant genera. Nonnulli manifeſto ad templa vadebant, ibique incenſa offerebant idolis, & ſacrificiorum fiebant participes. Hi nominibus *ſacrificatorum* & *turificatorum* inſigniebantur, quomodo eos in CYPRIANO (*i*) ſæpe appellari inuenimus, qui de illis loquitur, tamquam qui ſacrilegis contactibus manus ſuas atque ora maculent: manus videlicet, incenſa offerendo, ora autem, de ſacrificiis manducando. Et horum etiam diuerſi erant gradus. Nonnulli, ſimulac perſecutio aliqua eſſet ſuborta, antequam appellarentur, vel vlla eis inferretur vis, ſponte ſua adibant templa, vltroque offerebant ſacrificia; dum alii diu tormentis vrgerentur, nec niſi ſumma neceſſitate compulſi ſacrificarent. CYPRIANVS (*k*) magnum diſcrimen inter hos duplicis generis lapſos ſtatuit: vti etiam ſtatuit inter eos, qui non tantum ipſi vadebant, ſed vxores etiam & liberos & amicos ſuos ſecum ire & ſacrificare compellebant; & illos, qui ipſi ſoli pro cunctis

(*i*) Cyprian. epiſt. XV. al. XX. ad cler. Roman. p. 43. (p. 199. edit. Amſtel.) Qui ſacrilegis contactibus manus ſuas atque ora maculaſſent.
Id. epiſt. LV. al. LII. ad Anton. p. 108. (p. 246. edit. Amſtel.) Placuit ſacrificatis in exitu ſubueniri, quum exomologeſis apud inferos non eſt.

(*k*) Cyprian. ibid. p. 106. (p. 241. cit. edit.) Nec tu exiſtimes, frater cariſſime, ſicut quibuſdam videtur, libellaticos cum ſacrificatis æquari oportere; quando inter ipſos etiam, qui ſacrificarunt, & conditio frequenter & cauſſa diuerſa ſit. Neque enim æquandi ſunt, ille qui ad ſacrificium nefandum ſtatim voluntate proſiluit; & qui reluctatus & congreſſus diu ad hoc funeſtum opus neceſſitate peruenit: ille qui & ſe & omnes ſuos prodidit; & qui ipſe pro cunctis ad diſcrimen accedens, vxorem & liberos, & domum totam periculi

ſuis periculum ſubibant; & hoc modo non tantum domum ſuam, ſed fratres etiam & colonos, quos extorres & profugos in ſua tecta & hoſpitia receperant, periculo liberabant, oſtendentes & offerentes domino multas viventes & incolumes animas, quæ pro ipſis deprecarentur. Qui hoc fecerant, eos facilius excuſari poſſe dicit, quam illos, qui & voluntarie templa idolorum frequentarant, & conſilio ſuo atque auctoritate multos alios induxerant, vt ſecum eo vaderent. Quorum proinde crimina eleganter deſcribit eorumque grauitatem depingit in libro *de lapſis* in hunc modum [*l*]: „Non exſpectauerunt, vt adſcenderent apprehenſi, aut interrogati negarent. „Ante aciem multi victi, ſine congreſſione proſtrati; nec hoc „ſibi reliquerunt, vt ſacrificare idolis viderentur inuiti. Vltro „ad forum currere, ad mortem ſponte properare, quaſi hæc o„lim cuperent, quaſi amplecterentur occaſionem datam, quam „ſemper optaſſent. Quid illi, qui a magiſtratibus veſpera vr„gente dilati ſunt, quod ne eorum differretur interitus, etiam „rogauerunt? Quam vim poteſt talis obtendere, qua crimen „ſuum purget, quum vim magis ipſe fecerit, vt periret? Non„ne quando ad capitolium ſponte ventum eſt, quando vltro „ad obſequium diri facinoris acceſſum eſt, labauit greſſus, „caligauit adſpectus, tremuerunt viſcera, brachia conciderunt? „Nonne ſenſus obſtupuit, lingua hæſit, ſermo defecit? Stare „illic potuit Dei ſeruus & loqui, & renuntiare Chriſto, qui „iam diabolo renuntiarat & ſæculo? Nonne ara illa, quo mo„riturus acceſſit, rogus illi fuit? Nonne diaboli altare, quod „fœtore tetro fumare ac redolere conſpexerat, velut funus & „buſtum vitæ ſuæ horrere ac fugere debebat? Quid hoſtiam „tecum miſer, quid victimam ſupplicaturus imponis? Ipſe ad „aras hoſtia, victima ipſe veniſti. Immolaſti illic ſalutem tuam, „ſpem tuam, fidem tuam funeſtis illis ignibus concremaſti. Ac

ſui perſunctione protexit, ille qui inquilinos vel amicos ſuos ad facinus compulit, & qui inquilinis & colonis pepercit, fratres etiam plurimos, qui extorres & profugi recedebant, in ſua tecta & hoſpitia recepit, oſtendens & offerens domino multas viuentes & incolumes animas, qui pro vna ſaucia deprecentur. Vide ſis Petri Alexandr. can. I. II. III. apud Beuereg. Synodic. tom. II. p. 8. 9.

(*l*) Cyprian. de lapſis p. 124. (p. 89. 90. edit. Amſtelod. MDCC.)

„mul-

„multis proprius interitus ſatis non fuit, hortamentis mutuis „in exitium ſuum populus impulſus eſt: mors inuicem letali „poculo propinata eſt. Ac ne quid deeſſet ad criminis cumu„lum, infantes quoque parentum manibus vel impoſiti vel at„tracti; amiſerunt paruuli, quod in primo ſtatim natiuitatis „exordio fuerant conſequuti. Nonne illi, quum iudicii dies „venerit, dicent: Nos nihil fecimus, nec derelicto cibo & „poculo domini ad profana contagia ſponte properauimus: „perdidit nos aliena perfidia, parentes ſenſimus parricidas. Il„li nobis eccleſiam matrem, illi patrem Deum negauerunt; „vt dum parui & improuidi, & tanti facinoris ignari, per alios „ad conſortium criminum iungimur, aliena fraude caperemur„. Hactenus CYPRIANVS, crimina amplificans eorum, qui tam promtos paratoſque ad committendam idololatriam ſe præbebant fidemque chriſtianam auidi & quaſi exſultabundi abnegabant.

QVEMADMODVM igitur hæc crimina ſummi quidam idololatriæ gradus erant, ita eccleſia inſigne aliquod diſcrimen inter ea & alia, reſpectu pœnarum illis infligendarum, obſervabat, peculiarem illis notam diacriticam in cenſuris ſuis apponens. Diuerſi exſtant canones in concilio *Ancyrano*, qui hanc diſtinguendi rationem clare oſtendunt. Canon quartus [*] ita ſtatuit: *De his, qui ſacrificare coacti ſunt, inſuper & cœnauerunt ad idola, quicumque eorum, quum ducerentur, lætiore habitu fuerunt, & veſtimentis pretioſioribus vſi ſunt, & præparatæ cœnæ indifferenter participes exſtiterunt: placuit, eos inter audientes vno anno conſtitui, ſuccumbere vero tribus annis, in oratione autem communicare biennio, & tunc ad perfectionis gratiam peruenire. Quotquot autem adſcenderunt templa veſte lugubri, & recumbentes per omne tempus fleuerunt diſcubitus, ſi compleuerunt pœnitentiam triennii, ſine oblatione recipiantur.*

(*) Concil. Ancyr. c. IV. Περὶ τῶν πρὸς βίαν θυσάντων, ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ τῶν δειπνησάντων εἰς τὰ εἴδωλα, ὅσοι μὲν ἀπαγόμενοι, καὶ σχήματι φαιδροτέρῳ ἀνῆλθον, καὶ ἐσθῆτι ἐχρήσαντο πολυτελεστέρᾳ, καὶ μετέσχον τοῦ παρασκευασθέντος δείπνου ἀδιαφόρως· ἔδοξεν ἐνιαυτὸν ἀκροᾶσθαι, ὑποπεσεῖν δὲ τρία ἔτη, εὐχῆς δὲ μόνης κοινωνῆσαι ἔτη δύο, καὶ τότε ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ τέλειον· ὅσοι δὲ ἀνῆλθον μετὰ ἐσθῆτος πενθικῆς, καὶ ἀναπεσόντες ἔφαγον [μεταξὺ δι' ὅλης τῆς ἀνακλίσεως δακρύοντες, εἰ ἐπλήρωσαν τὸν τῆς ὑποπτώσεως τριετῆ χρόνον, χωρὶς προσφορᾶς δεχθήτωσαν.

Canon

Canon octauus [*] habet: *Qui bis vel ter ſacrificarunt per vim, triennio ſubſternantur, duobus autem annis ſine oblatione communicent, & ſeptimo perfecte ſuſcipiantur.* Et nonus [**]: *Quicumque non ſolum deſciuerunt, ſed etiam inſurrexerunt & fratres ſuos coëgerunt, & cauſſa fuerunt, vt cogerentur* (prout antea audiuimus ex CYPRIANO), *ii annis quidem tribus auditionis locum ſuſcipiant, alio autem anno ſine oblatione communicent, vt, decennio expleto, eius, quod eſt perfectum, ſint participes.* Septimus [***] autem ita decernit: *De iis, qui in feſto ethnico, in loco gentibus deputato conuiuati ſunt, & proprios cibos attulerunt, & comederunt: viſum eſt, quum biennio ſubſtrati fuerint, eſſe recipiendos.* Iſti canones præcipue ad eos ſpectant, qui peccabant, tormentis, vel exilio, vel carcere, vel proſcriptione, vel ſimili alius cuiuſcumque tentationis neceſſitate coacti: ſi qui autem vltro deficerent, & minime coacti præuaricarentur, in illos ſeuerius animaduertebatur. Nam per regulas concilii *Nicæni* [m] duodecim annorum pœnitentiam ſubire iubebantur, antequam in integram eccleſiæ communionem reſtituerentur. Idem quoque terminus præſcribitur a concilio *Arelatenſi*

(*) Can. VIII. Οἱ δὲ δεύτερον καὶ τρίτον θύσαντες μετὰ βίας, τετραετίαν ὑποπεσέτωσαν, δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνησάτωσαν, καὶ τῷ ἑβδόμῳ τελείως δεχθήτωσαν.

(**) Can. IX. Ὅσοι δὲ μὴ μόνον ἀπέστησαν, ἀλλὰ καὶ ἐπανέστησαν καὶ ἠνάγκασαν ἀδελφοὺς, καὶ αἴτιοι ἐγένοντο τοῦ ἀναγκασθῆναι· οὗτοι ἔτη μὲν τρία τὸν τῆς ἀκροάσεως δεξάσθωσαν τόπον, ἐν δὲ ἄλλῃ ἑξαετίᾳ τὸν τῆς ὑποπτώσεως· ἄλλον δὲ ἐνιαυτὸν κοινωνησάτωσαν χωρὶς προσφορᾶς· ἵνα τὴν δεκαετίαν πληρώσαντες, τοῦ τελείου μετάσχωσιν.

(***) Can. VII. Περὶ τῶν συνεστιαθέντων ἐν ἑορτῇ ἐθνικῇ ἐν τόπῳ ἀφωρισμένῳ τοῖς ἐθνικοῖς, ἴδια βρώματα ἐπικομισαμένων καὶ φαγόντων· ἔδοξε διετίαν ὑποπεσόντας δεχθῆναι.

(m) Concil. Nicæn. can. XI. Περὶ τῶν παραβάντων χωρὶς ἀνάγκης, ἢ χωρὶς ἀφαιρέσεως ὑπαρχόντων, ἢ χωρὶς κινδύνου, ἤ τινος τοιούτου, ὃ γέγονεν ἐπὶ τῆς τυραννίδος Λικινίου· ἔδοξε τῇ συνόδῳ, κἂν ἀνάξιοι ἦσαν φιλανθρωπίας, ὅμως χρηστεύσασθαι εἰς αὐτούς· ὅσοι ἂν γνησίως μεταμέλονται, τρία ἔτη ἐν ἀκροωμένοις ποιήσουσιν οἱ πιστοὶ, καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπεσοῦνται· δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι τῷ λαῷ τῶν προσευχῶν. *De iis, qui ſine neceſſitate, vel ſine facultatum ſuarum ablatione, vel ſine vllo periculo, vel aliquo eiuſmodi, tranſgreſſi ſunt, quod ſub Licinii tyrannide factum eſt; etſi humanitate indigni ſunt, clementia tamen & benignitate in eas vti. Quicumque ergo germane & vere pœnitentia ducuntur, tres annos inter audientes exigent, vt fideles, & ſeptem annis proſternentur ſupplices: duobus autem annis abſque oblatione erunt orationum cum populo participes.*

ſecun-

ſecundo [*n*], quod ad canonem iſtum *Nicænum* reſpicit. Concilium *Valentinum* in *Gallia* [*o*] paullo vlterius progreditur, *Acturi*, inquiens, *pœnitentiam, vſque in diem mortis, non ſine ſpe tamen remiſſionis, quam ab eo plene ſperare debebunt, qui eius largitatem & ſolus obtinet, & tam diu ei miſericordia eſt, vt nemo deſperet.* Quo cum canone congruit illa SIRICII [*p*] regula: *Apoſtatis, quamdiu viuunt, agenda pœnitentia eſt, & in vltimo fine ſuo reconciliationis gratia tribuenda.* Concilium *Illiberritanum* adhuc ſeueriorem illis pœnam conſtituit [*q*], *Placuit*, inquiens, *vt, qui poſt fidem baptiſmi ſalutaris, adulta ætate, ad templum idololatraturus acceſſerit, & fecerit, quod eſt crimen principale, quia eſt ſummum ſcelus, nec in fine eum communionem accipere.* Nonnumquam adulteria & homicidia in hac idololatria committebantur; vt in gentilibus ludis & ſpectaculis fieri adſolebat, quæ in idololatria, adulterio & cæde finiebantur. Quam in rem idem concilium alium habet canonem [*r*], ita præcipientem: *Flamines, qui poſt fidem lauacri & regenerationis ſacrificauerunt; eo quod geminauerint ſcelera, accedente homicidio, vel triplicauerint facinus, cohærente mœchia, placuit eos nec in fine accipere communionem.* Non eſt, quod hanc miremur ſeueritatem, ſiquidem CYPRIANVS nobis narrat, apud anteceſſores ſuos [*s*] quoſdam de epiſcopis in *Africa* dandam pacem mœchis non putauiſſe, & in totum pœnitentiæ locum contra adulteria clauſiſſe, nón tamen a coëpiſcoporum ſuorum collegio receſſiſſe, qui aliter fecerint. Et de voluntariis deſertoribus & apoſtatis, qui per omnem vitam in rebellione perſiſtant, addit [*t*]: *Pœnitentiam non agentes, nec dolorem delictorum ſuorum toto corde & mani-*

(*n*) Concil. Arelat. II. c. X. De his, qui in perſecutione præuaricati ſunt, ſi voluntarie fidem negauerint, hoc de iis Nicæna ſynodus ſtatuit, vt quinque annos inter catechumenos exigant, & duos inter communicantes: ita vt communionem inter pœnitentes non præſumant, in poteſtate tamen vel arbitrio ſit epiſcopi, vt ſi eos ex animo errorem deflere & agere pœnitentiam viderit, ad communionem pro eccleſiaſtica humanitate ſuſcipiat.

(*o*) Concil. Valent. c. III.

(*p*) Siric. epiſt. I. ad Himerium c. III.

(*q*) Concil. Eliber. can. I.

(*r*) Concil. Eliber. can. II.

(*s*) Cyprian. epiſt. LII. al. LV. ad Antonian. p. 110. (p. 248. lin. 1. ſeq. edit. Amſtelod.)

(*t*) Cypr. ibid. p. 111. (p. 248. cit. edit.)

feſta lamentationis ſuæ profeſſione teſtantes, prohibendos omnino cenſuimus a ſpe communicationis & pacis, ſi in infirmitate atque periculo cœperunt deprecari, quia rogare illos non delicti pœnitentia, ſed mortis vrgentis admonitio compellit; nec dignus eſt in morte accipere ſolatium, qui ſe non cogitauit eſſe moriturum. Simile decretum fecit concilium *Arelatenſe* primum [u]: *De his, qui apoſtatant, & numquam ſe ad eccleſiam repræſentant, nec quidem pœnitentiam agere quærunt, & poſtea in infirmitate arrepti petunt communionem, placuit eis non dandam communionem, niſi reualuerint, & egerint dignos fructus pœnitentiæ.* Hæ regulæ erant, ad quas antiqua diſciplina adminiſtrabatur in iſtiuſmodi idololatras & apoſtatas, qui reuera ſe contaminauerant ſacrificia offerendo idolis, ſiue hoc vltro, ſiue per vim feciſſent; ſiue ſoli lapſi eſſent, ſiue alios ſecum in idem crimen perduxiſſent; ſiue ſtatim redirent & pœnitentiæ ſeſe ſubmitterent, ſiue in apoſtaſia & rebellione perſeuerarent. Pro quarum circumſtantiarum diuerſitate diuerſi pœnarum gradus illis irrogabantur.

§. VI.

De libellaticis, *in quo eorum conſtiterit idololatria.*

ALIVD genus eorum, qui in idololatriam delapſi erant, & religionem ſuam abnegaſſe accuſabantur, *libellatici* vocabantur, a certis libellis, quos vel magiſtratibus ethnicis priuatim dare ſolebant, vel ab illis accipere, vt a faciendis publice ſacrificiis immunes eſſent. BARONIVS [x] exiſtimat, vnum tantum horum *libellaticorum* genus fuiſſe, omneſque aliqua per ſe ipſos vel per alios edita profeſſione, fidem negaſſe; ne vero cogerentur id facere publice & diis offerre ſacrificia, priuatim *CHRISTO* renuntiaſſe idque redemiſſe pecunia. Verum alii viri docti [y] diſcrimen aliquod inter eos obſeruant: Et ſane tria ſaltem eorum genera fuiſſe videntur. Nonnulli, magiſtra-

(u) Conc. Arelat. I. c. XXIII.

(x) Baron. an. CCLIII. n. XX. (XVIII.) Libellaticos eos eſſe, ſignificare tradunt, qui, quum ſacrificium offerre publice cogerentur, ſe data pecunia redemiſſent. Ibid. n. XIX. Quibus omnibus exprimere videntur, libellatici cauſſam fuiſſe huiuſmodi, vt, etſi minus quis ſacrificium diis offerret, tamen aliqua per ſe vel per alium edita profeſſione fidem negaret: ne vero, ſicut ceteri, traheretur ignominioſe ad aram, id pecunia redimebat.

(y) Albaſpin. obſeruat. lib. I. c. XXI. §. IV. V. VI. VII. (p. 97. 98. 99. edit. Helmeſtad. MDCLXXII.)

tibus

tibus ſe non eſſe chriſtianos diſerte adfirmabant, religionem ſuam vel verbis vel ſcripto negantes, ſicuti alii ipſo actu faciebant; profitentes, ſe ſacrificare idolis paratos eſſe, ſi a magiſtratibus ad id vocentur. CYPRIANVS de his ſæpe loquitur & in eadem eos claſſe collocat cum illis, qui re ipſa ſacrificaverant. *Ne ſibi, quo minus agant pœnitentiam, blandiantur*, inquit [z], *qui, etſi nefandis ſacrificiis manus non contaminauerunt, libellis tamen conſcientiam polluerunt. Et illa profeſſio denegantis conteſtatio eſt chriſtiani, quod fuerat abnuentis: feciſſe ſe dixit, quidquid alius faciendo commiſit.* Alii nec abiurabant, nec libellum abiurationis exhibebant ipſi, ſed vel amicum ethnicum vel ſeruum mittebant, vt ipſorum nomine ſacrificaret vel fidem abnegaret, & hoc ipſo libellum ſecuritatis a magiſtratu ipſis procuraret, quaſi feciſſent, quod pro ipſis fecerant alii. Et eccleſia quidem rem ita interpretabatur, eoſque non minus quam priores illos, apoſtaſiæ reos habebat. Clerus *Romanus* in epiſtola ſua ad *Cyprianum* vtroſque [a] perinde condemnat. *Sententiam noſtram*, inquiunt, *dilucida expoſitione protulimus -- etiam aduerſus illos, qui accepta feciſſent, licet præſentes, quum fierent, non adfuiſſent, quum præſentiam ſuam vtique vt ſic ſcriberentur, mandando feciſſent. Non eſt enim immunis a ſcelere, qui, vt fieret, imperauit; nec eſt alienus a crimine, cuius conſenſu, licet non a ſe admiſſum crimen, tamen publice legitur; & quum totum fidei ſacramentum in confeſſione Chriſti nominis intelligatur eſſe digeſtum: qui fallaces in excuſatione præſtigias quærit, negauit: & qui vult videri propoſitis aduerſus euangelium vel edictis vel legibus ſatisfeciſſe, hoc ipſo iam paruit, quod videri paruiſſe ſe voluit.* Canones PETRI ALEXANDRINI huiuſmodi *libellaticorum* etiam mentionem faciunt, illiſque conſtituunt pœnam, aliquid diſcriminis ponentes inter dominum, qui ſeruum ſuum pro ſe ſa-

Cave prim. chriſt. lib. III. c. V. p. 384. (p. 568. 590. 591. 592. 593. edit. German. Lipſ. MDCCXXIII.)
Suicer. theſaur. tom. II. p 240. 241.

(z) Cypr. de lapſis p. 133. (p. 95. edit. Amſtelod. MDCC.)
Vid. etiam epiſt. cler. Rom. ad Cyprian. ep. XXX. al. XXXI. p. 57. (p. 110. edit. Amſtel.) Se ipſos infideles illicita nefariorum libellorum profeſſione prodiderant, quando non minus, quam ſi ad nefarias aras acceſſiſſent, hoc ipſo, quod conteſtati fuerant, tenerentur.

(a) Cyprian. ibid.

crificare compellat, & ſeruum, qui iuſſus eat. Seruo [*b*] vnius anni pœnitentiam iniungunt, domino autem biennii, tum quod diſſimulauerit, tum quod effecerit, vt conſeruus ſacrificaret: quum omnes ſimus ſerui *CHRISTI*, & non ſit apud eum perſonarum acceptio. Præter hoſce aliud erat genus *libellaticorum*, qui, obſeruato, quod præſidis *Romani* furor reſtingui pecunia poſſet, ipſum adibant, & ſe chriſtianos eſſe nec ſacrificare poſſe aperte profitebantur, adeoque ipſum rogabant, vt ſibi libellum daret immunitatis, pro eo munus accommodatum offerentes. De hiſce libellaticis loquens CYPRIANVS, eos introducit ita ſeſe [*c*] excuſantes: *Ego prius legeram & epiſcopo tractante cognoueram, non ſacrificandum idolis, nec ſimulacra ſeruum Dei adorare debere; & idcirco ne hoc facerem, quod non licebat, (quum occaſio libelli fuiſſet oblata, quum nec ipſum acciperem, niſi oſtenſa fuiſſet occaſio) ad magiſtratum vel veni, vel alio adeunte mandaui: Chriſtianum me eſſe, ſacrificare mihi non licere, ad aras diaboli me venire non poſſe, dare me ob hoc præmium, ne, quod non liceat, faciam.* CYPRIANVS eos non omnino excuſat, ſed addit, etſi manus puræ

(*b*) Petri Alex. can. VI. (ap. Beuereg. tom. II. p. 12.) Τοῖς δὲ δούλους χριστιανοὺς ἀνθ' ἑαυτῶν ὑποβεβληκόσιν, οἱ μὲν δοῦλοι ὡς ἂν ὑποχείριοι ὄντες καὶ τρόπον τινὰ καὶ αὐτοὶ φυλακισθέντες ὑπὸ τῶν δεσποτῶν, καταπειληθέντες ὑπ' αὐτῶν, καὶ διὰ τὸν φόβον αὐτῶν εἰς τοῦτο ἐληλυθότες καὶ ὀλισθήσαντες, ἐνιαυτῷ τὰ τῆς μετανοίας ἔργα δείξουσι, μανθάνοντες τοῦ λοιποῦ, ὡς δοῦλοι Χριστοῦ, ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ καὶ φοβεῖσθαι αὐτόν. *Ii autem, qui ſernos chriſtianos pro ſe ſubmiſerunt, ſerui quidem, ut qui ipſi ſub manu eſſent, & quodammodo ipſi quoque in dominorum cuſtodia eſſent, minisque ab ipſis territi, & propter eorum metum eo compulſi & lapſi, anno opera pœnitentiæ oſtendent & deinceps diſcentes, ut ſerui Chriſti, facere voluntatem & eum timere.* Can. VII. Οἱ δὲ ἐλεύθεροι, ἐν τρισὶν ἐξετασθήσονται ἐν μετανοίᾳ, καὶ ὡς ὑποκρινόμενοι, καὶ ὡς καταναγκάσαντες τοὺς ὁμοδούλους θῦσαι, ὅτι δὴ παρακούσαντες τοῦ ἀποστόλου τὰ αὐτὰ θέλοντος ποιεῖν τοὺς δεσπότας τοῖς δούλοις, ἀνιέντας τὴν ἀπειλήν, εἰδότας, φησίν, ὅτι καὶ ἡμῶν καὶ αὐτῶν ὁ κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ προσωποληψία παρ' αὐτῷ οὐκ ἔστιν. *Liberi autem tribus annis in pœnitentia examinabuntur, tum quod diſſimulauerint, tum quod effecerint, ut conſerui ſacrificarent, ut qui apoſtolo non obedierint, qui vult dominos eadem facere, quæ ſerui, remittentes minas. Scientes, inquit; quod noſter quoque & ipſorum dominus eſt in cælis, & non eſt apud eum perſonarum acceptio.*

(*c*) Cyprian. epiſt. LII. al. LV. ad Anton. p 107. (p. 245. edit. Amſtelod.) Vid. Celerin. epiſt. XXI. ibid p. 46. (p. 201.) Etecuſa pro ſe dona numerauit, ne ſacrificaret, ſed tantum adſcendiſſe videtur vſque ad Tria Fata, & inde deſcendiſſe.

ſint,

ſint, & ora eorum feralis cibi contagia nulla polluerint, conſcientiam tamen eorum eſſe pollutam. Quum vero non tam crimine quam errore decepti videantur, eorum conditionem putat paullo meliorem eſſe, quam eorum, qui ſacrificarint; adeoque quum differentia quædam facta ſit etiam inter eos, qui ſacrificarint, plus indulgendum hiſce eſſe putat, etiamſi non exponat diſtincte, quis pœnitentiæ terminus eis ſtatuendus ſit.

§. VII.

De illis, qui amentiam ſimulabant, vt ne ſacrificare cogerentur.

NON abſimiles iſtiuſmodi libellaticis illi erant, qui tempore perſecutionis amentiam fingebant, vt hoc ipſo excuſati ab officio ſacrificandi haberentur. Nonnulli ad ipſas aras ſe accedere & ſacrificare, vel abiurationi fidei ſubſcribere velle ſignificabant, ſed rem euadebant epilepticos ſe ſimulantes; quo facto magiſtratus eos excuſatos habens effugere ſinebat, quemadmodum *Dauid* iſtiuſmodi artificio ab *Achiſo* fugit, quum eum vellet occidere. Tum vero hoc ſpectabatur vt vera diſſimulatio & colluſio, & artificioſior religionem abnegandi ratio. Vnde per regulas pœnitentiales PETRI ALEXANDRINI [*d*] tales, etiamſi nec ipſi ſacrificaſſent, nec alios pro ſe ſubmiſiſſent, ſex menſium pœnitentiæ ſubiiciebantur, eo quod religionem ſuam quodammodo abnegaſſent, & animi ſui abiectione ac diſſimulatione idololatriam ornare viſi eſſent.

(*d*) Petr. Alex. can. V. Τοῖς δὲ καθυποκρινομένοις κατὰ τὸν ἐπιληπλευσάμενον Δαβίδ, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ, οὐκ ὄντα ἐπίληπλον· καὶ μὴ γυμνῶς ἀπογραψαμένοις τὰ πρὸς ἄρνησιν, ἀλλὰ διαπαίξασι κατὰ πολλὴν στενοχωρίαν, ὡς ἂν παιδία βουλευτικὰ ἔμφρονα ἐν παιδίοις ἄφροσι, τὰς τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλὰς, ἤτοι ὡς διελθόντες βωμοὺς, ἤτοι ὡς χειρογραφήσαντες, ἤτοι ὡς ἀνθ᾽ ἑαυτῶν βαλόντες ἐθνικοὺς, εἰ καί τισιν αὐτῶν συνεχώρησάν τινες τῶν ὁμολογησάντων, ὡς ἤκουσα, ἐπεὶ μάλιστα κατὰ πολλὴν εὐλάβειαν ἐξέφυγον αὐτόχειρες γενέσθαι τοῦ πυρὸς καὶ ἀναθυμιάσεως τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων· ἐπεὶ τοίνυν ἔλαθεν αὐτοὺς ἄγνοια τοῦ πράξαντος, ὅμως ἑξάμηνος αὐτοῖς ἐπιτεθήσεται τῆς ἐν μετανοίᾳ ἐπιστροφῆς. *Iis autem, qui ſimularunt, ſicut & Dauid, qui ſe epilepticum fingebat, ne moreretur, quamuis reuera epilepticus non eſſet, & non nude negationem inſcripſerunt, ſed in multis anguſtiis, tamquam pueri conſilio & prudentia præditi inter pueros inſipientes, inimicorum inſidias ludificati ſunt, vel vt qui altaria pertranſierint, vel tamquam qui chirographum dederint, vel vt qui pro ſe ethnicos immiſerint, etiamſi nonnulli eorum, qui confeſſi ſunt, vt audiui, aliquibus eorum ignouerunt, quoniam maxima cautione vitarunt, ne ipſi ſuis manibus*

§. VIII.

De adiutoribus idololatriæ. De flaminibus, munerariis, & coronatis. Quinam fuerint, & quomodo rei idololatriæ habiti.

NEQVE vero nuda idololatriæ patratio erat, quæ homines cenſuræ eccleſiaſticæ ſubmittebat: ſed omnes adiutores, hortatores & imitatores ſuperſtitioſorum rituum idololatriæ quodammodo rei habebantur, & conſequenter vt religionis ſuæ proditores tractabantur. Ita in concilio *Illiberritano* canon aduerſus iſtos chriſtianos exſtat, qui flaminis, ſiue ſacerdotis gentilis munus in ſe ſuſcepiſſent; cuius officii pars erat, ſolemnes ludos & ſpectacula exhibere populo: Et hoc ſi feciſſent, etiamſi non ſacrificaſſent, per omnem vitam debebant agere pœnitentiam, tamquam rituum idololatricorum adiutores, & tantum in hora mortis in communionem recipi, ſi quidem idonea veræ pœnitentiæ ſigna oſtendiſſent. *Flamines*, inquit concilium [*e*], *qui non immolauerint, ſed munus tantum dederint, eo quod ſe a funeſtis abſtinuerunt ſacrificiis, placuit in fine eis præſtari communionem, acta tamen legitima pœnitentia.* Nonnulli viri eruditi ſenſum huius canonis perperam accipiunt, verba illa *munus dare* intelligentes, quaſi pecuniam dediſſent præſidi, vti a ſacrificandi neceſſitate eos immunes redderet. Quod idem crimen foret, cuius libellatici rei erant; quum tamen hic canon non de iſtis lapſis loquatur, ſed de his, qui officium flaminum in ſe recepiſſent, quorum negotium erat inter alia, dare ſiue exhibere propriis vel publicis ſumtibus *munera*, hoc eſt, ludos, ſpectula & oblectamenta populo. Hæc enim vocabantur munera [*f*], quemadmodum ex huius vocabuli vſu in lege ciuili

ignem facerent & dæmonas impuros ſuffirent: Licet vero, & agentis ignorantia eos latuit, ſemeſtris tamen pœnitentiæ pœna illis imponitur.

(*e*) Concil. Illiber. c. III.

(*f*) Cod. Theod. lib. IX. tit. XIIX. leg. I. Si quis eiuſmodi reus fuerit ablatus, poſteaquam ſuper crimine patuerit, ſeruus quidem vel libertate donatus, beſtiis primo quoque *munere* obiiciatur.

Gothofred. in loc. Sane qui ad beſtias dati, depugnaturi cum his inducebantur ſtato ſpectaculi die: quod *munus* dictum, & vero hac quoque lege dicitur.

Martial. de ſpectacul. epigram. VI.

Priſca fides taceat: nam poſt tua munera *Cæſar,*
Hæc iam feminea vidimus acta manu.

appa-

[illegible] dicebantur hinc *muneraru*, qui [illegible] amphitheatris in oblectationem p[illegible] [illegible] est in TERTVLLIANO [e], SENECA, SVETONIO [illegible], qui eleganter *Latine* proprietate loquuntur. Quia autem hæc spectacula præcipue exhibebantur diebus festis gentilium & in honorem deorum, & tribus idololatriis scatebant, nec minus crudelitate & impudicitia; nemo Christianus ea populo exhibere poterat, quin crimen idololatriæ incurreret, falsam [illegible], promouendo & adiuuando eius praxin. Quæ caussa est, quamobrem hic canon adeo seuerus sit in illos, qui illos ludos suis ipsorum sumtibus exhibebant. Inferior quidem [illegible] criminis gradus erat, si quis de istis flaminibus nec sacrificio offerret, nec suis sumtibus ludos exhiberet; sed coronam [illegible] tantum portaret, quod fieri in istis solemnitatibus solebat. Quod quum signum esset idololatriæ, ideo per aliud [illegible] concilii canonem duorum annorum pœnitentia, tamen [illegible] moderata pœna, si cum priore comparetur, illis [illegible], qui catenus in illud negotium se implicari passi fuerant. [illegible] [illegible]andum autem fuerit, quod inuectiua TERTVLLIANI [illegible] coronam militarem in libro de *corona militis* huc [illegible] Nam istiusmodi coronæ gestatio nihil ad [illegible] spectasse, sed mere ciuilis actio fuisse videtur, in honorem [illegible]torum illis diebus suscepta, vbi munera & do[illegible] militibus. Laurea nihil aliud præ se ferebat [illegible] insigne victoriæ, & quantumuis esset *Apollini* dicata, [illegible] non reddebat illicitum; [illegible] ratione ona[illegible] [illegible]torum & multarum aliarum arborum, plantarum & [illegible] etiam fuisset illicitus, quia, vt AVGVSTINVS [k] [illegible] quoque consecrata erant. Hinc vir do[illegible] TERTVLLIANVM [illegible] reprehendum, tamquam argu-

[illegible] Apolog. c. XLIV. De vestris semper *muneraris* noxiorum greges pa[illegible]

[illegible] Domit. c. X. Thræcem Mirmilloni parem, *munerario* imparem.

[illegible] Conc. Illiberit. c. LV. Sacerdotes, qui tantum coronam portant, nec sacrificant, nec de suis sumtibus aliquid ad idola præstant, placuit post biennium accipere communionem.

[illegible] Augustin. epist. CLIV. ad Publicolam. (pag. 703. d. p. 704. 705. edit. Basil. MDCXXIX.)

(*l*) Baron. ad ann. [illegible] 101.

men-

mentum hac de re ſuum iuſto longius extendentem, & quidem ex nouis *Montaniſmi* principiis, ex quibus etiam chriſtiano homini perſecutionis tempore fugere, vel arma ad defendendum imperium [m] ſumere licere negat, vtens ratione docendi prorſus contraria priori, in apologia ſua vſurpatæ, vbi imperatori narrat, exercitum ipſius diſcipulis *IESV* refertum eſſe, legioniſque fulminatricis cum magna laude facit mentionem. Vt adeo hæc noua eius ſeueritas, qua chriſtianos milites damnat, portantes coronam lauream, inter ea placita referenda ſit, quæ amplexus eſt, poſteaquam de eccleſia ad ſcholam *Montani* tranſiit; ſiquidem nullum vmquam militem hanc ob rem in eccleſia catholica condemnatum, multo minus diſciplinæ ſiue pœnitentiæ propter eius vſum ſubiectum, inuenimus.

§. IX.

Quemadmodum duumuiratus aliquem idololatriæ reum fecerit, & quemadmodum punitus ſit.

EXSTAT autem alius canon in concilio *Illiberritano*, ita decernens, *Magiſtratum* [n] *vno anno, quo agit duumuiratum, prohibendum placuit, vt ſe ab eccleſia cohibeat.* Nullius hcic criminis mentio habetur, intelligitur autem idololatria. Nam ratio & fundamentum huius canonis facile dari poteſt ex iis, quæ hoc de officio in lege ciuili leguntur. Vbi diſcere poſſumus, duumuiros fuiſſe præcipuos ciuitatis magiſtratus, alio nomine vocatos *primates curiæ*, ſingulis annis electos (annuum enim erat officium) eorumque fuiſſe (non ſecus ac flaminum, pontificum ſiue ſacerdotum prouinciarum, & prætorum) exhibere ſpectacula ſiue ludos populo, quemadmodum GOTHOFRE-

Du Pin bibliothec. vol. I. p. 95. (p. 162. edit. Latin.) Id Tertullianus in quibuſdam plus ſatis videtur extendere & nimis præfracte res carpere, quæ excuſari poſſunt, vt v. g. arma ſumere ad defendendum imperium; lucernis ædes ornare & lauris in honorem principum, locutiones vſitatas vſurpare, quamuis ad idololatriam aliquatenus referantur.
Seller. *Life of* Tertull. p. 121.

(m) Tertull. de coron. milit. c. XI. Vt ipſam cauſſam coronæ militaris adgrediar, puto prius conquirendum, an in totum chriſtianis militia conueniat. &c.

(n) Concil. Illiber. c. LVI.

DVS

DVS [o] ex variis codicis *Theodoſiani* [p] legibus demonſtrat. Et TERTVLLIANVS non tantum idem obſeruat, magiſtratus oppidanos horum ſpectaculorum editores fuiſſe; ſed ſpectacula ipſa, idololatria fundata [q], multas cærimonias idololatricas ſibi adnexas habuiſſe. Vnde argumentum nectit, quamobrem chriſtiano ea frequentare non liceat. Et hanc ob cauſſam concilium *Illiberritanum* omnes chriſtianos, qui duumviratum in ſe ſuſcepiſſent, a communione abſtineri iubet eo anno, quo iſtud officium adminiſtrent; quia hæc ſpectacula populo exhibere non poterant, quin adiuuarent participarentque iſtam idololatriam, quæ eis ita occulte admiſta erat. *Ludorum celebrationes*, inquit LACTANTIVS [*], *deorum feſta ſunt.*

§. X.

Quemadmodum ſcenici, hiſtriones, aurigæ & alii luſores, theatri ac circi frequentatores idololatriæ incuſati & propterea puniti fuerint.

OB eamdem rationem omnes ſcenici, hiſtriones, & qui currus agitabant in publicis ſpectaculis, gladiatores, & omnes, ad quos harum ineptiarum exercitium vllo modo pertinebat, omneſque earum frequentatores haſce conſuetudines deſerere debebant, aut excommunicatione plectebantur, quoad eas ſequi pergerent; non tantum quia magna impuritas & crudelitas in illis committebatur, ſed quia ad fouendam idololatriam, quæ earum appendix erat, conferebant. Omnia iſta ſub

(o) Gothofr. paratitlon. ad cod. Theodoſ. lib. XV. tit. V. de ſpectac. Edebantur ſpectacula vel a magiſtratibus -- 1. Duumuiris -- ſeu a curiarum primatibus viris, --- 2. Vel a ſacerdotibus prouinciarum. 3. Vel a prætoribus. 4. Vel denique a iudicibus.

(p) Vid. cod. Theodoſ. lib. XII. tit. I. de decurionibus leg. CLXIX. lib. XV. tit. V. de ſpectac. leg. I.

(q) Tertull. de ſpectac. c. XI. Proinde Tituli Olympia Ioui, quæ ſunt Romæ capitolina. Item Herculi Nemæa, Neptuno Iſthmia, ceteri mortuorum varii agones. Quid ergo mirum, ſi apparatus agonum idololatria conſpurcat de coronis profanis, de ſacerdotibus præſidibus, de collegiariis miniſtris &c. It. cap. XII. Hæc muneris origo --- Et licet tranſierit hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores viuentium, quæſturas dico & magiſtratus & flaminia & ſacerdotia: quum tamen nominis dignitas idololatriæ crimine cenſeatur, neceſſe eſt, quidquid dignitatis nomine adminiſtratur, communicet etiam maculas eius, a qua habet cauſſas &c.

(*) Lactant. lib. VI. c. XX.

pompa & miniſterio diaboli comprehendebantur, cui quilibet chriſtianus in baptiſmo renuntiauerat. Et propterea, ſi quis ad iſta reuerteretur, fœderi baptiſmali renuntiaſſe exiſtimabatur, & tamquam apoſtata & deſertor ab eccleſiæ chriſtianæ communione auellebatur. Ita CYPRIANVS ab *Eucratio* [r] interrogatus, quid ſibi videatur de hiſtrione quodam, qui in eiuſdem adhuc artis ſuæ dedecore perſeueret, an talis debeat communicare cum eccleſia? reſpondet: *Puto, nec maieſtati diuinæ nec euangelicæ diſciplinæ congruere, vt pudor & honor eccleſiæ tam turpi & infami contagione fœdetur.* Concilium *Illiberritanum* [s] de iſtis hunc habet canonem: *Si pantomimi credere voluerint, placuit, vt prius actibus ſuis renuntient, & tunc demum ſuſcipiantur, ita vt vlterius non reuertantur. Quod ſi facere contra interdictum tentauerint, proiiciantur ab eccleſia.* Simile decretum habet concilium *Arelatenſe* primum [t]: *De theatricis & ipſos placuit, quamdiu agunt, a communione ſeparari.* Et concilium *Carthaginenſe* tertium [u] excommunicationis ſententiam ad omnes iſtos ſpectare ſtatuit, quando decernit: *Vt ſcenicis atque hiſtrionibus, ceteriſque huiuſmodi perſonis, vel apoſtaticis, conuerſis vel reuerſis ad dominum, gratia vel reconciliatio non negetur.* Hoc innuit, quod euagati & eiecti fuerint propter crimina ſua de eccleſia, ſiquidem ad pœnam auferendam illoſque reſtituendos venia & reconciliatio eis opus erat. Concilium *Arelatenſe* [x] primum idem ſtatuit de iis, qui currus agitabant in ludis publicis: *De agitatoribus, qui fideles ſunt, placuit eos, quamdiu agitant, a communione ſeparari.* TERTVLLIANVS [y] & alii diſerte dicunt, haſce artes partem eſſe huius pompæ & cultus Satanæ, cui renuntient chriſtiani in baptiſmo.

(r) Cyprian. epiſt. LXI. al. II. ad Eucratium p. 3. (p. 171. edit. Amſtelod.)

(s) Conc. Illib. c. LXII.

(t) Concil. Arelat. I. c. V.

(u) Concil. Carth. III. c. XXXV.

(x) Concil. Arelat. I. c. IV.

(y) Tertull. de ſpectac. c. IV. Quum aquam ingreſſi chriſtianam fidem in legis ſuæ verba profitemur, renuntiaſſe nos diabolo & pompæ & angelis eius, ore noſtro conteſtamur. Quid erit ſummum ac præcipuum, in quo diabolus & pompæ & angeli eius cenſeantur, quam idololatria, ex qua omnis immundus & nequam ſpiritus, vt ita dixerim, quia nec diutius de hoc. Igitur ſi ex idololatria vniuerſam ſpectaculorum paraturam conſtare conſtiterit, indubitate præiudicatum erit, etiam ad ſpectacula pertinere renuntiati-

Ex

Ex regula etiam in *conſtitutionibus* [z] data conſtat, quod ſcenici, aurigæ, gladiatores, ſtadii curſores, ludorum curatores, olympici, choraulæ, cithariſtæ, lyriſtæ, ſaltationem oſtentantes, ad baptiſmum non fuerint admittendi, niſi finem iſtarum artium ſtatim facerent. Neque minus crimen erat frequentare theatrum, & iſtarum rerum idololatricarum eſſe ſpectatorem, vti in eadem *conſtitutionum* regula [*] notatur. Itaque vt pertinax harum rerum ſtudium catechumenos a baptiſmo arcebat, ita ſimiliter baptizatos ſiue fideles communionis priuilegio excludebat.

§. XI.

De idolorum artificibus, eorumque crimine & pœna.

ALIA ratio adiuuandi idololatriam, erat ars conficiendi idola pro eorum cultoribus. Multi chriſtiani, qui ab ipſo idolorum cultu abhorrebant, non dubitabant idola pro aliis conficere, & ex hoc opificio victum ſibi comparare; quæ vero plena ſcandali profeſſio habebatur, indirecte & per neceſſariam conſequentiam ad ſuſtentandam promouendamque tendens idololatriam. Quam ob cauſſam nullus eorum, qui hanc artem profitebantur, ad baptiſmum admitti poterat, niſi ei ſe renuntiaturum promitteret, quemadmodum ab auctore *conſtitutionum* [a] condiſcimus. Quidquid igitur hominibus vnum ſacramentum denegauit, idem & alterum eis denegaſſe creden-

onis noſtræ teſtimonium in lauacro, quæ diabolo & pompæ & angelis eius ſint mancipata, ſcilicet per idololatriam.

Id. de coron. milit. c. XIII. Vniuerſas cauſſas enumeramus, nec vlla nobiſcum eſt: omnes alienæ, profanæ, illicitæ, ſemel iam in ſacramenti teſtatione eieratæ. Hæ enim erant pompæ diaboli & angelorum eius, officia ſæculi, honores, ſolemnitates &c.

Saluian. de prouid. lib. VI. p. 197. (p. 208. edit. Ritterſh. Noriberg. MDCXXIII.) cit. lib. XI. c. VII. §. II. ſub litt. (g) volum. IV. p. 263. in textu.

Cyrill. catech. myſtagog. I. n. IV. cit. ibid. ſub litt. (l) p. 264.

(z) Conſtitut. lib. VIII. c. XXXII. τῶν ἐπὶ σκηνῆς ἐάν τις προσείῃ ἀνὴρ, ἢ γυνὴ, ἢ ἡνίοχος, ἢ μονόμαχος, ἢ σαδιοδρόμος, ἢ λιδεμπιστὴς, ἢ Ὀλυμπικὸς, ἢ χοραύλης, ἢ κιθαριστὴς, ἢ λυριστὴς, ἢ ὁ τὴν ὄρχησιν ἐπιδεικνύμενος, ἢ κάπηλος, ἢ παυσάσθωσαν, ἢ ἀποβαλλέσθωσαν.

(*) Conſtit. lib. VIII. c. XXXII. θεατρομανίᾳ εἴ τις πρόσκειται — ἢ παυσάσθω ἢ ἀποβαλλέσθω.

(a) Conſtitut. lib. VIII. c. XXXII. Εἰδωλοποιὸς προσιὼν, ἢ παυσάσθω, ἢ ἀποβαλλέσθω.

dum eſt. TERTVLLIANVS eos vocat procuratores idolorum [*b*], & acriter in hanc aliaſque ſimiles artes inuehitur. *Quum pompæ*, inquit, *quum ſacerdotia, quum ſacrificia idolorum inſtruuntur, quid aliud quam procurator idolorum demonſtraris? Nemo contendat, poſſe hoc modo omnibus negotiationibus controuerſiam fieri. Grauiora delicta quæque pro magnitudine periculi diligentiam extendunt obſeruationis, vt non ab his tantum abſcedamus, ſed ab iis, per quæ fiunt. Licet enim ab aliis fiat, non intereſt, ſi per me. In nullo neceſſarius eſſe debeo aliis, quum faciunt, quod mihi non licet. Ex hoc, quod vetor facere, intelligere debeo, curandum mihi eſſe, ne fiat per me.* Ex his rationibus concludit, idola facere æque illicitum eſſe, ac colere & adorare. Atque ita CLEMENS ALEXANDRINVS [*c*], & IVSTINVS MARTYR [*d*] ante ipſum. TERTVLLIANVS *Hermogeni* [*e*] tamquam graue delictum obiectat, quod artem exerceat pingendi imagines. Quod vero in rem præſentem omnium maxime facit, obſeruatio eſt, quam habet in libro de *idololatria* de pœna infligenda illis, qui ex hoc illicito vitæ genere victum quærant, quod nimirum iſtiuſmodi artifices numquam in domum Dei admitti [*f*] oporteat: quia hoc fidei, quam in baptiſmo profeſſi ſint, repugnet. *Quomodo* [*g*] *renuntiauimus diabolo & angelis eius, ſi eos facimus? Quod repudium diximus his, non dico cum quibus, ſed de quibus viuimus? Quam diſcordiam ſuſcepimus in eos, quibus exhibitionis noſtræ gratia obligati ſumus? Potes lingua*

(*b*) Tertull. de idol. c. XI.

(*c*) Clem. Alex. protreptic. ad gentes p. 54. edit. Oxon. *καὶ γὰρ δὴ καὶ ἀπηγόρευται ἡμῖν ἀναφανδὸν, ἀπατηλὸν ὀρίζεσθαι τέχνην· ὀ γὰρ ποιήσεις, φησὶν ὁ προφήτης, παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω. Nos clare prohibemur fallacem hanc artem exercere: Non facies enim, inquit propheta, cuiusuis rei ſimilitudinem, eorum quæ ſunt in cælo & quæ ſunt in terra infra.*

(*d*) Iuſtin. dial. cum Tryph. p. 321. *εἴπατε γάρ μοι, οὐχὶ Θεὸς ἦν ὁ ἐντειλάμενος διὰ Μωσέως, μήτε εἰκόνα, μήτε ὁμοίωμα, μήτε τῶν ἐν οὐρανῷ ἄνω, μήτε τῶν ἐπὶ γῆς ὅλως ποιῆσαι κ. τ. λ. Dicite mihi, an non Deus is erat, qui per Moſen ſanxit, ne qua omnino fieret vel imago vel ſimilitudo, neque eorum quæ in cælo ſunt ſurſum, neque in terris deorſum?* cetera.

(*e*) Tertull. contr. Hermogen. c. I. Pingit licite, nubit aſſidue: legem Dei in libidinem defendit, in artem contemnit: bis falſarius, & cauterio & ſtilo.

(*f*) De idololatr. c. V. Huiuſmodi artifices numquam in domum Dei admitti oportet, ſi quis eam diſciplinam norit.

(*g*) Ibid. c. VI.

ne-

negaſſe, quod manu confiteris? Verbo deſtruere, quod facto ſtruis? Vnum Deum prædicare, qui tantos efficis? Verum Deum prædicare, qui falſos facis? Facio, (ait quidam) ſed non colo, quaſi ob aliam cauſſam colere non audeat, niſi ob quam & facere non debeat, ſcilicet ob Dei offenſam vtrobique. Immo tu colis, qui facis, vt coli poſſint. Colis autem non ſpiritu viliſſimi nidoris alicuius, ſed tuo proprio: nec anima pecudis impenſa, ſed anima tua. Illis ingenium tuum immolas, illis ſudorem tuum libas, illis prudentiam tuam accendis. Plus es illis quam ſacerdos, quum per te habeant ſacerdotem. Diligentia tua numen illorum eſt. Negas te, quod facis, colere? Sed illi non negant, quibus hanc ſaginatiorem & maiorem hoſtiam cadis, ſalutem tuam. Hactenus TERTVLLIANVS, qui nihilo minus conqueri videtur, quod magna in exercenda aduerſus ſontes hac diſciplina negligentia tum fuerit. Nam ſtatim ſubiungit [*b*]: *Tota die ad hanc partem zelus fidei perorabit, ingemens, chriſtianum ab idolis in eccleſiam venire, de adverſaria officina in domum Dei venire, attollere ad Deum patrem manus matres idolorum, his manibus adorare, quæ foris aduerſus Deum adorantur, eas manus admouere corpori domini, quæ dæmoniis corpora conferunt. Nec hoc ſufficit. Parum ſit, ſi ab aliis manibus accipiant, quod contaminant, ſed etiam ipſæ tradunt aliis, quod contaminauerunt. Adleguntur in ordinem eccleſiaſticum artifices idolorum. Proh ſcelus! Semel iudæi CHRISTO manus intulerunt, iſti quotidie corpus eius laceſſunt. O manus præcidendæ!* Si TERTVLLIANVS heic non iuſto ſeuerius in eccleſiam inuehitur eamque calumniatur, fatendum eſt, fuiſſe tum aliquam negligentiam in diſciplinæ exercitio, vt iſtiuſmodi offenſores non tantum communicare permitterentur, ſed ordinem etiam recipere eccleſiaſticum, qui per regulas diſciplinæ in corpore chriſtiano communicare non debebant, quocumque nomine id facere conarentur.

§. XII.

De idololatria, in ædificandis vel ornandis gentilium aris & templis commiſſa.

TERTVLLIANVS eodem libro crimen idololatriæ omnibus reliquis artificibus imputat, qui quidquam ad idolorum cultum conferant, ſiue aras erigendo, ſiue templa exſtruendo, ſiue capſas faciendo, ſiue idola vel quidquid ad ea perti-

(*b*) Tertull. de idololatr. c. VII.

neat, exornando. *Nec enim differt*, inquit, [*i*] *an exſtruas vel exornes: Si templum, ſi aram, ſi ædiculam eius inſtruxeris, ſi bracteam expreſſeris, aut inſignia, aut etiam domum fabricaueris. Maior eſt eiuſmodi opera, quæ non effigiem confert, ſed auctoritatem.* Hac ratione omnes, qui ad idolorum cultum quidquam conferebant, etiamſi illis non ſacrificarent, in eadem cum idololatris claſſe collocabantur, & conſequenter eccleſiæ ſubiiciebantur cenſuris. Id quod apparet ex celebratiſſima AMBROSII epiſtola ad *Valentinianum* imperatorem, quum hic a *Symmacho* ethnico ad reſtaurandam aram victoriæ in capitolio ſollicitaretur. Libere ipſi profitebatur AMBROSIVS, ſi hoc faceret, epiſcopos hoc æquo animo pati & diſſimulare non poſſe. *Licebit tibi* [*k*], inquit, *ad eccleſiam conuenire, ſed illic non inuenies ſacerdotem, aut inuenies reſiſtentem. Quid reſpondebis ſacerdoti dicenti tibi: Munera tua non quærit eccleſia, quia templa gentilium muneribus ornaſti? Ara Chriſti dona tua reſpuit, quoniam aram ſimulacris feciſti.* Celebris eſt in hiſtoria *Marcus Arethuſius*, qui ſub *Iuliano* imperatore mortem ſubire maluit, quam templum inſtaurare, quod regnante *Conſtantio* deſtruxerat, quemadmodum res a GREGORIO NAZIANZENO [*l*] & SOZOMENO memoriæ prodita eſt. Et THEODO-

(*i*) Tertull. de idololatr. c. VIII.

(*k*) Ambroſ. epiſt. XXX. ad Valentin. Iun. (epiſt. X. tom. V. p. 195. k. edit. Pariſ. MDCXLII.)

(*l*) Naz. orat. I. in Iulian. p. 90. *ἕως μὲν γὰρ βαρυτάτην ποιησάμενοι τοῦ ναοῦ τὴν ἀποτίμησιν, τὸ πᾶν ᾔτουν χρυσίον, ἢ αὐτόν γε ἀναδείμασθαι τὸν νεὼν ἐκέλευον κ. τ. λ.* *Quamdiu Arethuſii grauiſſima templi æſtimatione facta totam auri ſummam poſcebant, aut ipſum certe templum reficere iubebat &c.*
Sozom. lib. V. c. X. *προθυμότερον ἢ κατὰ πειθώ, Κωνσταντίου βασιλεύσαντος, τοὺς Ἑλληνιστὰς εἰς χριστιανισμὸν ἐπανῆγε, καὶ τὸν παρ᾽ αὐτοῖς σεμνότατον καὶ πολυτελέστατον ναὸν καθεῖλεν· ἐπεὶ δὲ μετέπεσεν εἰς Ἰουλιανὸν ἡ ἀρχή, κεκινημένον ἐπ᾽ αὐτὸν τὸν δῆμον ὁρῶν, ἅμα δὲ καὶ κατὰ πρόσταγμα βασιλέως καταδικασθείς, ἢ τὴν ἀποτίμησιν τοῦ ναοῦ ἐκτῖσαι, ἢ τοῦτον ἀνοικοδομῆσαι· λογισάμενος ὡς ἀδύνατον ἑκάτερον, χριστιανῷ δὲ ἄλλως ἀθέμιτον τὸ δεύτερον, μήτι γε δὴ ἱερεῖ, ἔφυγε τὰ πρῶτα· μαθὼν δὲ δι᾽ αὐτὸν κινδυνεύειν πολλούς, ἑλκυσμάτων τε καὶ δικαστηρίων καὶ τῶν ἐν τούτοις πειρᾶσθαι δεινῶν, ἐπανῆλθεν ἀπὸ τῆς φυγῆς, καὶ ἐθελοντὴς ὅ, τι βούλοιντο αὐτὸν δρᾷν τῷ πλήθει προσήγαγεν.* *Regnante Conſtantio, in traducendis ad chriſtianam religionem gentilibus acriorem ſe oſtenderat (Marcus) quam eſſe ſolent ii, qui verbis ſuadent: & ſanctiſſimum apud ipſos (Arethuſios) ac magnificentiſſimum templum deſtruxerat. Poſtea vero imperio ad Iulianum tranſlato, cernens populum in ſe concitatum; ſimulque imperatoris edicto condemnatus, vt aut pretium, quanti templum æſtima-*

RETVS

RETVS ſummopere laudat *Abdam* [m] epiſcopum in *Perſide*, quod quum *Pyreum*, (hoc eſt templum igni, quem Deum eſſe *Perſæ* arbitrabantur, conſecratum) deſtruxiſſet, etſi intempeſtiuo & immoderato zelo impulſus hoc feciſſet, mori maluerit quam euerſum fanum inſtaunare; quia igni templum exſtruere non minus ſit, quam eumdem adorare. CHRYSOSTOMVS [n] etiam narrat, tempore *Iuliani* ſæpius accidiſſe, vt, qui ſuperioribus annis, quum adhuc pii reges, *Conſtantinus* & *Conſtantius*, rerum potirentur, vel altaria demoliti fuerint, vel templa ſuffoderint,

tum fuiſſet, perſolueret, aut illud reſtauraret: quum neutrum horum a ſe fieri poſſe animaduerteret, poſterius autem illud nefas eſſe homini chriſtiano, nedum ſacerdoti; primum quidem fugam arripuit. Sed vbi multos ſua cauſſa periclitari raptarique, & iudicia ac tormenta ſubire comperit, rediit ex fuga, ſeque ſua ſponte obtulit multitudini, vt quocumque placuiſſet modo, in ipſum ſæuirent. Vid. etiam Theodoret. lib. III. c. VII.

(m) Theodoret. lib. V. c. XXXVIII. *Ἄβδας τὶς ἐπίσκοπος ἦν, πολλοῖς κοσμούμενος εἴδεσιν ἀρετῆς· οὗτος οὐκ εἰς δέον τῷ ζήλῳ χρησάμενος πυρεῖον κατέλυσε· πυρεῖα δὲ καλοῦσιν ἐκεῖνοι τοῦ πυρὸς τοὺς νεώς· θεὸν γὰρ τὸ πῦρ ὑπειλήφασι· τοῦτο μαθὼν παρὰ τῶν μάγων ὁ βασιλεὺς, μετεστείλατο τὸν Ἄβδαν· καὶ πρῶτον μὲν ἠπίως τὸ πραχθὲν ᾐτιάσατο, καὶ τὸ πυρεῖον οἰκοδομῆσαι προσέταξεν· ἐκείνου δὲ ἀντιλέγοντος, καὶ τοῦτο δράσειν ἥκιστα φάσκοντος, πάσας καταλύσειν τὰς ἐκκλησίας ἠπείλησε· καὶ μέντοι καὶ τέλος ἐπέθηκεν οἷς ἠπείλησε· πρότερον γὰρ τὸν θεῖον ἄνδρα ἐκεῖνον ἀναιρεθῆναι κελεύσας, καταλυθῆναι τὰς ἐκκλησίας προσέταξεν· ἐγὼ δὲ τὴν μὲν τοῦ πυρείου κατάλυσιν οὐκ εἰς καιρὸν γεγενῆσθαι φημί· --- τὸ δὲ τὸν καταλυθέντα μὴ ἀνοικοδομῆσαι νεὼν, ἀλλὰ τὴν σφαγὴν ἑλέσθαι μᾶλλον ἢ τοῦτο δρᾶσαι, κομιδῆ θαυμάζω, καὶ στεφάνων τιμῶμαι· ἴσον γὰρ μοι δοκεῖ τοῦ προσκυνῆσαι τὸ πῦρ, τὸ τέμενος δείμασθαι. Erat quidam epiſcopus, nomine Abda, multis virtutis generibus ornatus. Hic zelo immoderato impulſus Pyreum deſtruit. Ita Perſæ vocant templa igni conſecrata: ignem enim Deum eſſe arbitrantur. Rex ea de re per magos certior factus, Abdam ad ſe euocauit. Ac primum quidem leniter id facinus reprehendit, iuſſitque vt Pyreum ædificaret. Sed quum Abda contradiceret, ſeque id facturum negaret, rex cunctas eccleſias ſe deſtructurum minatus eſt. Sed & minas ſuas ad effectum perduxit. Etenim diuino illo viro prius trucidari iuſſo, eccleſias ſolo æquari præcepit. Ego vero Pyreum quidem intempeſtiue ab epiſcopo deſtructum fuiſſe, fateor. --- Quod vero euerſum fanum minime inſtaurauerit, ſed mori maluerit, quam id præſtare, id equidem admiror & coronis dignum iudico. Igni enim templum exſtruere, non minus eſſe cenſeo, quam eum adorare.*

(n) Chryſoſt. homil. XL. in Iuuentin. & Maxim. tom. I. p. 548. (p. 484. edit. Francof. MDCXCVIII.) *εἴ τις ἦν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις, ἡνίκα βασιλεῖς ἦσαν εὐσεβεῖς, ἢ βωμοὺς καταλύσας, ἢ ναοὺς κατασκάψας, ἢ ἀναθήματα λαβὼν, ἢ ἄλλ᾽ ὁτιοῦν τοιοῦτον ἐργασάμενος, εἰς δικαστήριον εἵλκετο καὶ ἐσφάζετο.*

vel

vel donaria diripuerint, rapti ad tribunal trucidarentur, eo quod ea inſtaurare recuſarint.

§. XIII.

De mercatoribus tus vendentibus pro templis idolorum, & de emtoribus ac venditoribus publicarum victimarum.

INTER alios adiutores & inſtigatores idololatriæ omnes mercatores referebant, qui tus vendebant pro idolorum templis, omneſque, qui emebant & vendebant publicas victimas. TERTVLLIANVS hoſce vniuerſos *procuratores idololatriæ* vocat. Et de illis quidem, qui publicas victimas redimebant & vendebant [o], diſerte dicit, quod nulla eccleſia eos ad baptiſmum admiſſura ſit, niſi illicitæ huic profeſſioni renuntient, nec eos in communione ſua retentura, ſi iam per baptiſmum in numerum fidelium cooptati id agere ſuſceperint. Et hinc acrius in *turarios* inuehitur, vt eos appellat, qui tus pro templis deorum vendendo lucrum faciebant, quos ex duobis iſtis peſſimos eſſe exiſtimabat. *Quo ore*, inquit, [p] *chriſtianus turarius, ſi per templa tranſibit, quo ore fumantes aras deſpuet, & exſufflabit, quibus ipſe proſpexit? Qua conſtantia exorcizabit alumnos ſuos, quibus domum ſuam cellariam præſtat?* Hinc tandem in vniuerſam materiam concludit: *Nulla ars, nulla profeſſio, nulla negotiatio, quæ quid aut inſtruendis aut formandis idolis adminiſtrat, carere poterit titulo idololatriæ: niſi ſi aliud omnino interpretemur idololatriam, quam famulatum idolorum colendorum.*

§. XIV.

De eſu eorum, quæ idolis immolabantur. Quomodo & quando idololatriæ incuſatus fuerit.

QVAESTIO de eſu eorum, quæ idolis immolabantur, a *Paulo* apoſtolo ſoluitur. Numquam in templo deorum idolothyta edere fas erat, quia hoc erat de ſacrificio tamquam ſacrificio edere, & communicare dæmonibus; quæ res gentilibus confirmationi erat, eccleſiæ autem offendiculo. *Nicolaitæ* ob hoc in ſcriptura, & *Baſiliani* & *Valentiniani* [q] a ſequentium æta-

(o) Tertull. de idolis c. XI. Si publicarum victimarum redemtor ad fidem accedat, permittes ei in eo negotio permanere? Aut ſi iam fidelis id agere ſuſceperit, retinendum in eccleſia putabis? Non opinor.

(p) Tertull. ibid.

(q) Agrippa Caſtor. ap. Euſeb. lib. IV. c. VII. ὧν εἰς ἡμᾶς κατῆλθεν ἐν τοῖς τότε

tum

tum ſcriptoribus damnantur. Acta *Luciani* martyris [r] referunt, maluiſſe ipſum fame conſumi, quam veſci iis, quæ ab gentilibus ſacrificata eſſent, quum perſecutores alium cibum in carcere ei porrigere nollent. Et BARONIVS aliud iſtiuſmodi exemplum [s] ſuggerit in ciuibus *Conſtantinopolitanis*, qui, quum *Iulianus* cuncta cibaria, quæ venum publice in foris exponi ſolebant, ſacrificiis diis immolatis infeciſſet ac polluiſſet, libere ab illis abſtinuerint, & loco panis cocto omnes frumento vſi ſint in cibum, peſſimum tyranni conſilium hoc modo eludentes. Non quaſi idololatria fuiſſet, ſi iſtiuſmodi cibaria in tali caſu comediſſent: Apoſtolus enim hoc permittit, ſi quidem ſine communicatione cum idolis vel offenſione infirmiorum fieri poſſit: *Quidquid in macello venditur, edite, nihil diſcriminantes propter conſcientiam.* Et ex hac apoſtolica permiſſione THEODORETVS [t] populum *Antiochenum* in alio iſtiuſmodi caſu defendit. Nam *Iulianus* eodem diabolico ſtrategemate ad chriſtianos irretiendos vſus, omnes fontes in vrbe *Antiochena* & ſuburbano *Daphnenſi* inquinabat, cuncta etiam, quæ in foro venalia erant, ſimiliter con-

γνωριμωτάτε συγγραφέως Ἀγρίππα Κάστορος ἱκανώτατος κατὰ Βασιλείδε ἔλεγχος, τὴν δεινότητα τῆς τἀνδρὸς ἀποκαλύπτων γοητείας· -- διδάσκειν τε, ἀδιαφορεῖν εἰδωλοθύτων ἀπογευομένας, καὶ ἐξομνυμένας ἀπαραφυλάκτως τὴν πίστιν κατὰ τὰς τῶν διωγμῶν καιρός. *Ex quibus peruenit ad nos Agrippæ Caſtoris, ſcriptoris ea ætate nobiliſſimi, validiſſima aduerſus Baſilidem confutatio: in qua hominis præſtigiæ ac fraudes deteguntur. --- Ait præterea, eum docere, quod indifferens ſit, victimas diis immolatas deguſtare, & perſequutionum tempore licenter fidem abnegare.*

Iren. lib. I. c. I. §. XII. εἰδωλόθυτα ἀδιαφόρως ἐσθίουσι, μηδὲ μολύνεσθαι ὑπ' αὐτῶν ἡγέμενοι. *Idolothyta indifferenter manducant, nihil inquinari ab iis putantes.*

(r) Ap. Baron. an. CCCXI. n. VI. (tom. III. p. 56. edit. Antuerp. MDCXXIII.) Eum etiam arcebant ab omni cibo, niſi vellet veſci iis, quæ ab ipſis ſacrificabantur: ea enim affatim porrigebant. Ille autem maluiſſet ſubire mortes vel innumerabiles, & lubentius manens ieiunus, paullatim a fame eſſet conſumtus, quam vel illorum ſolum paſſus eſſet conſpectum.

(s) Baron. an. CCCLXII. num. XLIII. p. 24. Cuncta cibaria, quæ venum publice in foris exponi ſolerent, ſacrificiis diis immolatis infecit ac polluit, vt ſic illi omnes cibis cogerentur veſci immolatitiis, niſi fame confici penitus vellent. Cum oraculo Theodori martyris, quonam modo conſulendum eſſet fidelibus fame periclitantibus, fuit diuinitus demonſtratum, nempe vt tunc loco panis, cocto omnes frumento vterentur in cibum.

(t) Theodoret. lib. III. c. XV. πρῶτον μὲν τὰς ἐν τῷ ἄστει καὶ τὰς ἐν Δάφνῃ πηγὰς ταῖς μυσαραῖς θυσίαις ἐμόλυνεν, ἵν' ἕκαστος ἀπολαύων τῶ νάματος μεταλαγχάνῃ

taminabat; panes, carnes, olera item ac poma, cuncta denique cibaria luſtrali aqua adſpergi iubendo, ne chriſtiani haberent, quod ederent, niſi quæ idolis eſſent ſacrificata. Quod etiam a CHRYSOSTOMO [u] notatur & aliis, qui de diabolicis inſidiis *Iuliani* loquuntur. Enimuero hoc in caſu chriſtiani, non obſtantibus aduerſarii ſui dolis, non dubitabant quidquam edere, vtpote ſcientes, bonas res creatas non poſſe contaminari vllis eiuſmodi artificiis, quoad eis non conſentirent vel communicarent: *Nam domini eſt terra & omnis plenitudo eius.* Et quod ipſis ſanctificatum erat verbo Dei & precibus, profanis abuſibus inquinari & pollui non poterat.

§. XV.

Num quis chriſtianus ex curioſitate ſacrificio deorum adeſſe potuerit, ſi ipſi quidem cultui ſe non iungeret?

VBI autem vera aliqua idololatriæ participatio erat, vel vlla iuſta eius rei ſuſpició, nulla prorſus ratione chriſtiano homini permittebatur, vel minimum ei præbere adminiculum, aut clandeſtinæ etiam approbationis ſe reddere ſuſpectum. Huc ſpectat canon ille ex concilio *Illiberritano* [x]: *Prohibendum, ne*

τῦ μύσυς· ἔπειτα δὲ καὶ τὰ κατὰ τὴν ἀγορὰν προκείμενα τῦ μιάσματος ἐνεπίμπλα· περιῤῥαίνοντο γὰρ καὶ ἄρτοι, καὶ κρέα, καὶ ὀπῶραι, καὶ λάχανα, καὶ ὅσα ἄλλα ἐδώδιμα· ταῦτα ὁρῶντες, οἱ τῆς τῦ σωτῆρος προσηγορίας τετυχηκότες, ἔστενον μὲν καὶ ὠλοφύροντο βδελυττόμενοι τὰ γινόμενα· μετελάμβανον δὲ ὅμως, ἀποστολικῷ πειθόμενοι νόμῳ· πᾶν γάρ, φησι, τὸ ἐν μακέλλῳ πωλέμενον ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες διὰ τὴν συνείδησιν. *Primum quidem fontes, tum qui in vrbe, tum qui in ſuburbano Daphnenſi erant, abominandis ſacrificiis inquinauit; vt, quicumque aquam guſtaſſent, communione ſceleris inficerentur. Deinde cuncta, quæ in foro venalia erant, ſimiliter contaminauit. Panes enim & carnes, olera item ac poma, cuncta denique cibaria luſtrali aqua adſpergebantur. Quæ quum viderent chriſtiani, gemebant ipſi quidem ac lamentabantur, talia abominantes. Edebant tamen, obtemperantes legi apoſtolicæ, ita dicenti: Omne, quod in macello venundatur, comedite, nihil interrogantes propter conſcientiam.*

(u) Chryſoſtom. hom. IV. de laudibus Pauli tom. V. p. 593. (p. 529. edit. Francoſ.) πάλιν αἱ πηγαὶ αἱ παρ᾽ ἡμῖν, αἱ νικῶσαι τῷ ῥεύματι τὰς ποταμὰς, ἀθρόον ἔφυγον καὶ ἀπεπήδησαν, μηδέποτε τῦτο παθῦσαι πρότερον, ἀλλ᾽ ὅτε θυσίαις καὶ σπονδαῖς τὸ χωρίον ἐμόλυνεν ὁ βασιλεύς. *Tunc etiam regionis noſtræ fontes, qui prius flumina ipſa curſu inundante vincebant, ſubito in ſe reſiliendo fugerunt, numquam hoc ante perpeſſi, niſi poſtquam loca rex ſacrificiis ac victimis inquinauit.*

(x) Concil. Illiberrit. c. LIX.

quis

quis chriſtianus, vt gentilis, ad idolum capitolii cauſſa ſacrificandi adſcendat & videat: Quod ſi fecerit, pari crimine teneatur. Si fuerit fidelis, poſt decem annos, acta pœnitentia, recipiatur. ALBASPINAEVS [y] recte obſeruat, quod, licet canonis verba paullo obſcuriora ſint, intelligenda tamen ſint prohibere, ne quis videndi cauſſa eo adſcendat: Nam ſi quis animo ſacrificandi interfuiſſet, eum non decem annis, ſed per omnem vitam, ſecundum primum canonem, pœnitentiæ ſubeſſe debuiſſe dicit. Vt adeo plana & perſpicua canonis ſententia ſit oporteat, quod ſi, vti gentilis aliquis ſacrificandi cauſſa eo vadit, ita aliquis chriſtianus videndi ſacrificii gratia eodem pergat, pari crimine teneri, & decem annorum pœnitentia mulctari debeat. Hoc tamen intelligendum eſt, ſi non niſi curioſitatis ſuæ inſtinctu eo perueniſſet. Si enim ex vrgente aliquo conditionis vitæ ſuæ officio eo adſcendiſſet, id ei crimini non dabatur: Verbi gratia, ſi quis eſſet de præſidiariis imperatoris militibus & tantum eo iuiſſet, principi ſuo miniſtraturus, inſons habebatur, quia non iuerat ſacrificii videndi, ſed officii ſui exſequendi cauſſa. Ita de *Valentiniano* narrat THEODORETVS [z], ipſum, quum eſſet tribunus, lanciarios ad palatii cuſtodiam conſtitutos regens, *Iuliano* domino, in templum genii publici pergenti, miniſtraſſe. Quum autem adſtantes ad ianuas æditui luſtrali aqua ingredientes ex more adſpergerent, tunc *Valentinianum*, qui ante imperatorem incederet, vbi guttam aquæ chlamydi ſuæ adſperſam vidiſſet, ædituum pu-

(y) Albaſpin. in loc. Arbitror ita legendum eſſe *cauſſa ſacrificii*, ſubintellige *videndi*. nam ſi animo ſacrificandi interfuiſſent, atrociori ſupplicio adficerentur, neque in morte iis ad communiouem adſpirare liceret. *Quod ſi fecerit*] Si ad capitolium adſcenderit, vt ſacrificio intereſſet, neque tamen illud adſpicere, aut intueri ei licuerit, pari pœna ſupplicioque multetur, atque illud ſi oculis vſurpaſſet, quum eius voluntas fuerit, vt videret: neque vero ſenſus ſententiaque ita perſpicua manifeſtaque, ſi de iis ſermonem fieri dicamus, qui ſacrificandi cauſſa eo pergerent, qui tamen non ſacrificarent, quique tantum id a ſe viſum eſſe & ſpectatum lætarentur, quia nec in morte communione erant donandi, qui ſacrificauerant, vt ex primo canone conſtat.

(z) Theodoret. lib. III. c. XVI. Οὐαλεντινιανὸς ἐκεῖνος, ὁ μικρὸν ὕστερον βασιλεύσας, χιλίαρχος δὲ ἦν τηνικαῦτα, τῶν περὶ τὰ βασίλεια τεταγμένων λογχοφόρων ἡγού-μενος, ὃς εἶχεν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας οὐκ ἀπέκρυψε ζῆλον· ὁ μὲν γὰρ ἐμβρόντητος ἐκεῖνος εἰς τὸ τῆς τύχης τέμενος εἰσῄει χορεύων· ἑκατέρωθεν τῶν θυρῶν εἱστήκεισαν νεωκόροι περιῤῥαντηρίοις τοὺς εἰσιόντας προκαθαίροντες, ὡς ἐνόμιζον· ἐπειδὴ δὲ τοῦ

gno percuſſiſſe, & inquinatum ſe, non autem purgatum eſſe, dixiſſe. Atque ob hanc cauſſam vtrumque regnum, terreſtre videlicet & cæleſte, meruiſſe adipiſci, dicit THEODORETVS. Nam etſi *Iulianus* hanc ob rem eum in caſtellum quoddam, ſitum in ſolitudine, relegaſſet, præcipiens, vt illic degeret: elapſo tamen anno & menſibus paucis pro confeſſionis ſuæ mercede imperium *Romanum* accepiſſe. Ex quibus apparet, veteres magnum diſcrimen feciſſe inter eos, qui ex mera curioſitate templum aliquod gentilium ingreſſi ſint, ad ſpectandos ritus ſuperſtitioſos & ſacrificia, & illos, qui ex officio eo perrexerint. Et TERTVLLIANVS, qui, ſi quiſquam alius, hac in re ſeuerus eſt, hanc tamen diſtinctionem admittit. *Vtinam quidem*, inquit [a], *nec videre poſſimus, quæ facere nobis nefas eſt. Sed quoniam ita malis circumdedit ſæculum idololatria, licebit adeſſe in quibuſdam, quæ nos homini, non idolo, officioſos habent. Plane ad ſacerdotium & ſacrificium vocatus non ibo, (proprium enim idoli officium eſt;) ſed neque conſilio, neque ſumtu, aliaue opera in eiuſmodi fungar. Si propter ſacrificium vocatus adſiſtam, ero particeps idololatriæ: ſi me alia cauſſa coniungit ſacrificanti, ero tantum ſpectator ſacrificii. Ceterum quid facient ſerui, vel liberi fideles, item officiales ſacrificantibus dominis, vel patronis, præſidibus ſuis adhærentes? Sed ſi merum quis ſacrificanti tradiderit, immo ſi verbo quoque aliquo ſacrificio neceſſario adiuuerit, miniſter habebitur idololatriæ. Huius regulæ memores etiam magiſtratibus & poteſtatibus officium poſſumus reddere ſecundum patriarchas & ceteros maiores, qui regibus idololatris vſque ad finem idololatriæ apparuerunt.* Eodem modo ſententiam ſuam in quibuſdam priuatis & communibus caſibus dicit, quando ait [b]: *Circa officia priuatarum & communium, ſolemnitatum, vt togæ puræ, vt ſponſalium, vt nuptialium, vt nominalium nullum putem periculum obſeruari de adflatu idololatriæ, quæ interuenit: cauſſæ enim ſunt conſiderandæ, quibus præſtatur officium. Eas mundas*

βασιλέως ἡγέμενος τῇ χλανίδι ῥανίδα πελάσασαν εἶδεν Οὐαλεντινιανὸς, ὁ βασιλείας ἑκατέρας ταύτῃ χάριν τετυχηκὼς, πὺξ ἔπαισε τὸν νεωκόρον, μεμολύνθαι φήσας, οὐ κεκαθάρθαι. Θεασάμενος δὲ τὸ γεγενὸς ὁ ἐξάγιστος, εἰς φρούριον αὐτὸν παρὰ τὴν ἔρημον κείμενον ἐξέπεμψεν, αὐτόθι διάγειν προστεταχώς· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐνιαυτοῦ καὶ μηνῶν διεληλυθότων ὀλίγων, μισθὸν τῆς ὁμολογίας τὴν βασιλείαν ἐδέξατο.
Vid. Sozom. lib. VI. c. VI. qui eadem narrat.

(a) Tertull. de idololatr. cap. XVI. XVII.

(b) Tertull. ibid. c. XVI.

eſſe

eſſe opinor per ſemetipſas, quia neque veſtitus virilis, neque annulus, aut coniunctio maritalis de alicuius idoli honore deſcendit. Omnia iſta per Deum fieri licet; & quamuis his tunc accommodarentur ſacrificia, ille tamen, cuius officium & negotium non erat in ſacrificio, ſed ex alia quadam ratione requirebatur, ſine labe illis adeſſe poſſe credebatur. Ita omnes iſtiuſmodi decidebantur caſus, in quibus aliqua officii ratio homines cultui deorum adeſſe iubebat; non vt quidquam ad idololatriam conferentes, aut in cultu ſiue directe ſiue indirecte partem habentes; ſed tantum peragentes, quod legitimi muneris ratio ab eis poſtulabat, & cum *Valentiniano* animum ab iſtis rebus alienatum, ſi opportuna offerretur occaſio, declarantes. Nuda præſentia propter aliud quoddam officium peragendum non habebatur in tali caſu communio cum idolis, quia ipſe officii ſui tenor & muneris ratio rem aliter ſe habere ſatis demonſtrabat.

§. XVI.

Num alicui ſuum ipſius cibum in idolorum templis edere licuerit?

Si quis vero non ex muneris ſui ratione vllum iſtiuſmodi officium, quod eius præſentiam in templo requirebat, peragere neceſſe haberet, tum, ſi quis nihilo minus cultui idolorum adeſſet, vel quidquam faceret, quod ſuſpicionem eius rei habere poterat, idonea cauſſa erat, quamobrem eccleſiaſticæ cenſuræ ſubiiceretur. Ita nemo iuſtam prætendere poterat rationem cibum ſuum ſecum portandi edendique in templo idoli, ſed hoc non poterat non aliquam arguere propenſionem ad idololatriam. Vnde in concilio *Ancyrano* [c] decretum legimus in hanc ſententiam: *De iis, qui in feſto ethnico, in loco gentilibus deputato, conuiuati ſunt, & proprios cibos attulerunt & comedunt, viſum eſt, quum biennio ſubſtrati fuerint, eſſe recipiendos.* Hic canon non diſerte vocat locum, templum idolorum, ſed *τόπον ἀφωρισμένον τοῖς ἐθνικοῖς*, locum ſeparatum, nimirum ad cultum deorum; quem ſiue pro templo, ſiue pro alio quocumque loco, feſtis diebus agendis deputato, accipias, perinde eſt; ſiquidem locus fuit, colendo

(c) Concil. Ancyran. c. VII. *Περὶ τῶν συνεστιαθέντων ἐν ἑορτῇ ἐθνικῇ ἐν τόπῳ ἀφωρισμένῳ τοῖς ἐθνικοῖς, ἴδια βρώματα ἐπικομισαμένων καὶ φαγόντων· ἔδοξε διετίαν ὑποπεσόντας δεχθῆναι.*

idolo in ſolemnitate, quæ dei alicuius gentilis honori peculiariter dicata erat, deſtinatus.

§. XVII.

Num conuiuari cum paganis in feſtis idolorum diebus?

Et hic mos conuiuandi cum paganis in feſtis eorum diebus, ſiue in templo ſiue extra templum, omnino vetitus erat ſub notione communicandi eorum impietati. Quæ expreſſa verba ſunt concilii *Laodiceni*, prohibentis hanc conſuetudinem agendi iſtiuſmodi dies feſtos cum gentilibus [d]. Inter *canones* ſic dictos *apoſtolicos* [e] vnus quidam reperitur, quo chriſtianis oleum deferre in templum gentium, vel in ſynagogam judæorum in eorum feſtis, vel lucernam accendere, ſub pœna anathematis interdicitur. Ex quo perſpicimus, chriſtianos non numquam ad coniungendum ſe cum gentibus in hac conſuetudine fuiſſe propenſos.

Atqve hic omnium commodiſſimus ſenſus videtur eſſe, qui duobus iſtis concilii *Illiberritani* canonibus, qui tot interpretibus crucem fixerunt, tribui poteſt: Quorum vnus [f] ſic habet: *Cereos per diem placuit in cœmiterio non incendi. Inquietandi enim ſanctorum ſpiritus non ſunt. Qui hæc non obſeruauerint, arceantur ab eccleſia communione.* Et alter [g] ita: *Prohibendi etiam, ne lucernas publice accendant. Si facere contra interdictum voluerint, abſtineant a communione.* Albaspinaevs [h] hos canones factos eſſe putat ex erronea iſta opinione, quod animæ martyrum ſub

(d) Concil. Laodicen. c. XXXIX. Ὅτι οὐ δεῖ τοῖς ἔθνεσι συνεορτάζειν, καὶ κοινωνεῖν τῇ ἀθεότητι αὐτῶν.

(e) Can. apoſt. LXXI. (al. LXX.) Εἴ τις χριστιανὸς ἔλαιον ἀπενέγκῃ εἰς ἱερὰ ἐθνῶν ἢ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν, ἢ λύχνους ἅπτει, ἀφοριζέσθω.

(f) Conc. Illiberrit. c. XXXIV.

(g) Conc. Illiberrit. c. XXXVII.

(h) Albaſpin. ad can. XXXIV. (ap. Labb. tom. I. p. 998.) Ego facile adducor, vt credam, concilii illius patres opinionem mentemque Tertulliani, Cypriani & eorum, qui ea ætate florerent, ſequutos, qui animas martyrum ſub altaribus hærere & habitare, ibique, dum eorum mortem Deus vlciſceretur, expectare ſenſerunt: atque adeo verba illa cap. VI. apocal. ad verbum tueri ac recipere, diuum Cyprianum de lapſis, *Sub ara Dei animæ occiſorum martyrum clamant magna voce, dicentes, quo vſque domine, ſanctus & verus, non iudicas & vindicas ſanguinem noſtrum de iis, qui in terris inhabitant? & requieſcere & patientiam adhuc tenere iubentur: & quamquam poſſe aliquis exiſtimat remittendis paſſim donandiſque peccatis bonum fieri*

alta-

altaribus hæreant & habitent, atque ita CYPRIANVM, & TERTVLLIANVM ſenſiſſe, adfirmat. Probabilius autem eſt, concilium hoſce ritus alia de cauſſa interdixiſſe, quia ſuperſtitioſi erant & idololatrici, ab ethnicis in celebrandis ſolemnibus adhibiti, vti expreſſis verbis TERTVLLIANVS [i] & alii, a BARONIO [k] collecti, adfirmant. Et hæc quidem vera ratio videtur eſſe, cur concilii iſtius patres eos vetuerint, Ne videlicet chriſtiani in iſtiuſmodi ſuperſtitioſis ritibus cum gentilibus conſpirarent. Sed pergimus. Gentilium ſolemnia nota ſunt in lege ciuili ſub generali nomine *votorum*, & *celebritatis votorum*. Et, vt GOTHOFREDVS [l] ea accurate diſtinguit, comprehendebant 1. Omnes ipſorum ludos, ſiue ſpectacula publica, quæ in honorem deorum habebantur. In quibus *Maiumæ* ſpectacu-

contra iudicem velle, aut priuſquam vindicetur ipſe, alios poſſe defendere. Quibus credere videtur martyrum animas ſub aris quieſcere. Idem de bono patientiæ, *Vnde etiam clamantes martyres, & ad vindictam ſuam dolore erumpente properantes exſpectare adhuc iubentur, & temporibus conſummandis implendiſque martyribus præbere patientiam. Et quum aperuiſſet, inquit, agnus quintum ſigillum, vidi ſub ara Dei animas occiſorum propter verbum Dei & martyrium ſuum, & clamauerunt voce magna, dicentes.* Idem ad Quirinum, libro tertio, *Et quum aperuiſſet quintum ſignum, vidi ſub ara Dei animas occiſorum propter verbum Dei & martyrium ſuum.* Tertull. de reſurr. carnis cap. XXV. *Etiam in apocalypſi Ioannis ordo temporum ſternitur, quem martyrum quoque animæ ſub altari, vltionem & iudicium flagitantes, ſuſtinere didicerunt, vt prius & orbis de pateris angelorum plagas ſuas ebibat, & præſtituta illa ciuitas a decem regibus dignos exitus referat, & beſtia antichriſtus cum ſuo pſeudopropheta certamen eccleſiæ Dei inferat, atque ita diabolo in abyſſum interim relegato, primæ reſurrectionis prærogatiua de ſoliis ordinetur: dehinc & igni dato vniuerſalis reſurrectionis cenſura, de libris iudicetur.* Idem de anima capite VIII. *Sol enim corpus, ſiquidem ignis, ſed quod aquila confiteatur, neget noctua, non tamen præiudicans aquilæ: tantumdem & animæ corpus inuiſibile carni ſi forte, ſpiritui vero viſibile; ſic Ioannes in ſpiritu Dei factus animas martyrum conſpicit.* Idem aduerſus Gnoſticos, capite XI. *Sed & interim ſub altari martyrum animæ placidum quieſcunt & fiducia vltionis candidum claritatis vſurpant, donec & alii conſortium illorum gloriæ impleant. &c.*

(i) Tertull. apol. c. XXXV. Grande videlicet officium focos & toros in publicum educere, vicatim epulari &c. Cap. XLVI. Quis philoſophum ſacrificare, aut deierare, aut lucernas meridie vanas proferre compellit? Vid. de idololatr. c. XV.

(k) Baron. an. LVIII. n. LXXII. LXXIII.

(l) Gothofred. in codic. Theodoſ. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. VIII. p. 269.

lum

lum valde celebre erat, vtpote de quo titulus in codice *Theodoſiano* [m] habetur, quo id permittitur, & regulæ in eius celebratione obſeruandæ præſcribuntur ſub imperatoribus chriſtianis, donec tandem ab *Arcadio* prorſus inhiberetur. 2. Conuiuia, ſeu, vt alias vocantur, feſta conuiuia. 3. Feſtum diem kalendarum Ianuariarum. In cuius ſuperſtitioſam obſeruationem crebræ orationes inuectiuæ in antiquis ſcriptoribus occurrunt, maxime in AMBROSIO [n], ASTERIO AMASENO [o] & PRVDENTIO [p]. 4. Tertium nonarum Ianuariarum, vbi vota publica pro ſalute principis in templis ſuſcipiebantur, feſtaque pariter conuiuia & *εὐωχίαι* peragebantur. Hiſce adnumerari etiam poſſunt *βρουμάλια*, id eſt *bromialia*, in concilio *Trullano* [q] vetita: Item *neomeniæ* ſiue nouilunia, contra quæ CHRYSOSTOMVS integram habet homiliam, qua chriſtianis eorum obſeruationem diſſuadet. Vbi in impiam ſuperſtitionem, quæ tamquam paganiſmi reliquiæ in hominum mentibus adhuc penitus inſidebat, acriter [r] inuehitur. Nam ſuperſtitioſe obſeruabant dies, & auguriis erant addicti;

(m) Cod. Theodoſ. de Maiuma lib. XV. titul. VI.

(n) Ambroſ. ſerm. XVII. (ſerm. XI. tom. V. opp. p. 15. I. edit. Pariſ. MDCXLII.) Ianus homo fuit, vnius conditor ciuitatis, quæ Ianiculum nuncupatur, in cuius honorem a gentibus kalendæ ſunt Ianuariæ nuncupatæ: vnde qui kalendas Ianuarias colit, peccat, quoniam homini mortuo defert diuinitatis obſequium.

(o) Aſter. hom. IV. de feſto kalendarum. (In bibliothec. patr. max. tom. V. p. 816. 817. 818. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

(p) Prudent. contr. Symmach. lib. I. v. 237-240.

- - - - *Iano etiam celebri de menſe litatur*
Auſpiciis epuliſque ſacris, quas inueterato,
Heu miſeri, ſub honore agitant, & gaudia ducunt
Feſta kalendarum.

(q) Concil. Trullan. c. LXII. vid. ſub litt. ſeq. (c). Can. LXV. *Τὰς ἐν ταῖς* **νεομηνίαις** *ὑπό τινων πρὸ τῶν οἰκείων ἐργαστηρίων καὶ οἴκων ἀναπτομένας πυρκαϊάς, ἃς καὶ ὑπεράλλεσθαί τινες κατά τι ἔθος ἀρχαῖον ἐπιχειροῦσιν, ἀπὸ τοῦ παρόντος καταργηθῆναι προστάττομεν. Qui in* nouiluniis *a quibuſdam ante ſuas officinas & domos accenduntur, rogos, ſupra quos etiam antiqua quadam conſuetudine ſalire inepte* ● *delirare ſolent, iubemus deinceps ceſſare.*

(r) Chryſoſt. homil. XXIII. in eos, qui nouilunia obſeruant. Tom. I. p. 297. (p. 264. edit. Francof. · *παρατηροῦσιν ἡμέρας -- καὶ οἰωνίζονται, καὶ νομίζουσιν, εἰ τὴν νουμηνίαν τοῦ μηνὸς τούτου μεθ' ἡδονῆς καὶ εὐφροσύνης ἐπιτελέσωσιν, καὶ τὸν ἅπαντα τοιοῦτον ἕξειν ἐνιαυτόν -- γυναῖκες καὶ ἄνδρες φιάλας καὶ ποτήρια πληρώσαντες μετὰ πολλῆς τῆς ἀσωτίας τὸν ἄκρατον πίνουσι.*

puta-

Digitized by Google

putabantque, ſi nouilunium menſis iſtiuſmodi cum voluptate & lætitia degerent, reliquum ſe annum ſic tranſacturos. Ita viri ac feminæ hiſce diebus pocula implentes, multa cum intemperantia vinum merum hauriebant, ex hac diabolica perſuaſione, vt recte vocat, quod bona vel aduerſa fortuna reliquorum dierum a tam ominoſo eius exordio penderet. Quod diaboli ſane inuentio erat, qua omne virtutis exercitium tollere ſtudebat. Obſeruat etiam [s], quod in horum temporum celebratione lucernas in foro accendere & fores ſertis coronare conſueuerint, quam rem vna cum ſuperſtitione eorum & intemperantia, tamquam diabolicam pompam & puerilem amentiam, damnat. Ex quibus videmus, quam procliues fuerint homines ad ſequendas iſtiuſmodi conſuetudines gentilium, etiam vbi ab earum ignorantia & coactione fuerunt liberati. Et quod multo magis exiſtimandi ſint obnoxii fuiſſe tentationi conformandi ſe cum illis, in obſeruandis ipſorum ſolemnitatibus, dum terrori legum & violentis perſecutionibus ipſorum ſubiacuerunt. Immo vero ipſis AVGVSTINI temporibus pagani adeo inſolentes erant in *Africa*, vt chriſtianos feſtos ipſorum dies celebrare cogerent, qua de re patres *Africani* in concilio *Carthaginenſi* quinto [t] apud *Honorium* imperatorem conqueri neceſſe habebant, ipſumque rogare, vt auctoritate ſua hoc grauamen tolleret. *Illud etiam*, inquiunt, *petendum, vt, quoniam contra præcepta diuina conuiuia multis locis exercentur, quæ ab errore gentili attracta ſunt, ita vt nunc a paganis chriſtiani ad hæc celebranda cogantur, ex qua re temporibus chriſtianorum imperatorum perſequutio altera fieri occulte videatur, vetari talia iubeant & de ciuitatibus & poſſeſſionibus impoſita pæna prohibere.* Quam rem *Honorius* gratificari initio recuſabat, ſed re ſtudioſius deliberata eorum petitioni relinquebat locum.

(s) Chryſoſt. homil. XXIII. in eos, qui nouilunia obſeruant. tom. I. p. 300. (p. 265. ed. Frſ.) *λύχνους ἅπτειν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ στεφανώματα πλέκειν, παιδικῆς ἀνοίας ἐστίν.*

(t) Concil. Carthag. V. can. V. (Not. Apud Labbeum hæc loco citato non leguntur.)
Vid. cod. Afric. can. LX. *κἀκεῖνο ἔτι μὴν δεῖ αἰτῆσαι παρὰ τῶν χριστιανῶν βασιλέων, ἐπειδὴ παρὰ τὰ θεῖα παραγγέλματα ἐν πολλοῖς τόποις συμπόσια ἔτως ἐπιτελοῦνται, ἐκ τῆς ἐθνικῆς πλάνης προσενεχθέντα, ὡς καὶ χριστιανοὺς τοῖς Ἕλλησι λάθρα προσσυνάγεσθαι ἐν τῇ τούτων τελετῇ· ἵνα κελεύσωσι τὰ τοιαῦτα κωλυθῆναι καὶ ἐκ τῶν πόλεων καὶ ἐκ τῶν κτήσεων.*

Lex iſta adhuc exſtat in codice *Theodoſiano* [u]: *Non liceat omnino in honorem ſacrilegi ritus funeſtioribus locis exercere conuiuia, vel quidquam ſolemnitatis agitare. Epiſcopis quoque locorum, hæc ipſa prohibendi eccleſiaſticæ manus tribuimus facultatem, iudices autem XX librarum auri pœna conſtringimus, & pari forma officia eorum ſi hæc eorum fuerint diſſimulatione neglecta.* Verum hoc ſuperſtitionem non delebat penitus, ſed multi ethnici in ea perſeuerabant, & perditi quidam ac diſſoluti chriſtiani ſatis promto erant animo, ad coniungendum ſe cum gentilibus in eorum conſuetudinibus, aut certe ad imitandum eorum luxuriam & vanitatem ſub notione chriſtianarum obſeruationum. AVGVSTINVS ſtatim poſt huius legis promulgationem acerbam querelam habet de gentilium inſolentia, quando in epiſtola quadam ſua hunc in modum ſcribit [x]: „Contra recentiſſimas leges kalendis Iuniis feſto „paganorum ſacrilega ſolemnitas agitata eſt, nemine prohi-„bente, tam inſolenti auſu, vt, quod nec *Iuliani* temporibus fa-„ctum eſt, petulantiſſima turba ſaltantium in eo prorſus vico „ante fores tanſiret eccleſiæ. Quam rem illicitiſſimam atque „indigniſſimam clericis prohibere tentantibus, eccleſia lapida-„ta eſt. Deinde poſt dies ferme octo, quum leges notiſſimas „epiſcopus ordini replicaſſet, & dum ea, quæ iuſſa ſunt, velut „implere diſponunt, iterum eccleſia lapidata eſt. Poſtridie „noſtris ad imponendum perditis metum, quod videbatur, apud „acta dicere volentibus publica iura negata ſunt. Eodemque „ipſo die vt vel diuinitus terrerentur, grando lapidationibus „reddita eſt, qua tranſacta continuo tertiam lapidationem, & „poſtremo ignes eccleſiaſticis tectis atque hominibus intule-„runt, vnum ſeruorum Dei, qui oberrans occurrere potuit, „occiderunt, ceteris partim vbi potuerant, latitantibus, partim „quo potuerant, fugientibus, quum interea contruſus atque „coarctatus quodam loco ſe occultaret epiſcopus, vbi ſe ad „mortem quærentium voces audiebat ſibique increpantium, „quod eo non inuento gratis tantum perpetraſſent ſcelus. „Geſta ſunt hæc ab hora ferme decima vſque ad noctis partem „non minimam. Nemo compeſcere, nemo ſubuenire tentauit „illorum, quorum eſſe grauis poſſet auctoritas, præter vnum

(u) Cod. Theod. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. XIX.

(x) Aug. epiſt. CCII. ad Nectarium.

pere-

„ peregrinum, per quem & plurimi ſerui Dei de manibus interficere conantium liberati ſunt, & multa extorta prædantibus, „ per quem clarum factum eſt, quam facile illa vel omnino non „ fierent, vel cœpta deſiſterent, ſi ciues maximeque primates „ ea fieri perficique vetuiſſent,„. Hic AVGVSTINI locus oſtendit, quam altas harum feſtiuitatum gentilium amor radices egerit in carnalium ac profanorum chriſtianorum mentibus. In alia epiſtola ad *Aurelium* epiſcopum *Carthaginenſem* [y] lamentatur temulentiam & intemperantiam, quæ apud multos iſtiuſmodi chriſtianos in ſolemnibus conuiuiis, in honorem martyrum fieri ſolitis, & in anniuerſariis defunctorum amicorum ſuorum commemorationibus regnet: quod certe nihil aliud ſit, quam impuritatem feſtiuitatum gentilium committere ſub nomine chriſtianarum. Rogat itaque eum, vt certa methodo vtatur, qua tantæ impuritates de domo Dei [z] arceantur. Putat autem, fieri hæc non poſſe aſpero, duro vel imperioſo modo, ſed magis docendo quam iubendo, magis monendo quam minando: Sic enim agendum eſſe [a] cum multitudine peccantium; ſeueritatem autem exercendam eſſe in peccata paucorum. Grauis ſane hæc querimonia eſt, quam & aliis in locis [b] ſæpius repetit: Quæ oſtendit, quantopere ſuperſtitio & voluptas feſtorum gentilium in multorum rudium ac carnalium

(y) Aug. epiſt. LXIV. ad Aurelium. Comeſſationes & ebrietates ita conceſſæ & licitæ putantur, vt in hônorem etiam beatiſſimorum martyrum, non ſolum per dies ſolemnes, quod ipſum quis non lugendum videat, qui hæc non carnis oculis inſpicit, ſed etiam quotidie celebrentur. --- Iſtæ in cœmiteriis ebrietates & luxurioſa conuiuia, non ſolum honores martyrum a carnali & imperita plebe credi ſolent, ſed etiam ſolatia mortuorum.

(z) Ibid. Saltem de ſanctorum corporum ſepulchris, ſaltem de locis ſacramentorum, de domibus orationum tantum dedecus arceatur.

(a) Ibid. Non aſpere, quantum exiſtimo, non duriter, non modo imperioſo iſta tolluntur, magis docendo quam inbendo, magis monendo quam minando. Sic enim agendum eſt cum multitudine peccantium, ſeueritas autem exercenda eſt in peccata paucorum.

(b) Auguſtin. contr. Fauſtum lib. XX. c. XXI. Qui ſe in memoriis martyrum inebriant, quomodo a nobis approbari poſſunt, quum eos, etiam ſi in domibus ſuis id faciant, ſana doctrina condemnet? ſed aliud eſt quod docemus, aliud quod ſuſtinemus: aliud quod præcipere iubemur, aliud quod emendare præcipimur &, donec emendemus, tolerare compellimur. Alia eſt diſciplina chriſtianorum, alia luxuria vinolentorum, vel error infirmorum.

hominum mentibus, etiam poſtea, quam chriſtiani facti fuerint, inhæſerit. Et horum quidem multitudo in *Africa* tanta erat, vt, quantumuis eorum crimina excommunicationis commeruiſſent ſeueritatem, AVGVSTINVS tamen hoc remedio iſtum morbum curari poſſe non crederet. *Ambroſium* & epiſcopos *Italicos* hanc malam conſuetudinem feliciter exſtirpaſſe dicit, & eſſe ſpem, fore, vt etiam in *Africa* id fiat. Verum non longe poſt querelam inuenimus iteratam contra chriſtianos, reliquias paganæ huius ſuperſtitionis in hac obſeruandi dies feſtos materia retinentes. Nam concilium *Trullanum* [c] canonem habet hæc omnia prohibentem. *Kalendas, quæ dicuntur, & vota & brumalia quæ vocantur; &, qui in primo Martii* (alia exemplaria legunt *Maii*) *menſis die fit, conuentum ex fidelium vniuerſitate omnino tolli volumus: ſed & publicas mulierum ſaltationes multam noxam exitumque adferentes: quin etiam eas, quæ nomine eorum, qui falſo apud gentiles dii nominati ſunt, vel nomine virorum ac mulierum fiunt, ſaltationes ac myſteria more antiquo & a vita chriſtianorum alieno, amandamus & expellimus; ſtatuentes, vt nullus vir deinceps muliebri veſte induatur, vel mulier veſte viro conueniente. Sed neque comicas vel ſatyricas, vel tragicas perſonas induat; neque exſecrandi Bacchi nomen, vuam in torcularibus exprimentes inuocent; neque vinum in doliis effundentes, riſum moueant, ignorantia vel vanitate ea, quæ ab inſaniæ impoſtura procedunt, exercentes.*

Aug. de ciuitate Dei lib. VIII. c. XXVII. Quicumque epulas ſuas eo (ad martyrum loca) deferunt, quod quidem a chriſtianis melioribus non fit, & in plerisque terrarum nulla talis eſt conſuetudo: tamen quicumque id faciunt, quas cum appoſuerint, orant & auferunt, vt veſcantur, vel ex eis etiam indigentibus largiantur, ſanctificari ibi eas volunt per merita martyrum in nomine domini martyrum.

(c) Concil. Trullan. c. LXII. *Τὰς οὕτω λεγομένας καλάνδας, καὶ τὰ λεγόμενα βότα, καὶ τὰ καλούμενα βρουμάλια, καὶ τὴν ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Μαρτίου μηνὸς ἡμέρᾳ τελουμένην πανήγυριν, καθάπαξ ἐκ τῆς τῶν πιστῶν πολιτείας περιαιρεθῆναι βουλόμεθα· ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς τῶν γυναίων δημοσίας ὀρχήσεις, πολλὴν λύμην καὶ βλάβην ἐμποιεῖν δυναμένας· ἔτι μὴν καὶ τὰς ὀνόματι τῶν παρ᾽ Ἕλλησι ψευδῶς ὀνομασθέντων Θεῶν, ἢ ἐξ ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν γενομένας ὀρχήσεις καὶ τελετὰς κατά τι ἔθος παλαιὸν καὶ ἀλλότριον τοῦ τῶν χριστιανῶν βίου ἀποπεμπόμεθα, ὁρίζοντες μηδένα ἄνδρα γυναικείαν στολὴν ἐνδιδύσκεσθαι, ἢ γυναῖκα τοῖς ἀνδράσιν ἁρμόδιον· ἀλλὰ μήτε προσωπεῖα κωμικά, ἢ σατυρικά, ἢ τραγικὰ ὑποδύεσθαι· μήτε τὸ τοῦ βδελυκτοῦ Διονύσου ὄνομα τὴν σταφυλὴν ἀποθλίβοντας ἐν τοῖς ληνοῖς ἐπιβοᾷν· μηδὲ τὸν οἶνον ἐν τοῖς πίθοις ἐπιχέοντας ἀγνοίας τρόπῳ ἢ ματαιότητι τὰ τῆς μανιώδους πλάνης ἐνεργοῦντας.*

Kalen-

Kalendæ hoc loco ſignificant primum diem Ianuarii. Vocabulum *βότα*, quod in *Græco* eſt, a BALZAMONE aliiſque eum ſequentibus explicatur per feſtum in honorem *Panis* agitari ſolitum, quia *τὰ βόῖὰ ἀπὸ τῶν βοτῶν*, id eſt *ἀπὸ τῶν προβάτων*, deducunt. GOTHOFREDVS [*d*] autem & SVICERVS [*e*] aptius id reddunt *vota*, quia hoc *Latinum* vocabulum tantummodo in *Græcum* commutatum eſt, denotatque ſolemnem pro ſalute imperatoris votorum nuncupationem, tertio a kalendis Ianuariis die a gentilibus fieri ſolitam. Per *brumalia* BALSAMON intelligit feſta *Bacchi*: At melius ex TERTVLLIANO nomen iſtud explicari poteſt, qui inter alia ſolemnia, ad quæ obſeruanda quoſdam chriſtianos procliues eſſe queritur, *brumas* ſiue *brumalia* refert, & iſtiuſmodi chriſtianos reprehendit, quod non eam fidem in religionem ſuam demonſtrent, quam pagani in ſuam. *Saturnalia*, inquit [*f*], *& ianuariæ & brumæ, & matronales frequentantur, munera commeant, ſtrenæ conſonant, luſus conuiuia conſtrepunt: O melior fides nationum in ſuam ſectam: Quæ nullam ſolemnitatem chriſtianorum ſibi vindicat, non dominicum diem, non pentecoſten. Etiamſi noſſent, non communicaſſent, timerent enim, ne chriſtiani viderentur.*

(*d*) Gothofred. in codic. Theodoſ. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. VIII. p. 270. Balſamo iocularitor lapſus eſt, qui *τὰ βόῖὰ ἀπὸ τῶν βοτῶν*, id eſt, *ἀπὸ τῶν προβάτων*, deduxit, & feſtum id in Panis honorem agitari ſolitum prodidit.

(*e*) Suicer. theſaur. eccleſ. tom. I. p. 706. *Βόῖὰ* apud recentiores Græcos, *vota* & *votorum dies* Latinis appellantur, qui annum inchoant, ob ſolemnem pro ſalute principis votorum nuncupationem. Et quidem *κυρίως* tertius poſt kalendas Ianuarii dies appellatione *votorum* intelligitur, vt & in lege CCXXXIII de verborum ſignificatione, & apud Dionem lib. LVIII. licet ipſis etiam kalendis ſuſcepta pro principe vota, vt illo ipſo loco ſcripſit &c. Retinuere chriſtiani principes *votorum* & morem & appellationem, vt apparet ex titulo codicis de oblatione votorum: & ex canone LXII. concilii in Trullo: Τὰς ἄνω κ. τ. λ. (vid. ſub anteced. litt. [c]). Balſamon ad hunc canonem p. 436. de vocis *βόῖὰ* origine ſuauiter philoſophatur, dum illud Græcis ſuis vindicat, vultque eſſe illud nomen ei feſto inditum *ἀπὸ τῶν βοτῶν, ἤγουν προβάτων*, quod in honorem Panis, paſtorum dei, ſit inſtitutum; A Balſamone etiam ſeductus cl. Meurſius in gloſſario ſuo ſcribit, *Βόῖὰ* eſſe *feſtum quoddam in honorem Panis* inſtitutum. At *βόῖὰ* ſunt heic *vota*, vt recte interpres vertit, & Caſaubonus in Spartianum docet. Vide Reineſii var. lect. lib. II. c. IV.

(*f*) Tertull. de idololatr. c. XIV. It. c. X. Etiam ſtrenæ captandæ, & Septimontium & *Brumæ* &c.

Nos

Nos ne ethnici pronuntiemur, non veremur. Vbi per *brumas* viri docti [*g*] intelligunt non feſta *Bacchi*, ſed feſta ſolſtitii brumalis ſiue hiemalis, ex quibus coniectabant, an reliqua hiems fauſta eis futura eſſet, nec ne. Hæc ſuperſtitio, vtpote ex antiquo paganiſmo reſidua, in multorum chriſtianorum mentibus defixa hæſit ad tempus vſque concilii *Trullani* an. DCXCII. Quæ cauſſa erat, quamobrem hoc concilium conſuetudinem iſtam, cum multis aliis iſtiuſmodi obſeruationibus & cærimoniis, vetaret ſub pœna excommunicationis; qua, vti vidimus, talia crimina plectebantur, niſi multitudo peccantium (vt AVGVSTINVS dicit) impediret, quo minus eccleſiaſticæ diſciplinæ ſeueritas eis adhiberi poſſet.

§. XVIII.

De idololatria in cultu angelorum, ſanctorum, martyrum, imaginum &c. commiſſa.

NVLLAM hoc loco mentionem facimus idololatriæ, quæ in cultu angelorum, ſanctorum & martyrum, *Mariæ* virginis, imaginum, & euchariſtiæ committi poterat, quia de ea fuſius edifferendi in diuerſis huius operis partibus [*] habuimus occaſionem. Satis itaque fuerit, heic tantum obſeruaſſe in genere, quod nulli, niſi manifeſti hæretici, antiquis temporibus huiuſmodi idololatriæ incuſati fuerint. e. g. *Angelici* propter cultum angelorum, *Simoniaci* & *Carpocratiani* propter cultum imaginum, & *Collyridiani* propter cultum *Mariæ* virginis: Qui quum profeſſi eſſent hæretici, dubium non eſt, quin cenſuræ eccleſiaſticæ illis fuerint inflictæ, & omnibus eis adhærentibus, vel ad eorum caſtra tranſeuntibus; quod heic ad explanandum

(*g*) Vid. Iun. in loc.
Hoſpinian. de feſtis ethnicorum c. XXVIII. p. 127. (pag. 224. b. edit. Genev.) Brumalia] Bruma a breuitate dierum dicta Pompeio auctore, quaſi βραχύμερον, tempus illud eſt, quum breuiores ſunt dies. Et vt ex Florentino Principe Paulus Marſus in commentariis ad lib. I. Ouidii Faſtorum, & Merula in comment. in Elegiam XII. lib. III. Triſtium eiuſdem, indicat, ab octauo kalendarum Decembrium vſque ad nonum kalendarum Ian. celebrabantur feſta Brumalia. De hoc feſto Cælius lib. XV. cap. XXIV. ex Græcorum collectaneis rei ruſticæ hæc adnotat: *Democritus & Apuleius talem exſpectari hiemem aiunt oportere, cuiuſmodi fuerit dies feſtus, quem Brumam vocant Romani: eſt autem quarta & viceſima Dii menſis, qui eſt Nouember.*
(*) Vid. lib. VIII. c. VIII. §. VIII. ſeqq. vol. III. pag. 309. ſeqq. Lib. XIII. c. III. vol. V. pag. 68. ſeq.

con-

confirmandumque diſciplinæ eccleſiaſticæ exercitium obſeruaſſe ſufficit.

§. XIX.

De fautoribus & adiutoribus idololatriæ.

Vnvm adhuc de praxi idololatriæ notandum eſt, Quod fautores & adiutores idololatriæ eiuſdem criminis rei habiti fuerint cum ipſis idololatris, vtpote peccati eorum ſe reddentes participes. Si quis dominus ſeruum mitteret ad ſacrificandum loco ſuo, actio quidem ſerui erat, culpa autem in dominum redundabat, tamquam præcipuum eius rei auctorem; quemadmodum ſupra vidimus in negotio *libellaticorum*, qui ſeruos ſuos pro ſe mittebant ſacrificatum. Si quis iudex, qui ex officio exſtirpare idololatriam debebat, legibus auctoritatem poteſtatemque ei id faciendi impertientibus, vel publice hoc officium negligeret, vel ſecreto in idololatrarum praxi conniueret, eiuſdem criminis ex participatione reus habebatur. Ita magiſtratus certæ cuiuſdam ciuitatis tamquam reos hoc crimine accuſat Avgvstinvs [h], quod quum leges auctoritatem eis dediſſent omnes idololatriæ reliquias exſtirpandi, in illis ad effectum dandis negligentes & remiſſos ſeſe præbuerint. Quum tamen ipſæ leges [i], ad quas reſpicit, viginti librarum auri pœna iudices, & officia eorum multari iubeant, ſi eorum diſſimulatione vis legis, conuiuia & ſolemnitates gentilium celebrari prohibentis, fraudulenter fuerit infracta. Ita antequam idololatria imperialibus legibus eſſet prohibita, dum fulcientibus & ſuſtinentibus imperatoribus ethnicis triumpharet, chriſtiani non tantum ab ipſo ſacrificandi actu abſtinere debebant, ſed nec auctoritatem ſuam ſacrificiis accommodare; nec victimas vendere; nec curas templorum delegare, nec vectigalia eorum procurare, nec publicos ludos & ſpectacula de propriis aut de publicis ſumtibus edere, multo minus edendis præſidere; nec vllum de ſolemnibus eorum verbis & formulis, cultui idolorum peculiaribus & propriis, pronuntiare vel edicere, nec

(h) Auguſt. epiſt. CCII. ad Nectarium. [illegible] b litt. antec. (x) in textu pag. 226.
(i) Cod. Theod. lib. XVI. tit. X. de pag[illegible] leg. XIX. Iudices autem viginti librarum auri pœna conſtringimus & pari forma officia eorum, ſi hæc eorum fuerint diſſimulatione neglecta.

per

per deorum nomina iurare eis licebat. Quæ omnia TERTVLLIANVS notat & loco quodam [k] congerit; hanc reddens rationem, cur chriſtianus ſub imperatoribus ethnicis munus iudicis in ſe recipere tuto non poſſit; quia iſta functio adactura ipſum ſit idololatriam vel auctoritate ſua vel alia quadam ratione adiuuare, quod facere nequeat ſaluo officio chriſtiano ſaluiſque religionis ſuæ legibus, quippe quæ idololatriam apud alios prouehere non permittant. Et hanc ob cauſſam patres concilii *Illiberritani* [l] canonem fecerunt, ſub pœna ſeparationis ab eccleſiæ communione per quinquennium prohibentem, ne, quum rationes ſuas ab adminiſtratoribus rei familiaris acciperent poſſeſſores, quidquid ad idolum datum eſſet, acceptum referrent. Et alio canone [m] omnes dominos iubent admoneri, vt quantum poſſint prohibeant, ne ſerui ſui idola in domibus ſuis retineant. Si vero perſequutionis temporibus vim metuant ſeruorum, hoc eſt, timeant, ne ab illis deferantur & prodantur, vt ſaltem ſe ipſos puros conſeruent, alioquin futurum, vt ab eccleſia eiiciantur. Pacis temporibus poteſtatem ſuam paullo vlterius extendere debebant. Nam per regulam concilii *Arelatenſis* ſecundi [n] poſt leges imperiales, ad prohibendam & exſtirpandam idololatriam datas, quilibet presbyter in territorio ſuo omnes infideles deferre iubetur, qui adhuc faculas idolis accendant, aut arbores, fontes vel ſaxa venerentur. Et ſi hoc facere neglexerit, ipſe ſacrilegii reus habendus dicitur: Dominus autem loci iſtius, qui admonitus

(k) Tertull. de idololatr. c. XVII. Neque ſacrificet, neque ſacrificiis auctoritatem ſuam accommodet, non hoſtias locet, non curas templorum deleget, non vectigalia eorum procuret, non ſpectacula edat de ſuo aut de publico, aut edendis præſit: Nihil ſolemne pronuntiet vel edicet, nec iuret quidem.

(l) Concil. Illiberrit. c. XL. Prohiberi placuit, vt, quum rationes ſuas accipiunt poſſeſſores, quidquid ad idolum datum fuerit, acceptum non referant; & poſt interdictum fecerint, per quinquennii ſpatia temporum a communione eſſe arcendos.

(m) Ibid. c. XLI. Admoneri placuit fideles, vt in quantum poſſint, prohibeant, ne idola in domibus ſuis habeant: Si vero vim metuunt ſeruorum, vel ſe ipſos puros conſeruent; [illegible]n fecerint, alieni ab eccleſia habeantur.

(n) Concil. Arelat. II. c. XXIII. Si in alicuius presbyteri territorio infideles aut faculas accenderint, aut arbores, fontes vel ſaxa venerentur: ſi hæc eruere neglexerit, ſacrilegii ſe eſſe reum cognoſcat. Dominus autem vel ordinator rei ipſius, ſi admonitus emendare noluerit, communione priuetur.

erro-

errorem emendare recuſauerit, communione iubetur priuari. Alius concilii *Illiberritani* canon [o] viris ac feminis interdicit, veſtimenta ſua ad ornandam ſæculariter pompam commodare ethnicis, non obedientibus trium annorum denuntians ſeparationem. Vbi per pompam ſæculariter ornandam rationi maxime conſentaneum eſt intelligere idololatricas gentilium cærimonias in publicis eorum ſolemnitatibus. Vnum autem eſt, quod patres *Illiberritani* hac in re maxime cautum volunt. Fieri nimirum facile poterat, vt nonnulli bene animati chriſtiani, ex inconſiderato aduerſus idololatriam zelo, in contrarium currerent, ſui eſſe officii exiſtimantes, deſtruere idola & vbicumque reperta frangere: ad quem errorem corrigendum aliud decretum [p] facere neceſſe habebant, quo hanc importunam agendi rationem prohiberent, ſtatuerentque, vt ſi quis in iſto facto occiſus eſſet, in numerum martyrum ne reciperetur: quoniam hoc in euangelio non ſit ſcriptum, neque inueniatur ab apoſtolis vmquam factum. Hæc concilii illius obſeruatio de praxi apoſtolorum omnino iuſta eſſe videtur. Quantocumque enim zelo contra idololatriam arderent, numquam tamen eos tumultuoſe templa gentilium ad demolienda idola ingreſſos, ſed prorſus contrarii characteris teſtimonium ab ipſis gentilibus eis datum eſſe legimus. Cuius illuſtre exemplum habemus in apologia, quam pro *Paulo* eiuſque ſociis fecit ſcriba *Epheſius*, quum a *Demetrio* aurifabro & reliquis artificibus, templa argentea *Dianæ* facientibus, accuſarentur, tamquam qui iſtius deæ templo & cælitus delapſæ imagini vim intuliſſent: *Adduxiſtis*, inquit, *homines iſtos neque ſacrilegos, neque in veſtram deam maledicos*. Act. XIX, 37.

EQVIDEM non longe ante *Eulalia* martyr tale quid in *Hiſpania* auſa fuerat: concilium autem actionem illius, ſingulari forte ſpiritus impulſu factam, in exemplum capi nolebat; quia minus neceſſaria gentilium prouocatio erat & eccleſiæ

(o) Concil. Eliber. c. LVII. Matronæ vel eorum mariti veſtimenta ſua ad ornandam ſæculariter pompam non dent. Et ſi fecerint, triennii tempore abſtineant.

(p) Ibid. c. XL. Si quis idola fregerit & ibidem fuerit occiſus; quoniam in euangelio non eſt ſcriptum neque inuenitur ab apoſtolis vmquam factum; placuit in numerum eum non recipi martyrum.

noxia, ſine vlla conceſſione ſcripturæ; quæ homines iubet *CHRISTVM* confiteri, ad id faciendum vocatos, non imprudenti zelo inimicos prouocare, ſi nulla id faciendi ſit idonea ratio. Et hoc eſt, quod iam ſuperioribus temporibus plebem ſuam & voce & ſcripto docuerat CYPRIANVS, vti ex epiſtola quadam ipſius apparet, in qua hunc in modum ſcribit [q]: *Vos, fratres cariſſimi, pro diſciplina, quam de mandatis dominicis a me ſemper accepiſtis, & ſecundum quod me tractante ſæpiſſime didiciſtis, quietem & tranquillitatem tenete: ne quiſquam veſtrum aliquem tumultum de fratribus moueat, aut vltro ſe gentilibus offerat: apprehenſus enim & traditus loqui debet; ſiquidem in nobis dominus poſitus in illa hora loquatur: qui nos confiteri magis voluit, quam temere profiteri.* Sic veteres in hoc negotio idololatriæ, quæ magna iſtius ætatis noxa erat, diſciplinam ſuam recta quaſi lance librabant, inter duo extrema medium tenentes; non concedentes, vt quis vitioſo quodam modo ad eam ſe accommodaret; nec approbantes, ſi quis ex immoderato zelo ei ſe opponeret. Et ſi TERTVLLIANVS in priori caſu rem paullo longius extendit, quando, exempli cauſſa, idololatriæ ſpeciem eſſe eamque redolere ſtatuit, ſi quis præceptor nomina deorum diſcipulos ſuos doceat, vel chriſtianus arma portet, vel tempore perſecutionis fugiat; facile eſt ſingularium iſtarum opinionum reddere rationem, quum pateat, qua ex ſchola prouenerint, & quod non a ſpiritu *CHRISTI* ſed a ſpiritu *Montani* dictatæ fuerint. Ad cuiuſmodi aſſertiones idonea reſponſio eſt, quod nulla eiuſmodi dogmata in purioribus ſcriptoribus, nec vllas tales regulas in diſciplina eccleſiaſtica, nec vllam iſtiuſmodi inuectam in eccleſiam Dei conſuetudinem inueniamus.

NOS tanto ſtudioſiores fuimus in exponenda veterum ſententia de diuerſis hiſce quæſtionibus, tum quia vtiles ſunt ad explanandam eccleſiæ diſciplinam, tum quia vſum habere poſſunt, ad alios caſus applicatæ. Accedit, quod hoc argumentum de idololatria ab hodiernis ſcriptoribus hoc modo tractatum non adeo facile inuenias.

(q) Cypr. epiſt LXXXI. al. LXXXIII. p. 239. (p. 334. edit. Fell. Amſtelod.)

LIBRI

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT QVINTVM

DE CVRIOSARVM ET VETITARVM ARTIVM EXERCITIO, HOC EST, DE DIVINATIONE, MAGIA ET INCANTAMENTO: ET DE LEGIBVS ECCLESIAE AD PVNIENDVM EAS PROMVLGATIS.

§. I.

De diuerſis diuinationis ſpeciebus. Speciatim de aſtrologia.

ALIVD grande crimen in religionem erat exercitium curioſarum ac vetitarum artium, quæ fere innumerabiles ſunt, ab ingenti ac varia hominum in ſuperſtitionem propenſione. Nos illas ſummatim recenſebimus ſub tribus generalibus nominibus *diuinationis*, *magiæ* & *incantamenti*. *Diuinatio* omnes artes ac vias comprehendit reuelandi ſecreta & prænuntiandi futura, quæ ex nullis naturæ legibus ſciri poſſunt; *Magia*, omnes artes noxiarum operationum per occulta & incognita media, quæ vulgo *Sorcery*, & *Latinis veneficium* ac *maleficium* vocatur. *Incantamentum* præcipue refertur ad peritiam & poteſtatem faciendi aliquid boni, vt curandi morbos per certa verba, ſigna & amuleta, quæ res illud rudioribus ac ſuperſtitioſis hominibus acceptius reddidit, quia ſpeciem vtilitatis & beneficii pro genere humano præ ſe fert. Inter diuerſas *diuinationis* ſpecies notiſſima & maxime infamis erat *aſtrologia*, ſiue ars manifeſtandi ſecreta ex poſitu & motu ſtellarum. Qui hanc artem profitebantur, communiter vocabantur, *mathematici*; quo nomine in vtroque codice [*a*] damnantur. Neque ſub chriſtianis ſolum imperatoribus, ſed ſub veteribus etiam *Romanis* infames fuerunt. Exſtat enim in codice *Iuſtinianeo* [*b*] lex *Diocletiani*, quæ artem geometriæ tamquam vtilem ſcientiam admittit, artem autem mathematicam damnabilem atque interdictam pronuntiat. Et imperante *Tiberio* ſenatusconſulta

(*a*) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVI. tot. de maleficis & mathematicis. pag. 113 - 136.

(*b*) Cod. Iuſtin. lib. IX. tit. XXXVIII. de malefic. & mathematic. leg. II. Artem geometriæ diſcere atque exercere publice intereſt. Ars autem mathematica damnabilis eſt atque interdicta omnino.

de mathematicis magiſque *Italia* pellendis facta eſſe, auctor eſt TACITVS [*c*]: Sed idem ille obſeruat [*d*], eſſe eos genus hominum, quod vetitum ſemper ſit & retentum. Licet enim infidi & fallaces fuerint potentibus, hos tamen ad conſulendum illos data occaſione ſemper propendiſſe. Expulſio eorum ex *Italia* etiam SVETONIO obſeruatur, vt bis facta [*e*], ſub *Tiberio* & *Vitellio*. Vnde TERTVLLIANVS non minus acute arguteque quam eleganter chriſtianis quibuſdam, qui ipſi in huius malæ artis profeſſione tolerari poſtulabant, reſpondet: *Vrbe* [*f*] *& Italia interdicitur mathematicis, ſicut cælum & angelis eorum, eadem pœna eſt exſilii diſcipulis & magiſtris.* Quando igitur leges imperatorum, tam chriſtianorum quam gentilium ita ſeueræ in eos erant, æquum omnino erat, vt leges eccleſiæ non minus ſeueræ eſſent, quia genus quoddam idololatrarum erant, ſuæque artis originem malorum angelorum inuentioni debebant. Quam ob cauſſam *conſtitutiones* ſic dictæ *apoſtolicæ* [*g*] aſtrologos inter eos referunt, quos reiici a baptiſmo oporteat, niſi profeſſioni ſuæ renuntiare velint. Concilium *Toletanum* primum [*h*] *Priſcillianiſtis* propter hanc praxin anathema infligit. Sciendum enim eſt, *Priſcillianiſtas* omnia fato & neceſſario aſtrorum influxui adſcripſiſſe, quemadmodum AVGVSTI-

(*c*) Tacit. annal. lib. II. c. XXXII. Facta & de mathemathicis magiſque Italia pellendis ſenatus conſulta; quorum e numero Pituanius ſaxo deiectus eſt.

(*d*) Id. in hiſtor. lib. I. c. XXII. Mathematici, genus hominum potentibus infidum, ſperantibus fallax, quod in ciuitate noſtra & vetabitur ſemper & retinebitur.

(*e*) Sueton. vit. Tiber. c. XXXVI. *Expulit & mathematicos*: ſed deprecantibus, ac ſe artem deſituros promittentibus, veniam dedit. Id. vit. Vitell. c. XIV. Nullis infenſior quam vernaculis & *mathematicis*, vt quiſque deferretur, inauditum capite puniebat: exacerbatus, quod poſt edictum ſuum, *quo iubebat, intra kalend. Octobris vrbe Italiaque mathematici excederent*, ſtatim libellus eſt propoſitus, & Chaldæos dicere &c.

(*f*) Tertull. de idol. c. IX.

(*g*) Conſtitut. lib. VIII. c. XXXII. *μάγος, ἐπαοιδὸς,* ἀστρολόγος, *μάντις, θηρεπῳδὸς -- παυσάμενος προσδεχέσθωσαν, μὴ πειθόμενοι δὲ ἀποβαλλέσθωσαν. Magus, incantator*, aſtrologus, *vates, captator carminum magicorum -- quum deſierint, admittantur, ſi non parcant, reiiciantur.*

(*h*) Concil. Tolet. I. in regula fidei contra Priſcillianiſtas. Si quis aſtrologiæ vel matheſi exiſtimat eſſe credendum, anathema ſit.

NVS

NVS [*i*] fidem nobis facit, *Adſtruunt*, inquiens, *fatalibus ſtellis homines colligatos, ipſumque corpus noſtrum ſecundum duodecim ſigna cæli eſſe compoſitum, ſicut hi, qui vulgo mathematici appellantur, conſtituentes in capite arietem, taurum in ceruice, geminos in humeris, cancrum in pectore, & cetera nominatim ſigna percurrentes, ad plantas vſque perueniunt, quas piſcibus tribuunt, quod vltimum ſignum ab aſtrologis nuncupatur.* LEO [*k*] in epiſtola quadam ſua eadem de illis narrat: *Fatalibus ſtellis*, inquiens, *& animas hominum & corpora opinantur adſtringi: per quam amentiam neceſſe eſt, vt homines paganorum erroribus implicati & fauentia ſibi, vt putant, ſidera colere, & aduerſantia ſtudeant mitigare. Verum iſta ſectantibus nullus in eccleſia catholica locus eſt: Quoniam qui ſe talibus perſuaſionibus dedit, a Chriſti corpore totus abſceſſit.* SOZOMENVS [*l*] *Euſebium Emiſſenum* narrat accuſatum fuiſſe, quod hanc artem excoleret, eamque ob cauſſam relicto epiſcopatu fugam arripuiſſe. Alio quidem nomine eam appellat, vocans *aſtronomiam apotelesmaticam:* ſed hoc nomen rem eamdem [*m*] ſignificat: duæ enim partes erant aſtronomiæ, vna docens naturam & curſum ſtellarum; quæ ars licita erat: & altera occultos effectus & poteſtates earum in oppoſitione & coniunctione &c. qui effectus *apoteleſmata* & ars ipſa *apoteleſmatica*, & qui eam tractabant, *apoteleſmatici* olim vocabantur, vt poſtea *mathematici* & *Chaldæi*. Sunt [*n*], qui hæc apoteleſmata paruas figuras & imagines cereas fuiſſe putant, arte magica ita, vt influentiæ ſtellarum eſſent capaces, factas & in di-

(*i*) Auguſtin. de hæreſ. c. LXX.

(*k*) Leo epiſt. XCI. al. XCIII. ad Turibium cap. XI.

(*l*) Sozomen. lib. III. c. VI. *διεβάλλετο ἀσκεῖσθαι τῆς ἀστρονομίας, ὃ μέρος ἀποτελεσματικὸν καλοῦσι, φυγὰς ἦλθεν εἰς Λαοδίκειαν.*

(*m*) Iuſtin. reſponſ. ad orthodox. XXIV. de *τελέσμασι* Apollonii loquitur: *Εἰ θεός ἐστιν δημιουργὸς καὶ δεσπότης τῆς κτίσεως, πῶς τὰ Ἀπολλωνίου τελέσματα ἐν τοῖς μέρεσι τῆς κτίσεως δύνανται; Si Deus conditor eſt & dominus creaturæ, quomodo* Apollonii effectus *in partibus creaturæ potentes ſunt?*

(*n*) Vid. Selden. de diis Syris. ſyntagma I. c. II. p. 116. (NB. In edit. Lugdun. Batav. MDCXXIX. 8uo integum cap. II. ſemel atque iterum perlegi, non inveni autem, imagines iſtas fuiſſe *cereas*.)
Spencer. de Vrim & Thummim lib. III. c. III. ſect. X. p. 369. (p. 309. edit. Lipſ. MDCCV. 4to.) Minus igitur a vero diſtare credimus eorum ſententiam, qui imagines haſce futurorum conſcias ab antiquiſſimæ memoriæ populis, Chaldæis, Syris, Aegyptiis, inuentas aut vſitatas adſerunt. Maimonides enim imagines iſtas oracula fundentes, apud nominis antiquiſſimi

Digitized by Google

vinatione adhibitas. Vt adeo ars apoteleſmatica eadem omnino fuerit ac aſtrologia iudiciaria. Et propterea *Euſebius Emiſſenus* ob huius, tamquam illicitæ & chriſtianum epiſcopum minime decentis, artis exercitium damnatus eſt. Nam ex iis, quæ de ea dicta ſunt, planum eſt, omnem iſtiuſmodi ſpeciem diuinationis habitam eſſe pro idololatria & paganiſmo, vt quæ originem ſuam malis ſpiritibus debeat, & abſolutum fatum ac neceſſitatem in humanas actiones introducat, atque ita hominis voluntati omnem libertatem adimat, faciatque Deum auctorem peccati: Quæ blaſphemiæ huic arti communiter imputantur a veteribus, AVGVSTINO [o], LACTANTIO [p], TERTVLLIANO [q]

gentes, Zabios aut Chaldæos, fidem & pretium inueniſſe refert: *Erexerunt ſtellis imagines, ſoli quidem aureas, lunæ vero argenteas. — Deinde ſacella ædificauerunt, imagineſque in illis collocauerunt, arbitrantes ſtellarum vires influere in illas imagines, eaſque intelligendi virtutem habere, hominibus prophetiæ donum largiri, ac denique, quæ ipſis vtilia & ſalutaria ſunt, indicare.*

(o) Auguſtin. de ciuit. Dei lib. V. c. I. Illi qui poſitionem ſtellarum, quodammodo decernentium qualis quiſque ſit, & quid ei proueniat boni, quidue mali accidat, ex Dei voluntate ſuſpendunt, ſi eaſdem ſtellas putant habere hanc poteſtatem traditam ſibi a ſumma illius poteſtate, vt volentes iſta decernant, magnam cælo faciunt iniuriam; in cuius velut clariſſimo ſenatu ac ſplendidiſſima curia opinantur ſcelera facienda decerni: qualia ſi aliqua terrena ciuitas decreuiſſet, genere humano decernente fuerat euertenda.
Id. de doctrin. chriſtian. lib. II. c. XXI. Neque illi ab hoc genere pernicioſæ ſuperſtitionis ſegregandi ſunt, qui genethliaci propter natalium dierum conſiderationes, nunc autem vulgo mathematici vocantur. Nam & ipſi quamvis veram ſtellarum poſitionem, quum quiſque naſcitur, conſectentur & aliquando etiam perueſtigent, tamen quod inde conantur vel actiones noſtras vel actionum euenta prædicare, nimis errant & vendunt imperitis hominibus miſerabilem ſeruitutem. &c.

(p) Lactant. lib. II. c. XV. Eorum (dæmonum) innenta ſunt aſtrologia, & aruſpicina, & auguratio, & ipſa, quæ dicuntur, oracula, & necromantia & ars magica &c.

(q) Tertull. de idololatr. c. IX. Animaduertimus inter artes etiam profeſſiones quaſdam obnoxias idololatriæ. De *aſtrologis* ne loquendum quidem eſt. Sed quoniam quidam iſtis diebus prouocauit defendens ſibi perſeuerantiam profeſſionis iſtius, paucis vtar. Non allego, quod idola honorat, quorum nomina cælo inſcripſit, quibus omnem Dei poteſtatem addit: quod propterea homines non putant Deum requirendum, præſumentes ſtellarum nos immutabili arbitrio agi. Vnum propono, angelos eſſe illos deſertores Dei, amatores feminarum, proditores etiam huius curioſitatis, propterea quoque damnatos a Deo. &c.

EVSE-

EVSEBIO [r], ORIGENE & BARDESANE SYRO, qui peculiares diſſertationes contra eam ſcripſit, memoratas EVSEBIO, qui earum epitomen exhibet. Ex AVGVSTINO præterea licebit notare, hoſce aſtrologos ſiue haruſpices nonnumquam *genethliacos* [s] vocatos eſſe, propter natalium dierum conſiderationes beneficio ſchematum & horoſcoparum, vt vocabant, inſtitutas, vt cognoſcerent, quæ ſtellarum poſitio puncto illo temporis fuerit, quo quiſque natus eſſet, & hinc prænuntiarent, quæ ipſis per vitam bona malaue obuentura forent, ex coniunctione ſtellarum, ſub qua nati eſſent. Et quum horum nonnulli vitam ac mortem principum accurate determinare ſibi ſumerent, quod publicæ quieti & imperio pernicioſum eſſe credebatur: ideo ſeueræ leges imperii ſub ipſis ethnicis imperatoribus aduerſus iſtud genus hominum latæ ſunt, vti ex antiquis iureconſultis VLPIANO & PAVLO demonſtrat GOTHOFREDVS [t]. Et hæc alia ratio erat, cur eccleſia ſeueriſſima cenſura in eos vtendum ſtatueret, vtpote exiſtimans, illud quod leges ethnicæ tamquam crimen capitale punirent, in chriſtianæ eccleſiæ diſciplina inultum impunitumque non eſſe dimittendum. Hoc crimen eſt, quod *Aquilam* ab eccleſia pepulit. EPIPHANIVS enim [u] cum olim chriſtianam religionem amplexum eſſe dicit; quum vero mathematicorum artibus nimium tribueret, ac reprehenſus ſeſe emendare nollet, ab eccleſia eiectum eſſe; quo facto ad iudæos eum tranſiiſſe, totumque ſe litteris *Hebraicis* dediſſe, iiſque egregie penitiuſque perceptis ad interpretanda biblia ſe contuliſſe, & quædam ſcripturæ loca de aduentu *CHRISTI* deprauaſſe. Inſigne exemplum aſtrologi AVGVSTINVS [x] nobis ſuppeditat, qui quum

(r) Euſeb. de præparat. euangel. lib. VI. c. X. & XI. tot.

(s) Auguſtin. de doctrin. chriſtian. lib. II. c. XXI. cit. ſub litt. antec. (o).

(t) Gothofred. in cod. Theodoſ. lib. IX. tit. XVI. de malefic. & mathematic. leg. II. p. 116. §. Porro. Sane Vlpianus quoque apud *auctorem collationis legum Moſaicarum*, eos qui de principis ſalute conſuluiſſent, capite punitos, vel qua alia grauiore pœna adfectos ſcribit. Sed & Paulus 5. *ſentent. tit. 21.* Aruſpices & ceteros, qui de ſalute principis & ſumma reip. reſponderint, vna cum eo, qui conſuluerint, capite puniri.

(u) Epiphan. de menſur. & ponder. §. XV. tot. tom. II. p. 171. Vid. infr. cap. VI. ſub litt. (a).

(x) Auguſtin. de mathematico. ad calcem tractatus in pſalm. LXI. (tom. VIII.

pro-

propter crimina ſua eccleſia eſſet eiectus, poſtea velut pœnitens eiuſque miniſterio abſolutus & in eccleſiam receptus fuit. Summa criminum eius hæc erat: Fatalem ſtellarum influentiam docuerat, dicens, quod adulterium non faceret voluntas propria, ſed *Venus:* & homicidium non faceret voluntas propria, ſed *Mars*, & iuſtum non faceret Deus, ſed *Iupiter*, ſidus ſic dictum cæleſte. Et hoc modo multis chriſtianis nummos abſtulerat; tandem vero conuerſus, edita confeſſione actaque pœnitentia in eccleſiam rurſus admittebatur, ad communionem laicam, denegata ei in perpetuum dignitate clericali. Ex quo vno exemplo de criminis magnitudine & ratione agendi, quam eccleſia contra iſtiuſmodi ſontes iniit, ſatis poſſumus iudicare.

§. II.
De augurio.

ALIVD diuinationis genus erat, quod vocabatur augurium. Quod diuerſis modis fiebat. Interdum per diuerſorum ſignorum & indiciorum in inteſtinis ſacrificiorum obſeruationem, quod *haruſpicium* & *aruſpicina* dicebatur. Interdum per obſeruationes, ex motu, volatu vel cantu auium factas, quod *augurium* appellabatur ſenſu ſtrictiſſimo. Interdum per obſervationes ex voce vel etiam ſternutatione hominum captatas, quod *omen* nominabatur, & res reputabatur ominoſa. Interdum ex inſpectione linearum corporis, vt in manu, quod *chi-*

opp. p. 632. edit. Baſil. MDLXIX.) Iſte ex chriſtiano & fideli pœnitens redit, & territus poteſtate domini, conuertitur ad miſericordiam domini. Seductus enim ab inimico, quum eſſet fidelis, diu mathematicus fuit: ſeductus ſeducens, deceptus decipiens, illexit, feſellit, multa mendacia loquutus eſt contra Deum, qui dedit hominibus poteſtatem faciendi quod bonum eſt, & non faciendi quod malum eſt. Iſte dicebat, quia adulterium non faciebat voluntas propria, ſed Venus: & homicidium non faciebat voluntas propria, ſed Mars: & iuſtum non faciebat Deus, ſed Iupiter: & alia multa ſacrilega non parua. Quam multis eum putatis chriſtianis numos abſtuliſſe? -- Modo, ſicut de illo credendum eſt, horruit mendacium & multorum hominum interitum: ſe aliquando a diabolo ſenſit illectum, conuertitur ad Deum pœnitens. Putamus fratres, de magno timore cordis accediſſe. Quid enim dicturi ſumus? Num quid ſi ex pagano conuerteretur mathematicus, magnum quidem eſſet gaudium, ſed tamen poſſet videri, quia ſic conuerſus eſt, clericatum quærere in eccleſia. Pœnitens eſt, non quærit niſi ſolam miſericordiam.

roman-

romantia nuncupabatur, vel vultu ac fronte, quod dicebatur *μετωποσκοπία* ſiue *phyſiognomia*, vel in dorſo, quod *νωτομαντεία* audiebat, cum multis aliis iſtiuſmodi obſeruationibus. Veteres *Romani* his ſuperſtitionibus maximopere dediti erant, adeo vt collegia augurum haberent, nec pugnare vellent, nec bellum nec pacem facere, vel ardui quid agere, niſi illis prius conſultis. Occentus ſoricis auditus occaſionem ſæpius dedit diſſoluendi ſenatum, vel conſuli conſulatum, aut dictatori dictaturam [*y*] abrogandi cauſſam præbuit, quod malo omine officium ſuſcepiſſe credebantur. Iam vero licet chriſtiana religio iſtis vanitatibus omnibus eſſet inimica; reliquiæ tamen huius ſuperſtitionis in multorum animis, etiam poſt eorum conuerſionem, remanebant. Concilium *Illiberritanum* [*z*] abrenuntiationem iſtarum artium conditionem baptiſmi facit. *Si augur aut pantomimi credere voluerint, placuit, vt prius artibus ſuis renuntient, & tunc demum ſuſcipiantur, ita vt vlterius non reuertantur. Quod ſi facere contra interdictum tentauerint, proiiciantur ab eccleſia.* Quæ etiam regula eſt, in *conſtitutionibus* apoſtolicis [*a*], conciliis *Agathenſi* [*b*], *Venetico* [*c*], *Aurelianenſi* [*d*] & diuerſis aliis præſcripta. *Conſtitutiones* non ſolum aſtrologos, magos & carminum magicorum captatores ſub cenſuram vocant, ſed etiam erroneos vates, augures, ominum & ſignorum monſtratores, palpitationum interpretes, in occurſu obſeruantes vitia oculorum & pedum, ex iiſque diuinantes, obſeruantes aues, aut muſtelas, aut voces, aut ſymbolicas auditiones.

§. III.

De diuinatione per ſortes.

OBSERVATIONE etiam dignum eſt, quod in conciliis *Gallicanis* modo memoratis peculiaris augurii ſpecies condemnetur ſub nomine *ſortium ſacrarum.* Quæ pars nouæ erat ſu-

(*y*) Valer. Maxim. lib. I c. I. n. 5. Occentus ſoricis auditus Fabio Maximo dictaturam, Caio Flaminio magiſterium equitum deponendi cauſſam præbuit.

(*z*) Concil. Illiberrit. can. LXII.

(*a*) Conſtit. lib. VIII. c. XXXII. cit. §. I. ſub litt. (g) pag. 236.

(*b*) Concil. Agathenſ. c. XLII. vid. ſub litt. ſeq. (g) p. 243.

(*c*) Concil. Venetic. c. XVI. vid. ſub litt ſeq. (h).

(*d*) Concil. Aurel. I. c. XXX. vid. ſub litt. ſeq. (h).

perſtitionis, vetuſtæ ſtirpi inſitæ & ex ſpecioſiore cauſſa in paganæ praxeos locum introductæ. Pagani enim per certas ſortes diuinare ſolebant, quas vocabant *ſortes Virgilianas:* quum videlicet temere arrepto VIRGILII poëtæ libro, quicumque verſus primum oculis ſe obiiciebat, pro ſorte eum & oraculi loco haberent. Ita SPARTIANVS [*e*] *Hadrianum* ſibi imperium prænuntiaſſe narrat, ſortes *Virgilianas* conſulendo. Nam prima verba, quæ oculis obuia habuerit, *Miſſus in imperium magnum*, imperium *Romanum* ipſi portendiſſe. Atque ita LAMPRIDIVS [*f*] in vita *Alexandri Seueri* dicit, quod hic imperator per huiusmodi ſortes diuinationis ex aliis VIRGILII verſibus intellexerit, ſe *Romani* imperii principem futurum. Iam multi ſuperſtitioſi chriſtiani in ea erant opinione, hoc genus diuinationis melius fieri poſſe per vſum ſacrarum ſcripturarum, eodem modo eodemque conſilio. Hinc, vt gentiles VIRGILIO, ita illi ſacris bibliis abutebantur, vt per ſacras ſortes, vti vocabant, fata ſibi obuentura diſcerent, arripientes locum, qui primum ipſorum oculis ſe obiiceret, vt ex eo futura ſibi diuinarent. Et videntur ſane nonnulli de inferioribus clericis ex vili & abiecto animo turpiſque ſtudio lucri hanc praxin adiuuiſſe, & quæſtum ex ea feciſſe in eccleſia *Gallicana*. Vnde concilia *Gal-*

(*e*) Spartian. vit. Hadrian. p. 5. (p. 9. inter hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores edit. a Schreuelio Lugd. Batav. MDCLXI.) Quo quidem tempore quum ſollicitus de imperatoris erga ſe iudicio, Virgilianas ſortes conſuleret,

Qui procul ille autem ramis inſignis oliuæ
Sacra ferens? noſco crines incanaque menta
Regis Romani, primam qui legibus vrbem
Fundauit, Curibus paruis & paupere terra,
Miſſus in imperium magnum, cui deinde ſubibit,

ſors excidit, quam alii ex Sybillinis verſibus ei proueniſſe dixerunt.

(*f*) Lamprid. vit. Alex. p. 341. (cap. XIV. p. 521. cit. edit.) *Ipſe*, quum parentis hortatu animum a philoſophia & muſica ad alias artes traduceret, Virgilii ſortibus huiuſmodi iluſtratus eſt:

Excudent alii ſpirantia mollius æra,
Credo equidem, viuos ducent de marmore vultus,
Orabunt cauſſas melius, cælique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera ducent:
Tu regere imperio populos Romane memento.
Hæc tibi erunt artes, pacique imponere morem,
Parcere ſubiectis & debellare ſuperbos.

Fuerunt multa alia ſigna, quibus principem humani generis eſſe conſtaret.

licana

licana ſæpius eam damnant. Concilium *Agathenſe* [g] de ea hunc in modum loquitur & decernit: *Quod maxime fidem catholicæ religionis infeſtat, aliquanti clerici ſiue laici ſtudent auguriis & ſub nomine fictæ religionis, per eas quas SANCTORVM SORTES vocant, diuinationis ſcientiam profitentur, aut quarumcumque ſcripturarum inſpectione futura promittunt. Hoc quicumque clericus vel laicus detectus fuerit, vel conſulere vel docere, ab eccleſia habeatur extraneus.* Hoc iam ſexaginta circiter annis ante iiſdem prorſus verbis in concilio *Venetico* an. CCCCLXV decretum fuerat. Et concilium primum *Aurelianenſe* [h], quinque annis poſt *Agathenſe* celebratum, decretum illud cum quadam variatione repetiit. At vero conſuetudo nihilo ſecius durauit. Nam GREGORIVS TVRONENSIS [i] *Chramnum* filium *Chlotacharii* regis clericos *Diuionenſes* certis de rebus conſuluiſſe, eoſque illi per iſtiuſmodi ſortes reſpondiſſe, narrat. Nonnulli conuerſionem AVGVSTINI iſtiuſmodi conſultationi adſcribunt. Verum hæc opinio falſa eſt in ipſumque iniurioſa admodum & contumelioſa. Nam ipſius conuerſio originem ſuam vocationi per diuinam factæ prouidentiam debebat, qualis illa *Pauli* erat de cælo. Ipſe in *confeſſionibus* ſuis rem enarrat in hunc modum [k]: „Ego ſub quadam fici arbore ſtraui me, neſcio quomodo, & dimiſi habenas lacrimis & proruperunt flumina oculorum meorum. Et „ecce audio vocem de vicina domo cum cantu dicentis & „crebro repetentis quaſi pueri an puellæ, neſcio: Tolle, lege,

(g) Concil. Agath. c. XLII.

(h) Concil. Venetic. c. XVI.
Concil. Aurel. I. c. XXX. Si quis clericus, monachus, vel ſæcularis, diuinationem vel auguria crediderit obſeruanda, vel ſortes (quas mentiuntur eſſe ſanctorum) quibuſcumque putauerint intimandas, cum his qui eis crediderint, ab eccleſiæ communione pellantur.

(i) Gregor. Turon. hiſtor. lib. IV. c. XVI. Poſitis clerici tribus libris ſuper altarium, id eſt prophetiæ, apoſtoli, atque euangeliorum, orauerunt ad dominum, vt Chramno quid eueniret oſtenderet: ſimulque vnam habentes conniuentiam, vt vnuſquiſque in libro quod primum aperiebat, hoc ad miſſas etiam legeret. Aperto ergo primo omnium prophetarum libro, reperiunt: *Auferam maceriem eius* &c. (Ieſa. V, 5. 4.) Reſeratoque apoſtoli libro, inueniunt: *Ipſi enim diligenter ſcitis, fratres, quia dies domini ſicut fur in nocte veniet* &c. (1 Theſſ. V, 2. 3.) Dominus autem per euangelia ait: *Qui non audit verba mea, adſimilabitur viro ſtulto* &c. Matth. VII, 27.

(k) Auguſtin. confeſſ. lib. VIII. c. XII.

„tolle, lege. Statimque mutato vultu intentiſſimus cogitare „cœpi, vtrumnam ſolerent pueri in aliquo genere ludendi cantare tale aliquid, nec occurrebat omnino audiuiſſe me vſpiam: Repreſſoque impetu lacrimarum ſurrexi, nihil aliud interpretans diuinitus mihi iuberi, niſi vt aperirem codicem & „legerem,quod primum caput inueniſſem. --- Itaque concitus „redii ad eum locum, vbi ſedebat *Alipius:* ibi enim poſueram „codicem apoſtoli, quum inde ſurrexeram. Arripui, aperui, „& legi in ſilentio capitulum, quo primum coniecti ſunt oculi mei. *Non in comeſſationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & „impudicitiis, non in contentione & æmulatione, ſed induite dominum „Ieſum Chriſtum, & carnis prouidentiam ne feceritis in concupiſcentiis.* „Nec vltra volui legere, nec opus erat. Statim quippe cum „fine huiuſce ſententiæ quaſi luce ſecuritatis infuſa cordi meo, „omnes dubitationis tenebræ diffugerunt„. Hactenus AVGVSTINVS. Nihil diuinationis in his omnibus; ſed tempeſtiua loci ad ſtatum ſuum accommodati applicatio, qualem dicit ab *Antonio* factam iſtorum verborum ſeruatoris noſtri: *Vade, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlis, & veni, ſequere me.* Quibus velut oraculo, quod ſibi diceretur, confeſtim ad dominum conuerſum eum eſſe ait. Sane AVGVSTINVS quemcumque alium ſcripturarum vſum in diuinationem ſe deteſtari declarabat, reprehendens nonnullos, qui hunc in finem eas adhibere ſolebant. *Hi vero*, inquiens [l], *qui de paginis euangelicis ſortes legunt, etſi optandum eſt, vt hoc potius faciant, quam vt ad dæmonia conſulenda concurrant, tamen etiam iſta mihi diſplicet conſuetudo, ad negotia ſæcularia & ad vitæ huius vanitatem, propter aliam vitam loquentia oracula diuina velle conuertere.* Ex quibus verbis planum eſt, quod hoc genus diuinationis pro grandi euangelii abuſu, etſi non eodem loco, quo conſuetudinem conſulendi dæmones, habuerit. Quod ad ſic dictas ſortes politicas attinet, iis nihil mali ineſt, ſi rebus, quæ in noſtra poteſtate ſunt, applicentur; exempli cauſſa, ſi ſortibus agri dividantur, vel in exercitu definiatur, quis primus hoſtem adoriri debeat; vel tempore perſecutionis, quoſnam eccleſiæ miniſtros ad gerendam curam plebis in ciuitate manere oporteat;

(l) Auguſtin. epiſt. CXIX. ad Ianuar. c. XX.

quæ

quæ res ſpeciatim AVGVSTINO [*m*] memoratur & vt licita permittitur. Ita princeps pœnas ſuas ſorte diſtribuere poteſt, ſi aliquibus ſontibus parcere velit & reliquos punire. Et ſi duo ſunt, quibus dari aliquid oporteat, nec duobus dari poteſt, AVGVSTINVS [*n*] non iniuſte fieri putat, ſi ſorte eligatur, cui dandum ſit. Et ſunt multi caſus indifferentes alii eiuſdem generis, in quibus ſortes adhiberi poſſunt ſine vllo religionis detrimento. Et proinde eccleſia nullam vmquam legem tulit ad eas prohibendas vel ſub cenſuram vocandas, niſi ſolum in diſtribuendis officiis eccleſiaſticis & decernendo de vitis hominum, quæ res ſacratiores ſunt, quam vt ſortibus committi poſſint, ſine peculiari Dei mandato, vt in cauſſa *Matthiæ* & *Iuſti* factum, quod, monente HIERONYMO [*o*], non ſtatim in exemplum ad imitandum nobis proponere debemus; quia priuilegia ſingulorum non poſſunt facere legem communem. Et manifeſtum eſt, ſine iſtiuſmodi ſpeciali mandato ſortes iſtiusmodi res mere fortuitas fore, aut certe puram diuinationem.

ſ. IV.

De diuinatione per explicitum pactum cum Satana.

ALIAE quædam ſpecies diuinationis erant, multo magis deteſtandæ quam priores illæ, eo quod per explicitum pactum cum diabolo fierent, illiuſque opem & auxilium inuoluerent. Interdum reſponſa ille dabat per imagines ſuas & idola, quæ vocabantur oracula. Interdum loquendo per vates ſuos, quos poſſidebat, qui appellabantur *Pythonici* & *Pythoniſſæ*, hoc eſt, genio familiari, ſiue ſpiritu fatidico agitati, & ἐγγαστριμύθοι, quia ex imo ventre per vmbilicum loquebantur. Interdum

(*m*) Auguſt. epiſt. CLXXX. ad Honorat. Quæ diſceptatio, ſi aliter non potuerit terminari, quantum mihi videtur, qui maneant & qui fugiant, ſorte legendi ſunt.

(*n*) Auguſtin. de doctrin. chriſtiana lib. I. c. XXVIII. Si tibi abundaret aliquid, quod dari oporteret ei, qui non haberet, nec duobus dari poſſet, ſi tibi occurrerent duo, quorum neuter alium vel indigentia, vel erga te aliqua neceſſitudine ſuperaret, nihil iuſtius faceres, quam vt ſorte eligeres, cui dandum eſſet, quod dari vtrique non poſſet.

(*o*) Hieron. in Ioan. I. Nec ſtatim debemus ſub hoc exemplo ſortibus credere, vel illud de actibus apoſtolorum huic teſtimonio copulare, vbi ſorte in apoſtolatum Matthias eligitur: Quum priuilegia ſingulorum non poſſint facere legem communem.

homines certis quibuſdam vtebantur cærimoniis in dormiendo, in alio itiuſmodi poſitu, in aliquo templo, in pellibus ſacrificiorum &c. ad recipienda illius reſponſa per ſomnia, quod *ὀνειρομαντείαν* vocitabant. Interdum reſponſa dabat per ſpectra & viſiones mortuorum, vti *Sauli* per pythoniſſam *Endoraam*. Hoc proprie vocabant *νεκρομαντείαν*, hoc eſt vaticinationem, quæ fiebat euocatis mortuis. Interdum verba faciebat ex cranio hominis mortui, id quod *κρανιομαντεία* dicebatur. Interdum reſponſa dabat per certa ſigna & figuras factas in terra, aut aqua, aut aëre, aut igne, aut vitro, aut cribro, & ſexcentis aliis fallaciarum modis, ſiue per veras apparitiones, ſiue per ludificationem imaginationis. Quæ diuinationis ſpecies quemadmodum vocatæ ſint & transactæ, in MARTINO DELRIO [p] vel LEONARDO LESSIO [q] vel PETRO MOLINAEO [r] videre eſt, qui diſtinctius & per ſingula capita de illis loquuntur. Ad præſens noſtrum inſtitutum id tantummodo ſpectat, vt obſeruemus, quod, vti hoc crimen ex idololatria, hæreſi, incredulitate, apoſtaſia, ſacrilegio, hypocriſi, curioſitate & ambitione admiſtum aliquid in ſe habebat, quorum vnumquodque graue crimen per ſe erat; ita eccleſia numquam non graviſſimam excommunicationis cenſuram ei infligere ſolita ſit. Generale nomen, ſub quo omnes illius ſpecies damnantur, eſt *μαντεία*, vaticinatio ex inſpiratione Satanæ. In *conſtitutionibus* [s] in eorum, quibus baptiſmus negandus ſit, numero *μάντεις vates*, expreſſo nomine recenſentur. Et in concilio *Ancyrano* [t] *οἱ καταμαντευόμενοι*, illi, qui diuinationes expetunt, & morem gentilium ſubſequuntur, aut in domos ſuas huiusmodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte malefica, aut domos luſtrandi cauſſa, a communione ſeparari & quinquennii pœnitentiæ ſubmitti iubentur, ita vt tres annos ſub-

(p) Delrio diſquiſit. Magic. lib. IV. cap. II. pag. 564 -- 636. edit. Colon. Agripp. MDCLXXIX. 4to.

(q) Leſſius de iure & inſtit. lib. II. c. XLIII. dubit. V.

(r) Molinæi vates lib. III. c. VI. ſeqq. pag. 95. ſeq. edit. Gorinch. MDCLXXII.

(s) Conſtitut. lib. VIII. c. XXXII. vid. ſupr. §. I. ſub litt. (g) pag. 25.

(t) Concil. Ancyr. c. XXIV. *οἱ καταμαντευόμενοι, καὶ ταῖς συνηθείαις τῶν ἐθνῶν ἐξακολουθοῦντες, ἢ εἰσάγοντές τινας εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους ἐπὶ ἀνευρέσει φαρμακειῶν, ἢ καὶ καθάρσει, ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέτωσαν τῆς πενταετίας κατὰ τοὺς βαθμοὺς ὡ-*

ſtrati

ſtrati tranſigant, duobus vero annis orationis ſine oblatione participes ſint. Per legem *Conſtantii* [u] in codice *Theodoſiano* vates & harioli reliquis artes prohibitas exercentibus accenſentur, cuiuſmodi eſſe dicuntur haruſpices, mathematici, augures, Chaldæi, magi, ceteri: Et tam hi, qui iſta diuinandi curioſitate vtuntur, quam illi, qui eos conſulunt, capitis damnantur, tamquam rei criminis capitalis & præuaricationis aduerſus religionem. GOTHOFREDVS [x] obſeruat, quod huius legis crebram mentionem cum aliquo dolore faciant ſcriptores ethnici, AMMIANVS MARCELLINVS, MAMERTINVS & LIBANIVS, qui diuerſa ſeueritatis *Conſtantii*, hanc legem in

---

ρισμένας, τρία ἔτη ὑποπτώσεως, καὶ δύο ἔτη εὐχῆς χωρὶς προσφορᾶς.
Baſil. can. LXXII. Ὁ *μάντεσιν ἑαυτὸν ἐκδοὺς, ἤ τισι τοιούτοις, τὸν χρόνον τῶν φονέων καὶ αὐτὸς ἐπιτιμηθήσεται. Qui ſe vatibus, vel eiuſmodi aliis tradit, ipſe quoque pari tempore atque homicidæ punietur.*

(u) Cod. Theodoſ. lib. IX. tit. XVI. de malefic. & mathematicis leg. IV. Nemo haruſpicem conſulat, aut mathematicum, nemo hariolum. Augurum & vatum praua confeſſio conticeſcat. Chaldæi ac magi, & ceteri, quos maleficos ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuo diuinandi curioſitas: Etenim ſupplicium capitis feret gladio vltore proſtratus, quicumque iuſſis obſequium denegauerit.

(x) Gothofred. in loc. Sane Conſtantii legem memorat quoque Libanius *de vita ſua* p. 11. vbi agit de Criſpinis Heracleotis patruo: *ὑπὸ τῷ θείῳ τινὸς ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπῳ καὶ πλείω τε θεοῖς ἢ ἀνθρώποις ὁμιλήσαντος ἐν γῇ· Καὶ τοίγε νόμος εἶργε, καὶ ἦν ἡ δίκη τῷ τολμῶντι θάνατος. Legem* ait *latam aduerſos diuinos & vates, qua pœna mortis bis indicata.* Eodemque refert Libanii locum *orat. XXI. ad Theodoſium* p. 393. vbi *Iuliani* nomen loco *Conſtantii* inſartum: & pœnam ignis impoſitam *ibidem* teſtatur. Capitale igitur id, vetitumque ſub Conſtantio, vt præter Ammianum Marcellinum pluribus locis docet quoque Libanius *dicta oratione.* Mamertinus *in grat. act. ad Iulianum.* Et tot Conſtantii leges aduerſus id. Ammiani Marcellini locus heic inter alios ſternendus eſt, quo in geſtis anni ſuperioris (id eſt a. d. CCCLVI.) hæc de eodem Conſtantio memorat *lib. XVI. p. 72. Superato Marcello, euerſaque Serdica vnde oriebatur, in caſtris Auguſti per ſimulationem tuendæ maieſtatis imperatoriæ multa & nefanda perpetrabantur. Nam ſi quis ſuper occentu ſoricis, vel occurſu muſtelæ, vel ſimilis ſigni gratia CONSVLVISSET quemquam peritum, aut anile incantamentum ad leniendum dolorem adhibuiſſet (quod medicinæ quoque admittit auctoritas) reus vnde non poterat opinari, delatus, raptuſque in iudicium pœnaliter interibat:* Et quæ ſequuntur: vbi inter cetera de Mauortio præfecto prætorio in huiuſmodi negotiis iudice ſeu cognitore delegato agit. *Re*, inquit, *comperta iubetur Mauortius tunc præfectus prætorio vir ſublimis conſtantiæ, cri-*

effe-

effectum dantis, exempla adferat. *Conſtantinus* per vnam duasue leges priores [y] gentilibus indulſerat libertatem conſulendi augures ſuos, ea tamen conditione, vt publice id facerent, nec de ſtatu reipublicæ vel de vita principis quæſtiones proponerent; quod etiam a IVLIO FIRMICO MATERNO [z] notatur in libris *matheſeon*, quos dum eſſet ethnicus ſcripſit. Enimuero *Conſtantius* obſeruato, hanc licentiam in magnos abuſus trahi, in vniuerſum omnes iſtiuſmodi conſultationes prohibuit ſub ante memorata capitis pœna, quæ non ſolum in magos extendebatur, ſed ad hariolos etiam & vates, quorum priores aris miniſtrabant, vt numen ſiue inſpirationem de nidore ſacrificiorum reciperent, vti eos deſcribit TERTVLLIANVS [a], & poſteriores vates erant, qui ex perpetuo inhabitantis dæmonis impulſu vaticinari præ ſe ferebant; *Latinis* ideo *fanatici* & *Græcis enthuſiaſtæ*, θεόληπτοι & θεοφορούμενοι dicti, vti in THEODORETO [b], SVIDA [c] aliiſque pluribus videre eſt.

men acri inquiſitione ſpectare, iuncto ad audiendi ſocietatem Vrſulo largitionum comite, ſeueritatis itidem non improbandæ.

(y) Cod. Theodoſ. ibid. leg. I. Superſtitioni ſuæ ſeruire cupientes, poterunt publice ritum proprium exercere. Leg. II. Qui id vobis exiſtimatis conducere, adite aras publicas atque delubra, & conſuetudinis veſtræ celebrate ſolemnia: nec enim prohibemus præteritæ vſurpationis officia libera luce tractari.

(z) Firmic. de matheſi ſiue aſtronom. lib. II. in fine. Dabis ſane reſponſa publice & hoc interrogaturis ante prædicito, quod omnia quidem illa, de quibus interrogant te, clara ſis voce dicturus: ne quid a te tale forte quæratur, quod non liceat nec interrogare nec dicere. Caue, ne quando de ſtatu reipublicæ, vel de vita Romani imperatoris aliquid interroganti reſpondeas. Non enim oportet nec licet, vt de ſtatu reipublicæ aliquid neſaria CVRIOSITATE dicamus. Sed & ſceleratus atque adnimaduerſione dignus eſt, ſi quis interrogatus de fato dixerit imperatoris, quia nec dicere poteris de eo aliquid, nec inuenire. Scire enim te conuenit, quod & ARVSPICES quotieſcumque a priuatis interrogati de ſtatu imperatoris fuerint, & quærenti reſpondere voluerint, exta ſemper quæ ad hoc fuerint deſtinata, ac venarum ordines inuoluta confuſione conturbent. *Et mox:* Numquam nocturnis ſacrificiis interſis, ſiue illa publica, ſiue priuata dicantur, nec SECRETE cum aliquo fabulas conferas, ſed palam ſub conſpectu omnium iſtius diuinæ artis exerce diſciplinam.

(a) Tertull. apol. c. XXIII. Qui aris inhalantes numen de nidore concipiunt.

(b) Theodoſ. hiſtor. lib. IV. c. XI. ἐνθουσιασταὶ καλοῦνται, δαίμονός τινος ἐνέργειαν εἰσδεχόμενοι. *Enthuſiaſtæ vocantur, eo quod dæmonis cuiuſdam impulſu agantur.*

(c) Suid. voce ἔνθους. Ἔνθους τε θεοφορούμενος ἐνθεσιῶν. *A numine agitatus. Numine aliquo adflatus. Fanaticus.*

Quum

Quum itaque nemo chriſtianus hanc artem exercere, nec eos qui id faciebant, conſulere poſſet ſine directa communione cum dæmonibus, ideo lex ciuilis capitale id faciebat crimen, & lex eccleſiaſtica ſeueriſſima excommunicationis cenſura puniebat.

§. V.

De incantatione magica & faſcinatione.

SVPERSTITIONI diuinationis proxima erat incantationis magicæ & faſcinationis ſuperſtitio; quæ quum communiter ad operanda mala ſpectaret, ideo qui ei ſe dederant, plerumque *venefici* & *malefici* vocabantur, quia aut veneno aut aliis faſcinationis adminiculis mala inferebant aliis. Leges in codice *Theodoſiano* [d] plerumque eis hoc nomen *maleficorum* inurunt. In primis a *Conſtantino* [e] incuſantur, tamquam qui malis artibus ſuis contra innocentium hominum vitam moliantur & potionibus magicis (ſic dictis philtris & pharmacis) ad libidinem alios inducant.

Harmenopul. de ſectis n. XVIII. de Meſſalianis. (ap. Leunclau. in iure Græco-Roman. tom. I. p. 551.) *καλοῦνται δὲ ἐκ τοῦ πράγματος καὶ* ἐνθουσιασταί· *δαίμονος γὰρ ἐνέργειαν λαβόντες, πνεύματος ἁγίου εἶναι ταύτην ὑπολαμβάνουσι. Vocantur etiam ab ipſa re* Enthuſiaſtæ *ſiue limphatici. Nam agitatione dæmonis occupati, putant eam eſſe ſpiritus ſancti.*

(d) Cod. Theodoſ. lib. IX. tit. XVI. de maleficiis leg. VI. *Magus* vel magicis contaminibus adſuetus, qui *maleficus* vulgi conſuetudine nuncupatur &c. Leg. IX. Haruſpicinam ego nullum cum *maleficiorum* cauſſis habere conſortium iudico. Leg. X. Nonnulli ex ordine ſenatus *maleficiorum* inſimulatione atque inuidia ſtringebantur. Leg. XI. Quicumque *maleficiorum* labe pollutum audierit &c. Tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum leg. I. Propter Criſpi atque Helenæ partum omnibus indulgemus, præter *veneficos*, homicidas, adulteros. Leg. III. Ob diem paſchæ -- omnibus, quos reatus adſtringit, carcer incluſit, clauſtra diſſoluimus: attamen ſacrilegus, in maieſtate reus, in mortuos *veneficus*, ſiue *maleficus*, adulter, raptor, homicida, communione iſtius muneris ſeparentur. Leg. IV. Paſchæ celebritas poſtulat, vt quoſcumque nunc ægra exſpectatio quæſtionis, pœnæque formido ſollicitat, abſoluamus: Decretis tamen veterum mos gerendus eſt, ne temere homicidii crimen, adulterii fœditatem, maieſtatis iniuriam, *maleficiorum* ſcelus, inſidias venenorum raptuſque violentiam ſinamus euadere. Vide ſis ibid. leg. VI. VII. VIII. cit. infr cap. X. §. I. ſub litt. (a).

(e) Cod. Theodoſ. lib. IX. tit. XVI. leg. III. Eorum eſt ſcientia punienda, & ſeueriſſimis merito legibus vindicanda, qui magicis adcincti artibus, aut contra hominum moliti ſalutem, aut pudicos ad libidinem defixiſſe animos detegentur.

Omnes iſti, ſi detecti fuerint, capitis pœna adfici iubentur. *Conſtantinus* [*f*] elementa eos turbare dicit & tempeſtates ciere & malis artibus manes euocare, vt hominibus ad conficiendos inimicos ſuos ſuccurrant: Quos proinde puniri iubet, tamquam monſtra, quæ omnem humanitatem exuerint. Et dignum obſeruatu eſt, quod in iſtis legibus omnibus, quæ reis in feſtiuitate paſchali indulgentiam [*g*] tribuunt, venefici & malefici, hoc eſt, artibus magicis contra vitam hominum operam nauantes, ſemper excludantur, vtpote grauiore crimine adſtricti, quam vt ſub vniuerſali venia, aliis ſontibus indulta, comprehendi poſſint. Et ſecundum hanc agendi rationem, in legibus ciuilibus initam, leges eccleſiaſticæ admodum ſeuere in eos omnes animaduertebant, quocumque nomine rei deprehenderentur. Concilium *Laodicenum* [*h*] eos ſub nomine magorum & incantatorum damnat vna cum ſic dictis mathematicis & aſtrologis, iubens eos omnes ex eccleſia eiici. Concilium *Ancyranum* [*i*] artem prohibet ſub nomine Φαρμακειῶν, hoc eſt, artis magicæ inueniendi medicamenta in vſus prauos: Et quinquennii pœnitentiæ ſubiici iubentur, quicumque magum in ædes ſuas hoc conſilio receperint. Canones BASILII [*k*] ſub eadem appellatione Φαρμακειῶν iſtam artem damnant, &

(*f*) Ibid. leg. V. Multi magicis artibus auſi elementa turbare, vitas inſontium labefactare non dubitant, & manibus accitis audent ventilare, vt quiſque ſuos conficiat malis artibus inimicos. Hos quoniam naturæ peregrini ſunt, feralis peſtis abſumat.

(*g*) Vid. cod. Theodoſ. lib. IX. tit. XXXVIII. de ingulgentiis criminum leg. I. III. cit. ſub litt. (d). Ibid. leg. IV. VI. VII. VIII. cit. cap. IV. §. II. ſub litt. (c) (d) (e) pag. 194. 195.

(*h*) Concil. Laodic. can. XXXVI. ὅτι ἐ δεῖ ἱερατικὰς ἢ κληρικὰς, μάγυς ἢ ἐπαοιδὰς εἶναι, ἢ μαθηματικὰς, ἢ ἀςρολόγυς, ἢ ποιεῖν τὰ λεγόμενα Φυλακτήρια, ἅτινά ἐςι δεσμωτήρια τῶν ψυχῶν αὐτῶν· τὰς δὲ Φορῶντας ῥίπτεσθαι ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐκελεύσαμεν. *Quod non oportet eos, qui ſunt ſacrati, vel clerici, eſſe* magos, *vel* incantatores, *vel* mathematicos, *vel* aſtrologos, *vel facere ea, quæ dicuntur amuleta, quæ quidem ſunt ipſarum animarum vincula: eos autem qui ferunt, eiici ex eccleſia iuſſimus.*

(*i*) Concil. Ancyran. c. XXV. vid. ſub anteced. litt. (t) pag. 246.

(*k*) Baſil. Can. VII. Φαρμακοὶ καὶ μοιχοὶ καὶ εἰδωλολάτραι τῆς αὐτῆς καταδίκης εἰσὶν ἠξιωμένοι. Venefici *& adulteri & idololatræ eadem condemnatione digni habentur.* Can. LXV. Ὁ γοητείαν ἢ Φαρμακείαν ἐξαγορεύων, τὸν τῦ

tri-

triginta annorum pœnitentiam exercentibus illam iniungunt. In concilio *Carthaginenſi* quarto nomine incantationis [*l*] improbatur & augurio iungitur; omneſque ei ſeruientes a conuentu eccleſiæ ſeparari iubentur: vt ne memoremus, quæ ſcriptores priuati, ORIGENES [*m*], TERTVLLIANVS [*n*], HERMES PASTOR [*o*] & complures alii contra id maleficium dixerunt: Inter quos TERTVLLIANVS ſpeciatim obſeruat, nullis vmquam magis aut incantatoribus licuiſſe eſſe impunitis.

§. VI.

De amuletis, carminibus & characteribus magicis.

ERAT autem alia incantationis ſpecies, quam multi rudes ac ſuperſtitioſi chriſtiani ex gentilis erroris reliquiis adamabant. Vſus videlicet amuletorum, carminum ac characterum magicorum ad curandos morbos & pericula ac damna tum a ſe ipſis, tum a fructibus terræ auerruncanda. CONSTANTINVS enim ſub reformationis ſuæ initia paganis ad tempus permiſerat, vt non tantum augures ſuos publice conſulerent, ſed ſuffragia etiam, hoc eſt carmina magica, tanquam remedia [*p*]

φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται. *Qui præſtigias vel veneficium confitetur, in homicidæ tempus in pœnitentia ducet.*

(*l*) Concil. Carthagin. IV. c. LXXXIX. Auguriis vel incantationibus ſeruientem, a conuentu eccleſiæ ſeparandum.

(*m*) Orig. contr. Celſum lib. VII. p. 373. οὐ χρὴ θεραπεύειν δαίμονας, ὅτις σέβει θεόν· δηλοῦται δὲ τὰ περὶ τοὺς δαίμονας καὶ ἐκ τῶν καλούντων δαίμονας ἐπὶ τοῖς ὀνομαζομένοις φίλτροις, ἢ μισήτροις, ἢ ἐπὶ κωλύσεσι πράξεων, ἢ ἄλλων τοιούτων, μυρίων ἅπερ ποιοῦσιν οἱ δι' ἐπῳδῶν καὶ μαγγανειῶν μεμαθηκότες καλεῖν καὶ ἐπάγεσθαι δαίμονας ἐφ' ἃ βούλονται· διόπερ ἡ πάντων δαιμόνων θεραπεία ἀλλοτρία ἡμῶν ἐστι, τῶν σεβόντων τὸν ἐπὶ πᾶσι θεόν. *Quiſquis Deum colit, non debet ſeruire dæmonibus. Liquent etiam res dæmonum ex eorum innocatoribus, quum horum opera vtuntur ad excitandos amores & odia, aut ad impediendas actiones innumeraque alia ſimilia, quæ faciunt per incantationes magicas, docti vocare & indicare dæmonas ad quidquid libuerit: quamobrem omnis dæmonum cultura eſt aliena a nobis, ſummi Dei cultoribus.*

(*n*) Tertull. de idol. c. IX. Poſt euangelium nuſquam inuenies aut ſophiſtas, aut Chaldæos, aut incantatores, aut coniectores, aut magos, niſi plane punitos.

(*o*) Hermes Paſt. lib. I. viſion. III. n. VI. Malefici quidem venena ſua in pyxidibus baiulant.

(*p*) Cod. Theodoſ. lib. IX. tit. XVI. de malefic. leg. III. Nullis criminationibus implicanda ſunt remedia humanis quæſita corporibus, aut in aggreſtibus lo-

adhiberent corporibus humanis, nec non auertendis a meſſe & vindemia imbribus ac grandinis ictibus; quemadmodum ex ipſa illa lege liquido patet, in qua alias magiæ ſpecies, ad mala efficienda ſpectantes, morte puniri iuſſit. Qua ex indulgentia paganis facta probabiliter accidit, vt multi chriſtiani, qui maculam aliquam ex paganiſmo in religionem ſuam ſecum attulerant, occaſionem arriperent opinandi, non adeo mala eſſe iſtiuſmodi carmina magica & incantamenta, ſi tantum ad procurandam vtilitatem, non ad damnum cuipiam inferendum, ſpectarent. Vtcumque autem fuit, res ipſa certa eſt & explorata, quod multi chriſtianorum in hanc praxin propenſi, & idcirco carminibus magicis & amuletis vſi fuerint, quæ *περιάμματα* & *φυλακτήρια* *ligaturas* & *ſeruatoria* vocarint, ſe per illa cuſtodiri a malis & morbos auerti exiſtimantes. Iſta phylacteria, vti nominabant, ſpecies amuletorum erant, ex filis contexta, & verba quædam e ſcripturis ſacris vel alios magicos characteres inſcriptos habentia, quæ ſine vlla vi naturali remedia aduerſus morbos futura credebantur. Quocirca eccleſia, vt hanc ſuperſtitionem ex hominum mentibus expelleret, ſeveras leges contra eam facere neceſſe habebat. Concilium *Laodicenum* [q] clericos damnat, facientes iſtiuſmodi amuleta ſiue phylacteria, quæ ſint potius ipſarum animarum vincula, omneſque, qui ea ferant, eiici ex eccleſia iubet. CHRYSOSTOMVS ſæpe eorum cum quadam indignatione meminit. In illud pſaltæ: *Exſultabo in ſalutari tuo*, ait [r]: *Ita nos quoque quæramus non omnino ſeruari, non omnino a malis liberari, ſed per Deum. Hoc autem dico propter eos, qui in morbis vtuntur incantationibus, & alias exquirunt impoſturas & præſtigias ad ſuam leuandam ægritudinem. Hoc enim non eſt ſeruari, ſed perire.* Alio loco diſſuadens chriſti-

cis, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut ruentis grandinis lapidatione quaterentur, adhibita innocenter ſuffragia, quibus non cuiuſque ſalus aut exiſtimatio læderetur, ſed quorum proficerent actus, ne diuina munera & labores hominum ſternerentur.

(q) Concil. Laodicen. c. XXXVI. vid. ſub litt. anteced. (h).

(r) Chryſoſt. in pſalm. IX, 15. p. 137. (p. 117. circ. ſin. edit. Francof.) *Οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς μὴ πάντως σωθῆναι ζητήσωμεν, μὴ πάντως ἀπαλλαγῆναι τῶν δεινῶν παντὶ τρόπῳ, ἀλλὰ κατὰ Θεόν· τοῦτο δὲ λέγω διὰ τοὺς ἐπαοιδαῖς χρωμένους ἐν ταῖς νόσοις, καὶ ἑτέρας μαγγανείας ἐπιζητοῦντας εἰς παραμυθίαν τῆς ἀῤῥωστίας· τοῦτο γὰρ οὐχὶ σωθῆναί ἐστιν, ἀλλ᾽ ἀπολέσθαι.*

anis,

anis, ne ad iudæos currant, qui iſtiuſmodi incantationibus morbos curare dicantur, in hunc modum loquitur [s]: *Chriſtiani propter hoc vocamur & ſumus, vt CHRISTO pareamus, non vt ad hoſtes curramus. Quod ſi quis prætexat curationes aliquas, dicatque tibi, Pollicentur remedium, & ideo ad illos curro: patefacito illorum impoſturas, incantationes, amuleta, veneficia. Neque enim alio modo videntur mederi, neque enim vere medentur, abſit. Quin ego quidem illud longe mirabilius dicam, etiamſi vere ſanaret, ſatius tamen eſſe emori, quam ad CHRISTI hoſtes accurrere, atque ita ſanari. Quid enim prodeſt curare corpus, anima pereunte? Quid autem lucri, ſi quid ſolatii nanciſcamur, mox coniiciendi in ignem æternum?* Exemplum ibi *Iobi* proponit & *Lazari* & viri illius, qui triginta octo annis detentus fuerat in infirmitate ſua, & ſingulis annis cucurrerat ad piſcinam *Betheſdæ*, qui numquam confugerint ad vates, non adierint incantatores, non alligarint amuleta, ſed exſpectarint divinam opem: Et *Lazarum* quidem prius habuiſſe dicit ſuis immori malis, quam quidquam vetitarum artium tentare & vlla ex parte deſerere pietatem. Hoc genus quoddam martyrum [t] eſſe exiſtimat, ſi quis mori, aut infantem ſuum videre mortuum malit, quam amuleta facere. Etſi enim propria manu corpus ſuum non ſacrificet, vti *Abraham* filium ſuum, mente tamen ſacrificium Deo offerre eum dicit. Contra ea „Amuleta, inquit, etſi de iis mil„lies philoſophentur, qui ex iis rem faciunt, dicentes, Deum in-

(s) Chryſoſt. homil. VI. contr. Iudæos tom. I. p. 536. (p. 473. edit. Francof.) χριστιανοὶ διὰ τοῦτο καλέμεθα καὶ ἐσμὲν, ἵνα τῷ χριστῷ πειθώμεθα, οὐχ ἵνα πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τρέχωμεν· ἂν δέ τινας θεραπείας προτείνηται, καὶ λέγῃ πρός σε ὅτι ὑπισχνοῦνται θεραπεύειν, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς τρέχω· ἀνακάλυψον αὐτῷ τὰς μαγγανείας, τὰς ἐπῳδὰς, τὰ περιάμματα, τὰς φαρμακείας· οὐδὲ γὰρ ἄλλῳ τινὶ τρόπῳ δοκοῦσι θεραπεύειν, οὐδὲ γὰρ θεραπεύουσι κατὰ ἀλήθειαν, μὴ γένοιτο· ἐγὼ δὲ καὶ ὑπερβολὴν ποιοῦμαι πολλὴν, καὶ ἐκεῖνο λέγω· ὅτι εἰ καὶ θεραπεύουσι ἀληθῶς, βέλτιον ἀποθανεῖν, ἢ τοῖς ἐχθροῖς τοῦ θεοῦ προσδραμεῖν, καὶ τοῦτον θεραπευθῆναι τὸν τρόπον· τί γὰρ ὄφελος, σῶμα θεραπεύεσθαι, τῆς ψυχῆς ἀπολλυμένης; τί δὲ κέρδος, ἐνταῦθά τινος τυγχάνειν παραμυθίας, μέλλοντας εἰς τὸ ἀθάνατον παραπέμπεσθαι πῦρ.

(t) Chryſoſtom. hom. VIII. in Coloſſ. p. 1374. (p. 220. edit. Francof.) ἐνόσησεν, οὐκ ἐποίησε περίαπτα· μαρτύριον αὐτῇ λογίζεται, κατέθυσε γὰρ τὸν υἱὸν τῇ γνώμῃ, τί γὰρ εἰ καὶ μηδὲν ὠφελεῖ ἐκεῖνα, ἀλλ' ἀπάτης ἐστὶ καὶ χλεύης; ἀλλ' ὅμως ἦσαν οἱ πείθοντες, ὅτι ὠφελεῖ· καὶ εἵλετο μᾶλλον νεκρὸν τὸ παιδίον ἰδεῖν, ἢ εἰδωλολατρείας ἀνασχέσθαι - - μᾶλλον δὲ ἤδη ἐποίησε τὸ τῆς θυσίας, τὰ γὰρ περίαπτα, κἂν μυρία φιλοσοφῶσιν οἱ ἐκ τούτων χρηματιζόμενοι, λέγοντες ὅτι τὸν θεὸν κα-

„vocamus, & nihil amplius facimus, chriſtiana & fidelis eſt mu„lier, & quæ ſunt eiuſmodi, ea res eſt idololatria. Es fidelis, „ſigna te, dic, hæc arma habeo ſola, hoc medicamentum: a„liud autem neſcio. Dic mihi, ſi quis acceſſerit medicus, & me„dicinæ dimiſſis medicamentis incantet, eumne dicemus me„dicum? Nequaquam. Medicinæ enim non videmus medi„camenta. Ita nec heic chriſtianiſmi„. Addit, quaſdam aniculas applicare incantationibus ſuis nomina fluuiorum; alias autem cineres, fuliginem & ſales, & exclamare, oculum rapuiſſe infantem & ſexcenta iſtiuſmodi ridicula, & pudenda alia, quæ chriſtianos riſui & ſubſannationi exponant gentilium, quorum multi ſapientiores ſint, quam vt iſtiuſmodi impoſturis aurem præbeant. Tandem rem omnem concludens ipſis adfirmat, quod ſi quiſpiam amuletum, vel incantationem, vel iſtius artis aliquid aliud feciſſe fuerit deprehenſus, futurum ſit, vt non parcat. Senſus eſt, iſtiuſmodi hominem ſeueritati cenſuræ eccleſiaſticæ ob iſtiuſmodi crimina ſubiectum iri. Alibi [u] de feminis queritur, quod phylacteria ex euangeliis faciant, geſtentque collo dependentia. Similes querelæ a BASILIO [x] fiunt & EPIPHANIO [y]. Ex quibus videre eſt,

λῦμεν, καὶ οὐδὲν πλέον ποιοῦμεν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, καὶ χριστιανή ἐστιν ἡ γραῦς καὶ πιστή, εἰδωλολατρεία τὸ πρᾶγμά ἐστι. πιστὴ εἶ; σφράγισον, εἰπὲ, τοῦτο ἔχω τὸ ὅπλον μόνον, τοῦτο τὸ φάρμακον· ἄλλο δὲ οὐκ οἶδα· εἰπέ μοι, ἐὰν προσελθὼν ἰατρὸς, καὶ τὰ τῆς ἰατρικῆς φάρμακα ἀφεὶς, ἐπάδῃ, τοῦτον ἰατρὸν ἐροῦμεν; οὐδαμῶς· τὰ γὰρ τῆς ἰατρικῆς οὐκ ὁρῶμεν φάρμακα· οὕτως οὐδὲ ἐνταῦθα τὰ τοῦ χριστιανισμοῦ.

(u) Chryſoſt. homil. LXXIII. in Matth. p. 627. (p. 772. edit. Francof.) ἃ φυλακτήρια ἐκάλεσεν· ὡς πολλαὶ νῦν τῶν γυναικῶν εὐαγγέλια τῶν τραχήλων ἐξαρτῶσαι ἔχουσι.

(x) Baſil. in pſalm. XLV. p. 229. ὅταν ἐν ταῖς θλίψεσιν ἐπὶ πάντα μᾶλλον ἢ ἐπὶ τὸν θεὸν τρέχωμεν· νοσεῖ τὸ παιδίον; καὶ σὺ τὸν ἐπαοιδὸν περισκοπεῖς, ἢ τὸν τοὺς περιέργους χαρακτῆρας τοῖς τραχήλοις τῶν ἀναιτίων νηπίων περιτιθέντα. κ. τ. λ. *Quum tribulatione quadam adflictamur, ad omnia potius, quam ad ipſum Deum noſtrum recurrimus. Vnus tibi puſio ægrotat? quaquauerſum circumfers oculos requirens incantatorem: aut certe eum, qui ſupernacaneos varioſque characteres, ſeu figuras, puerorum innocentium collo circumliget.*

(y) Epiphan. hæreſ. XV. de ſcribis. Not. Nihil heic de feminis phylacteria geſtantibus inuenio, etſi quædam de ſcribarum phylacteriis dicat: καὶ φυλακτήρια (inquiens) παρ' ἑαυτοῖς ἐπὶ τὰ ἱμάτια ἐπετίθετο, τουτέστι πλατέα σήματα πορφύρας· νομίσειε δ' ἄν τις, ἐπειδήπερ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦτο ἐμφέρονται, μὴ

hanc

hanc partem ſuperſtitionis, morborum curationem citra vſum medicamentorum quærendi, in multorum chriſtianorum mentibus altas radices egiſſe.

Ecclesia quidem ſæpius ſine medicamentis morbos curabat, ſed eadem id faciebat ratione, qua dæmones eiiciebat, multaque patrabat miracula in hominum vtilitatem per poteſtatem *CHRISTI*, nominiſque ipſius inuocationem. *Non inuocationibus angelicis*, inquit IRENAEVS [z], *facit* (eccleſia) *aliquid, nec incantationibus, nec reliqua praua curioſitate; ſed munde & pure, & manifeſte orationes dirigens ad dominum, qui omnia fecit, & nomen domini noſtri Ieſu Chriſti inuocans, virtutes ſecundum vtilitates hominum, ſed non ad ſeductionem perficit.* Hoc diſcrimen inter hæreticos erat & eccleſiam. Hæretici incantationibus plerumque vtebantur, vt IRENAEVS ſpeciatim de *Baſilidianis* [a] obſeruat, qui imagines ſuas habebant, nomina *abraxas*, vel *abracadabra*, vel, vti BARONIVS [b] exiſtimat, nomina trecentorum ſexaginta quinque cælorum ſuorum, pari numero membrorum in corpore humano reſpondentium, ſibi inſcripta gerentes. AVGVSTINVS queritur, quod nonnulli ex ſatanæ inſtrumentis, qui haſce artes profiteantur, ipſius *CHRISTI* nomen vſurpent, vt eo facilius chriſtianos decipiant. *Fingunt*, inquit [c], *ſpiritus mali vmbras quaſdam honoris ſibimet ipſis, vt ſic decipiant eos, qui ſequuntur Chriſtum. Vſque adeo, vt illi ipſi, qui ſeducunt per ligaturas, per præcantationes, per machinamenta inimici, miſceant præcantationibus ſuis nomen CHRISTI, quia iam non poſſunt ſeducere chriſtianos, vt dent venenum, addunt mellis aliquantum, vt per id quod dulce eſt, lateat quod amarum eſt, & bibatur ad perniciem.* De quorum deceptione ſuos admonet, ne quærant alibi *CHRISTVM*, quam vbi ſe ipſis

ἄρα; περὶ περιάπτων λέγει· ἐπειδὴ γὰρ καὶ εἰώθασί τινες τὰ περίαπτα φυλακτήρια ὀνομάζειν· οὐκ ἔχει δὲ ὁ λόγος τὸ παράπαν περὶ τούτου. *Adhæc veſtes phylacteriis diſtinctas gerebant, quæ ſunt latiora quædam purpuræ ſegmenta. De quibus quum euangelium meminerit, ſuſpicari quiſpiam poſſit, de amuletis hic ſermonem inſtitui: quod a nonnullis amuleta phylacteria vocentur.*

(z) Iren. lib. II. c. LVII.

(a) Iren. lib. I. c. XXIII. Vtuntur hi magia & incantationibus & inuocationibus & reliqua vniuerſa periergia &c.

(b) Baron. an. CXX. n. X. (n. XIII. XIV. XV. edit. Antuerp. MDCXVII.)

(c) Auguſt. tract. VII. in Ioan. tom. IX. p. 27. (p. 63. 64. edit. Baſil. MDLXIX.)

volu-

voluerit prædicari *CHRISTVS*, & ſubiungit: *Non, quando nobis dolet caput, curramus ad præcantatores, ad ſortilegos & remedia vanitatis. Fratres mei, non vos plangam? Quotidie inuenio iſta. Et quid faciam? Nondum perſuadeo chriſtianis, in CHRISTO ſpem eſſe ponendam. Ecce ſi cui factum eſt remedium, moriatur. Quam multi enim cum remediis mortui ſunt, & quam multi ſine remediis reuixerunt. Qua fronte exiit anima ad Deum? Perdidit ſignum CHRISTI, accepit ſignum diaboli.* Alio loco [*d*] in hunc modum loquitur: *Quoties aliqua infirmitas ſuperuenerit, corpus & ſanguinem CHRISTI iſte, qui ægrotat, accipiat, & inde corpuſculum ſuum vngat, vt illud, quod ſcriptum eſt, impleatur in eo, Infirmatur aliquis, inducat presbyteros, & orent ſuper eum, vngentes eum oleo, & oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuabit eum dominus: & ſi in peccatis ſit, dimittentur ei. Videte fratres, quia qui in infirmitate ad eccleſiam cucurrerit, & corporis ſanitatem recipere, & peccatorum indulgentiam merebitur obtinere. Quum ergo duplicia bona poſſint in eccleſia inueniri, quare per præcantatores, per fontes & arbores & diabolica phylacteria, per characteres & haruſpices & diuinos vel ſortilegos multiplicia ſibi mala miſeri homines conantur inferre?* Multas alias iſtiuſmodi ſuperſtitiones memorat, quæ ex paganiſmo remanſerant, qualis erat turpiſſima conſuetudo, de hinnicula vel ceruula obſeruata; mos exclamandi, quum luna obſcuraretur, quo ipſo a maleficiis ſeſe defenſare poſſe credebant; obſeruatio feriæ quintæ hebdomadis in honorem *Iouis*; de quibus omnibus concludit [*e*]: *Quoſcumque tales eſſe cognoueritis, duriſſime caſtigate. Et ſi ſe emendare noluerint, nec ad colloquium, nec ad conuiuium veſtrum eos venire permittite.* Sunt, qui hanc homiliam potius CAESARII eccleſiæ *Arelatenſis* antiſtitis eſſe, exiſtimant; quod ſi ita eſt, id ſolum oſtendit, hoc crimen inter nonnullos in *Gallia* tum obtinuiſſe, vti aliquot ſæculis poſt obtinuit. Id quod ex *capitulis Caroli Magni* [*f*] apparet, vbi hoc decretum legimus: *Calculatores, incantatores, tempeſtarii, vel obligatores* (hoc eſt, phylacteria facientes collis circumliganda) *non fiant: Et vbicumque ſint, vel emendentur vel damnentur.* Hoſce

(*d*) Aug. ſerm. CCLXV. de tempore. (tom. X. opp. p. 1070. edit. Baſil. MDLXIX.) Vide ſis lib. II. c. XX. de doctrin. chriſt. infra §. VIII. ſub litt. (*a*).

(*e*) Ibid. p. 1071.

(*f*) Capit. Aquiſgran. lib. I. c. LXIV. concil. tom. VII. p. 984.

etiam

etiam notat ac damnat concilium *Romanum* [*g*] ſub GREGORIO ſecundo an. DCCXXI: *Si quis*, inquiens, *hariolos, haruſpices, vel incantatores obſeruauerit, aut phylacteriis vſus fuerit, anathema ſit.* Et in concilio *Trullano* [*h*] ſimile decretum factum legimus in hanc ſententiam: *Qui vatibus ſe ipſos tradiderunt, vel qui hecatontarchæ vel centuriones dicuntur, vel aliis eiuſmodi, vt ab iis diſcant, ſi quid ſibi reuelari velint; conuenienter iis, quæ de ipſis a patribus conſtituta ſunt, ſexennii canoni ſubiiciantur*, hoc eſt ſex annis excommunicentur. Eamdem pœnam diuerſis aliis ſuperſtitionis adiutoribus infligi iubet iſtud concilium, quando ſtatim pergit: *Ipſi* [*i*] *eos quoque ſubiici oportet, qui vrſos, vel eiuſmodi animalia ad ludum & ſimpliciorum noxam circumferunt, & fortunam ac fatum & genealogiam & quorumdam eiuſmodi verborum multitudinem ex fallaciæ impoſturæque nugis proferunt: eoſque qui nubium expulſores, & incantatores & amuletorum præbitores & vates appellantur. Eos autem, qui in iis perſiſtunt, & non ab eiuſmodi pernicioſis gentilibuſque ſtudiis auertuntur & aufugiunt, eccleſia omnino exturbandos decernimus, ſicut & ſacri canones dicunt: Quæ enim eſt luci cum tenebris communicatio? (vt ait apoſtolus) vel quæ templo Dei cum idolis conſenſio? vel quæ fideli cum infideli pars eſt? Quæ autem Chriſti eſt cum Belial concordia ac conuentio?* Ex his manifeſtum eſt, fuiſſe adhuc reliquias quaſdam gentilis

(*g*) Concil. Roman. can. XII. Vid. capit. Martio. Bracarenſis c. LXXII. Non liceat chriſtianis tenere traditiones gentilium, & obſeruare vel colere elementa; aut lunam aut ſtellarum curſum, & inanem ſignorum fallaciam conſiderare, pro domo facienda & ad coniugia ſocianda: ſcriptum eſt enim: *Omnia quæcumque facitis in verbo, aut in opere, in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti facite, gratias agentes Deo.* Si quis autem fecerit, ſeueriſſime corripiatur, & canonice pœniteat.

(*h*) Concil. Trullan. c. LXI. *οἱ μάντεσιν ἑαυτὰς ἐπιδιδόντες, ἢ τοῖς λεγομένοις ἑκατοντάρχαις, ἤ τισι τοιούτοις, ὡς ἂν παρ' ἐκείνων μάθοιεν, εἴ τι ἂν αὐτοῖς ἐκκαλύπτεσθαι βούλοιντο, κατὰ τὰ πρώην ὑπὸ τῶν πατέρων περὶ αὐτῶν ὁρισθέντα ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέτωσαν τῆς ἑξαετίας.*

(*i*) Ibid. *τῷ αὐτῷ δὲ τούτῳ ἐπιτιμίῳ καθυποβάλλεσθαι δεῖ καὶ τοὺς τὰς ἄρκτους ἐπισυρομένους, ἢ τοιαῦτα ζῶα, πρὸς παίγνιον καὶ βλάβην τῶν ἁπλουστέρων· καὶ τύχην, καὶ εἱμαρμένην, καὶ γενεαλογίαν, καὶ τοιούτων τινῶν ῥημάτων ὄχλον κατὰ τὰς τῆς πλάνης λήρας φρονοῦντας· τούς τε λεγομένους νεφοδιώκτας, καὶ γοητευτὰς, καὶ φυλακτηρίους, καὶ μάντεις· ἐπιμένοντας δὲ τούτοις καὶ μὴ μετατιθεμένους καὶ ἀποφεύγοντας τὰ ὀλέθρια ταῦτα καὶ ἑλληνικὰ ἐπιτηδεύματα, παντάπασιν ἀποῤῥίπτεσθαι τῆς ἐκκλησίας ὁρίζομεν, καθὰ καὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες διαγορεύουσι· τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; κ. τ. λ.*

Digitized by Google

ſuperſtitionis & idololatriæ inter chriſtianos, in primis in vſu phylacteriorum & diuinationis aliarumque iſtiuſmodi obſervationum. Difficile autem ad hariolandum eſt, quinam intelligendi ſint per *ἑκατοντάρχας* ſiue *centuriones*, qui vatibus heic iunguntur & vetantur conſuli. Exſtat in codice *Theodoſiano* lex aliqua *Honorii* [k], quam GOTHOFREDVS huic canoni non nihil lucis dare poſſe exiſtimat. Ex huius enim legis verbis colligere licere ait, chiliarchas & centenarios millenis & centenis plebis ita diſtributis præfuiſſe, ad inſtruendam ſcilicet pompam gentilitiam: vtpote iunctos *fredianis* & *dendrophoris*, quos oſtendit imagines deorum humeris ſuis portaſſe in pompis. Præerant hi certis corporibus ſiue ſocietatibus, & alia in lege appellantur *collegiati* & *vituriarii* (ſiue *didumarii*) hoc eſt officiales *Apollinis Didumæi*; & *nemeſiaci*, id eſt, officiales deæ *Nemeſis* (quæ & bona fortuna & fatorum diſpenſatrix appellatur;) & *ſigniferi* & *cantabrarii*, qui ſigna, & in his deorum, ferebant in pompis, feſtis & ludicris gentilitiis [l]; Et hi, vt ex COMMODIANO [m], chriſtiano poëta, oſtendit GOTHOFREDVS, diuinos ſe & prophetas agebant, fataque hominum explicabant. Alios etiam in hæc collegia cooptabant, tamquam principes in hiſce pompis, qui *chiliarchæ* & *hecatontarchæ* vocitati. Quæ omnia cum canone *Trullano* congruunt, qui hecatontarchas vatibus iungit, eoſque facit fatorum expoſitores, de fortuna, fato, & genealogia multum loquentes ad decipiendam multitudinem. Qui vrſos & alia animalia trahebant ex

(*k*) Cod. Theodoſ. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. XX. Chiliarchas inſuper & centenarios, vel qui ſibi plebis diſtributionem vſurpare dicuntur, cenſuimus remouendos, cetera.

(*l*) Cod. Theod. lib. XIV. tit. VII. de collegiatis leg. II. Collegiatos & vituriarios & nemeſiacos, ſigniferos, cantabrarios & ſingularum vrbium corporatos, ſimul forma præcipimus, reuocari. cetera. Vid. Gothofred. in loc. p. 192. 193. 194.

(*m*) Commodian. inſtruct. ad calcem Cypriani edit. Rigaltii.

Mane ebrio, crudo, perituro creditis vino:
Ex arte qui ficte loquitur, quod illi videtur:
Seuere dum agit, ſibi viſcera poſcit:
Ipſe ſibi neſcit diuinare, cæteris audet:
Succollat, quando libet, eum, & quando deponit,
Vertitur a ſe rotans cum ligno biſurci,
Ac ſi putes illum afflatum numine ligni.

BAL-

BALZAMONIS [*] ſententia tales erant impoſtores, qui in capite & totius animalis corpore tincturas appendentes, & pilos ex ipſo tondentes, eos vna cum tincturis dabant vt remedia & amuleta, quæ in morbis & faſcinantibus oculis aliquid conferre poſſent. Atque ita concilium omnes hoſce modos faciendi & adhibendi incantamenta & amuleta prohibet, tamquam gentilitiæ ſuperſtitionis reliquias, quæ inter rudiores & abiectiores chriſtianos remanſerint. Nos in perquirendo vero huius canonis ſenſu tanto maiorem adhibuimus diligentiam, quia plerique interpretes ſilentio eum prætererunt, eiuſque explicationem erudito GOTHOFREDO lector nobiſcum debet.

§. VII.

De præſtigiis, ſiue commentitiis miraculis, poteſtate ſatanæ effectis.

ALIVD genus impoſtorum in eodem canone memoratur ſub nomine γοητευτῶν, quod generale nomen eſt, omnibus illis tributum, qui præſtigiis & impoſturis nauant operam; heic autem ſenſu ſtrictiore ſumitur pro iis, qui poteſtate magica miracula efficere præ ſe ferunt, cuiuſmodi *Iannes* & *Iambres* inter *Aegyptios*, *Simon Magus* inter iudæos, *Apollonius Tyanæus* & alii impoſtores inter paganos fuerunt. Alio nomine θαυματοποιοὶ & ψηφάδες [n] a *Græcis*, & *præſtigiatores* a *Latinis* ſcriptoribus appellantur. Præſtigiæ eorum præcipue oſtentabantur in effici-

(*) Balzam. in can. LXI. conc. Trullan. ap. Beuereg. p. 228. *ἄρκτας ἐπισύρειν λέγονται οἱ καλούμενοι ἀρκτοτρόφοι· οἵ τινες βάμματα ἐξαρτῶσι κατὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ ὅλου σώματος τοῦ ζώου, καὶ τρίχας κείροντες ἐκ τούτου, διδόασιν ταύτας σὺν τοῖς βάμμασιν, ὡς φυλακτήρια, καὶ ὡς δυναμένας λυσιτελεῖν ἐν νόσοις καὶ ἐν βασκάνοις ὀφθαλμοῖς.*

(n) Theodoret. in 2 Theſſ. II, 9. *διδάσκει δὲ, ὡς καὶ τὰ ἐσόμενα οὐκ ἀληθῆ θαύματα· τοιαῦτα δὲ ποιοῦσι καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ψήφων τὰς ἐπωνυμίας ἔχοντες. Docet autem (apoſtolus) ea quum futura ſunt, non fore vera miracula. Talia autem faciunt & præſtigiatores, qui a calculis nomen habent.*

Athanaſ. quæſt. CXXV. ad Antioch. (tom. II. opp. p. 298. ed. Par. MDCXCVIII.) *οἱ λεγόμενοι ψηφάδες, καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ ἀντίχριστος ἐρχόμενος ἐν φαντασίᾳ πλανῷ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀνθρώπων, qui dicuntur pſephades, vt item ipſe antichriſtus, falſa amictus ſpecie venturus eſt, qua oculos hominum deludat.*

Suidas voce *ψηφολόγοι. ψηφολόγοι εἰσὶν οἱ ψηφοπαῖκται· ψηφολογικοὶ γοῦν, οἱ πλανῶντες καὶ ἀπατῶντες, ὥσπερ οἱ ψηφολόγοι, τοὺς ὀφθαλμοὺς τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως τῶν ψήφων ἀπατῶντες συναρπάζουσι. Præſtigiatores, qui calculis*

endis

endis falſis rerum apparitionibus, & decipiendis hominibus per externorum ſenſuum ludificationem. Vetuſtus *recognitionum* auctor artem eorum [o] deſcribit in perſona *Simonis Magi*, quem introducit in hunc modum de ſe gloriantem: „Poſſum „facere, vt volentibus me comprehendere non appaream, & „rurſus volens videri, palam ſim: ſi fugere velim, montes per„forem, & ſaxa quaſi lutum pertranſeam: ſi me de monte ex„celſo præcipitem dedero, tamquam ſubuectus ad terras illæ„ſus deferar: vinctus memet ipſum ſoluam, eos vero, qui me „in vincula coniecerint, vinctos reddam: in carcere colliga„tus, clauſtra ſponte patefieri faciam: ſtatuas animatas red„dam; ita vt putentur ab his, qui vident, homines eſſe: no„vas arbores ſubito oriri faciam, & repentina virgulta produ„cam; in ignem memetipſum iniiciens, non ardeam. Vul„tum meum commuto, vt non agnoſcar: ſed & duas facies ha„bere me, poſſum hominibus oſtendere. Ouis aut capra effi„ciar: pueris paruis barbam producam: in aërem volando in„vehar: aurum plurimum oſtendam: reges faciam eoſque de„iiciam„. Iam TERTVLLIANVS [p] obſeruat, quod *Simon Magus* propter haſce fallacias & miracula profeſſionis ſuæ ab apoſtolis maledictus & de fide eiectus ſit: Et quod omnes ſophiſtæ, vt eos appellat, ab initiis inde euangelii eamdem ſortem habuerint. Quæ obſeruatio TERTVLLIANI omnino vera eſt, & innumeris exemplis in antiqua hiſtoria confirmari poteſt, maxime hæreſiarcharum, qui plerumque miracula ſe patrare poſſe gloriabantur, vt nouis opinionibus ſuis fidem conciliarent atque exiſtimationem. Vnius tantum vel duorum mentionem faciemus, qui in hoc genere famoſi fuerunt. *Marcus*

ludentes ſpectatorum oculos decipiunt. Iidem etiam ψηφοπαῖκται vocantur. Tamquam præſtigiatores, calculos celeriter transferentes, oculos ſpectatorum agilitate ſua fallunt.

Capitul. Aquiſgran. lib. I. c. LXIV. Calculatores, incantatores, tempeſtarii, cetera. vid. litt. antec. (f) p. 256.

(o) Recognit. lib. II. c. IX. apud Coteler. tom. I. p. 506.

(p) Tertull. de idololatr. c. IX. Exinde & Simon Magus iam fidelis, quoniam aliquid adhuc de circulatoria ſecta cogitaret, vt ſcilicet inter miracula profeſſionis ſuæ etiam ſpiritum ſanctum per manuum impoſitionem enundinaret, maledictus ab apoſtolis de fide eiectus eſt. --- Et poſt euangelium nuſquam inuenias ſophiſtas, niſi plane punitos.

hære-

hæreticus, *Marcoſianorum* anteſignanus, ita deſcribitur a vetuſto quodam auctore, qui ante IRENAEVM [q] vixit, verbis ſequentibus:

Idolorum fabricator, Marce, & portentorum inſpector,
Aſtrologiæ cognitor, & magicæ artis,
Per quæ confirmas erroris doctrinas,
Signa oſtendens his, qui a te ſeducuntur,
Apoſtaticæ virtutis operationes,
Quæ tibi præſtat tuus pater Satanas
Per angelicam virtutem Azazel facere,
Habens te præcurſorem contrariæ aduerſum Deum nequitiæ.

Et ipſe IRENAEVS [r] alicuius impoſturæ eius facit mentionem. *Pro calice vino mixto*, inquit, *fingens ſe gratias agere & in multum extendens ſermonem inuocationis, purpureum & rubicundum apparere facit, vt putetur ea gratia ab iis, quæ ſunt ſuper omnia, ſuum ſanguinem ſtillare in illius calicem per inuocationem eius.* Aliam iſtiuſmodi impoſturam de muliere quadam a dæmone agitata narrat FIRMILIANVS, quando in epiſtola ad CYPRIANVM in hunc modum ſcribit: „Emerſit ſubito [s] quædam mulier, quæ in exſtaſi conſtituta, propheten ſe præferret, & quaſi ſancto ſpiritu plena ſic ageret. Ita autem principalium dæmoniorum impetu ferebatur, vt per longum tempus ſollicitaret & deciperet fraternitatem; ac mirabilia quædam & portentoſa perficiens & facere ſe terram moueri polliceretur. Non quod dæmoni tanta eſſet poteſtas, aut terram mouere, aut elementum concu-

(q) Ap. Iren. lib. I. c. XII. p. 76.

Εἰδωλοποιὲ Μάρκε, καὶ τερατοσκόπε,
Ἀστρολογικῆς ἔμπειρε καὶ μαγικῆς τέχνης,
Δι᾽ ὧν κρατύνεις τῆς πλάνης τὰ διδάγματα,
Σημεῖα δεικνὺς τοῖς ὑπό σου πλανωμένοις,
Ἀποστατικῆς δυνάμεως ἐγχειρήματα,
Ἃ σοὶ χορηγεῖ σὸς πατὴρ Σατανᾶς, ἀεὶ
Δι᾽ ἀγγελικῆς δυνάμεως [ἐγχειρήματα] Ἀζαζὴλ ποιεῖν,
Ἔχων σε πρόδρομον ἀντιθέου πανουργίας.

(r) Iren. lib. I. c. IX. ποτήρια οἴνῳ κεκραμένα προσποιούμενος εὐχαριστεῖν, καὶ ἐπὶ πλέον ἐκτείνων τὸν λόγον τῆς ἐπικλήσεως, πορφύρεα καὶ ἐρυθρὰ ἀναφαίνεσθαι ποιεῖ ὡς δοκεῖν τὴν ἀπὸ τῶν ὑπὲρ χάριν τὸ αἷμα τὸ ἑαυτῆς στάζειν ἐν τῷ ἐκείνου ποτηρίῳ διὰ τῆς ἐπικλήσεως αὐτοῦ.

(s) Firmilian. epiſt. LXXV. ad Cyprian. p. 228. (p. 313. edit. Fell. Amſtel. MDCC.)

„tere iuſſu valeret; ſed quod nonnumquam ſpiritus nequam „præſciens & intelligens terræ motum futurum, id ſe facturum „eſſe ſimularet, quod futurum videret. Quibus mendaciis & „iactationibus ſubegerat mentem ſingulorum, vt ſibi obedi-„rent, & quocumque præciperet & duceret, ſequerentur: fa-„ceret quoque mulierem illam cruda hieme nudis pedibus per „aſperas niues ire, nec vexari in aliquo aut lædi in illa diſcur-„ſione: diceret etiam, ſe in *Iudæam* & *Hieroſolymam* feſtinare, „fingens tamquam inde veniſſet. Hic & vnum de presbyteris „*Ruſticum*, item & alium diaconum fefellit, vt eidem mulieri „commiſcerentur, quod paullo poſt detectum eſt. Nam ſubi-„to apparuit illi vnus de exorciſtis, vir probatus & circa reli-„gioſam diſciplinam bene ſemper conuerſatus, qui exhortati-„one quoque fratrum plurimorum, qui & ipſi fortes ac lauda-„biles in fide aderant, excitatus, erexit ſe contra illum ſpiri-„tum nequam reuincendum, qui ſubtili fallacia etiam hoc „paullo ante prædixerat, venturum quemdam aduerſum & ten-„tatorem infidelem. Tamen ille exorciſtà inſpiratus Dei gra-„tia fortiter reſtitit, & eſſe illum nequiſſimum ſpiritum, qui „prius ſanctus putabatur, oſtendit„. Hactenus ille. Plura a-lia iſtiuſmodi exempla reperiuntur in hiſtoria *Montaniſtarum* [t], *Pepuzianorum*, & *Apellitarum* [u], AVGVSTINO aliiſque ſcriptoribus memorata: Hæc autem ſufficiunt ad oſtendendum, quantopere hæretici communiter ſibi arrogarint poteſtatem operan-

(t) Auguſtin. de hæreſ. c. XXVI. Aduentum ſpiritus ſancti a domino promiſſum, in ſe potius quam in apoſtolis eius fuiſſe adſerunt redditum. Secundas nuptias pro fornicationibus habent: & ideo dicunt, eas permiſiſſe apoſtolum Paulum, quia ex parte ſciebat & ex parte prophetabat: nondum enim venerat, quod perfectum eſt. Hoc autem perfectum in Montanum & eius prophetiſſas veniſſe delirant.

Euſeb. lib. V. c. XIII. ἀπὸ τῆς τούτων ἀγέλης Ἀπελλῆς μὲν ὁ τῇ πολιτείᾳ σεμνυνόμενος καὶ τῷ γήρᾳ, μίαν ἀρχὴν ὁμολογεῖ· τὰς δὲ προφητείας ἐξ ἀντικειμένου λέγει πνεύματος· πειθόμενος ἀποφθέγμασι παρθένου δαιμονώσης ὄνομα Φιλουμένης. *Ex illorum grege Apelles quidem ſanctioris vitæ cultum & ſenectutem præ ſe ferens, vnum fatetur eſſe principium: prophetarum autem miracula ex aduerſario ſpiritu profecta eſſe dicit, virginis cuiuſdam dæmoniacæ nomine Philumenæ reſponſis inductus.*

(u) Auguſtin. ibid. cap. XXIII. Apellitæ ſunt, quorum Apelles eſt princeps. --- Hunc Apellem, dicunt quidam, etiam de Chriſto tam falſa ſenſiſſe, vt diceret eum, non quidem carnem duxiſſe de cælo, ſed ex elementis mundi

di

di miracula, quæ eccleſia, cognito, per ſatanæ poteſtatem non per ſpiritum ſanctum effecta, tamquam impoſturas reiecit, in eosque, qui iſtam poteſtatem iactarunt, ſeueriſſime animaduertit. Nam EVSEBIVS [x] ex APOLLINARI ſpeciatim de *Montaniſtis* refert, quod fideles nouam eorum doctrinam examinarint, & profanam atque impiam iudicarint, & quod damnata hæreſi auctores ab eccleſia & fidelium communione expulſi ſint, tamquam enthuſiaſtæ & dæmoniaci, qui ſemper a ſanctis myſteriis arcebantur, dum ſub poteſtate & agitatione eſſent ſatanæ. BASILIVS [y] eamdem pœnam γοητείαν, hoc eſt, præſtigias profitentibus, quam reis homicidii conſtituit, hoc eſt viginti annos in diuerſis pœnitentiæ gradibus abſoluendos.

§. VIII.

De obſeruatione dierum & caſuum fortuitorum & de præſagiis ac ominibus inde factis.

ERAT adhuc alia quædam ſuperſtitionis ſpecies, in quam veteres plerumque animaduertebant tamquam violationem fœderis baptiſmalis & partem pompæ ac cultus ſatanæ, cui in baptiſmo ſe renuntiare profitebantur. Erat hæc obſeruatio dierum & caſuum fortuitorum, vt fauſtorum vel infauſtorum, & præſagiendi exinde ac ominandi conſuetudo. CHRYSOSTO-

accepiſſe, quæ mundo reddidit, quum ſine carne reſurgens in cælum adſcendit. Ibid. c. XXIV. Seueriani a Seuero exorti. - - Hic præterea Philumenem quandam puellam dicebat inſpiratam diuinitus ad prænuntianda futura, ad quam ſomnia atque æſtus ſui animi referens, diuinationibus ſeu præſagiis eius ſecretim erat ſolitus præmoneri eodem phantaſmate, eidem Philumenæ pueri habitu ſe demonſtrante, qui puer apparens Chriſtum ſe aliquando, aliquando eſſe adſereret Paulum. A quo phantaſmate ſciſcitans, ea ſoleret reſpondere, quæ ſe audientibus diceret. Nonnulla quoque illam miracula operari ſolitam, inter quæ illud præcipuum, quod in anguſtiſſimi oris ampullam vitream, panem grandem immitteret, eumque extremis digitulis leuare ſoleret illæſum, eoque ſolo quaſi diuinitus ſibi cibo dato fuiſſet contenta. Vide ſis Euſeb. lib. V. c. XIV. & XVI. tot.

(x) Euſeb. lib. V. c. XVI. p. 147. edit. Amſtelod. MDCXCV. τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν πιστῶν πολλάκις καὶ πολλαχῇ τῆς Ἀσίας εἰς τοῦτο συνελθόντων, καὶ τοὺς προσφάτους λόγους ἐξετασάντων καὶ βεβήλους ἀποφηνάντων καὶ ἀποδοκιμασάντων τὴν αἵρεσιν, οὕτω δὴ τῆς τε ἐκκλησίας ἐξεώθησαν καὶ τῆς κοινωνίας εἴρχθησαν.

(y) Baſil. can. LXV. ὁ γοητείαν ἢ φαρμακείαν ἐξαγορεύων, τὸν τοῦ φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται.

MVS [z] multis verbis contra hoc ſuperſtitionis genus vehementiſſime declamat. „Pompa ſatanica, inquit, ſunt, theatra, „circenſes, & omne peccatum, & dierum obſeruatio, & præſa„gia, & omina. Et quid tandem ſunt omina? Sæpe domum ſu„am quis egreſſus hominem videt vnoculum, vel claudican„tem, & ominatus eſt: Hæc eſt pompa ſatanica: non enim ho„minis occurſus malum facit eſſe diem, ſed in peccatis viuere. „Quum igitur exieris, vnum ſolum cuſtodi, ne occurrat tibi „peccatum: hoc enim eſt, quod ſupplantat, præter hoc vero „nec ipſe diabolus nos quidpiam lædere poterit. Quid dicis? „Hominem cernis & ominaris, nec cernis laqueum diaboli„cum, quomodo te illi, qui te nulla adfecit iniuria, reddit ini„micum? quomodo te fratri conſtituit aduerſarium ex nulla iu„ſta occaſione? Et Deus quidem vel inimicos amare nos iuſſit: „tu autem & non lædentem aueiſaris, nil accuſandum habens, nec „cogitas, quantus riſus, quantum dedecus, immo vero quan„tum periculum? Dicamne & aliud ridiculoſius? confundor „nempe & erubeſco, ſed cogor propter ſalutem veſtram dice„re. Si virgo, inquit, occurrerit, ſterilis dies erit: ſi vero me„retrix, dextera & bona, & multa mercatione plena. -- Vide, „quomodo & heic diabolus dolum abſcondit, vt modeſtam „quidem aueiſemur, impudicam vero gratam habeamus &

(z) Chryſoſt. hom. XXI. ad popul. Antiochen. tom. I. p. 274. (p. 244. 245. edit. Francof.) πομπὴ δὲ Σατανική ἐςι θέατρα, καὶ ἱπποδρομίαι, καὶ πᾶσα ἁμαρτία, καὶ παρατήρησις ἡμερῶν, καὶ κληδόνες, καὶ σύμβολα· καὶ τί ποτέ ἐςι σύμβολά φησι; πολλάκις ἐξελθών τις τὴν οἰκίαν τὴν ἑαυτῦ, εἶδεν ἄνθρωπον ἑτερόφθαλμον, ἢ χωλεύοντα, καὶ οἰωνίσατο· τῦτο πομπὴ Σατανική· ὖ γάρ ἡ ἀπάντησις τῦ ἀνθρώπυ πονηρὰν ποιεῖ τὴν ἡμέραν γενέσθαι, ἀλλὰ τὸ ἐν ἁμαρτίαις ζῆν· ὅταν τοίνυν ἐξέλθῃς, ἓν μόνον φύλαξαι, μὴ ἁμαρτία σοι ἀπαντήσῃ· αὕτη γάρ ἐςιν ἡ ἡμᾶς ὑποσκελίζυσα, χωρὶς δὲ ταύτης ὐδὲ ὁ διάβολος ἡμᾶς βλάψαι δυνήσεται· τί λέγεις; ἄνθρωπον ὁρᾷς, καὶ οἰωνίζῃ, καὶ ὐχ ὁρᾷς τὴν παγίδα διαβολικὴν, πῶς ἐκπολεμοῖ σε τῷ μηδὲν ἠδικηκότι; πῶς ἐχθρόν σε καθίςησι τῦ ἀδελφῦ ἐξ ὐδεμιᾶς δικαίας προφάσεως; καὶ ὁ μὲν Θεὸς καὶ τὰς ἐχθρὰς φιλεῖν ἐκέλευσε, σὺ δὲ καὶ τὸν ὐδὲν ἠδικηκότα ἀποςρέφῃ, μηδὲν ἔχων ἐγκαλεῖν, καὶ ὐκ ἐννοεῖς, πόσος ὁ γέλως, πόση αἰσχύνη, μᾶλλον δὲ πόσος ὁ κίνδυνος; εἴπω καὶ ἕτερον καταγελαςότερον; αἰσχύνομαι μὲν καὶ ἐρυθριῶ, ἀναγκάζομαι δὲ ὅμως διὰ τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν εἰπεῖν· ἂν ἀπαντήσῃ παρθένος, φησὶν, ἄπρακτος ἡ ἡμέρα γίνεται· ἐὰν δὲ ἀπαντήσῃ πόρνη, δεξιὰ καὶ χρηςὴ, καὶ πολλῆς ἐμπορίας γέμυσα· -- ὅρα γῦν καὶ ἐνταῦθα, πῶς τὸν δόλον ἔκρυψεν ὁ διάβολος, ἵνα τὴν μὲν σώφρονα ἀποςρεφώμεθα, τὴν δὲ ἀκόλαςον ἀσπαζώμεθα καὶ φιλῶμεν· --- τί ἄν τις εἴποι περὶ τῶν

ame-

„amemus. --- Quid vero diceret aliquis de his, qui carminibus „& ligaturis vtuntur, & de circumligantibus aurea *Alexandri* „*Macedonis* numiſmata capiti vel pedibus? Dic mihi, hæ ne ſunt „exſpectationes noſtræ, vt poſt crucem & mortem domini-„cam in gentilis regis imagine ſpem ſalutis habeamus? Igno-„ras, quanta crux perfecit? mortem diſſoluit, peccata exſtin-„xit, orcum inanem reddidit, diaboli ſoluit potentiam, & ad „corporis ſanitatem præſtandam non eſt fide digna? Totum „orbem exſuſcitauit, & tu in ipſa non confidis? Et quid pati „dignus non eſſes? Non ligaturas vero tantum, ſed etiam ex-„cantamenta tibi circumducis, vetulas ebrias & titubantes do-„mum ducens. Nec confunderis, nec erubeſcis, poſt tantam „ad hæc trepidans diſciplinam: & quod grauius eſt errore, „quando hæc admonemus & diſſuademus, putantes ſe excuſa-„ri, dicunt, quod chriſtiana eſt mulier hæc excantans, & nihil „aliud loquitur, quam Dei nomen. Propterea namque potiſ-„ſimum ipſam odi & aueiſor, quod Dei nomine ad contumeli-„am abutitur: quod ſe dicens eſſe chriſtianam, gentilium opera „facit: Etenim & dæmones Dei nomen fatebantur, ſed tamen „erant dæmones, & ita Chriſto dicebant: *Scimus te, quis ſis,* „*ſanctus Dei:* & tamen ipſos increpauit & eiecit. Propterea „vobis ſupplico, vt ab hac ſitis fallacia puri, & tamquam ba-„culum hoc verbum habeatis. Et ſicut ſine calceamentis, vel

ἐπῳδαῖς καὶ περιάπτοις κεχρημένων, καὶ νομίσματα χαλκᾶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος ταῖς κεφαλαῖς καὶ τοῖς ποσὶ περιδεσμούντων; αὗται αἱ ἐλπίδες ἡμῶν; εἰπέ μοι. Reliqua vid. lib. XI. c. VII. §. XIII. ſub litt. (r) vol. IV. pag. 283. 284. Vid. quoque homil. XXIII. de nouiluniis cit. ſupra cap. IV. §. XVII. ſub litt. (r) pag. 224.

Chryſoſt. commentar. in Galat. I. p. 973 (p. 789. edit. Francof.) *καὶ γὰρ Ἑλλήνων ἤδη πολλὰ παρά τισι τῶν ἡμετέρων φυλάττεται, κληδονισμοί, καὶ οἰωνισμοί, καὶ σύμβολα, καὶ ἡμερῶν παρατηρήσεις, καὶ ἡ περὶ τὴν γένεσιν σπουδή, καὶ τὰ πάσης ἀσεβείας γέμοντα γραμματεῖα, ἃ τικτομένων τῶν παιδίων εὐθέως ἐπὶ κακῷ τῆς ἑαυτῶν συντιθέασι κεφαλῆς, ἐκ προοιμίων παιδεύοντες καταλύειν τὰς ὑπὲρ ἀρετῆς πόνους, καὶ ὑπὸ τὴν πεπλανημένην τυραννίδα τῆς εἱμαρμένης τόγε αὐτῶν ἄγοντες μέρος. Multa gentium more apud noſtros aliquot ſeruantur, ſortilegia, auguria, omina ac dierum obſeruationes, ſuperſtitioſa ſuper geneſin cura, & omnis impietatis plenæ litteræ, quas puerorum protinus, vt nati ſunt, magno malo capitibus imponunt, ab ipſo protinus exordio docentes illos virtutis adipiſcendæ ſtudium abiicere & ad fallacem fati tyrannidem, quod quidem in ipſis eſt, illos adducentes.*

„veſtimentis veſtrum nemo in forum deſcendere eligeret: ita „ſine verbo hoc numquam in forum prodeas, ſed quum es ia-„nuæ veſtibula tranſgreſſurus, hoc prius loquere verbum, Ab-„renuntio tibi ſatana, & pompæ tuæ, & cultui tuo, & con-„iungor tibi, Chriſte. Ne vmquam abſque hac voce exeas, „hæc erit tibi baculus, hæc armatura, hæc turris inexpugna-„bilis. Cum hoc verbo & crucem in fronte imprime: ſic e-„nim non tantum homo occurrens, verum nec ipſe diabolus „te quidquam lædere poterit, cum his te cernens armis vbi-„que apparentem„. AVGVSTINVS ſimili modo ab iſtiuſmodi ſuperſtitioſis obſeruationibus dehortatur. „Ad hoc genus, „inquit [a], pertinent etiam omnes ligaturæ atque remedia, „quæ medicorum quoque diſciplina condemnat, ſiue in præ-„cantationibus, ſiue in quibuſdam notis, quas characteres vo-„cant: ſiue in quibuſdam rebus ſuſpendendis atque illigandis, „vel etiam ſaltandis quodammodo, non ad temperationem „corporum, ſed ad quaſdam ſignificationes, aut occultas aut „etiam manifeſtas: quæ mitiore nomine phyſicam vocant, vt „non quaſi ſuperſtitioſe implicare, ſed natura prodeſſe vide-„antur: ſicut ſunt inaures in ſummo aurium ſingularum, aut „de ſtruthionum oſſibus anſulæ in digitis, aut quum tibi dici-„tur ſingultienti, vt dextera manu ſiniſtrum pollicem teneas. „His adiunguntur millia inaniſſimarum obſeruationum, ſi mem-„brum aliquod ſalierit, ſi iunctim ambulantibus amicis, lapis „aut canis, aut puer medius interuenerit: atque illud quod „lapidem calcant, tamquam direptorem amicitiæ, minus mole-„ſtum eſt, quam quod innocentem puerum colapho percuti-„unt, ſi pariter ambulantibus intercurrerit. Sed bellum eſt, „quod aliquando pueri vindicantur a canibus: nam plerum-„que tam ſuperſtitioſi ſunt quidam, vt etiam canem, qui me-„dius interuenerit, ferire audeant non impune: namque a va-„no remedio cito interdum ille percuſſorem ſuum ad verum „medicum mittit. Hinc ſunt etiam illa: limen calcare, quum „ante domum ſuam tranſit: redire ad lectum, ſi quis, dum ſe „calciat, ſternutauerit: redire domum, ſi procedens offenderit:

(a) Auguſtin. de doctrin. chriſt. lib. II. c. XX. (tom. III. opp. p. 32. 33. edit. Baſil. MDLXIX.)

quum

Digitized by Google

„quum veſtis a ſoricibus roditur, plus timere ſuſpicionem fu„turi mali, quam præſens damnum dolere. Vnde illud ele„ganter dictum eſt *Catonis*, qui quum eſſet conſultus a quodam, „qui ſibi a ſoricibus corroſas caligas diceret, reſpondit, non „eſſe illud monſtrum, ſed vere monſtrum habendum fuiſſet, ſi „ſorices a caligis roderentur„. Hactenus AVGVSTINVS. Qui hoc ſcitum ſapientis ethnici reſponſum memorat, vt chriſtianos de abſurda ac vana omnium iſtiuſmodi ſuperſtitioſarum obſeruationum ratione tanto melius conuincat. Et tandem ſic concludit [b]: „Omnes igitur artes huiuſmodi vel nugato„riæ vel noxiæ ſuperſtitiones, ex quadam peſtifera ſocietate „hominum & dæmonum, quaſi pacta infidelis & doloſæ ami„citiæ conſtituta, penitus ſunt repudianda & fugienda chriſti„ano: *non quod idolum ſit aliquid*, vt ait apoſtolus, *ſed quia quæ „immolant, dæmoniis immolant, & non Deo: nolo autem vos ſocios fieri „dæmoniorum.* Quod autem de idolis, & de immolationibus, „quæ honori eorum exhibentur, dixit apoſtolus, hoc de omni„bus imaginariis ſignis ſentiendum eſt, quæ vel ad cultum ido„lorum, vel ad creaturam eiuſque partes tamquam Deum co„lendas trahunt, vel ad remediorum aliarumque obſeruatio„num curam pertinent: quæ non ſunt diuinitus ad dilectio„nem Dei & proximi tamquam publice conſtituta, ſed per pri„uatas appetitiones rerum temporalium, corda diſſipant miſe„rorum. In omnibus ergo iſtis doctrinis ſocietas dæmonum „formidanda atque vitanda eſt, qui nihil cum principe ſuo di„abolo niſi reditum noſtrum claudere atque obſerare conantur. „Sicut autem de ſtellis, quas condidit & ordinauit Deus, hu„manæ & deceptoriæ coniecturæ ab hominibus inſtitutæ ſunt; „ſic etiam de quibuſdam naſcentibus, vel quomodo diuinæ „prouidentiæ adminiſtratione exſiſtentibus rebus, multi multa „humanis ſuſpicionibus, quaſi regulariter coniecta, litteris „mandauerunt, ſi forte inſolite acciderint, velut ſi mula pariat, „aut fulmine aliquid percutiatur. Quæ omnia tantum valent, „quantum præſumtione animorum quaſi communi quadam lin„gua cum dæmonibus fœderata ſunt. Quæ tamen omnia ple-

(b) Ibid. c. XXIII. (p. 35. edit. cit.) Vid. plura ap. Gratian. cauſſ. XXVI. quæſt. VII. c. XV. XVI. Non obſeruetis dies, qui dicuntur Aegyptiaci &c.

„na ſunt peſtiferæ curioſitatis, cruciantis ſollicitudinis, morti-„feræ ſeruitutis. Non enim quia valebant, animaduerſa ſunt, „ſed animaduertendo atque ſignando factum eſt, vt valerent. „Et ideo diuerſis diuerſa proueniunt, ſecundum cogitationes „& præſumtiones ſuas. Illi enim ſpiritus, qui decipere volunt, „talia procurant cuique, qualibus eum irretitum per ſuſpicio-„nes & conſenſiones eius viderint„. Vt hæc egregie de his ſuperſtitioſis obſeruationibus dicta ſunt, ita videntur innuere, quod diſcrimen aliquod obſeruatum ſit inter eos, qui has artes profeſſi, & inter illos, qui ex ignorantia ab illis deluſi fuerunt. Et idcirco licet priores illi ſeueriſſimæ diſciplinæ eccleſiæ ſubiici debuerint, hi poſteriores tamen admonitionibus potius & reprehenſionibus videntur caſtigati; vt heic ab AVGVSTINO & CHRYSOSTOMO, non grauiſſima excommunicationis cenſura vexati, propter ſimplicitatem ſuam, & fortaſſis propter multitudinem eorum, qui quotidie ad iſtiuſmodi dierum & caſuum fortuitorum obſeruationes propenderant, non conſiderantes vel ſuperſtitionis iſtius originem, vel detrimentum, quod per eam pietati & religioni inferebatur. Paullo longius hiſce rebus immorati ſumus, quia verendum eſt, ne ſemper detur ratio ab iſtiuſmodi ſuperſtitionibus homines dehortandi, quæ imprudentibus mentibus nulla non ætate ſe inſinuare facile poſſunt.

LIBRI DECIMI SEXTI
CAPVT SEXTVM
DE DEFECTIONE A RELIGIONE CHRISTIANA AD IVDAISMVM ET PAGANISMVM; DE HAERESI ET SCHISMATE, SACRILEGIO ET SIMONIA.

§. I.
De iis, qui a religione chriſtiana omnino deſciſcebant ad iudaiſmum.

PRAETER ante memorata crimina contra primum & ſecundum decalogi præceptum, quam plurima alia erant, obſeruatione noſtra digna, tamquam quæ hominem ſeueriſſimis eccle-

cleſiæ cenſuris reddebant obnoxium. Inter hæc inclinatio animi, qua multi in antiquatam religionem & cærimonias *Iudæorum* propendebant, veteribus, de diſciplina agentibus eccleſiaſtica, ſæpe memoratur. Et horum quidem tres ordines ſiue gradus obſeruare licebit. Alii, religione chriſtiana prorſus deſerta, ad iudæos tranſibant; alii cærimonias iudaicas & quaſdam eorum doctrinas chriſtianæ religioni admiſcebant; alii in tantum illis ſe accommodabant, vt multas eorum illicitas conſuetudines ſequerentur, quamuis formalem religionis ipſorum profeſſionem haud facerent. E primi ordinis defectoribus *Aquila* fuit, interpres bibliorum, primum quidem chriſtianus, quemadmodum tradit EPIPHANIVS [a], vſque dum propter ſtudium aſtrologiæ eccleſia eiiceretur, quo facto ad iudæos tranſiit, nouamque bibliorum verſionem in odium

(a) Epiphan. de pond. & menſur. n. XV. tom. II. p. 171. ὁ Ἀκύλας κατανυγεὶς τὴν διάνοιαν τῷ χριστιανισμῷ ἐπίστευσεν· αἰτήσας δὲ μετὰ χρόνον τὴν ἐν χριστῷ σφραγίδα, ἐκομίσατο· ἀπὸ δὲ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἕξεως μὴ μεταθέμενος, τοῦ πιστεύειν δηλονότι τῇ ματαίᾳ ἀστρονομίᾳ, ἣν ἀκριβῶς ἐκπεπαίδευτο· ἀλλὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸ θέμα τῆς αὐτοῦ γενέσεως σκεπτόμενος, ἐλεγχόμενός τε ὑπὸ τῶν διδασκάλων, καὶ ἐπιτιμώμενος ἕνεκα τούτου, μὴ διορθούμενος δὲ, ἀλλὰ καὶ φιλονείκως μᾶλλον ἀντιτιθέμενος, καὶ σπεύδων συνιστᾶν τὰ ἀσύστατα, τὴν εἱμαρμένην δηλονότι, καὶ τὰ περὶ αὐτῆς διηγήματα, ἐξεώθη πάλιν τῆς ἐκκλησίας, ὡς ἄχρηστος πρὸς σωτηρίαν· πικρανθεὶς δὲ τὴν διάνοιαν ὡς ἠτιμωμένος, εἰς ζῆλον μάταιον αἴρεται, καὶ τὸν χριστιανισμὸν ἀρνησάμενος, καὶ τὴν αὐτοῦ ζωὴν, προσηλυτεύει καὶ περιτέμνεται Ἰουδαῖος, καὶ ἐπιπόνως φιλοτιμησάμενος ἐξέδωκεν ἑαυτὸν μαθεῖν τὴν Ἑβραίων διάλεκτον, καὶ τὰ αὐτῶν στοιχεῖα· ταύτην δὲ ἀκρότατα παιδευθεὶς, ἡρμήνευσεν, οὐκ ὀρθῷ λογισμῷ χρησάμενος, ἀλλ' ὅπως διαστρέψῃ τινὰ τῶν ῥητῶν, ἐνσκήψας τῇ τῶν ἑβδομήκοντα δύο ἑρμηνείᾳ· ἵνα τὰ περὶ χριστοῦ ἐν ταῖς γραφαῖς μεμαρτυρημένα ἄλλως ἐκδώσει, δι' ἣν εἶχεν αἰδῶ, εἰς ἄλογον αὐτοῦ ἀπολογίαν. *Horum* (chriſtianorum miracula patrantium) *conſuetudine vehementer animo commotus Aquila chriſtianam religionem amplectitur. Tum aliquanto tempore interiecto, chriſtianæ profeſſionis ſigillum, vti petierat, obtinet. Verum quum a priori vſu moribuſque non diſcederet, & vaniſſimis mathematicorum artibus, quas apprime callebat, nimium tribueret, adeoque geneſin, atque horoſcopium ſuum obſeruaret indies, quum ob id a magiſtris obiurgatus, ac reprehenſus, emendare ſeſe nollet: immo vero pervicaciter obluctans falſa quædam minimeque cohærentia tueri ac defendere vellet: vt puta fatum, & quæ cum eo connexa ſunt, rurſus ab eccleſia, tamquam ad ſalutem minime idoneus, eiectus eſt. Qua ignominia vehementer exacerbatus, & ſtolido quodam mentis æſtu percitus, chriſtianam profeſſionem eiurat; & inter iudæorum proſelytos adſcriptus ac circumciſus eſt. Inde totum ſe tradens Hebrais litteris ediſcendis vehementi cum animi conten-*

Digitized by Google

chriſtianorum adornauit. Iſtiuſmodi multi erant tempore *Barchochabi*, grandis iſtius impoſtoris, qui multos chriſtianos *CHRISTVM* abnegare & maledictis inceſſere compulit, vt auctor eſt IVSTINVS MARTYR [*b*]. Iam vero licet leges imperiales iudæis religionis ſuæ libertatem aliaque priuilegia ſub imperatoribus chriſtianis per longum temporis ſpatium indulgerent; ſeuere tamen chriſtianis omnibus ad eos tranſire interdicebant, grauiſſimas omnibus iſtis defectoribus pœnas infligentes. *Conſtantinus* [*c*] iudicum arbitrio relinquebat, vtrum iſtiuſmodi defectores morte an aliis meritis pœnis vellent adficere. *Conſtantius* [*d*] filius ipſius facultates eorum fiſco adiudicari iubebat, & *Valentinus* iunior [*e*] inteſtatos eſſe eos ſtatuebat, negata illis & omnibus reliquis apoſtatis licentia de facultatibus ſuis per teſtamentum decernendi. Quibus reipublicæ legibus vt eccleſia ſe conformaret, poſtquam iſtiuſmodi defectores anathemate percuſſerat, deteſtationem eorum declarabat adhuc amplius in hoc, vt illis priuilegium dicendi teſtimonium in omnibus iudiciis ſuis denegaret. *Non poteſt*, inquit concilium *Toletanum* quartum [*f*], *erga homines eſſe fidelis, qui Deo ex-*

tione tradidit. Quam quum egregie penituſque percepiſſet, ad interpretandum ſe contulit, non ſincera animi inductione: ſed vt quædam ſcripturæ loca deprauaret, aduerſus ſeptuaginta duos interpretes impetum omnem conatumque dirigens: atque vt expreſſa ſacris literis de Chriſto teſtimonia aliter ederet; quo nonnullum pudori ignominiæque ſuæ vel abſurdum colorem & excuſationem quæreret.

(*b*) Iuſtin. apolog. II. p. 72. καὶ γὰρ ἐν τῷ νῦν γεγενημένῳ ἰουδαϊκῷ πολέμῳ, Βαρχοχέβας, ὁ τῆς Ἰουδαίων ἀποστάσεως ἀρχηγέτης, Χριστιανοὺς μόνους εἰς τιμωρίας δεινὰς, εἰ μὴ ἀρνοῖντο Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν καὶ βλασφημοῖεν, ἐκέλευεν ἀπάγεσθαι. *Proximo namque Iudaico bello Barchochebos, defectionis Iudæorum dux & princeps, ſolos chriſtianos ad grauia ſupplicia, niſi Chriſtum abnegarent & maledictis inceſſerent, protrahi iuſſit.*

(*c*) Cod. Theodoſ. lib. XVI. tit. VIII. de iudæis leg. I. Si quis ex populo ad eorum nefariam ſectam acceſſerit, & conciliabulis eorum ſe applicauerit, cum ipſis pœnas meritas ſuſtinebit.

(*d*) Ibid. leg. VII. Si quis ex chriſtiano iudæus effectus -- facultates eius dominio fiſci iuſſimus vindicari.

(*e*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. VII. de apoſtatis leg. III. Chriſtianorum ad aras & templa migrantium, negata teſtandi licentia, vindicamus admiſſum. Eorum quoque flagitia puniantur, qui chriſtianæ religionis & nominis dignitate neglecta, iudaicis ſemet polluere contagiis.

(*f*) Concil. Toletan. IV. c. LXIII.

ſtite-

ſtiterit infidelis. Iudæi ergo, qui dudum chriſtiani effecti ſunt, & nunc Chriſti fidem prævaricati ſunt, ad teſtimonium dicendum admitti non debent, quamuis eſſe ſe chriſtianos adnuntient. Qui ſicut in fide Chriſti ſuſpecti ſunt, ita in teſtimonio humano dubii habentur. Infirmari ergo oportet eorum teſtimonium, qui in fide falſi docentur, nec eis eſſe credendum, qui veritatis a ſe fidem abiecerunt.

§. II.

De iis, qui religionem iudaicam cum chriſtiana commiſcebant.

ERANT & alii, qui religionem chriſtianam non penitus reiiciebant, ſed nouam religionem conſtituebant, alteram cum altera commiſcentes. Iſtiuſmodi varia & miſcellanea hæreſis erat *Cerinthianorum*, *Nazaræorum*, *Ebionæorum*, *Elceſæorum* & *Samſæorum*, qui circumciſionem aliosque legis iudaicæ ritus obſervabant, vna cum illis, quos ex chriſtiana retinebant religione; quemadmodum ex AVGVSTINO [g] aliiſque ſcriptoribus, qui de illis loquuntur, videre eſt. Et GOTHOFREDVS *Cælicolas*, qui in duabus tribusue legibus *Honorii* in codice *Theodoſiano* memorantur ac damnantur, inter iudæos & chriſtianos putat fuiſſe quaſi medios ſeu herciſcundos. Circumciſionem & baptiſmum coniungebant; conuenientes tam iudæis quam chriſtianis in idolorum reiectione, cælum tantummodo, hoc eſt, Deum cæli colentes, inde dicti *Cælicolæ;* verum in hoc cum ſolis iudæis congruebant, quod doctrinam de trinitate in deitate reiicientes, Deum in vna perſona adorarent. Quo reſpectu *Sabelliani* etiam & *Pauliniani*, *Praxeani*, *Theodotiani*, *Ariani* ac *Photiniani*, qui vel diuinitatem *CHRISTI* negabant, vel tres diui-

(g) Auguſt. de hæreſ. c. VIII. Cerinthiani a Cerintho, iidemque Merinthiani a Merintho, mundum ab angelis factum eſſe dicentes & carne circumcidi oportere atque alia huiuſmodi legis præcepta ſeruari. Cap. IX. Nazaræi quum Dei filium confiteantur eſſe Chriſtum, omnia tamen veteris legis obſeruant, quæ chriſtiani per apoſtolicam traditionem non obſeruare carnaliter, ſed ſpiritualiter intelligere didecerunt. Cap. X. Hebionæi Chriſtum etiam tantummodo hominem dicunt. Mandri carnalia legis obſeruant, circumciſionem ſcilicet carnis & cetera, a quorum oneribus per nouum teſtamentum liberati ſumus. Huic hæreſi Epiphanius Samſæos & Elceſæos ita copulat, vt ſub eodem numero, tamquam vna ſit hæreſis, ponat. Cap. XXXII. Elceſæos & Samſæos heic tamquam ordine ſuo commemorat Epiphanius -- dicit Hebionæis tenere ſimilia.

nas

nas perſonas confundebant, plerumque a veteribus accuſabantur, tamquam reſilientes ad iudaiſmum hac in re, dum veram doctrinam de chriſtiana trinitate heterodoxis ſuis nouationibus ſubuerterent. Speciatim a viris doctis [h] de *Paulo Samoſateno* obſeruatur, veram cauſſam, quamobrem CHRISTI diuinitatem negarit, fuiſſe eam, vt *Zenobiæ* reginæ in *Oriente* blandiretur, quæ fuerit iudæa proſelyta. Credidiſſe enim *Paulum* illum, ſi *Chriſtum* merum hominem eſſe doceret, fieri poſſe, vt vtramque religionem reconciliaret, & auferret parietem intergerinum, iudæos & chriſtianos ſeparantem, quum nihil magis offenderet animos iudæorum, quam quod Chriſtus a diſcipulis ſuis Deus eſſe crederetur. Alia ſecta erat eorum, qui ipſi ſe vocabant *Hypſiſtarios*, hoc eſt, cultores ſuperni Dei, quem in vna tantum perſona adorabant, vti iudæi: Quorum ſabbata obſeruabant & a nonnullis cibis tamquam impuris abſtinebant, circumciſionem autem adſpernabantur, quemadmodum GREGORIVS NAZIANZENVS [i], cuius pater huic ſectæ aliquando addictus fuerat, de illis narrat. Iam certum eſt, eccleſiam de

(h) Maurice's *Anſwer to* Baxters *Church-Hiſtor.* p. 287. Baron. ad an. CCLXV. n. II. Erat Odenato coniux, inſignis pudicitiæ atque prudentiæ in rebus agendis femina. Hanc fuiſſe iudæam, ſanctus Athanaſius teſtari videtur, quum ait in Arianos: *Zenobia iudæa erat & protextrix Pauli Samoſateni; & tamen iudæis in ſynagogas eccleſias non tradidit.* Hæc quippe ſcientiis erudita, vſa eſt in Græcis litteris Longino præceptore; quod tradit Vopiſcus: quem & Porphyrius laudibus celebrat. Sed & cupida chriſtianarum litterarum, male conſulta adſciuit ſibi magiſtrum Paulum Samoſatenum, epiſcopum Antiochenum, hæreticum, de Chriſto abiecte nimis & humiliter ſentientem, ac penitus iudaizantem, de quo Philaſtrius: *Hic verbum Dei, id eſt, Chriſtum Deum, Dei filium ſubſtantiuum ac perſonalem & ſempiternum eſſe cum Patre denegabat: prolatiuum autem, id eſt, quaſi aërem quemdam dicebat, non tamen perſonam diuinam filii ſempiternam cum ſempiterno patre credendam eſſe docebat. Hic Chriſtum hominem iuſtum, non Deum verum prædicabat, iudaizans potius, qui & circumciſionem docebat; vnde & Zenobiam quamdam reginam in Oriente tunc temporis ipſe docuit iudaizare.*

(i) Nazianz. orat. XIX. in funere patris tom. I. p. 209 τῆς μὲν γὰρ τὰ εἴδωλα, καὶ τὰς θυσίας ἀποπεμπόμενοι, τιμῶσι τὸ πῦρ καὶ τὰ λύχνα, τῆς δὲ τὸ σάββατον αἰδούμενοι, καὶ τὴν περὶ τὰ πρόβατα ἔς τινα μικρολογίαν τὴν περιτομὴν ἀτιμάζουσιν. Ὑψιστάριοι τοῖς ταπεινοῖς ὄνομα, καὶ ὁ παντοκράτωρ δὴ μόνος αὐτοῖς σεβάσμιος. *Illius quidem* (gentilis erroris) *idola & ſacrificia reiicientes, ignem & lucernas colunt: huius autem ſabbatum & teiuniam quamdam a*

hiſce

Digitized by Google

hiſce miſcellis & confuſaneis doctrinis & ſectis hybridis nullam vmquam admiſiſſe; ſed omnes ac ſingulas velut hæreticas damnaſſe, & communione ſua expuliſſe. Et leges imperiales admodum ſeueræ erant contra *Cælicolas*, circumciſionem & baptiſmum coniungentes: ſiquidem tres leges *Honorii* directe adverſus illos factæ leguntur in codice *Theodoſiano*. In prima quidem lege in eadem cum *Donatiſtis*, *Manichæis*, *Priſcillianiſtis* & paganis claſſe eos collocat; iubens omnia, quæ in hæreticos generalium legum auctoritate decreta ſint, aduerſos illos in exſecutionem deduci; ita quidem vt ædificia in primis *Cælicolarum*, in quibus nouæ iſtius ſectæ conuentus habeantur, cum reliquis [*k*] eccleſiæ vindicentur. In ſecunda lege eos vocat [*l*] iudæorum nouam atque inuſitatam ſectam, quæ catholicæ eccleſiæ ſacramenta audeat turbare, vt fecerint *Donatiſtæ*. In tertia lege [*m*] dicit, *Cælicolarum* nomen inauditum quodammodo nouum crimen ſuperſtitionis vindicaſſe, ipſiſque denuntiat, niſi intra anni ſpatium ad Dei cultum venerationemque chriſtianam conuerſi fuerint, fore, vt his legibus, quibus hæreticos adſtringi præceperit, ipſi quoque adtineantur. AVGVSTINVS etiam in epiſtola quadam [*n*] horum *Cælicolarum* mentionem facit, & indicat, quod cum *Donatiſtis* in rebaptizandis catholicis conſpirent. Intelligere autem ipſum ſectam, quæ a chriſti-

nonnullis cibis abſtinentiam venerantes, circumciſionem adſpernantur. Atque humiles & abiecti homines Hypſiſtariorum *nomen ſibi tribuunt, ac ſoli Omnipotenti venerationem adhibent.*

(*k*) Cod. Theodoſ. lib. XVI tit. V. de hæretic. leg. XLIII. Omnia, quæ in Donatiſtas, Manichæos, ſiue Priſcillianiſtas, vel in gentiles, a nobis generalium legum auctoritate decreta ſunt, non ſolum manere decernimus, verum in exſecutionem pleniſſimam effectumque deduci: ita vt ædificia quoque, vel horum, vel Cælicolarum etiam (quæ neſcio cuius dogmatis noui conventus habent) eccleſiis vindicentur.

(*l*) Ibid. leg. XLIV. Donatiſtarum hæreticorum, & Iudæorum noua atque inuſitata detexit audacia, quod catholicæ fidei velint ſacramenta turbare.

(*m*) Lib. XVI. tit. VIII. de Iudæis, Cælicolis & Samaritanis leg. XIX. Cælicolarum nomen inauditum quodammodo nouum crimen ſuperſtitionis vindicauit. Hi niſi infra anni terminos ad Dei cultum venerationemque chriſtianam conuerſi fuerint, his legibus, quibus præcepimus hæreticos adſtringi, ſe quoque nouerint adtinendos.

(*n*) Auguſtin. epiſt. CLXIII ad Eleuſium p. 284. Iam miſeramus ad *maiorem Cælicolarum*, quem audieramus noui apud eos baptiſmi inſtitutorem inſtituiſſe & multos illo ſacrilegio ſeduxiſſe.

ana religione ad iudaicam defecerit, manifeſtum eſt ex titulo *maiorum*, quem miniſtris ſuis tribuant. Hoc enim nomine magiſtri iudaici frequenter inſigniuntur in codice *Theodoſiano* [o]. Vt adeo conſtet liquido, hanc ſectam *Cælicolarum*, chriſtiana & iudaica religione commixtam, & vt talem tam per leges ciuiles punitam, quam per leges eccleſiaſticas a communione fidelium reiectam fuiſſe.

§. III.

De iis, qui cum iudæis in illicitis eorum ritibus ac conſuetudinibus faciebant.

PRAETER iſtos erant quidam chriſtiani, qui neque prorſus ad iudæorum tranſibant religionem, nec in præcipuo quodam capite cum illis faciebant, qui tamen in remotioribus quibuſdam ritibus ac conſuetudinibus illis ſeſe accommodare non recuſabant; vt in obſeruandis diebus feſtis & ieiuniis, in matrimoniis cum illis contrahendis, in recipiendis eorum eulogiis, in conſulendis illis de phylacteriis & amuletis ad curandos morbos: Quæ res omnes proinde prohibentur ſub pœna cenſuræ eccleſiaſticæ. Concilium *Laodicenum* [p] chriſtianis interdicit iudaizare, otiando in ſabbato, eoſque, qui inuenti fuerint ſic iudaizantes, anathema eſſe pronuntiat. Similiter [q] chriſtianos vetat dies feſtos cum iudæis agere, & munera feſtiua ab illis accipere, aut azyma, quia id ſit eorum impietati communicare. In eamdem ſententiam canonem quemdam inter ſic dictos apoſtolicos [r] inuenimus, qui cum iudæis ieiu-

(o) Cod. Theod. lib. XVI. tit. VIII. de Iudæis, Cælicolis & Samaritanis leg. I. Iudæis & *maioribus* eorum & patriarchis volumus intimari &c. It. leg. XXIII. Annati didaſcalo & *maioribus* iudæorum. It. lib. XVI. tit. IX. leg. III. vbi eadem habetur inſcriptio.

(p) Concil. Laodic. c. XXIX. Ὅτι οὐ δεῖ χριστιανοὺς ἰουδαΐζειν, καὶ ἐν τῷ σαββάτῳ σχολάζειν, ἀλλὰ ἐργάζεσθαι αὐτοὺς ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ· τὴν δὲ κυριακὴν προτιμῶντες, εἴγε δύναιντο, σχολάζειν ὡς χριστιανοί· Εἰ δὲ εὑρεθεῖεν ἰουδαϊσταί, ἔστωσαν ἀνάθεμα παρὰ χριστῷ. *Quod non oportet chriſtianos iudaizare & in ſabbato otiari, ſed ipſos eo die operari: diem autem dominicum præferentes otiari, ſi modo poſſint, vt chriſtianos. Quod ſi inuenti fuerint iudaizantes, ſint anathema apud Chriſtum.*

(q) Ibid. can. XXXVII. Ὅτι οὐ δεῖ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἢ αἱρετικῶν τὰ πεμπόμενα ἑορταστικὰ λαμβάνειν, μηδὲ συνεορτάζειν αὐτοῖς. Can. XXXVIII. Ὅτι οὐ δεῖ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἄζυμα λαμβάνειν, ἢ κοινωνεῖν ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν.

(r) Can. apoſt. LXX. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ ἄλλος κληρικὸς νηστεύει μετὰ Ἰουδαίων, ἢ

nare

nare vetat, vel feſtos dies agere, vel accipere eorum feſti xenia, exempli gratia azyma, vel quid huiuſmodi; clericis quidem denuntians muneris abdicationem, laicis autem ſegregationem. Et per alium ex iiſdem canonibus [s] oleum ad ſynagogam iudæorum deferre, aut in feſtis eorum lucernas accendere idem crimen eſt, atque in gentilium templis aut feſtis hoc facere, & vtrumque excommunicatione puniri iubetur. Ita epiſcopus, presbyter, & diaconus, qui paſcha ante vernum æquinoctium [t] cum iudæis celebraſſe deprehenſus fuerit, officio exui iubetur: tametſi hoc paullo ſeuerius eſt, quam conſtitutio, quæ tempore IRENAEI facta & poſtea a *Conſtantino* [u] & concilio *Nicæno* confirmata eſt. Nam hæc celebrationem quidem paſchatis cum iudæis prohibet, non tamen pœnam abdicationis muneris illis denuntiat, qui iſtum morem ſequerentur, quia quamdam praxis ſuæ excuſationem ex apoſtolica traditione habebant. Concilium *Illiberritanum* [x] chriſtianos iubet admoneri, vt non patiantur fructus ſuos a iudæis benedici, eos autem, qui nihilo minus id faciendum curauerint, penitus ex eccleſia eiici: quia contumelioſum hoc ſit benedictioni in eccleſia vſitatæ, quaſi eam infirmam minuſque efficacem eſſe credant. Idem concilium [y] tam clericis quam laicis cibum cum iudæis ſumere interdicit, eoſque qui id faciant a communione iubet abſtineri. Et huius quidem interdicti ra-

---

ἑορτάζει μετ᾽ αὐτῶν, ἢ δέχεται αὐτῶν τὰ τῆς ἑορτῆς ξένια, οἷον ἄζυμα, ἤ τι τοιοῦτον, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς ἦ, ἀφοριζέσθω.

(s) Apoſt. can. LXXII. *Εἴ τις χριστιανὸς ἔλαιον ἀπενέγκοι εἰς ἱερὸν ἐθνῶν, ἢ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων, ἢ ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν λύχνους ἅψῃ, ἀφοριζέσθω.*

(t) Ibid. can. VIII. *Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τὴν ἁγίαν τοῦ πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελέσῃ, καθαιρείσθω.* Conf. cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæreticis leg. IX. Quicumque in vnum paſchæ diem non obſequenti religione conuenerint, tales indubitanter, quales hac lege damnauimus, habeantur. Vid. etiam tit. VI. leg. VI. de Protopaſchitis.

(u) Conſtantin. epiſt. ap. Euſeb. de vit. Conſtantin. lib. III. c. XIIX. & XIX. tot.

(x) Concil. Illiberrit. c. XLIX. Admoneri placuit poſſeſſores, vt non patiantur fructus ſuos, quos a Deo percipiunt cum gratiarum actione, a Iudæis benedici, ne noſtram irritam & infirmam faciant benedictionem. Si quis poſt interdictum facere vſurpauerit, penitus ab eccleſia abiiciatur.

(y) Ibid. can. L. Si vero aliquis clericus vel fidelis fuerit, qui cum Iudæis cibum ſumſerit, placuit eum a communione abſtinere, vt debeat emendari.

tionem concilium *Agathenſe* [a] adfert, quando ait: *Quum apud chriſtianos cibis communibus non vtantur (iudæi), indignum eſt atque ſacrilegum, eorum cibos a chriſtianis ſumi: quum ea, quæ apoſtolo permittente nos ſumimus, ab illis iudicentur immunda; ac ſi inferiores incipiant eſſe chriſtiani, quam iudæi, ſi nos, quæ ab illis apponuntur, vtamur, illi vero a nobis oblata contemnant.* Qui canon iiſdem verbis repetitur in concilio *Venetico* [b]; & in concilio *Epaonenſi* [c] regula habetur in eamdem ſententiam. Ex concilio etiam *Toletano* quarto apparet, eccleſias *Hiſpanicas* ab iſtiuſmodi iudaizantibus chriſtianis maxime fuiſſe infeſtatas; aliis quidem iudæis in perfidia ſua fauentibus; aliis vero recta ad eos deficientibus & circumciſioni ſe ſubmittentibus; aliis denique indifferenter cum illis in manifeſtum animæ ſuæ periculum conuerſantibus. Contra quod poſteriorum iudaizantium genus canon quadrageſimus ſextus iſtius concilii data opera factus eſt; & præter hunc ſex vel ſeptem eodem loco, alius poſt alium, reperiuntur, ad ſimiles caſus reſpicientes, quos heic nihil attinet interponere. Concilium *Aruernenſe* [d] chriſtianum, qui matrimonio ſibi iungat iudæam, vel chriſtianam, quæ nubat iudæo, a fidelium cœtu ſeparari iubet. Et concilium *Aurelianenſe* tertium talia matrimonia ſub eadem pœna [e] prohibet, iubens ſi-

(a) Conc. Agathenſ. c. XL. Omnes deinceps clerici ſiue laici Iudæorum conuiuia euitent: nec eos ad conuiuium quiſquam excipiat. Quia quum apud chriſtianos &c.

(b) Concil. Venetic. can. XII.

(c) Concil. Epaon. can. XV. A iudæorum conuiuiis etiam laicos conſtitutio noſtra prohibuit; nec cum vllo clerico noſtro panem comedat, quiſquis iudæorum fuerit conuiuio inquinatus.
Conc. Matiſcon. I. c. XV. Vt nullus chriſtianus iudæorum conuiuiis participare præſumat. Quod ſi facere quicumque, quod neſas eſt dici, clericus aut ſæcularis præſumſerit, ab omnium chriſtianorum conſortio ſe nouerit compeſcendum, quiſquis eorum impietatibus fuerit inquinatus.
Conc. Aurel. III. c. XIII. Chriſtianis conuiuia interdicimus iudæorum, in quibus ſi forte fuiſſe probantur, annuali excommunicationi pro huiuſmodi contumacia ſubiacebunt.

(d) Conc. Aruernenſ. c. VI. Si quis iudaicæ prauitati iugali ſocietate coniungitur, & ſeu chriſtiana iudæo ſeu iudæus chriſtianæ mulieri carnali conſortio miſceatur, quicumque horum tantum neſas admiſiſſe dignoſcitur, a chriſtianorum cœtu atque conuiuio & communione eccleſiæ, cuius ſociatur hoſtibus, ſegregentur.

(e) Concil. Aurel. III. can. XIII. Chriſtianis omnibus interdicimus, ne iudæo-

mul

mul alterum ab altero ſeparari. CHRYSOSTOMVS in eos invehitur, qui curioſitate ſua ducti ad ſynagogas iudæorum abeant, idemque eſſe dicit, ac ſi ad templa idolorum vadant. „Si „quis, inquit [*f*], viderit te, qui ſcientiam habes, ad ſynago„gam abire, tubas ſpectare, nonne conſcientia eius, quum in„firmus ſit, exſtructur ad rerum iudaicarum admirationem? „Etiamſi nullum ibi idolum ſit: tamen dæmones locum inco„lunt. Quod non de ea ſolum ſynagoga dico, quæ heic eſt; „ſed & illa in *Daphne*, vbi barathrum deterius, quod *Matronæ* vo„cant. Nam multos fideles illuc adſcendere audiui & iuxta „locum dormire. Sed abſit, illos vmquam vt fideles appellem. „Mihi & *Matronæ* & *Apollinis* templum pari ratione impurum „eſt. Quod ſi me quiſpiam audaciæ condemnet, cum ego vi„ciſſim extremæ inſaniæ condemnabo. Nam, dic mihi, vbi „dæmones habitent; nonne impietatis ille locus, etiamſi nulla „ibi ſtatua ſit? vbi Chriſti interfectores congrediuntur, vbi „crux exturbatur, vbi Deus blaſphematur, vbi pater ignora„tur, vbi filius contumeliis adficitur, vbi ſpiritus gratia reiici„tur„. In primis autem eos luget [*g*], qui partim ſpectatum prodibant, partim etiam vna celebrabant eorum ieiunia & fe-

rum coniugiis miſceantur: quod ſi fecerint, vſque ad ſequeſtrationem, quiſquis ille eſt, communione pellatur.

Vid. Auguſt. epiſt. CCXXXIV. Quum certiſſime noueris, etiamſi noſtræ abſolutæ ſit poteſtatis, quamlibet puellam in coniugium tradere, tradi a nobis chriſtianam niſi chriſtiano non poſſe.

(*f*) Chryſoſt. homil. I. contr. iudæos tom. I. p. 442. 443. (p. 392. 393. ed. Francof.) *ἐάν τις ἴδῃ σε τὸν ἔχοντα γνῶσιν εἰς συναγωγὴν ἀπερχόμενον, καὶ σάλπιγγας θεωροῦντα· οὐχὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ θαυμάζειν τὰ ἰουδαϊκὰ πράγματα; --- εἰ γὰρ μὴ εἴδωλον ἕστηκεν ἐκεῖ· ἀλλὰ δαίμονες οἰκοῦσι τὸν τόπον· καὶ τοῦτο οὐ περὶ τῆς ἐνταῦθα λέγω συναγωγῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν Δάφνῃ· πονηρότερον γὰρ ἐκεῖ τὸ βάραθρον, ὃ δὴ καλοῦσι Ματρόνης· καὶ γὰρ πολλοὺς ἤκουσα τῶν πιστῶν ἀναβαίνειν ἐκεῖ, καὶ παρακαθεύδειν τῷ τόπῳ· ἀλλὰ μὴ γένοιτό ποτε τούτους πιστοὺς προσειπεῖν· ἐμοὶ καὶ τὸ Ματρώνης καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἱερὸν ὁμοίως ἐστὶ βέβηλον· εἰ δέ τίς μου τόλμαν καταγινώσκει, πάλιν ἐγὼ τὴν ἐσχάτην αὐτοῦ καταγνώσομαι μανίαν· εἰπὲ γάρ μοι, ὅπου δαίμονες οἰκοῦσιν, οὐχὶ ἀσεβείας χωρίον ἐστί, κἂν μὴ ξόανον ἑστήκῃ; ὅπου χριστοκτόνοι συνέρχονται, ὅπου σταυρὸς ἐλαύνεται, ὅπου βλασφημεῖται Θεὸς, ὅπου πατὴρ ἀγνοεῖται, ὅπου υἱὸς ὑβρίζεται, ὅπου πνεύματος ἀθετεῖται χάρις.*

(*g*) Ibid. pag. 433. (p. 384. edit. cit.) *ἑορταὶ τῶν ἀθλίων καὶ ταλαιπώρων ἰουδαίων μέλλουσι προσελαύνειν συνεχεῖς καὶ ἐπάλληλοι, αἱ σάλπιγγες, αἱ σκηνοπηγίαι, αἱ*

 rias,

rias, feſtos dies tubarum, tabernaculorum, & ieiunium magni diei expiationis, quæ ſolemnitates omnes in menſem *Tiſri* ſiue Septembrem incidebant, quando ſermones ſuos aduerſus iudæos habuit. Notat etiam quorumdam [*h*] malitiam, qui alios *Ebræorum* ſynagogam intrare ibique iusiurandum de negotiis ſibi controuerſis dare cogebant, iusiurandum, quod ibi daretur, magis formidandum eſſe, temere falſoque ſibi perſuadentes. Ob hanc aliaſque plures rationes, quas ibi copioſe perſequitur [*i*], iſtiuſmodi omnes vocat χριστιανὺς ἐξ ἡμισείας, *chriſtianos ſemiſſes*. Duos alios integros ſermones [*k*] habet in eos, qui cum iudæis ieiunabant, eorumque frequentabant ſynagogas: In quorum poſteriore his eos verbis compellat: „Non audiſti „in priori tractatu, quam clare fuerit oratione demonſtratum, „ipſas animas iudæorum & loca, in quibus congregantur, a „dæmonibus habitari? Quomodo igitur, quæſo, audes, agita„tis cum dæmonibus choreis, ad apoſtolorum cœtum redire?

αἱ νηστεῖαι· καὶ πολλοὶ τῶν μεθ' ἡμῶν τεταγμένων, καὶ τὰ ἡμέτερα λεγόντων φρονεῖν, οἱ μὲν ἐπὶ τὴν θέαν ἀπαντῶσι τῶν ἑορτῶν, οἱ δὲ καὶ συνεορτάζουσι· καὶ τοῦτο τὸ πονηρὸν ἔθος βούλομαι τῆς ἐκκλησίας ἀπελάσαι νῦν. *Feriæ Iudæorum miſerorum atque ærumnoſorum continuæ, aliæ poſt alias inſtant tubæ, ſcenopegiæ, ieiunia: & multi noſtri ordinis, qui ſe nobiſcum ſentire dicunt, partim ſpectatum illas ferias prodeunt, partim etiam vna celebrant; vna ieiunant; quam prauam conſuetudinem nunc ab eccleſia volo arcere.*

(*h*) Ibid. p. 437. (p. 338. edit. Francof.) καὶ γὰρ πρὸ τούτων τῶν τριῶν ἡμερῶν, (πιστεύσατε, οὐ ψεύδομαι) γυναῖκα τινα εὐσχήμονα καὶ ἐλευθέραν, κοσμίαν καὶ πιστήν, εἶδον ἀναγκαζομένην ὑπό τινος μιαροῦ καὶ ἀναισθήτου, δοκοῦντος εἶναι χριστιανοῦ (οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι τὸν τὰ τοιαῦτα τολμῶντα, χριστιανὸν εἰλικρινῆ) εἰς τὰ τῶν ἑβραίων εἰσελθεῖν, κἀκεῖ παρασχεῖν ὅρκον περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων αὐτῷ πραγμάτων --- ὁ δὲ πολλοὺς ἔφη πρὸς αὐτὸν εἰρηκέναι, φοβερωτέρους τοὺς ἐκεῖ γινομένους ὅρκους εἶναι. *Ante hoc triduum, mihi credite non mentior, matronam quamdam honeſtam, ingenuam, modeſtam & fidelem vidi, quam homo quidam impurus, ſtolidus, opinione chriſtianus, (talia enim audentem, ſincerum chriſtianum non dixerim) Hebræorum ædem intrare, ibique iusiurandum de negotiis ſibi controuerſis dare coëgit. --- At ille, multos ſibi dixiſſe, inquiebat, iusiurandum, quod ibi daretur, magis formidandum eſſe.*

(*i*) Ibid. p. 440. (p. 389.) ποίαν ἕξεις συγγνώμην, χριστιανὸς ὢν ἐξ ἡμισείας; *Quam autem veniam impetrabis chriſtianus ſemiſſis.*

(*k*) Chryſoſt. homil. LII. in eos qui paſcha ieiunant, & homil. LIII. in eos, qui cum iudæis ieiunant, tom. V. p. 731. (homil. LV. LVI. p. 645. b. edit. Francf.) οὐκ ἤκουσας ἐν τῇ προτέρᾳ διαλέξει σαφῶς διαδειξαντος ἡμῶν τοῦ λόγου, ὅτι καὶ τὰς ψυχὰς αὐτὰς τῶν ἰουδαίων καὶ τοὺς τόπους, ἐν οἷς συλλέγονται, δαίμονες κατοικοῦσι; πῶς οὖν, εἰπέ μοι, τολμᾷς μετὰ δαιμόνων χορεύσας πρὸς τὸν τῶν ἀποστόλων σύλλο-

Qui

„Qui fieri poteſt, vt, quum abieris, & cum illis communica-
„veris, qui *CHRISTI* ſanguinem effuderunt, non horreas ve-
„nire, & ſacræ menſæ communicare, ac pretioſi ſanguinis par-
„ticeps fieri? Non horres, non times, quum talia ſcelera per-
„petres? Non menſam ipſam reuereris? His ego verbis vos
„adloquutus ſum, his vos illos, & illi ſuas vxores adloquentur.
„Aedificate alter alterum. Ac ſi quidem ſit catechumenus is,
„qui eiuſmodi morbo laborat, a veſtibulo templi arceatur: ſin
„fidelis ac myſteriis initiatus, a ſacra menſa repellatur. Neque
„enim exhortatione ac conſilio indigent cuncta, ſed ſunt, quæ
„breui & celerrima ſolent ſectione curari. Et quemadmodum
„inter vulnera, quæ tolerabiliora ſunt, lenioribus cedunt me-
„dicamentis, quæ vero putrefacta ſunt & incurabilia, quæque
„reliquum corpus depaſcuntur, acumine ferri flammaque
„indigent: ſic nimirum & inter peccata, erga quædam proli-
„xiori cohortatione opus eſt, cetera durioribus ſunt reprehen-
„ſionibus caſtiganda. Propterea iuſſit quoque *Paulus* non in
„omnibus cohortatione vti, ſed & increpare dure, ſic dicens:
„*Quam ob cauſſam increpa illos dure;* vt quum ob priora fuerint
„pudore ſuffuſi, ſeque ipſos condemnarint, non amplius detri-
„mentum ex iniqui ieiunii obſeruatione patiantur. Quas ob
„res ego quoque a cohortatione deinceps abſtinens obteſtor
„& clamo, *Si quis non amat dominum Ieſum Chriſtum, ſit anathema:*

γον ἐπανελθεῖν; πῶς δὲ οὐ φρίττεις ἀπελθὼν καὶ κοινωνήσας ἐκείνοις, τοῖς τὸ αἷμα ἐκχέασι τοῦ χριστοῦ, ἐλθεῖν καὶ κοινωνῆσαι τῆς ἱερᾶς τραπέζης, καὶ τοῦ αἵματος μετασχεῖν τοῦ τιμίου; οὐ φρίττεις, οὐ δέδοικας τοιαῦτα παρανομῶν; τὴν τράπεζαν αὐτὴν οὐκ αἰδῇ; ταῦτα πρὸς ὑμᾶς ἐγὼ διελέχθην, ταῦτα πρὸς ἐκείνους ὑμεῖς, κἀκεῖνοι πρὸς τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας· εἷς τὸν ἕνα οἰκοδομεῖτε· κἂν μὲν κατηχούμενος ᾖ ὁ τὰ τοιαῦτα νοσῶν, τῶν προθύρων εἰργέσθω· ἂν δὲ πιστὸς καὶ μεμυημένος, τῆς ἱερᾶς τραπέζης ἀπελαυνέσθω· οὐ γὰρ πάντα τὰ ἁμαρτήματα παραινέσεως δεῖται καὶ συμβουλῆς, ἀλλ' ἔστιν ἃ τομῇ συντόμῳ καὶ ὀξυτάτῃ διορθοῦσθαι πέφυκε· καὶ καθάπερ τῶν τραυμάτων τὰ μὲν ἀνεκτότερα προσηνεστέροις εἴκει φαρμάκοις, τὰ δὲ σεσηπότα καὶ ἀνίατα καὶ τὸ λοιπὸν ἐπινεμόμενα σῶμα, αἰχμῆς σιδήρου δεῖται καὶ φλογός· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἁμαρτημάτων, τὰ μὲν παραινέσεως, μακροτέρας χρείαν ἔχοντα, τὰ δὲ ἐλέγχων ἀποτόμως· διόπερ καὶ ὁ Παῦλος ἐκέλευσε μὴ πάντα παραινεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐλέγχειν ἀποτόμως, οὕτω λέγων, Δι' ἣν αἰτίαν ἔλεγχε αὐτοὺς ἀποτόμως· ἐλέγξωμεν οὖν αὐτοὺς ἀποτόμως νῦν, ἵνα ἐπὶ τοῖς φθάσασιν αἰσχυνθέντες καὶ καταγνόντες ἑαυτῶν, μηκέτι τὴν ἀπὸ τῆς παρανόμου νηστείας δέξωνται λύμην· Διὰ ταῦτα καὶ ἐγὼ τὴν παραίνεσιν λοιπὸν ἀφεὶς, μαρτύρομαι καὶ βοῶ· εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν κύριον Ἰησοῦν χριστὸν, ἔστω ἀνάθεμα, τοῦ δὲ μὴ φιλεῖν τὸν

quo-

„quonam autem maiori argumento, a ſe non amari dominum, „poteſt vllus oſtendere, quam ſi feſtis illorum communicet, a „quibus ille fuit occiſus? Hos non ego percuſſi anathemate, „ſed *Paulus*: immo vero non iam *Paulus*, ſed *Chriſtus*, qui per „illum loquitur, & in præcedentibus dixit, *Quoniam qui in lege „iuſtificantur, a gratia exciderunt*„. In commentario in verba *Pauli* ad *Titum* [*l*], *Increpa ipſos dure, vt ſint ſani in fide*, iterum de hac materia ita loquitur: „Quod ſi hi, qui cibos obſeruant, „iam non ſani ſunt, ſed valde infirmi; quid de illis dicemus, „qui cum illis vna ieiunant, ſimul ſabbata celebrant, ad loca „illis dedicata conueniunt, cum ſcilicet, qui in *Daphne* eſt, „atque ad ſpeluncam, quæ *Matronæ* dicitur, & cum locum *Cili-„ciæ*, qui *Saturni* appellatur„? In homilia ſexta aduerſus iudæos [*m*] vehementiſſime in eos inuehitur, qui ad ſynagogas abibant ob incantationes & amuleta ad curandos morbos, in quibus iudæi peculiarem ſibi artem præ reliquis arrogabant; & hoc ipſum multos viles chriſtianos inducebat, vt eos conſulerent. Verum hac de re loquuti ſumus capite vltimo ex CHRYSOSTOMO, & hoc loco tantum addemus, quod iudæi hanc artem valde iactarint, vt quæ ad ipſos veniſſet e quibuſdam apocryphis *Salomonis* regis ſcriptis, cuiuſmodi eſt *liber incantationum* ad pellendos morbos, & *liber exorciſmorum*, ſiue *coniurationum* ad dæmones fugandos, quorum vterque IOSEPHO [*n*] memoratur, qui artem iſtam magnifice extollit, tamquam inter

---

κύριον τί μεῖζον ἂν γένοιτο τεκμήριον, ἀλλ' ἢ ὅταν τοὺς ἀποκτείναντας αὐτὸν κοινωνὰς ἔχῃ τις τῆς ἑορτῆς; τούτους οὐκ ἐγὼ ἀνεθεμάτισα, ἀλλὰ Παῦλος· μᾶλλον δὲ οὐδὲ παῦλος, ἀλλ' ὁ χριστὸς, ὁ δι' ἐκείνου λαλῶν, καὶ ὁ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰπὼν, ὅτε ἐν νόμῳ δικαιούμενοι τῆς χάριτος ἐξέπεσον.

(*l*) Homil. III. in Tit. p. 1709. (p. 640. ed. Francoſ.) *εἰ δὲ οἱ βρώματα παρατηροῦντες οὐχ ὑγιαίνουσιν, ἀλλὰ νοσοῦσι καὶ ἀσθενοῦσι, τί ἂν εἴποι τις περὶ τῶν τὰ αὐτὰ νηστευόντων αὐτοῖς; περὶ τῶν σαββατιζόντων; περὶ τῶν εἰς τόπους ἀπερχομένων ἐκείνοις ἀφιερωμένους; τὸν ἐν Δάφνῃ λέγω, τὸ τῆς Ματρώνης λεγόμενον σπήλαιον, τὸν ἐν Κιλικίᾳ τόπον, τὸν τοῦ Κρόνου λεγόμενον.*

(*m*) Chryſoſt. hom. VI. in iudæos tom. I. p. 536. (p. 473. edit. Francoſ.) vid. ſupra cap. V. §. VI. ſub litt. (s) pag.

(*n*) Ioſeph. antiquit. lib. VIII. c. II. *παρέσχε δ' αὐτῷ μαθεῖν ὁ θεὸς καὶ τὴν κατὰ τῶν δαιμόνων τέχνην εἰς ὠφέλειαν καὶ θεραπείαν τοῖς ἀνθρώποις· ἐπῳδάς τε συνταξάμενος, αἷς παρηγορεῖται τὰ νοσήματα, καὶ τρόπους ἐξορκώσεων κατέλιπεν οἷς ἐνδούμενα τὰ δαιμόνια ὡς μηκέτ' ἐπανελθεῖν ἐκδιώκουσι· καὶ αὕτη μέχρι νῦν παρ' ἡμῖν ἡ θεραπεία πλεῖστον ἰσχύει· ἱστόρησα γάρ τινα Ἐλεάζαρον τῶν ὁμοφύλων.*

ipſos

Digitized by Google

ipſos adhuc reliduam, loquens de *Eleazare* quodam, qui ſecundum præſcriptas inibi regulas præſente *Veſpaſiano* multos arreptitios curauerit. Horum librorum etiam meminit ORIGENES [o], dicitque ex chriſtianis quoſdam adiurare dæmonia ad formulas, ex apocryphis & *Hebræis* libris acceptas, & ſimiles eis, quæ a *Salomone* ſcriptæ ſint; quod illicitum & iudaicum eſſe, nec ſecundum poteſtatem a *CHRISTO* diſcipulis ſuis datam fieri, declarat. Ex quibus omnibus apparet, quod, vti iudæi hanc poteſtatem maxime ſibi arrogarint, ita multi chriſtiani tam ſtolidæ ac profanæ mentis fuerint, vt clandeſtino eos conſulerent, (publice enim id facere, narrante CHRYSOSTOMO, erubeſcebant) rati eorum incantationes plus efficacitatis habere, quam reliquorum. Quod duplex crimen erat, primum incantationibus vti, & deinde eas adſumere ab inimicis *CHRISTI*, cum pernicioſiſſimo religionis chriſtianæ ſcandalo. Quicumque igitur huius criminis conuicti erant, illos ſeueriſſimam eccleſiæ cenſuram ſentire quam certiſſime oportebat.

Οὐεσπασιανοῦ παρόντος καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, καὶ χιλιάρχων καὶ ἄλλου στρατιωτικοῦ πλήθους, τοὺς ὑπὸ τῶν δαιμονίων λαμβανομένους ἀπολύοντα τούτων· ὁ δὲ τῆς θεραπείας τρόπος τοιοῦτος ἦν· προσφέρων ταῖς ῥισὶ τοῦ δαιμονιζομένου τὸν δακτύλιον ἔχοντα ὑπὸ τῇ σφραγῖδι ῥίζαν, ἐξ ὧν ὑπέδειξε Σολομών, ἔπειτα ἐξεῖλκεν ὀσφραινομένῳ διὰ τῶν μυκτήρων τὸ δαιμόνιον· καὶ πεσόντος εὐθὺς τοῦ ἀνθρώπου μηκέτ᾽ εἰς αὐτὸν ἐπανελθεῖν ὥρκου, Σολομῶνός τε μεμνημένος, καὶ τὰς ἐπῳδάς, ἃς συνέθηκεν ἐκεῖνος, ἐπιλέγων. *Quin & eam rem diuinitus conſequutus eſt ad vtilitatem & medelam hominum, quæ aduerſus dæmonas eſt efficax. Incantationes enim compoſuit, quibus morbi pelluntur: & coniurationum modos ſcriptos reliquit, quibus cedentes dæmones ita fugantur, vt in poſterum numquam reuerti audeant: atque hoc ſanationis genus vſque plurimum apud noſtros pollet. Vidi enim ex popularibus meis quemdam Eleazarum, in præſentia Veſpaſiani & filiorum & tribunorum reliquorumque militum, multos arreptitios percurantem. Modus vero curationis erat hic. Admoto naribus dæmoniaci annulo, ſub cuius ſigillo incluſa erat radicis ſpecies a Salomone indicata, ad eius olfactum per naſum extrahebatur dæmonium: & collapſo mox homine, adiurabat id, ne amplius rediret, Salomonis interim mentionem faciens, & incantationes ab ipſo inuentas recitans.*

(o) Origen. tract. XXXV. in Matth. p. 188. (p. 120. Par. MDCIIII.) Non eſt ſecundum poteſtatem, datam a ſaluatore, adiurare dæmonia: Iudaicum enim eſt. Hoc etſi aliquando a noſtris tale aliquid fiat, ſimile fit ei, quod a Salomone ſcriptis adiurationibus ſolent dæmones adiurari. Sed ipſi, qui vtuntur adiurationibus illis, aliquoties nec idoneis conſtitutis libris vtuntur: Quibusdam autem & de Hebræo acceptis adiurant dæmonia.

§. IV.

De illis, qui ſponte ſua ad paganiſmum deficiebant.

Alivd genus apoſtatarum illi erant, qui ſponte ſua ad paganiſmum deficiebant, poſteaquam aliquamdiu fidem chriſtianam erant profeſſi. Hi a vulgo ſic dictis lapſis in hoc diſcrepabant, vt iſti, (vulgo ſic vocitati lapſi) per vim & ex metu atque terrore perſecutionis deficerent; hi autem ex proprio inſtinctu & arbitrio libero, ex faſtidio religionis & amore paganiſmi, quem religioni *CHRISTI*, quum ſine vexatione in ea perſeuerare poſſent, anteferebant. Et quemadmodum iſti ad eccleſiam redire ſolebant, ſimulac opportuna eis oblata eſſet occaſio, ita hi plerumque per omnem vitam eccleſiæ communionem fugiebant. Leges imperiales ad minimum a tempore *Theodoſii* talibus ciuium *Romanorum* priuilegium denegant, priuantes eos poteſtate de facultatibus ſuis per teſtamentum decernendi. Quomodo ex duabus legibus [*p*] *Theodoſii* magni videre eſt in codice *Theodoſiano*, quas inſequuti imperatores confirmarunt. Inprimis *Valentinianus* iunior non tantum poteſtatem condendi teſtamentum eis eripuit, ſed beneficium etiam ab aliis vi teſtamenti accipere interdixit [*q*]. Nemini eos hæredes ſuos ſcribere licebat, nec hi vlli in hæreditate ſuccedere poterant. A conſortio omnium ſegregandi erant; teſtimonium eorum in lege non habebatur ratum; infames erant & nullius exiſtimationis inter homines, inter quos viuere illis permittebatur, vt pœnæ maiori ipſis eſſet, verſari inter homines

(*p*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. VII. de apoſtatis leg. I. His, qui ex chriſtianis pagani facti ſunt, eripiatur facultas, iuſque teſtandi. Omne defuncti, ſi quod eſt, teſtamentum, ſubmota conditione reſcindatur. Ibid. leg. II. Chriſtianis ac fidelibus, qui ad paganos ritus cultuſque migrarunt, omnem in quamcumque perſonam teſtamenti condendi interdicimus poteſtatem, vt ſint abſque iure Romano. Conf. ibid. leg. III. IV. V. VI. VII.

(*q*) Ibid. leg. IV. Hi, qui ſanctam fidem prodiderint & ſanctum baptiſma profanauerint, a conſortio omnium ſegregati, ſint a teſtimoniis alieni, teſtamenti non habeant factionem: Nulli in hæreditate ſuccedant: a nemine ſcribantur hæredes: Quos etiam præcepiſſemus procul abiici, ac longius amandari, niſi pœnæ viſum fuiſſet eſſe maiori, verſari inter homines & hominum carere ſuffragiis. Sed nec vmquam in ſtatum priſtinum reuertentur: Non flagitium morum obliterabitur pœnitentia, neque vmbra aliqua exquiſitæ defenſionis, aut muniminis obducetur: Quoniam quidem eos, qui fidem, quam Deo dicauerant, polluerunt, & prodentes diuinum my-

ct

et communibus hominum carere priuilegiis. Immo vero numquam in ſtatum priſtinum reuerti illis dabatur. Etiamſi pœnitentia ducti re[illegible]nt, hoc illis non eſſe debebat loco beneficii hoc intuitu, [illegible] pœnitentia eorum non poterat obliterare eorum crimina, quia fidem Deo datam polluerant. Hæc eorum conditio in temporalibus erat. Quod ad ſtatum eorum ſpiritualem attinet, ſecundum quoſdam eccleſiæ canones non minus ſeuere tractabantur. Concilium *Illiberritanum* [r] omnibus iſtiuſmodi apoſtatis communionem ad finem vſque vitæ denegat, quia crimen duplicarint, non tantum ſe ſeparando ab eccleſia, ſed etiam ſemetipſos idololatria polluendo. E contrario minores iſti apoſtatæ, qui religioſis conuentibus [s] ſolum longo tempore ſe ſubtraxiſſent, non autem idololatriam commiſiſſent, ſi poſtea reuerterentur ad eccleſiam, poſt decem annorum pœnitentiam admitti denuo ad communionem poterant. CYPRIANVS [t] dicit, apud anteceſſores ſuos in *Africa* quoſdam de epiſcopis communionem negaſſe trium magnorum criminum, apoſtaſiæ, adulterii & homicidii reis. Qui rigor licet ipſius ætate paullum eſſet imminutus, ei tamen, qui in idololatriam relapſi erant, per omnem

ſterium in profana migrarunt, cetera. Ibid. leg. V. Si quis ſplendor conlatus eſt in eos -- perdant, vt de loco ſuo ſtatuque deiecti perpetua vrantur infamia &c. Ibid. leg. VI. Eos, qui quum eſſent chriſtiani, idolorum ſe ſuperſtitione impia maculauerint, hæc pœna perſequitur, vt teſtandi in alienos non habeant facultatem, cetera. Ibid. leg. VII. Apoſtatarum ſacrilegum nomen ſingulorum vox continuo accuſationis inceſſit, & nullis finita temporibus huiuſcemodi criminis arceatur indago &c. Cod. Theod. lib. XI. tit. XXXIX. de fide teſtium leg. XI. Hi, qui ſanctam fidem prodiderint & ſacrum baptiſma profanarint, a conſortio omnium ſegregati, ſint a teſtimoniis alieni &c.

(r) Concil. Illiberrit. c. I. Placuit inter eos, qui poſt fidem baptiſmi ſalutaris adulta ætate ad templum idololatraturus acceſſerit, & fecerit, quod eſt crimen principale, quia eſt ſummum ſcelus, placuit nec in fine eum communionem accipere.

(s) Ibid. can. XLVI. Si quis fidelis apoſtata per infinita tempora ad eccleſiam non acceſſerit; ſi tamen aliquando fuerit reuerſus, nec fuerit idololatra, poſt decem annos placuit communionem accipere.

(t) Cyprian. epiſt. LII. al. LV. ad Antonian. p. 110. (p. 247. fin. edit. Fell. Amſtelod. MDCC.) Apud anteceſſores noſtros, quidam de epiſcopis iſtic in prouincia noſtra dandam pacem mœchis non putauerunt, & in totum pœnitentiæ locum contra adulteria clauſerunt, cetera.

vitam pœnitere iubebantur. Quod etiam a SIRICIO [u] epiſcopo *Romano* obſeruatur, qui apoſtatis, quamdiu viuant, agendam pœnitentiam, nec reconciliationem, niſi in hora mortis, impertiendam eſſe dicit. Et hæc indulgentia eis eo tantum tribuebatur, vt redirent ſeque pœnitentiæ ſubmitterent voluntarie, dum viuerent, antequam aliqua neceſſitate vel infirmitate id facere cogerentur. Si enim in apoſtaſia ad extremum perſeuerarent, & tantum reconciliari cuperent, imminentis mortis metu impulſi, tum hoc eis ſolatium negatum eſſe, fidem nobis facit CYPRIANVS [x], eo quod non eſſet pœnitentia, ſed ingruentis mortis formido, quæ ipſos reconciliationis cupidos efficeret. Et concilium *Arelatenſe* [y] primum ſimile decretum fecit, quod iſtiuſmodi apoſtatæ ad communionem non ſint recipiendi, niſi reſipiſcant & dignos pœnitentiæ fructus faciant. Cuius ſeueritatis vera ratio erat, vt homines deterrerentur a fiducia in pœnitentia, quam moribundi præ ſe ferrent, collocanda. Si enim a martyrio diſceſſeris (quod CYPRIANVS [z] admittit) talibus apoſtatis non erat tempus & occaſio operibus ſuis demonſtrandi, quod criminis ſe vere pœniteret; adeoque eccleſia pacem eis negabat, in totum eos remittens ad infallibile Dei iudicium.

§. V.

De hæreticis & ſchiſmaticis eorumque pœnis tam eccleſiaſticis quam ciuilibus.

PROXIMVM præuaricatorum contra primum præceptum

(u) Siric. epiſt. 1. ad Himerium c. III. Apoſtatis, quamdiu viuunt, agenda pœnitentia eſt, &c.

(x) Cyprian. ibid. p. 111. (p. 248. cit. edit.) Nec dignus eſt in morte accipere ſolatium, qui non cogitauit, ſe eſſe moriturum.

(y) Concil. Arelat. I. c. XXIII. citat. ſupr. c. IV. §. V. ſub litt. (u) in ipſo textu p. 202.

(z) Cyprian. de lapſis p. 127. (p. 91. edit. Amſtel.) Sic hic Caſſo & Aemilio aliquando dominus ignouit: ſic in prima congreſſione deuictos, victores in ſecundo prælio reddidit, vt fortiores ignibus fierent, qui ignibus ante ceſſiſſent; & vnde ſuperati eſſent, inde ſuperarent. Deprecabantur illi non lacrimarum miſeratione, ſed vulnerum; nec ſola lamentabili voce, ſed laceratione corporis & dolore. Manabat pro fletibus ſanguis, & pro lacrimis cruor ſemiuſtulatis viſceribus defluebat. &c Vide ſis epiſt. XIV. al. XIX. & epiſt. LV. ad Anton. p. 102. (p. 242. edit. Amſtelod.)

genus

Digitized by Google

genus erant hæretici & ſchiſmatici, quorum illi in doctrinam fidei ab eccleſia traditam peccabant, hi in diuini cultus & diſciplinæ vnitatem, per quam eccleſia vnum *CHRISTI* corpus myſticum redditur. In vtriſque diuerſi peccatorum gradus erant, qui proinde diuerſis cenſuræ eccleſiaſticæ gradibus caſtigabantur. Quum autem legislatores peculiares rationes & cauſſas, quæ homines in hæreſin vel ſchiſma traherent, ſcire non poſſent, ideo leges verbis generalioribus contra illos ferebantur, & ſi qua ſe offerret occaſio, de earum rigore, habito ad hos illos reſpectu, imminuendi, hoc prudentiæ iudicum, qui ad dandum eas in effectum conſtituti erant, relinquebatur. Nos primum pœnas ciuiles, per leges imperiales eis inflictas, recenſebimus ſtrictim, & deinde pœnas eccleſiaſtiſtas, per leges eccleſiæ de illis ſumtas, conſiderabimus.

§. VI.

De pœnis ciuilibus, per leges imperiales illis inflictis.

LEGES imperiales, contra hæreticos & ſchiſmaticos ab imperatoribus chriſtianis inde a tempore *Conſtantini* factæ, præcipue comprehenduntur ſub titulo *de hæreticis*, in codice *Theodoſiano*, quæ plures ſunt & longiores, quam vt heic recitari poſſint. Vnde epitomen duntaxat earum dabimus, prout a GOTHOFREDO [a] in præmonitis ad iſtum titulum collectæ ſunt. Vndecim pœnarum, generatim illis inflictarum, ſpecies obſeruat, præter leges particulares, contra eorum doctores, epiſcopos & clericos, atque conuenticula, eoſque omnes, qui eis fauebant & patrocinabantur, rogatas.

I. IN commune hæretici infamia notati ſeu infames habiti; legibus eos ſemper infames & famoſos appellantibus. Leg. VII. XIII. LIV. *de hæreticis.* Leg. II. *de fide catholica.*

II. NOMINA famoſa & odioſa particularibus quibuſdam ſectis indita; vt quum *Conſtantinus Arianos* vocari, *Porphyrianos;* & *Theodoſius* iunior *Neſtorianis* nomen *Simonianorum* inuri iuſſerunt. Leg. LXVI. *de hæreticis.*.

III. AB omni conuerſatione ſubmoti. Leg. XVII. XVIII. XXXVI. XL. XLVIII. *de hæreticis.*

IV. MILITARE prohibiti, dignitatibuſque omnibus fun-

(a) Gothofred. paratitlon. ad cod. Theodoſ. lib. XVI. tit. V. de hæreticis.

Digitized by Google

gi in quacumque militia, palatina, adminiſtratione prouinciæ. Quod a *Theodoſio* primum ſtatutum & a ſequentibus imperatoribus confirmatum eſt Leg. IX. XXV. XXIX. XLII. XLVIII. LVIII. LXI. LXV. Speciatim GOTHOFREDVS tamquam elegans *Honorii* dictum laudat Leg. XLII. *de hæreticis: Nullus nobis ſit aliqua ratione coniunctus, qui a nobis fide & religione diſcedat.* Obſeruat tamen [*], omnia moleſta officia tam in caſtris quam in curia eis imponi conſueuiſſe. Quod confirmatur nouella quadam *Iuſtiniani* [b], quam lector infra ad marginem videre poteſt.

V. INTESTABILES fuere, hoc eſt, teſtamenti condendi in quamcumque perſonam criminis ſocietate coniunctam, vel ex teſtamento capiendi ius iis denegatum. Ita *Manichæi* nominatim puniti Leg. VII. IX. XVIII. LXV. *de hæreticis*, & Leg. III. *de apoſtatis.* Ita quoque *Eunomiani* Leg. XVII. XXV. XLIX. L. LVIII. *de hæreticis.* Et *Donatiſtæ* Leg. LIV. *de hæreticis*, & Leg. IV. *Ne ſanctum baptiſma iteretur.* Secundum quas leges omnia hæreticorum bona vel fiſco imperatoris vindicata, vel populo *Romæ* Leg. VII. IX. XVII. XVIII. XLIX. *de hæreticis.*

VI. DONANDI donationesque capiendi ius eis denegatum Leg. VII. IX. XXXVI. XL. XLIX. L. LVIII. LXV. *de hæreticis*, & Leg. IV. *Ne ſanctum baptiſma iteretur.* Modo per vnam legem pauci quidam excepti, quibus donationes dare potuerunt, Leg. LXV. *de hæreticis.*

VII. CONTRAHENDI, emendi, vendendi etiam ius ademtum *Manichæis*, *Phrygibus*, *Priſcillianiſtis*, *Montaniſtis*, *Donatiſtis* rebaptizantibus & rebaptizatis Leg. XL. XLVIII. LIV. *de hæreticis*, & Leg. IV. *Ne ſanctum baptiſma iteretur.*

VIII. MVLTA etiam eis impoſita Leg. XXXIX. LII. LIV.

(*) Gothofred. ibid. p. 109. Et tamen neque a caſtrenſi ſeu armata militia prohibiti leg. LXV. neque a curia aut cohortali militia, leg. XLVIII. LXI. LXV.

(b) Iuſtin. nouell. XLV. Sunto decuriones, quemadmodum iam cohortalibus ante legibus expreſſum eſt; neque vllus religionis cultus tali eos fortuna eximito. --- Indigni tamen omni curiali exiſtunto honore. Et quia multa leges decurionibus priuilegia tribuunt, tum ne ictus fuſtium illis inferatur &c. nullo horum perfruuntor. --- Implento tam perſonalia quam patrimonialia munera, neque eos lex ab his eximat: Honore autem nullo perfruuntor, ſed fortunam ſuſtinento cum infamia.

de

de hæreticis. Cuius crebra mentio in AVGVSTINO [*c*] habetur, qui eam tamen raro ab illis exactam, ſed deprecantibus catholicis ſæpiſſime illis condonatam eſſe, ſignificat.

IX. Ex ſedibus ſuis, vrbibus & prouinciis quandoque pelli iuſſi Leg. XIII. XIV. XV. XVI. XVIII. XX. XXIX. XL. LII. LIII. LVII. LVIII. *de hæreticis.* Ita *Arium* & omnes, qui concilii *Nicæni* decretis ſeſe oppoſuerint, a *Conſtantino* in exilium actos fuiſſe, auctor eſt SOZOMENVS [*d*]. AVGVSTINVS [*e*] dicit, *Conſtantinum Donatiſtas* exilio multaſſe, & ſequentes imperatores omnes, ſi a *Iuliano* apoſtata diſceſſeris, ſeueras aduerſus illos le-

(*c*) Auguſtin. epiſt. LXVIII. ad Ianuar. p. 124. (p. 326. edit. Baſil. MDLXIX.) Pœna decem librarum auri, quæ in hæreticos ab imperatoribus fuerat conſtituta &c. Id. epiſt. L. ad Boniſac. (p. 219. edit. Baſil.) -- Si legem piiſſimæ memoriæ Theodoſii, quam generaliter in omnes hæreticos promulgauit, vt quiſquis eorum epiſcopus vel clericus vbilibet eſſet inuentus, decem libris auri mulctaretur &c. Vide ſis epiſt. CLXVI. (vid. ſub litt. ſeq. [e].) CLXVII. CLXXIII. Id. contr. Creſcon. lib. III. c. XLVII. Quid aliud, niſi quod pars Donati iam ſciret, ſe ad illam pœnam aurariam cum ceteris hæreticis pertinere &c. Id. contr. epiſt. Parmen. lib. I. c. XII. (tom. VII. p. 22. ed. Baſil.) Aliorum imperatorum iuſtitiam legeſque, quæ vehementes aduerſus eos latæ ſunt, quis ignorat? In quibus vna generalis aduerſus omnes, qui chriſtianos ſe dici volunt, & eccleſiæ catholicæ non communicant, ſed in ſuis ſeparatim conuenticulis congregantur, id continet, vt vel ordinator clerici, vel ipſe ordinatus denis libris auri mulctentur.

(*d*) Sozomen. lib. I. c. XX. ὑπερορίῳ τε φυγῇ ζημιωθήσεσθαι προηγόρευσε τὸν ἐναντίον τῶν δεδογμένων ἐρχόμενον, ὡς διαφθείροντα τὰς θείας ὅρους. *Quod ſi quis decretis ſynodi refragaretur, eum* exilio damnandum eſſe *pronuntiauit, vtpote Dei iudicium conuellere conantem.*

(*e*) Aug. epiſt. CLII. ad Donatiſtas. Protulerunt litteras Conſtantini, ad vicarium Verinum datas, vbi eos grauiter deteſtatur, & propterea dicit, ſic *exilio* relaxandos & furori ſuo dimittendos, quia iam Deus cœperat in illos vindicare. --- quando eos vehementer execratus ideo iuſſit, vt de exilio dimitterentur, vt Deo iudice, ſicut etiam cœperant, punirentur. Epiſt. CLXVI. p. 289. (p. 757. edit. Baſil.) Conſtantinus prior contra partem Donati ſeueriſſimam legem dedit. Hunc imitati filii eius talia præceperunt. Quibus ſuccedens Iulianus, deſertor Chriſti & inimicus, ſupplicantibus veſtris, Rogatiano & Pontio, libertatem perditioni partis Donati permiſit. Denique tunc reddidit baſilicas hæreticis, quando templa dæmoniis, eo modo putans chriſtianum nomen poſſe perire de terris, ſi vnitati eccleſiæ, de qua lapſus fuerat, inuideret, & ſacrilegas diſſenſiones liberas eſſe permitteret. --- Huic ſucceſſit Iouianus, qui quoniam cito mortuus eſt, nihil de rebus talibus iuſſit. Deinde Valentinianus, legite quæ contra vos iuſſerit. Inde Gratia-

ges

Digitized by Google

ges condidiſſe. Et *Iulianum* quidem diabolico aſtu eos reuocaſſe, quod chriſtianos, in diuerſas ſectas diuiſos, penitus ex mundo deleturum ſe ſperarit. *Honorius Iouinianum* in inſulam *Boam* deduci iuſſit, quemadmodum in lege, nominatim contra illum facta [*f*], in codice legimus. Et *Theodoſius* iunior *Neſtorium* exilio puniuit, vt hiſtorici [*g*] notant, poſtquam ſynodus *Ephesina* munus ei abdicaſſet.

X. MVLTIS in caſibus corporali etiam pœnæ, flagellationi & id genus aliis ſubiecti, antequam in exilium deportarentur Leg. XXI. LIII. LIV. LVII. *de hæreticis*, & Leg. IV. *Ne ſanctum baptiſma iteretur.*

XI. TANDEM in ſpecialioribus quibuſdam caſibus, legibus ſanguinis territi, quæ ſupplicio eos obnoxios fecerunt, quamquam ex ſummorum imperantium conniuentia vel eccleſiæ deprecatione rarius in effectum contra illos deductæ ſint. GOTHOFREDVS primam legem de ſummo ſupplicio hæreticorum a *Theodoſio* an. CCCLXXXII. contra *Encratitas*, *Saccophoros*, *Hydroparaſtatas* & *Manichæos* latam eſſe dicit, & nonam eſſe de *hæreticis*. Exinde multas iſtiuſmodi leges alias factas eſſe contra ſacerdotes hæreticorum, qui ſuperſtitionem ſuam contra interdictum legum exercere auſi ſint; Item contra procuratores poſſeſſionum, in quibus prohibiti hæreticorum conuentus eſſent agitati: Nec non contra eos, qui retinuiſſent & occultaſſent noxios eorum libros Leg. XV. XVI. XXXIV. XXXV.

nus & Theodoſius, legite, quando vultis, quæ de vobis conſtituerint. Quid ergo de filiis Theodoſii miramini, quaſi aliud in hac cauſſa ſequi debuerint, quam Conſtantiui iudicium, per tot chriſtianos imperatores firmiſſime cuſtoditum? cetera.

(*f*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæreticis leg. LIII. Iouinianum ſacrilegos agere conuentus extra muros vrbis ſacratiſſimæ, epiſcoporum querela deplorat. Quare ſupra memoratum corripi præcipimus, & contuſum plumbo, cum ceteris ſuis participibus & miniſtris exilio coërceri: ipſum autem machinatorem in *inſulam Boam feſtina celeritate deduci.*

(*g*) Socrat. lib. VII c. XXXIV. καὶ ἄχρι νῦν καθῃρημένος εἰς ἐξορίαν πεμφθεὶς εἰς τὴν Οἄσιν κατοικεῖ. *Etiamnum depoſitus* (*Neſtorius*) *&* *in exilium miſſus Oaſin incolit.*

Euagr. lib. I. c. VII. ὡς καὶ Ιωάννην τὸν τῆς Αντιόχου πρόεδρον ταῦτα μηνύσαι, ἀειφυγίᾳ τε τὸν Νεςόριον καταδικαςῆναι. *Vt Ioannes epiſcopus Antiochiæ hæc ad imperatorem retulerit*, & Neſtorius perpetuo exilio fuerit condemnatus.

XXXVI.

XXXVI. XXXVIII. XLIII. XLIV. LI. LIII. LIV. LVI. LXIII. *de hæreticis*.

Praeter haſce leges & pœnas, quæ potiſſimum eorum adfecerunt perſonas, Gothofredo diuerſæ aliæ obſeruantur, ad exſtirpandam hæreſin factæ. Nempe

I. Leges, quibus doctores hæreticorum docere ſeu fidem inſinuare vetiti, idque tam priuatis quam publicis locis, palam vel in ſecreto. Leg. III. V. XIII. XXIV. *de hæreticis*, et leg. II. *ne ſanctum baptiſma iteretur*.

II. Leges, quibus hæretici publicas diſputationes de religione coram coacta multitudine habere prohibiti. Leg. XLVI. *de hæreticis*, et lege I. II. III. *de his, qui ſuper religione contendunt*.

III. Leges, quibus epiſcopi, clerici, ſacerdotes ab hæreticis ordinari, inſtitui, & confirmari prohibiti. Leg. XII. XIV. XXI. XXII. XXIV. XXVI. XXVII. LVII. LVIII. LXV. *de hæreticis*.

IV. Leges, quibus ita creati epiſcoporum vel clericorum nomina & priuilegia vſurpare vetiti. Leg. I. XXIV. XXVI. XXVIII. *de hæreticis*. Leg. II. & III. *de epiſcopis*. Leg. I. *ne ſanctum baptiſma iteretur*.

V. Leges, quibus conuenticula & congregationes hæreticorum ad ritus ſuos celebrandos prohibitæ. Leg. IV. V. VI. X. XI. XII. XIV. XV. XIX. XX. XXI. XXVI. XXX. XLV. LII. LIII. LIV. LVI. LXV. *de hæreticis*; et Leg. VII. *ne ſanctum baptiſma iteretur*.

VI. Leges, quibus hæretici eccleſias fabricare vel habere prohibiti. Leg. I. II. VI. VII. VIII. XII. XXX. LXV. *de hæreticis*, & leg. III. *de fide catholica*. Iiſdemque eccleſiis quid donare vetiti Leg. LXV. *de hæreticis*. Et eccleſiæ eorum domuſque & habitacula, in quibus docebant, fiſco vindicatæ. Leg. III. IV. VIII. XII. XXI. XXX. *de hæreticis*; vel eccleſiis catholicis addictæ. Leg. XLIII. LII. LIV. LVII. LXV. *de hæreticis*, & leg. II. *ne ſanctum baptiſma iteretur*. Exceptis ſolis *Nouatianis*, quibus eccleſias ſuas ſuaque cœmiteria reliquit *Conſtantinus*, quod, licet eſſent ſchiſmatici, fidem tamen catholicam tuebantur. Leg. II. *de hæreticis*. Socrat. lib. II. c. XXX. lib. V. c. X. Sozomen. lib. VIII. c. I.

Digitized by Google

VII. Leges, per quas ſeruis accuſatio dominorum hæreticorum permiſſa, & fugiendi ad eccleſiam catholicam poteſtas vna cum præmio libertatis data Leg. XL. *de hæreticis*, & leg. IV. *ne ſanctum baptiſma iteretur.*

VIII. Leges, per quas filiis hæreticorum bona paterna ademta, niſi ad eccleſiam catholicam redirent. Leg. VII. IX. XL. *de hæreticis.* Leg. VII. *ne ſanctum baptiſma iteretur.*

IX. Leges, quibus libri hæreticorum quæri & comburi iuſſi. Leg. XXXIV. & LXV. *de hæreticis.*

Ita diuerſas iſtas pœnas breuiter enarrauimus, quas a tempore *Conſtantini* ad *Theodoſii* vſque & *Valentiniani III.* ætatem imperatores in hæreticos conſtituerunt, quas eruditus lector vberius ac fuſius ſub ſuo quamque titulo in codice *Theodoſiano* ac *Iuſtinianeo* legere poteſt. Satis eſt, aliquam earum epitomen heic dediſſe, quæ non nihil lucis legibus eccleſiæ, adverſus eos factis, adfundere poterunt, quas nunc diſtinctius exponere adgredimur, vtpote ad diſciplinam eccleſiæ propius ſpectantes.

§. VII.

Quemadmodum hæretici per diſciplinam eccleſiæ tractati fuerint. Primo, *Anathemate perculſi de eccleſiaque proiecti.*

Et heic quidem primo loco obſeruare poſſumus, quod hæreſis ſemper in maximis poſita fuerit criminibus, quorum homo chriſtianus reus eſſe potuerit, quippe quæ deſertio quædam fidei credita, & voluntaria quidem deſertio, quæ res offenſionem tanto maiorem effecit. Hinc CYPRIANVS comparans crimen hæreticorum & ſchiſmaticorum cum crimine eorum, qui per vim perſecutionis in idololatriam prolapſi erant, „Peius hoc crimen (hæreſis) eſt, inquit [b], quam quod admiſiſſe lapſi videntur; qui tamen in pœnitentia criminis conſtituti, Deum plenis ſatisfactionibus deprecantur. Heic eccleſia quæritur & rogatur; illic eccleſiæ repugnatur. Heic poteſt neceſſitas fuiſſe; illic voluntas tenetur in ſcelere. Heic qui lapſus eſt, ſibi tantum nocuit; illic qui hæreſin vel ſchiſma facere conatus eſt, multos ſecum trahendo decepit. Heic

(b) Cyprian. de vnitat. eccleſ. p. 117. (p. 84. edit. Fell. Amſtelod. MDCC.)

„animæ

„animæ vnius eſt damnum; illic periculum plurimorum. Certe peccaſſe ſe hic & intelligit & lamentatur & plangit; ille „tumens in peccato ſuo, & in ipſis ſibi delictis placens, a ma„tre filios ſegregat, oues a paſtore ſollicitat, Dei ſacramenta „diſturbat. Et quum lapſus ſemel peccauerit, ille quotidie „peccat. Poſtremo lapſus, martyrium poſtmodum conſequu„tus, poteſt regni promiſſa percipere; ille, ſi extra eccleſiam „fuerit occiſus, ad eccleſiæ non poteſt præmia peruenire„. Quod vltimum argumentum CYPRIANVS [i], AVGVSTINVS, & alii ſæpe vrgent, vt homines deterreant atque auocent a ſtudio hæreſis & ſchiſmatis. Et hoc ipſum innuit, hæreticos

(i) Vid. Cypr. ibid. p. 109. (p. 78. edit. cit.) Quiſquis ab eccleſia ſegregatus adulteræ iungitur, a promiſſis eccleſiæ ſeparatur. Nec peruenit ad Chriſti præmia, qui relinquit eccleſiam Chriſti; cetera. Ibid. p. 113. 114. (p. 81. edit. cit.) Tales etiamſi occiſi in confeſſione nominis fuerint, macula iſta nec ſanguine abluitur. Inexpiabilis & grauis culpa diſcordiæ, nec paſſione purgatur. Eſſe martyr non poteſt, qui in eccleſia non eſt: ad regnum pervenire non poteſt, qui eam, quæ regnatura eſt, derelinquit. (Pag. 82. edit. Amſtel.) Cum Deo manere non poſſunt, qui eſſe in eccleſia Dei vnanimes noluerint; ardeant licet flammis, & ignibus traditi, vel obiecti beſtiis animas ſuas ponant; non erit illa fidei corona, ſed pœna perfidiæ; nec religioſæ virtutis exitus glorioſus, ſed deſperationis interitus. Occidi talis poteſt, coronari non poteſt. Epiſt. LV. ad Antonian. p. 108. (p. 245. ed. Amſtelod.) Vbi (apud hæreticos & ſchiſmaticos) etſi occiſus propter nomen poſtmodum fuerit extra eccleſiam conſtitutus & ab vnitate atque caritate diuiſus, coronari in morte non poterit. Ibid. p. 114. (p. 251. edit. cit.) Chriſti eccleſiam diſſipantes, nec ſi occiſi pro nomine foris fuerint, admitti ſecundum apoſtolum poſſunt ad eccleſiæ pacem, quando nec ſpiritus, nec eccleſiæ tenuerunt vnitatem. Vide ſis etiam epiſt. LVII & LX. ad Cornelium.

Auguſt. contr. litter. Petilian. lib. II. c. XXIII. Si ſchiſma feciſti, impius es: ſi impius es, vt ſacrilegus morieris, quum pro impietate puniris: ſi vt ſacrilegus morieris, quomodo tuo ſanguine baptizaris? De baptiſmo lib. IV. c. XVII. Neque hoc baptiſma (ſanguinis) hæretico prodeſt, inquit (Cyprianus) ſi quamuis Chriſtum confeſſus extra eccleſiam fuerit occiſus, quia caritatem non habuiſſe conuincitur, de qua apoſtolus dicit: *Et ſi tradidero corpus meum &c.* Epiſt. CCIV. Foris ab eccleſia conſtitutus & ſeparatus a compage vnitatis & vinculo caritatis, æterno ſupplicio punireris, etiamſi pro Chriſti nomine viuus incendereris. Hoc eſt enim, quod dicit apoſtolus, *Etſi tradidero &c.*

Chryſoſt. homil. XI. in Epheſ. (p. 957. edit. Francof.) *ἀνὴρ δέ τις ἅγιος εἶπέ τι δοκῶν εἶναι τολμηρὸν, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐφθέγξατο· τί δὴ τοῦτο ἔστι; ὁ δὲ μαρτυρίου αἷμα ταύτην δύνασθαι ἐξαλείφειν τὴν ἁμαρτίαν ἔφησεν. Dixit vir quidam*

vo-

voluntario ſeſe auulſiſſe a communione eccleſiæ ſeque ipſos condemnaſſe (vti apoſtolus loquitur, & nonnulli veterum id intelligunt) voluntaria excommunicatione, ſiue ſeparatione ſui ab eccleſia. Verumtamen hoc non impediebat, quo minus, non obſtante iſtiuſmodi voluntaria ſeparatione, eccleſia ſolemne anathema contra illos pronuntiaret. Quomodo concilium *Nicænum* ſymbolum ſuum claudit anathema pronuntiando aduerſus eos omnes, qui doctrinæ in eo traditæ ſeſe oppoſuerint; & concilium *Gangrenſe* ſingulos canones anathemate terminat contra hæreticos *Euſtathianos*; & ſunt innumera exempla in tomis conciliorum, ad quæ fere abſurdum foret lectorem remittere, quum omnibus nota ſint, qui iſtos vnquam inſpexerunt.

§. VIII.

Secundo, *Excluſi ab ingreſſu in eccleſiam per nonnullos, etſi non per omnes, canones.*

PERGIMVS itaque. Vbi ſemel formaliter erant excommunicati, quoad in animi obſtinatione perſiſterent, per quasdam diſciplinæ regulas ab ipſis infimis communionis eccleſiaſticæ priuilegiis excludebantur, adeo, vt ne ſermonem quidem vel ſcripturarum lectionem in miſſa catechumenorum audiendi haberent poteſtatem. Concilium *Laodicenum* [k] canonem habet huc ſpectantem, *Non debere hæreticos, in hæreſi permanentes, in eccleſiam ingredi.* Et probabile eſt, hanc regulam in ſeuera diſciplina quarumdam eccleſiarum fuiſſe obſeruatam. Neque tamen generalis regula fuit. Nam ſupra [*] ex *Africanis* & *Hiſpanicis* conciliis & diuerſis locis homiliarum CHRYSOSTOMI oſtendimus, libertatem datam fuiſſe hæreticis non minus quam iudæis & gentilibus intrandi eccleſiam & audiendi ſermonem ac ſcripturarum lectionem, quum id ad eorum faceret inſtitutionem.* Neque fieri non poſſe credebant, vt hæretici in eccleſia conuerterentur, quemadmodum

ſanctus quiddam, quod magnam præ ſe fert audaciam; ſed tamen eſt eloquutus. Quid hoc eſt autem? Dixit, ne ſanguinem quidem martyrii poſſe delere hoc peccatum.

(k) Concil. Laodic. c. VI. *περὶ τοῦ, μὴ συγχωρεῖν τοῖς αἱρετικοῖς εἰσιέναι εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ.*

(*) Lib. XIII. c. I. §. II. vol. I. p. 2. ſeq.

Polemo,

Polemo, perditæ luxuriæ adoleſcens, ad frugem bonam perdu-ctus fuit in ſchola *Xenocratis*. Vbi enim vino grauis, ſertis ca-pite redimito, huius philoſophi domum intraſſet, præcepta e-ius (quæ de modeſtia ac temperantia eo ipſo tempore dabat) auditurus, ita grauitate ſermonis eius adfectus eſt, vt non tan-tum frugi diſcipulus eius, ſed ſucceſſor etiam in ſchola *Plato-nis* [*l*] euaderet. CHRYSOSTOMVM hoc modo multos ad a-gnoſcendam *CHRISTI* diuinitatem perduxiſſe, dum ſermones illius audire eis licuerit, narrant hiſtorici [*m*]. Et patres con-cilii *Valentini* in *Hiſpania* [*n*] hoc tamquam cauſſam adferunt, cur hæreticis & ethnicis epiſcoporum ſermones & ſcriptura-rum lectionem audire permittant, quia hoc modo nonnullos ad fidem perductos eſſe, euidenter ſciant. Vt adeo eccleſiam, quæ ſemper hominum ædificationi non deſtructioni operam dedit, videamus ita prudenter diſciplinam ſuam inſtituiſſe, vt hæreticos ad frequentandam vnam cultus publici partem adle-

(*l*) Valer. Maxim. lib. VI. c. IX. p. 327. edit. Lugd. Batav. MDCXL. Perditæ luxu-riæ Athenis adoleſcens Polemon, neque illecebris tantummodo, ſed etiam ipſa infamia gaudens; quum e conuiuio non poſt occaſum ſolis, ſed poſt ortum ſurrexiſſet, domumque repetens Xenocratis philoſophi patentem ia-nuam vidiſſet; vino grauis, vnguentis delibutus, ſertis capite redimito, pellucida veſte amictus, refertam turba doctorum hominum ſcholam eius intrauit: Nec contentus tam deformi introitu, conſedit etiam, vt clariſſi-mum eloquium, & prudentiſſima præcepta temulentiæ laſciuiis eluderet. Orta deinde, vt par erat, omnium indignatione; Xenocrates vultum in eodem habitu continuit, omiſſiſque, de quibus diſſerebat, de modeſtia ac temperantia loqui cœpit. Cuius grauitate ſermonis reſipiſcere coactus Po-lemo, primum coronam capite detractam proiecit, paullo poſt brachium intra pallium reduxit, procedente tempore oris conuiualis hilaritatem de-poſuit; ad vltimum totam luxuriam exuit, vniuſque orationis ſaluberri-ma medicina ſanatus, ex infami ganeone maximus philoſophus euaſit.

(*m*) Sozom. lib. VIII. c. II. *πλείστας δὲ τῶν αὐτοῦ ἀκουόντων ἐν ἐκκλησίαις, εἰς ἀρε-τὴν ὠφέλησε, καὶ ὁμόφρονας αὐτῷ περὶ τὸ θεῖον ἐποίησε. Multos, qui ipſum in eccleſia audirent, ad virtutis ſtudium impulit, & in doctrina fidei, vt idem cum ipſo ſentirent, effecit.*

(*n*) Concil. Valent. c. I. Inter cetera hoc cenſuimus obſeruandum, vt ſacro-ſancta euangelia ante munerum illationem, in miſſa catechumenorum in ordine lectionum poſt legantur, quatenus ſalutaria præcepta domini noſtri Ieſu Chriſti, vel ſermones ſacerdotis, non ſolum fideles, ſed etiam catechu-meni & pœnitentes, & omnes, qui e diuerſo ſunt, audire licitum habeant. Sic enim pontificum prædicatione audita, nonnullos attractos ad fidem e-videnter ſcimus.

Digitized by Google

xerit, quam pœnitentibus ac catechumenis ſuis frequentare conceſſit. Et ſi hæreticis hoc priuilegium aliquando denegatum fuit, peculiaris quædam & extraordinaria ratio id iuſſiſſe intelligitur.

§. IX.

Tertio, *Nemini licitum hæreticos & ſchiſmaticos, conuentus eorum frequentando, confirmare.*

NEQVE vero eadem ratio erat permittendi catholicis hæreticorum & ſchiſmaticorum conuentus frequentare; quia hoc non ad eos conuertendos, ſed potius in erroribus ſuis confirmandos valuiſſet: Et idcirco prohibitio hac in re acrior erat & vniuerſalior, Ne quis cum hæreticis in vllis officiis religioſis, & omnium minime in conuenticulis eorum ſe coniungeret, ſub pœna excommunicationis. Huc ſpectant canones apoſtolici [o]: *Epiſcopus, presbyter & diaconus, qui cum hæreticis orauerit tantummodo, communione priuetur: quod ſi & iis tamquam clericis aliquid operari permiſerit, deponatur.* Et rurſus [p], *Si quis clericus, aut laicus, ingreſſus fuerit in ſynagogam iudæorum vel hæreticorum, ad orandum, deponatur & ſegregetur.* Similem in modum concilium *Laodicenum* [q] ſtatuit: *Non concedendum eſſe, vt in cœmiteria, vel in ea, quæ dicuntur, martyria quorumuis hæreticorum, abeant ii, qui ſunt eccleſiæ, orationis vel venerationis gratia. Sed tales ſi ſint fideles, eſſe aliquamdiu excommunicatos: ſin autem pœnitentia ducantur, & ſe deliquiſſe confiteantur, ſuſcipi.* Et iterum [r]: *Non oportere vna cum hæreticis vel ſchiſmaticis orare.* Concilium quartum *Carthaginenſe* [s], *Hæreticorum cœtus*, inquit, *non eccleſia, ſed conciliabulum eſt.* Et [t], *Cum hæreticis nec orandum nec pſallendum. Catholicus,*

(o) Can. apoſt. XLV. ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, αἱρετικοῖς συνευξάμενος μόνον, ἀφοριζέσθω· εἰ δὲ καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ὡς κληρικοῖς ἐνεργῆσαί, καθαιρείσθω.

(p) Ibid. c. LXV. Εἴ τις κληρικὸς, ἢ λαϊκὸς, εἰσέλθοι εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἱρετικῶν προσεύξασθαι, καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω.

(q) Concil. Laodic. can. IX. Περὶ τοῦ μὴ συγχωρεῖν εἰς τὰ κοιμητήρια, ἢ εἰς τὰ λεγόμενα μαρτύρια πάντων τῶν αἱρετικῶν ἀπιέναι τοὺς τῆς ἐκκλησίας, εὐχῆς ἢ θεραπείας ἕνεκα· ἀλλὰ τοὺς τοιούτους, ἐὰν ὦσι πιστοί, ἀκοινωνήτους γίνεσθαι μέχρι τινός· μετανοοῦντας δὲ, καὶ ἐξομολογουμένους ἐσφάλθαι, παραδέχεσθαι.

(r) Ibid. can. XXXIII. Ὅτι οὐ δεῖ αἱρετικοῖς ἢ σχισματικοῖς συνεύχεσθαι.

(s) Concil. Carth. IV. c. LXXI.

(t) Ibid. can. LXXII.

in-

inquit concilium *Ilerdenſe* [*u*], *qui filios ſuos in hæreſi baptizandos obtulerit, oblatio illius in eccleſia nullatenus recipiatur.* Intelligendum autem hoc eſt, vbi quis baptiſmum a catholico accipere poterat, & nihilominus ab hæretico eum recipere malebat, ſine vlla, quæ ipſum vrgeret, ſic faciendi neceſſitate. Alias enim, vt ex diuerſis locis apud AVGVSTINVM [*x*] oſtendimus, vrgente extrema neceſſitate, ab hæretico baptiſmus recipi potius poterat, quam vt quis ſine illo diem ſuum obire cogeretur. Hoc pro vnitatis catholicæ violatione non habitum, neque ad hanc rem diſciplina eccleſiæ reſpexit, quando hominibus interdixit, hæreticis, ſponte ſe illis coniungendo baptiſmumque ab illis recipiendo, animum addere. CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS hoc ſenſu [*y*] catechumenum ſuum præcipue odiſſe iubet omnia perfidorum hæreticorum conventicula. CHRYSOSTOMVS hæreticos comparat cum illis [*z*], qui monetam regis corrumpunt: etiamſi fidei vel minimam particulam ſubuertant, in totum tamen eos euangelium corrumpere, adeoque catholicis fugiendos eſſe, monet. Neminem vllam cum hæreticis amicitiam colere debere dicit. *Si dogmata*, inquit [*a*], *habent contraria*, & *propter hoc ipſum non convenit cum illis miſceri.* Et addit, non minus crimen eſſe, eccleſiam diſcindere in ſchiſma, quam delabi in hæreſin, quia id eccleſiam gentilium ludibrio exponat. Vnde etiam celebre il-

(*u*) Concil. Ilerd. c. XIII. Vid. Hieron. dialog. cum Lucifer. c. V. Sciens ab hæreticis baptizatus, erroris veniam non meretur.

(*x*) Aug. de bapt. lib. I. c. II. lib. VI. c. V. lib. VII. c. LII. cit. cap. I. §. IV. ſub litt. (d) (e) (f) pag. 15. 16.

(*y*) Cyrill. catech. IV. §. XXIII. *ἐξαιρέτως μίσει πάντα τὰ συνέδρια τῶν παρανόμων αἱρετικῶν.*

(*z*) Chryſoſt. in Galat. I. p. 972. (p. 789. edit. Francof.) *καθάπερ ἐν τοῖς βασιλικοῖς νομίσμασιν ὁ μικρὸν τοῦ χαρακτῆρος περικόψας, ὅλον τὸ νόμισμα κίβδηλον εἰργάσατο· οὕτω καὶ τῆς ὑγιοῦς πίστεως καὶ τὸ βραχύτατον ἀνατρέψας, τῷ παντὶ λυμαίνεται, ἐπὶ τὰ χείρονα προϊὼν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς. Quemadmodum in moneta regia, qui paullum aliquid amputarit de impreſſa imagine, totum numiſma reddit adulterinum: ita quiſquis ſanæ fidei vel minimam particulam ſubuerterit, in totum corrumpitur, ab hoc initio ſemper ad deteriora procedens.*

(*a*) Chryſoſt. homil. XI. in Epheſ. p. 1108. (p. 960. edit. Francof.) *εἰ μὲν γὰρ καὶ δόγματα ἔχουσι ἐναντία, καὶ διὰ τοῦτο οὐ προσῆκεν ἐκείνοις ἀναμίγνυσθαι.*

lud

lud dictum CYPRIANI [b], quod ne ſanguis quidem martyrii poſſit delere hoc peccatum, vrget ſtatimque ſubiungit: *Dic mibi, quam ob cauſſam es martyr? An non propter CHRISTI gloriam? Qui pro Chriſto animam prodegiſti, quid popularis eccleſiam, pro qua Chriſtus ſuam profudit animam?* Ita veteres impedire adlaborabant, quo minus fideles hæreticis ac ſchiſmaticis, conuentus eorum frequentando, animum adderent eoſque in erroribus confirmarent.

§. X.

Quarto, *Nemini edere vel conuerſari cum hæreticis, vel eorum munera recipere, vel ſcripta retinere, vel contrahere cum illis matrimonium.*

ERANT multæ aliæ turpitudinis ac odii notæ, hæreticis per leges eccleſiaſticas pariter ac imperiales inuſtæ, vt homines tanto magis illos horrerent atque reformidarent. Nemini ne edere quidem cum illis in conuiuio vel familiariter conuerſari licitum. Nemo eorum recipere poterat eulogias aut munera feſtiualia; vel legere ac retinere eorum ſcripta, ſed ea manifeſtare debebat atque comburere. Nemini matrimonium cum illis contrahere, vel neceſſitudinem coniungere permittebatur, niſi ad eccleſiam catholicam ſe redituros promitterent. Quoad in hæreſi perſiſterent, nomina eorum de diptychis eccleſiæ deleta erant. Et ſi in hæreſi morerentur, nulla pſalmodia, nec vlla ſolemnitas alia in exſequiis eorum adhibebatur; nulla pro iis fiebat oblatio, nulla eorum in ſolemni eccleſiæ officio commemoratio. Quando autem de hiſce rebus fuſius diſſeruimus, vbi vſitatam eccleſiæ cum hominibus excommunicatis agendi rationem deſcripſimus generatim [*], ſatis erit, hæc diuerſa momenta hoc loco vel digito indicaſſe, quia iſtæ pœnæ hæreticis non fuerunt peculiares, ſed ad omnes, cenſuræ excommunicationis ſubiacentes, ſpectauerunt.

(b) Ibid. p. 1107. (p. 957. edit. cit.) *ὃ δὲ μαρτυρίου αἷμα ταύτην δύνασθαι ἐξαλείφειν τὴν ἁμαρτίαν ἔφησεν· εἰπὲ γάρ μοι, τίνος ἕνεκεν μαρτυρεῖς; ὁ διὰ τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ; ὁ τοίνυν τὴν ψυχὴν προϊέμενος ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, πῶς τὴν ἐκκλησίαν πορθεῖς, ὑπὲρ ἧς τὴν ψυχὴν προήκατο ὁ Χριστός;*

(*) Cap. II. §. XI. pag. 95. ſeq.

§. XI.

Quinto, *Hæreticis non permiſſum in cauſſa quadam eccleſiaſtica aduerſus aliquem catholicum teſtari.*

Vervmtamen duæ huius generis res ſunt, de quibus paullo diſtinctius heic loqui non inconſultum fuerit. 1. Quod per leges eccleſiaſticas æque ac ciuiles hæretici facti fuerint infames, eorumque teſtimonium in nulla cauſſa eccleſiaſtica admitti debuerit. *Ad teſtimonium dicendum*, inquiunt canones *apoſtolici* [c], *aduerſus epiſcopum, ne recipiatis hæreticum.* Et concilium *Carthaginenſe* [d] ait: *Quærendum in iudicio, cuius ſit conuerſationis & fidei is qui accuſat, & is qui accuſatur.* In codice *Africano* duo habentur canones in rem præſentem, quorum alter omnes excommunicatos [e], (ſub quibus hæretici comprehenduntur,) ad accuſationem admitti vetat, quoad in excommunicatione ſint conſtituti. Et alter diſerte nominat hæreticos [f] inter plures alios, quos ad accuſanda publica crimina leges publicæ non admittant: cuiuſmodi ibi dicuntur eſſe ſervi & liberti aduerſus dominos ſuos; hiſtriones ac turpitudinibus ſubiectæ perſonæ; iudæi & pagani; & omnes, quorum teſtimonium per leges imperii reiiciebatur: niſi forte ad cauſ-

(c) Can. apoſt. c. LXXV. Εἰς μαρτυρίαν τὴν κατὰ ἐπισκόπε αἱρετικὸν μὴ προσδέχεσθε.

(d) Conc. Carth. IV. can. XCVI.

(e) Cod. Afric. can. CXXVIII. Ἤρεσε πᾶσιν, ἐπειδὴ τοῖς ἀνωτέροις τῶν συνόδων ψηφίσμασι περὶ προσώπων κληρικῶν, τῶν μὴ ὀφειλόντων εἰς κατηγορίαν προσδεχθῆναι, ὡρίσθη, καὶ ἐκ ἐπεξειργάσθη, ποῖα πρόσωπα μὴ προσδεχθῶσι· διὰ τῦτο ὁρίζομεν, τῦτον ὀρθῶς πρὸς κατηγορίαν μὴ εἰσδέχεσθαι, ὅστις, μετὰ τὸ ἀπὸ κοινωνίας γενέσθαι, ἐν αὐτῷ ἔτι τῷ ἀφορισμῷ ὑπάρχει, εἴτε κληρικὸς εἴη, εἴτε λαϊκὸς, ὁ κατηγορῆσαι βελόμενος. *Placuit omnibus, quoniam ſuperiorum conciliorum decretis, de perſonis, quæ admittendæ non ſint ad accuſationem clericorum, iam conſtitutum eſt, & quæ perſonæ non admitterentur, non expreſſum eſt: idcirco definimus, eum rite ad accuſationem non admitti, qui, poſteaquam excommunicatus fuerit, in ipſa adhuc excommunicatione conſtitutus, ſiue ſit clericus, ſiue laicus, accuſare voluerit.*

(f) Ibid. can. CXXIX. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα πάντες οἱ δῦλοι, καὶ οἱ ἴδιοι ἀπολεύθεροι, εἰς κατηγορίαν μὴ δεχθῶσι· καὶ πάντες, ὃς πρὸς κατηγορητέα ἐγκλήματα οἱ δημόσιοι νόμοι ὁ προσδέχονται· πάντες ἔτι μὴν, οἱ τοῖς τῆς ἀτιμίας σπίλοις ἐρραντισμένοι, τῦτ' ἔστι μῖμοι, καὶ ὅσα τοῖς αἰσχρότησιν ὑποβέβληνται πρόσωπα, αἱρετικοὶ ἔτι μὴν, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε ἰυδαῖοι· πλὴν ὅμως πᾶσιν, οἷς ἡ τοιαύτη κατηγορία ἀρνεῖται, ἐν ταῖς ἰδίαις αἰτίαις τὴν τῦ κατηγορεῖν ἄδειαν μὴ ὀφείλειν ἀρ-

ſas proprias ſpectaret, in quibus cuilibet ius adminiſtrandum & nemini non alterum accuſare permittendum erat. Eadem iuſta diſtinctio a concilio generali *Conſtantinopolitano* [g] adhibetur. Poterat aliquis priuatam querelam habere aduerſus epiſcopum, vtpote detrimento aliquo, vel iniuria aliqua ab ipſo adfectus. In eiuſmodi accuſatione accuſator audiendus erat, nec eius perſona nec religio examinanda. Oportebat enim epiſcopum omnibus modis liberam cuſtodire conſcientiam, & eum, qui ſibi iniuriam factam eſſe dicebat, cuiuſcumque eſſet religionis, ius ſuum conſequi. Si autem eſſet crimen eccleſiaſticum, quod epiſcopo intendebatur, tunc examinari perſonas accuſatorum oportebat; vt primum quidem hæreticis non liceret orthodoxos epiſcopos pro rebus eccleſiaſticis accuſare; nec vllis aliis, qui ab eccleſia ob aliquas cauſſas prius condemnati & eiecti vel excommunicati erant, ſiue ex clero, ſiue ex laicorum ordine, priuſquam proprium crimen abſterſiſſent. GOTHOFREDVS quidem addubitat, an vlla lex in codice *Theodoſiano* reperiatur, quæ hæreticos a dando teſtimonio ſic alienos eſſe iubeat: Etſi enim in eo lex *Valentiniani* exſtet, bis recitata [b] ſub diſtinctis titulis, qua, quales teſtes eſſe debeant, de-

νεῖσθαι. *Item placuit, vt omnes ſerui, vel proprii liberti ad accuſationem non admittantur; vel omnes, quos ad accuſanda publica crimina leges publicæ non admittunt: omnes etiam infamiæ maculis adſperſi, id eſt hiſtriones, ac turpitudinibus ſubiecta perſonæ, hæretici etiam, ſiue pagani, ſeu iudæi: ſed tamen omnibus, quibus accuſatio denegatur, in cauſſis propriis accuſandi licentia non neganda.*

(g) Concil. Conſtantinop. can. VI. (tom. II. conc. p. 950.) εἰ μέν τις οἰκείαν τινὰ μέμψιν, τοῦτ' ἔστιν, ἰδιωτικὴν ἐπαγάγοι τῷ ἐπισκόπῳ, ὡς πλεονεκτηθεὶς, ἢ ἄλλο τι παρὰ τὸ δίκαιον παρ' αὐτοῦ πεπονθώς· ἐπὶ τῶν τοιούτων κατηγοριῶν μὴ ἐξετάζεσθαι μήτε πρόσωπον τοῦ κατηγόρου, μήτε τὴν θρησκείαν· χρὴ γὰρ παντὶ τρόπῳ τό, τε συνειδὸς τοῦ ἐπισκόπου ἐλεύθερον εἶναι, καὶ τὸν ἀδικεῖσθαι λέγοντα, οἵας ἂν ᾖ θρησκείας, τῶν δικαίων τυγχάνειν· εἰ δὲ ἐκκλησιαστικὸν εἴη τὸ ἐπιφερόμενον ἔγκλημα τῷ ἐπισκόπῳ, τότε δοκιμάζεσθαι χρὴ τῶν κατηγορούντων τὰ πρόσωπα· ἵνα πρῶτον μὲν αἱρετικοῖς μὴ ἐξῇ κατηγορίας κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ὑπὲρ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ποιεῖσθαι· --- ἔπειτα δὲ καὶ εἴ τινες ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ αἰτίαις τισὶ προκατεγνωσμένοι εἶεν καὶ ἀποβεβλημένοι, ἢ ἀκοινώνητοι, εἴτε ἀπὸ κλήρου, εἴτε ἀπὸ λαϊκοῦ τάγματος· μηδὲ τούτοις ἐξεῖναι κατηγορεῖν ἐπισκόπου, πρὶν ἂν τὸ οἰκεῖον ἔγκλημα πρότερον ἀποδύσωνται.

(b) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXXIX. de fide teſtium leg. XI. Hi qui ſanctam fi-

cla-

claretur; vtrobique tamen de apoſtatis tantum, non de hæreticis intelligendam eam eſſe exiſtimat. Certum autem eſt, in codice *Iuſtinianeo* [i] hanc ipſam legem hæreticis applicari, eosque a teſtimonio dicendo reiicere. Et *Iuſtinianus* ipſe duas leges tulit, ad hunc antiquæ iſtius legis ſenſum confirmandum. Harum in vna [k] ita ſanxit: *Quoniam multi iudices in dirimendis litigiis nos interpellauerunt, noſtro indigentes oraculo, vt eis referretur, quid de teſtibus hæreticis ſtatuendum ſit, vtrumne accipiantur eorum teſtimonia, an reſpuantur: ſancimus, contra orthodoxos quidem litigantes nemini hæretico, vel his etiam, qui iudaicam ſuperſtitionem colunt, eſſe in teſtimonio communionem; ſiue vtraque pars orthodoxa ſit, ſiue altera. Inter ſe autem hæreticis vel iudæis, vbi litigandum exiſtimauerint, concedimus fœdus permixtum, & dignos litigatoribus teſtes introducere: Exceptis ſcilicet his, quos vel Manichaicus furor, cuius partem & Borboritas eſſe manifeſtum eſt, vel pagana ſuperſtitio detinet: Samaritis nihilo minus, & qui illis non abſimiles ſunt, Montaniſtis & Taſeodrogitis & Ophitis; quibus pro reatus ſimilitudine omnis legitimus actus interdictus eſt.* Et huius decreti in nouella quadam [l] mentionem facit illudque confirmat. Vtrum vero *Iuſtinianus* primus fuerit, qui hanc legem tulit in republica aduerſus hæreticos, vti GOTHOFREDVS ſtatuit, an non fuerit, id ipſum non magnopere refert. Certum eſt, eiuſmodi regulam in eccleſia iam pridem obtinuiſſe. AVGVSTINVS enim in gratiam *Secundini*, presbyteri cuiuſdam *Germanicianenſis*, diœceſi ſuæ ſubiecti, eam adlegat [m], *Hæreticorum*, inquiens, *accuſationes contra catholicum presbyterum admittere nec poſſumus, nec debemus.* Et hoc modo iterum in cauſſa *Cæciliani* epiſcopi *Carthaginenſis*, quem multorum criminum inſimulauerant *Donatiſtæ*, pronuntiat: *Ipſa pietas* [n],

dem prodiderint & ſacrum baptiſma profanarint, a conſortio omnium ſegregati, ſint a teſtimoniis alieni &c. Idem repetitur lib. XVI. tit. VII. de apoſtatis leg. IV.

(*i*) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. VII. de apoſtatis leg. III. Hi, qui ſanctam fidem prodiderunt & ſanctum baptiſma *hæretica ſuperſtitione* profanarunt, a conſortio omnium ſegregati a teſtimonis alieni ſint.

(*k*) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. V. de hæreticis leg. XXI.

(*l*) Nouell. XLV. c. I. Hæreticos perhibere teſtimonium prohibuimus, quando orthodoxi inter alterutros litigant, cetera.

(*m*) Aug. epiſt. CCXII. ad Pancarium.

(*n*) Aug. epiſt. L. ad Bonifacium.

veritas, caritas, non permittit contra Caecilianum eorum hominum admittere teſtimonia, quos in eccleſia non videmus. Et multo ante ipſum ATHANASIVS [o] pro ſe eam adlegat. Quum enim de ſacro calice per *Macarium* presbyterum ſuum confracto accuſaretur, vrgebat, accuſatores ſuos *Meletianos*, eiſque vtpote ſchiſmaticis & eccleſiae inimicis nullam fidem habendam eſſe. Quamplurimae iſtiuſmodi regulae a GRATIANO [p] collectae ſunt ex veterum pontificum *Romanorum* epiſtolis, quae licet ſpuriae ſint, tamen hac cognita praxi eccleſiae fundantur, Quod teſtimonium haeretici aduerſus catholicum non admittendum ſit in cauſſa eccleſiaſtica: quam rem in antecedentibus adlegationibus pleniſſime euictam vidimus.

§. XII.

Sexto, *Haereticis in paterna haereditate ſuccedere non permiſſum.*

ALTERVM, quod heic obſeruari meretur, eſt, Quod per leges eccleſiae omnes homines, aut certe eccleſiaſtici, haereſin infirmare debuerint, pertinacibus eius defenſoribus negando iſtiuſmodi temporalia beneficia & priuilegia, quae illis negare in ipſorum eſſet poteſtate. Ita exempli gratia concilium III. *Carthaginenſe* [q] canonem habet: *Vt epiſcopi vel clerici in eos, qui catholici chriſtiani non ſunt, etiamſi conſanguinei fuerint, nec per donationes, nec per teſtamentum, rerum ſuarum aliquid conferant.* Et lex ciuilis huic decreto robur addit, omnes haereticos reddendo inteſtabiles, hoc eſt teſtamenti condendi vel ex teſtamento capiendi ius iis denegando, quemadmodum ſupra (§. VI.) vidimus, vbi de ciuilibus, contra illos factis, ſanctionibus ſumus loquuti.

§. XIII.

Septimo, *Nemini haeretico locum inter clericos habere permiſſum poſt reditum ad eccleſiam ſuam.*

ALIA huiuſmodi lex erat, quae eos ſacro eccleſiae miniſte-

(o) Athanaſ. apol. ad Conſtant. tom. I. p. 731. (p. 133. edit. Pariſ. MDCXCVIII.) *Μελιτιανοὶ μὲν γάρ εἰσιν οἱ κατηγοροῦντες καθόλου πιστεύεσθαι μὴ ὀφείλοντες· σχισματικοὶ γὰρ καὶ ἐχθροὶ τῆς ἐκκλησίας γεγόνασιν.*

(p) Gratian. cauſſ. III. quaeſt. IV. & V.

(q) Concil. Carth. III. c. XIII. Vid. cod. African. c. XXII. *Μηδὲν διὰ δωρεᾶς τῶν οἰκείων πραγμάτων, ὡς εἴρηται, τοὺς ἐπισκόπους ἢ κληρικοὺς τούτοις συνεισάγειν.*

rio.

rio initiari vetabat, qui vel in hæreſi baptizati erant, vel poſt baptiſmum, in eccleſia catholica acceptum, defecerant. Recipi permittebantur tamquam pœnitentes laici, ad nullam autem eccleſiaſticam dignitatem in vllo clericalis functionis ordine eos fas erat admittere. Verum hoc pars diſciplinæ erat, quæ cuſtodiri poterat, vel prætermitti, prout moderatorum eccleſiaſticorum prudentia eccleſiæ vtile ac ſalutare eſſe iudicabat. Adeoque licet concilium *Illiberritanum* [r] & alia quædam huic regulæ inſiſtant, concilio tamen *Niceno* in cauſſa *Nouatianorum*, & patribus *Africanis* in cauſſa *Donatiſtarum* eam migrare placuit, vt hoſce ſchiſmaticos ad reuertendum ad eccleſiæ vnitatem inuitarent. Sed hanc rem hoc loco tantum attingimus, quia aliis occaſionibus eam plenius ab vtraque parte conſiderauimus in præcedentibus huius operis partibus [*], quo lectorem noſtrum remittimus.

§. XIV.

Octauo, *Nullum ordinari licitum, qui quempiam in familia ſua haberet fidei catholicæ haud addictum.*

ALIAM quoque regulam notauimus, quæ ad rem præſentem attinet, quæ erat; Vt nullus ordinaretur epiſcopus, presbyter vel diaconus, qui non prius omnes, qui in eius domo erant, chriſtianos catholicos feciſſet. Regula hæc eſt, quam in concilio tertio *Carthaginenſi* [s], cui interfuit *Auguſtinus*, invenimus. Neque dubium eſt, eam præcipue contra *Donatiſtas* ſpectaſſe, tametſi æqualiter omnes adfecerit hæreticos, iudæos & paganos, omneſque, qui conniuendo illis occultum incitamentum præberent: quum abſurdum eſſe crederetur, eos ad regimen eccleſiæ euehere, qui non ſatis ſtudii ac operæ adhibuiſſent ad praxin veræ religionis inter priuatos parietes & in domibus ſuis tuendam. Et quum hæc regula ad debilitandam

(r) Concil. Illiberrit. c. LI. Ex omni hæreſi qui ad nos fidelis venerit, minime eſt ad clerum promouendus; vel ſi qui ſunt in præteritum ordinati, ſine dubio deponentur.

(*) Lib. IV. c. III. §. XII. vol. II. p. 137. 13?. Et *Scholaſtic. hiſt. of bapt.* part. II. chap. IV.

(s) Concil. Carth. III. c. XVIII. Vt epiſcopi, presbyteri & diaconi non ordinentur, priuſquam omnes, qui ſunt in domo eorum, chriſtianos catholicos fecerint.

hæreſin directe ſpectaret, nos heic eius facimus mentionem tamquam partis antiquæ diſciplinæ, dignæ omnino, quæ a nobis obſeruetur.

§. XV.

Cauſſam ſuam ad iudicem hæreticum deferre, ſub pœna excommunicationis interdictum catholicis.

NEC ſilentio aliam regulam concilii *Carthaginenſis* quarti præterire poſſumus, quæ habet [t]: *Catholicus, qui cauſſam ſuam, ſiue iuſtam, ſiue iniuſtam, ad iudicium alterius fidei iudicis prouocat, excommunicetur.* Hæc quidem regula iudices hæreticos non privat munere ſuo, nec eorum deciſiones irritas & nullas declarat, quando reſpublica eis iudicium permittere conſultum ducebat, quemadmodum nonnumquam ſub *Conſtantio* & *Valente* aliiſque hæreticis imperatoribus factum eſt. Nam eccleſia nullam poteſtatem habebat hoc in caſu, qui ad ciuilem & non ad eccleſiaſticam ſpectabat poteſtatem, quemadmodum ſupra [*] oſtendimus. Habebat autem eccleſia poteſtatem omnibus membris ſuis iniungendi, vt ne cauſſas ſuas ad iudicem hæreticum deferrent, idque ex iuſta quadam analogia ad regulam illam apoſtolicam, quæ chriſtianos, negotium habentes aduerſus alios, iudicio experiri ſub infidelibus vetat. Et hæc vna ratio erat infirmandi hæreſin in ſummi ordinis hominibus: Et hanc ob rationem, par eſt credamus, eccleſiam id iniunxiſſe, vt hæreticos reprimeret, adigendo catholicos controuerſias domeſticas inter ſe finire, nec vllum conſortium habere cum hæreticis & infidelibus.

§. XVI.

Quantum pœnitentiæ tempus hæreticis reſipiſcentibus conſtitutum fuerit.

SPECTAVIMVS hactenus pœnas, hæreticis infligi ſolitas, in mentis ſuæ obſtinatione & peruerſitate pergentibus ac communioni eccleſiæ inſultantibus. Nunc eccleſiæ diſciplinam erga illos & agendi cum ipſis rationem conſiderabimus, vbi animum reſipiſcendi & ad vnitatem fidei reuertendi proderent. Iam quum hæreſis in maximis criminibus poneretur, congru-

(t) Concil. Carth. IV. c. LXXXVII.
(*) Cap. II. §. V. pag.

um

um pœnitentiæ tempus hæreticis iniungi ſolebat. Concilium *Illiberritanum* [u] decem annis pœnitentiam agere iubet eos, qui, quum de eccleſia catholica ad aliquam hæreſin tranſierint, ruſſus ad eccleſiam redeant, criminis ſui facientes confeſſionem. Tantum de infantibus exceptionem admittit, quia non ſuo, ſed parentum ſuorum vitio peccarint: quam ob cauſſam ſine mora recipi eos iubet. Concilium *Romanum*, ſub *Felice* [x] habitum peculiarem notam apponit epiſcopis, presbyteris ac diaconis, qui per hæreticos rebaptizari ſe paſſi fuerant, quia hoc nihil aliud erat, quam ipſo facto chriſtianiſmum negare, & profiteri ſe fuiſſe paganos. Iſtis communio inter ipſos catechumenos per omnem vitam negabatur, & in ipſa mortis hora non niſi communio laica reddebatur. Aliis [y] eadem pœnitentia iniungitur, quam concilium *Nicænum* lapſis imponit, niſi vel metus vel periculi habeant excuſationem. Si vero pueri [z] eſſent, ignorantia & immatura ætas eorum pœnitentiæ tempus imminuere eoſque citius communioni reſtituere poterat. Concilium *Agathenſe* [a] hunc pœnitentiæ terminum vniuerſaliter in gratiam omnium eorum, qui in hæreſin lapſi fuerint, contrahit & ad tres tantum annos reducit. Quamvis enim antiqui canones longiorem pœnitentiam iniungant, hanc tamen ſeueritatem mitigandam & conditiones reconciliationis paullo faciliores reddendas, cenſebat. Concilium

(u) Concil. Illiberrit. can. XXII. Si quis de catholica eccleſia ad hæreſin tranſitum fecerit, rurſuſque ad eccleſiam recurrerit --- decem annis agat pœnitentiam, cui poſt decem annos præſtari communio debet. Si vero infantes fuerint tranſducti, quia non ſuo vitio peccauerunt, incunctanter recipi debent.

(x) Concil. Roman. an. CCCCLXXXVII. can. II. Ad exitus ſui diem in pœnitentia (ſi reſipiſcunt) iacere conueniet: nec oratione non modo fidelium, ſed nec catechumenorum omnimodis intereſſe, quibus communio Laica tantum in morte reddenda eſt.

(y) Ibid. can. III.

(z) Ibid. c. IV. Pueris autem, quibus ignorantia ſuffragatur ætatis, aliquamdiu ſub manus impoſitione detentis, reddenda communio eſt: Nec eorum exſpectanda pœnitentia, quos excipit a coërcitione cenſura.

(a) Conc. Agath. c. LX. Lapſis, id eſt, qui in catholica fide baptizati [illegible] præuaricatione damnabili poſt in hæreſin tranſierint, grandem [illegible] difficultatem ſanxit antiquitas. Quibus nos, annorum multitudine breuiata, pœnitentiam biennii imponimus, vt præſcripto biennio, tertio ſine relaxatione ieiunent, & eccleſiam ſtudeant frequentare &c.

Epa-

Epaoneſe [*b*] repetit ac confirmat hoc decretum, cum paullum variante vnius clauſulæ lectione, qua tempus pœnitendi ad ſolum biennium reducitur.

§. XVII.

Quemadmodum hoc variarit pro ætate, ſtatu & conditione diuerſorum hæreticorum.

Ex quibuſdam ante memoratorum canonum apparet, magnum diſcrimen in termino pœnitentiæ hæreticis iniungendo adhiberi conſueuiſſe, reſpectu habito ad ætatem ita peccantium. Pueri mitius tractabantur, ob ignorantiam & maturioris iudicii defectum, quam quidem adulta ætate homines. Idem quoque diſcrimen in aliis iſtiuſmodi caſibus factum obſeruari licet. Qui baptizati erant & educati in fide catholica, ſeuerius tractabantur, ſi poſtea eccleſiam desererent & in hæreſin delaberentur, maxime vero in iſtiuſmodi hæreſin, quæ nouum baptiſma recipere ipſos compelleret. Ante memorati canones ad deſertores præcipue pertinent; & in primis canon ille *Felicis* in concilio *Romano*, ad eos, qui in hæreſi erant rebaptizati. De quibus leges tam ciuiles quam eccleſiaſticæ cum maiori indignatione ac ſeueritate loquuntur; iſtæ quidem omnium rebaptizantium bona fiſco adiudicantes & perſonas multantes exilio; hæ autem rebaptizatos longum pœnitentiæ curſum abſoluere iubentes, ſi ad eccleſiæ communionem denuo admitti cupiant; qua de re lector plura inuenire poteſt in libro quodam antecedente [*], vbi de iteratione baptiſmatis ex inſtituto diſſeruimus. Contra ea, qui nati & baptizati inter hæreticos erant, illi propter rerum ſuarum difficultatem & opinionum præiudicatarum, naturaliter inde exſiſtentium, magnitudinem, longe indulgentius ac lenius habebantur. Expreſſis verbis hoc AVGVSTINVS [*c*] in epiſtola quadam ad *Vincentium*, epiſcopum inter *Donatiſtas*, adſerit. *Eccleſia*, inquit, *aliter tractat illos, qui eam deſerunt, ſi hoc ipſum pœnitendo corrigant; aliter illos, qui in ea nondum fuerunt, & tunc primum eius pacem accipiunt: Illos amplius humiliando, iſtos lenius ſuſcipiendo, vtroſque diligendo vtriſque ſanandis*

(*b*) Concil. Epaon. c. XXIX. Præſcripto biennio tertia die ſine dilatione ieiunent &c.

(*) Lib. XII. cap. V. §. VII. vol. IV. p. 408.

(*c*) Auguſt. epiſt. XLVIII. p. 73. (tom. II. opp. p. 191. edit. Baſil. MDLXIX.)

ma-

materna caritate ſeruiendo. Sic iterum in libro *de vnico baptiſmo* [*d*] contra *Petilianum: Nec illud ſine diſtinctione praeterimus, vt humiliorem agant pœnitentiam, qui iam fideles eccleſiam catholicam deſeruerunt, quam qui in illa nondum fuerunt. Nec ad clericatum admittuntur, ſiue ab haereticis rebaptizati ſint, ſiue prius ſuſcepti ad illos redierint, ſiue apud illos clerici vel laici fuerint.* Hæc diſtinctio in primis obſeruata eſt ab ſynodis *Africanis*, reſpectu eorum, qui infantes inter *Donatiſtas* baptizati erant. In concilio *Carthaginenſi* an. CCCXCVII. habito, quod in codice *Africano* [*e*] deſcriptum exſtat, de infantibus, qui apud *Donatiſtas* baptizarentur, conſultatio inſtituebatur, anne placeret, ne, quod ſuo non feciſſent iudicio, quum ad eccleſiam Dei conuerterentur, parentum illos error impediret, quo minus ad ſacrum miniſterium proueherentur. Et in concilio proximo [*f*] hoc approbatum, & decretum adeo in eorum gratiam factum eſſe legimus. Con-

(*d*) Aug. de vnico baptiſm. c. XII.

(*e*) Cod. Afric. c. XLVII. Ἤρεσεν, ἵνα ἐρωτήσωμεν τοὺς ἀδελφοὺς καὶ συνιερεῖς ἡμῶν Σιρίκιον καὶ Σιμπλικιανὸν περὶ μόνων τῶν νηπίων, τῶν παρὰ τοῖς Δονατισταῖς βαπτιζομένων, μήπως τοῦτο, ὅπερ οἰκείᾳ προθέσει οὐκ ἐποίησαν, τῇ τῶν γονέων πλάνῃ, ἐμποδίσῃ αὐτοὺς πρὸς τὸ μὴ προκόπτειν εἰς ὑπουργίαν τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, ὅταν πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν προθέσει ἐπιστρέψωσι. *De Donatiſtis placuit, vt conſulamus fratres & conſacerdotes noſtros Siricium, & Simplicianum, de ſolis infantibus, qui baptizantur penes eoſdem: ne, quod ſuo non fecerint iudicio, quum ad eccleſiam Dei ſalubri propoſito fuerint conuerſi, parentum illos error impediat, ne promoueantur ſacri altaris miniſtri.*

(*f*) Ibid. c. LVII. ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ συνόδῳ ὁρισθὲν μέμνηται ἅμα ἐμοὶ ἡ ὑμετέρα ὁμοψυχία, ὥστε τοὺς παρὰ τοῖς Δονατισταῖς μικροὺς βαπτιζομένους, μηδέπω δυναμένους γινώσκειν τῆς πλάνης αὐτῶν τὸν ὄλεθρον, μετὰ τὸ εἰς χεῖραν λογισμοῦ δεκτικὴν παραγενέσθαι, ἐπιγνωσθείσης τῆς ἀληθείας, τὴν φαυλότητα ἐκείνων βδελυττομένους πρὸς τὴν καθολικὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν τὴν ἀνὰ πάντα τὸν κόσμον διακεχυμένην, τάξει ἀρχαίᾳ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς ἀναδεχθῆναι, τοὺς τοιούτους ἐκ τοῦ τῆς πλάνης ὀνόματος μὴ ὀφείλειν ἐμποδίζεσθαι εἰς τάξιν κληρώσεως, ὁπόταν τὴν ἀληθινὴν ἐκκλησίαν ἰδίαν ἑαυτῶν ἐλογίσαντο, τῇ πίστει προσερχόμενοι, καὶ ἐν αὐτῇ τῷ χριστῷ πιστεύσαντες, τῆς τριάδος τὰ ἁγιάσματα ὑπεδέξαντο. *Quoniam ſuperiori concilio ſtatutum eſſe mecum recognoſcit vnanimitas veſtra, vt hi, qui apud Donatiſtas paruuli baptizati ſunt, nondum ſcire valentes erroris eorum interitum: & poſteaquam ad ætatem rationis capacem peruenerunt, agnita veritate falſitatem eorum abhorrentes, ad eccleſiam Dei catholicam, per vniuerſum mundum diffuſam, ordine antiquo, per manus impoſitionem recepti ſunt, debere talibus ſuſcipiendum munus clericatus non impedire nomen erroris, quum veram eccleſiam illorum putauerint, ad fidem accedendo, & ibi Chriſto crediderint & trinitatis ſacramenta perceperint.*

cilium *Nicænum* [g] camdem indulgentiam clericis *Nouatianis* tribuit. Raro autem eis, qui eccleſiam, in qua baptizati erant, deſeruiſſent, hoc priuilegium datum eſſe inuenias; quum leges multo acrius ab omni clericali dignitate arceri, & ſolum vt chriſtianos priuatos ad communionem laicam admitti eos iubeant.

§. XVIII.

Hæreſiarchæ ſeuerius quam ſectatores eorum tractati.

VERVMENIMVERO ratio atque prudentia rei chriſtianæ gerendæ eccleſiam haſce etiam leges nonnumquam migrare, & ipſos quoque deſertores quibuſdam in caſibus ad dignitatem clericalem rurſus admittere compulit; cuius rei nonnulla exempla libro quodam antecedente [*] dedimus. Tum vero ſemper notam infamiæ hæreſiarchis, ſiue primis hæreſis auctoribus inuſſit, poſito inter eos eorumque ſectatores diſcrimine; hiſce quidem nonnumquam in clericali ſua functione perſiſtere permiſſis, illis autem ſine ſpe reſtitutionis gradu ſuo communiter deiectis. AVGVSTINVS huius diſtinctionis meminit in cauſſa *Donatiſtarum*. *Hoc*, inquit [b], *erga iſtos ab initio ſeruauit Africa catholica, ex epiſcoporum ſententia, qui in eccleſia Romana inter Cæcilianum & partem Donati iudicauerunt, damnatoque vno quodam Donato, qui auctor ſchiſmatis fuiſſe manifeſtatus eſt, ceteros correctos, etiamſi extra eccleſiam ordinati eſſent, in ſuis honoribus ſuſcipiendos eſſe, cenſuerunt.*

§. XIX.

Voluntarii deſertores etiam ſeuerius, quam qui metu coacti ad errores hæreticos ſe conformarant, habiti.

ALIA diſtinctio facta, quemadmodum in cauſſa lapſorum in idololatriam, inter tales hæreticos, qui ſponte ſua & dedita opera eccleſiam deſeruerant, & eos, qui ad errores hæreticos ſe

(g) Concil. Nic. can. VIII. Περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτοὺς καθαρούς ποτε, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε χειροθετουμένους αὐτοὺς μένειν οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ. *De his, qui ſe Catharos, id eſt puros, quandoque nominant, ad catholicam autem & apoſtolicam eccleſiam accedunt, ſanctæ magnæ ſynodo viſum eſt, vt impoſitis eis manibus ſic in clero maneant.*

(*) Lib. IV. cap. VII. §. VII. VIII. volum. II. p. 196. ſeqq.

(b) Aug. epiſt. L. ad Bonifac. p. 87. (p. 228. edit. Baſil. MDLXIX.)

con-

conformarant coacti ſolum violentia perſecutionis. Quo in poſteriore caſu epiſcopi pœnæ ſeueritatem mitigare poterant, prout res requirere videbatur. Quomodo apparet ex præceptis, quæ epiſcopo *Aquileienſi* de pœnitentia eorum, qui metu compulſi ſecundum baptiſmum ſuſceperant, dedit LEO pontifex *Romanus*. *Qui ad iterandum baptiſmum*, inquit [*i*], *vel metu coacti ſunt, vel terrore traducti, & nunc ſe contra catholicæ fidei ſacramentum egiſſe cognoſcunt, his ea cuſtodienda eſt moderatio, qua in ſocietatem noſtram non niſi per pœnitentiæ remedium & per impoſitionem epiſcopalis manus, communionis recipiant vnitatem temporis pœnitudinis habita moderatione, tuo conſtituenda iudicio, prout conuerſorum animos perſpexeris eſſe deuotos*, cetera.

§. XX.

Diſtinctio facta inter eos hæreticos, qui baptiſmi formam retinerent, & eos, qui eam reiicerent vel corrumperent.

ALIA adhuc diſtinctio facta eſt inter eos hæreticos, qui debitam baptiſmi formam retinerent, & eos, qui eum prorſus reiicerent vel in parte quadam eſſentiali corrumperent. Iſti per impoſitionem manus tantum recipiendi erant, ſi errorem ſuum confiterentur, vtpote vero baptiſmate, licet extra eccleſiam, iam olim donati; hi autem ſolum vt pagani recipiendi erant, vtpote numquam rite baptizati, adeoque nouum baptiſma recipere debebant, vt eccleſiæ membra efficerentur. Qua de re quum alibi [*] actum ſit pluribus, hoc loco nihil adiiciemus.

§. XXI.

Nemo pro formali hæretico habendus, antequam admonitioni eccleſiæ contumaciter reſtitiſſet.

DENIQVE diſtinctio quædam facta inter eos hæreticos, qui admonitioni eccleſiæ contumaciter reſiſterent, & eos, qui numquam eſſent admoniti, vel poſt primam admonitionem quiete ſe emendaſſent. Poterant hi illi homines vere noxios fouere errores, ante vero, quam ab eccleſia ſemel atque iterem, ſecundum regulam apoſtolicam, eſſent admoniti, pro for-

(*i*) Leo epiſt. LXXIX. ad Nicetam c. VI. (tom. II. conc. p. 1372.)

(*) Lib. XI. cap. II. & III. volum. IV. p. 153. ſeqq. Et *Scholaſt. hiſtor. of bapt.* part. I. chap. I. n. 20. &c.

malibus hæreticis non habendi, nec vt tales tractandi erant, donec erroribus ſuis pertinaciter inhærerent. Ita AVGVSTINVS [k] docet, *Conſtituimus*, inquiens, *duos aliquos, vnum eorum, verbi gratia, id ſentire de Chriſto, quod Photinus opinatus eſt, & in eius hæreſi baptizari extra eccleſiæ catholicæ communionem: alium vero hoc idem ſentire, ſed in catholica baptizari, exiſtimantem iſtam eſſe catholicam fidem. Iſtum nondum hæreticum dico, niſi manifeſtata ſibi doctrina catholicæ fidei reſiſtere maluerit, & illud, quod tenebat, elegerit; quod antequam fiat, manifeſtum eſt, illum, qui foris baptizatus eſt, eſſe peiorem. -- Quod ſi quiſquam idem ſentiat quod illi, & eſſe nouerit hæreſin, ab vnitate catholica ſeparatam, vbi hoc docetur & diſcitur, ſed alicuius ſæcularis emolumenti cauſſa in catholica vnitate baptizari voluerit, vel in ea baptizatus propter hoc exire inde noluerit: non ſolum ſeparatus habendus eſt, verum etiam tanto ſceleratius, quanto magis errori hæreſis & diuiſioni vnitatis, fallaciam ſimulationis adiungit.* Alio loco [l] ait: *Qui in eccleſia Chriſti morbidum aliquid prauumque ſapiunt, ſi correcti, vt ſanum rectumque ſapiant, reſiſtunt contumaciter, ſuaque peſtifera & mortifera dogmata emendare nolunt, ſed defenſare perſiſtunt, hæretici fiunt, & foras exeuntes habentur in exercentibus inimicis.* Et rurſus [m]: *Qui ſententiam ſuam, quamuis falſam atque peruerſam, nulla pertinaci animoſitate defendunt, præſertim quam non audacia præſumtionis ſuæ pepererunt, ſed a ſeductis & in errorem lapſis parentibus acceperunt, quærunt autem cauta ſollicitudine veritatem, corrigi parati, quum inuenerint, nequaquam ſunt inter hæreticos deputandi.* Et iam ſupra [n] ipſum audiuimus adſerentem, quod ſi quis ſumma neceſſitate coactus baptiſmum ab hæreticis acceperit, vbi catholicum, per quem acciperet, non inuenerit, hoc ei non ſit fraudi, ſi animo ac voluntate eccleſiæ catholicæ addictus maneat. Ex quibus omnibus facile ad diiudicandum eſt, quantum diſcrimen poſuerint in gradibus hæreſis eiusque culpa, & quod diſciplina eccleſiaſtica magnam partem ſecundum haſce diſtinctiones adminiſtrata fuerit.

(*k*) Aug. de bapt. lib. IV. c. XVI.
(*l*) Aug. de ciuit. Dei lib. XVIII. c. LI.
(*m*) Aug. epiſt. CLXII. p. 277.
(*n*) Aug. de bapt. lib. I. c. II. lib. VI. c. V. lib. VII. c. LII. cit. cap. I. §. IV. ſub (d) (e) (f) pag. 15. 16. in textu.

§. XXII.

§. XXII.

Similis diſtinctio in cenſuris eccleſiæ ſchiſmaticis infligendis, pro diuerſa natura variiſque gradibus ſchiſmatis, obſeruata.

Iam ſupra [*] oſtendimus, ſimilem diſtinctionem inter diuerſi generis ſchiſmaticos factam, cenſuraſque eccleſiæ eis inflictas fuiſſe pro proportione & qualitate criminis, proque diuerſa natura variiſque gradibus ſeparationis eorum. Alii ad breue tantum tempus, nimirum per duos treſue dies dominicos proxime ſibi ſuccedentes, ſine iuſta ac idonea ratione, ab eccleſia aberant: Quibus corrigendis moderata quædam pœna, exempli cauſſa, ſeparatio ad aliquot hebdomades ſufficere credebatur. Alii vni diuini cultus parti, ſermoni videlicet & pſalmodiæ, nec non primæ orationi pro catechumenis intererant; tum autem diſcedebant, quaſi eſſent pœnitentes, quum miſſa fidelium caperet initium, & euchariſtia offerretur ac reciperetur ab omnibus, qui non propter aliquam culpam ab ea eſſent excluſi. Et hi velut grauioris criminis rei priuilegio priuabantur faciendi oblationes, & ad certum tempus ab omnibus ſanctis eccleſiæ officiis arcebantur. Tertium genus ſeparatiſtarum, qui magis proprie ſchiſmatici vocabantur, illi erant, qui communionem eccleſiæ omnino atque in vniuerſum deſerebant; communionem illius, ob hominum peccatorum permiſtionem, pollutam ac profanam eſſe dictitantes; vel aliam iſtiuſmodi fingentes rationem vitioſis nominibus communionis eam onerandi, ſuamque ſeparationem ſimilibus modis defendendi: cuius rei multa exempla hiſtoria *Nouatianorum* ac *Donatiſtarum* nobis exhibet. Cum his igitur eccleſia plerumque ſeuerius agebat, grauiſſima excommunicationis ſiue anathematis cenſura vtens, velut contra illuſtriores ac formales ſchiſmaticos & deſtructores inuiolabilis vnitatis ac pacis, quam ſanctiſſime conſeruari in corpore *CHRISTI* oportebat. De quibus ſchiſmaticis omnibus eorumque pœnis quia diſtincte loquuti ſumus, vbi de vnitate eccleſiæ diſſeruimus, nihil præterea hoc loco dicere attinet; ſed ad aliud pergimus crimen, ſacrilegium videlicet, quod iam nobis erit conſiderandum.

(*) Cap. I. §. V. pag. 18. ſeqq.

§. XXIII.

De ſacrilegio. Speciatim de rerum, ſacris vſibus dicatarum, translatione in vſus alienos.

CASVISTAE *Romani* [o] multas res ſacrilegii nomine appellant, quas veteres ne quidem criminum loco habuerunt: Exempli cauſſa, ſi magiſtratus ciuilis tributum eccleſiaſticis imponit, ſine pontificis *Romani* conſenſione; quam ob rem principes ſæculares anathemate feriuntur in celebratiſſima bulla, quam a primis eius verbis vocant, *In cœna domini.* Item ſi perſonæ eccleſiaſticæ propter crimen aliquod in iudicium ſæculare adducuntur. Nonnullis rebus aliis odioſum ſacrilegii nomen inurunt, quas multi veteres poſuerunt in virtutibus: Cuiuſmodi eſt remotio imaginum ex omnibus diuini cultus locis; ob quam patres concilii *Illiberritani* & EPIPHANIVS, multique alii in antiqua hiſtoria adeo celebrantur, qui tamen, ſi horum recentiorum caſuiſtarum ſtilo loqui deberemus, deteſtandi ſacrilegii rei nobis vocandi eſſent. Quæ quum ita ſint, non eſt, quod vllam pœnam in pœnitentiali veteris eccleſiæ diſciplina te inuenturum ſperes, iſtiuſmodi mere fictitiis criminibus & imaginariis vitiis conſtitutam. Enimuero contra veri nominis ſacrilegium nemo maiori zelo, quam quidem veteres, exardeſcere poterit; maxime contra rerum, publico eccleſiæ miniſterio dicatarum, in priuatos vſus translationem. *Si quis clericus aut laicus,* inquiunt canones *apoſtolici* [p], *abſtulerit ex ſancta eccleſia ceram vel oleum; ſegregetur, & quintam partem addat, vna cum eo quod accepit.* Et iterum [q]. *Vas ac inſtrumentum ex auro, vel argento, vel linteo, Deo conſecratum, nemo amplius in vſum ſuum convertat: iniquum enim eſt. Si quis autem deprehenſus fuerit, ſegregatione multetur.* Ita quoque concilium *Carthaginenſe* quartum [r]: *Qui oblationes defunctorum aut negant eccleſiis, aut cum difficultate red-*

(o) Vid. Leſſius de iure & iuſtit lib. II. c. XLV. dubitat. III. & IV.

(p) Can. apoſt. c. LXXII. Εἴ τις κληρικὸς, ἢ λαϊκὸς, ἀπὸ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἀφέληται κηρὸν, ἢ ἔλαιον, ἀφοριζέσθω, καὶ τὸ ἐπίπεμπτον προστιθέτω, μεθ' ὃ ἔλαβεν.

(q) Can. apoſt. c. LXXIII. Σκεῦος ἀργυροῦν, ἢ χρυσοῦν, ἢ ὀθόνης, ἁγιασθὲν, μηδεὶς ἔτι εἰς οἰκείαν χρῆσιν σφετεριζέσθω· παράνομον γάρ· εἰ δέ τις φωραθείη, ἐπιτιμάσθω ἀφορισμῷ.

(r) Concil. Carthag. IV. c. XCV.

dunt,

dunt, tamquam egentium necatores, excommunicentur. Et concilium *Vaſenſe* [s] ſecundum: *Qui oblationes defunctorum retinent & eccleſiis tradere demorantur, vt infideles ſunt ab eccleſia abiiciendi: quia vſque ad initiationem fidei peruenire certum eſt hanc pietatis diuinæ exacerbationem: quia & fideles de corpore recedentes fraudantur votorum ſuorum plenitudine, & neceſſaria ſuſtentatione fraudantur. Hi enim tales quaſi egentium necatores nec credentes iudicium Dei, habendi ſunt. Vnde & quidam patrum ait: Amico quidpiam rapere furtum eſt; eccleſiam vero fraudare ſacrilegium.* Quod dictum ex HIERONYMO citatur. AMBROSIVS [t] paullo vlterius progreditur, *Sunt,* inquiens, *qui opes ſuas tumultuario mentis impulſu, non iudicio perpetuo, vbi eccleſiæ contulerunt, poſtea reuocandas putauerunt. Quibus nec prima merces rata eſt, nec ſecunda: quia nec prima iudicium habuit, & ſecunda ſacrilegium.* Proinde ſiue quis ea repoſceret, quæ eccleſiæ ipſe donauerat, ſiue retineret, quæ ab aliis erant donata, ſiue ei eriperet, quæ ab ipſa poſſidebantur, id eadem ſpecies ſacrilegii erat: Et canones eos vniuerſos, qui talia fecerint, eadem ſententia excommunicationis æqualiter [u] puniunt; clericis, ſi huius criminis rei eſſent, ad communionem reductis peregrinam, quæ pœna erat ipſis peculiaris & propria, de qua plura poſtea. Iam libro quodam antecedente [*] oſtendimus, quod hanc ob cauſſam epiſcopis, quibus facultates & prouentus eccleſiæ concrediti erant, non licuerit vllam eorum partem alienare, niſi magna neceſſitas ſuſtentandi pauperes, vel capti-

(s) Concil. Vaſenſ. II. c. IV.

(t) Ambroſ. de pœnit. lib. II. c. IX.

(u) Vid. Conc. Agath. c. IV. Clerici, vel ſæculares, qui oblationes parentum, aut donatas, aut teſtamentis relictas, retinere perſtiterint, aut id, quod ipſi donauerunt eccleſiis, vel monaſteriis, crediderint auferendum, ſicut ſynodus ſancta conſtituit, velut necatores pauperum, quouſque reddant, ab eccleſiis excludantur. Can. V. Si quis clericus furtum eccleſiæ fecerit, peregrina ei communio tribuatur. Can. VI. Pontifices vero, quibus, in ſummo ſacerdotio conſtitutis, ab extraneis duntaxat aliquid aut cum eccleſia, aut ſequeſtratim, aut dimittitur aut donatur, quia hoc ille, qui donat, pro redemtione animæ ſuæ, non pro commodo ſacerdotis probatur offerre; non quaſi ſuum proprium, ſed quaſi dimiſſum eccleſiæ, inter facultates eccleſiæ computabunt: quia iuſtum eſt, vt ſicut ſacerdos habet, quod eccleſiæ dimiſſum eſt, ita & eccleſia habeat, quod relinquitur ſacerdoti. cetera.

(*) Lib. V. c. VI. §. VI. VII. volum. II. p. 296-299.

VOS

Digitized by Google

vos redimendi id exigeret; quo in caſu ipſe AMBROSIVS multique alii laminam altaris, & vaſa ac vtenſilia ad eccleſiam ſpectantia diuenderunt, ſatius eſſe exiſtimantes, inanimata Dei templa carere ornamentis ſuis, quam viua eius templa fame perire. Hoc nec in ciuili nec in eccleſiaſtica lege ſacrilegium habebatur, ſed licitus per vtramque actus miſericordiæ erat. Leges enim contra ſacrilegium latæ proxime poſt honorem Dei ad neceſſitates vitæ pauperum ſemper reſpiciunt. Adeoque quum hæc praxis ad eos recreandos tenderet in maximis vitæ neceſſitatibus, quaſi auerſa facies erat inhumani illius ſacrilegii, quod veteres occiſionem pauperum vocant, ad quod abolendum & corrigendum tot ſeueræ leges rogatæ ſunt.

§. XXIV.

De ſacrilegio, in ſepulchrorum ſpoliatione commiſſo.

ALIVD grande crimen priori cognatum, quod nonnumquam damnatum & punitum eſt nomine ſacrilegii, ſepulchrorum erat ſpoliatio, ſiue demolitio ac direptio monumentorum, in quibus mortui reconditi erant. Hæc ſemper quædam ſacra receptacula & inuiolabilia ſanctuaria ab ipſis gentilibus habita, quemadmodum ex edicto apparet IVLIANI [x], & ex iis, quæ ex vetuſtis legibus & ſcriptoribus gentilibus de hoc argumento copioſius collegit GOTHOFREDVS [y]. Et violatio eorum ſemper pro piaculo habita & morte nonnumquam punita fuit. Leges imperiales id capitale crimen faciunt, adeoque quum imperatores chriſtiani in diebus feſtis paſchalibus facinoroſis in carcere detentis veniam indulgerent, ſepulchrorum tamen violatores [z], inter alios maioris cuiuſdam criminis reos, hoc veniæ beneficio ſemper excludebant; quemadmodum antea [*], vbi de ſic dictis *atrocibus criminibus* loquuti ſumus, oſtendimus.

(x) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVII. de ſepulchris violatis leg. V. Pergit audacia ad buſta die functorum, & aggeres conſecratos: quum & lapidem hunc mouere, terram ſollicitare, & ceſpitem vellere, proximum ſacrilegio maiores ſemper habuerint. cetera.

(y) Gothofred. in leg. II. ibid.

(z) Cod. Theod. do indulgentiis criminum lib. IX. tit. XXXVIII. leg. III. IV. VII. VIII. cit. cap. IV. §. II. ſub litt. (c) (d) (e) pag. 194. 195.
Valent. nouell. V. de ſepulchr. ad calcem cod. Theodoſ. p. 22. b. tot.

(*) Vid. c. IV. §. II. p. 194.

Ad

Ad hoc autem facinus audendum homines inducebantur, quod ſæpius gemmæ aliæque res pretioſæ cum mortuis ſepelirentur, columnis ac ſtatuis marmoreis, ornamentis ac monumentis ſuper ſepulchra eorum erectis; quæ omnia prædæ fiebant illis, qui impiis ac ſacrilegis manibus ea inuadere non erubeſcebant. Iam vero vti leges imperiales in iſtiuſmodi ſacrilegos congruas conſtituerant pœnas, mulctam, quæſtiones, tormenta, tranſportationem & mortem: ita leges eccleſiaſticæ ſpirituales eis decernebant pœnas, ſpirituali regimini ac iuriſdictioni eccleſiæ conuenientes. GREGORIVS NYSSENVS dicit, ſanctos patres docuiſſe, ſepulchorum violationem in illis peccatis eſſe habendam, quæ publica pœnitentia debeant expiari. Duos autem huius criminis gradus ſtatuit, quorum vnum quidem cenſura eccleſiaſtica dignum eſſe, alterum vero veniam mereri, dicit. De primo gradu in hunc modum loquitur: *Si quis* [a] *honori mortuis debito parcens & intactum relinquens corpus, quod tectum, vt ſoli non oſtendatur turpitudo naturæ, lapidibus aliquot in ſepulcro exſtantibus ad aliquod opus conſtruendum abutatur: ne hoc quidem eſt laudabile* (leges enim ciuiles id abſolute prohibebant [b], vt antea dictum eſt) *ſed vt eſſet dignum venia, effecit conſuetudo, quando ad aliquid melius & reipublicæ vtilius, materia traducta eſt.* Accedit, quod, obſer-

(a) Nyſſen. epiſt. canon. ad Letoium c. VI. & VII. Ἡ *δὲ τυμβωρυχία, καὶ αὐτὴ διῄρηται εἰς συγγνωστόν τε καὶ ἀσύγγνωστον· εἰ μὲν γάρ τις τῆς οὐσίας φειδόμενος, καὶ ἄσυλον ἀφεὶς τὸ κεκρυμμένον σῶμα, ὡς μὴ ἀναδειχθῆναι ἡλίῳ τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως, λίθοις τισὶ τῶν ἐν τῷ τάφῳ προβεβλημένων συγχρήσηται εἰς ἔργα τινὸς κατασκευήν· ἐπαινετὸν μὲν οὐδὲ τοῦτό ἐστιν, ἀλλὰ συγγνωστὸν ἐποίησεν ἡ συνήθεια, ὅταν εἰς προτιμότερόν τε καὶ κοινωφελέστερον ἡ τῆς ὕλης μετάθεσις γένηται.*

(b) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVII. de ſepulchris violatis leg. I. Si quis in demoliendis ſepulchris fuerit adprehenſus, ſi id ſine domini conſcientia faciat, metallo adiudicetur: ſi vero domini auctoritate vel iuſſione vrgetur, relegatione plectatur. cetera. Leg. II. Factum, ſolitum ſanguine vindicari, multæ inflictione corrigimus: Atque ita ſupplicium ſtatuimus in futurum, vt nec ille abſit a pœna, qui ante commiſit. Vniuerſi itaque, qui de monumentis columnas, vel marmora abſtulerunt, vel coquendæ calcis gratia lapides deiecerunt ex conſulatu ſcilicet Dalmatii & Zenophili, ſingulas libras auri per ſingula ſepulchra fiſci rationibus inferant, cetera. Leg. III. Quoſdam comperimus, lucri nimium cupidos, ſepulchra ſubuertere & ſubſtantiam fabricandi ad proprias ædes transferre, hi detecto ſcelere animaduerſionem priſcis legibus definitam ſubire debebunt.

vante GOTHOFREDO [c], chriſtianorum zelus aliquis in demoliendis ethnicorum aris & imaginibus, quæ frequenter in ſepulchris gentilium erectæ erant, ſe ſe oſtenderit. Alterum autem huius criminis gradum magis horribilem eſſe, ait GREGORIVS, quando ſtatim pergit [*]: *Sed carnis in terram redactæ puluerem perſcrutari, & oſſa loco mouere, ſpe lucrifaciendi ornamenti alicuius ex iis, quæ cum corpore ſepulta ſunt: id eodem iudicio condemnatum eſt, quo ſimplex fornicatio, quemadmodum præcedenti capite dictum eſt:* vnde nouem annos in diuerſis pœnitentiæ ſtationibus huius criminis reis tranſigendos fuiſſe intelligitur. Concilium *Toletanum* quartum [d] duplicem pœnam clerico conſtituit, qui huius criminis reus deprehendatur. *Si quis clericus*, inquit, *in demoliendis ſepulchris fuerit deprehenſus, quia facinus hoc pro ſacrilegio legibus publicis ſanguine vindicatur: oportet canonibus in tali ſcelere proditum, a clericatus ordine ſubmoueri & pœnitentiæ triennio deputari.* Lector, qui volet, elegantes in hoc crimen inuectiones videre poteſt, in SIDONIO APOLLINARI [e] & CHRYSOSTOMO [f], qui illud repræſentant, tamquam immaniſſimam, quæ in humanam naturam committi poteſt, tyrannidem, quia mortui omnes ſint immobiles & innocentes, & in tali conditione, vt attrahere poſſint miſericordiam; ſæuientibus autem in ſe reſiſtere nequeant.

(c) Gothofr. in leg. V. ibid. p. 141. Antiocheni chriſtiani non modo ornatum ſepulchrorum minuebant, ex porticibus & tricliniis ſepulchralibus columnas & marmora ad ædificia ſua transferentes, verum etiam ſepulchra diſſipabant, terra ſollicitata, ceſpite vulſo, titulis etiam procul dubio eraſis, ſtatuiſque & aris detractis. Fuit hæc ſcilicet chriſtianorum, inualeſcente chriſtiana religione, vt in templis, ita & ſepulchris euertendis, vt Iulianus vocare voluit, audacia, ſiue potius zelus; qui ſi remiſſior fuiſſet, tituli ſaltem ſletiſſent, cadauera ipſa non inquietarentur: & hoc ſine ſtetiſſet ſuperſtitionis euerſio, bonum factum pronuntiarent omnes: Sed ita exigere viſa ſunt tempora: & nec quicquam, id eſt, fruſtra a chriſtianis ante Iulianum imperatoribus, ciuilibus de cauſſis, a Iuliano vero religionis maiorum amore, vt hoc edicto ſatis indicat, repreſſum.

(*) Gregor. Nyſſen. l. c. *τὸ δὲ διερευνᾶσθαι τὴν κόνιν ἀπὸ τῆς γαιωθείσης σαρκὸς, καὶ ἀνακινεῖν τὰ ὀστᾶ, ἐλπίδι τοῦ κόσμου τινὰ τῶν συγκατορυχθέντων κερδᾶναι, τοῦτο τῷ αὐτῷ κρίματι κατεδικάσθη, ᾧ καὶ ψιλὴ πορνεία.*

(d) Concil. Toletan. IV. c. XLV.

(e) Sidon. lib. III. epiſt. XII. fere tot.

(f) Chryſoſt. homil. XXXV. in 1 Cor. VI. p. 6. (p. 396. tot. edit. Francof.)

§. XXV.

§. XXV.

De ſacrilegio veterum traditorum, qui biblia ſua & ſacra vaſa gentilibus comburenda tradebant.

Alivd genus hominum, qui olim tamquam ſacrilegi accuſati damnatique fuerunt, illi ſunt, quos communiter traditores vocant, quod biblia ſua & ſacra eccleſiæ vaſa, tempore perſecutionis *Diocletianeæ*, gentilibus tradidiſſent comburenda. Concilium *Arelatenſe* primum [g], proxime poſt iſtam perſecutionem habitum, clericos hoc traditionis crimine conuictos munere ſuo exui iubet, decreto facto in hanc ſententiam: *De his, qui ſcripturas ſanctas tradidiſſe dicuntur, vel vaſa domini, vel nomina fratrum ſuorum, placuit nobis, vt, quicumque eorum in actis publicis fuerit detectus; non verbis nudis, ab ordine cleri amoueatur.* *Donatiſtæ* ſæpius, etſi falſo, hoc crimen obiectabant in *Cæcilianum* epiſcopum *Carthaginenſem*, in eosque, qui ipſum ordinarant, quod ſcilicet fuerint *traditores*: Ad quod AVGVSTINVS [h] illis respondebat; ſi vera eſſent, quæ ab eis obiecta ſint *Cæciliano*, & catholicis poſſent aliquando monſtrari, hos ipſum iam mortuum non dubitaturos anathematizare. Verum enim vero hi ipſi, qui talia obiectabant *Cæciliano*, *traditores* erant, quamquam eo impudentiæ delapſi, vt alii alios abſoluerent, dum innocentes accuſarent, quemadmodum OPTATVS [i] &

(g) Concil. Arelat. I. c. XIII.

(h) Aug. epiſt. L. ad Bonifac. (p. 208. fin. & 209. edit. Baſil. MDLXIX.) Teſtimoniis diuinis lites ſuas præferunt, quia in cauſſa Cæciliani quondam eccleſiæ Carthaginenſis epiſcopi, cui crimina obiecerunt, quæ nec potuerunt probare, nec poſſunt, ſe ab eccleſia catholica, hoc eſt ab vnitate omnium gentium diuiſerunt. Quamuis & ſi vera eſſent, quæ ab eis obiecta ſunt Cæciliano & nobis poſſent aliquando monſtrari, ipſum iam mortuum anathematizaremus. Epiſt. CLII. ad Donatiſtas. (p. 696. cit. edit.) Quum ventum fuiſſet ad cauſſam etiam Cæciliani, quam nos ab eccleſiæ cauſſa diſtinguebamus, vt ſi forte malus eſſet inuentus, ipſum anathematizaremus, cetera. Pag. 697. In ipſa cauſſa Cæciliani, quam licet ad eccleſiæ cauſſam non pertinentem, tamen defendendam ſuſcepimus, vt etiam ibi calumniæ manifeſtarentur ipſorum, apertiſſime victi ſunt, nihilque eorum, quæ in Cæcilianum intendebant, probare potuerunt.

(i) Optat. lib. I. p. 39. (p. 30. edit. Pariſ. MDCLXXIX.) Iam dudum opinionis incertæ & inter caligines, quas liuor & inuidia exhalauerat, latere veritas videbatur. Sed etiam omnis ſcriptura memorata, & actorum voluminibus, & epiſtolis commemoratis aut lectis reuelata eſt. Vides, frater Parmenia-

AVGVSTINVS [*k*] ex actis ipſius concilii *Cirtenſis*, demonſtrant, in quo ab illis hæc ſcena, quæ tamquam teſtis aduerſus ipſos loquebatur, acta fuerat.

§. XXVI.

De ſacrilegio profanandi ſacramentum, eccleſias, altaria & ſcripturas ſacras, cetera.

NEQVE vero hoc vnum ſolum erat ſacrilegium, cuius *Donatiſtæ* rei erant, ſed ipſi ipſorumque ſocii multorum aliorum inſimulabantur. OPTATVS [*l*] eis obiectat, quod altaria, in eccleſiis catholicis reperta, fregerint & combuſſerint. Et quod ſanctiſſimum ſacramentum ſceleratiſſime profanarint, cuius rei dignum memoratu exemplum adfert. Nonnullos ex epiſcopis *Donatiſtis*, inſano furore percitos, euchariſtiam, quam in catholicis reperiſſent eccleſiis, iuſſiſſe dicit canibus fundi, ſed non ſine ſigno diuini iudicii: nam eoſdem canes accenſos rabie, ipſos dominos ſuos, quaſi latrones, ſancti corporis reos, dente vindice, tamquam ignotos & inimicos laniaſſe. Vnde OPTATVS [*m*] mandata ſeruatoris noſtri ad animum eis reuocat, *Ne dederitis*, inquientis, *ſanctum canibus, neque miſeritis margaritas ante porcos, ne conculcent pedibus ſuis eas, & conuerſi elidant vos.* Simi-

ne, in catholicos traditorum nomine falſo obiecto, fruſtra eſſe inuentum, (alii inuectum): mutans videlicet perſonas & transferens merita: clauſiſti oculos, ne parentes tuos reos agnoſceres: aperuiſti eos, vt innocentes & indignos crimini copulares.

(*k*) Aug. contr. Creſcon. lib. III. c. XXVII. ſeqq. It. Epiſt. CLII. p. 697. Inſuper etiam de criminibus traditionis, nos epiſcopalia geſta protulimus, vnde recitauimus aliquos eorum epiſcoporum, qui ſententias in abſentem dixerant Cæcilianum, manifeſtiſſimos fuiſſe traditores. Contra ipſa geſta illi quia non habebant, quod dicerent, falſa eſſe dixerunt, ſed nullo modo probare potuerunt.

(*l*) Optat. lib. VI. p. 94. 95. (p. 110. 111. edit. cit. Pariſ.) Quid eſt *tam ſacrilegum, quam altaria Dei*, (in quibus & vos aliquando obtuliſtis) *frangere*, radere, remouere? --- Quid eſt altare, niſi ſedes & corporis & ſanguinis *CHRISTI?* Hæc omnia furor veſter aut raſit, aut fregit, aut remouit. -- vt remouerentur, ex parte verecundia iuſſit: vbique tamen nefas eſt, dum tantæ rei manus *ſacrilegas* & impias intuliſtis. Quid perditorum conductam referam multitudinem, & vinum in mercedem ſceleris datum? Quod vt immundo ore *ſacrilegis* hauſtibus biberetur, calidum de fragmentis altarium factum eſt.

(*m*) Optat. lib. II. p. 55. (p. 49. 50. edit. Pariſ. cit.)

lis

lis ſacræ euchariſtiæ profanatio erat, quam *Nouatiano* obiectat CORNELIVS [n], quando parti ſuæ addictos, loco *Amen*, quod in eius receptione dicere debuerint, iurare ſibi per corpus & ſanguinem *CHRISTI* coëgit, ſe numquam partes ipſius deſerturos, nec ad *Cornelium* eſſe rediturος. Species quoque ſacrilegii habebatur, hæreticis tradere eccleſias catholicorum, qua in re AMBROSIVS fortiter ſe opponebat *Valentiniano* iuniori, quum hic ei mandaret, vt vnam de eccleſiis *Mediolanenſibus* traderet *Arianis*. Generoſo animo hoc ei dabat reſponſum: *Ea [o], quæ diuina, imperatoriæ poteſtati non ſunt ſubiecta. Si patrimonium petitur, inuadite: corpus, occurram. Vultis in vincula rapere? Vultis in mortem? Voluptati eſt mihi. Non ego me vallabo circumfuſione populorum, nec altaria tenebo vitam obſecrans, ſed pro altaribus gratiis immolabor.* Sunt & exempla eorum, qui eccleſias [p] in ſtabula conuerterunt. Enimuero vt hi deteſtabiles erant & execrandi, ita non niſi pauci in prodigioſas iſtiuſmodi profanationes inciderunt. Nos etiam omnis generis idololatriam, divinationem, artem magicam & abuſum ſcripturarum ad ſorti-

(n) Cornel. epiſt. ad Fabium ap. Euſeb. lib. VI. c. XLIII. *ποιήσας τὰς προσφορὰς, καὶ διανέμων ἑκάστῳ τὸ μέρος, καὶ ἐπιδιδοὺς τοῦτο ὀμνύειν ἀντὶ τοῦ εὐλογεῖν τοὺς ταλαιπώρους ἀνθρώπους ἀναγκάζει, κατέχων ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ τὰς τοῦ λαβόντος, καὶ μὴ ἀφεὶς, ἕως ἂν ὀμνύοντες εἴπωσι ταῦτα· τοῖς δὲ ἐκείνου χρήσομαι λόγοις· ὄμοσόν μοι κατὰ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μηδέ ποτέ με καταλιπεῖν, καὶ ἐπιστρέψαι πρὸς Κορνήλιον. Oblatione facta, portionem ſingulis diuidens: dum eam tradit, miſeros homines benedictionis loco iurare cogit, manus eius, qui portionem accepit, ambabus ſuis manibus comprehenſas retinens, nec prius dimittens, quam iurati iſta dixerint; ipſis enim vtar illius verbis: Iura mihi per corpus & ſanguinem domini noſtri Ieſu Chriſti, te numquam meas partes deſerturum, nec ad Cornelium eſſe rediturum.*

(o) Ambroſ. epiſt. XXXIII. de tradendis baſilicis. (epiſt. XIV. p. 206. tom. V. opp. edit. Pariſ. MDCXLII.)

(p) Vid. Baron. an. DLXXII. p. 575. (p. 587. edit. MDCLVIII.) Charibertus rex, quum exoſis clericis, eccleſias Dei negligeret, deſpectiſque ſacerdotibus, magis in luxuriam declinaſſet: ingeſtum eſt eius auribus, locum quemdam, quem baſilica S. Martini diuturno tempore retinebat, ſiſti ſuo iuri reddique debere: loco autem illi Nauicellis nomen priſca vetuſtas indiderat. Qui accepto iniquo conſilio, pueros velociter miſit, qui remiculam illam in ſuo dominio ſubiugarent. Quumque hæc recte poſſidens videretur habere, iuſſit in locum illum *ſtabularios cum equitibus* dirigi, *ibique* ſine æquitatis ordine *præcepit equos ali.*

Digitized by Google

legia, incantationes & amuleta inter ſpecies ſacrilegii referre poſſumus, quemadmodum antiqua quædam concilia [q] faciunt. Verum de his fuſius loquuti ſumus ſub prioribus capitibus, adeoque eas heic repetere neceſſe non eſt. Hoc tantum addimus, quod, ſi quis clericus in officii proprii functione impediatur, auocatus ad aliud negotium, aliiſque occupationibus, quæ cum proprii muneris rationibus conſiſtere nequeant, diſtrictus, id in lege ciuili dicatur ſacrilegium. Ita *Conſtantinus* [r] in prima ſua religionis conſtitutione legem ſanxit in hanc ſententiam: *Qui diuino cultui miniſteria religionis impendunt, id eſt, hi, qui clerici appellantur, ab omnibus omnino muneribus excuſentur: Ne ſacrilego liuore quorumdam a diuinis obſequiis auocentur.* Et ad huius legis tenorem regulam eccleſiæ inde ab ætate CYPRIANI [ſ] habemus traditam, quæ præcipit, Vt ne quis frater (id eſt, chriſtianus) excedens (ex vita) ad tutelam vel curam clericum nominet: ac ſi quis hoc fecerit, vt ne offeratur pro eo, nec ſacrificium pro dormitione eius celebretur.

MVLTAE leges in codice *Theodoſiano* præter hanc *Conſtantinianam* reperiuntur, magna priuilegia, exemtiones & immunitates tribuentes clericis reſpectu officii ipſorum, iuxta ac eccleſiis, reſpectu reuerentiæ ac venerationis eis, tamquam domibus Dei & locis diuini cultus, debitæ. Quamobrem ſanctuaria eſſe iubebantur, ſiue loca refugii pro hominibus certis in caſibus, vnde per vim eripi haud poterant ſine nota ſacrilegii facientibus in eos impetum inuſta. Sed de omnibus hiſce priuilegiis ac immunitatibus iam occaſionem habuimus plura diſ-

(q) Concil. Tolet. IV. c. XXVIII. Si epiſcopus, aut presbyter, ſiue diaconus, aut quilibet ex ordine clericorum, magos, aut aruſpices, aut ariolos, aut certe augures vel ſortilegos, vel eos, qui profitentur artem aliquam magicam, aut aliquos eorum ſimilia exercentes conſulere fuerit deprehenſus, ab honore dignitatis ſuæ depoſitus, monaſterium ingreſſus pœnam excipiat, ibique perpetuæ pœnitentiæ deditus ſcelus admiſſum *ſacrilegii* luat.

(r) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. & cler. leg. II. Qui diuino cultui &c. Vid. leg. VII. ibid. Rectores diuinorum apicum, & hypodiaconi, ceterique clerici, qui per iniuriam hæreticorum ad curiam deuocati ſunt, abſoluantur: & de cætero ad ſimilitudinem Orientis minime ad curias deuocentur, ſed immunitate pleniſſima potiantur.

(ſ) Cyprian. epiſt. LXVI. al. I. ad cler. Furnit. p. 3. (p. 170. edit. Fellii Amſtelod. MDCC.)

ſeren-

Digitized by Google

ſerendi [*], quando de eccleſiis & clericis verba fecimus, adeoque ea hoc loco repetere ſuperſedemus. Vnius tantum legis *Honorii* [t] facimus mentionem, quæ expreſſis verbis crimen ſacrilegii omnibus illis imputat, qui, ſacerdotibus in eccleſia rem diuinam facientibus, vel cultui ipſi, vel loco aliquid iniuriæ importent: iubens omnes iſtiuſmodi nocentes (non exſpectata ab epiſcopo eorum accuſatione) per publicos miniſtros deferri ad prouinciæ moderatorem; qui iniuriam iſtam capitali in conuictos ſiue confeſſos reos pœna vindicare debeat.

§. XXVII.

De ſacrilegio priuandi homines vſu ſacrarum ſcripturarum, & verbi Dei, atque ſacramentorum, ſpeciatim calicis in cœna dominica.

Adhvc alia ſpecies ſacrilegii eſt, cuius caſuiſtæ *Romani* ex cognita ratione nullam vmquam mentionem faciunt. Eſt hoc grande ſacrilegium in propria ipſorum eccleſia obuium, quo homines vſu ſacræ ſcripturæ & calicis in cœna dominica privantur; Quæ duæ res plus quam magiſteriali auctoritate & ſacrilega atque iniurioſa manu eis eripiuntur. Veteres id pro ſacrilegio habuiſſe, ſacram euchariſtiam ſine ratione diuidere, hominibuſque calicis vſum negare, haud alia probatione iam indiget, quam gelasii, vnius ex propriis ipſorum pontificibus, teſtimonio, quod hodieque in *lege canonica* [u] in ſequentis decreti verbis legitur: *Comperimus, quod quidam ſumta tantummodo corporis ſacri portione, a calice ſacri cruoris abſtineant. Qui procul dubio (quoniam neſcio, qua ſuperſtitione docentur obſtringi) aut integra ſacramenta percipiant, aut ab integris arceantur. Quia diuiſio vnius eiuſdemque myſterii ſine grandi ſacrilegio non poteſt prouenire.* Iſtiuſmodi ſacrilegi euchariſtiæ diuiſores etiam a leone [x] papa

(*) Lib. V. cap. III. vol. II. p. 226. ſeqq. Lib. VIII. cap. XI. vol. III. p. 353. ſeqq.

(t) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſcopis leg. XXXI. Si quis in hoc genus ſacrilegii proruperit, in eccleſias catholicas irruens, ſacerdotibus & miniſtris, vel ipſi cultui, locoque aliquid importet iniuriæ ---- Prouinciæ moderator, ſacerdotum & catholicæ eccleſiæ miniſtrorum, loci quoque ipſius & diuini cultus iniuriam, capitali in conuictos ſiue confeſſos reos ſententia nouerit vindicandum. Nec exſpectet, vt epiſcopus iniuriæ propriæ vltionem depoſcat, cui ſanctitas ignoſcendi ſolam gloriam reliquit &c.

(u) Gelaſ. ap. Gratian. de conſecrat. diſtinct. II. cap. XII.

(x) Leo ſerm. IV. de quadrageſima. Ore indigno corpus Chriſti accipiunt, ſan-

damnantur, & excommunicari iubentur. Et qui acceptam euchariſtiam in alios vſus præter communionem adhibeant, a concilio *Toletano* primo can. XIV. & concilio *Cæſarauguſtano* can. III. tamquam ſacrilegi anathemati ſubiiciuntur. Sed de his libro quodam antecedente [*] fuſius diſſeruimus, loquentes contra communionem ſub vna tantum ſpecie.

MVLTI quidem hæretici in veteri fuerunt eccleſia, crimine ſacrilegii, ratione alterius ſacramenti baptiſmi, adſtricti. Alii id omnino reiiciebant, alii in parte materiali, alii in forma verborum ad adminiſtrationem neceſſaria corrumpebant: De quibus omnibus lector copioſam narrationem ſuperiore quodam libro [**], qui de baptiſmo præcipue agit, inuenire poteſt. Nullos autem inueniet, qui chriſtianis proprium ac natiuum ius legendi ſcripturas ſacras eripere ſacrilega ratione auſi fuerint. Nonnulli quidem hæretici eas corruperunt; alii eas illarum partes reiecerunt, quas ſingularibus opinionibes ſuis maxime omnium contrarias eſſe iudicarent. Nulli autem, qui eas ſcripta ac oracula a ſpiritu ſancto inſpirata eſſe faterentur, vmquam populo eas in ſui inſtitutionem ſcrutandi atque examinandi ademerunt libertatem. Illud pars eſt ſacrilegii, hiſce vltimis ſæculis peculiaris ac proprii, quod veteres omnino ignorarunt, neque adeo occaſionem habuerunt canones ſiue regulas diſciplinæ faciendi ad illud corrigendum. Exſtant multæ adhortationes ad legendas ſcripturas, nulla autem regula, quæ eas lingua incognita præcludi iubeat, vel populo eas vlla occaſione legere interdicat. Et vna ſola ratio, cur nullæ cenſuræ olim contra hoc ſacrilegii genus factæ ſint, eſt, quia peccatum ipſum antiquis temporibus prorſus fuit ignoratum.

ERANT quidem nonnumquam indocti ac incurioſi eccleſiæ doctores, in verbo Dei ad populum prædicando negligentiores. Et in hos per leges quaſdam [y] in ipſo codice ciuili

guinem autem redemtionis noſtræ haurire omnino declinant. ... quorum deprehenſa fuerit *ſacrilega* ſimulatio, notati & prohibiti a ſanctorum ſocietate ſacerdotali auctoritate pellantur.

(*) Lib. XV. cap. IV. §. XIII. vol. VI. p. 414. Et cap. V. §. I. ibid. p. 434.

(**) Lib. XI. cap. II. & III. vol. IV. p. 113. ſeqq.

(y) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſcopis. leg. XXV. Theodoſii M. Qui diuinæ legis ſanctitatem aut neſciendo confundunt, aut negligendo violant aut offendunt, ſacrilegium committunt.

ani-

animaduertitur, vt qui populo neceſſarium animarum ſuarum pabulum non præbendo ſacrilegium committant. Sed hac de re nihil attinet hoc loco plura dicere, quia leges, quæ epiſcopos ac presbyteros in hac officii ſui parte fidos & induſtrios eſſe iubent, in medium produximus, vbi de concionibus & ritibus, eo ſpectantibus in veteri eccleſia [*], ſumus loquuti.

SVNT & res aliæ, quæ nonnumquam ſacrilegii nomine appellantur; quum autem magis proprie ad alias peccati ſpecies pertineant, vt, exempli gratia, votorum violatio ad periurium; violatio ſacrarum virginum ad fornicationem; diſciplinam & tractationem harum ſimiliumque offenſionum ſub propriis ipſarum capitibus conſiderabimus, iam perrecturi ad vltimum genus peccati, quod irreuerentiam in Deum in ſacrarum rerum vſu prodit, & communiter vocatur *Simonia*, quæ itidem ſpecies ſacrilegii eſt, quia res ſpirituales & ſacras venales facit, quæ tamen ad ſæcularem non pertinent negotiationem.

§. XXVIII.

De Simonia *in emtione ac venditione ſpiritualium donorum.*

HAEC a veteribus communiter triplex eſſe ſtatuitur. 1. Emtio ac venditio ſpiritualium donorum. 2. Emtio & venditio officiorum ſpiritualium. 3. Ambitioſa vſurpatio ac ſacrilega in munera eccleſiaſtica ſe inferendi ac intrudendi ratio, ſine legitima electione ac ordinatione. Prima ſpecies erat, quæ magis proprie nomen *Simoniæ* habebat a *Simone Mago*, qui pecuniis donum ſpiritus ſancti ſibi emere volebat. Et hæc quidem ſemper committi credebatur, ſi quis vel offerret, vel reciperet pecunias pro ordinatione. Quod crimen erat deteſtabile & ſeueriſſimis ſemper eccleſiæ cenſuris puniebatur. Canones apoſtolici [z] duplicem pœnam videntur conſtituere in clericos, qui hoc crimine adſtricti teneantur. *Si quis epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, per pecunias compos huius dignitatis fuerit, deponatur & ipſe, & qui eum ordinauit, atque penitus abſcindatur etiam a communione; vt Simon Magus a Petro.* Concilium *Chalcedonen-*

(*) Lib. XIV. cap. IV. §. II. vol. VI. p. 108. ſeqq.

(z) Can. apoſtol. XXIX. (al. XXII.) Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατὴς γένηται, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ ἐκκοπτέσθω παντάπασι καὶ τῆς κοινωνίας, ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου.

ſe [a] canonem habet in eamdem ſententiam : *Si quis epiſcopus propter pecunias ordinationem fecerit, & non venalem gratiam in venditionem deduxerit, & propter pecunias ordinauerit epiſcopum, vel chorepiſcopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel aliquem eorum, qui in clero adnumerantur ; vel propter pecunias promouerit œconomum, vel defenſorem, vel paramonarium, vel omnino aliquem ex canone, turpis quæſtus gratia: qui hoc tentaſſe conuictus fuerit, de proprio gradu in periculum veniat: & qui eſt ordinatus, ex ordinatione vel promotione, quæ inſtar mercatorum venundatur, nihil iuuetur: ſed ſit a dignitate, vel curatione alienus, quam pecuniis adeptus eſt.* Eadem pœna conſtituitur in concilio ſecundo *Aurelianenſi* [b], ſecundo *Bracarenſi* [c], quarto *Toletano* [d], vndecimo *Toletano* [e], *Conſtantinopolitano* ſub GENNADIO [f], in decretis GELA-

(a) Concil. Chalced. c. II. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσαιτο, καὶ εἰς πρᾶσιν καταγάγῃ τὴν ἄπρατον χάριν, καὶ χειροτονήσῃ ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, ἢ χωρεπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἢ ἕτερόν τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ καταριθμουμένων, ἢ προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν ἢ οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον, ἢ προσμονάριον, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος, δι' αἰσχροκέρδειαν οἰκείαν· ὁ τοῦτο ἐπιχειρήσας, ἐλεγχθεὶς, περὶ τὸν οἰκεῖον κινδυνευέτω βαθμόν· καὶ ὁ χειροτονούμενος μηδὲν ἐκ τῆς κατ' ἐμπορίαν ὠφελείσθω χειροτονίας ἢ προβολῆς, ἀλλ' ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας, ἢ τοῦ φροντίσματος, ὅπερ ἐπὶ χρήμασιν ἔτυχεν.

(b) Conc. Aurel. II. can. III. Ne quis epiſcopus de quibuslibet cauſſis, vel epiſcoporum ordinationibus ceterorumque clericorum aliquid præſumat accipere : quia ſacerdotem nefas eſt cupiditatis venalitate corrumpi. Can. IV. Si quis ſacerdotium per pecuniæ nundinum execrabili ambitione quæſierit, abiiciatur vt reprobus: quia apoſtolica ſententia donum Dei eſſe præcipit, pecuniæ trutina minime comparandum.

(c) Concil. Bracar. II. (al. III.) can. III. Placuit, vt de ordinationibus clericorum epiſcopi munera nulla ſuſcipiant, ſed, ſicut ſcriptum eſt, quod gratis donante Deo accipiunt, gratis dent. Et non aliquo pretio gratia Dei & impoſitio manuum venundetur : quia antiqua definitio patrum ita de eccleſiaſticis ordinationibus ſtatuit, dicens: Anathema ſit danti & accipienti &c.

(d) Concil. Tolet. IV. c. XVIIII. Pernicioſa conſuetudo nequaquam eſt reticenda, quæ maiorum ſtatuta præteriens omnem eccleſiæ ordinem perturbauit; dum alii per ambitum ſacerdotium appetunt, alii oblatis muneribus pontificatum aſſumunt. --- Si quis deinceps contra prædicta vetita canonum ad gradum ſacerdotii indignus adſpirare contenderit, cum ordinatoribus ſuis adepti honoris periculo ſubiacebit.

(e) Concil. Toletan. XI. c. VIII. vid. infr. ſub litt. (r).

(f) Conc. Conſtantinop. epiſt. ſynodic. conc. tom. IV. p. 1025. tot. in primis ſub fin. ἀεὶ τῷ ὄντι, τοῖς κλήσασθαι τὴν τοῦ θεοῦ δωρεὰν ἢ διδόναι ταύτην διὰ χρημάτων ὑπειληφόσιν· ἐν γὰρ χολὴν πικρίας καὶ σύνδεσμον ἀδικίας οἱ τοιοῦτοι, κατὰ

SII [g], SYMMACHI [h], HORMISDAE [i], GREGORII MAGNI [k], BASILII [l], concilii ſecundi *Nicæni* [m] & concilii *Trullani* [n]. In primis concilium *Toletanum* octauum [o] clericis ſic ordinatis & abdicationem muneris & excommunicationem denuntiat. Et eos etiam, qui munera *Simoniaca* acceperint, eadem ſeueritate puniri iubet; ſi quidem ſit clericus, honoris ſui amiſſione; ſi laicus, perpetuo anathemate. Lex etiam ciuilis [p] hoc in negotio ad anteuertendum ordinationibus *Simoniacis* ſanxit, vt tam ordinati, quam qui eos elegerint & or-

τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἁγίου Πέτρου, ὑπάρχουσι συλληφθέντες ὑπὸ τῆς ἑαυτῶν φιλαργυρίας. Væ illis reuera, qui Dei donum acquirere, vel illud pro pecunia dare in animum induceunt. In fel enim amaritudinis & vinculum iniquitatis ii (iuxta Petri ſententiam) a ſua malitia comprehenſi ſunt.

(g) Gelaſ. decret. epiſt. IX. ad epiſcop. Lucaniæ c. XXIV. (tom. IV. conc. p. 1194.) Quos conſtiterit indignos meritis, ſacram mercatos eſſe pretio dignitatem, conuictos oportet arceri non ſine periculo facinus tale perpetrantes: quia dantem pariter & accipientem damnatio Simonis, quam ſacra lectio teſtatur, inuoluit.

(h) Symmach. epiſt. V. ad Cæſar. Arelat. c. II. Illud magnopere commonentes, vt hi, qui non Dei gratia, ſed promiſſione rerum eccleſiaſticarum præmiis ad ſacerdotium conantur accedere, deſideriorum talium priuentur effectu. Quo autem ab huiuſmodi ſe intentione cohibeant, aut vindictis canonum ſciant ſe ſine dubitatione ſubdendos.

(i) Hormiſd. epiſt. XXV. ad epiſcop. Hiſpan. c. II. Hoc quoque ad præmiſſa adiungimus, ne benedictionem, quæ diuina eſſe creditur, per impoſitionem manus quis pretio comparet: quoniam ante oculos eſſe conuenit, quod Simon ſpiritum ſanctum volens redemtione mercari, apoſtoli fuerit deteſtatione percuſſus.

(k) Gregor. lib. VII. epiſt. CXI. (tom. IV. concil. p. 1371. 1372.)

(l) Baſil. epiſt. LXXVI. ad epiſcopos tot.

(m) Conc. Nic. II. can. V. tot.

(n) Concil. Trullan. c. XXII. *τοὺς ἐπὶ χρήμασι χειροτονουμένους, εἴτε ἐπισκόπους, εἴτε οἱουσδήποτε κληρικοὺς, καὶ οὐ κατὰ δοκιμασίαν καὶ τοῦ βίου αἵρεσιν, καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς χειροτονήσαντας. Eos, qui pecuniis ordinantur, ſiue epiſcopos, ſiue qualeſcumque clericos, & non per examinationem ac vitæ electionem, deponi iubemus, ſed & eos etiam, qui ordinauerunt.*

(o) Conc. Tolet. VIII. c. III. Quicumque propter accipiendam ſacerdotii dignitatem quodlibet præmium fuerit detectus obtuliſſe, ex eodem tempore ſe nouerit anathematis opprobrio condemnatum, atque a participatione Chriſti corporis ac ſanguinis alienum. --- Illi vero, qui hac cauſſa munerum acceptores exſtiterint; ſi clerici fuerint, honoris amiſſione mulctentur; ſi laici, anathemate perpetuo condemnentur.

(p) Iuſtin. nouell. CXXIII. c. I. *Θεσπίζομεν, ὁσάκις ἂν χρεία γένηται ἐπίσκοπον*

 dina-

dinarint, iurciurando declarent, quod pro tali electione nihil datum vel receptum, immo ne quidem promiſſum ſit. Et ſi quis epiſcopus, hac non obſeruata regula, aliquem ordinarit, per eamdem legem munere ſuo tum ille ipſe, tum ab ipſo ſic ordinatus, depelli iubentur.

Ad hanc *Simoniæ* ſpeciem veteres etiam retulerunt exactionem mercedis pro adminiſtratione baptiſmatis, vel euchariſtiæ, vel funeris elatione, vel eccleſiarum conſecratione & ſimilibus ſpiritualibus officiis, quæ omnia adminiſtranda erant ſine vllius mercedis poſtulatione. Concilium *Trullanum* [q] in ſpecie pro euchariſtiæ adminiſtratione quidquam exigere vetat, *Nullus*, inquiens, *ſiue epiſcopus, ſiue presbyter, ſiue diaconus immaculatam præbens communionem, ab eo qui communicat, eius participationis gratia obolos, vel quamuis aliam ſpeciem exigat. Non eſt enim venalis gratia, nec pro pecuniis ſpiritus ſanctificationem impertimur, ſed ea iis, qui digni ſunt, abſque vlla eſt calliditate communicanda. Si quis autem eorum, qui ſunt in cleri catalogo, ab eo, cui immaculatam impertit communionem, vllam ſpeciem*

χειροτονηθῆναι, τοὺς κληρικοὺς καὶ τοὺς πρώτους τῆς πόλεως, ἧς μέλλει ἐπίσκοπος χειροτονεῖσθαι, ἐπὶ τρισὶ προσώποις ψηφίσματα ποιεῖν, κινδύνῳ τῶν ἰδίων ψυχῶν, καὶ ἕκαστον αὐτῶν ὀμνύναι κατὰ τῶν θείων λογίων, καὶ ἐγγράφειν ἐν αὐτοῖς, λέγοντας ἐν αὐτοῖς τοῖς ψηφίσμασιν, ὅτι οὐ διά τινα δόσιν, οὔτε διὰ ὑπόσχεσιν ἢ φιλίαν, ἢ δι' ἄλλην οἱανδήποτε αἰτίαν, ἀλλ' εἰδότες αὐτοὺς τῆς ὀρθῆς καὶ καθολικῆς πίστεως καὶ σεμνοῦ εἶναι βίου καὶ γράμματα εἰδέναι, τούτους ἐπελέξαντο. ---- Εἰ δέ τις παρὰ τὴν μνημονευθεῖσαν παραφυλακὴν ἐπίσκοπος χειροτονηθῇ, κελεύομεν τοῦτον πάσῃ τρόποις τῆς ἐπισκοπῆς ἐκβάλλεσθαι· ἀλλὰ κἀκεῖνον, ὅστις παρὰ ταῦτα ἐτόλμησε χειροτονῆσαι, χωρίζεσθαι ἐπὶ ἕνα ἐνιαυτὸν τῆς ἱερατικῆς λειτουργίας. *Sancimus, quoties opus fuerit epiſcopum ordinari, clericos & primates ciuitatis, cuius futurus eſt epiſcopus ordinari, mox in tribus perſonis decreta facere, propoſitis eis ſacroſanctis euangeliis, periculo ſuarum animarum, dicentes in ipſis decretis: quia neque propter aliquam donationem, neque propter aliquam promiſſionem, aut amicitiam, aut aliam quamlibet cauſſam, ſed ſcientes eos rectæ & catholicæ fidei & honeſtæ eſſe vitæ & litteras noſſe hos elegerint. --- Si quis autem citra memoratam obſeruationem epiſcopus ordinetur, iubemus hunc omnibus modis epiſcopatu depelli. Sed etiam illum, qui præter hoc præſumſerit ordinare, ſegregari vno anno a ſacro miniſterio.* Confer ſis nouell. CXXXVII. c. II. in qua eadem leguntur.

(q) Conc. Trull. c. XXIII. Περὶ τοῦ μηδένα, εἴτε ἐπίσκοπον, εἴτε πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, τῆς ἀχράντου μεταδιδόντα κοινωνίας, παρὰ τοῦ μετέχοντος εἰσπράττειν, τῆς τοιαύτης μεταλήψεως χάριν, ὀβολοὺς ἢ εἶδος τὸ οἱονοῦν· οὐδὲ γὰρ πεπραμένη ἡ χάρις, οὐδὲ χρήμασι τὸν ἁγιασμὸν τοῦ πνεύματος μεταδίδομεν· ἀλλὰ τοῖς ἀξίοις τοῦ δώρου ἀπανουργεύτως μεταδοτέον· εἰ δὲ φανείη τις τῶν ἐν κλήρῳ καταλεγομένων ἀπαιτῶν,

exi-

Digitized by Google

exigere viſus fuerit, deponatur, vt Simoniaci erroris & maleficii æmulator. Concilium *Toletanum* vndecimum non tantum pecuniam accipere vetat pro ſacrorum ordinum collatione, ſed etiam pro adminiſtratione baptiſmatis, & pro confirmatione [r]; & epiſcopus, qui clericis ſuis ita facientibus indulgeat, duobus menſibus excommunicari iubetur: & ſi presbyter ipſo non ſciente tale quid perpetret, trium menſium excommunicatione, ſi diaconus, quatuor; ſi quis inferiorum ordinum clericus, competenti verbere & congrua excommunicatione plectendus dicitur. Sunt & plures alii vetuſti canones in eamdem ſententiam in conciliis *Illiberritano* [s] & *Bracarenſi* [t] ac in decretis GELASII [u], quorum alia occaſione mentio facta eſt, vbi de ratione conſtituendi reditus pro alendis clericis egimus, neque adeo heic eos repetere neceſſe eſt.

§. XXIX.

De Simonia *in emtione eccleſiaſticarum dignitatum.*

NEQVE vero id ſolum *Simoniam* vocabant, quæ conſiſtebat in nundinatione donorum ſpiritus ſancti, ſed omnes etiam emtiones ſpiritualium dignitatum eccleſiæ, omneſque promotiones ſine iuſto merito, ex mero fauore & reſpectu amicitiæ

ᾧ μεταδίδωσι τῆς ἀχράντου κοινωνίας, τὸ οἷον ἂν εἶδος, καθαιρείσθω, ὡς τῆς Σίμωνος ζηλωτὴς πλάνης καὶ κακουργίας.

(r) Concil. Tolet. XI. c. VIII. Quidquid inuiſibilis gratiæ collatione tribuitur, nummorum quæſtu, vel quibuslibet præmiis venundari penitus non debet, dicente domino, Quod gratis accepiſtis, gratis date. Et ideo quicumque deinceps in eccleſiaſtico ordine conſtitutus, aut pro baptizandis conſignandiſque fidelibus, aut pro collatione chriſmatis, vel promotionibus graduum pretia quælibet vel præmia voluntarie oblata pro huiuſmodi ambitione ſuſceperit; equidem, ſi ſciente loci epiſcopo tale quidquam a ſubditis perpetratur, idem epiſcopus duobus menſibus excommunicationi ſubiaceat; pro eo, quia & ſciens mala contexit, & correctionem neceſſariam non adhibuit. Sin autem ſuorum quiſpiam, eodem neſciente, quodcumque pro ſupra dictis capitulis accipiendum eſſe ſibi crediderit; ſi presbyter eſt, trium menſium excommunicatione plectatur; ſi diaconus, quatuor; ſubdiaconus vero, vel clericus his cupiditatibus ſeruiens, & competenti verbere, & debita excommunicatione plectendus eſt.

(s) Concil. Illiberrit. c. XLVIII. Vid. lib. V. cap. IV. §. XIV. ſub litt. (c) vol. II. pag. 278.

(t) Conc. Bracar. II. al. III. c. VII. ibid. ſub litt. k. p. 280.

(u) Gelaſ. epiſt. I. al. IX. ad epiſc. Lucaniæ c. X. Vid. ibid. ſub litt. (m) p. 280.

factas. Concilium *Chalcedonenſe* [x] non tantum vnicuique epiſcopo muneris abdicationem minatur, qui gratiam venalem faciens, epiſcopum, vel chorepiſcopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel alium quemcumque clericum propter pecunias ordinauerit; ſed etiam ſi quem œconomum, vel ecdicum ſiue defenſorem, vel paramonarium turpis quæſtus cauſſa fecerit. Et clericos ſic ordinatos de gradu deiici, & adminiſtros, hoc modo aliquem promouentes, loco ſuo depelli iubet. Et ſi quis interceſſor iſtis turpibus & nefariis lucris apparuerit, eum quoque, ſi ſit quidem clericus, proprio gradu excidere, ſi ſit autem laicus vel monachus, anathematizari debere, pronuntiat. Per leges *Iuſtiniani* [y], quicumque aliquem elegerat, iure iurando atteſtari debebat, ſe non propter aliquam donationem, neque propter aliquam promiſſionem, vel amicitiam, vel aliam quamcumque cauſſam hunc illum elegiſſe, ſed ideo tantum, quod eum rectæ & catholicæ fidei & honeſtæ eſſe vitæ & litteras noſſe, ſciret. GREGORIVS MAGNVS [z] hac de re ita loquitur: *Sunt nonnulli, qui quidem nummorum præmia ex ordinatione non accipiunt, & tantum ſacros ordines pro humana gratia largiuntur, atque de largitate eadem laudis ſolummodo retributionem quærunt. Hi nimirum, quod gratis acceptum eſt, gratis non tribuunt, quia de impenſo officio ſanctitatis nummum expetunt fauoris. --- Aliud munus eſt ab obſequio, aliud munus a manu, aliud munus a lingua. Munus quippe ab obſequio eſt ſubiectio indebite impenſa; munus a manu pecunia eſt; munus a lingua fauor.* Num vero hæc *Simoniæ* ſpecies hominem cenſuræ eccleſiaſticæ obnoxium reddiderit, id non dicit, ſed contra eam duntaxat loquitur, tamquam grandem corruptelam, a qua, qui ſanctos ordines conferant, ſe immunes ſeruare debeant, ſecundum illud prophetæ Ieſ. XXXIII, 15. *Qui excutit manus ſuas, ne teneat munus.*

(x) Concil. Chalced. c. II. vid. ſub litt. anteced. (a) pag. 321. & adde heic, quæ ſequuntur: *εἰ δέ τις καὶ μεσιτεύων φανείη τοῖς οὕτως αἰσχροῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασιν, καὶ οὗτος, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἰκείου ἐκπιπτέτω βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἢ μονάζων, ἀναθεματιζέσθω.*

(y) Iuſtin. nouell. CXXIII. c. I. cit. ſub litt. antec. (p) pag. 313. ſeq.

(z) Gregor. homil. II. in euangel.

§. XXX.

§. XXX.

De Simonia *in ambitioſa ſacrorum officiorum vſurpatione, & ſacrilega ratione ſe intrudendi in aliorum hominum locum & muneris functionem.*

VLTIMA *Simoniæ* ſpecies erat, ſi qui ambitioſis artibus & illicitis ſtudiis, fauore & poteſtate perſonæ cuiuſdam magnæ ac opulentæ, ad officium eccleſiaſticum, ad quod non eſſent legitime vocati, nec iuſtum haberent titulum, ipſi ſibi pararent aditum: Vel ſi in aliorum hominum loca, ab aliis iam legitimo modo occupata, ſe inferrent atque intruderent. Communis mos hic erat ſchiſmaticorum aliorumque ambitioſorum hominum, qui aut ipſi præter regulam eccleſiæ in vacantem ſedem ſe intrudere, aut iam legitime ab alio occupatam vſurpare cupiebant. Ita *Nouatianus* clandeſtinam & *Simoniacam* ordinationem ad epiſcopatum *Romanum* ſibi acquirebat, ad quem iam ante ipſum legitimo modo ordinatus fuerat *Cornelius*, quemadmodum CYPRIANVS [a] & alii ſæpiſſime conqueruntur. Ita quoque *Maiorinus Carthagine* ordinatus fuit antiepiſcopus, in *Cæciliani* legitimi epiſcopi oppoſitionem, & quidem *Lucillæ*, potentis ac diuitis feminæ, factionem illam, quæ prima ſchiſmatis *Donatiſtarum* origo fuit, fouentis ope; quemadmodum OPTATVS [b] atque AVGVSTINVS pluribus docent. Iam omnes iſtæ ordinationes, ambitione & vſurpatione fundatæ, & generatim vel vi, vel gratia, vel fraude, vel largitione acquiſitæ, communiter irritæ & nullæ declarabantur, & tam ordinati quam ordinatores velut grandis criminis rei, deiectione de gradu & reductione ad ſtatum & communionem laicorum multaban-

(a) Cyprian. epiſt. LII. al. LV. ad Antonian. p. 104. (p. 243. tot. edit. Fell. Amſt.) Epiſt. XLI. XLII. (XLIV. XLV. tot. edit. Fellii Amſtel.) Et epiſt. Cornel. ap. Euſeb. lib. VI. c. XLIII. pag. 197. 198. edit. Amſtel. MDCXCV.

(b) Optat. lib. I. p. 41. 42. (p. 19. 20. 21. edit. Pariſ. MDCLXXIX.) Tunc ſuffragio totius populi Cæcilianus eligitur. -- Lucilla - cum omnibus ſuis potens & factioſa femina communioni miſceri noluit. --- Schiſma igitur illo tempore confuſæ mulieris iracundia peperit. --- Exitum eſt foras, & altare contra altare erectum eſt, & ordinatio illicite celebrata eſt: & Maiorinus, qui lector in diaconio Cæciliani fuerat, domeſticus Lucillæ, ipſa ſuffragante, epiſcopus ordinatus eſt.
Auguſtin. contr. epiſt. Parmen. lib. I. c. III. -- quos iſta factio (Lucillæ) conuocauerat ad perniciem Cæciliani, vt illo depoſito alter eis ordinaretur?

tur.

Digitized by Google

tur. Qua de re, quum libro quodam ante hac edito [*] egerimus fuſius, pluribus documentis in medium proferendis hoc loco non immorabimur. Notamus autem tantummodo, æque graui crimini *Simoniæ* datum eſſe epiſcopo, ſiue in ſedem vacantem præter regulam ipſe ſe ambitioſe intruſiſſet, ſiue ſiniſtris artibus de ſede quadam minore ad maiorem tranſiiſſet, cum contemtu quidem regularum, quas in tali mutatione obſeruandas præſcripſerat eccleſia. Nam, vt ſupra notauimus loquentes [†] de hoc argumento, multæ ſeueræ leges contra arbitrarias epiſcoporum de ſede alia in aliam translationes, erant rogatæ. Quamuis translatio epiſcoporum non abſolute & ſimpliciter vetita eſſet (quia eccleſia nonnumquam epiſcopum de ſede ſua ad aliam prouehere conſultum ducebat) cauebatur tamen, ne ambitioſi ingenii homines pro lubitu ſeſe transferrent ipſi; ſed omnem translationem de auctoritate, conſenſu ac approbatione ſynodi prouincialis fieri oportebat. Secus autem facere pro grauiſſimo *Simoniacæ* ambitionis crimine habebatur, vtpote ex auaritia, vel amore prærogatiuæ, & illicitis artibus, largitione videlicet, fauore & factione ad finem obtinendum contra leges eccleſiæ proficiſcente. Vnde vetuſti canones *Nicæni* [c], *Antiocheni* & ſic dicti *apoſtolici* non tan-

(*) *Scholaſt. Hiſt. of Bapt.* part. II. chap. II. & IV.

(†) Lib. VI. c. IV. §. VI. vol. II. p. 392 -- 395.

(c) Concil. Nicæn. can. XV. Διὰ τὸν πολὺν τάραχον καὶ τὰς στάσεις τὰς γινομένας, ἔδοξε παντάπασι περιαιρεθῆναι τὴν συνήθειαν τὴν παρὰ τὸν κανόνα εὑρεθεῖσαν ἔν τισι μέρεσιν· ὥστε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μὴ μεταβαίνειν, μήτε ἐπίσκοπον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον· εἰ δέ τις μετὰ τὸν τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης συνόδου ὅρον, τοιούτῳ τινὶ ἐπιχειρήσειεν, ἢ ἐπιδοίη ἑαυτὸν πράγματι τοιούτῳ· ἀκυρωθήσεται ἐξ ἅπαντος τὸ κατασκεύασμα, καὶ ἀποκατασταθήσεται τῇ ἐκκλησίᾳ, ᾗ ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ πρεσβύτερος ἐχειροτονήθη. *Propter multum tumultum & ſeditiones quæ fiunt, omnino viſum eſt vt conſuetudo, quæ præter canonem in nonnullis partibus inuenitur, tollatur: vt a ciuitate in ciuitatem, nec epiſcopus, nec presbyter, nec diaconus tranſeat. Si quis autem poſt ſanctæ & magnæ ſynodi definitionem tale quidpiam adgreſſus fuerit, vel ſe rei eiusmodi dederit: quod factum erit, omnino infirmabitur, & eccleſiæ reſtituetur, cui epiſcopus vel presbyter ordinatus fuerit.*

Concil. Antiochen. c. XXI. Ἐπίσκοπον ἀπὸ παροικίας ἑτέρας εἰς ἑτέραν μὴ μεθίστασθαι, μήτε αὐθαιρέτως ἐπιρρίπτοντα ἑαυτὸν, μήτε ἀπὸ λαῶν ἐκβιαζόμενον, μήτε ὑπὸ ἐπισκόπων ἀναγκαζόμενον· μένειν δὲ εἰς ἣν ἐκληρώθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς ἐκκλησίαν, καὶ μὴ μεθίστασθαι αὐτῆς, κατὰ τὸν ἤδη πρότερον ἐξενεχθέντα ὅρον. *Epiſcopus ab alia parochia in aliam ne tranſeat, nec ſe ſua ſponte ingerens,*

tum

tum ſimpliciter vetant hanc conſuetudinem & improbant: ſed ſynodus etiam *Sardicenſis* [d], experientia edocta, ſimplices prohibitiones ad eam reprimendam homineſque ambitioſos ab ea cohibendos non ſatis valere, præceptiones ſuas grauiſſimis ſuffulſit cenſuris, duoſque notatu digniſſimos canones fecit, ita habentes: *Non tam mala conſuetudo, quam perniciociſſima rerum corruptela, eſt ex ipſis fundamentis penitus exſtirpanda: ne cui epiſcopo liceat a parua ciuitate in aliam migrare. Eius enim cauſſæ prætextus eſt manifeſtus, propter quem talia tentantur. Nullus enim epiſcopus adhuc inueniri potuit, qui a maiori ciuitate in minorem tranſire ſtuduerit. Vnde conſtat, eos ardenti plura habendi cupiditate ſuccendi, & magis arrogantiæ ſeruire, vt videantur maiorem habere poteſtatem. Placet ergo, vt eiuſmodi improbitas acerbius vindicetur.* Exiſtimo, inquit *Hoſius*, ſynodi præſes, eos ne laicorum quidem debere habere communionem. Proximus canon addit: *Si quis autem adeo inſanus, vel audax inueniatur, vt de iis videatur aliquam adſerre excuſationem, adſerens ſibi a populo adlatas eſſe litteras; clarum eſt, potuiſſe paucos a-*

nec a populis vi adactus, nec ab epiſcopis coactus: maneat autem in ea, quam a Deo ſortitus, eſt eccleſia, & ab ea non recedat, ſecundum decretum prius de ea re editum.

Can. apoſt. XIV. Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι καταλείψαντα τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν ἑτέρᾳ ἐπιπηδᾷν, κἂν ὑπὸ πλειόνων ἀναγκάζηται· εἰ μή τις εὔλογος αἰτία ᾖ, ἡ τοῦτο βιαζομένη αὐτὸν ποιῆσαι, ὡς πλεῖόν τι κέρδος δυναμένου αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖσε λόγῳ εὐσεβείας συμβάλλεσθαι· καὶ τοῦτο δὲ, οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κρίσει πολλῶν ἐπισκόπων, καὶ παρακλήσει μεγίστῃ. *Epiſcopo non licet, derelicta parœcia ſua, aliam inuadere, quamuis a pluribus cogatur: niſi quædam ſit cauſſa probabilis, quæ illum hoc facere compellat; quod ipſe maiorem vtilitatem illis, qui ibi habitant, poſſit per doctrinam pietatis conferre: & vero id non a ſe ipſo, ſed iudicio multorum epiſcoporum, atque cohortatione maxima.*

(d) Concil. Sardic. c. I. Οὐ τοσοῦτον ἡ φαύλη συνήθεια, ὅσον ἡ βλαβερωτάτη τῶν πραγμάτων διαφθορὰ ἐξ αὐτῶν τῶν θεμελίων ἐστὶν ἐκριζωτέα· ἵνα μηδενὶ τῶν ἐπισκόπων ἐξῇ ἀπὸ πόλεως μικρᾶς εἰς ἑτέραν πόλιν μεθίστασθαι· ἡ γὰρ τῆς αἰτίας ταύτης πρόφασις φανερά ἐστι, δι' ἣν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρεῖται· οὐδεὶς γὰρ πώποτε εὑρεθῆναι ἐπισκόπων δεδύνηται, ὃς ἀπὸ μείζονος πόλεως ἐλαχιστοτέραν πόλιν ἐσπούδασε μεταστῆναι· ὅθεν συνέστηκε, διαπύρῳ πλεονεξίας τρόπῳ ὑπεκκαίεσθαι τοὺς τοιούτους, καὶ μᾶλλον τῇ ἀλαζονείᾳ δουλεύειν, ὅπως ἐξουσίαν δοκοῖεν μείζονα κεκτῆσθαι· εἰ πᾶσι τοίνυν τοῦτο ἀρέσκει, ὥστε τὴν τοιαύτην σκαιότητα αὐστηρότερον ἐκδικηθῆναι; ἡγοῦμαι γὰρ μηδὲ λαϊκῶν ἔχειν τοὺς τοιούτους χρῆναι κοινωνίαν· πάντες οἱ ἐπίσκοποι εἶπον· ἀρέσκει πᾶσιν.

Ibid. can. II. Ε' δέ τις τοιοῦτος εὑρίσκοιτο μανιώδης ἢ τολμηρὸς, ὡς περὶ τῶν τοιούτων δόξαι τινὰ φέρειν παραίτησιν, διαβεβαιούμενον ἀπὸ τοῦ πλήθους ἑαυτὸν

liquos mercede & pretio corruptos in eccleſia ſeditionem mouere, vt eumdem vtique poſtulent habere epiſcopum. Omnino, inquit *Hoſius*, has fraudes & artes puniendas eſſe exiſtimo; vt nemo poſſit, qui eſt eiuſmodi, ne in fine quidem laica communione dignus haberi. Cui ſynodus facile adſenſit. Quod ipſum oſtendit, quam de hac *Simoniæ* ſpecie habuerint ſententiam, nimirum quod eam maxime noxiam atque pernicioſiſſimam eccleſiæ iudicauerint. Atque id præterea obſeruatu dignum eſt, quod, quum fieri poſſet, vt talis ambitioſus epiſcopus factionis cuiuſdam potentioris ope, cum omnium cenſurarum eccleſiaſticarum contemtu, in ſua ſe tueretur vſurpatione; concilium *Carthaginenſe* decreuerit [*e*], vt neceſſitate cogente liberum eſſet aduerſus iſtiuſmodi refractarium & contumacem epiſcopum, qui miti admonitioni acquieſcere nollet, ſecundum ſtatuta legum imperialium, ſæcularem adire magiſtratum eumque rogare, vt auctoritate iudiciaria illum de eccleſia, quam per vim occupaſſet, protinus eiiceret. Num qua lex imperialis facta ſit cum reſpectu ad hunc caſum particularem, dicere nequeo: Certum tamen eſt, generales leges a *Gratiano* & *Honorio* [*f*] factas exſtare, quæ omnes epiſcopos, a ſynodo quadam cenſu-

---

κεκομίσθαι γράμματα· δῆλόν ἐστιν, ὀλίγους τινὰς δεδυνῆσθαι μισθῷ καὶ τιμήματι διαφθαρέντας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ στασιάζειν, ὡς δῆθεν ἀξιοῦντας τὸν αὐτὸν ἔχειν ἐπίσκοπον· καθάπαξ οὖν τὰς ῥᾳδιουργίας τὰς τοιαύτας καὶ τέχνας κολαστέας εἶναι νομίζω, ὥστε μηδένα τοιοῦτον μηδὲ ἐν τῷ τέλει λαϊκῆς γοῦν ἀξιοῦσθαι κοινωνίας· εἰ τοίνυν ἀρέσκει ἡ γνώμη αὕτη, ἀποκρίνασθε· ἀπεκρίναντο· τὰ λεχθέντα ἤρεσεν.

(*e*) Concil. Carth. III. c. XXXVIII. Neceſſitate ipſa cogente liberum ſit nobis, rectorem prouinciæ, ſecundum ſtatuta glorioſiſſimorum principum, aduerſus illum adire, vt, qui miti admonitioni acquieſcere noluit, & emendare illicitum, auctoritate iudiciaria protinus excludatur. Vid. ſis can. XLIII. ibid. Cod. Afric. c. XLVIII. *αἰτοῦμεν κατὰ τὸ ἐνταλὲν ἡμῖν, ἵνα καταξιώσητε δοῦναι παῤῥησίαν ἐπ' ἀδείας ἡμῖν γενέσθαι· ὅτι, αὕτη ἡ ἀνάγκη παρασκευάζει, τῷ ἄρχοντι τῆς χώρας κατ' ἐκεῖνα προσελθεῖν, κατὰ διατάξεις τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων, ἵνα ὁ τῇ πρᾴῳ ὑπομνήσει τῆς ὑμετέρας ἁγιωσύνης πειθαρχῆσαι μὴ θελήσας, καὶ διορθώσασθαι τὸ ἀσυγχώρητον, αὐθεντίᾳ ἀρχοντικῇ παραχρῆμα κωλυθῇ. Petimus ſecundum quod nobis mandatum eſt, vt dignemini dare fiduciam, quo iam neceſſitate ipſa cogente,* cetera.

(*f*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſcopis leg. XXXV. Honorii. Quicumque reſidentibus ſacerdotibus fuerit epiſcopali loco detruſus & nomine, ſi aliquid vel contra cuſtodiam, vel contra quietem publicam moliri fuerit deprehenſus, rurſusque ſacerdotium petere, a quo videtur expulſus, procul ab ea

ræ

Digitized by Google

ræ ſubiectos & munere detruſos, iubent ſynodi ſententiæ ſe ſubmittere, nec vllas turbas excitare ad ſedem, ex qua per ſynodum pulſi ſint, recuperandam: pœnamque contumacibus ſtatuunt deportationis ad locum, centum milliaribus ab ea vrbe, in qua quietem publicam turbaſſe deprehenſi ſint, diſtantem. Hæc erat lex *Honorii*, quæ ad priorem legem, a *Gratiano* de eodem argumento latam, reſpicit; cuius etiam SVLPICIVS SEVERVS [g] in *hiſtoria* meminit, tamquam factæ contra *Priſcillianiſtas*, tametſi hodie in codice *Theodoſiano* non reperiatur. Atque ad has leges patres *Africani* forte reſpiciunt, quando omnes iſtiuſmodi contumaces epiſcopos ciuilis magiſtratus auctoritate expelli iubent, ſecundum ſtatuta imperatorum in hunc finem facta, ad quæ etiam in aliis canonibus [h], ad rem eamdem pertinentibus, reſpiciunt. Tantum de diuerſis grandibus criminibus contra primum & ſecundum præceptum, quæ homines diſciplinæ pœnitentiali & cenſuris eccleſiæ obnoxios reddiderunt.

LIBRI DECIMI SEXTI
CAPVT SEPTIMVM
DE PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM TERTIVM, BLASPHEMIA, PROFANA IVRANDI ADSIDVITATE, PERIVRIO, ET VOTORVM VIOLATIONE.
§. I.
De blaſphemia apoſtatarum.

MAIORA peccata contra præceptum tertium, quæ præcipue homines publicis eccleſiæ cenſuris ſubiiciebant, erant blaſphemia, profana iurandi adſiduitas, periurium, & votorum Deo ſolemniter factorum violatio. Hæc enim omnia

vrbe, quam infecit, ſecundum legem diuæ memoriæ Gratiani, centum millibus vitam agat &c.

(g) Seuer. hiſtor. lib. II. p. 116. (cap. XLVII. p. 252. edit. Lipſ. MDCCIII.) Poſt multa & fœda, Idacio ſupplicante, dicitur a Gratiano tum imperatore reſcriptum, quo vniuerſi hæretici excedere non eccleſiis tantum aut vrbibus, ſed extra omnes terras propelli iubebantur.

(h) Cod. Afric. can. XCIII. al. XCV. (concil. tom. II. p. 1110. tot.)

Digitized by Google

nomen Dei præcipua quadam adficiunt ignominia. Blaſphemiam triplicis generis eſſe ſtatuebant. 1. Blaſphemiam apoſtatarum & lapſorum, quos perſecutores ethnici non tantum negare Chriſtum cogebant, ſed etiam ei maledicere. 2. Blaſphemiam hæreticorum aliorumque profanorum chriſtianorum. 3. Blaſphemiam in ſpiritum ſanctum. Primi generis blaſphemiam PLINIO memoratam inuenimus, qui ſcribens ad *Traianum* imperatorem de quibuſdam chriſtianis, qui in ſuæ ætatis perſecutione defecerant, omnes & imaginem ipſius & deorum ſimulachra veneratos eſſe, eoſque & Chriſto maledixiſſe [*a*], adfirmat. Et hanc communem renuntiandi religioni chriſtianæ fuiſſe rationem, ex verbis proconſulis ad *Polycarpum* & huius reſponſo apparet. Iubebat ille hunc conuicia aduerſus Chriſtum dicere [*b*], λοιδόρησον τὸν χριςόν. Cui *Polycarpus* reſpondebat: *Sex & octoginta continuos annos ei miniſtraui, nec vlla me vmquam adfecit iniuria: Et quomodo poſſum impie loqui aduerſus regem meum auctoremque ſalutis meæ?* In epiſtola DIONYSII, epiſcopi eccleſiæ *Alexandrinæ*, qua perſecutionem, quæ ibi acciderit, narrat, inuenimus, fuiſſe hanc vſitatam gentilibus rationem, qua chriſtianos religionem ſuam eiurare coëgerint. *Senem quemdam*, inquit ille, *Metram* [*c*] *nomine correptum impia verba proferre iubent, quod quum ille abnueret, fuſtibus hominem verberantes & acutis arundinibus vultum eius oculoſque pungentes, deductum in ſuburbium lapidibus obruerunt.* Ita quoque eos *Apolloniam* [*d*] impia verba pronuntiare iuſſiſſe, & maxillas quidem verberantes, cunctos ei dentes excuſſiſſe, minatoſque eſſe dicit, viuam ſe illam com-

(*a*) Plin. lib. X. epiſt. XCVII. Omnes & imaginem tuam deorumque ſimulachra venerati ſunt, iique & Chriſto maledixerunt.

(*b*) Euſeb. lib. IV. c. XV. τῦ ἡγεμόνος λέγοντος· λοιδόρησον τὸν χριςόν· ἔφη ὁ Πολύκαρπος· ὀγδοήκοντα καὶ ἓξ ἔτη δελεύω αὐτῷ, καὶ ἐδέν με ἠδίκησε· καὶ πῶς δύναμαι βλασφημῆσαι τὸν βασιλέα με, τὸν σώσαντά με.

(*c*) Ap. Euſeb. lib. VI. c. XLI. πρεσβύτην Μητρᾶν ὀνόματι συναρπάσαντες, καὶ κελεύσαντες ἄθεα λέγειν ῥήματα· μὴ πειθόμενον, ξύλοις τε παίοντες τὸ σῶμα, καὶ καλάμοις ὀξέσι τὸ πρόσωπον καὶ τὰς ὀφθαλμὰς κεντᾶντες, ἀγαγόντες εἰς τὸ προάστειον, κατελιθοβόλησαν.

(*d*) Ibid. ἀλλὰ καὶ τὴν θαυμασιωτάτην τότε παρθένον πρεσβῦτιν Ἀπολλωνίαν διαλαβόντες, τὰς μὲν ὀδόντας ἅπαντας, κόπτοντες τὰς σιαγόνας, ἐξήλασαν· πυρὰν δὲ νήσαντες πρὸ τῆς πόλεως, ζῶσαν ἠπείλεν κατακαῦσαι, εἰ μὴ συνεκφωνήσειεν αὐ-

bustu-

buſturos, niſi imperata faceret: immo omnes vbique clamitaſſe, quicumque impia illa verba proferre abnuiſſet, eum illico trahendum eſſe & flammis vltricibus abſumendum. Iam licet VALESIVS exiſtimet, difficile eſſe dicere, quænam fuerint illa verba impia, ſiue voces blaſphemæ & atheæ, ſatis tamen liquet, blaſphemiam *CHRISTI* intelligi; quæ res erat, quam vrgebant ethnici, vtpote ex qua ſatis colligere ſe poſſe putabant, chriſtianos religioni ſuæ renuntiaſſe. Atque ita IVSTINVS MARTYR [*e*] narrat, quod *Barchochebas*, defectionis iudæorum ſub *Adriano* dux & princeps, chriſtianos vexans, ad grauia ſupplicia, niſi *CHRISTVM* abnegarent & maledictis inceſſerent, protrahi eos iuſſerit. Quæ quum eo tempore tantummodo ſolemnior eſſet renuntiandi religioni ratio, addens apoſtaſiæ blaſphemiam, omnes hoc modo lapſi apoſtatis ſuo iure adnumerati, & conſequenter horum quoque pœna, ad ſummum cenſuræ eccleſiaſticæ gradum, adfecti ſunt.

§. II.

De blaſphemia hæreticorum & profanorum chriſtianorum.

ALIVD genus blaſphemantium illi erant, qui chriſtianam profitentes religionem, per impias doctrinas vel profanos ſermones, contumelioſas in Deum voces emittebant, de maieſtate ipſius ac honore derogantes. Hoc ſenſu hæretici communiter blaſphemiæ inſimulabantur, & maxime ii, quorum dogmata ad detrahendum de excellentiis, proprietatibus, & actionibus diuinæ naturæ propius ſpectabant. Ita CHRYSOSTOMVS [*f*] illos Deo maledicere, ait, qui fati confuſionem & neceſſitatem rerum in diuinæ prouidentiæ derogationem in-

τοῦ τῆς ἀσεβείας κηρύγματα· --- ἀεὶ καὶ πανταχοῦ πάντων κεκραγότων, εἰ μὴ τὰ δύσφημα τὶς ἀνυμνοίη ῥήματα, τοῦτον εὐθέως δεῖν σύρεσθαί τε καὶ πίμπρασθαι.

(*e*) Iuſtin. apol. II. p. 72. Ἐν τῷ νῦν γεγενημένῳ Ἰουδαϊκῷ πολέμῳ Βαρχοχέβας, ὁ τῆς ἰουδαίων ἀποστάσεως ἀρχηγέτης, χριστιανοὺς μόνους εἰς τιμωρίας δεινὰς, εἰ μὴ ἀρνοῖντο Ἰησοῦν τὸν χριστὸν καὶ βλασφημοῖεν, ἐκέλευσεν ἀπάγεσθαι.

(*f*) Chryſoſt. homil. II. de fato & prouid. tom I. p. 811. (p. 717. edit. Francof.) τίνες εἰσὶν, οἱ τὸν θεὸν κακῶς λέγοντες; οἱ τῇ σοφίᾳ τῆς προνοίας αὐτοῦ τὴν ἐκ τῆς εἱμαρμένης ἀταξίαν καὶ ἀνάγκην ἐπιτειχίζοντες. *Qui ſunt autem, qui Deo male dicunt? qui ex ſapientia prouidentiæ eius fati confuſionem & neceſſitatem rerum veluti munitionem opponunt.*

 tro-

Digitized by Google

troducant. Et IRENAEVS [g] eos blaſphemos vocat, qui Deum mundi creatorem eſſe negent. *Arianis* & *Neſtorianis* generatim blaſphemia, impietas & ſacrilegium imputatur [h], eo quod diuinitatem ſeruatoris noſtri & incarnationem diuinæ naturæ negent. Vt adeo eadem pœna, quæ hæreticis & ſacrilegis perſonis inflicta eſt, huiuſmodi etiam blaſphemis inflicta ſit. CHRYSOSTOMVS blaſphemantes [i] & fornicantes coniungit, vtpote qui ſacræ menſæ participes fieri non poſſint. Et loco ante citato [k] ait: *In veteri teſtamento ſancitum eſt: Qui maledicit patri, aut matri, morte mulctur. --- Quid igitur dicemus de his, qui nunc in gratia & rerum ipſarum veritate & tanta in cognitione ſunt, non patri aut matri maledicentibus, ſed ipſi vniuerſitatis rerum Deo? Quo enim ſupplicio accipientur? qualis animaduerſio, quis igneus amnis, quis vermis ſempiternus, quæ tenebræ exteriores, quæ vincula, quis ſtridor, quis ploratus ſcelerum magnitudini ſatis eſſe poſſit? Omnes cruciatus, qui nunc ſunt, iuſto minores ſunt animo ita adſecto, ac eo vſque improbitatis prolapſo. Non eſt enim, non eſt hoc peccatum vllum deterius, ſed neque par. Nam in eo & acceſſio omnium malorum eſt omniſque confuſio, inexpiabile ſupplicium & intolerabilis pœna.*

(g) Iren. præfat. in lib. IV. Nunc autem, quoniam nouiſſima ſunt tempora, extenditur malum in homines, non ſolum apoſtatas eos faciens, ſed & blaſphemos in plaſmatorem inſtituit.

(h) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæreticis. leg. VI. Theodoſii. Ariani ſacrilegii venenum &c. It. leg. VIII. Sacrilegum dogma Arianorum. Hilarii fragment. p. 144. Arii blaſphemiæ &c.
Euagr. lib. I. c. II. Νεϛόριος, ἡ θεομάχος γλῶσσα --- τὸ τῆς βλασφημίας ἐργαστήριον. *Neſtorius, lingua illa Deo inimica --- officina blaſphemiæ.*

(i) Chryſoſt. hom. XXII. de ira tom. I. p. 277. (p. 245. edit. Francoſ.) *ὡς τὸν πορνεύοντα καὶ τὸν βλασφημοῦντα ἀμήχανον μετασχεῖν τῆς ἱερᾶς τραπέζης κ. τ. λ. Vt fornicantem blaſphemantemque impoſſibile eſt ſacræ menſæ participem fieri, &c.*

(k) Chryſoſt. homil. II. de fato tom. I. p. 811. (p. 717. edit. Frf.) *ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω, φησὶν, ἐπὶ τῆς παλαιᾶς ὁ νόμος ἔκειτο· --- τί ἂν εἴποιμεν περὶ τῶν νῦν ἐν τῇ χάριτι, καὶ τῇ τῶν πραγμάτων ἀληθείᾳ, καὶ τῇ τοσαύτῃ γνώσει, οὐχὶ πατέρα καὶ μητέρα κακολογούντων, ἀλλὰ αὐτὸν τὸν τῶν ὅλων θεόν; τίς τὰς τοιούτους δέξεται τιμωρία; ποία τῷ μέτρῳ τῆς κακίας διαρκέσει κόλασις; ποῖος δὲ πυρὸς ποταμὸς, ποῖος σκώληξ ἀτελεύτητος, ποῖον σκότος ἐξώτερον, ποῖα δεσμὰ, ποῖος βρυγμὸς, ποῖος κλαυθμός; πάντα ἐλάττω τὰ βασανιστήρια, καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ μέλλοντα, τῆς οὕτω διακειμένης ψυχῆς, τῆς πρὸς τοσοῦτον κακίας κατενεχθείσης· --- οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν ταύτης ἁμαρτία χείρων, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἴση, ἀλλὰ καὶ προσθήκη κακῶν τοῦτό ἐστιν, καὶ ὁ ἅπαντα συγχεῖ, καὶ ἀσύγγνωστον ἔχει κόλασιν, καὶ ἀφόρητον τιμωρίαν.*

NE-

NEQVE vero in hanc ſolam doctrinalem hæreticorum blaſphemiam, ex corruptis ac vitioſis principiis oriundam, cenſuris ſuis ac inuectiuis ita animaduertebant; ſed in quaslibet etiam alias profanorum chriſtianorum blaſphemias, ſiue per malas opiniones, hominum mentibus infixas, ſiue per alias ſubitas vitioſi animi adfectiones, productas. Hoc ex ea agendi ratione diſcimus, quam contra *Andronicum*, tyrannicum *Ptolemaidis* præſidem, iniit SYNESIVS. De aliis criminibus ſuis ipſum admonebat, quoad aliquod momentum apud animum illius ſe habiturum ſperabat. Quum autem reliquis omnibus blaſphemiam adderet, nec dicere erubeſceret, neminem e manibus ſuis ereptum iri, ſi vel ipſum *CHRISTI* pedem manibus amplecteretur; SYNESIVS non longius eum admonendum eſſe exiſtimabat, ſed tamquam putridum membrum reſecandum; adeoque decantatam illam excommunicationem in eum pronuntiabat [*l*], quam adlegandi iam crebram habuimus occaſionem, vtpote quæ ſolemniſſima, quæ in antiqua hiſtoria occurrit, formula eſt. Nos id tantum addimus, quod lex ciuilis peculiarem huic crimini notam apponat. Nam per leges IVSTINIANI [*m*] blaſphemia pro noxa capitali & ſupplicio digna habetur. Et quum per leges priores hæreſis blaſphemia in Deum declarata ſit, omnes pœnæ hæreticis inflictæ (quarum vna quibuſdam in caſibus mors erat) pro pœnis, per leges in huiuſmodi blaſphemos conſtitutis, habendæ ſunt.

§. III.

De blaſphemia in ſpiritum ſanctum. Quam eius notionem habuerint veteres: Et quas ei pœnas inflixerint.

ALIVD blaſphemiæ genus, erat blaſphemia in ſpiritum ſanctum, de qua paullo diſtinctius agendum nobis eſt, quia veterum de ea ſententia non adeo ab omnibus recte intelligitur. Non nulli eam ad grande peccatum lapſus in idololatriam, apoſtaſiam & abnegationem *CHRISTI*, tempore perſecuti-

(*l*) Syneſ. epiſt. LVIII. p. 198. vid. cap. II. §. VIII. pag. 84. ſeq.

(*m*) Iuſtin. nouell. LXXVII. *εἰ αἱ κατ' ἄνθρωπον γινόμεναι βλασφημίαι ἀνεκδίκητοι οὐ καταλιμπάνονται· πολλῷ μᾶλλον ὁ εἰς αὐτὸ τὸ θεῖον βλασφημῶν ἄξιός ἐστι τιμωρίας ὑποστῆναι. Si contra homines factæ blaſphemiæ impunitæ non relinquuntur: multo magis, qui ipſum Deum blaſphemant, digni ſunt ſupplicia ſuſtinere.*

onis, referunt. Ita CYPRIANVS eam intelligit, quando ait [n]: *Summum delictum eſſe, quod perſecutio committi coëgit, ſciunt ipſi etiam, qui commiſerunt; quum dixerit dominus & iudex noſter: Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, & ego illum confitebor coram patre meo, qui eſt in cælis. Qui autem negauerit, & ego illum negabo. Et iterum dixerit: Omnia peccata remittentur filiis hominum & blaſphemiæ. Qui autem blaſphemauerit ſpiritum ſanctum, non habebit remiſſam, ſed reus eſt æterni peccati.* HILARIVS [o] idem de hac blaſphemia ſentit, eamque in eo conſiſtere putat, vt quis Chriſtum Deum eſſe neget. Et idcirco *Arianis* & reliquis iſtiuſmodi hæreticis omnibus hanc blaſphemiam [p] imputat, quod doctrina eorum *CHRISTO* diuinitatem eripiat, eumque eiuſdem cum patre eſſentiæ eſſe neget, quantumlibet ipſum, propter illuſtria & glorioſa eius facta & admirabiles operationes, tamquam Deum venerentur, Deique nomen ei tribuant. ATHANASIVS & auctor *quæſtionum* ad *Antiochum* ſub eius nomine in eadem ſunt ſententia. ATHANASIVS peculiarem de hoc argumento diſſertationem habet, in qua errores ORIGENIS & THEOGNOSTI de eo notat, ſuamque contra illos dicit ſententiam. Dicebant illi [q], omnes, qui in baptiſmo ſpiritus ſancti participes facti ſint, ſi poſtea peccent, peccatum in ſpiritum ſanctum incurrere, quod veniam non conſequatur. Quam eorum opinionem ille confutat tum ex praxi *Pauli* apoſtoli, qui inceſtuoſum *Corinthium* alioſque grandes peccatores recepit; tum ex praxi eccleſiæ *Nouatianis* oppoſita. *Cur vero* [*] *Nouatum*, inquit, *culpamus pœnitentiam tollentem ac dicentem, nullam iis ſupereſſe veniam, qui poſt*

(n) Cypr. epiſt. X. al. XVI. p. 35. (p. 195. edit. Amſtelod. MDCC.)

(o) Hilar. in Matth. can. XXXI. p. 184. Sciebat exterrendos, fugandos negaturos; ſed quia ſpiritus blaſphemia nec heic nec in æternum remittitur, metuebant, ne Deum abnegarent, quem cæſum & conſputum & crucifixum eſſent contemplaturi. Quæ ratio ſeruata in Petro eſt, qui quum negaturus eſſet, ita negauit, Non noui hominem.

(p) Hilar. ibid. can. XII. p. 164. Chriſto aliqua deferre, negare, quæ maxima ſunt: Venerari tamquam Deum, Dei communione ſpoliare, hæc blaſphemia ſpiritus eſt: Vt quum per admirationem operum tantorum Dei nomen detrahere non audeas, generoſitatem eius, quam confiteri es coactus in nomine, abnegata paternæ ſubſtantiæ communione decerpas.

(q) Athan in illud, Quicumque dixerit verbum. tom. I. p. 971. (702. 703.)

(*) Ibid. (p. 704.) *τί δὲ καὶ Νουάτῳ μεμφόμεθα ἀναιροῦντι μετάνοιαν, καὶ φάσκοντι*

lauа-

lauacrum peccauerint, ſi hæc verba de illis, qui poſt lauacrum peccauerint, dicta fuere. Suam ipſius autem opinionem his verbis declarat [r]: *Poſteaquam vtrique (Phariſæi* & *Ariani) in inſaniam verſi fuerunt, & quod in corpore eſt Verbum omnino negauerunt, aut diuinitatis opera diabolo eiuſque dæmonibus attribuerunt, merito pro tali impietate indeprecabili ſunt ſupplicio obnoxii. Nam & diabolum pro Deo habuerunt: eumque qui vere & reipſa Deus eſt, exiſtimarunt nihilo plus in operibus poſſe quam dæmones. --- Perinde enim erat illud, ac ſi, dum cernerent mundi ordinem & prouidentiam hæc gubernantem, auſi eſſent dicere, rerum naturam a Beelzebule fuiſſe conditam: aut ſolem, vt diabolo obſequeretur, oriri: & eius cauſſa aſtra in cælo circumagi. Nam quemadmodum hæc Dei ſunt, ita & illa patris erant opera: & ſi illa Beelzebulis, neceſſario & iſta Beelzebulis fuerunt. Vnde iure merito ſaluator declarauit, blaſphemiam proferre iſtos, quæ nec veniam nec remiſſionem haberet.* Alio loco [ſ] ait: *Alii in carnem CHRISTI impingunt, hoc eſt, in filium hominis, eum prophetam non Deum exiſtimantes: quibus veniam dedit, id enim initium erat prædicationis, quum nondum capax erat mundus, vt Deum illum eſſe crederet, qui homo apparebat. Atque hinc eſt, quod Chriſtus ait: Qui dixerit verbum contra filium hominis; (hoc eſt in corpus eius) remittetur ei. --- Sunt alii, qui in ſpiritum ſanctum impingunt, qui ſcilicet in Chriſti deitatem blaſphe-*

μηδεμίαν συγγνώμην ἔχειν τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτάνοντας, εἰ διὰ τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτάνοντας εἴρηται τὸ ῥητόν.

(r) Ibid. p. 975. (p. 706 d. edit. Pariſ. MDCXCVIII.) Ἐπειδὰν --- εἰς μανίαν τραπῶσι, καὶ αὐτὸν τὸν ἐν τῷ σώματι ὄντα λόγον τέλεον ἀρνήσωνται, ἢ καὶ τὰ τῆς θεότητος ἔργα τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς τούτου δαίμοσιν ἀναφέρωσιν, εἰκότως ἀσύγγνωστον ἔχουσι τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης ἀσεβείας ἐπιτιμίαν· τόν τε γὰρ διάβολον εἰς θεὸν ἐλογίσαντο, καὶ τὸν ἀληθινὸν καὶ ὄντως ὄντα θεὸν οὐδὲν πλέον ἐν τοῖς ἔργοις ἔχειν τῶν δαιμόνων ἡγήσαντο. -- Pag. 707. Ἴσον γὰρ ἦν, αὐτοὺς τολμᾶν καὶ εἰπεῖν, ὁρῶντας τὴν τοῦ κόσμου τάξιν, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πρόνοιαν, ὅτι καὶ ἡ κτίσις ὑπὸ τοῦ Βεελζεβοὺλ γέγονε· καὶ ὁ ἥλιος ὑπακούων τῷ διαβόλῳ ἀνατέλλει, καὶ δι' αὐτὸν περιπολεῖ τὰ ἄστρα ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ γὰρ ὥσπερ ταῦτα τοῦ θεοῦ, οὕτω κἀκεῖνα τοῦ πατρὸς ἦν ἔργα. -- Ὅθεν ἀκολούθως ὁ σωτὴρ ἀσύγγνωστα καὶ ἄφυκτα βλασφημεῖν αὐτοὺς ἀπεφήνατο.

(ſ) Athan. de communi eſſentia trium perſonarum tom. I. p. 237. (tom. II. p. 26. edit. Pariſ. MDCXCVIII.) οἱ μὲν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, ἤγουν τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου, προσκόπτοντες, προφήτην αὐτὸν, ἀλλ' οὐ θεὸν εἶναι ἐνόμιζον· οἷς καὶ συγγνώμην δέδωκεν· ἀρχὴ γὰρ ἦν τοῦ κηρύγματος, καὶ οὔπω ἦν χωρῶν [al. οὔπω ἐχώρει] ὁ κόσμος, θεὸν πιστεύειν φαινόμενον ἄνθρωπον· διὸ καὶ φησὶν ὁ χριστός· ὅτι ὃς ἐὰν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, εἴτ' οὖν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἀφεθήσεται αὐτῷ. --- οἱ δὲ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἴτ' οὖν εἰς τὴν τοῦ χριστοῦ θεότητα βλασφη-

Digitized by Google

mias dicunt, aiuntque: In Beelzebule, principe dæmoniorum, eiicit dæmonia. De iſtis intelligendum eſt, quod ait: Non remittetur, neque in præſenti ſæculo, neque in futuro. Quia & hoc obſeruandum eſt, non dixiſſe Chriſtum: blaſphemanti & pœnitentiam agenti remiſſionem dandam non eſſe; ſed blaſphemanti, id eſt, in blaſphemia perſeueranti. Quandoquidem nullum eſt peccatum irremiſſibile apud Deum illis, qui vere ex animo, & vt par eſt, pœnitentiam agunt. Eadem prorſus habet auctor *quæſtionum* ad *Antiochum* [t], qui ſub illius nomine ſcripſit. AMBROSIVS [u] quoque hoc peccatum definit, quod ſit negatio diuinitatis *CHRISTI*; *Quicumque*, inquiens, *non confitetur in Chriſto Deum, atque ex Deo & in Deo Chriſtum, veniam non meretur.*

ALII contra conſiſtere illud putant in negatione diuinitatis ſpiritus ſancti. Hoc nomine EPIPHANIVS [x] *Pneumatomachos* ſiue *Macedonianos* hæreticos accuſat, quorum error præcipue in oppugnatione diuinitatis ſpiritus ſancti conſiſtebat, faciens eum rem mere creatam. Omnes hæreticos, ſiue in exigua aliqua re, ſiue in maiori, veritatem blaſphemare & abnegare dicit. Et hoc quidem & iſtos *Pneumatomachos* facere, qui dominum & ſpiritum ſanctum contumeliis onerent, neque aut in hoc aut in futuro ſæculo peccatorum relaxationem, ob ſuam illam in ſpiritum ſanctum blaſphemiam, obtinere poſſe. Oſtendit, quomodo hoc in mundo veniam haud conſequantur, quia ipſorum doctrina ab eccleſia in concilio *Nicæno* damnata ſit, ipſique anathemate perculſi & de eccleſiæ communione

μήσαντες, καὶ λέγοντες· ὅτι ἐν Βεελζεβοὺλ, τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων, ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια· τούτοις, φησὶν, οὐκ ἀφεθήσεται, οὐδὲ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ πάλιν σημειώσασθαι χρὴ, ὅτι οὐκ εἶπεν ὁ Χριστὸς, τῷ βλασφημήσαντι καὶ μετανοήσαντι, οὐκ ἀφεθήσεται· ἀλλὰ τῷ βλασφημοῦντι, εἴτ' οὖν, τῷ ἐν τῇ βλασφημίᾳ ἐπιμένοντι· ἐπειδήπερ οὐκ ἔστιν ἁμαρτία ἀσυγχώρητος παρὰ τῷ Θεῷ, τοῖς γνησίως, καὶ κατ' ἀξίαν μετανοοῦσιν.

(t) Quæſt. & reſponſ. ad Antioch. quæſt. LXXI. tom. II. p. 378. (p. 285. edit. Par. MDCXCVIII.)

(u) Ambroſ. comment. in Luc. lib. VII. c. XII. tom. V. p. 108.

(x) Epiphan. hæreſ. LXXIV. Pneumatom. n. XIV. ἀπεδείξαμεν ἀλλοτρίας πάσας τῆς ἀληθείας, καὶ ἑκάστην αὐτῶν βλασφημοῦσαν, καὶ ἀρνουμένην τὴν ἀλήθειαν, κἄντε ἐν βραχεῖ, κἄντε ἐν πολλῷ· ὡς καὶ οὗτοι [πνευματομάχοι] μάτην εἰς τὸν κύριον βλασφημοῦντες, καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ μὴ ἔχοντες μήτε ἐνταῦθα, μήτε ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, κατὰ τὰ ὑπὸ Κυρίου εἰρημένα, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, διὰ τὴν εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημίαν, καταπαλαισθέντες ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας δίκην κεράτων δεινῶν μεμυκηρότες.

pro-

proiecti. Vt autem acta pœnitentia ad communionem denuo admitti poſſe dicit, ita fas eſt credamus, ipſum ſtatuere, peccatum eorum veniam habere poſſe in futuro ſæculo, ſub eadem conditione, & tantum eſſe irremiſſibile, ſi in eo obſtinati perſeuerent ſine vlla reſipiſcentia. AMBROSIVS [y] etiam in libro *de ſpiritu ſancto*, ſcribens contra eoſdem hæreticos, blaſphemiæ aduerſus ſanctum ſpiritum eos inſimulat, eo quod diuinitatem perſonæ eius negent. Eadem culpa a PHILASTRIO [z] eis adſignatur, quando ait: *Omnis ſcriptura & dominus, concedi omnia peccata hominibus præter blaſphemiam de diuini & adorandi ſpiritus cœleſti eſſentia, pronuntiauit.*

PHILASTRIVS [a] generatim omnes hæreticos blaſphemiæ in ſpiritum ſanctum inſimulat. Et idem facit AMBROSIVS [b], ſed ita peccatum non adſerit abſolute eſſe irremiſſibile, verum eos ad reditum ad eccleſiam adhortatur, veniamque pollicetur conuerſis.

ALII hoc peccatum committi exiſtimant, quando opera ſpiritus ſancti poteſtati diaboli malitioſe attribuantur. Et horum quidam malignitatem eius in eo putant conſiſtere, vt quis

(y) Ambroſ. de ſpirit. ſancto lib. I. c. III. *Qui blaſphemauerit in filium hominis, remittetur ei: Qui autem blaſphemauerit in ſpiritum ſanctum, nec in futurum remittetur ei;* diligenter aduerte. Numquid alia eſt offenſa filii, alia ſpiritus ſancti? Sicut enim vna dignitas; ſic vna iniuria. Sed ſi quis, corporis ſpecie deceptus humani, remiſſius aliquid ſentit de Chriſti carne, quam dignum eſt (neque enim vilis nobis debet videri, quæ aula virtutis, fructus eſt virginis) habet culpam, non eſt tamen excluſus a venia, quam fide poſſit adſciſcere. Si quis vero ſancti ſpiritus dignitatem, maieſtatem & poteſtatem abneget ſempiternam, & putet, non in ſpiritu Dei eiici dæmonia, ſed in Beelzebub: non poteſt ibi exoratio eſſe veniæ, vbi ſacrilegii plenitudo eſt; quia qui ſpiritum negauit, & Deum patrem negauit & filium: quoniam idem eſt ſpiritus Dei, quia ſpiritus Chriſti eſt. cetera.

(z) Philaſtr. de hæreſibus c. XX. bibl. patr. tom. IV. p. 17. (tom. V. p. 708. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

(a) Philaſtr. ibid. c. XLIII. (p. 712.) Photinus ergo laudandus eſt hæreticus, qui Chriſtum dominum negat eſſe ante ſæcula cum patre, et omnis hæreſis, quæ blaphemat aut in patrem, aut in filium, aut in ſpiritum.

(b) Ambroſ. de pœnitent. lib. II. c. IV. Eos quoque adſerit diabolico vti ſpiritu, qui ſeparent eccleſiam Dei: Vt omnium temporum hæreticos & ſchiſmaticos comprehenderet, quibus indulgentiam negat. Ibid. paullo poſt: Reuertimini ad eccleſiam, ſi qui vos ſeparaſtis impie: Omnibus enim conuerſis pollicetur veniam &c.

Digitized by Google

hoc faciat contra cognitionem & manifeſtam conſcientiæ conuictionem, quod peccantem αὐτοκατάκριτον reddat peccatumque ſimpliciter & abſolute irremiſſibile. Auctor *quæſtionum in vetus & nouum teſtamentum*, qui ſub nomine ſcripſit AVGVSTINI [c], & HILARIVS diaconus *Romanus* eſſe creditur, opinionem ſuam diſerte hunc in modum declarat: *Non errore peccauerunt iudæi in ſpiritum ſanctum, ſed maleuolentia, ſcientes enim prudenteſque opera, quæ viderunt in geſtis ſaluatoris Dei eſſe, vt populum a fide eius auerterent, hæc ſimulabant eſſe principis dæmoniorum. Hinc eſt, vnde dicit eis dominus: Vos habetis clauem ſcientiæ, & nec vos intratis, nec alios finitis intrare: Hæc ergo ſententia contra maleuolos prolata eſt, quibus remedium inueniri non poteſt vt ſaluentur. Nihil eſt enim hoc crimine grauius: fingit enim falſum eſſe, quod ſinit eſſe verum. -- Non ergo dignum eſt, iſtis peccatum hoc vmquam debere remitti, qui conſcientia ſua teſte, Deo, cui ſe deuotos dicebant, auſi ſunt repugnare.*

VERVM in duabus rebus hic auctor peculiarem & minime communem fouet opinionem. 1. In eo, quod iudæos ſcientes prudenteſque contra conſcientiam egiſſe, dicit. AVGVSTINVS [d] enim expreſſis verbis per ignorantiam eos hoc feciſſe ſtatuit. *Quæri poteſt*, inquit, *vtrum ſcirent iudæi, per ſpiritum ſanctum operari dominum, quando eum in principe dæmoniorum dæmonia excludere blaſphemabant? Miror autem, quomodo poſſent in illo ſpiritum ſanctum cognoſcere, quum ipſum dominum filium Dei eſſe neſcirent: in illa ſcilicet cæcitate, quæ ex parte in Iſraël facta eſt, donec plenitudo gentium intraret.* Atque hoc ipſum manifeſtum eſſe videtur ex verbis *S. Petri* apoſtoli in ſermone eius ad illos habito Act. III, 19. *Scio, fratres, quia per ignorantiam feciſtis, ſicut & principes veſtri.* 2. In eo, quod peccatum eorum ſimpliciter & abſolute pronuntiat irremiſſibile, quod generatim veteres non faciunt, niſi cum inſuperabili contumacia & finali reſipiſcentiæ fuga ſit coniunctum, quod per rei naturam veniam habere nequit. Nam reliqui omnes inter veteres fieri poſſe credunt, vt homines de hoc peccato pœnitentiam agant, & hoc ipſo venia digni, etſi magna cum difficultate, euadant; Irremiſſibilitatis

(c) Aug. quæſt. in vet. & nouum teſt. quæſt. CII. tom. IV. p. 412. (p. 786. edit. Baſil. MDLXIX.)

(d) Auguſtin. expoſit. in Roman. tom. IV. p. 365. (p. 1187. edit. Baſil. cit.)

tatis autem rationem exſiſtere dicunt ex ſola humanæ mentis pertinacia in continuando hoc peccato ad finem vſque vitæ, quæ eos pœnis tam in hoc quam in futuro ſæculo reddat obnoxios. CHRYSOSTOMVS [e] mentem ſuam in *commentario* in hæc ipſa ſeruatoris verba ita declarat: *Spiritusne*, inquiens, *blaſphemia non dimittetur pœnitentibus? quod omnino falſum eſſe patet. Nam & hoc peccatum dimiſſum ſcimus, quum multis eorum, qui talia in ſpiritum dixerant, quia poſtea eius rei pertæſum fuit, ignotum fuiſſe conſtet. Quid igitur eſt, quod dicit? Significare voluit, multo minus ceteris hoc eſſe ignoſcibile ac veniale. Quamnam ob rem? Quia videlicet, quiſnam eſſet Chriſtus, ignorabant. Spiritus autem ſancti gratia multis & magnis ſignis ſe ipſam manifeſtauerat. Nam & prophetæ per ſpiritum omnia loquuti ſunt, & omnes illi veteres multa de ipſo acceperant documenta. Tale igitur eſt, quod dicitur: Sedulo in me offenditis propter hanc mihi adſumtam carnem. An igitur etiam de ſpiritu poteſtis dicere, quoniam ipſum quoque ignoretis? Minime. Ideo quum veniale vobis non ſit hoc peccatum, tam in præſenti vita quam in futura pœnas luetis ingentes.* Et aliquanto poſt: *Si me ignoratis, ignorare tamen non poteſtis expulſionem dæmonum, curationeſque hominum mirificas ſpiritus ſancti eſſe operationes. Non ergo tantum mihi, ſed ſpiritui ſancto quoque contumelias exaggerare conamini: quapropter niſi pœnitentiam agatis* (ita vertit ARIANVS) *nec in hac nec in futura vita punitionem effugietis.* Quod diſcrimen inter huiuſmodi peccatores & multos alios eſſe obſeruat, quando ſtatim pergit: *Vniuerſorum hominum alii & heic & ibi ſupplicia dabunt, alii in præſenti ſolummodo*

(e) Chryſoſtom. hom. XLII. in Matth. XII. p. 391. (p. 745. edit. Francof.) *ἡ τοῦ πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται, οὐδὲ μετανοοῦσι; καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; καὶ γὰρ καὶ αὕτη ἀφέθη μετανοήσασι· πολλοὶ γοῦν τῶν ταῦτα εἰρηκότων ἐπίστευσαν ὕστερον, καὶ πάντα αὐτοῖς ἀφέθη· τί οὖν ἐστιν ὅ φησιν, ὅτι ὑπὲρ πάντα αὕτη ἡ ἁμαρτία ἀσύγγνωστος· τί δήποτε; ὅτι αὐτὸν μὲν ἠγνόουν, ὅστις ποτὲ ἦν· τοῦ δὲ πνεύματος ἱκανὴν εἰλήφασι πεῖραν· καὶ γὰρ καὶ οἱ προφῆται δι᾽ αὐτοῦ ἐφθέγξαντο, ὅπερ ἐφθέγξαντο, καὶ πάντες δὲ οἱ ἐν τῇ παλαιᾷ μεγίστην περὶ αὐτοῦ εἶχον ἔννοιαν· ὃ τοίνυν λέγει, τοῦτό ἐστιν. ἔστω, ἐμοὶ προσπταίετε διὰ τὴν σάρκα τὴν περικειμένην· μὴ καὶ περὶ τοῦ πνεύματος ἔχετε εἰπεῖν, ὅτι ἀγνοοῦμεν αὐτό; διὰ δὴ τοῦτο ἀσύγγνωστος ὑμῖν ἔσται ἡ βλασφημία, καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ δώσετε δίκην· --- εἰ γὰρ καὶ ἐμὲ λέγετε ἀγνοεῖν· οὐ δήπου κἀκεῖνο ἀγνοεῖτε, καὶ ὅτι τὸ δαίμονας ἐκβάλλειν καὶ ἰάσεις ἐπιτελεῖν τοῦ ἁγίου πνεύματός ἐστιν ἔργον· οὐκ ἄρα ἐμὲ ὑβρίζετε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· διὸ καὶ ἀπαραίτητος ὑμῖν ἡ δίκη καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ. Καὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὲν καὶ ἐνταῦθα κολάζονται καὶ ἐκεῖ· οἱ δὲ ἐνταῦθα*

Digitized by Google

vita, alii in futura tantum: alii nec in præſenti, nec in futura: hic quidem & illic, vt illi ipſi, de quibus nunc agitur. Nam & heic ipſos vltus eſt, quoniam intolerabilia paſſi ſunt, vrbe ipſorum vi a Romanis expugnata: ibi autem acerbiſſima eos exſpectant tormenta, vt Gomorrhæ ac Sodomorum ciues alioſque complures. Ibi vero ſolummodo, vt diues ille, qui in flamma cruciatus, nec guttæ vnius aquæ dominus eſt. Heic autem tantum, vt qui apud Corinthios fornicabatur: neque heic vero, neque ibi, ſicut apoſtoli, prophetæ: ſic beatus ille Iob ceterique huiuſmodi! Non enim ad punitionem aliquas paſſiones heic ſuſceperunt, ſed vt clarius in luctamine viciſſe cognoſcerentur. Iam vero credit ille, blaſphemiam in ſpiritum ſanctum eſſe peccatum primi generis, hoc eſt tale, pro quo homines, niſi in tempore reſipiſcant, pœnas daturi ſint heic & in futuro ſæculo, veluti ciues *Sodomorum*; quo reſpectu id dicitur non habere veniam neque in hac neque in futura vita, quia vtrobique punitur. Vid. CHRYSOSTOMI homil. III. in *Lazarum*, vbi eamdem diſtinctionem peccatorum adhibet, quod vel in hoc tantum mundo, vel in futuro tantum, vel, vt peccata *Sodomitarum*, in vtroque puniantur.

VICTOR ANTIOCHENVS, cum CHRYSOSTOMO ætate coniunctus, de irremiſſibili huius peccati ratione eadem habet: *Quum de blaſphemiæ peccato*, inquit [*f*], *ſaluator noſter differit, neque conuicium in filium abſolute remiſſibile, neque blaſphemiam rurſus in ſpiritum ſanctum irremiſſibilem ſimpliciter definire vult: Quaſi nullus prorſus eiuſmodi blaſphemis, dummodo ad ſanam mentem redire animum induxerint, pœnitentiæ locus relictus ſit; verum comparatione quadam inter hanc & illam facta, indicat eam, quæ cadit in filium, tamquam quæ in hominem proxime ferri videatur, multo minorem cenſeri illa, quæ temerario nefarioque auſu effunditur in ſpiritum ſanctum.*

Ex hactenus dictis facile ad intelligendum eſt, quemad-

μόνον· οἱ δὲ ἐκεῖ μόνον· οἱ δὲ οὐδὲ ἐνταῦθα, οὐδὲ ἐκεῖ· ἐνταῦθα μὲν καὶ ἐκεῖ, ὡς οὗτοι αὐτοί· καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα ἔδοσαν δίκην, ἡνίκα ἔπαθον τὰ ἀνήκεστα ἐκεῖνα τῆς ὧδε πόλεως ἁλώσεως· καὶ ἐκεῖ χαλεπωτάτην ὑπομενοῦσιν, ὡς οἱ Σοδόμων πολῖται, ὡς ἕτεροι πολλοί· ἐκεῖ δὲ μόνον, ὡς ὁ πλούσιος ὁ ἀποτηγανιζόμενος καὶ οὐδὲ σταγόνος κύριος ὤν· ἐνταῦθα δὲ, ὡς ὁ πεπορνευκὼς παρὰ Κορινθίοις· οὔτε δὲ ἐνταῦθα, οὔτε ἐκεῖ, ὡς οἱ ἀπόστολοι, ὡς οἱ προφῆται, ὡς ὁ μακάριος Ἰώβ· οὐ γὰρ δὴ κολάσεως ἦν, ἅπερ ἔπαθον, ἀλλ' ἀγώνων καὶ παλαισμάτων.

(*f*) Victor. commentar. in Marc. III. biblioth. patr. tom. I. p. 411. (tom. IV. p. 377. h. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

Digitized by Google

modum diſciplina eccleſiæ in iſtiuſmodi blaſphemos exerceri ſolita ſit. Nam 1. ſi omnes apoſtatæ, idololatræ, & qui *CHRISTO* renuntiabant, vel dicebant in eum conuicium, vel diuinitatem eius vel ſpiritus ſancti negabant, & qui in hæreſin vel ſchiſma prolabebantur, ſpiritum ſanctum quodam modo blaſphemare crediti ſunt: eaſdem pœnas, quæ iſtiuſmodi peccatoribus infligi conſueuerunt, pœnas quoque blaſphemantium ſpiritum ſanctum fuiſſe, ſtatuendum eſt. Quas pœnas quum ſub ſuo quamque capite ſpectauerimus ſupra, hoc loco eas pluribus perſequi nihil attinet; ſed tantum obſeruamus, 2. Quod veteres, ii certe, qui blaſphemiam in ſpiritum ſanctum in diuerſis hiſce criminibus committi ſenſerunt, credere non potuerint, peccatum illud eſſe ſimpliciter & abſolute irremiſſibile: Quia fores pœnitentiæ nullis iſtiuſmodi peccatoribus occluſerunt, nec eos omnes ac ſingulos pro reprobatis ac deſperatis habuerunt, ſed ad pœnitentiam inuitarunt, pro eorum conuerſione precati ſunt, & ad pacem atque communionem eccleſiæ, poſt ſubmiſſe factam confeſſionem & edita veræ pœnitentiæ ſigna, ipſos denuo admiſerunt. Quæ res arguit, quod peccantibus in ſpiritum ſanctum non omnem omnino veniam abiudicarint, ſed tantum pertinaciter ſine pœnitentia in iſto crimine perſeuerantibus; ſiquidem pœnitentibus in hoc mundo veniam indulſerunt ſpemque veniæ, a Deo in futuro mundo conſequendæ, dederunt.

AVGVSTINVS quidem & nonnulli alii ſcriptores in eccleſia *Latina* dicere videntur, quod hoc peccatum omnem omnino veniam tam in hoc quam in futuro mundo excludat. Si autem eorum opinionem recte capiamus, nihil prorſus a ceteris diſcrepant. Statuunt enim, neminem perfecte committere peccatum in ſpiritum ſanctum, niſi qui ad finem vitæ omnibus ſalutaribus motibus ac operationibus ſpiritus ſancti pertinaciter reſiſtat. Quo in caſu pronum eſt ex ipſa rei natura colligere, iſtiuſmodi homines peccati ſui veniam nec in hoc nec in futuro mundo habere poſſe: Non, quia vllum facinus, quod in vita ſua fecerint, peccatum id faciat irremiſſibile in ſe; ſed quia in mentis peruerſitate ad finem vſque vitæ voluntario perſiſtant, atque ita efficiant, vt fieri non poſſit, vt ex principiis euangelii veniam vel a Deo vel ab eccleſia ipſius

in

Digitized by Google

in hoc vel illo mundo conſequantur. Siquidem fœdus gratiæ ad eos tantum ſpectat, qui illud in vita ſua amplectuntur, non ad eos, qui pœnitentiam in alterum mundum differunt, vbi ſine remedio in vanum agent pœnitentiam, hoc eſt, ſecundum verba *Pauli* apoſtoli, *non reperient pœnitentiæ locum*, ſiue mutationem diuinæ ſententiæ, *quamuis cum lacrimis illam ſint exquiſituri.*

Hoc ſenſu FVLGENTIVS ſeruatoris verba intelligit, vt quæ pœnam minentur eis, qui vſque in finem vitæ præſentis in ſuorum criminum peruerſitate permaneant. Omni homini dicit in hac vita poſſe eſſe vtilem pœnitentiam, quocumque tempore eam egerit, quamlibet iniquus, quamlibet annoſus: ſi vero obduratus viuat, nec conuertatur ante obitum, non eſſe vllam ei ſpem miſericordiæ. *Sicut enim*, inquit [g], *miſericordia ſuſcipit abſoluitque conuerſos, ita iuſtitia repellet punietque obduratos. Ii ſunt, qui peccantes in ſpiritum ſanctum, neque in hoc ſeculo, neque in futuro remiſſionem accipient peccatorum.* Perſonatus AVGVSTINVS de *vera & falſa pœnitentia* [h] eadem dicit: *Soli peccant in ſpiritum ſanctum, qui impœnitentes exſiſtunt vſque ad mortem. Spiritus enim ſanctus caritas eſt deitatis, amor eſt genitoris & genitæ veritatis, qui ſuam gratiam nobis tribuit ſui ipſius arrham. Qui igitur peccat & gratiam ſuam recuperare non amat, & numquam curat ab eo diligi, qui totus eſt amor & caritas, nec ad eum tendit, vnde ſumſit arrham, in ſpiritum ſanctum peccat, & numquam poſt mortem, ſicut nec viuens conſequetur veniam; ſicque nullus peccat in ſpiritum ſanctum, qui fugit ad ipſum.* Atque hinc ſeruatoris noſtri verba ad iudæos potius eſſe dicit dehortationem, vt ne in peccato perſeuerent, quia ſi pergant, vti inceperint, blaſphemiæ eos ſuæ ducturæ ſint ad mortem. BACCHIARIVS [i], ſcriptor *Africanus*, qui circa ætatem vixit AVGVSTINI, eodem modo mentem ſuam declarat. *Ego dico*, inquit, *hoc ipſum, deſperare de domino, in ſpiritum ſanctum eſſe peccare, quia dominus eſt ſpiritus, & ideo non remittitur ei, quia non crediderit, dominum reddere ſibi poſſe, quod perdidit.*

(g) Fulgent. de fide ad Petrum c. III. ap. Auguſtin. tom. III. p. 214. edit. Baſil. MDLXIX.)

(h) Auguſtin. de vera & falſa pœnitent. c. IV.

(i) Bacchiar. epiſt. de recipiendis lapſis. biblioth. patr. tom. III. p. 133. (tom. VI. p. 1180. g. edit. Lugdunenſ. MDCLXXVII.)

AV-

Avgvstinvs ſæpe de hoc crimine loquitur, illudque eis adſignat, qui gratiæ ac operationi ſpiritus ſancti, per inexſuperabilem cordis duritiem, & finalem impœnitentiam ſemper reſiſtunt. „Nonnullis, inquit [k], videtur, eos tantummo„do peccare in ſpiritum ſanctum, qui lauacro regenerationis „abluti in eccleſia, & accepto ſpiritu ſancto, velut tanto poſt„ea dono ſaluatoris ingrati mortifero aliquo peccato ſe im„merſerint: qualia ſunt, adulteria, vel homicidia, vel ipſa diſ„ceſſio, ſiue omnimoda a nomine chriſtiano, ſiue a catholi„ca eccleſia. Sed iſte ſenſus vnde probari poſſit, ignoro: „quum & pœnitentiæ quorumque criminum locus in eccleſia non „negetur, & ipſos hæreticos ad hoc vtique corripiendos di„cat apoſtolus: *An forte det illis Deus pœnitentiam ad cognoſcen„dam veritatem, & reſipiſcant de diaboli laqueis, a quo capti tenentur ſecundum ipſius voluntatem*„. Et in antecedentibus non conſiſtere hoc peccatum docet in eo, vt quis diuinitatem vel perſonam neget ſpiritus ſancti, vel credat, eum eſſe rem creatam, niſi in hoc errore per omnem vitam perſeueret. „Qui„dam [l] hæretici, inquit, ipſum omnino ſpiritum ſanctum vel „non creatorem, ſed creaturam eſſe contendunt: ſicut *Ariani* „& *Eunomiani* & *Macedoniani:* vel eum prorſus ita negant, vt i„pſum Deum negent eſſe trinitatem, ſed tantummodo eſſe „Deum patrem adſeuerant, & ipſum aliquando vocari filium, „aliquando vocari ſpiritum ſanctum: ſicut *Sabelliani*, quos qui„dam *Patripaſſianos* vocant, ideo quia patrem perhibent eſſe „paſſum: cuius negant aliquem eſſe filium, ſine dubio negant „eſſe ſpiritum ſanctum. *Photiniani* quoque patrem ſolum eſſe „Deum, filium vero non niſi hominem eſſe dicunt: negantes „omnino tertiam perſonam ſpiritum ſanctum. Manifeſtum eſt „igitur, & a paganis, & a iudæis, & ab hæreticis blaſphemari „ſpiritum ſanctum. Numquid nam ergo deſerendi ſunt, & ſi„ne vlla ſpe deputandi, quoniam fixa ſententia eſt: *Qui verbum „dixerit contra ſpiritum ſanctum, non ei dimittetur neque in hoc ſaeculo neque „in futuro:* & illi ſoli exiſtimandi ſunt ab huius grauiſſimi peccati re„atu liberi, qui ex infantia ſunt catholici. Nam quicumque ver-

(k) Auguſtin. ſerm. XI. de verbis domini cap. III. (tom. X. pag. 39. edit. Baſil. MDLXIX.)

(l) Ibid. c. III. (p. 38. 39. cit. edit.)

Digitized by Google

„bo crediderunt, vt catholici fierent, vtique aut ex paganis „aut ex iudæis, aut ex hæreticis in gratiam Chriſti pacemque „venerunt: quibus ſi non eſt dimiſſum, quod dixerunt, ver„bum contra ſpiritum ſanctum, inane promittitur & prædi„catur hominibus, vt conuertantur ad Deum, & ſiue in bapti„ſmo ſiue in eccleſia, pacem remiſſionemque accipiant pecca„torum„. Vnde tandem infert, non omnem blaſphemiam & omne verbum, quod dicitur contra ſpiritum ſanctum, ſed certam duntaxat ſpeciem blaſphemiæ eſſe, quæ nullam vnquam remiſſionem veniamque habitura ſit, & hanc eſſe finalem impœnitentiam ſiue repugnantiam contra oblatam a ſpiritu ſancto peccatorum remiſſionem. „Hæc omnino impœnitentia „[m] non habet remiſſionem, neque in hoc ſæculo neque in fu„turo: quia pœnitentia impetrat remiſſionem in hoc ſæculo, „quæ valeat in futuro. Sed iſta impœnitentia vel cor impœ„nitens, quamdiu quiſque in hac carne viuit, non poteſt iudi„cari. De nullo enim deſperandum eſt, quamdiu patientia „Dei ad pœnitentiam adducit: nec de hac vita rapit impium, „qui non mortem vult impii, quantum vt reuertatur & viuat. „Paganus eſt hodie, vnde ſcis, vtrum ſit futurus craſtino chri„ſtianus? Iudæus infidelis eſt hodie; quid, ſi cras credat in „Chriſto? Hæreticus eſt hodie: quid ſi cras ſequatur catholi„cam veritatem? Schiſmaticus eſt hodie, quid ſi cras ample„ctatur catholicam pacem? Quid ſi iſti, quos in quocumque „genere erroris notas, & tamquam deſperatiſſimos damnas, an„tequam finiant iſtam vitam, agant pœnitentiam, & inueniant „veram vitam in futuro? Proinde, fratres, etiam ad hoc vos „admoneat, quod ait apoſtolus: *Nolite ante tempus quidquam iu„dicare.* Hæc enim blaſphemia ſpiritus, cui numquam eſt vlla „remiſſio: quoniam non omnem, ſed quamdam intelleximus, „eamque perſeuerantem duritiem cordis impœnitentis, vel di„ximus, vel inuenimus, vel etiam quantum exiſtimauimus, o„ſtendimus, non poteſt in quoquam, vt diximus, dum in hac „adhuc vita eſt, deprehendi„. Denique [n] concludit: „Vnum „ſuffragium eſt, ne ſit irremiſſibilis blaſphemia, vt cor impœ-

(m) Ibid. c. XIII. (p. 46. cit. edit.)
(n) Ibid. c. XXIV. (p. 55. cit. edit.)

ni-

Digitized by Google

„nitens caueatur, nec aliter pœnitentia prodeſſe credatur, niſi „vt teneatur eccleſia, vbi remiſſio peccatorum datur, & ſocie„tas ſpiritus in pacis vinculo cuſtoditur„. Sæpius hanc huius peccati notionem repetit AVGVSTINVS [o], & idem illud facit cum peccato, quod *Ioannes* apoſtolus *peccatum ad mortem* vocat, pro quo orari vetat. Per hoc duritiam illam & impœnitentiam cordis intelligi dicit, qua homo fidem, caritatem & remiſſionem peccatorum ad extremam vſque horam reiiciat. Et quum alicubi [p] dixiſſe videretur, quod hæc blaſphemia committatur, ſi quis accepto ſpiritu ſancto fraternitati inuideat & gratiam, quam acceperit, oppugnet: Ipſe hoc explanat in *retractationibus* [q]: „Addendum fuit, ſi in hac ſcelerata mentis „peruerſitate finierit hanc vitam: Quoniam de quocumque „peſſimo in hac vita conſtituto non eſt vbique deſperandum, „nec pro illo imprudenter oratur, de quo non deſperatur„. Fuſe iterum hanc notionem confirmat in commentario in epiſtolam ad *Romanos*. Vbi primum illud peccatum ita [r] deſcribit: „Ille peccat in ſpiritum ſanctum, qui deſperans vel ir„ridens, atque contemnens prædicationem gratiæ, per quam „peccata diluuntur, & pacis, per quam reconciliamur Deo, „detractat agere pœnitentiam de peccatis ſuis, & in eorum „impia atque mortifera quadam ſuauitate perdurandum ſibi „eſſe decernit, & in finem vſque perdurat„. Deinde per multa exempla demonſtrat, quamcumque aliam blaſphemiam in

(o) Auguſt. de corrept. & gratia c. XII. Ego dico, id eſſe peccatum ad mortem, fidem, quæ per dilectionem operatur, deſerere vſque ad mortem. It. epiſt. L. p. 83. Hoc eſt autem duritia cordis vſque ad finem huius vitæ, qua homo recuſat in vnitate corporis Chriſti, quod viuificat ſpiritus ſanctus, remiſſionem accipere peccatorum. Enchirid. cap. LXXXIII. Qui in eccleſia remitti peccata non credens, contemnit tantam diuini muneris largitatem, & in hac obſtinatione mentis diem claudit extremum, reus eſt irremiſſibili peccato in ſpiritum ſanctum, in quo Chriſtus peccata dimittit.

(p) Auguſt. de ſerm. domini in monte lib. I. c. XXII. (tom. IV. opp. p. 1135. edit. Baſil. MDLXIX.) Nunc enim in filium hominis dixerunt verbum nequam, & poteſt eis dimitti, ſi conuerſi fuerint & ei crediderint, & ſpiritum ſanctum acceperint: quo accepto ſi fraternitati inuidere, & gratiam quam acceperant, oppugnare voluerint, non eis dimitti, neque in hoc ſæculo neque in futuro.

(q) Retract. lib. I. c. XIX.

(r) Aug. Expoſit. in Rom. I. tom. IV. p. 363. (p. 1182. edit. Baſil.)

ſpiritum ſanctum veniam habere poſſe, præter hanc, quæ mentis obſtinationem ad finem vſque vitæ includit: „Pagani qui „appellantur, etiam nunc totam noſtram religionem, quia iam „ferro & cædibus prohibentur, maledictis contumeliiſque in„ſectantur: & quidquid de ipſa trinitate dicimus, negando & „blaſphemando contemnunt. Non enim excipiunt ſibi ſpiri„tum ſanctum, quem venerentur, vt in cetera ſæuiant: ſed ſi„mul aduerſus omnia, quæcumque ſollicite de trina Dei maie„ſtate loquimur, quanto poſſunt furore impietatis, oblatrant. „Nam neque de ipſo Deo patre digna ſentiunt, quæ partim pe„nitus negant, partim ſic fatentur, vt de iſto falſa fingendo, „non vtique filium, ſed ſua figmenta venerentur. Multo ma„gis ergo, quod de filio Dei, vel de ſpiritu ſancto dicimus, ſuo „impio more deridere, quam noſtra pia ſocietate colere ma„luerunt. Quos tamen quantum poſſumus, adhortamur ad „Chriſtum cognoſcendum, & per ipſum patrem Deum: ſum„moque & vero imperatori militandum eſſe ſuademus: eoſque, „promiſſa impunitate præteritorum omnium peccatorum, in„vitamus ad fidem. Qua in re ſatis iudicamus, etiam ſi quid „aduerſus ſpiritum ſanctum in ſua ſacrilega ſuperſtitione dixe„runt, qui chriſtiani facti fuerint, ſine vlla caligine dubitati„onis ignoſci. Iudæi vero quales aduerſus ſpiritum ſanctum „fuerint, teſtis eſt *Stephanus*, quem ipſo ſpiritu ſancto plenum „lapidauerunt, quum illa omnia, quæ in eos dixit, ipſe ſpiri„tus dixerit. In quibus verbis apertiſſime dictum eſt iudæis, „*Vos ſemper reſtitiſtis ſpiritui ſancto*. In illo tamen numero iudæ„orum reſiſtentium ſpiritui ſancto, & non ob aliud *Stephanum* „vas eius, niſi quod eo plenus erat, lapidantium, etiam *Paulus* „apoſtolus erat, in manibus omnium quorum veſtimenta ſer„vabat; quod ſibi poſtea etiam pœnitendo increpitat, eo ipſo „ſpiritu iam pleniſſimus, cui primo inaniſſimus reſiſtebat, & „paratus iam lapidari pro talibus dictis, qualium prædicato„rem ipſe lapidauerat. Quid *Samaritani?* Nonne ita ſpiritui „ſancto aduerſantur, vt ipſam prophetiam penitus conentur „exſtinguere, quæ per ſpiritum ſanctum miniſtrata eſt? Quo„rum tamen ſaluti & ipſe dominus atteſtatur, in eo, qui decem „leproſis mundatis ſolus reuerſus eſt, vt ageret gratias, quum „eſſet *Samaritanus*. Et in illa muliere, cum qua ad puteum ſex-

xa

„ta hora loquutus eſt, & eis, qui per illam crediderunt. Poſt „domini autem adſcenſionem, ſicuti in actis apoſtolorum ſcri„ptum eſt, quanta gratulatione ſanctorum recipit *Samaria* ver„bum Dei? *Simonem* quoque *magum* arguens *Petrus* apoſtolus, „quod tam male de ſpiritu ſancto ſenſerit, vt eum venalem pu„tans pecunia ſibi emendum popoſcerit, non tamen de illo „deſperauit, vt veniæ nullum locum relinqueret. Nam beni„gne etiam, vt eum pœniteret, admonuit. Ipſa denique ec„cleſiæ catholicæ tam inſignis auctoritas, quæ in eodem dono „ſpiritus ſancti omnium ſanctorum mater toto fœcunda orbe „diffunditur, cui vmquam hæretico vel ſchiſmatico ſpem libe„rationis, ſi ſe corrigat, amputauit, cui placandi Dei aditum „clauſit? Nonne omnes ad vbera ſua, qui eam ſuperbo faſti„dio reliquerunt, cum lacrimis reuocat? Quis vero de princi„pibus, vel de regibus hæreticorum inuenitur, qui non aduer„ſetur ſpiritui ſancto? Niſi forte quiſquam tam peruerſe ſentit, „vt arbitretur, eum teneri reum, qui aduerſus ſpiritum ſanctum „aliquid dixerit: eum vero, qui aduerſus ſpiritum ſanctum mul„ta fecerit, non teneri. Qui autem tanta euidentia contra „ſpiritum ſanctum pugnant, quam illi, qui aduerſus eccleſiæ „pacem ſuperbiſſimis contentionibus ſæuiunt? ſed ſi de verbis „quæſtio eſt, quæro, vtrum nihil dicant aduerſus ſpiritum ſan„ctum, quum alii eum, quod ad ipſum proprie pertinet, omni„no non eſſe adſeuerent: ſed ita eſſe vnum Deum, vt idem i„pſe pater, idem ipſe filius, idem ipſe ſpiritus ſanctus appelle„tur. Alii fateantur quidem, eſſe ſpiritum ſanctum, ſed æqua„lem filio, vel omnino eſſe Deum negent. Alii vnam quidem „& eamdem trinitatis ſubſtantiam eſſe fateantur, ſed de ipſa di„vina ſubſtantia tam impie ſentiant, vt eam commutabilem & „corruptibilem putent: ipſumque ſpiritum ſanctum, quem do„minus diſcipulis ſe miſſurum eſſe promiſit, non quinquageſi„mo die poſt eius reſurrectionem, ſicut apoſtolorum acta te„ſtantur, ſed poſt trecentos fere annos per hominem veniſſe „confingant. Alii ſimiliter aduentum eius, quem tenemus, ne„gent: & cum prophetas in *Phrygia*, per quos tanto poſt loque„retur, elegiſſe contendant. Alii ſacramenta eius exſufflent, & „baptizatos in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti denuo ba„ptizare non dubitent. Sed ne pergam per ſingula, quæ ſunt

 in-

Digitized by Google

„innumerabilia, his certe omnibus, quos pro tempore breuiter „attigi, ad ſponſam *CHRISTI* redeuntibus, & errorem atque „impietatem pœnitendo damnantibus, nulla catholica diſci„plina negandam eccleſiæ pacem, & claudenda viſcera miſeri„cordiæ iudicauit„. Et aliquanto poſt [*ſ*]: „Si ex eo quoque „hominum numero, quibus dominus illud crimen obiicit, ve„niens ad fidem Chriſti, & pœnitendi cruciatibus edomita in„uidia ſalutem cum lacrimis poſcens: ſicut etiam nonnulli eo„rum fortaſſe fecerunt: quæro, vtrum quiſquam tanto errore „crudeſcat, vt aut neget eos ad Chriſti baptiſmum admitti o„portuiſſe, aut fruſtra admiſſos eſſe contendat? Nam ſi quis „per inuidiam opera diuina blaſphemat, quoniam bonis Dei, „hoc eſt donis Dei malitia ſua reſiſtit, in ſpiritum ſanctum pec„care, & propterea ſpem veniæ non habere exiſtimandus eſt. „Attendamus, vtrum ex eo numero fuerit idem apoſtolus *Pau„lus*? Dicit enim, *Qui prius fui blaſphemus & perſequutor & iniurio„ſus, ſed miſericordiam conſequutus ſum, quia ignorans feci in incredu„litate.* An forte ideo non pertinuit ad hoc genus criminis, „quia non erat inuidus? Audiamus, quid alibi dicat, *Fuimus e„nim*, inquit, *& nos ſtulti aliquando & increduli, errantes, ſeruientes „voluptatibus & deſideriis variis, in malitia & inuidia agentes, abomi„nabiles, inuicem odio habentes.* Si ergo nec paganis, nec hebræ„is, nec hæreticis aut ſchiſmaticis nondum baptizatis ad bapti„ſmum Chriſti aditus clauditur, vbi condemnata vita priore in „melius commutentur, quamuis chriſtianitati & eccleſiæ Dei „aduerſantes, antequam chriſtianis ſacramentis ablucrentur, et„iam ſpiritui ſancto, quanta potuerunt infeſtatione reſtite„runt: ſi etiam hominibus, qui vſque ad ſacramentorum per„ceptionem veritatis ſcientiam perceperunt, & poſt hæc lapſi „ſpiritui ſancto reſtiterunt, ad ſanitatem redeuntibus & pacem „Dei pœnitendo quærentibus, auxilium miſericordiæ non ne„gatur: Si denique de illis ipſis, quibus blaſphemiam in ſpiri„tum ſanctum ab eis prolatam dominus obiecit, ſi qui reſipiſ„centes ad Dei gratiam confugerunt, ſine vlla dubitatione ſa„nati ſunt; quid aliud reſtat, niſi vt peccatum in ſpiritum ſan„ctum, quod neque in hoc ſæculo, neque in futuro dimitti do-

(*ſ*) Aug. Expoſ. in Rom. I. tom. IV. pag. 1188. ſeqq. edit. Baſil.

minus

„minus [s] dicit, nullum intelligatur, niſi perſeuerantia in nequi-„tia, & malignitate cum deſperatione indulgentiæ Dei? Hoc „eſt enim gratiæ illius & paci reſiſtere, de quibus nobis ſermo „nunc ortus eſt. Nam hinc licet aduertere, etiam ipſis iudæis, „quorum blaſphemiam dominus arguit, non fuiſſe clauſum cor-„rigendi ſe & pœnitendi locum, quod idem dominus in ea ipſa „reprehenſione ait illis, *Aut facite arborem bonam & fructum eius „bonum. Aut facite arborem malam & fructum eius malum.* Quod „vtique nulla ratione diceretur eis, ſi propter illam blaſphe-„miam iam commutare animum in melius & recte factorum „fructus generare non poſſent, aut fruſtra etiam ſine peccati „ſui dimiſſione generarent„. Et paucis interiectis: „Quum „dixiſſent iudæi, quod in *Beelzebul* eiiceret dæmonia, miſericor-„diter eos voluit admonere, ne verbum dicerent, & blaſphemi-„am in ſpiritum ſanctum: hoc eſt, ne gratiæ Dei pacique reſi-„ſterent, quam per ſpiritum ſanctum donare dominus venerat. „Non quia iam hoc fecerant, quod ſibi neque in hoc ſæculo „neque in futuro dimitteretur, ſed ne deſperando de venia, aut „quaſi de ſua iuſtitia præſumendo, & pœnitentiam non agendo, „aut perſeuerando in peccatis, hoc facerent: hoc modo enim „dicerent verbum, hoc eſt blaſphemiam in ſpiritum ſanctum, „in quo dominus ſigna illa propter largiendam gratiam pacem-„que faciebant: ſi perſeuerantia peccatorum ipſi gratiæ paci-„que reſiſterent. Verbum enim dicere, non ita videtur heic „poſitum, vt tantummodo illud intelligatur, quod per linguam „fabricamus, ſed quod corde conceptum, etiam opere expri-„mimus. Sicut enim non confitentur Deum, qui tantum oris „ſono confitentur, non etiam bonis operibus. Nam de his „dictum eſt, *Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant.* Ex quo „manifeſtum eſt, dici aliquid factis, ſicut manifeſtum eſt, ne-„gari aliquid factis. Et ſicut illud, quod ait apoſtolus, *Nemo „dicit, dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto:* non poteſt recte intel-„ligi, niſi in factis dicere intelligatur. Non enim hoc in ſpiritu „ſancto dicere putandi ſunt, quibus ipſe dominus dicit: *Vt quid „mihi dicitis, domine, domine, & non facitis quæ dico vobis.* Et illud, „*Non omnis, qui mihi dicit, domine, domine, intrabit in regnum cæle-„rum.* Sic etiam qui hoc verbum, quod ſine venia vult intel-„ligi dominus, in ſpiritum ſanctum dicit, hoc eſt, quod deſpe-

ran-

„rans de gratia & pace, quam donat, in peccatis ſuis perſeue-„randum ſibi eſſe dicit, ne dicere intelligendus eſt, ſi non fa-„cit. Vt quomodo illis factis dominum negant, ſic iſti in fa-„ctis dicant, ſe in mala vita ſua & perditis moribus perſeuera-„turos, vt etiam ita faciant, hoc eſt perſeuerent. Quod ſi fa-„ciunt, quis iam miretur, aut quis non intelligat, & dominum „Ieſum Chriſtum per illam comminationem ad pœnitentiam „vocaſſe iudæos, vt eis in ſe credentibus gratiam pacemque „donaret: & huic gratiæ pacique reſiſtentibus & hoc modo „verbum atque blaſphemiam in ſpiritum ſanctum dicentibus, „hoc eſt, in peccatis ſuis deſperata atque impia mentis obſtina-„tione perſeuerantibus, & aduerſus Deum ſine humilitate con-„feſſionis atque pœnitentiæ ſuperbientibus, neque in hoc ſæcu-„lo neque in futuro veniam poſſe concedere?„

HAEC conſtans & firma AVGVSTINI ſententia fuit de hac materia, vnde ſcholaſtici, neſcio quomodo, ſex diuerſas blaſphemiæ in ſpiritum ſanctum ſpecies conſtituerunt, nimirum deſperationem, præſumtionem, finalem impœnitentiam, mentis obſtinationem in peccato, impugnationem veritatis cognitæ, & inuidioſam malitiam in gratiam fraternitatis, quum tamen nihil poſſit eſſe manifeſtius, quam quod AVGVSTINVS materiam omnem reducat ad obſtinationem mentis in opponendo ſe diuinæ gratiæ mediis, & in perſeuerando in hac obduratione ad finem ſine reſipiſcentia. Alia peccata ad hanc blaſphemiam verbo vel opere committendam deducere hominem poſſunt, vt ἀπιστία, vel conuicium in ſpiritum in iudæis vel gentilibus; vel hæreſis vel ſchiſma, vel vita improba in chriſtianis poſt baptiſmum. Verum quidquid huius eſt, inchoatam tantum blaſphemiam facit, nec venia abſolute excludit. Nam multi ex his omnibus reſipuerunt veniamque conſequuti ſunt. Si quis vero pertinaciter in vllo horum peccatorum perſeueret, & moriatur tandem in eo impœnitens, tum peccatum in vtroque mundo pœnæ obnoxium eſt, in neutro autem veniæ locum habet; non quaſi in Deo vel ipſius eccleſia deſideretur miſericordia; ſed quia deficit in homine pœnitentia, & recipiendæ Dei gratiæ apta animi conditio.

ATQVE ex hac narratione facile ad determinandum eſt, cuiuſmodi pœnæ & cenſuræ eccleſiaſticæ huic delicto tam in primo

[illegible] principio, [illegible] progreſſu & conſummatio-ne eius [illegible]. Eadem videlicet pœna, [illegible] dolo-[illegible] vel negationi diuinitatis CHRISTI, aut ſpi-[illegible] in maiorem aliquam [illegible] improbitatem [illegible] poſt [illegible] conſuetum conuenit, etiam [illegible] blaſphemandi [illegible] fuit conſtituta: quia [illegible] in vno horum grauiorum criminum cœpit, de quo [illegible] veram agerent pœnitentiam, ianua gratiæ eis aper-[illegible] & eccleſia in communionem illos recipere parata erat. [illegible] autem [illegible] vitam ſuam obdurati manerent & [illegible] morerentur; et hoc grandis peccati in ſpiri-[illegible] eſſe conſummatio & proprie dictum [illegible] ita veniam nec in hoc nec in futuro [illegible] habere [illegible]. Excommunicati moriebantur, neque [illegible] efferebantur ritibus, nec eccleſiæ habebant [illegible] mortem; quippe quorum nomina de diptychis [illegible] vlla eorum fiebat commemoratio, quod in [illegible] deceſſiſſent, diuinæ gratiæ omnino expertes. [illegible] in explananda veterum de hoc argu[illegible] [illegible] quia non adeo perſpecta & cogni[illegible] eſt, [illegible] quia hominibus improbis cautio eſſe poteſt, vt ne ſi [illegible] quæ blaſphemiæ in ſpiritum ſanctum con-[illegible], incurrant periculum: & ſimiliter ad ſol[illegible]ndos [illegible] non eſt, quod excruciet huius culpa, quo-[illegible] peccatis vere dolent & eo conniuntur, vt Deo [illegible] vitæ tenore placeant. Hoc enim pecca-[illegible] pœnitentia conſiſtere non poteſt. Et licet ho-[illegible] gradu id committere cœperint, tamen ex ge-[illegible] veterum ſententia veniam conſequi poſſunt, niſi obſti-natione mentis & voluntaria impœnitentia ad horam vſque mortis peccatum [illegible] irremiſſibile reddant: quo facto nec in [illegible] nec in futuro [illegible] veniam habere poteſt.

§. IV.

De temere iurandi [illegible]. Non omne iuſiurandi genus [illegible] interdictum.

[illegible] tertii præcepti tranſgreſſio, quam cenſura mul-[illegible] eccleſiaſtica, erat temere iurandi, ſiue nomen Dei in [illegible] L. VII. [illegible] Y y [illegible] va-

vanum ac ignominioſe per iuramenta & exſecrationes vſurpandi cacoëthes. Per quam rem non generatim omne iusiurandum nec ſingularem aliquem temere & inconſiderate iurandi actum, (niſi forte cum grauiore crimine vel apoſtaſiæ, idololatriæ, periurii ſimiliſue delicti noxa coniunctum) ſed habitum tantum & adſiduitatem iurandi intelligebant. CHRYSOSTOMVS quidem, & alii nonnulli, in vulgarem iurandi conſuetudinem [t] inuehentes, nonnumquam rem eatenus videntur extendere, vt chriſtianis in quacumque cauſſa iurandi libertatem abiudicent. Sed vero quaſcumque opiniones priuatas pauci quidam hac de re fouerunt, (in quibus ipſi ſibi non conſtiterunt [u], vti viris doctis obſeruatum eſt:) Certum eſt, nullam publicam eccleſiæ regulam datam fuiſſe, quæ hoc prohibuerit, multo minus quæ id cenſura eccleſiaſtica puniri iuſſerit. Plerique omnes chriſtiani iusiurandum in cauſſa neceſſaria ad confirmandam veritatem exigere vel præſtare, in rebus licitis poſuerunt, vt tum ex ipſis legibus & eccleſiaſticis & ciuilibus, tum ex generali conſuetudine apparet. Lex quædam *Conſtantini* ſolemni iureiurando ſtatim ſubiuncto confirmatur, quando imperator ille omnibus ac ſingulis, qui veraciter ac manifeſte probauerint, quod miniſtri ipſius non integre & iuſte aliquid geſſiſſe videantur, præmia promittit & ſecuritatem cum hac ipſa adſeueratione [x]: *Ita mihi ſumma diuinitas ſemper propitia ſit, vt me incolumem præſtet, vt cupio, felicissima & florente republica.* Nihil vſitatius erat & tritius, quam iureiurando confirmare transactiones, quomodo ex notiſſima illa *Arcadii* [y] lege apparet, quæ diuerſas eaſque graues pœnas eis omnibus

(t) Vid. Sixt. Senenſ. bibliothec. lib. VI. adnotat. XXVI. tot. vbi iſtiuſmodi loca omnia collecta habentur.

(u) Caue. prim. chriſt. part. III. cap. I. pag. 213. (pag. 455. edit. German. Lipſ. MDCCXXIII.) *Einige von den altvätern haben zwar -- dafür gehalten, daß aller und ieder eidſchwur ſchlechter dings unrecht ſey. Allein zu geſchweigen, daß die wenigen, die ſolches bejahet, mit ſich ſelbſt nicht eins geweſen, indem* (legend. *ſo hat*) *der gröſſeſte theil andere gedancken gehabt,* cetera.

(x) Cod. Theod. lib. IX. tit I. de accuſation. leg. IV.

(y) Cod. Theod. lib. II. tit. IX. de pactis leg. VIII. Si quis -- aduerſus pacta vel transactiones -- putauerit eſſe veniendum -- non implendo promiſſa ea, quæ inuocato nomine Dei omnipotentis, eo auctore ſolidauerit, inuratur

con-

conſtituit, qui pactiones in nomine Dei omnipotentis factas & confirmatas non impleuerint, nec non eis, qui pactiones violauerint, quas initas confirmarint, iurantes per ſalutem imperatoris. Quæ iurandi formula erat, inter chriſtianos vſurpata a temporibus inde TERTVLLIANI, qui eius mentionem facit, reſpondens obiectioni gentilium, quaſi chriſtiani eſſent inimici reipublicæ, & rei criminis læſæ maieſtatis, eo quod per genium Cæſaris iurare detrectent. *Sed & iuramus*, inquit [z], *ſicut non per genios Cæſarum, ita per ſalutem eorum, quæ eſt auguſtior omnibus geniis. Neſcitis genios dæmonas dici, & inde diminutiua voce dæmonia? Nos iudicium Dei ſuſpicimus in imperatoribus, qui gentibus illos præfecit. Id in eis ſcimus eſſe, quod Deus voluit: ideoque & ſaluum volumus eſſe, quod Deus voluit, & pro magno id iuramento habemus. Ceterum dæmonas, id eſt, genios adiurare conſueuimus, vt illos de hominibus exigamus, non deierare, vt illis honorem diuinitatis conferamus.* ATHANASIVS eiusdem formulæ meminit, tamquam ætate ſua a catholicis pariter & *Syriano* præfecto *Aegypti* vſurpatæ, narrans *Conſtantio*, quod heic per ſalutem [a] ipſius iurarit. Similia exempla a SOZOMENO [b] dantur &

infamia &c. Eos etiam huius litis vel iactura dignos iubemus eſſe, vel mupere, qui nomina noſtra placitis inſerentes *ſalutem principum* confirmationem initarum eſſe iurauerint pactionum.

(z) Tertull. apol. c. XXXII.

(a) Athan. epiſt. ad monach. tom. I. p. 866. (NB. In edit. Pariſ. MDCXCVIII. p. 394. inuenio quæ ſequuntur, quæ vero non ſatis probare mihi videntur, catholicos *per ſalutem imperatoris* iuraſſe.) Ὁρκίζομεν κατὰ τοῦ παντοκράτορος θεοῦ, ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου τὸν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον κ.τ.λ. *Adiuramus per omnipotentem Deum* pro ſalute piiſſimi Auguſti Conſtantii *præfectum Aegypti Maximum*, cetera.

Athan. apol. ad Conſtant. tom. I. p. 689. (p. 710. cit. edit.) συνιδὼν Συριανὸς τὸ εὔλογον, διεβεβαιώσατο μαρτυρόμενος τὴν σὴν σωτηρίαν, καὶ ἐπὶ τούτῳ παρῆν τότε καὶ Ἰλάριος, μηκέτι μὲν διοχλεῖν, ἀναφέρειν δὲ ἐπὶ τὴν σὴν θεοσέβειαν. *Perſpectum habens Syrianus, quam æqua eſſet poſtulatio*, tuam ſalutem conteſtatus *pollicitus eſt, præſente tunc Hilario, ſe nihil amplius conturbaturum, ſed rem ad tuam religionem perlaturum.*

(b) Sozom. lib. IX. c. VII. πρὸς τῆς σωτηρίας τοῦ βασιλέως αὐτὸς ὤμοσε, καὶ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας παρεσκεύασε, μή ποτε εἰρήνην θέσθαι πρὸς Ἀλάριχον. Per ſalutem principis *& ipſe* iurauit *& alios proceres iurare compulit, numquam ſe cum Alarico pacem facturos.*

ZOSIMO [c], ſcriptore ethnico. In collatione *Carthaginenſi* [d] *Marcellinus* miniſter imperatoris, cui negotium datum erat audiendi litem catholicos inter & *Donatiſtas* tempore *Honorii*, ſub diſquiſitionis initia vtrique parti per admirabile myſterium trinitatis, per incarnationis dominicæ ſacramentum, & *per ſalutem principum*, quod veri inuenerit fides, iudicaturum ſe eſſe promittebat. Eamdem quoque formulam iuris iurandi obſeruatam eſſe a militibus, quum matriculis inſcriberentur, auctor eſt VEGETIVS, qui *Valentiniani* iunioris vixit temporibus. *Iurant*, inquit [e], *per Deum & per Chriſtum & per ſpiritum ſanctum, & per maieſtatem imperatoris, quæ ſecundum Deum generi humano diligenda eſt & colenda.* In multis aliis caſibus leges iurare iubent homines de rebus grauioris alicuius momenti. Ita *Conſtantinus* [f] a teſtibus iuſiurandum interponi præcipiebat, antequam in cauſſa aliqua dicerent teſtimonium. Et *Iuſtinianus* [g] non ſolum hoc confirmauit in codice ſuo, ſed diuerſas alias cauſſas addidit, in quibus non teſtes ſolum, ſed actores etiam & rei nec non vtriuſque partis aduocati iuramentum, ſanctis euangeliis ante iudicem poſitis, præſtare iubentur. Et hoc vocabatur *iuramentum de calumnia* [*], vbi actor quidem, antequam actionem contra aduerſarium ſuum proſequi poſſet, iurare debebat, non calumniandi animo litem ſe mouiſſe, ſed

(c) Zoſim. lib. V. c. XLIX. p. 643. edit. Ciz. MDCLXXIX. ὤμνυ δὲ καὶ αὐτὸς ἔρκον, τῆς βασιλείας ἁψάμενος κεφαλῆς, καὶ τοὺς ἄλλους, οἱ τὰς ἀρχὰς εἶχον, ταὐτὸν ποιῆσαι παρασκευάσας. *Simul & ipſe* principis tacto capite iuſiurandum præſtat; *& a ceteris, quotquot erant cum poteſtate, conſimile quiddam exigit.*

(d) Collat. Carthag. die I. cap. V.

(e) Veget. de re militari lib. II. c. V.

(f) Cod. Theodoſ. lib. XI. tit. XXXIX. leg. III. Iurisiurandi religione teſtes, priusquam perhibeant teſtimonium, iam dudum artari præcipimus.

(g) Iuſtin. cod. lib. IV. tit. XX. de teſtibus leg. IX.

(*) Cod. Iuſtin. lib. II. c. LIX. de iure iurando propter calumniam, leg. I. In omnibus cauſſis, ſiue propter litteras fuerit apud te certatum, ſiue propter inſtrumenta, ſiue propter quidquam aliud, in quo neceſſitas probationis incumbit: ſancimus non aliter eaſdem probationes præſtare compelli, niſi prius, qui eas expoſcit, iuramentum de calumnia præſtiterit &c. Leg. II. Quum & iudices non aliter cauſſas dirimere conceſſerimus, niſi ſacroſanctis euangeliis propoſitis & patronos cauſſarum in omni orbe terrarum prius iurare, & ita perferre cauſſas diſpoſuerimus; neceſſarium duximus, præ-

exi-

exiſtimando bonam cauſſam habere. Reus autem & ipſe iurare debebat, antequam adlegationibus ſuis vteretur, quod putans, ſe bona inſtantia vti, ad reluctandum perueneriт. Similiter per aliam legem [*b*] in præſentia iudicum tangentes ſancta euangelia iurare eos oportebat, quod nihil penitus iudicibus aut patrocinii cauſſa ipſis vel alii cuicumque perſonæ pro hac cauſſa quolibet modo dederint, aut promiſerint, aut poſtea daturi ſint vel per ſe vel per aliam quamcumque perſonam mediam. Iam ſupra [†] obſeruatum nobis eſt, quod ad reprimendam *Simoniam* in eligendis ad munera eccleſiaſtica hominibus illi, qui aliquem elegerint, per eaſdem leges *Iuſtinianeas* [*i*] propoſitis ſanctis euangeliis iurare debuerint, quod neque per aliquam donationem, neque propter aliquam promiſſionem, aut amicitiam, aut aliam quamcumque cauſſam, ſed ſcientes eum rectæ & catholicæ fidei & honeſtæ eſſe vitæ & litteras noſſe, hunc elegerint. Et eum [*k*], qui ordinabatur, itidem iusiurandum ſuſcipere oportebat per diuinas ſcripturas, quod neque per ſe ipſum, neque per aliam perſonam aliquid dederit aut promiſerit, neque poſtea daturus ſit, vel ordinanti ipſum,

ſentem legem ponere, per quam ſancimus in omnibus litibus, quæ fuerint poſt præſentem legem inchoatæ, non aliter neque actorem neque fugientem in primordio litis exercere certamina, niſi poſt narrationem & reſponſionem, antequam vtriuſque partis aduocati ſacramentum legitimum præſtent, ipſæ principales perſonæ ſubeant ius iurandum: Et actor quidem iuret, Non calumniandi animo litem ſe mouiſſe, ſed exiſtimando bonam cauſſam habere: Reus autem non aliter ſuis allegationibus vtatur, niſi prius & ipſe iurauerit, Quod putans ſe bona inſtantia vti, ad reluctandum peruenerit: & poſtea vtriuſque partis viros diſertiſſimos aduocatos ſecundum quod iam diſpoſitum eſt a nobis, iuramentum præſtare, ſacroſanctis videlicet euangeliis ante iudicem poſitis.

(*b*) Iuſtin. nouell. CXXIV. cap. I. *ἐν παρουσίᾳ τῶν δικαστῶν, ἁπτομένους τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, ὀμνύναι, ὅτι οὐδὲν παντελῶς τοῖς δικασταῖς προσωπικῆς χάριν, ἢ ἄλλῳ οἱῳδήποτε προσώπῳ ὑπὲρ ταύτης τῆς αἰτίας καθ' οἱονδήποτε τρόπον δεδώκασιν, ἢ ὑπέσχοντο, ἢ μετὰ ταῦτα δώσουσιν, ἢ δι' ἑαυτῶν, ἢ δι' ἄλλου οἱουδήποτε μέσου προσώπου.*

(†) Cap. VI. §. XXVIII. ſub litt. (p) pag. 323. 324.

(*i*) Iuſtin. nouell. CXXIII. c. I. vid. ibid.

(*k*) Iuſtin. nouell. CXXXVII. c. II. *ὅρκον δὲ ὑπέχειν καὶ αὐτὸν τὸν χειροτονούμενον κατὰ τῶν θείων γραφῶν, ὡς οὔτε δι' ἑαυτοῦ οὔτε δι' ἑτέρου προσώπου δέδωκέ τι ἢ ὑπέσχετο, οὔτε μετὰ ταῦτα δώσει, ἢ αὐτῷ τῷ χειροτονοῦντι αὐτόν, ἢ τοῖς τὰ ψηφίσματα εἰς αὐτὸν πεποιημένοις, ἢ ἑτέρῳ τῶν πάντων τινί, ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν γε-*

Digitized by Google

vel his, qui ſacra pro eo ſuffragia fecerint, vel alii cuiquam ordinationis de ſe ipſo faciendæ nomine. Et epiſcopus, qui præter hanc regulam ab alio epiſcopo ordinatus fuerat, per eamdem legem epiſcopatu deiici iubetur vna cum eo, qui ipſum ordinauerat. Quod etiam oſtendit, adactionem iurisiurandi non in ſæcularibus tantum & ciuilibus, ſed in eccleſiaſticis etiam & ſacris cauſſis locum habuiſſe. Et vt hoc loco ne immoremur iis omnibus, quæ in priuatis ſcriptoribus dicuntur; exempli gratia, de *Athanaſio* [*l*] *Conſtantium* rogante, vt accuſatores ſui ad iusiurandum adigantur; & de *Euagrio* archidiacono *Conſtantinopolitano* [*m*], tactis euangeliis iurante; & quæ ab AVGVSTINO [*n*] multiſque aliis ad defendendam hanc praxin in caſibus neceſſariis adferuntur: Obſeruamus tantum, a quibuſdam generalibus & prouincialibus conciliis iusiurandum multis in caſibus requiri. Iuramentum fidelitatis in reges a concilio *Toletano* quinto [*o*] tam a clericis quam laicis præſtari iubetur. Et adlegatur antegreſſum aliquod concilium totius *Hiſpaniæ*, in quo idem iusiurandum præſcriptum ſit. Hoc eſt concilium *Toletanum* [*p*] quartum, in quo patres illic congregati de multis gentibus queruntur, quod tanta earum exſtet perfidia, vt fidem ſacramento promiſſam regibus ſuis ſeruare contemnant. Et ſcite addunt: *Quæ ſpes talibus populis contra hoſtes laborantibus erit? quæ fides vltra cum aliis gentibus in pace creden-*

νεμένης χειροτονίας. Εἴ τις δὲ παρὰ τὴν μνημονευθεῖσαν παραφυλακὴν ἐπίσκοπος χειροτονηθῇ, κελεύομεν καὶ αὐτὸν πᾶσι τρόποις τῆς ἐπισκοπῆς ἐκβάλλεσθαι, καὶ τὸν παρὰ ταῦτα τολμήσαντα χειροτονῆσαι.

(*l*) Athan. apol. ad Conſtant. tom. I. p. 678. (pag. 300. edit. Pariſ. MDCXCVIII.) ἐβουλόμην δὲ αὐτὸν, ὅστις ἐστὶν, ἐνταῦθα παρεῖναι, καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐρωτῆσαι· ἃ γὰρ ὡς θεοῦ παρόντος λαλοῦμεν, τοῦτο ὅρκον ἔχομεν ἡμεῖς οἱ χριστιανοί. κ. τ. λ. *Peroptatam ſane, vt ille homo, quiſquis tandem ſit, heic coram adeſſet, vt eum per ipſammet veritatem interrogarem: quæcumque enim quaſi Deo præſente loquimur, hoc nobis chriſtianis iuramenti loco eſt.*

(*m*) Sozom. lib. VI. c. XXX. ὁ δὲ τῆς βίβλου ἐφαψάμενος, ἦ μὴν ὧδε πράξειν ἐπωμόσατο. *Ille tactis euangeliis, ita ſe facturum iurauit.*

(*n*) Auguſtin. epiſt. CLIV. ad Publicolam. (tom. III. opp. p. 702. 703. edit. Baſil. MDLXIX.) Id. lib. I. de ſerm. dom. c. XXX (tom. IV. p. 1124. 1125. cit. edit.)
Baſil. in pſalm. XIV. tom. I. p. 133. b. c. d. e.
Gregor. Nazianz. epiſt. CCXIX. ad Theodorum tot. (tom. I. opp. p. 908.)
Hieron. in Matth. V. Vid. infr. ſub litt. (z).

(*o*) Conc. Tolet. V. can. II. Hoc, quod cum diuinis ſacramentis ſpopondimus &c.

(*p*) Concil. Tolet. IV. c. LXXIV.

da?

da? quod fœdus non violandum? quæ in hoſtibus iurata ſponſio permanebit, quando nec ipſis propriis regibus iuratam fidem conſeruant? Sacrilegium quippe eſt, ſi violetur a gentibus regum ſuorum promiſſa fides; quia non ſolum in eos fit pacti transgreſſio, ſed & in Deum quidem, in cuius nomine pollicetur ipſa promiſſio? Iam concilium [*q*] iurisiurandi meminit, quo reges certis in caſibus ſupplicii indulgentiam reis promittant. Et concilio *Toletano* octauo multi caſus memorantur, in quibus ſoleant res ſolemni iuramento confirmari [*r*]; e. gr. in ſanctione fœderis, in conciliatione animorum & in firmæ ac ſempiternæ amicitiæ inſtitutione; in examinatione teſtium coram iudicio; & ſi teſtes deficiant, in manifeſtatione propriæ innocentiæ per iuramentum, vt vocant purgatorium. Et in concilio generali ſexto *Conſtantinopoli* celebrato, *Georgius* diaconus [*s*] & chartophylax ſemel atque iterum per ſanctas ſcripturas & Deum, qui per eas loquutus eſt, iurare iubetur de certis rebus, quas hoc vel illo modo ſe habere atteſtari coram concilio iſto debebat. Ex quibus omnibus manifeſtum eſt, antiquos omnino licitum eſſe crediſſe, fidem datam iureiurando confirmare, ſi qua iuſta neceſſitas id exigeret: neque adeo regulam potuiſſe exſiſtere, quæ id prohiberet, multo minus, quæ id crimen faceret dignum cenſura eccleſiaſtica.

§. V.

Sed tantum in vanum & temere iurandi adſiduitas.

NEQVE ſingularis quiſque in vanum ac temere iurandi

(*q*) Ibid. c. XXX. Iureiurando ſupplicii indulgentia promittitur.

(*r*) Concil. Tolet. VIII. c. II. Omne, quod in pacis fœdere venit, tunc ſolidius ſubſiſtit, quum iuramenti hoc interpoſitio roborat. Sed & omne, quod animos amicorum conciliat, tunc fidelibus durat, quum eos ſacramenti vincula ligant. Omne etiam, quod teſtis adſtipulat, tunc verius conſtat, quum id adiectio iurationis adfirmat. Quod ſi & teſtis deficiat, innocentis fidem ſola iurisiurandi taxatio manifeſtat.

(*s*) Concil. VI. Conſtantinop. act. XIII. p. 378. edit. Crab. (ap. Labb. tom. VI. p. 996. d.) καὶ ἀψάμενος τῶν προκειμένων ἀχράντων τῷ θεῷ λογίων Γεώργιος, ὁ θεοσεβέστατος διάκονος καὶ χαρτοφύλαξ, ὤμοσεν οὕτως· μὰ τὰς ἁγίας γραφὰς ταύτας, καὶ τὸν θεὸν τὸν λαλήσαντα δι᾽ αὐτῶν κ. τ. λ. *Et tactis propoſitis ſacroſanctis Dei euangeliis Georgius, Deo amabilis diaconus & chartophylax, iurauit hoc modo: Per ſanctas ſcripturas & Deum, qui per eas loquutus eſt &c.* Act. XIV. p. 382. (p. 978. d. edit. Labb.) μὰ τὰς ἁγίας δυνάμεις ταύτας, καὶ τὸν θεὸν, τὸν λαλήσαντα δι᾽ αὐτῶν κ. τ. λ. *Per iſtas ſanctas virtutes & Deum, qui loquutus eſt per eas, &c.*

actus

actus homines publicæ diſciplinæ ſubiecit. Quamuis enim quilibet iſtiuſmodi actus in vitiis poneretur, non tamen ſingulari actui apoſtaſiæ, vel idololatriæ, vel cædis, vel adulterii æquiparabatur, ſed adſuetudo & habitus huius vitii erat, qui homines ſeueritati excommunicationis reddebat obnoxios. TERTVLLIANVS [t] quodlibet iuramentum, temere & inconſiderate factum, homines diſciplinæ publicæ pœnitentiæ ſubiicere diſerte negat, illudque peccatis quotidianæ incurſionis accenſet, quibus priuata pœnitentia conſtituta ſit. Et CHRYSOSTOMVS, qui vnus omnium acerrime in hoc vitium declamat, auditoribus ſuis non propter ſingularem quemlibet eius actum excommunicationem minatur, ſed propter pertinacem perſeuerantiam in conſuetudine & exercitio eius, poſt factam iterum iterumque admonitionem. Poſteaquam per integram quadrageſimam de vitandis iuramentis ad populum *Antiochenum* eſſet concionatus, vltimum ſermonem ita concludit: *Quadraginta dies [u] iam præterierunt; ſi paſcha quoque ſacrum præterierit, nulli iam deinde veniam dabo, non admonitionem, ſed vim imperii, & ſeueritatem non contemnendam adhibebo. Non enim hæc valida eſt conſuetudinis excuſatio. Cur non prætendit fur conſuetudinem, & a ſupplicio liberatur? Cur non idem facit homicida & adulter? Iam igitur denuntio & proteſtor, ſi conueniam ſingulos, & capiam (nam haud dubie capiam) quod ſi deprehendam aliquos hæc vitia non correxiſſe, pœnam irrogabo, edicam, vt foris extra ſacra myſteria conſiſtant.* Ita quoque in alia homilia [x] ad populum *Antiochenum: Propter hoc peccatum nos quoque lamentamur & plangimus, & ſi viderimus vos in eiſdem ma-*

(t) Tertull. de pudicit. c. XIX. vid. cap. III. §. XIV. ſub litt. (p) pag. 179.

(u) Chryſoſt. homil. XXII. ad popul. Antioch. tom. I. p. 294. (p. 261. edit. Frf.) *τεσσαράκοντα λοιπὸν ἡμέραι παρῆλθον· ἂν τοίνυν τὸ πάσχα παρέλθῃ τὸ ἱερὸν, οὐδενὶ συγγνώσομαι λοιπὸν, οὐδὲ παραίνεσιν προσάξω, ἀλλ' ἐπιταγὴν, καὶ ἀποτομίαν ἀκαταφρόνητον· οὐδὲ γὰρ ἰσχυρὰ αὕτη ἡ ἀπολογία, ἡ διὰ τῆς συνηθείας· διὰ τί ὁ κλέπτων οὐ προβάλλεται συνήθειαν, καὶ ἀπαλλάττεται κολάσεως; διὰ τί ὁ φονεύων καὶ μοιχεύων; πᾶσι τοίνυν προλέγω καὶ διαμαρτύρομαι, ὅτι ἂν συγγενόμενος ὑμῖν κατ' ἰδίαν. καὶ λαβὼν ἀπόπειραν, λήψομαι δὲ πάντως, καὶ εὕρω τινὰς μὴ διορθώσαντας τὸ ἐλάττωμα, ἀπαιτήσω δίκην, κελεύσας ἔξω μένειν τῶν μυστηρίων τῶν ἱερῶν.*

(x) Chryſoſt. homil. XVII. in Matth. p. 182. (p. 222. c ſub fin. edit. Francof.) *διὸ καὶ ἡμεῖς θρηνοῦμεν καὶ ὀδυρόμεθα· κἂν ἐπιμένοντας ἴδω, ἀπαγορεύσω λοιπὸν ὑμῖν*

πεν-

Digitized by Google

nentes, etiam interdicemus omnino vobis ſacri iſtius ingreſſionem veſtibuli, & cæleſtis participationem myſterii --- Nullus aduerſum me hoc loco potens, nullus diues inſletur, nec ſuperbum attrabat ſupercilium: cuncta enim apud me iſta vel fabula videntur, vel vmbra, vel ſomnium. Nemo quippe qui ex his, qui locupletes habentur, ibi, quum accuſatus fuero, patrocinabitur: quum mihi pro crimine fuerit Dei a me lex non cum omni vehementia conſtantiaque defenſa.

§. VI.

Et iurare per res creatas.

ALIA huius præcepti tranſgreſſio erat, per res creatas iurare. Concilium *Carthaginenſe* quartum [y] canonem habet huc ſpectantem: *Clericum per creaturas iurantem, acerrime obiurgandum. Si perſtiterit in vitio, excommunicandum.* Et HIERONYMVS [z] ait: *Conſidera, quod heic (* Matth. V. *) ſaluator non per Deum iurare probibuerit, ſed per cælum & terram & Hieroſolymam & per caput tuum.* Circumfertur etiam decretum ſub nomine *Pii* primi [a], epiſcopi *Romani*, quod ita habet: *Si quis per capillum Dei vel caput iurauerit, vel alio modo blaſphemia contra Deum vſus fuerit; ſi in eccleſiaſtico ordine eſt, deponatur; ſi laicus, anathematizetur. Et ſi quis per creaturam iurauerit, acerrime caſtigetur.*

VERVM quum hæc pugnare videantur cum iis, quæ antea dixerunt patres, Quod quis ſaluo officio chriſtiano per ſalutem imperatoris iurare poſſit; conſiderare debemus, quod in iſtiuſmodi iuramentis non proprie per res creatas iurarint, inuocantes eas tamquam teſtes veritatis eorum, quæ dixerint, ſed tantum nominantes eas cum relatione quadam ad Deum per quem iurarint. Quod duplici ratione fieri poſſe vir quidam doctus [b] obſeruat, quando hunc in modum ſcribit: „Eſt ſpe„cies iuramenti, in qua agnoſcimus creaturæ nomen poſſe ad-

τῶν ἱερῶν τούτων ἐπιβῆναι προθύρων, καὶ τῶν ἀθανάτων μετασχεῖν μυστηρίων· -- μή μοί τις πλούσιος, μή μοί τις δυνάστης ἐνταῦθα φυσάτω, καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνασπάτω· πάντα μοι ταῦτα μῦθος, καὶ σκιὰ, καὶ ὄναρ· οὐδεὶς γὰρ τῶν νῦν πλουτούντων ἐκεῖ μοι προστήσεται, ὅταν ἐγκαλῶμαι καὶ κατηγορῶμαι ὡς μὴ κατὰ τῆς προσηκούσης σφοδρότητος τοὺς τοῦ θεοῦ διεκδικήσας νόμους.

(y) Concil. Carth. IV. c. LXI.

(z) Hieron. in Matth. V.

(a) Ap. Gratian. cauſſ. XXII. quæſt. I. c. X.

(b) Riuet. in decalog. tom. I. opp. p. 1287. 1288. edit. Roterod. MDCLI.

Digitized by Google

„hiberi ſenſu commodo, ſine vlla Dei contumelia, & ſine ido-„lolatriæ ſuſpicione, idque duobus modis 1. In iuramento ex-„ſecratorio, quum quis creaturam ad ſe pertinentem quaſi de-„vouet, Deique iudicis ſeueræ vltioni velut oppignorat, niſi „verum dicat. Sic poteſt aliquis in re ſeria, caput, animam, „filios & reliqua ad ſe pertinentia, quantum in ipſo eſt, deuo-„vere, ſi ſciens fallat. In talibus enim non iurat per eas res; „ſed tantum agnoſcit coram Deo, ſe dignum eſſe, qui in illis „puniatur, ſi peieret. Talia in ſcripturis habemus iuramenti „exempla, quæ Deum ſemper directe tamquam teſtem & iudi-„cem reſpiciunt; creaturam autem tamquam rem nobis caram, „quam non dubitamus oppignorare, vt ex eo proximus certus „ſit, nos in perniciem propriam, aut rerum, quæ nobis ſint „in pretio, nolle fallere. Sic iurat *Dauid* Pſalm. VII, 16. *Si feci „iſtud, & ſi eſt iniquitas in manibus meis, perſequatur inimicus ani-„mam meam.* Et *Paulus* 2 ad Corinth. I, 1. *Teſtem Deum inuoco in „animam meam.* Sic iurabant *per caput ſuum*, id eſt, illud deuo-„vebant. Vnde illud apud *Græcos*, νὴ τὴν κεφαλήν. Et apud „VIRGILIVM *Aeneid. IX. Per caput hoc iuro.* Hoc eſt, immineat ca-„piti meo periculum, ſi ſciens fallam. Hic modus vſurpandæ „creaturæ in re ſeria & vera licitus eſt, quia in eo non proprie „conſiſtit iuramentum, ſed eius quædam appendix. II. Alter „modus eſt, quum quis earum rerum meminit in iureiurando, „quæ quidem non ſunt in eius poteſtate conſtitutæ, ac proin-„de nec eas poteſt deuouere; ſed tales ſunt, quarum apud „eum ratio haberi in primis debet, inter res humanas, & qua-„rum meminit, non vt eas teſtes veritatis aduocet, aut illis de-„ferat honorem iuramenti; vel aliqua ex parte; ſed vt per „comparationem ſui in eas res adfectus, & debitæ ciuilis re-„verentiæ, teſtetur hominibus coram Deo, quam ſerio agat, „quum loquitur. Sic iurabant veteres chriſtiani, TERTVLLI-„ANO teſte apol. c. XXXII. *per ſalutem imperatoris*, qui per eiuſdem „genium iurare renuebant. Vel per ſalutem imperatoris intelli-„gentes ipſum Deum, ſalutis auctorem, & qui ſalus imperatoris „dici poterat effectiue; vel vt eſſet potius obteſtatio, quam iura-„mentum proprie dictum, per comparationem, hoc ſenſu, „Teſtor coram Deo, non mihi minus cordi eſſe in ea re veri-tatem,

Digitized by Google

„tatem, quam mihi cordi eſt imperatoris ſalus: aut ſimile hu-„iuſmodi. Talia iuramenta potius ſunt obteſtationes, de qui-„bus BASILIVS [c] ad pſalm. XIV. *Sunt quidam ſermones, ſpeciem „quidem iuramenti habentes, qui tamen non ſunt, ſed obteſtatio ad eos „qui audiunt.* Huc referri poteſt iuramentum *Ioſephi* Gen. XLII, „15. *Viuit Pharao.* Vbi vetus interpres habet, *per ſalutem Pharaonis,* „LXX. autem *νὴ τὴν ὑγίειαν Φαραὼ, per ſalutem, aut ſanitatem Pha-„raonis.* Id eſt, quam mihi cordi eſt ſalus *Pharaonis*„ &c.

§. VII.

Et per genium imperatoris, & per ſanctos & angelos.

ALITER autem res ſe habebat, ſi quis directe iuraret per creaturas, tamquam iudices & vindices cogitationum ſuarum, ſi falſe & perfide teſtaretur. Hinc licet chriſtiani mentionem ſalutis imperatoris in iuramentis ſuis admitterent, per genium tamen imperatoris iurare numquam non recuſabant, quia hoc idololatria erat, & reapſe defectio ad paganiſmum, & religionis chriſtianæ abnegatio. Perſecutores nihil amplius ab eis requirebant quam hoc, vtpote teſtimonium renuntiationis eorum. In paſſione *Polycarpi* EVSEBIO [d] memorata, proconſul ſæpius eum vrgebat, dicens: *Iura per genium Cæſaris,* cui ille conſtanter reſpondebat: *Chriſtianus ſum.* Ita in actis proconſularibus *martyrum Scyllitanorum* [e] in *Africa* proconſul *Sperato* dixiſſe legitur: *Tantum iura per genium regis noſtri;* Cui ille reſpondit: *Ego imperatoris mundi genium neſcio, ſed cæleſti Deo meo ſeruio.* Idem dicit ORIGENES [f]: *Per fortunam,* inquiens, (ſiue genium) *regis non iuramus, ſicut nec per alia numina fictitia: nam ſiue (vt quidam putant) curſus tantum rerum fortuna eſt, non iuramus per id quod nihil eſt, tamquam per Deum, aut rem aliquam pollentem viribus, ne iureiurando abutamur: ſiue (vt aliis videtur) qui per fortunam regis iurant,*

(c) Baſil. in pſalm. XIV. tom. I. p. 133. *εἰσὶ δέ τινες λόγοι, σχήματα μὲν ὅρκων ἔχοντες, οὐχ ὅρκοι δὲ ὄντες, ἀλλὰ θεραπεία πρὸς τοὺς ἀκούοντας.*

(d) Euſeb. lib. IV. c. XV. p. 131. (p. 107. edit. Amſtelod. MDCXCV.) *ὄμοσον τὴν καίσαρος τύχην.*

(e) Acta mart. Scyllitan. ap. Baron. an. CCII. n. II.

(f) Orig. contr. Celſum lib. VII. p. 421. *τύχην μέν τοι βασιλέως οὐκ ὄμνυμεν, ὡς οὐδ᾽ ἄλλον νομιζόμενον θεόν· εἴτε γὰρ [ὡς ὠνόμασάν τινες] ἐκφορὰ μόνον ἐστὶν ἡ τύχη· οὐκ ὄμνυμεν τὸ μηδαμῶς ὂν ὡς θεόν, ἢ ὅλως ὑφεστηκὸς καὶ δυνάμενόν τι ποιῆσαι, ἵνα μὴ τὴν ὀμοτικὴν δύναμιν εἰς ἃ μὴ δεῖ παραλαμβάνωμεν· εἴτε καὶ*

iurant per Romani principis genium, vt eo nomine vnum e dæmonibus intelligamus; ſic quoque moriendum eſt nobis potius, quam iurandum per malum & perfidum dæmonem, peccantem perſæpe cum eo, quem ſortitus eſt, homine, immo quam homo ſæpius. Similiter MINVCIVS FELIX [*g*] morem gentilibus peculiarem eſſe adfirmat, per genium imperatoris iurare; & eſſe eis tutius per *Iouis* genium peierare, quam regis. TERTVLLIANVS [*h*] chriſtianos abſolute recuſare dicit per genium Cæſarum iurare, etſi non dubitent iurare per ſalutem eorum, Cæſarum autem hoſtes [*i*] inter gentiles ſolere iurare per eorum genium, eo ipſo tempore, quo ſeditionem contra eos moliantur; quod crimen ſæpius in eos retorquet, quia chriſtianos [*k*] vt hoſtes imperii criminari ſolebant, eo quod per imperatoris genium iurare nollent. Huius ergo criminis natura manifeſta erat idololatria & apoſtaſia, dum divinus honor dæmoni loco Dei præbebatur, & hoc ipſo chriſtiana religio omnino abnegabatur. Quæ igitur pœnæ idololatris & apoſtatis conſtitutæ fuerunt, eaſdem & illis infligi conſueuiſſe facile ad colligendum eſt, qui tempore perſecutionis gentilibus obſequentes per genium imperatoris iurarunt; quod erat diuinum honorem rebus creatis, & peſſimis quidem omnium, angelis apoſtatis & manifeſto contra Deum rebellantibus, deferre.

IVRARE per bonos angelos, vel ſanctos, vel *Mariam* virginem,

[*ὥς τισιν ἔδοξεν, εἰπᾶσι τᾶ Ῥωμαίων βασιλέως τὸν δαίμονα ὀμνῦσιν οἱ τὴν τύχην αὐτᾶ ὀμνύοντες*] *δαιμόνων ἐςὶ ἡ ὀνομαζομένη τύχη βασιλέως· καὶ ὅτως ἀποθανατέον ἐςὶ μᾶλλον ἡμῖν ὑπὸ τᾶ μὴ ὀμόσαι μοχθηρὸν δαίμονα καὶ ἄπιςον, πολλάκις συνεξαμαρτάνοντα ᾧ ἔλαχεν ἀνθρώπῳ, ἢ καὶ πλέον αὐτᾶ ἁμαρτάνοντα.*

(*g*) Minuc. Fel. p. 88. (c. XXIX. n. 7. pag. 112. edit. Halenſ. MDCXCIX.)

(*h*) Tertull. apol. c. XXXII. cit. §. IV. ſub litt. (z) in textu pag. 355.

(*i*) Ibid. cap. XXXV. Vnde Caſſii & Nigri, & Albini? -- omnes illi ſub ipſa vſque impietatis eruptione & ſacra faciebant pro ſalute imperatoris & genium eius deierabant. Id. lib. ad Scapulam c. II. Sic & circa maieſtatem imperatoris infamamur, tamen numquam Albiniani, nec Nigriani, vel Caſſiani inueniri potuerunt chriſtiani: ſed iidem ipſi, qui per genios eorum in pridie vſque iurauerant, qui pro ſalute eorum hoſtias & fecerant & vouerant, qui chriſtianos ſæpe damnauerant, hoſtes eorum ſunt reperti.

(*k*) Tertull. ad nationes lib. I. c. XVII. Prima obſtinatio eſt, quæ ſecunda ab eis religio conſtituitur Cæſarianæ maieſtatis, quod irreligioſi dicamur in Cæſares, neque imagines eorum repropitiando, neque genios deierando hoſtes populi nuncupamur &c.

ginem, vel eorum imagines & reliquias, etſi maiorem recti ſpeciem præ ſe ferebat, a priore illo vitio non multum aberat. Nam quum omnis diuinus cultus Deo per veterum doctrinam vindicaretur; iuriſiurandi autem interpoſitio ſolemnis quidam iſtius cultus actus eſſet: nihilo paratiores erant ad iurandum per angelum vel ſanctum, quam per genium imperatoris, vel aliam quamcumque rem, vt ne honorem diuinum in rem creatam conferre merito crederentur. Hinc OPTATVS vt grandem inſolentiam ac impietatem obiectat *Donatiſtis*, quod, quum [*l*] per ſolum Deum ſoleant homines iurare, *Donatus* paſſus ſit per ſe ſic iurare tamquam per Deum. Et ſucceſſores eius hunc honorem auide ſunt amplexi. OPTATVS enim hanc impietatem in vniuerſum omnibus adſcribit: *Veſtri*, inquit [*m*], *per vos iurant, & perſonas veſtras iam pro Deo habere neſcuntur. Solet Deus ad probandam fidem in iuratione ab hominibus nominari. Sed quum per vos iuratur, iam apud veſtros de Deo & Chriſto ſilentium eſt. Si ad vos diuina migrauit de cælo religio, quia per vos iuratur, nemo veſtrum aut veſtrorum langueat: nolite mori: imperate nubibus: pluite, ſi poteſtis: vt per vos plenius iuretur; & de Deo ſileatur. --- O ſacrilegium impietate commixtum, dum homines per vos iurantes libenter auditis, & vocem Dei auribus non admittitis veſtris.* Præterea per martyres ſuos [*n*], quos venditent, eos iurare dicit, quum tamen pro criminibus ſuis, non pro cauſſa religionis, occiſi ſint. Ex quibus planum perſpectumque eſt, quod OPTATI æuo iurare per nomen hominis, ſiue viui, ſiue mortui, pro non minore crimine quam ſacrilegium & impietas habitum fuerit, vtpote quo honos Dei rei creatæ deferretur. Adeoque eamdem pœnam, quæ ſacrilegio & impietati debebatur, huius criminis pœnam fuiſſe in omnibus, qui eo tenerentur, par eſt ſtatuamus: quamquam præter iſtos hæreticos de paucis quibuſdam iſtius æui nobis conſtet, qui in illud propenderint, vſque dum cultus ſanctorum, & angelorum & *Mariæ* virginis in eccleſiam irreperet; atque tum cum iſta corruptela inuehebatur alia, vt

(*l*) Optat. lib. III. p. 65. (p. 68. edit. Pariſ. MDCLXXIX.)

(*m*) Optat. lib. II. p. 58. (p. 53. cit. edit.)

(*n*) Optat. lib. III. p. 69. (p. 75. edit. cit.) Nolo hominum facere mentionem, quos vos inter martyres ponitis: per quos tamquam per vnicam religionem, veſtræ communionis homines iurant, cetera.

nimirum *Maria* virgo, & *Michael* ac *Gabriel* archangeli cum Deo in eodem iureiurando coniungerentur. Formulam iſtiuſmodi iuramentorum habemus in quadam IVSTINIANI nouella [o], quæ ab his, qui adminiſtrationes prouinciarum accipiunt, iuſiurandum fidelitatis, & iuſiurandum contra largitionem, præſtari iubet his verbis: *Iuro ego per Deum omnipotentem, & filium eius vnigenitum, dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & ſpiritum ſanctum, & per ſanctam glorioſam Dei genitricem & ſemper virginem Mariam, & per quatuor euangelia, quæ in manibus meis teneo, & per ſanctos archangelos Michaelem & Gabrielem, puram conſcientiam germanumque ſervitium me ſeruaturum ſacratiſſimis noſtris dominis Iuſtiniano & Theodoræ coniugi eius, occaſione traditæ mihi ab eorum pietate adminiſtrationis: & omnem laborem ac ſudorem eum fauore ſine dolo, & ſine arte quacunque ſuſcipio in commiſſa mihi ab eis adminiſtratione de eorum imperio atque republica. Iuro quoque idem iuſiurandum, quod nulli penitus neque dedi neque dabo occaſione dati mihi cinguli, neque occaſione patrocinii, neque promiſi, neque profeſſus ſum de prouincia mittere, neque mittam, neque occaſione dominici ſuffragii, neque famoſiſſimis præfectis adminiſtrationem habentibus, neque iis, qui circa eos ſunt, neque alii hominum vlli, ſed ſicut ſine ſuffragio percepi cingulum, ſic etiam pure me exhibebo circa ſubiectos piiſſimorum noſtrorum dominorum; contentus iis, quæ ſtatutæ ſunt mihi de fiſco, annonis.* Materia huius iuriſiurandi perquam bona eſt, fatendum autem eſt, formulam eius a puritate & ſimplicitate recedere priorum ſæculorum,

(o) Iuſtin. nouell. IX. *Ὄμνυμι ἐγὼ τὸν Θεὸν τὸν παντοκράτορα, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ τὴν ἁγίαν ἔνδοξον θεοτόκον καὶ ἀειπαρθένον Μαρίαν, καὶ τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια, ἃ ἐν ταῖς χερσί μου κρατῶ, καὶ τοὺς ἁγίους ἀρχαγγέλους Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ, ὡς καθαρὸν συνειδὸς καὶ γνησίαν δουλείαν φυλάξω τοῖς θειοτάτοις καὶ εὐσεβεστάτοις ἡμῶν δεσπόταις, Ἰουστινιανῷ καὶ Θεοδώρᾳ τῇ ὁμοζύγῳ τοῦ αὐτοῦ κράτους, προφάσει τῆς παραδεδομένης μοι παρὰ τῆς αὐτῶν εὐσεβείας ἀρχῆς· καὶ πάντα πόνον καὶ κάματον μετ' εὐνοίας ἀδόλως καὶ δίχα τέχνης τινὸς ἀναδέξομαι ἐπὶ τῇ δοθείσῃ μοι παρ' αὐτῶν ἀρχῇ, ὑπὲρ τῆς αὐτῶν βασιλείας καὶ πολιτείας· — ὄμνυμι δὲ τοὺς αὐτοὺς ὅρκους, ὡς οὐδενὶ παντῶς οὔτε δέδωκα οὔτε δώσω, προφάσει τῆς δεδομένης μοι ἀρχῆς· οὔτε προφάσει προστασίας, οὐδὲ ἐπηγγειλάμην, οὔτε ὡμολόγησα ἐκ τῆς ἐπαρχίας πέμπειν, οὔτε πέμψω, οὔτε προφάσει δεσποτικοῦ ſuffragii, οὔτε τοῖς ἐνδοξοτάτοις ὑπάρχοις, οὔτε τοῖς ἄλλοις πανευφήμοις ἀνδράσι τοῖς τὰς ἀρχὰς ἔχουσιν, οὔτε τοῖς περὶ αὐτοὺς καθεστῶσιν, οὐδὲ ἄλλῳ τῶν πάντων οὐδενί· ἀλλ' ὥσπερ ἄμισθον παρέλαβον τὴν ἀρχήν, οὕτω καὶ καθαρὸς φυλάξομαι περὶ τοὺς ὑποτελεῖς τῶν εὐσεβεστάτων ἡμῶν δεσποτῶν, ἀρκούμενος ταῖς ἀφωρισμέναις μοι ἐκ τοῦ δημοσίου σιτήσεσι.*

vbi

vbi iuramentorum interpoſitio in ſolius Dei nomine facta eſt, tamquam ſpecialis diuini cultus pars ipſi peculiaris & propria. Primum hoc, quod memini, talis iurisiurandi exemplum eſt, quod in eccleſia admiſſum eſt: Facitque eo, vt videamus, quam breui temporis ſpatio corruptelæ per auctoritatem poſſint inualeſcere. Quod enim tempore OPTATI pro ſacrilegio habebatur, id iam ſingularis venerationis exemplum erga archangelos & *Mariam* virginem euaſerat. Plura quidem de iuramentis notari poterant; nos autem hoc loco de iſtiuſmodi tantum rebus loquimur, quæ ad diſciplinam eccleſiæ ſpectant.

§. VIII.

De periurio eiuſque pœnis.

PROXIMVM grande crimen, quod in nomen & maieſtatem Dei poterat committi, periurium erat; quod committere quis poterat vel tempore iurisiurandi, ſi nimirum iuraret in rem falſam, aut ſi iuraret, ſe rem quamdam malam & illicitam facturum; vel etiam poſtea, ſi quis non faceret, quod facere ei licebat, & ad quod faciendum ſolemni iureiurando iuductus fuerat. Qui ſacramento ſe obligauerat ad rem faciendam illicitam, exempli cauſſa, ad gerendum ſempiternas cum altero inimicitias & ad numquam redeundum cum eo in gratiam, is per decretum concilii *Ilerdenſis* [p] ad integrum annum de eccleſia propter periurium ſuum proiiciendus, & ad pœnitendum de illicito iureiurando & ad reconciliandum ſibi fratrem adigendus erat. In tali enim caſu, vt patres & canones [q] definiunt, illegitimum iusiurandum ſeruandum non erat, ne ipſum vti *Herodem* regem duplici vel triplici peccato implicaret, ſed reſcindere iusiurandum debebat deque periurio ſuo pœnitentiam agere, quod ſatius erat, quam ſub ſpecie pietatis ac religionis peccatum peccato addere. Ita autem pœnitentiæ tanto breuius tempus conſtitui ſolebat, quia homines ex celeri

(p) Concil. Ilerdenſ. c. VII. Qui ſacramento ſe obligauerit, vt litigans cum quolibet ad pacem nullo modo redeat, pro periurio vno anno a communione ſanguinis & corporis dominici ſegregatus, reatum ſuum fletibus, eleemoſynis & quantis potuerit ieiuniis, abſoluat.

(q) Vid. concil. Tolet. VIII. c. II. *Vbi teſtimonia ex* Ambroſio, Auguſtino, Gregorio & Iſidoro *copioſe citantur.* *Nec non* in Gratiano *cauſſ. XXII. qu. IV.*

quo-

quodam animi adfectu in hanc culpam abrepti, non conſulto eam incurriſſe, credebantur.

ALIAS autem periurium in atteſtando rem falſam, aut non implendo legitimum iuramentum, multo tractabatur ſeverius. Nam CHRYSOSTOMVS [r] periurium in eadem claſſe ponit cum homicidio, fornicatione ac adulterio. Et BASILIVS vndecim annorum pœnitentiam ei iniungit, qui hoc ſcelere ſe adſtrinxiſſet. *Periurus*, inquiens [s], *vndecim annis non erit communionis particeps, duobus annis deflens, tribus audiens, quatuor ſubſtratus, anno vnico conſiſtens, & tunc communione dignus habebitur.* Concilium *Matiſconenſe* primum [t] de iſto crimine hunc habet canonem: *Si quis conuictus fuerit alios ad falſum teſtimonium vel periurium attraxiſſe, ipſe quidem vſque ad exitum non communicet: Hi vero, qui ei in periurio conſenſiſſe probantur, poſt ab omni ſunt teſtimonio prohibendi, & ſecundum legem infamia notabuntur.* Vbi per legem probabiliter & ciuilem & eccleſiaſticam legem intelligit. Nam, vti fuſe demonſtrat GOTHOFREDVS, lex ciuilis apud veteres *Romanos* omnibus iſtiuſmodi periuris infamiæ notam appoſuit; & *Honorius* diuerſas alias pœnas [u] addidit, vt nouum antiquis legibus vigorem daret maioremque efficacitatem. Non poſſum heic ſilentio præterire relationem, quam EVSEBIVS de diuina vindicta habet, perſequuta tres periuros nebulones, qui accuſationem, contra *Narciſſum* epiſcopum *Hieroſolymitanum* fal-

(r) Chryſoſt. homil. XVII. in Matth. p. 182. (pag. 222. c. ſub fin. edit. Francof.) cit. §. V. ſub litt. (x) pag. 360. ſequ. It. homil. XXII. ad popul. Antiochen. tom. I. p. 294. (p. 261. edit. Francof.) cit. ibid. ſub litt. (u) p. 360.

(s) Baſil. can. LXIV. *Ἐπίορκος, ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται· δυσὶν ἔτεσι προσκλαίων, τρισὶν ἀκροώμενος, τέσσαρσιν ὑποπίπτων, ἐνιαυτὸν συνεστὼς μόνον, καὶ τότε τῆς κοινωνίας ἀξιούμενος.*

(t) Concil. Matiſcon. I. c. XVII.

(u) Cod. Theod lib. II. tit. IX. de pactis leg. VIII. Si quis maior annis aduerſus pacta vel tranſactiones, nullo cogentis imperio, ſed libero arbitrio & voluntate confecta, putauerit eſſe veniendum, vel interpellando iudicem, vel ſupplicando principibus: vel non implendo promiſſa ea, quæ inuocato nomine Dei omnipotentis eo auctore ſolidauerit, non ſolum inuratur infamia, verum etiam actione priuatus, reſtituta pœna, quæ pactis probatur inſerta, earum rerum & proprietate careat & emolumento, quod ex pacto vel tranſactione illa fuerit conſequutus. Quæ omnia mox eorum commodo deputabuntur, qui intemerati pacti iura ſeruauerint. Vid. Gothofred. in loc. p. 134—137.

ſo

ſo a ſe confictam, iureiurando confirmare non erubuerant; quia oſtendit, quod, quum diſciplina eccleſiæ, deficientibus documentis, in effectum deduci contra ſontes non poſſit, prouidentia nonnumquam intercedere & hoc crimen diuino iudicio ipſa per ſe vindicare ſoleat. „Mali quidam homunciones, „inquit [x], qui vigorem & conſtantiam vitæ *Narciſſi* ferre non „poterant, veriti, ne tandem deprehenſi pœnas darent, vtpote „ſexcentorum ſibi ſcelerum conſcii: præuenire eum decreue„runt, ſtructiſque inſidiis grauiſſimam ei calumniam adſperſe„runt. Atque vt audientibus perſuaderent, ſacramenti religi„one accuſationem firmabant. Vnus inter iurandum impreca„batur ſibi, vt incendio periret, ſi ſciens falleret. Alter vt „ſæuo ac peſtilenti morbo corpus abſumeretur. Tertius, vt „luminibus orbaretur. Sed quantumuis iurantibus, nemo ex „fidelium numero fidem adhibebat: quippe quum *Narciſſi* con„tinentia & ſanctitas vitæ omnibus virtutum numeris abſolutæ „cunctis ſemper ſpectata compertaque eſſet. At ille quum di„ctorum infamiam ſuſtinere non poſſet, & alioqui philoſophi„cæ vitæ iam dudum amore teneretur, relicta eccleſiæ plebe, „in ſolitudine ac deuiis agris plurimos annos delituit. Verum „magnus ille iuſtitiæ oculus his peractis minime quieſcendum „putauit. Sed confeſtim impios illos iis ipſis vltus eſt diris, „quibus ſemetipſos peierantes deuouerant. Primus igitur, „quum modica quædam ſcintilla in domo, qua manebat, citra „vllam cauſſam ſubito exſiliiſſet, noctu incenſis ædibus cum „vniuerſa familia conflagrauit. Alteri corpus ab imis pedibus

(x) Euſeb. lib. VI. c. IX. τὸ εὔτονον αὐτοῦ καὶ στεῤῥὸν τοῦ βίου φαῦλοί τινες ἀνθρωπίσκοι μὴ οἷοί τε φέρειν, δέει τοῦ μὴ δίκην ὑποσχεῖν ἁλόντας, διὰ τὸ μυρία κακὰ ἑαυτοῖς συνειδέναι, σκευὴν κατ' αὐτοῦ προλαβόντες συῤῥάπτουσι, καί τινα δεινὴν καταχέουσιν αὐτοῦ διαβολήν· εἶτα πείσοντες τοὺς ἀκροωμένους, ὅρκοις ἐβεβαίουν τὰς κατηγορίας· καὶ ὁ μὲν ἦ μὴν ἀπόλοιτο πυρὶ ὤμνυεν· ὁ δὲ ἦ μὴν σκαιᾷ νόσῳ δαπανηθείη τὸ σῶμα· ὁ δὲ τρίτος ἦ μὴν τὰς ὁράσεις πηρωθείη· ἀλλ' οὐδ' οὕτως αὐτοῖς καίπερ ὀμνῦσι τῶν πιστῶν τις προσεῖχε τὸν νοῦν, διὰ τὴν εἰς πάντας λάμπουσαν ἐκ τοῦ παντὸς σωφροσύνην τε καὶ πανάρετον ἀγωγὴν τοῦ Ναρκίσσου· αὐτός γε μὴν τὴν τῶν εἰρημένων μηδαμῶς ὑπομένων μοχθηρίαν, καὶ ἄλλως ἐκ μακροῦ τὸν φιλόσοφον ἀσπαζόμενος βίον· διαδρὰς πᾶν τὸ τῆς ἐκκλησίας πλῆθος, ἐν ἐρημίαις καὶ ἀφανέσιν ἀγροῖς λανθάνων, πλείστοις ἔτεσι διέτριβεν· ἀλλ' οὐ καὶ ὁ τῆς δίκης μέγας ὀφθαλμὸς ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις ἠρέμει· μετῄει δὲ ὡς τάχιστα τοὺς ἀσεβεῖς, αἷς καθ' ἑαυτῶν ἐπιορκοῦντες κατεδήσαντο ἀραῖς· ὁ μὲν οὖν πρῶτος, ἐκ μηδεμιᾶς προφάσεως ἁπλῶς οὕτω σμικροῦ διαπεσόντος, ἐφ' ἧς κατέμενεν οἰκίας, σπινθῆρος, νύκτωρ ὑφαφθείσης ἁπάσης πανγενῇ καταφλέγεται· ὁ δὲ ἀθρόως τὸ σῶμα ἐξ

„ad ſummum vſque capitis verticem, eo morbi genere, quo ſe „ipſe mulctauerat, correptus eſt. Tertius priorum caſum con„tuitus, omniumque inſpectoris Dei ineuitabilem veritus vin„dictam, concinnatæ ab ipſis ex compacto calumniæ ordinem „eſt confeſſus. Tantis porro lamentis ob pœnitentiam facti ſe „ſe confecit, & in tantum lacrimas effundere perſeuerauit, vt „ex eo oculorum lumen amitteret„. Eiuſmodi pœnas periurii ſui perditiſſimi illi & amentiſſimi homines vindici Dei dextræ dederunt, vbi diſciplina eccleſiaſtica, deficientibus documentis, tangere eos non potuit.

§. IX.

De violatione votorum.

VLTIMA huius præcepti tranſgreſſio, quæ cenſura eccleſiaſtica puniebatur, votorum ſiue promiſſorum Deo factorum violatio erat. Et hæc quidem tam in rebus quam perſonis. Si quis bona ſua vel aliquam eorum partem miniſterio Dei ſe daturum voueret, deinde autem promiſſum reuocaret vel irritum faceret, voti erat violatio, includens ſacrilegium. *Ananias* ob hoc ipſum ſeueram incurrit cenſuram, & eiuſmodi aduerſum ſe indignationem Dei prouocauit, cuius *Petrus* miniſter fuit, vt, ex BASILII ſententia [y], ad pœnitentiam aditum inuenire non potuerit. Eccleſia in ſequentibus ſæculis iſtiuſmodi ſon-

ἄκρων ποδῶν ἐπὶ κεφαλήν, ἧς αὐτὸς προσετίμησεν ἑαυτῷ νόσῳ πίμπλαται· ὁ δὲ τρίτος τὰς τῶν προτέρων συνιδὼν ἐκβάσεις, καὶ τὴν πάντων ἐφόρου Θεοῦ τρέσας τὴν ἀδιάδραστον δίκην, ὡμολόγει μὲν τοῖς πᾶσι τὰ κοινῇ σφίσιν αὐτοῖς ἐσκαιωρημένα· τοσαύταις δὲ κατετρύχετο μεταμελόμενος οἰμωγαῖς, δακρύων τε ἐς τοσοῦτον οὐκ ἀπέλιπεν, ἕως ἄμφω διεφθάρη τὰς ὄψεις.

(y) Baſil. hom. de inſtitut. monach. (tom. II. opp. p. 509.) ἐξῆν γὰρ τῷ Ἀνανίᾳ τὴν ἀρχὴν μὴ ἐπαγγείλασθαι τῷ Θεῷ τὴν κτῆσιν· ἀλλ' ἐπειδὰν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀπιδὼν δόξαν, τὸ μὲν κτῆμα διὰ τῆς ἐπαγγελίας τῷ Θεῷ ἀφιέρωσεν, ὡς ἂν θαυμασθείη παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῇ φιλοτιμίᾳ, τοῦ τιμήματος δὲ ἐνοσφίσατο· τοιαύτην ἐκίνησε καθ' ἑαυτοῦ τοῦ κυρίου τὴν ἀγανάκτησιν (ἧς ὑπηρέτης ὁ Πέτρος ἦν) ὡς μηδὲ μετανοίας θύραν εὑρεῖν. *Licebat initio Ananiæ poſſeſſiunculam ſuam Deo non polliceri ac vouere: ſed poſtquam humanæ gloriæ cupiditate inductus, quicquid in bonis habebat, per profeſſionem Deo conſecrauit, quo videlicet egregio iſtiuſmodi facto hominum de ſe admirationem excitaret: de pretio autem callide poſtea neſcio quid interuertit, eiuſmodi aduerſum ſe indignationem Dei prouocauit, cuius Petrus miniſter fuit, vt ne ad pœnitentiam aditum inuenire potuerit.*

tes

tes extraordinaria ratione punire non poterat. Vti autem quælibet eiuſmodi voti violatio pars ſacrilegii, æque ac perfidiæ & periurii erat, ita certo colligere poſſumus, communes pœnas, his duobus criminibus ſigillatim ſpectatis conſtitutas, non minus ſollicite huic crimini, in quo duo iſta coniunctim reperiebantur, infligi conſueuiſſe. Clerici peculiaris Dei hæreditas eſſe credebantur, vt qui per ſolemnem liberi arbitrii actum eccleſiæ ſeſe miniſterio dicauerant: adeoque nemini iſtius ordinis ſtationem ſuam deſerere & ad ſæcularem vitam redire, ſub ſeueriſſima excommunicationis pœna, permittebatur. Quomodo ex regulis concilii generalis *Chalcedonenſis* [z] & concilii *Turonici* [a] apparet. Quod leges imperiales peculiaribus ſanctionibus ciuilibus [b] confirmant, iubentes iſtiuſmodi deſertores curiæ ciuitatis ſuæ vindicari, in eaque per omnem vitam ſeruire, bona autem, quæ poſſideant, eccleſiæ, vel monaſterio, ad quod ſpectent, adiudicari. Eædem enim pœnæ infligebantur monachis & virginibus ſacris ac viduis, qui per ſolemne votum ſæculo renuntiarant, & ad vitam ſe dederant aſceticam. Si poſtea matrimonio darent operam & ad vitam reuerterentur ſæcularem; licet eccleſia eorum matrimonium non iuberet eſſe irritum, quaſi eſſet adulterium (quod hodie in eccleſia *Romanenſi* fieri adſolet) certam tamen pœnitentiam ipſis, tamquam perfidiæ & violati voti reis, imponebat. Concilium *Chalcedonenſe* [c] & virgines & monachos excommunicari

(z) Concil. Chalcedon. can. VII. *τοὺς ἅπαξ ἐν κλήρῳ κατειλεγμένους, ἢ καὶ μονάζοντας, ὡρίσαμεν, μήτε ἐπὶ στρατείαν, μήτε ἀξίαν κοσμικὴν ἔρχεσθαι· ἢ τοῦτο τολμῶντας, καὶ μὴ μεταμελουμένους, ὥστε ἐπιστρέψαι ἐπὶ τοῦτο, ὃ διὰ Θεὸν πρότερον εἵλοντο, ἀναθεματίζεσθαι. Eos qui in clero ſemel ordinati ſunt & itidem monachos, ſtatuimus nec ad militarem expeditionem, nec ad ſæcularem dignitatem poſſe venire. Qui autem hoc audent & non pœnitentia ducti ad id reuertuntur, quod propter Deum prius elegerant, anathematizari.*

(a) Concil. Turon. c. V. Si quis clericus, relicto officii ſui ordine, laicam voluerit agere vitam, vel ſe militiæ tradiderit, excommunicationis pœna feriatur.

(b) Cod. Theod. lib. VI. tit. II. de epiſcopis leg. XXXIX. Cod. Iuſtin. lib. I. tit. III. de epiſc. leg. LV. Vid. lib. VI. c. IV. §. I. vol. II. pag. 381.

(c) Conc. Chalcedon. c. XVI. *Παρθένον ἑαυτὴν ἀναθεῖσαν τῷ δεσπότῃ Θεῷ, ὡσαύτως δὲ καὶ μονάζοντα, μὴ ἐξεῖναι γάμῳ προσομιλεῖν· εἰ δέ γε εὑρεθεῖεν τοῦτο ποιοῦντες, ἔστωσαν ἀκοινώνητοι. Virginem, quæ ſe domino dedicauit, ſimiliter & monachos non licere matrimonio coniungi. Sin autem hoc feciſſe inuenti fuerint, ſint excommunicati.*

 iubet,

Digitized by Google

iubet, ſi poſt ſolemnem conſecrationem & profeſſionem matrimonio iungantur. Ex BASILII [d] iudicio pœnitentiam adulterorum agere eos oportet. Non ac ſi iſtiuſmodi matrimonium pro adulterio habeat, ſed tantum vt tempus pœnitentiæ eis adſignet. Nam vti alibi [*] ex AVGVSTINO [e] oſtendimus, iſtiuſmodi matrimonia non pro adulteriis, ſed pro veris matrimoniis habita, neque adeo per vllam eccleſiæ veteris regulam irrita declarata ſunt: tametſi hodie ex auctoritate concilii *Tridentini* contraria praxis in eccleſia *Romanenſi* obtineat, in qua omnia iſtiuſmodi matrimonia reſcinduntur, & coniuges alter ab altero ſe ſeparare coguntur.

Concil. Tolet. IV. c. LII. Nonnulli monachorum, egredientes a monaſterio, non ſolum ad ſæculum reuertuntur, ſed etiam vxores accipiunt. Hi igitur reuocati, in eodem monaſterio, a quo exierunt, pœnitentiæ deputentur, ibique defleant crimina ſua, vnde deceſſerunt.

Leo epiſt. XCII. ad Ruſtic. c. XII. Contrarium eſt omnino eccleſiaſticis regulis, poſt pœnitentiæ actionem redire ad militiam ſæcularem, quum apoſtolus dicat: *Nemo militans Deo implicet ſe negotiis ſæcularibus.* Vnde non eſt liber a laqueis diaboli, qui ſe militia mundana voluerit implicare.

Concil. Ancyran. c. XIX. *ὅσοι παρθενίαν ἐπαγγελλόμενοι, ἀθετοῦσι τὴν ἐπαγγελίαν, τὸν τῶν διγάμων ὅρον ἐκπληρούτωσαν. Quicunque virginitatem profitentes profeſſionem ſuam irritam reddunt, ii bigamorum definitionem impleant.*

(*d*) Baſil. can. LX. *Παρθένος ὁμολογήσασα, καὶ ἐκπεσοῦσα τῆς ἐπαγγελίας, τὸν χρόνον τοῦ ἐπὶ τῆς μοιχείας ἁμαρτήματος ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς καθ᾽ ἑαυτὴν ζωῆς πληρώσει· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν βίον μονάζοντα ἐπαγγελλομένων, καὶ ἐκπιπτόντων. Quæ virginitatem profeſſa, a voto ſuo ac profeſſione lapſa eſt, peccati adulterii tempus in ſuæ vitæ diſpenſatione complebit. Idem & in iis, qui vitam monaſticam profitentur & labuntur.*

(*) Lib. VII. cap. III. §. XXIII. volum. III. p. 92.

(*e*) Auguſtin. de bono viduit. c. X. Qui dicunt talium nuptias, ſed potius adulteria, non mihi videntur ſatis acute ac diligenter conſiderare, quid dicant. Fallit eos quippe ſimilitudo veritatis &c.

LIBRI

LIBRI DECIMI SEXTI
CAPVT OCTAVVM
DE PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM QVARTVM, SIVE DE TRANSGRESSIONIBVS LEGIS, RELIGIOSAM DIEI DOMINICAE OBSERVATIONEM INIVNGENTIS.

§. I.

Fuga religioſorum conuentuum die dominica quomodo per leges eccleſiæ punita ſit.

DE religioſa diei dominici obſeruatione iam in antecedente quodam libro [†] nonnulla diximus, & plura dicemus poſthac, vbi de diebus feſtis, ex quibus hic ſemper principalis in eccleſia chriſtiana creditus eſt, agemus. Heic igitur inſtituti noſtri ratio ſolum poſtulat, vt iſtiuſmodi tranſgreſſiones legis, religioſam diei dominicæ obſeruationem iniungentis, adnotemus, quæ homines eccleſiaſticæ cenſuræ ſubiecerunt. Et *primum* quidem, quum regula præſcripta vellet, vt homines ad celebranda publice omnia diuina officia die dominico conuenirent: neglectio huius officii ſiue ex toto ſiue ex parte pro crimine ſemper habebatur digno cenſura eccleſiaſtica. Congregationem eccleſiæ in vniuerſum voluntaria ſeparatione deſerere, vti hæretici faciebant & ſchiſmatici, etiamſi priuata inter ſe inſtituerent conuenticula, eiuſmodi legis violatio eſſe exiſtimabatur, quam eccleſia ſeueriſſima anathematis cenſura puniendam duceret: vti ex diuerſis concilii *Gangrenſis* [a] apparet canonibus, quos quum ſupra [*] fuſius recitauimus, hoc loco repetere nihil attinet. *Secundo*, Si quis alioquin orthodoxus per notabile temporis interuallum eccleſiam die dominico frequentare negligeret, delictum hoc erat, quod iudicialem communionis interdictionem merebatur. Videre id eſt e canonibus *Illiberritanis* [b], *Sardicenſibus* [c] & *Trullanis* [d], quos ob eamdem rationem heic interponere ſuperſedemus.

(†) Lib. XIII. c. IX. §. I. vol. VI. p. 560. ſeqq.
(a) Concil. Gangrenſ. c. V. VI. VII. &c.
(*) Supra c. I. §. V. pag. 21.
(b) Concil. Illiberrit. c. XXI. ibid. ſub ſign. (†)
(c) Concil. Sardic. c. XI. ſub litt. (l)
(d) Concil. Trull. c. LXXX. ſub litt. (m)

Digitized by Google

§. II.

De frequentatione cuiuſdam partis diuini cultus die dominica & neglectione partis reliquæ.

Tertio, FREQVENTARE aliquam diuini cultus partem die dominica, & negligere partem reliquam, hiſce temporibus magnum crimen erat, excommunicatione puniendum. Hoc manifeſto patet e ſic dictis canonibus apoſtolicis, quorum aliquis [*e*] hunc in modum ſtatuit: *Cunctos fideles, qui in ſanctam Dei eccleſiam ingrediuntur & ſacras ſcripturas audiunt, non autem perſeuerant in oratione & ſancta communione, velut in eccleſiam inducentes confuſionem, ſegregari oportet.* Idem iiſdem verbis & ſub eiuſdem pœnæ denuntiatione decretum legitur in concilio *Antiocheno* [*f*]. Concilium *Illiberritanum* [*g*] epiſcopum ab eo, qui non communicet, munera vetat accipere. Quod re ipſa erat eos excludere a communione eccleſiæ. Et concilium *Toletanum* primum [*h*] eos, qui ingrediantur eccleſiam, communionem autem negligant, admoneri, & ſi admoniti non communicent, ad agendam publicam pœnitentiam, vti grandes peccatores, adigi iubet. Et alius eiuſdem concilii canon [*i*] addit, quod ſi quis acceſſerit ad communionem & euchariſtiam de manibus ſacerdotis acceptam non ſumſerit, velut ſacrilegus propelli debeat. Omnes hi canones ſupponunt, quod libro quodam antegreſſo [*] pleniſſime euictum dedimus, Quod euchariſtiæ celebratio vſitata diuini cultus, die dominico fieri ſoliti, pars fuerit; & quod quilibet chriſtianus, in eccleſiæ viuens communione, eam participare debuerit, ad officium hoc die ſummo numini debitum explendum. Adeoque in omnes hanc diuini cultus partem negligentes, tamquam fraudis in legem eccleſia-

(*e*) Canon. apoſt. c. VII. vid. Græc. ibid. ſub litt. (h) p. 20.

(*f*) Conc. Antioch c. II. ibid. ſub litt. (i)

(*g*) Concil. Illiberrit. c. XXVIII. Epiſcopum, placuit, ab eo qui non communicat, munera non accipere debere.

(*h*) Concil. Toletan. I. c. XIII. De his, qui intrant in eccleſiam, & deprehenduntur numquam communicare, admoneantur. Quod ſi non communicant, ad pœnitentiam accedant.

(*i*) Ibid. c. XIV. Si quis autem acceptam a ſacerdote euchariſtiam non ſumſerit, velut ſacrilegus propellatur.

(*) Lib. XV. cap. IX. vol. VI. p. 560 ſeqq.

ſticam admiſſæ reos, animaduertebatur, quod principalem religioſæ obſeruationis diei dominicæ partem contemnerent. Scribere hæc non poſſum, quin multorum piorum hominum hac ætate fatalem calamitatem lamenter, quorum animus inclinat, vt ſingulis diebus dominicis euchariſtiam ſumant, ſed, quæ hodierna rerum facies eſt, opportunitate carent optatum impetrandi. Tales in illo apoſtoli acquieſcant, oportet, *Si prius adſit promtus animus, aliquis acceptus eſt pro eo, quod habet, non pro eo, quod non habet;* interea autem orent Deum, vt pro bona prouidentia ſua aliquam inueniat methodum diſciplinam & priſcum feruorem inſtaurandi. Sed pergimus.

§. III.

Ieiunium diei dominici ſub pœna excommunicationis prohibitum.

ANTIQVVS & generalis in eccleſia veteri mos erat, diem dominicum in memoriam reſurrectionis ſeruatoris noſtri feſtum & lætum agere; nec vmquam iſto die ieiunare, ne ipſo quidem ieiunii quadrageſimalis interuallo. Et idcirco hoc die peruerſe ieiunare, pro crimine habebatur, cenſuram eccleſiaſticam commerente. TERTVLLIANVS [*k*] chriſtianos die dominico ieiunare nefas duxiſſe auctor eſt. Notat etiam, quod ipſi *Montaniſtæ*, qui in obſeruandis ſuis ieiuniorum temporibus longe erant rigidiſſimi, ſabbato [*l*] & die dominico per integrum annum non ieiunarint. Etſi enim ternas quadrageſimas & præterea duas hebdomadas xerophagiarum, ſiue ſiccorum ciborum, obſeruarint, ſabbatum tamen & diem dominicam ab his ieiunii legibus excepiſſe eos adfirmat. Similiter AMBROSIVS [*m*] catholicos hoſce duos dies in ieiunio quadrageſimali excipere conſueuiſſe narrat. *Dominica*, inquit idem AMBROSIVS alio loco [*n*], *ieiunare non poſſum, quia Manichæos etiam ob iſtius diei ieiunia iure damnamus. Hoc enim eſt in reſurrectionem Chriſti non credere, ſi quis legem ieiunii die reſurrectionis*

(*k*) Tertull. de coron. milit. c. III. Die dominico ieiunare nefas ducimus.

(*l*) Id. de ieiun. aduerſ. Pſychicos c. XV. Duas in anno hebdomadas xerophagiarum, nec totas, exceptis ſcilicet ſabbatis & dominicis, Deo offerimus.

(*m*) Ambroſ. de Elia & ieiunio c. X. Quadrageſimæ totis, præter ſabbatum & dominicam, ieiunatur diebus.

(*n*) Ambroſ. epiſt. LXXXIII.

indi-

Digitized by Google

indicat. Diuerſi alii hæretici ob hanc praxin damnantur in concilio *Bracarenſi* primo [o]: Speciatim *Cerdoniani*, *Marcionitæ* & *Priſcillianiſtæ* nominantur & feriuntur anathemate, vtpote die natali & dominico ieiunantes, quia hoc faciant in veræ humanæ naturæ Chriſti derogationem. LEO epiſcopus *Romanus* [p] *Priſcillianiſtas* eodem nomine reprehendit. Et concilium *Carthaginenſe* quartum [q] eos, qui die dominico ſtudioſe ieiunent, pro catholicis haberi vetat. AVGVSTINVS [r] non tantum dicit, quod ſit totius eccleſiæ conſuetudo ieiunium hoc die relaxare, ſed quod nemo aliter facere queat ſine magno ſcandalo eccleſiæ, quia *Manichæorum* hæreſis [s] fidei catholicæ contraria iſtam diem ieiunio conſtituerit. Ex his rationibus canones ſeueras cenſuras decernunt aduerſus iſtiuſmodi offenſores.

(o) Concil. Bracar. I. c. IV. Si quis natale Chriſti ſecundum carnem non vere honoret, ſed honorare ſe ſimulet, ieiunans in eodem die & in dominico; quia Chriſtum in vera hominis natura non credit, ſicut Cerdon, Marcion, Manichæus & Priſcillianus, anathema ſit.

(p) Leo epiſt. XCIII. ad Turibium c. IV. Quarto capitulo continetur, quod natalem Chriſti, quem ſecundum conceptionem veri hominis catholica eccleſia veneratur, quia verbum caro factum eſt & habitauit in nobis, non vere iſti honorent, ſed honorare ſe ſimulent, *ieiunantes eodem die, ſicut & die dominico*, qui eſt dies reſurrectionis Chriſti. Quod vtique ideo faciunt, quia Chriſtum dominum in vera hominis natura natum eſſe non credunt, ſed per quamdam illuſionem oſtentata videri volunt, quæ vera non fuerint; ſequentes dogma Cerdonis atque Marcionis & cognatis ſuis Manichæis per omnia concordantes. Qui, ſicut in noſtro examine detecti atque conuicti ſunt, dominicum diem, quem nobis ſaluatoris noſtri reſurrectio conſecrauit, exigunt in mœrore ieiunii; Solis, (vt proditum eſt) reuerentiæ hanc continentiam deuouentes, vt per omnia ſint a noſtræ fidei vnitate diſcordes, & dies, qui a nobis in lætitia habetur, ab illis in afflictione ducatur. Vnde dignum eſt, vt inimici crucis Chriſti & reſurrectionis talem excipiant ſententiam, qualem elegerint doctrinam.

(q) Concil. Cathag. IV. c. LXIV. Qui dominico die ſtudioſe ieiunat, non credatur catholicus.

(r) Auguſtin. epiſt. CXIX. ad Ian. c. XV. Propter hoc & *ieiunia relaxantur* & ſtantes oramus, quod eſt ſignum reſurrectionis. Vnde etiam omnibus diebus id ad altare obſeruatur & halleluia canitur &c.

(s) Auguſtin. epiſt. LXXXVI. ad Caſulan. (p. 190. edit. Baſil.) Die dominico ieiunare ſcandalum eſt magnum, maxime poſteaquam innotuit deteſtabilis multumque fidei catholicæ ſcripturiſque diuinis apertiſſime contraria hæreſis Manichæorum, qui ſuis auditoribus ad ieiunandum iſtum tamquam conſtiterunt legitimum diem, per quod factum eſt, vt ieiunium diei dominici horribilius haberetur.

Si

Si quis, inquit concilium *Gangrenſe* [*t*], *propter eam*, *quæ exiſtimatur*, *exercitationem in dominico ieiunet*, *ſit anathema.* Similiter *canones apoſtolici* [*u*]: *Si quis clericus inuentus fuerit die dominica ieiunans*, *vel ſabbato*, *præter vnum ſolum* (hoc eſt, paſcha proxime antecedens) *deponatur* : *ſi vero laicus ſit*, *ſegregetur.* Et hoc in concilio *Trullano* [*x*] aliiſque veteris eccleſiæ regulis repetitur.

§. IV.

Frequentatio theatri aliorumque ludorum & delectamentorum in hoc die quomodo punita.

DANTVR regulæ aliæ, a veteribus pro decenti huius diei obſeruatione datæ: Exempli gratia, Quod homines ab omni minus neceſſaria corporis functione ſe abſtinere; Quod omnes actiones forenſes, cauſſarum dictiones & exactiones ceſſare debeant; Quod diuinus cultus in reſurrectionis ſeruatoris noſtri memoriam a ſtantibus peragendus ſit: Verum vt harum regularum tranſgreſſiones communiter non cum eadem pœnarum eccleſiaſticarum comminatione memorari ſolent, earum conſideratio ad hoc caput non ſpectat, ſed ad locum ſuum reſeruabitur, ſub titulo *dierum feſtorum*, vbi de diei dominici obſeruatione ſpecialius rurſus agendum erit. Vnum autem reliquum eſt, hoc loco non prætermittendum: Nimirum, quod ſi homines publicum Dei cultum neglexiſſent, vt inanibus ſpectaculis & delectamentis hoc ipſo die operam darent, hoc pro crimine, ſeueriſſimis eccleſiæ cenſuris corrigendo, habitum fuerit. Leges imperiales omnes publicos ludus & ſpecta-

(*t*) Conc. Gangrenſ. c. XVIII. *Εἴ τις διὰ νομιζομένην ἄσκησιν ἐν τῇ κυριακῇ νηστεύοι, ἀνάθεμα ἔστω.*

(*u*) Can. apoſt. LXIV. *Εἴ τις κληρικὸς εὑρεθῇ τὴν κυριακὴν ἡμέραν ἢ τὸ σάββατον, πλὴν τοῦ ἑνὸς μόνου, νηστεύων, καθαιρείσθω· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.*

(*x*) Concil. Trull. c. LV. *Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν ἐν τῇ Ῥωμαίων πόλει ἐν ταῖς ἁγίαις τῆς τεσσαρακοστῆς νηστείαις τοῖς ταύτης σάββασι νηστεύειν παρὰ τὴν παραδοθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ὥστε κρατεῖν καὶ ἐπὶ τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἀπαρασαλεύτως τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· εἴ τις κληρικὸς κ. τ. λ.* *Quoniam intelleximus in Romanorum ciuitate*, *in ſanctis quadrageſimæ ieiuniis*, *in eius ſabbatis ieiunare*, *præter eccleſiaſticam traditam obſeruationem* : *ſanctæ ſynodo viſum eſt*, *vt in Romanorum quoque eccleſia inconcuſſe vires habeat canon*, *qui dicit* : *Si quis clericus &c.*

Concil. Cæſar-auguſt. c. II. Ne quis ieiunet die dominica, cauſſa temporis (al. timoris) aut perſuaſionis, aut ſuperſtitionis &c.

cula hoc die interdicunt, *Theodoſius magnus* de duabus legibus [y] loquitur, ab ſe ipſo hunc in finem promulgatis. Et *Theodoſius iunior* aliam [z] rogauit, qua non ſolum die dominico, ſed aliis etiam maioribus feſtiuitatibus, nominatim die natali, atque epiphaniorum Chriſti, paſchæ etiam & quinquageſimæ diebus ludos exhiberi interdixit. Quum autem hiſce legibus nullæ pœnæ ſubiunctæ eſſent, legibus eccleſiæ ſemper erat occaſio homines cenſuris coërcendi eccleſiaſticis. Et idcirco canones hoc crimen vt nefarium ſcelus notabant, eoſque, qui ſe eo adſtrinxerant, plectebant excommunicatione. *Qui die ſolemni*, inquit concilium *Carthaginenſe* quartum [a], *prætermiſſo ſolemni eccleſiæ conuentu, ad ſpectacula vadit, excommunicetur.* Et alius canon [b]: *Sacerdote verbum faciente in eccleſia, qui de auditorio egreſſus fuerit, excommunicetur.* Concilium *Carthaginenſe* quintum,

(y) Cod. Theod. lib. XV. tit. V. de ſpectaculis leg. II. Illud etiam præmonemus, ne quis in legem noſtram, quam dudum tulimus, committat: Nullus ſolis die populo ſpectacula præbeat, nec diuinam venerationem confecta ſolemnitate confundat.

(z) Ibid. leg. V. Dominico, qui ſeptimanæ totius primus eſt dies, & natale, atque epiphaniorum Chriſti, paſchæ etiam & quinquageſimæ diebus --- omni theatorum atque circenſium voluptate populis denegata, totæ chriſtianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupantur, &c.

Iuſtin. lib. III. tit. XII. de feriis leg. XI. Leonis & Anthemii. Dies feſtos maieſtati altiſſimæ dedicatos, nullis volumus voluptatibus occupari, nec vllis exactionum vexationibus profanari. Dominicum itaque diem ita ſemper honorabilem decernimus & venerandum, vt a cunctis exſequutionibus excuſetur: nulla quemquam vrgeat admonitio: nulla fideiuſſionis flagitetur exactio: taceat apparitio: aduocatio deliteſcat: ſit ille dies a cognitionibus alienus: præconis horrida vox ſileſcat: reſpirent a controuerſiis litigantes & habeant fœderis interuallum: ad ſeſe ſimul veniant aduerſarii non timentes, ſubeat animos vicaria pœnitudo: pacta conferant, transactiones loquantur. Nec huius tamen religioſi diei otia relaxantes, obſcœnis quemquam patimur voluptatibus detineri. Nihil eodem die ſibi vindicet ſcena theatralis, aut circenſe certamen, aut ferarum lacrimoſa ſpectacula: & ſi in noſtrum ortum, aut natalem celebranda ſolemnitas inciderit, differatur. Amiſſionem militiæ, præſcriptionemque patrimonii ſuſtinebit, ſi quis vmquam hoc die feſto ſpectaculis intereſſe, vel cuiuſcumque iudicis apparitor prætextu negotii publici, ſeu priuati, hæc, quæ hac lege ſtatuta ſunt, crediderit temeranda.

(a) Concil. Carth. IV. can. LXXXVIII.

(b) Ibid. c. XXIV.

vti

vti in codice *Africano* [*c*] interpoſitum legitur, *Honorium* imperatorem rogabat, vt ſpectacula theatrorum ceterorumque ludorum die dominica, ceteriſque diebus celeberrimis amouerentur. CHRYSOSTOMVS [*d*] vocat ea *σατανικὰ συνέδρια*, *diabolica concilia*, edicitque auditoribus ſuis, ſe non amplius pharmaca leuia adhibiturum, ſed quum vlcus curationi reſiſtat, ſtyptica & mordacia admoturum, quo morbo occurratur citius. Scire igitur debere omnes his criminibus obnoxios, ſi poſt hanc ſuam admonitionem in ea negligentia manſerint, non toleraturum ſe, ſed legibus eccleſiaſticis vſurum, & magna auſteritate docturum, ne talia poſthac negligant, neue tanto contemtu diuina audiant eloquia. Ex quibus planum perſpectumque eſt, quod, licet ſpectacula & ludi circenſes & theatrales ſub imperatoribus chriſtianis permiſſi, die tamen dominica ſeuere prohibiti fuerint: Et quod homines, qui per iſtud tempus eos frequentare non dubitauerint, grauiſſimum crimen commiſiſſe crediti ob illudque ſeueriſſimæ eccleſiæ animaduerſioni ſubiecti fuerint.

(*c*) Cod. Afric. c. LXI. *κἀκεῖνο ἔτι μὴν δεῖ αἰτῆσαι, ἵνα τὰ θεώρια τῶν θεατρικῶν παιγνίων ἐν τῇ κυριακῇ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς φαιδραῖς τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως κωλύωνται.*

(*d*) Chryſoſt. homil. VI. in geneſ. tom. II. p. 53. (p. 45. edit. Francof.) *ἀλλ' ὅπως μὴ πάλιν τοῖς αὐτοῖς περιπέσητε, μηδὲ μετὰ τὴν τοσαύτην ἡμῶν παραίνεσιν, πάλιν ἐπὶ* τὰ σατανικὰ συνέδρια *ἐκεῖνα δράμητε, ἀναγκαῖον διαμαρτύρασθαι· οὐδὲ γὰρ πάντοτε καλὸν, προσηνῆ φάρμακα ἐπιτιθέναι, ἀλλ' ὅταν ᾖ τὸ ἕλκος δυσένδοτον, δεῖ καὶ τὰ στύφοντα καὶ τὰ δάκνειν δυνάμενα προσάγειν, ἵνα ταχεῖα γένηται ἡ διόρθωσις· μαθέτωσαν τοίνυν ἅπαντες, οἱ τοῖς ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνοι, ὅτι εἰ καὶ μετὰ ταύτην ἡμῶν παραίνεσιν πάλιν τῇ αὐτῇ ῥαθυμίᾳ ἐπιμένωσιν, οὐκ ἀνεξόμεθα, ἀλλὰ τοῖς νόμοις τῆς ἐκκλησίας χρησάμενοι μετὰ πολλῆς αὐτοὺς τῆς σφοδρότητος διδάξομεν, μὴ τοιαῦτα πλημμελεῖν, μηδὲ τοσαύτης καταφρονήσεως τῶν θείων ἀκούειν λογίων.*

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT NONVM

DE GRANDIBVS PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM QVINTVM, INOBEDIENTIA IN PARENTES ET DOMINOS, CONIVRATIONE AC REBELLIONE ADVERSVS PRINCIPES; ET CONTEMTV LEGVM ECCLESIAE.

§. I.

Liberis parentes ſuos ſpecioſo religionis titulo deſerere non permiſſum. Pœna eorum, qui aliter ſtatuerent.

PARENTVM nomine communiter intelliguntur non ſolum parentes naturales, ſed politici etiam ſiue ciuiles, hoc eſt magiſtratus & gubernatores; & parentes ſpirituales, hoc eſt moderatores eccleſiæ; nec non parentes œconomici, hoc eſt, patres familias; quorum auctoritas quum in ſuos vel liberos, vel ciues, vel populum, vel ſeruos admodum magna eſſet, non tantum per leges imperiales, ſed per leges etiam & animaduerſiones eccleſiaſticas, tuenda videbatur.

LIBERI per antiquas *Romanorum* leges adeo ad parentum ſuorum dominium & poſſeſſionem pertinere crediti, vt hi ius vitæ ac necis [*a*] in illos haberent, eoſque ſumma vrgente egeſtate poſſent in ſeruitium vendere ſine redemtione [*b*], quemadmodum e diuerſis vtriuſque codicis legibus apparet, & ex que-

(*a*) Cod. Iuſtin. lib. VIII. tit. XLVII. de patria poteſt. leg. X. Patribus ius vitæ in liberos neciſque poteſtas olim erat permiſſa.

(*b*) Cod. Theod. lib. III. tit. III. de patribus, qui filios diſtraxerunt. leg. I. Omnes, quos parentum miſeranda fortuna in ſeruitium, dum victum requirunt, addixit, ingenuitati priſtinæ reformentur &c. Lib. V. tit. VIII. de his, qui ſanguinolentos emtos vel nutriendos acceperint. Secundum ſtatuta priorum principum, ſi quis a ſanguine quoquo modo legitime comparauerit, vel nutriendum putauerit, obtinendi eius ſeruitii habeat poteſtatem: vt ſi quis poſt ſeriem annorum ad libertatem eum repetat, vel ſeruum defendat, eiuſdem modi alium præſtet, aut pretium, quod poteſt valere, exſoluat. cetera. Lib. XI. tit. XXVII. de alimentis, quæ inopes parentes de publico petere debent. leg. I. Aereis tabulis, vel ceruſſatis, aut linteis mappis, ſcripta per omnes ciuitates Italiæ proponatur lex, quæ parentum manus a parricidio arceat, votumque vertat in melius: officiumque tuum (vicarium Italiæ intelligit) hæc cura perſtringat, Vt ſi quis parens adferat ſobolem,

relis

relis veterum [c] de hac duritia; nec non ex alluſione, quam ſeruator noſter ad ſimilem conſuetudinem inter iudæos facit in parabola Matth. XVIII, vbi dominus debitorem ſuum iuſſit venundari, & vxorem eius, & liberos, & omnia quæ habebat, & reddi debitum. Et quamquam imperatorum chriſtianorum leges hanc enormem parentum poteſtatem paullum coërcuerunt, adimendo [d] illis poteſtatem vitæ ac necis, & permittendo liberos ex publico ærario ſuſtentari, vt impedirent, quo minus venderentur, vel ſi venditi eſſent, vt redimerentur: inſignem tamen poteſtatem parentibus reliquerunt, vt de liberis ſuis, dum eſſent impuberes, pro arbitrio poſſent ſtatuere, excepto tantum in ſeruitutis & mortis negotio. Nam ad tempora vſque *Iuſtiniani* liberis non permiſſum erat præter vel contra parentum ſuorum voluntatem vitam amplecti monaſticam. Id

quam pro paupertate educare non poſſit, nec in alimentis, nec in veſte impertienda tardetur, quum educatio naſcentis infantiæ moras ferre non poſſit: Ad quam rem, & fiſcum noſtrum, & rem priuatam indiſcreta iuſſimus præbere obſequia. Leg. II. Prouinciales, egeſtate victus atque alimoniæ inopia laborantes, liberos ſuos vendere, vel oppignorare cognouimus: Quisquis igitur huiuſmodi reperietur, qui nulla rei familiaris ſubſtantiæ fultus eſt, quique liberos ſuos ægre ac difficile ſuſtentat, per fiſcum noſtrum, antequam fiat calamitati obnoxius, adiuuetur: ita vt proconſules, præſideſque & rationales per vniuerſam Africam habeant poteſtatem, & vniuerſis, quos aduerterint in egeſtate miſerabili conſtitutos, ſtipem neceſſariam largiantur: atque ex horreis ſubſtantiam protinus tribuant competentem: Abhorret enim noſtris moribus, vt quemquam fame confici, vel ad indignum facinus prorumpere, concedamus.

(c) Baſil. homil. in pſalm. XIV. tom. I. p. 141. *εἶδον ἐγὼ ἐλεεινὸν θέαμα, παῖδας ἐλευθέρους ὑπὲρ χρεῶν πατρικῶν ἑλκομένους εἰς τὸ πωλητήριον· οὐκ ἔχεις καταλιπεῖν χρήματα τοῖς παισί; μὴ προσαφέλῃ καὶ τὴν εὐγένειαν. Vidi ego miſerabile ſpectaculum, pueros ingenuos ob debita patris in forum pertrahi venum exponendos. Non habes pecuniam, quam relinquas filiis? ne ſaltem generoſitatem eis auferas.*

(d) Cod. Theod. lib. IX. tit. XV. de his, qui parentes vel liberos occiderunt. leg. vnica. Si quis in parentis aut filii, aut omnino adfectionis eius, quæ nuncupatione parricidii continetur, fata properauerit, ſiue clam ſiue palam id fuerit auſus, neque gladio, neque ignibus, neque vlla alia ſolemni pœna ſubiugetur, ſed inſutus culleo, & inter eius ferales anguſtias comprehenſus, ſerpentum contuberniis miſceatur: & vt regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel amnem proiiciatur: vt omni elementorum vſu viuus carere incipiat, vt ei cælum ſuperſtiti, terra mortuo auferatur. Lib. XI. tit. XXVII. leg. 1. & 2. cit. ſub litt. (b).

 quod

Digitized by Google

quod e regula BASILII [e] liquet, quæ liberos in monaſteria recipi prohibet, niſi a parentibus ſuis, ſi in viuis ſint, adductos. Et concilium *Gangrenſe* grauem pœnam [f] eis conſtituit, in hunc modum decernendo: *Si qui filii a parentibus, maxime fidelibus, prætextu pietatis receſſerint, & parentibus, quem par eſt, honorem non tribuerint, apud eos ſcilicet præpoſita in Deum pietate, ſint anathema.* Hæc doctrina tradita & propagata fuit ab *Euſtathianis* hæreticis, qui mulierem maritum, parentes liberos ſuos eodem vitæ monaſticæ prætextu relinquere poſſe & negligere docuerunt. Contra quos [g] idem concilium diuerſos alios canones ſanxit, eamdem eis pœnam decernentes.

§. II.

Liberis ſine parentum ſuorum conſenſione haud licitum connubia inire.

ALIA poteſtatis paternæ ſpecies, ius erat, quod parentes habebant ſtatuendi de liberorum ſuorum matrimoniis. Quod ius per leges imperiales ita ſartum tectumque ſeruatur, vt vix vllum crimen tam ſeuere punitum inuenias, quam eius violationem, vbi liberi, qui ſub parentum ſuorum erant poteſtate, præter vel contra parentum ſuorum, vel tutorum, qui eorum loco erant, conſenſionem inierant connubia. Teſtatur hoc celebris *Conſtantini* lex in codice *Theodoſiano* [h], quæ ita habet: *Si quis nihil cum parentibus puellæ ante depectus, inuitam eam rapuerit, vel volentem abduxerit, patrocinium ex eius reſponſione ſperans, nihil ei ſecun-*

(e) Baſil. regul. maior. quæſt. XV. *τὰ δὲ ὑπὸ γονεῦς ὄντα, παρ' αὐτῶν ἐκείνων προσαγόμενα, ἐπὶ πολλῶν μαρτύρων δεχόμενοι, ὥστε μὴ δοῦναι ἀφορμὴν τοῖς θέλουσιν ἀφορμήν. Qui ſub parentibus ſunt, eos ab ipſis adductos, multis adhibitis teſtibus recipiamus, vt non demus occaſionem iis, qui volunt occaſionem.*

(f) Concil. Gangrenſ. c. XVI. *Εἴ τινα τέκνα γονέων, μάλιστα πιστῶν, ἀναχωροίη προφάσει θεοσεβείας, καὶ μὴ τὴν καθήκουσαν τιμὴν τοῖς γονεῦσιν ἀπονέμοι, προτιμωμένης δηλονότι παρ' αὐτοῖς τῆς θεοσεβείας, ἀνάθεμα ἔστω.*

(g) Ibid. can. XIV. *Εἴ τις γυνὴ καταλιμπάνῃ τὸν ἄνδρα, καὶ ἀναχωρεῖν ἐθέλοι, βδελυττομένη τὸν γάμον, ἀνάθεμα ἔστω. Si qua mulier relinquit maritum & vult recedere, matrimonium abhorrens, ſit anathema.* Can. XV. *Εἴ τις καταλιμπάνῃ τὰ ἑαυτῆ τέκνα, καὶ μὴ τεκνοτροφῇ, καὶ ὅσον ἐν ἑαυτῷ πρὸς θεοσέβειαν τὴν προσήκουσαν ἀγάγῃ, ἀλλὰ προφάσει τῆς ἀσκήσεως ἀμελοίη, ἀνάθεμα ἔστω. Si quis ſuos liberos relinquit, nec eos alit, nec, quantum in ſe eſt, ad conuenientem pietatem religionemque adducit, ſed exercitationis prætextu negligit, ſit anathema.*

(h) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXIV. de raptu virginum & viduarum leg. I.

dum

Digitized by Google

dum ius vetus proſit puellæ reſponſio ; ſed ipſa puella potius ſocietate criminis obligetur. Et quoniam parentum ſæpe cuſtodiæ nutricum fabulis & prauis ſuaſionibus deluduntur, his primum, quarum deteſtabile miniſterium fuiſſe arguetur, redemtique diſcurſus, pœna immineat, vt eis meatus oris & faucium, qui nefaria hortamenta protulerit, liquentis plumbi ingeſtione claudatur. Et ſi voluntatis adſenſio detegitur in virgine, eadem qua raptor ſeueritate plectatur : quum neque his immunitas præſtanda ſit, quæ rapiuntur inuitæ; quum & domi ſe vſque ad coniunctionis diem ſeruare potuerint; Et ſi fores raptoris frangerentur audacia, vicinorum opem clamoribus quærere, ſeque omnibus tueri conatibus. Sed his pœnam leuiorem imponimus, ſolamque eis parentum negari ſucceſſionem præcipimus. Raptor autem indubitate conuictus, ſi appellare voluerit, minime audiatur. Si quis vero ſeruus, raptus facinus diſſimulatione præteritum, aut pactione tranſmiſſum, detulerit in publicum, Latinitate donetur : aut ſi ciuis Latinus ſit, ciuis fiat Romanus : parentibus, quorum maxime vindicta intererat, ſi patientiam præbuerint, deportatione plectendis. Participes etiam & miniſtros raptoris citra diſcretionem ſexus eadem pœna præcipimus ſubiugari : Et ſi quis inter hæc miniſteria ſeruilis conditionis fuerit deprehenſus, citra ſexus diſcretionem eum concremari iubemus. Lex iſta *Conſtantini* per aliam legem *Conſtantii* filii ipſius confirmatur, cum aliquo tamen diſcrimine: *Quamuis* [*i*] *legis prioris exſtet auctoritas, qua inclytus pater noſter contra raptores atrociſſime iuſſerat vindicari* (nimirum igne & beſtiarum ſupplicio, vti GOTHOFREDVS interpretatur) *tamen non tantummodo capitalem pœnam conſtituimus; videlicet, ne ſub ſpecie atrocioris iudicii aliqua in vlciſcendo crimine dilatio naſceretur. In audaciam vero ſeruilem diſpari ſupplicio, menſura legum impendenda eſt, vt perurendi ſubiiciantur ignibus, niſi a tanto facinore ſaltem pœnarum acerbitate reuocentur.* Et alia *Valentiniani* ac *Gratiani* lex [*k*] de viduis ita ſtatuit: *Viduæ intra XXV annum degentes, etiamſi emancipationis libertate gaudeant, tamen in ſecundas nuptias non ſine patris conſenſu conueniant.* Sunt & multæ aliæ leges, in vtroque codice [*l*] in eamdem ſententiam. Leges eccleſia-

(*i*) Cod. Theod. ibid. leg. II.

(*k*) Cod. Theod. lib. III. tit. VII. de nuptiis leg. I.

(*l*) Cod. Theod. ibid. leg. III. Si donationes ante nuptias, vel dotis inſtrumenta, defuerint, pompa etiam, aliaque nuptiarum celebritas omittatur, nullus æſtimet, ob id deeſſe, recte alias inito matrimonio, firmitatem, vel ex eo

ſticæ

Digitized by Google

ſticæ hac in re cum ciuilibus conſpirant. AVGVSTINVS [m] diſertis verbis dicit, matres æque ac patres in liberos ſuos ius habere, vt de eorum nuptiis poſſint pro arbitratu ſtatuere. *Matris voluntatem*, inquit, *in tradenda filia omnibus, vt arbitror, natura præponit, niſi eadem puella in ea iam ætate fuerit, vt iure licentiori ſibi ipſi eligat, quid velit.* Idem TERTVLLIANVS [n] ait: *Nec in terris filii ſine conſenſu patris rite & iure nubent.* BASILIVS [o] canone quodam decernit, vt ii, qui virgines rapuerint, fornicationis pœnas ſubeant, hoc eſt, quatuor annis pœnitentiam agant; & ſi virgines agnatis ſuis reſtitutæ ſint, vt illorum ſententiæ permittatur, vtrum raptoribus in matrimonium dare ve-

natis liberis iura poſſe legitimorum auferri, ſi inter pares honeſtate perſonis, nulla lege impediente, fiat conſortium, quod *ipſorum conſenſu atque amicorum fide*, firmatur.

Cod. Iuſtin. lib. V. tit. IV. de nuptiis. leg. I. Quum de nuptiis puellæ quæritur, nec inter tutorem & matrem & propinquos de eligendo futuro marito conuenit: arbitrium præſidis prouinciæ neceſſarium eſt. Leg. II. Si nuptiis pater tuus conſenſit: nihil oberit tibi, quod inſtrumento ad matrimonium pertinenti non ſubſcripſit. Leg. VII. Si poſt querelam de marito a filia tua ad te delatam, diſſolutum eſt matrimonium, nec te conſentiente ad eumdem regreſſa eſt: minus legitima coniunctio eſt, ceſſante patris voluntate, in cuius eſt poteſtate: atque ideo non petente filia, petitionem dotis repetere non prohiberis. Leg. XX. In coniunctione filiarum in ſacris poſitarum, patris exſpectetur arbitrium. Sed ſi ſui iuris puella ſit, intra quintum & viceſimum annum conſtituta: ipſius quoque adſenſus exploretur. Si patris auxilio deſtituta, matris & propinquorum, & ipſius quoque requiratur adultæ iudicium. Si vtroque orba parente ſub curatoris defenſione conſtituta ſit. &c. Iuſt. inſtit. lib. I. tit. X. de nuptiis. Si filii familiarum ſint, conſenſum habeant parentum, quorum in poteſtate ſunt. Nam hoc fieri debere & ciuilis & naturalis ratio ſuadet: in tantum, vt iuſſus parentis præcedere debeat.

(*m*) Auguſtin. epiſt. CCXXXIII. ad Benenatum.

(*n*) Tertull. ad vxor. lib. II. c. IX.

(*o*) Baſil. can. XXII. *εἰ δὲ σχολάζουσάν τις λάβῃ, ἀφαιρεῖσθαι μὲν δεῖ, καὶ τοῖς οἰκείοις ἀποκαθιστᾷν· ἐπιτρέπειν δὲ τῇ γνώμῃ τῶν οἰκείων, εἴτε γονεῖς εἶεν, εἴτε ἀδελφοί, εἴτε οἱτινεσοῦν προεστῶτες τῆς κόρης· κἂν μὲν ἕλωνται αὐτῷ παραδοῦναι, ἵστασθαι τὸ συνοικέσιον· ἐὰν δὲ ἀνανεύσωσι, μὴ βιάζεσθαι· τὸν μέν τοι ἐκ διαφθορᾶς, εἴτε λαθραίας, εἴτε βιαιοτέρας, γυναῖκα ἔχοντα, ἀνάγκη τὰ τῆς πορνείας ἐπιγνῶναι ἐπιτίμια· ἔστι δὲ ἐν τέσσαρσιν ἔτεσιν ὡρισμένη τοῖς πορνεύουσιν ἐπιτίμησις. Si quis vacantem, (i. e. virginem) acceperit: auferre quidem oportet & ſuis reſtituere; illorum autem ſententiæ permittere; ſiue ſint parentes, ſiue fratres, ſiue quicumque alii virgini præſint: & ſi ei quidem tradere*

lint,

lint, an non. Alio canone [p] ait: *Quæ ſine iis, qui habent poteſtatem, ſunt matrimonia, ſunt fornicationes. Nec ergo viuente patre, nec domino ii, qui conueniunt, ſunt ab accuſatione liberi, donec coniugio domini adnuerint: tunc enim accipit firmitatem coniugium.* Et alio [q]: *Puellæ, quæ præter patris ſententiam fornicatores ſequutæ ſunt, fornicantur. Reconciliatis vero parentibus, videtur res remedium accipere: at non protinus ad communionem reſtituantur, ſed triennio puniantur.* Et rurſus alio [r]: *Quæ præter domini ſententiam ſe viro tradiderit, fornicata eſt: - Eorum enim, qui ſunt in alterius poteſtate, pacta conuenta firmi nihil habent. Quare* [†] *licet dominus poſtea conſenſerit ratumque habuerit matrimonium, prius tamen vitium tamquam fornicatio puniri debet.*

§. III.

Nec ſeruis ſine dominorum ſuorum conſenſu.

Ex duobus de modo memoratis canonibus apparet, quod ſerui non minus ſub poteſtate dominorum ſuorum fuerint, quam liberi ſub parentibus ſuis. Et idcirco æque ſeruo crimini dabatur, ſine domini conſenſu coniugium inire, atque liberis ſine conſenſu parentum ſuorum. Et ex eadem ratione ſervo non licebat ſine domini ſui conſenſu vel vitam monaſticam amplecti, vel ordines accipere clericales, quemadmodum aliis in locis [*] oſtendimus; quia hoc erat dominum priuare legitimo iure ſeruitii, quod ex naturali ſtatu ac conditione ſeruorum ei debebatur. Neque eccleſia iſtiuſmodi fraudes & iniuſtitiam

voluerint, matrimonium conſtituere: ſin autem renuerint, non cogi. Ei autem, qui mulierem vel vi vel clam a ſe vitiatam habet, neceſſe eſt fornicationis pœnas imponere: eſt autem in quatuor annis præfinitum fornicatoribus ſupplicium.

(p) Baſil. can. XLII. Οἱ ἄνευ τῶν κρατούντων γάμοι, πορνεῖαί εἰσιν· οὔτε οὖν πατρὸς ζῶντος οὔτε δεσπότου, οἱ συνιόντες ἀνεύθυνοί εἰσιν, ἕως ἂν ἐπινεύσωσιν οἱ κύριοι τὴν συνοίκησιν· τότε γὰρ λαμβάνει τὸ τοῦ γάμου βέβαιον.

(q) Ibid. c. XXXVIII. αἱ κόραι, αἱ παρὰ γνώμην τοῦ πατρὸς ἀκολουθήσασαι, πορνεύουσι· διαλλαγέντων δὲ τῶν γονέων δοκεῖ θεραπείαν λαμβάνειν τὸ πρᾶγμα· οὐκ εὐθὺς δὲ εἰς τὴν κοινωνίαν ἀποκαθίστανται, ἀλλ' ἐπιτιμηθήσονται τρία ἔτη. Vide ſis etiam ap. Matthæum monach. reſponſ. matrim. in iure Gr. Rom. Leunclavii p. 500. 501.

(r) Baſil. can. XL. Η παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου ἀνδρὶ ἑαυτὴν ἐκδοῦσα, ἐπόρνευσεν· --- αἱ γὰρ συνθῆκαι τῶν ὑπεξουσίων οὐδὲν ἔχουσι βέβαιον.

(†) Not. Hæc apud Baſilium non exſtant.

(*) Lib. IV. c. IV. §. II. vol. II. p. 145. Lib. VII. c. III. §. II. vol. III. p. 43.

 iuua-

Digitized by Google

iuuare ſed potius interdictis & accommodatis pœnis reprimere adlaborabat.

§. IV.

De pœna criminis læſæ maieſtatis.

Alivd genus parentum, quorum honori hoc præceptum volebat conſultum, erant parentes politici, hoc eſt, patres patriæ, reges ac imperatores, quorum auctoritas & maieſtas ſacra & ſuprema ſecundum Deum habebatur. Et idcirco omnis in eos perfidia & iniuria ſiue verbis, ſiue opere illata, ſeuere ſemper per leges eccleſiæ caſtigabatur. Superſedeo heic commemorare, quæ pœnæ ciuiles per leges imperiales talibus huius præcepti quinti violatoribus inflictæ ſint, quia antiqui codices ciuiles pleni earum ſunt ſub diuerſis titulis, quos lector eruditus, ſi lubet, poteſt conſulere. Huiuſmodi crimina ſunt, Maledicta in ſummos imperantes [s] coniecta; Doloſa litterarum eorum [t] imitatio; Monetæ adulteratio [u]; Augurum ſiue aſtrologo-

(s) Cod. Theod. lib. IX. tit. IV. Si qnis imperatori maledixerit. leg. I. *Si quis* modeſtiæ neſcius & pudoris ignarus, improbo petulantique maledicto nomina noſtra crediderit laceſſenda ac temulentia turbulentus obtrectator temporum fuerit, eum pœnæ nolumus ſubiugari, neque durum aliquod nec aſperum ſuſtinere: quoniam, ſi id ex leuitate proceſſerit, contemnendum eſt: ſi ex inſania, miſeratione digniſſimum: ſi ab iniuria, remittendum. Vnde integris omnibus ad noſtram ſcientiam referatur, vt ex perſonis hominum dicta penſemus, & vtrum prætermitti, an exquiri debeat, cenſeamus.

(t) Cod. Theod. lib. IX. titul. XIX. ad legem Corneliam de ſalſo leg. III. Serenitas noſtra proſpexit, inde cæleſtium (i. e. imperatoriarum) litterarum cœpiſſe imitationem, quod his apicibus tuum grauitatis officium conſultationes, relationeſque complectitur, quibus ſcrinia noſtræ perennitatis vtuntur: Quamobrem iſtius ſanctionis auctoritate præcipimus, vt poſthac magiſtra falſorum conſuetudo tollatur, & communibus litteris vniuerſa mandentur, quæ vel de prouincia fuerint ſcribenda, vel a iudice; vt nemo ſtili huius exemplum aut priuatim ſumat, aut publice.

(u) Ibid. titul. XXI. de falſa moneta tit. XXII. leg. I. Quicumque adulterina fecerit nomiſmata, pœnam pro diſcretione ſexus & conditionis ſuæ diuerſitate ſuſtineat: hoc eſt, vt ſi decurio, vel decurionis ſit filius, exterminatus genitali ſolo, ad quamcumque in longinquo poſitam ciuitatem ſub perpetui exilii conditione mittatur, ac ſuper facultatibus eius ad noſtram ſcientiam referatur: Si plebeius, vt rebus amiſſis perpetuæ damnationi dedatur: ſi ſeruilis conditionis, vltimo ſupplicio ſubiugetur. Vid. & leg. ſeqq. It. titul. XXII. Si quis ſolidi circulum exteriorem inciderit, vel adulteratum in vendendo ſubiecit. Tit. XXIII. Si quis pecunias conflauerit &c.

rum conſultatio de termino vitæ eorum [x], vel inſtituta per curioſas artes inueſtigatio de futuro eorum ſucceſſore; Excitatio tumultuum [y] ad turbandam diſciplinam publicam; Conſpiratio contra [z] eorum vitas vel imperium; Vſus armorum [a] ſine eorum auctoritate; & ſimilia, quæ generalibus nominibus ſeditionis, proditionis, conſpirationis & rebellionis veniunt; & quæ ab vniuerſalibus indulgentiis [b], quas die paſchatis reis dare ſolebant imperatores, ſemper excipiebantur. Neque dicere neceſſum habeo, contemtum legum imperialium pro ſacrilegio [c] per ipſas leges habitum & hoc nomine punitum fuiſſe. Quod hoc loco potiſſimum notandum mihi eſt, pœna

(x) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVI. de malefic. & mathemat. leg. VIII. Ceſſet mathematicorum tractatus: Nam ſi qui publice aut priuatim in die noctuque, deprehenſus fuerit in cohibito errore verſari, capitali ſententia feriatur vterque.

(y) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXIII. de iis, qui plebem audet contra publicam colligere diſciplinam. Si quis contra euidentiſſimam iuſſionem ſuſcipere plebem & aduerſus publicam diſciplinam defendere fortaſſe tentauerit, multam grauiſſimam ſuſtinebit.

(z) Cod. Theod. lib. IX. tit. V. ad legem Iuliam maieſtatis. Si quis alicui maieſtatis crimen intenderit, quum in huiuſcemodi re conuictus minime quiſquam, priuilegio dignitatis alicuius aſtrictiore inquiſitione defendatur, ſciat, ſe quoque tormentis eſſe ſubdendum, (ſi aliis manifeſtis indiciis accuſationem ſuam non poterit comprobare) cum eo, qui huius eſſe temeritatis deprehenditur. Illum quoque tormentis ſubdi oportet, cuius conſilio atque inſtinctu ad accuſationem acceſſiſſe videbitur, vt ab omnibus commiſſi conſciis ſtatuta vindicta poſſit reportari, cetera. Tit. VI. Ne præter crimen maieſtatis ſeruus dominum, vel patronum libertus ſeu familiaris accuſet. tot. Ibid. tit. XIV. ad legem Corneliam de ſicariis, tot. Tit. XL. de pœnis. leg. XV. XVI. XVII. Lib. XV. tit. XIV. de infirmandis his, quæ ſub tyrannis geſta ſunt. tot.

(a) Cod. Theod. lib. XV. tit. XV. De armorum vſu interdicto. leg. vnic. Nulli prorſus, nobis inſciis atque inconſultis, quorumlibet armorum mouendorum copia tribuatur.

(b) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum. tot.

(c) Cod. Theodoſ. lib. VI. tit. V. leg. II. Sit plane ſacrilegii reus, qui diuina præcepta neglexerit. It. tit. XXIV. de domeſticis leg. IV. *Pœna ſacrilegii ſimilis* erit, ſi his honorificentia non deferatur, qui contingere noſtram purpuram digni ſunt æſtimatis. Tit. XXXV. de priuilegiis militum palatinorum leg. XIII. Omnes, qui in palatio militando diuerſis artibus paruerunt, ſecundum legem domini Germani noſtri, in tantum eius dignitatis, cuius meruerint miſſionem, obtinere norunt inſignia, vt his omnibus præferantur in ordine atque conſeſſu, qui poſteriore tempore regendas prouincias digni-

eccleſiaſtica eſt, quæ perfidiæ & proditioni omnique publico ciuilis regiminis contemtui infligi conſueuit; cuiuſmodi in crimina, ſiue verbo ſiue ipſo facto admiſſa, veteres magna cum ſeueritate animaduerterunt. Per tria priora ſæcula contra gentiles magnopere in hoc gloriati ſunt, quod, licet imperatores gentilitatis ſuperſtitioni addicti & nonnulli eorum crudeles chriſtianorum vexatores eſſent, nulli tamen perfidi & ſeditioſi inter vexatos chriſtianos vmquam reperti ſint. *Circa maieſtatem imperatoris infamamur*, inquit TERTVLLIANVS [d], *tamen numquam Albiniani, nec Nigriani, vel Caſſiani* (homines, qui inſidias ſtruxerunt imperatoribus) *inueniri potuerunt chriſtiani: Sed iidem ipſi, qui per genios eorum in pridie vſque iurauerant, qui pro ſalute eorum hoſtias & fecerant & vouerant, qui chriſtianos ſæpe damnaverant, hoſtes eorum ſunt reperti. Chriſtianus nullius eſt hoſtis, nedum imperatoris: quem ſciens a Deo ſuo conſtitui, neceſſe eſt, vt & ipſum diligat, & reuereatur, & honoret, & ſaluum velit, cum toto Romano imperio, quouſque ſæculum ſtabit: tam diu enim ſtabit. Colimus ergo & imperatorem ſic, quomodo & nobis licet, & ipſi expedit, vt hominem a Deo ſecundum, & quidquid eſt, a Deo conſequutum, & ſolo Deo minorem. -- Sacrificamus pro ſalute imperatoris, ſed Deo noſtro & ipſius; ſed quomodo præcepit Deus, pura prece. Non enim eget Deus conditor vniuerſitatis odoris aut ſanguinis alicuius. Hæc enim dæmoniorum pabula ſunt. Dæmones autem non tantum reſpuimus, verum & reuincimus & cotidie traducimus & de hominibus expellimus.* Hanc igitur ob cauſſam, durante hoc interuallo, nihil opus erat pœnis eccleſiaſticis ad corrigendos perfidos in regimen ciuile, quia nulli huius criminis rei erant inter chriſtianos. Quando autem plerique omnes chriſtianam religionem erant amplexi, tum iſtiuſmodi leges contra ſeditionem aliaque criminum maieſtatis genera ferendi ſubnata eſt occaſio. Atque ex eo tempore diuerſos canones ad præueniendam & corrigendam iſtam tranſgreſſionem factos inuenimus. Concilium *Carthaginenſe* quartum [e] ſeditioſos vmquam clericos ordinari vetat, vtpote ſacro muneri

tateſque ſuſceperint palatinas. Hoc autem generale decretum ſi quiſquam temeraria vſurpatione violare tentauerit, *ſacrilegii reus* legibus cenſeatur.

(*d*) Tertull. ad Scapul. c. II.

(*e*) Concil. Carth. IV. c. LXVII. Seditionarios numquam ordinandos clericos, ſicut nec vſurarios, nec iniuriarum ſuarum vltores.

ſcan-

ſcandalo futuros. Et hoc iiſdem verbis repetitur in concilio *Agathenſi* [*f*]. Concilium *Toletanum* quartum [*g*] clericos, qui in quacumque ſeditione arma ſumſerint, amiſſo ordinis ſui gradu in monaſterium, ad agendam inibi per omnem vitam ſuam pœnitentiam, tradi iubet. Concilium *Toletanum* [*h*] quintum iuramenti fidelitatis meminit, quod in antegreſſo quodam generali totius *Hiſpaniæ* concilio ab omnibus ſubiectis regi eiuſque hæredibus præſtari iuſſum ſit: & ſeueriſſimum anathema contra omnes, qui vllam eius particulam violarint, pronuntiatur. Speciatim excommunicant & anathemate feriunt patres ibi congregati omnes eos, qui ad regiæ maieſtatis faſtigium [*i*] ſine nobilitatis & totius gentis *Gothicæ* conſenſu peruenire contendant; qui curioſe vitam & caſus principis exquirant [*k*]; qui maledicta in principem congerant, quum ſcriptum ſit: *Principi in populo tuo non*

(*f*) Concil. Agath. c. LXIX.

(*g*) Concil. Tolet. IV. c. XLIV. Clerici, qui in quemcumque ſeditione arma volentes ſumſerint, aut ſumſerunt, reperti, amiſſo ordinis ſui gradu in monaſterium contradantur pœnitentiæ.

(*h*) Concil. Tolet. V. c. II. Ne ſuccedentes præcedentibus, ac deinde ſequentes inuideant anterioribus, & vt cuncta quieta & pacata permaneant, hæc noſtri concilii communiter conſiderata defertur ſententia, vt ſeruetis, quæcumque in vniuerſali & magna ſynodo prouiſa conſcriptaque circa principum ſalutem & vtilitatem ſunt. --- Quo circa ne hæc prouiſa temerentur, & vt cupiditas radix omnium malorum auferatur, conteſtamur omnes præſentes & abſentes, vel etiam futuris temporibus ſubſequentes, coram Deo & angelis eius: Quod ſi quiſquam noſtræ conteſtationi temerator exſtiterit, & quacumque argumentatione odioſe eos moleſtare, aut in aliquo fuerit conatus lædere, ſit anathema in chriſtianorum omnium cœtu, atque ſupremo condemnetur iudicio; ſit exprobabilis omnibus catholicis, & abominabilis ſanctis angelis in miniſterio Dei conſtitutis; ſit in hoc ſæculo perditus, & in futuro damnatus, qui tam rectæ prouiſioni noluit præbere conſenſum.

(*i*) Ibid. can. III. Quoniam inconſideratæ quorumdam mentes & ſe minime capientes, quas nec origo ornat, nec virtus decorat, paſſim putant licenterque ad regiæ maieſtatis peruenire faſtigia; huius rei cauſſa noſtra omnium, cum inuocatione diuina, profertur ſententia, vt qui talia meditatus fuerit, quem nec electio omnium probat, nec Gothicæ gentis nobilitas ad hunc honoris apicem trahit, ſit a conſortio catholicorum priuatus, & diuino anathemate condemnatus.

(*k*) Ibid. can. IV. Ergo, quia & religioni inimicum & hominibus conſtat eſſe perniciofum, futura illicite cogitare, & caſus principum exquirere, ac ſibi in poſterum prouidere, quum ſcriptum ſit: *Non eſt veſtrum noſſe tempora, vel momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate*, hoc decreto cenſemus, vt

maledices. Si enim maledici [*l*] regnum Dei non ſint poſſeſſuri, multo magis ab eccleſia eum pelli, qui diuinæ violator ſententiæ inueniatur. Tandem definiunt, [*m*] in omni concilio epiſcoporum *Hiſpaniæ* hoc decretum, propter principum ſalutem conſtitutum, publice legi debere, vt nemo officii ſui ſupremo magiſtratui debiti ignarus ſit. Quod ipſum decretum in diuerſis aliis huius nationis conciliis [*n*] repetitum ac confirmatum inuenimus.

§. V.

De contemtoribus legum eccleſiæ.

VLTIMVM genus parentum, quibus honor & obedientia debetur, ſpirituales ſunt parentes, ſiue rectores eccleſiæ, quorum legum ac regularum, ad bonum regimen, ordinem ac ædificationem factarum, contemtus ſemper res eſſe credebatur digna cenſura eccleſiaſtica. Innumera huius rei exempla in veterum conciliorum actis & canonibus occurrunt. Satis habebo, ſi duo vel tria retulero, quæ ad materias pure eccleſiaſticæ obſeruationis ſpectant. Concilium *Antiochenum* [*o*] omnes eos excommunicat, qui decreto de feſto paſchatis, in ſynodo

quiſquis inuentus fuerit talia perquiſiſſe, &, viuente principe, in alium attendiſſe pro futura regni ſpe, aut alios in ſe propter id attraxiſſe, a conventu catholicorum excommunicationis ſententia repellatur.

(*l*) Ibid. can. V. Sed & hoc pro peſtilentioſis hominum moribus ſalubri ordinatione cenſemus, ne quis in principem maledicta congerat. Scriptum eſt enim a legiſlatore: *Principem populi tui non maledices*. Quod ſi quis fecerit, excommunicatione eccleſiaſtica plectatur. Nam ſi *maledici regnum Dei non poſſidebunt*, quanto magis talis ab eccleſia neceſſario pellitur, qui diuinæ violator ſententiæ inuenitur.

(*m*) Ibid. can. VII. Propter malarum mentium facilitatem & memoriæ obliuionem hoc ſacratiſſima ſtatuit ſynodus, vt in omni concilio epiſcoporum Hiſpaniæ, vniuerſalis concilii decretum, quod propter principum noſtrorum eſt ſalutem conſtitutum, peractis omnibus in ſynodo, publica voce debeat pronuntiari; quatenus ſæpe ſupplicatum auribus vel adſiduitate iniquorum mens territa corrigatur, quæ ad præuaricandum & obliuione, & facilitate, producitur.

(*n*) Concil. Tolet. VI. c. XVII. XVIII. tot. Tolet. XII. c. I. Tolet. X. c. II.

(*o*) Concil. Antioch. c. I. *πάντας τοὺς τολμῶντας παραλύειν τὸν ὅρον τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης συνόδου, τῆς ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθείσης ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς εὐσεβείας τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου, περὶ τῆς ἁγίας ἑορτῆς τοῦ σωτηριώδους πάσχα, ἀκοινωνήτους καὶ ἀποβλήτους εἶναι τῆς ἐκκλησίας, εἰ ἐπιμένοιεν φιλονεικότερον ἐνιστάμενοι πρὸς τὰ καλῶς δεδογμένα· καὶ ταῦτα εἰρήσθω περὶ τῶν λαϊκῶν· εἰ δέ τις τῶν*

Nicæna

Nicæna facto, pertinaciter ſe oppoſuerint. Concilium *Carthaginenſe* primum [*p*] magis generatim omnes eos ſub cenſuram vocat, qui decreta eccleſiaſtica ſuſque deque habuerint: *Si quis ſtatuta ſupergreſſus corruperit, vel pro nihilo habenda putauerit: ſi laicus eſt, communione, ſi clericus eſt, honore priuetur.* Concilium *Epaonenſe* [*q*] ſimilem in modum decreta ſua hac ſanctione concludit: *Si quis ſanctorum antiſtitum, qui ſtatuta præſentia ſubſcriptionibus propriis firmauerunt, relicta integritate, obſeruationes exceſſerit: reum ſe diuinitatis pariter & fraternitatis iudicio futurum eſſe cognoſcat.* Concilium *Toletanum* quartum [*r*] hymnorum ac precum ab eccleſia præſcriptarum contemtores excommunicari iubet. *Sicut orationes, ita & hymnos, in laudem Dei compoſitos, nullus noſtrum vlterius improbet, ſed pari modo in Gallicia Hiſpaniaque celebrent; excommunicatione plectendi, qui hymnos reiicere fuerint auſi.* Et *Reccaredus* rex in concilio *Toletano* tertio [*ſ*] præter excommunicationem ciuili etiam pœna, ſcilicet amiſſione rerum ſuarum & exi-

προεστώτων τῆς ἐκκλησίας, ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τολμήσειεν ἐπὶ διαστροφῇ τῶν λαῶν, καὶ ταραχῇ τῶν ἐκκλησιῶν, ἰδιάζειν καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἐπιτελεῖν τὸ πάσχα· τοῦτον ἡ ἁγία σύνοδος ἐντεῦθεν ἤδη ἀλλότριον ἔκρινεν τῆς ἐκκλησίας· ὡς οὐ μόνον ἑαυτῷ ἁμαρτίας, ἀλλὰ πολλοῖς διαφθορᾶς καὶ διαστροφῆς γενόμενον αἴτιον· καὶ οὐ μόνον τοὺς τοιούτους καθαιρεῖ τῆς λειτουργίας, ἀλλὰ καὶ τοὺς τολμῶντας τούτοις κοινωνεῖν μετὰ τὴν καθαίρεσιν. τοὺς δὲ καθαιρεθέντας ἀποστερεῖσθαι καὶ τῆς ἔξωθεν τιμῆς, ἧς ὁ ἅγιος κανὼν καὶ τὸ τοῦ θεοῦ ἱερατεῖον μετείληφεν. *Omnes, qui audent diſſoluere decretum ſanctæ & magnæ ſynodi, quæ Nicææ coacta eſt in præſentia pietatis religioſiſſimi imperatoris Conſtantini, de ſancto feſto ſalutiferi paſchalis, eſſe excommunicatos & eccleſia eiectos ſtatuimus, ſi aduerſus ea, quæ recte decreta ſunt, contentioſius inſiſtere perrexerint. Et hæc quidem de laicis dicta ſint. Si quis autem eorum, qui præſunt eccleſiæ, epiſcopus, vel presbyter, vel diaconus, audebit poſt hoc decretum ad populorum ſubuerſionem & eccleſiarum perturbationem ſeorſum agere, & paſcha cum iudæis peragere, ſancta ſynodus eum abhinc alienum eſſe ab eccleſia iudicauit, vt qui non ſibi ſolum peccati, ſed & multis exitii & ſubuerſionis cauſſa fuerit; & non ſolum eos a miniſterio deponit, ſed & eos, qui audent iis communicare poſt depoſitionem. Depoſitos autem etiam externo honore priuari, cuius ſanctus canon & Dei ſacerdotium fecit participes.*

(*p*) Concil. Carth. I. c. XIV.

(*q*) Goncil. Epaonenſ. c. XI.

(*r*) Concil. Tolet. IV. c. XII.

(*ſ*) Edict. Reccarredi ad calcem concil. III. Toletani (tom. V. concil. p. 1015.) Si quis clericus aut clericis hanc ſanctionem obediens obſeruator eſſe noluerit, ſuperba fronte maiorum ſtatutis repugnans; ſi epiſcopus, presbyter,

lio,

lio, eos multari iubet, qui ſuperba fronte ſtatuta in eo concilio facta contemſerint eiſque noluerint obedire. Et leges eiuſdem argumenti paſſim in ciuilibus & eccleſiaſticis codicibus occurrunt, vt adeo lectorem pluribus demorari neceſſe haud habeam, poſteaquam hæc pauca tamquam ſpecimen obedientiæ, legibus ac auctoritati eccleſiæ ſub pœna excommunicationis præſtari iuſſæ, ſuppeditaui.

LIBRI DECIMI SEXTI
CAPVT DECIMVM
DE GRANDIBVS PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM SEXTVM, HOMICIDIO, PARRICIDIO, ΑΥΤΟΧΕΙΡΙΑ, MEMBRORVM CORPORIS LACERATIONE, VSV POCVLI ABORTIONIS, CETERIS.

§. I.
Homicidium ſemper pro capitali & indigno venia crimine per leges ciuiles habitum.

DEVENIMVS iam ad grande peccatum homicidii, quod leges ciuiles ſemper inter ſic dicta atrocia delicta & atrociſſima crimina retulerunt, quorum reis numquam indulſerunt veniam vel appellationis beneficium, ſi in illis eſſent conuicti. Hoc crimen ſemper excipiebatur ab vniuerſali indulgentia [a], quam in natalitiis filiorum ſuorum diebus, vel in anniuerſaria paſchatis celebritate aliisque occaſionibus faciebant principes.

diaconus, aut clericus fuerit, ab omni concilio excommunicationi ſubiaceat: ſi vero laicus fuerit, & honeſtioris loci perſona eſt: medietatem facultatum ſuarum amittat, fiſci iuribus profuturam: ſi vero inferioris loci perſona eſt, amiſſione rerum ſuarum mulctatus in exilium deportetur.

(a) Cod Theodoſ. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum leg. I. III. IV. Vid. ſupr. cap. V. §. V. ſub litt. (d) pag. 249. Leg. VI. Paſchalis lætitiæ dies ne illa quidem tenere ſinit ingenia, quæ flagitia fecerint: pateat inſuetis horridus carcer aliquando luminibus. Alienum autem cenſemus ab indulgentia, qui nefariorum criminum conſcientiam 1. in maieſtatem ſuperbe animaduertit, 2. qui parricidali furore raptus ſanguine proprio manum tinxit, 3. qui cuiuſque præterea hominis cæde maculatus eſt: 4. qui genialis tori ac lectuli fuit inuaſor alieni: 5. qui verecundiæ virginalis raptor exſtitit: 6. qui venerandum cognati ſanguinis vinculum profano cæcus viola-

Et

Et quamuis multis aliorum criminum reis beneficium appellandi eſſet indultum, homicidis tamen id prorſus negabatur [*b*]; neque vllis iſtiuſmodi nefariis hominibus ac ſceleratis priſcis temporibus ad ſanctuarium in eccleſia confugere ibique tutis eſſe licebat; quod a *Iuſtiniano* lege quadam [*c*] præcautum & pro-

vit inceſtu: 7. vel qui noxiis quæſita graminibus & diris immurmurata ſecretis, mentis & corporis venena compoſuit: aut qui ſacri oris imitator & diuinorum vultuum adpetitor, venerabiles formas ſacrilegio eruditus impreſſit. &c. Leg. VII. Religio anniuerſariæ obſecrationis hortatur, vt omnes omnino periculo carceris metuque pœnarum eximi iuberemus, qui leuiore crimine rei ſunt poſtulati. Vnde apparet, eos excipi, quos atrox cupiditas in ſcelera compulit ſæuiora: in quibus eſt primum crimen, 1. & maximum maieſtatis, 2. deinde homicidii, 3. veneficiique, ac 4. maleficiorum, 5. ſtupri, atque 6. adulterii, parique immanitate ſacrilegii, 7. ſepulchrique violatio, 8. raptus, 9. monetæque adultera figuratio. Leg. VIII. -- Vbi primum dies paſchalis extiterit, nullum teneat carcer incluſum, omnium vincula ſoluantur. Sed ab his ſecernimus eos, quibus contaminari potius gaudia lætitiamque communem, ſi dimittantur, aduertimus. Quis enim 1. ſacrilego diebus ſanctis indulgeat? quis 2. adultero, 3. vel inceſti reo tempore caſtitatis ignoſcat? quis non 4. raptorem in ſumma quiete & gaudio communi perſequatur inſtantius? 5. Nullam accipiat requiem vinculorum, qui quieſcere ſepultos quadam ſceleris immanitate non ſinit: patiatur tormenta 6. veneficus, 7. maleficus, 8. adulteratorque monetæ: 9. homicida, quod fecit, ſemper exſpectet: 10. reus etiam maieſtatis, de domino, aduerſum quem talia molitus eſt, veniam ſperare non debet.

(*b*) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXXVI. Quorum appellationes non recipiendæ leg. I. Quum homicidam vel maleficum, vel veneficum (quæ atrociſſima crimina ſunt) confeſſio propria -- detexit, prouocatione ſuſcipi non oportet. Leg. VII. Obſeruare curabis, ne quis homicidarum, veneficorum, maleficorum, adulterorum, itemque raptorum, argumento conuictus, teſte ſuperatus voce etiam propria, ſcelusque confeſſus, audiatur appellans.

(*c*) Iuſtin. nouell. XVII c. VII. *Οὔτε δὲ ἀνδροφόνοις, οὔτε μοιχοῖς, οὔτε παρθένων ἅρπαξιν ἁμαρτάνουσι τὴν ἐκ τῶν ὅρων φυλάξεις ἀσφάλειαν· ἀλλὰ κἀκεῖθεν ἐξελκύσεις, καὶ τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπάξεις· οὐ γὰρ τῶν τὰ τοιαῦτα ἁμαρτανόντων φείδεσθαι προσήκει, ἀλλὰ τῶν περιόντων, ἵνα μὴ τοιαῦτα ὑπὸ τῶν τολμηροτέρων πάσχοιεν· ἄλλως τε ἡ ἐκ τῶν ἱερῶν ἀσφάλεια οὐ τοῖς ἀδικοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀδικουμένοις δίδοται παρὰ τοῦ νόμου· καὶ οὐκ ἂν εἴη δυνατὸν ἑκάτερον ἰσχυρίζεσθαι τῇ παρὰ τῶν ἀσύλων τόπων ἀσφαλείᾳ, καὶ τὸν ἀδικοῦντα καὶ τὸν ἀδικούμενον. Neque autem homicidis, neque adulteris, neque virginum raptoribus delinquentibus terminorum cuſtodies cautelam, ſed etiam inde extrahes, & ſupplicium ei inferes. Non enim talia delinquentibus parcere competit, ſed hoc patientibus: vt non talia a præſumtoribus patiantur. Deinde templorum cautela non nocentibus, ſed læſis datur a lege: & non erit poſſibile vtrumque tueri cautela ſacrorum locorum, & lædentem & læſum.*

viſum eſt, qua ille definiuit, quibus perfugium in eccleſia dandum, & quibus non dandum ſit; vbi inter alios, quibus hoc priuilegium negatur, homicidæ, adulteri, & virginum raptores diſerte nominantur.

§. II.

Quomodo punitum per leges eccleſiaſticas.

PER vetuſtiſſimas quarumdam eccleſiarum leges homicidæ perpetuæ pœnitentiæ ad finem vſque vitæ ſubiecti, & in ipſa mortis hora communione alieni fuiſſe videntur. TERTVLLIANVS [d] expreſſis verbis nec idololatris, nec homicidis pacem eccleſiæ reddi dicit. Per eccleſiam autem hoc loco ipſum non intelligere ſectam *Montaniſtarum*, cui alioquin addictus erat, ſed eccleſias catholicas, inde colligunt viri docti [e], quod contra catholicos argumentetur, quod adulteris pacem eccleſiæ debeant negare, ex eadem ratione & regula, qua idololatris & homicidis negent. Quod ad minimum arguit, quaſdam eccleſias catholicas in *Africa* homicidas ad communionem admittere noluiſſe. Quod ex eo tanto probabilius eſt, quod de quibuſdam anteceſſoribus ſuis dicit CYPRIANVS, quod dandam pacem [f] mœchis non putarint, & in totum pœnitentiæ locum contra

(d) Tertull. de pudicit. c. XII. Neque idololatriæ neque ſanguini pax ab eccleſiis redditur.

(e) Vid. Albaſpin. obſeruat. lib. II. c. XV. p. 123. (p. 186. ed. Helmſt. MDCLXXII.) Verba iſta libri de pudicitia: *Hinc eſt, quod neque idololatriæ &c.* liquido demonſtrant, ſolitos fuiſſe orthodoxos homicidis non communicare abſolutionem, ſed ſolam pœnitentiam, eoſque æterno quaſi exilio condemnatos ab eccleſia abigere. Quid enim roboris, virium ac ponderis argumenta, quæ ab eo ſuggeruntur, in orthodoxos habuiſſent, niſi opinionis eorum & diſciplinæ fuiſſet, homicidas perpetuæ pœnitentiæ, intercluſa omni ſpe maioris gratiæ, cenſura inurere? Id veri ſpeciem non habet, nec aliter de Tertulliano cuiquam ſentiendum erit, qui præſertim eius viri ingenium acre & tetricum cognouerit, qui quidem crimini non vertiſſet orthodoxis, quod homicidas perpetuo ab eccleſia relegarent, adulteris autem ad miſericordiam ſperandam quaſi ſignum præferrent: niſi vtrumque tum temporis verum & vſitatum fuiſſet. Quare quum eiuſmodi argumenta contra orthodoxos excogitet & proferat, omni adſeueratione confirmare poſſumus, eorum fuiſſe hanc & docendi & viuendi rationem. cetera.

(f) Cyprian. epiſt. LII. al. LV. ad Antonian. p. 110. (p. 247. edit. Fell. Amſtelod.) Apud anteceſſores noſtros quidam de epiſcopis iſtic in prouincia noſtra dandam pacem mœchis non putauerunt, & in totum pœnitentiæ locum contra adulteria clauſerunt, non tamen a coëpiſcoporum ſuorum collégio receſſerunt,

adul-

adulteria clauſerint, tametſi propterea communionis eccleſiaſticæ vinculum cum aliis, qui eos admitterent, non ruperint. Iam vero quum homicidium æque grande crimen ſit atque adulterium, probabile eſt, homicidas non minus quam adulteros de communione eorum prorſus fuiſſe reiectos. Sequentibus ætatibus terminus pœnitentiæ paullum imminutus eſt. Concilium enim *Ancyranum* [g] illos tantum per omnem vitam pœnitere, in fine autem vitæ recipi iubet. Alii canones pœnitentiam eorum ad certum annorum terminum reducunt. BASILIVS [h] voluntario homicidæ viginti annorum pœnitentiam iniungit; quatuor annis eum iubet flere; quinque annis audire; ſeptem annis ſubſterni; & quatuor annis ſolum ſtare cum fidelibus, ad audiendas preces ſine participatione ſacramentorum.

---

aut catholicæ eccleſiæ vnitatem vel duritiæ vel cenſuræ ſuæ obſtinatione ruperunt; vt, quia apud alios adulteris pax dabatur, qui non dabat, de eccleſia ſeparaetur.

(g) Conc. Ancyr. c. XXII. *περὶ ἑκουσίων φόνων, ὑποπιπτέτωσαν μὲν, τοῦ δὲ τελείου ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου καταξιούσθωσαν. De voluntariis cædibus, ſupplices quidem ſubſternantur: eo autem, quod perfectum eſt, in vitæ fine digni habeantur.*

It. concil. Epaunenſ. c. XXXI. De pœnitentia homicidarum, qui ſæculi leges euaſerint, hoc ſumma reuerentia de eis inter nos placuit obſeruari, quod Ancyritani canones decreuerunt.

(h) Baſil. can. LVI. *ὁ ἑκουσίως φονεύσας, καὶ μετὰ τοῦτο μεταμεληθεὶς, εἴκοσιν ἔτη ἀκοινώνητος ἔσται τοῦ ἁγιάσματος· τὰ δὲ εἴκοσιν ἔτη οὕτως οἰκονομηθήσεται ἐπ' αὐτῷ· ἐν δ'· ἔτεσι προσκλαίειν ὀφείλει ἔξω τῆς θύρας ἑστὼς τοῦ εὐκτηρίου οἴκου, καὶ τῶν εἰσιόντων πιστῶν δεόμενος, εὐχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖσθαι, ἐξαγορεύων τὴν ἰδίαν παρανομίαν· μετὰ δὲ δ'· ἔτη εἰς τοὺς ἀκροωμένους δεχθήσεται, καὶ ἐν ε' ἔτεσι μετ' αὐτῶν ἐξελεύσεται· ἐν δὲ ζ'· ἔτεσι μετὰ τῶν ἐν ὑποπτώσει προσευχόμενος ἐξελεύσεται· ἐν δ'· συστήσεται μόνον τοῖς πιστοῖς, προσφορᾶς δὲ οὐ μεταλήψεται· πληρωθέντων δὲ τούτων, μεθέξει τῶν ἁγιασμάτων. Qui ſua ſponte interfecit & poſtea pœnitentia ductus eſt, viginti annis ſacramento non communicabit. Viginti autem anni in eo ita diſpenſabuntur: debet quatuor annis flere, ſtans extra fores oratorii, & fideles ingredientes rogans, vt pro eo precentur, ſuam iniquitatem enuntians: poſt quatuor autem annos inter auditores recipietur, & quinque annis cum ipſis egredietur: ſeptem autem annis cum iis, qui in ſubſtratione ſunt, orans egredietur. In quatuor annis ſolum ſtabit cum fidelibus, ſed non erit oblationis particeps. Iis autem expletis erit ſacramentorum particeps.*

Digitized by Google

§. III.

Atrocitas homicidii, cum aliis criminibus, idololatria, adulterio & artibus magicis coniuncti.

VERVMTAMEN quibuſdam in caſibus diſciplina ſeuerior manebat contra homicidium, ſi cum aliis magnis criminibus, idololatria, adulterio & magicarum ac diabolicarum artium contra vitam hominum exercitio eſſet coniunctum: quia hæc crimina rationem homicidii valde augebant. Ita concilium *Illiberritanum* [*i*] *: Flamines, qui poſt fidem lauacri & regenerationis ſacrificauerunt: Eo quod geminauerint ſcelera, accedente homicidio, vel triplicauerint facinus,* (quod fieri poterat vel directe, dum ipſi hæc crimina perpetrarent; vel indirecte, dum ludos & ſpectacula exhiberent, in quibus adulteria & homicidia per eorum auctoritatem & conſenſionem committebantur) *placuit, eos nec in fine accipere communionem.* Sic iterum: *Si quis* [*k*] *maleficio interficiat alterum, eo quod ſine idololatria perficere ſcelus non potuit, nec in fine impertiendam eſſe illi communionem.* Similiter alius canon eiuſdem concilii: *Si qua* [*l*] *per adulterum, abſente marito, conceperit, idque poſt facinus occiderit, placuit neque in fine dandam eſſe communionem, eo quod geminauerit ſcelus.* Concilium autem *Ancyranum* in cauſſa ſimplicis fornicationis, cum homicidio coniunctæ, paullo mitius ſtatuit in hunc modum: *De mulieribus* [*m*], *quæ fornicantur & partus ſuos in vtero perimunt, & fœtuum necatoriis medicamentis faciendis dant operam, prior quidem definitio vſque ad vitæ exitum probibebat, & ei quidam aſſentiuntur. Sed humanitate tamen vtentes, decreuimus, vt decennium per gradus præfinitos impleant.* Concilium *Ilerdenſe* [*n*] ſimplici homicidio ſeptem annorum pœnitentiam

(*i*) Concil. Illiberrit. c. II.

(*k*) Concil. Illiberrit. c. VI.

(*l*) Ibid. c. LXIII.

(*m*) Concil. Ancyr. c. XXI. *περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἐκπορνευουσῶν καὶ ἀναιρουσῶν τὰ γεννώμενα, καὶ σπουδαζουσῶν φθόρια ποιεῖν, ὁ μὲν πρότερος ὅρος μέχρις ἐξόδου ἐκώλυσεν· καὶ τούτῳ συντίθενται· φιλανθρωπότερον δέ τι εὑρόντες, ὡρίσαμεν δεκαετῆ χρόνον κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς ὡρισμένους.*

(*n*) Concil. Ilerd. c. II. Hi, qui male conceptos ex adulterio fœtus, vel editos necare ſtuduerint, vel in vteris matrum potionibus aliquibus colliſerint, in vtroque ſexu adulteris, poſt ſeptem annorum curricula, communio tribuatur; ita tamen, vt omni tempore vitæ ſuæ, fletibus & humilitati inſiſtant.

tiam conſtituit, ſi autem per veneficium factum ſit, per omne vitæ tempus id defleri iubet.

§. IV.

Vſus poculi abortionis condemnatus ac punitus vti homicidium. *

Observare heic licet, vſum medicamentorum ad abigendum fœtum pro ſpecie cædis habitum, adeoque vt talem punitum eſſe. Ita non ſolum in ante memorato canone *Ancyrano* definitum eſt, ſed in canonibus etiam basilii [o], quorum vnus ſic habet: *Quæ de induſtria fœtum corrupit, cædis pœnas luat. Formati autem vel informis ſubtilitas a nobis non attenditur: hic enim non ſolum quod naſciturum fuit, vindicatur, ſed etiam ipſa quæ ſibi inſidias parauit: quoniam vt plurimum eiuſmodi inceptis vna quoque mulieres intereunt. Ei autem accedit fœtus quoque interitus, alia cædes, eorum quidem certe, qui hæc audent, exiſtimatione.* Alter autem canon ita: *Quæ abortum cientia præbent medicamenta, ſunt & ipſæ homicidæ, ſicut & quæ fœtus necantia venena accipiunt.* Sic quoque concilium *Trullanum* [p]: *Eas, quæ dant abortionem facientia medicamenta, & quæ fœtus necantia venena accipiunt, homicidæ pœnis ſubiicimus.* Concilium *Ilerdenſe* eos, qui conceptos ex adulterio fœtus certis potionibus deſtruunt [q], in eadem claſſe cum eis collocat, qui infantes iam editos in lucem necant; ſeptemque annorum pœnitentiam vtriſque conſtituit, vtpote adulterio iungentibus homicidium. Priuati ſcriptores inter veteres vno ore cædem hoc eſſe declarant. *Nobis*, inquit tertullianvs [r], *homicidio ſemel interdicto, etiam conceptum vtero, dum adhuc ſanguis in hominem delibatur, diſſoluere non licet. Homicidii ſe-*

*... Ipſis veneficis in exitu tantum, ſi facinora ſua omni tempore vitæ ſuæ defleuerint, communio tribuatur.

(o) Baſil. can. II. *Φθείρασα κατ' ἐπιτήδευσιν, φόνου δίκην ὑπέχει· ἀκριβολογία δὲ ἐκμεμορφωμένου καὶ ἀνεξεικονίστου παρ' ὑμῖν οὐκ ἔστιν· ἐνταῦθα γὰρ ἐκδικεῖται οὐ μόνον τὸ γεννηθησόμενον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἑαυτῇ ἐπιβουλεύσασα· πρόσεστι δὲ τούτῳ καὶ ἡ φθορὰ τοῦ ἐμβρύου, ἕτερος φόνος, κατά γε τὴν ἐπίνοιαν τῶν ταῦτα τολμώντων.* Can. VIII. *καὶ αἱ τοίνυν τὰ ἀμβλωθρίδια διδοῦσαι φάρμακα, φονεύτριαί εἰσι καὶ αὗται, καὶ αἱ δεχόμεναι τὰ ἐμβρυοκτόνα δηλητήρια.*

(p) Concil. Trull. c. XCI. *τὰς τὰ ἀμβλωθρίδια διδούσας φάρμακα, καὶ τὰς δεχομένας τὰ ἐμβρυοκτόνα δηλητήρια, τῷ τοῦ φονέως ἐπιτιμίῳ καθυποβάλλομεν.*

(q) Concil. Ilerdenſ. c. II. Vid. ſub litt. anteced. (n).

(r) Tertull. apologet. c. IX.

ſina-

ſtinatio eſt, prohibere naſci: Nec refert, natam quis eripiat animam, an naſcentem diſturbet: Homo eſt, & qui eſt futurus, & fructus omnis iam in ſemine eſt. Dicit hoc obiectioni reſpondens ethnicorum, qui chriſtianos ſanguinem infantis in ſacris ſuis myſteriis bibere calumniabantur. MINVCIVS [*s*] incuſationem retorquet in paganos, quando ait: *Vos video procreatos filios nunc feris & canibus exponere, nunc adſtrangulatos miſero mortis genere elidere. Sunt, quæ in ipſis viſceribus medicaminibus epotis originem futuri hominis exſtinguant & parricidium faciant, antequam pariant. Quomodo,* inquit ATHENAGORAS [*t*], ſcribens pro chriſtianis, *qui ne ab aliis quidem fieri, ne quid inde ſceleris & piaculi in nos redundet, videre ſuſtinemus, homicidium committemus ipſi? Et qui mulieres medicamentis abortiuis vtentes, homines occidere, & rationem reddituras Deo dicimus: qua ratione iam natos & perfectos homines nos iugulabimus?* HIERONYMVS de hoc crimine in mulieribus loquens, ita illud deſcribit: *Aliæ* [*u*] *præbibunt ſterilitatem & nec dum ſati homicidium faciunt.* Crimen id erat, quod vetus lex *Romana* [*x*] exilio & non numquam ſupplicio [*y*] multabat: quemadmodum ex TVLLIO obſeruauit TRYPHONIVS iureconſultus, quamquam TERTVLLIANVS has leges magnopere negligi & contemni queratur. Vtcumque autem eſt, hoc genus homicidii pro atroci crimine ab omnibus ſcriptoribus habitum, & ſeueriſſime per canones contra voluntariam cædem punitum eſſe, videmus.

(*s*) Minuc. p. 91. (cap. XXX. n. 2. p. 114. edit. Hall. MDCXCIX.) Vid. Cyprian. epiſt. XLIX. al. LII. ad Cornel. p. 97. (p. 238. edit. Amſtelod.) de parricidio Nouati: Vterus vxoris calce percuſſus, & abortione properante in parricidium partus expreſſus. cetera.

(*t*) Athenag. legat. p. 38. *πῶς ἂν, μηδὲ ὁρῶντες, ἵνα μὴ ἑαυτοῖς ἄγος καὶ μίασμα προστριψαίμεθα, φονεύειν δυνάμεθα; καὶ οἱ τὰς τοῖς ἀμβλωθριδίοις χρωμένας, ἀνδροφονεῖν τε καὶ λόγον ὑφέξειν τῆς ἐξαμβλώσεως τῷ Θεῷ φαμέν, κατὰ ποῖον ἀνδροφονοῦμεν λόγον;*

(*u*) Hieron. epiſt. XXII. ad Euſtoch. de virginit. cap. V.

(*x*) Digeſt. lib. XLVIII. tit. VIII. ad legem Corneliam de ſicariis leg. VIII. Si mulierem viſceribus ſuis vim intuliſſe, quo partum abigeret, conſtiterit: eam in exilium præſes prouinciæ exiget. It. lib. XLVII. tit. XI. de extraordinariis criminibus leg. IV. Diuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, eam, quæ data opera partum abegit, a præſide in temporale exilium dandam.

(*y*) Digeſt. lib. XLIII. tit. XIX. leg. XXXIX. Cicero in oratione pro Cluentio Auito ſcripſit, Mileſiam quandam mulierem, quum eſſet in Aſia, quod ab heredibus ſecundis accepta pecunia partum ſibi medicamentis ipſa abegiſſet, rei capitalis eſſe damnatam.

§. V.

Digitized by Google

§. V.

Pœna parricidii.

SANE hoc homicidii genus ſpecies erat parricidii, quod non ſolum cædem parentum, ſed liberorum etiam aliorumque propinquorum, quibus homines naturali adfectione deuincti erant, includit. Et hoc crimen notam & peculiarem pœnam inter veteres *Romanos* habebat. Nimirum parricidæ in culeum inſuebantur cum ſerpente, ſimia, gallo gallinaceo & cane, atque omnes vna viui in mare vel flumen deiiciebantur; cuius rei varia exempla e vetuſtis legibus ac ſcriptoribus *Romanis* exhibet GOTHOFREDVS. Lex *Pompeia* hanc pœnam cum gladii vel ignis vel beſtiarum ſupplicio commutauit. *Conſtantinus* autem antiquam pœnam reſtituit, ipſiuſque ex lege [z], quam huc tranſcribemus, deſcriptionem eius ſumere poſſumus. *Si quis in parentis, aut filii, aut omnino adfectionis eius, quæ nuncupatione parricidii continetur, fata properauerit, ſiue clam, ſiue palam id fuerit eniſus, neque gladio, neque ignibus neque vlla alia pœna ſolemni ſubiugetur, ſed inſutus culeo, & inter eius ferales anguſtias comprehenſus, ſerpentum contuberniis miſceatur: Et vt regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnem proiiciatur: Vt omni elementorum vſu viuus carere incipiat; vt ei cælum ſuperſtiti, terra mortuo auferatur.* Hæc pœna eorum erat, qui patrem vel matrem, vel filium, vel filiam, vel vllum iſtiuſmodi conſanguineum in recta linea occidiſſet. Si quis vero alius quiſpiam propinquus occiſus eſſet, commune homicidarum ſupplicium de interfectore ſumebatur, vti ex *inſtitutionibus* IVSTINIANI [a] eiuſque *codice*, vbi hæc materia determinata eſt, condiſcimus. Iam vero eccleſia non habens poteſtatem gladii, iſtiuſmodi diſtinctionem adhibere non poterat; ſed vtroſque ſontes vna eademque ratione, ſpirituali videlicet excommunicationis cenſura, puniebat.

(z) Cod. Theod. lib. IX. tit. XV. de parricidio leg. I. Vid. Gothofied. in locum p. 112. 113.

(a) Iuſtin. inſtitut. lib. IV. tit. XVIII. de publicis iudiciis. Si quis autem alias cognatione vel adfinitate perſonas coniunctas necauerit, pœnam legis Corneliæ de ſicariis ſuſtinebit. Vid. cod. Iuſtin. lib. IX. tit. XVII. de his, qui parentes vel liberos occiderunt. leg. I. Si quis in parentis &c. vid. (z) in textu.

§.VI.

Digitized by Google

§. VI.

De αὐτοχειρίᾳ.

ATQVE hoc modo omnes eos tractabat, qui ſibi ipſi violentas intulerant manus, communi nomine vocitati *biothanati*. Quum hoc crimen eſſet, cui pœna infligi non poterat, iuſtum dolorem ſuum de facto teſtabatur, negando reis honorem ac ſolemnes ritus chriſtianæ ſepulturæ, eoſque ſinendo iacere excommunicatos & omni commemoratione in precibus ſuis poſt mortem priuatos. *Placuit*, inquit concilium primum *Bracarenſe* [*b*], *vt hi, qui aut per ferrum, aut per venenum, aut per præcipitium, aut ſuſpendium, aut quolibet modo violentam ſibi ipſis inferunt mortem, nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum pſalmis ad ſepulturam eorum corpora deducantur. --- Similiter & de his placuit fieri, qui pro ſuis ſceleribus puniuntur.* Ratio, cur huius vtriuſque generis homines in hunc modum tractarentur, hæc erat, quod ipſi ſibi mortem acceleraſſent; vel directe, dum vim vitæ ſuæ ipſi intulerant; vel indirecte, dum eiuſmodi admiſerant capitalia crimina, quæ vindicatiuæ eos iuſtitiæ ad præmaturum vitæ finem obiecerant. *Græcis* pariter & *Latinis* ſcriptoribus *biothanati* vel *biathanati* vocantur. Et CASSIANVS ſpeciatim diſciplinam eccleſiæ [*c*], tum vſurpatam contra eos poſt mortem, notat, loquens de *Herone* quodam monacho *Aegyptio*, quem diabolus ſub angeli lucis ſpecie induxerat, vt ipſe ſe in profundum puteum præcipitem daret, falſo perſuaſus, pro merito virtutum ac laborum ſuorum nulli diſcrimini ſe fore obnoxium: Propter quod factum vix a *Paſnutio* abbate potuiſſe obtineri, dicit, vt non inter *biothanatos* reputatus, etiam memoria & oblatione pauſantium iudicaretur indignus. Quod ſatis ſuperque oſtendit, qua ratione tales in antiqua eccleſiæ diſciplina tractati ſint.

§. VII.

De membrorum corporis laceratione.

SPECIES aliqua huius criminis & inferior quidam gradus eſſe credebatur, ſi quis proprium corpus deformaret, abſcindendo quoddam eius membrum aut partem ſine iuſta ratione,

(*b*) Concil. Bracar. I. c. XXXIV.

(*c*) Caſſian. collat. II. c. V.

ne, quæ ipſum ad hoc faciendum induxiſſet. Canones iſtiuſmodi homines ordinari vetant, tamquam ſui ipſorum interfectores [*d*] & diuini opificii hoſtes, quemadmodum alio iam loco [*] pluribus oſtendimus. Quod heic præterea notandum eſt, hoc eſt, quod hæc diſciplina tam ad laicos quam ad clericos ſpectauerit. Nam vnus ex *apoſtolicis canonibus* [*e*] laicum ſemetipſum abſcindentem annis tribus communione priuari iubet, eo quod vitæ ſuæ inſidiator exſtiterit. Si quis autem cum aliquo vitio corporis natus, vel a perſecutorum crudelitate, vel in periculoſiore morbo, ad partem ſinceram conſeruandam, membro aliquo orbatus eſſet; tum iſta corporis laceratio in criminibus non ponebatur, quia res inuoluntaria erat; in quibus caſibus lex ipſa facit exceptionem, homineſque a cenſura [*f*] eccleſiæ tutos præſtat; quomodo in canonibus *Nicænis* videre eſt, qui iſtiuſmodi caſuum vt exceptorum faciunt mentionem. Vnum tantummodo adhuc obſeruamus ex legibus *Conſtantini*, ipſum tantam faciei, velut imaginis diuinæ maieſtatis, in omnibus omnino humanis corporibus, habuiſſe rationem, vt nullam infamiæ notam ei, vel in grauiſſimorum criminum reis, apponi ſiuerit. Nam quum per vetuſtas leges *Romanas* grauioris culpæ reis nota infamiæ in fronte inuri poſſet, vt ſceleris turpitudo tanto magis innoteſceret: CONSTANTINVS per vnam de primis ſuis legibus hanc conſuetudinem abrogauit [*g*], lege noua facta in hanc ſententiam: *Si quis in ludum fuerit, vel in metallum, pro criminum deprehenſorum qualitate, damnatus, minime in eius facie ſcribatur: dum & in manibus & in ſuris poſſit pœna damnationis vna ſubſcriptione comprehendi: Quo facies,*

(*d*) Can. apoſt. c. XXII. *ὁ ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας, μὴ γινέσθω κληρικός· αὐτοφόντης γάρ ἐστι, καὶ τῆς τοῦ θεοῦ δημιουργίας ἐχθρός. Qui ſe ipſum exſecuit, non fiat clericus: eſt enim ſui homicida, & hoſtis diuini opificii.*
Conc. Nicen. c. I. *εἴ τις ὑγιαίνων ἑαυτὸν ἐξέτεμε, τοῦτον καὶ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον πεπαῦσθαι προσήκει· καὶ ἐκ τοῦ δεῦρο μηδένα τῶν τοιούτων χρῆναι προσάγεσθαι. Si quis, quum eſſet ſanus, ſe ipſum exſecuit, eum etiam in clero examinatum ceſſare conuenit, & deinceps nullum talem oportet promoueri.*

(*) Lib. IV. c. III §. IX. volum. II. p. 131-135.

(*e*) Can. apoſt. XXIII. al. XXIV. *λαϊκὸς ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας, ἀφοριζέσθω ἔτη τρία· ἐπίβουλος γάρ ἐστι τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς.*

(*f*) Concil. Nicæn. can. I. cit. lib. IV. c. III. §. IX. vol. II. p. 132. ſub lit. (f).

(*g*) Cod. Theod. lib. IX. tit. XL. de pœnis leg. II.

quæ ad ſimilitudinem pulchritudinis cæleſtis eſt figurata, minime maculetur. Per quam legem certe CONSTANTINVS homines pie coërcere voluit, ne propriis ſuis corporibus vim inferrent, quæ ad ſimilitudinem & imaginem Dei quodammodo eſſent condita, etſi ſimilitudo iſta in primitiuis animæ perfectionibus magis eſſet conſpicua.

§. VIII.

De inuoluntario & fortuito homicidio.

OMNES iſti caſus ad actiones pertinent, quæ ad cædem voluntariam quodammodo referri poſſunt. Eccleſia autem nonnumquam iuſtam pœnam etiam fortuito & inuoluntario homicidio conſtituebat, etſi lex ciuilis exiguam vel nullam eius faciat mentionem. Nam per vetuſtas *Romanas* & chriſtianas leges domino licebat ſeruum ſuum ſeueriſſime punire & caſtigare, & ſi in iſta caſtigatione ſeruus moreretur, nulla cædis actio domino intendi poterat [b], niſi cum aliquo armorum genere, vel fraude in caſtigatione vſum eſſe, animumque occidendi habuiſſe, conſtaret. Verum, hoc non obſtante, lex eccleſiæ teneriore in vitam etiam ſeruorum adfectu, de iſtiuſmodi crudelitate cognoſcebat, reoque certum tempus conſtituebat pœnitendi, licet homicidium tantum fortuitum eſſet

(b) Cod. Theod. lib. IX. tit. XII. de emendatione ſeruorum leg. I. Si virgis aut loris ſeruum dominus adflixerit, aut cuſtodiæ cauſſa in vincula coniecerit, dierum diſtinctione ſiue interprêtatione depulſa, nullum criminis metum mortuo ſeruo ſuſtineat. Nec vero immoderate ſuo iure vtatur, ſed tunc reus homicidii ſit, ſi volutante eum vel ictu fuſtis, aut lapidis occiderit, vel certe telo vſus letale vulnus inflixerit; aut ſuſpendi laqueo præceperit; vel iuſſione tetra præcipitandum eſſe mandauerit: aut veneni virus infuderit: vel dilaniauerit pœnis publicis corpus, ferarum veſtigiis latera perſecando, vel exurendo admotis ignibus membra: aut tabeſcentes artus, atro ſanguine permixti ſanie defluentes, prope in ipſis adegerit cruciatibus vitam linquere, ſæuitia immanium barbarorum. Leg. II. Quotiens verbera dominorum talis caſus ſeruorum comitabitur, vt moriantur, culpa nudi ſunt, quædam peſſima corrigunt, meliora ſuis adquirere vernaculis voluerunt. Nam requiri in huiuſmodi facto volumus, in quo intereſt domini, incolume iuris proprii habere mancipium, vtrum voluntate occidendi hominis, an vero ſimpliciter facta caſtigatio videatur: totiens etenim dominum non placet morte ſerui reum homicidii pronuntiari, quotiens ſimplicibus quæſtionibus domeſticam exerceat poteſtatem. Si quando igitur ſervi plagarum correctione, imminenti fatali neceſſitate rebus humanis excedunt, nullam metuunt domini quæſtionem.

nec

nec ante meditatum. Hunc in finem in concilio *Illiberritano* [*i*] decretum legimus factum huiuſmodi: *Si qua domina furore zeli accenſa, flagris verberauerit ancillam ſuam, ita vt intra tertium diem animam cum cruciatu effundat, eo quod incertum ſit, voluntate an caſu occiderit; ſi voluntate, poſt ſeptem annos; ſi caſu, poſt quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, ad communionem placuit admitti.* Quidquid indulgentiæ hoc in caſu permiſſum erat, hoc erat, vt ſi in morbum incideret, citius ad communionem poſſet admitti. Simile decretum in diſciplina eccleſiæ *Gallicanæ* inuenimus, factum in concilio *Epaonenſi* [*k*] an. DXVII: *Si quis ſeruum proprium ſine conſcientia iudicis occiderit, excommunicatione biennii effuſionem ſanguinis expiabit.* Et de *Cæſario Arelatenſi* a vitæ eius ſcriptore [*l*] obſeruatur, quod ſolitus ſit conteſtari eccleſiæ præfectos, poteſtatem tum habentes infligendi pœnam corporalem, ſi quis iuberet quempiam diutius flagellari, & illa verbera illi mortem adferrent, vt is homicidii reum ſe ſciret. Immo vero eccleſia in hoc effundendi ſanguinem humanum negotio tam caute & prudenter verſabatur, vt militem ſacro officio presbyteri vel diaconi initiari communiter non fineret; nec permitteret epiſcopos ſuos ſedere vt iudices cauſſarum capitalium, vbi in caſibus ſanguinis dicenda eis eſſet ſententia; quemadmodum loco ſuo [*] oſtendimus pluribus, quo lectorem amandamus. Inter ſic dictos canones apoſtolicos vnus eſt, qui decernit, vt, ſi quis clericus aliquem in altercatione pulſauerit, & vel vno ictu occiderit, deponatur propter ſuam præcipitationem. Si vero laicus fuerit, ſegregetur. Et BASILII canones [*m*] generatim omnibus, qui non voluntarie aliquem interfecerint, decem annis [*n*] communione interdicunt.

(*i*) Concil. Illiberrit. can. V. Si qua domina &c. — Quod ſi intra tempora conſtituta fuerit infirmata, accipiat communionem.

(*k*) Concil. Epaon. c. XXXIV.

(*l*) Cyprian. vit. Cæſar. Arelat.

(*) Lib. IV. cap. IV. §. I. volum. II. pag. 121. Et lib. II. cap. VII. §. IV. volum. I. pag. 128.

(*m*) Can. apoſt. LXVI. Εἴ τις κληρικὸς ἐν μάχῃ τινὰ κρούσας, καὶ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς κρούσματος ἀποκτείνῃ, καθαιρείσθω, διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.

(*n*) Baſil. can. LVII. ὁ ἀκουσίως φονεύσας ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων· οἰκονομηθήσεται δὲ ἐπ' αὐτῷ τὰ δέκα ἔτη οὕτω· δύο μὲν ἔτη προσκλαύσει,

Digitized by Google

§. IX.

Falſi teſtes contra hominis alicuius vitam in homicidis habiti.

NEQVE vero illa tantum cædes, quæ ipſo actu patrabatur, iſtiuſmodi cenſuræ obnoxia erat, ſed omnes etiam actiones, quæ directe & proxime ad eam tendebant; vt falſum teſtimonium contra hominis alicuius vitam. Nam, vt LACTANTIVS [o] rem ſcite exprimit, *Nihil diſtat, vtrum ferro, an verbo potius occidas:* Occiſio enim eſt in vtraque ſpecie, & diuinæ legis, hominum vitam inuadere prohibentis nec vllam exceptionem admittentis, violatio. Et propterea lex ciuilis [p] pœnam talionis falſis accuſatoribus conſtituit; *Qui alterius famam,* inquit, *fortunas, caput denique & ſanguinem in iudicium deuocauerit, ſciat, ſibi impendere congruam pœnam, ſi, quod intenderit, non probauerit.* Et iterum: *Quiſquis ille eſt, qui crimen intendit, in iudicium veniat ... nec impunitam fore nouerit licentiam mentiendi, quum calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicii.* Neque quiſpiam alteri crimen intendere poterat prius, quam ipſe ſe adſtrinxiſſet ea conditione, quam lex vocat [q] *vinculum inſcriptionis.* Iam licet lex eccleſiaſtica pœnam talionis dicentibus contra alicuius vitam

τρία δὲ ἔτη ἐν ἀκροωμένοις διατελέσει· ἐν δ'· ὑποπίπτων· καὶ ἐνιαυτῷ συςήσεται μόνον· καὶ τὰ ἑξῆς εἰς τὰ ἅγια δεχθήσεται. *Qui non voluntarie interfecit, decem annis ſacramentis non communicabit. Decem autem anni ſic in eo diſpenſabuntur: duos quidem annos deflebit, tres autem annos inter auditores perſeuerabit, in quatuor ſubſtratus, & anno ſolum conſiſtet: & deinceps ad ſacra admittetur.*

(o) Lactant. lib. VI. c. XX. Neque vero accuſare quemquam crimine capitali (inſtar licebit) quia nihil diſtat, vtrum ferro an verbo potius occidas, quoniam occiſio ipſa prohibetur. Itaque in hoc Dei præcepto nullam prorſus exceptionem fieri oportet, quin occidere hominem ſit ſemper nefas, quem Deus ſanctum animal eſſe voluit.

(p) Cod. Theod. lib. IX. tit. I. de accuſationibus leg. XI. Item leg. XIX.

(q) Ibid. leg. XIV. Non prius cuiuſcumque caput accuſatore pulſet, quam vinculo legis adſtrictus pari cœperit pœnæ conditione iurgare &c. Et leg. XIX. Vinculum inſcriptionis accipiat &c.

Leon. nouell. LXXVII. Θεσπίζομεν τοίνυν, τὸν τοιαῦτα τινὰ πλαστογραφήσαντα, δι' ὧν τὸ πλαστογράφημα ἰσχὺν λαμβάνει, θανάτῳ ὑπάγειν τὸν καθ' ὃ συνεπάχθη, αὐτὸν, παραδιδόμενον τῇ τιμωρίᾳ, ἣν καθ' ἑτέρα ἐσκέψατο παλαμήσασθαι, ἀποτέμνεσθαι. *Sancimus, vt ſi iſtiuſmodi quædam falſarius conſcripſerit, ex quibus is, aduerſus quem falſum ſcriptum concinnatum eſt, mortis pœnæ ſubiiciendus ſit: ipſe falſarius pœnæ, quam in aliam machinari cogitarit, traditus decolletur.*

fal-

falſum teſtimonium infligere non poſſet; quum tamen omne falſum teſtimonium crimen eſſet excommunicatione luendum; (quemadmodum pluribus videbimus infra, vbi de pœna peccatorum contra præceptum nonum agendum nobis erit) iure noſtro colligere poſſumus, iſtiuſmodi falſum teſtimonium, quod ad priuandum vita ſua homines directe tenderet, ab eccleſia in grauiſſimis calumniæ pariter & homicidii ſpeciebus fuiſſe poſitum; adeoque auctores ſuos omnibus iſtis pœnis ſubieciſſe, quæ hiſce criminibus quocumque in gradu debebantur. *Vid. concil. Illiberrit. c. LXXXIV.* [r]

§. X.

Delatores fratrum ſuorum tempore perſecutionis vt homicidæ tractati.

IMMOVERO nuda delatio nominum fratrum ad magiſtratus ethnicos, quæ tempore perſecutionis vitæ ipſorum periculum importare poterat, iure ſuo pro homicidio habebatur pariter & puniebatur. Concilium *Arelatenſe* primum [s] canonem huc ſpectantem habet: *De his, qui ſcripturas ſanctas tradidiſſe dicuntur, vel vaſa dominica, vel nomina fratrum ſuorum, placuit nobis, vt quicumque eorum in actis publicis fuerit detectus, non verbis nudis, ab ordine cleri amoueatur.* Et concilium *Illiberritanum* [t] paullo vlterius progreditur, in hunc decernens modum: *Delator ſi quis exſtiterit fidelis & per delationem eius aliquis fuerit proſcriptus vel interfectus, placuit eum nec in fine* (vel, vt alii legunt, *non niſi in fine*) *accipere communionem.*

§. XI.

Expoſitio infantium pro homicidio habita.

ALIVD ſic crediti homicidii genus, infantium erat expoſitio, contra quam veteres vehementer declamitant, vt apud ethnicos vſitatam. *Quod vultis*, inquit TERTVLLIANVS [u], *ex his circumſtantibus & in chriſtianorum ſanguinem hiantibus, ex*

(r) Falſus teſtis, prout eſt crimen, abſtinebitur: Si tamen non fuerit mortale quod obiecit & exprobauerit; quod non tacuerit, biennii tempore abſtineatur: ſi autem non probauerit conuentui clericorum, placuit, per quinquennium abſtineri.

(s) Concil. Arelat. I. c. XIII.

(t) Concil. Eliber. c. LXXIII. & c. LXXIV. modo citat.

(u) Tertull. apol. c. IX.

Digitized by Google

ipſis etiam vobis iuſtiſſimis & ſeueriſſimis in nos præſidibus apud conſcientias pulſem, qui natos ſibi liberos enecent? Siquidem & de genere necis differt, vtique crudelius in aqua ſpiritum extorquetis, aut frigori & fami & canibus exponitis? Et paullo poſt: *Filios exponitis ſuſcipiendos ab aliquo prætereunte miſericordiæ extraneæ vel adoptandos melioribus parentibus emancipatis.* Eiuſdem rei eos inſimulat MINVCIVS FELIX [x], *Vos video*, inquiens, *procreatos filios nunc feris & auibus exponere, nunc adſtrangulatos miſero mortis genere elidere.* Et ATHENAGORAS [y] eos omnes, qui infantes exponunt, expreſſis verbis homicidas appellat. LACTANTIVS [z] paullo fuſius in eos ex eadem ratione inuehitur: *Quid illi*, inquit, *quos falſa pietas cogit exponere* (liberos, vt nimirum ſanguini eorum ipſi parcant) *Non poſſunt innocentes exiſtimari, qui viſcera ſua in prædam canibus obiiciunt, & quantum in ipſis eſt, crudelius necant, quam ſi ſtrangulaſſent. Quis dubitet, quin impius ſit, qui alienæ miſericordiæ locum tribuit? qui etiam, ſi contingat ei, quod voluit, vt alatur, addixit certe ſanguinem ſuum vel ad ſeruitutem, vel ad lupanar. Quæ autem poſſint, vel ſoleant accidere in vtroque ſexu, vel per errorem, quis non intelligit? quis ignorat? Quod vel vnius Oedipodis declarat exemplum, duplici ſcelere confuſum.* Vnde tantum concludit: *Tam igitur nefarium eſt exponere, quam necare.* Et quum homines facultatum anguſtias conqueri ſoleant & prætendere, ſe pluribus liberis educandis ſufficere non poſſe: Non ſolum ad hoc reſpondet ex conſideratione prouidentiæ Dei, cuius in poteſtate facultates ſint poſſidentium, & qui quotidie ex diuitibus pauperes, & ex pauperibus diuites facere poſſit; ſed ſapienti conſilio ſuo *Conſtantinum* induxiſſe creditur, ad rogandas duas iſtas præclariſſimas & caritatis adfectu pleniſſimas leges, etiam nunc in codice *Theodoſiano* [a] exſtantes, quibus a magna ipſius munificentia in diuerſis imperii regionibus prouiſum eſt, vt inopes parentes, numeroſiorem, quam vt alere poſſent, habentes ſobolem,

(x) Minuc. p. 90. (p. 114. edit. Cellar. Hall. MDCXCIX.)

(y) Athenagor. legat. pro chriſtian. p. 38. *καὶ μὴ ἐκτιθέναι μὲν τὸ γεννηθὲν, ὡς τῶν ἐκτιθέντων τεκνοκτονούντων, πάλιν δὲ τὸ τραφὲν ἀναιρεῖν.*

(z) Lactant. lib. VI. c. XX.

(a) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXVII. de alimentis &c. leg. I. & II. cit. cap. IX. §. I. ſub litt. (b) pag 380 ſeq.

de

de publicis imperii reditibus peterent alimentum; vt ne liberos ſuos exponere, vel necare, vel vendere, vel oppignorare & emancipare egeſtate victi cogerentur; qua de re tot tantæque querelæ ſub antecedentibus imperatoribus ethnicis fuerant. *Conſtantinus* [*b*] & *Honorius* hiſce legibus duas alias in gratiam eorum, qui infantium expoſitorum curam ſuſcepiſſent, ſubiungebant, quibus parentibus omne ius abiudicabant liberos ſuos repetendi, eoſque plagii crimine poſtulandi, qui miſericordia in eos vſi erant, quos ad mortem quodammodo expoſuerant, & quos contemſerant pereuntes; ſi modo illi, qui iſtiuſmodi liberos collegerant, coram epiſcopo teſtibus comprobare poſſent, vere expoſitos eos fuiſſe & deſertos. Atque hac in re leges eccleſiaſticæ cum ciuilibus conſpirabant, addentes, excommunicationis pœnam illis infligendam eſſe, qui cædis liberorum ſuorum reos hoc modo ſe probarent. Ita enim canones diſerte id exprimunt. Concilium *Vaſenſe* primum præſcribit methodum adferendi ſecuritatem iuri ac poſſeſſioni eorum, qui expoſitos educauerint, ſecundum ſtatuta legum imperialium; atque ita illos homicidii reos pronuntiat ex propria ipſorum confeſſione. *De expoſitis*, inquit concilium [*c*], *quia conclamata ab omnibus querela proceſſit, eos non miſericordiæ iam, ſed canibus exponi; quos colligere calumniarum metu, quamuis inflexa præceptis miſericordiæ, mens humana detrectet; id ſeruandum viſum eſt, vt ſecundum ſtatuta fideliſſimorum, piiſſimorum, auguſtiſſimorum principum, quiſquis expoſitum colligit, eccleſiam conteſtetur, conteſtationem colligat: nihilominus de altario dominico die miniſter admuntiet, vt ſciat eccleſia, expoſitum eſſe collectum, vt infra dies decem ab expoſitionis die*

(*b*) Cod. Theod. lib. V. tit. VII. de expoſitis leg. I. Quicumque puerum vel puellam, proiectam de domo, patris vel domini voluntate ſcientiaque collegerit, ac ſuis alimentis ad robur prouexerit, eumdem retineat, ſub eodem ſtatu, quem apud ſe recollectum voluerit agitare, hoc eſt ſiue filium, ſiue ſeruum eum eſſe maluerit; omni repetitionis inquietudine penitus ſubmouenda eorum, qui ſeruos aut liberos propria voluntate domo recens natos abiecerint. Leg. II. Nullum dominis vel patronis repetendi aditum relinquimus, ſi expoſitos quodammodo ad mortem voluntas miſericordiæ amica collegerit: nec enim dicere ſuum poterit, quem pereuntem contemſit; ſi modo teſtes epiſcopalis ſubſcriptio fuerit ſubſequuta, de qua nulla penitus ad ſecuritatem poſſit eſſe cunctatio.

(*c*) Concil. Vaſ. I. c. IX. (conc. II. apud Labb. tom. III. p. 1459.)

expo-

expoſitum recipiat, ſi quis ſe comprobauerit agnouiſſe: collectori pro ipſorum decem dierum miſericordia, prout maluerit, aut ad præſens ab homine, aut in perpetuum cum Deo gratia perſoluenda. Et proxime ſequens canon [d] addit: *Sane ſi quis poſt hanc diligentiſſimam ſanctionem expoſitorum hoc ordine collectorum repetitor, vel calumniator exſtiterit, vt homicida eccleſiaſtica diſtrictione feriatur.* Quæ omnia manifeſto demonſtrant, quod in foro conſcientiæ & antiquæ diſciplinæ parentes, qui liberos ſuos deferant eoſque fortunæ vel inopiæ, vel tempeſtatis, vel beſtiarum exponant iniuriis, ipſo facto homicidæ ſint, vtpote id facientes, vnde cædes neceſſario conſequatur, niſi quædam fauorabilis prouidentia ad id præueniendum intercedat.

§. XII.

Si qua virgo vitiata præ mœrore ſe ipſa interfeciſſet, vitiator homicidii reus habitus.

Ex eadem ratione canones quidam omnes homicidii conſcios eamdem cum homicidis ipſis pœnitentiam iubent agere. Concilium *Ancyranum* ſpecialem caſum huius generis memorat. *Quidam*, inquit [e], *cui erat puella deſponſa, eius ſorori vitium attulit, ita, vt ea etiam conciperet. Sponſam autem poſtea vxorem duxit. Ea autem, cui erat vitium allatum, ſe ſuffocauit. Qui conſcii fuerant, iuſſi ſunt decennio in eos, qui conſiſtunt, recipi per gradus definitos.*

§. XIII.

Laniſtæ homicidii conſortes habiti, eorumque ars damnata.

CVM laniſtis res eodem modo ſe habuit. Horum ars in præparandis theatro gladiatoribus ſemper plurimum ſcandali habere credita; quum ipſo effectu nihil eſſet aliud, quam homines ad mutuam cædem & laniationem inſtituere. Et propterea eccleſia hanc artem numquam vt licitam permiſit. TERTVLLIANVS [f] diſerte ait: *Homicidii interdictio oſtendit mihi, laniſtam quoque ab eccleſia arceri: nec per ſe non faciet, quod faciendum*

(d) Conc. Vaſ. can. X. Vid. concil. Arelat. II. c. XXXII. vbi eadem repetuntur.

(e) Conc. Ancyr. c. XXVI. Μνηστευσάμενός τις κόρην, προσεφθάρη τῇ ἀδελφῇ αὐτῆς, ὡς καὶ ἐπιφορέσαι αὐτήν· ἔγημε δὲ τὴν μνηστὴν μετὰ ταῦτα· ἡ δὲ φθαρεῖσα ἀπήγξατο· οἱ συνειδότες ἐκελεύσθησαν ἐν δεκαετίᾳ δεχθῆναι εἰς τὰς συνεστῶτας, κατὰ τοὺς ὡρισμένους βαθμούς.

(f) Tertull. de idololatr. c. XI.

aliis

aliis ſubminiſtrat. Auctor *conſtitutionum* laniſtas in numero ponit eorum [*g*], qui a baptiſmo reiiciendi ſint. Et *Conſtantinus* [*h*] artem ipſam tamquam chriſtianis hominibus minime convenientem prohibebat, iubens eos, qui forte propter delicta ſua ad pugnandum in theatro damnati eſſent, ſine ſanguine ſuorum ſcelerum pœnas dare. Licet enim in regni ſui initiis iſtiuſmodi pugnam permiſiſſet, tamquam pœnam quorumdam criminum (vt in cauſſa plagii, cuius qui rei erant, cum beſtiis, vel alii cum aliis pro vita ſua decertare [*i*] debebant) poſtea tamen & hoc videtur reuocaſſe. Et *Valentinianus* [*k*] quemcumque chriſtianum & palatinum militem huic pœnæ ſubiici abſolute interdixit. Quid? quod nonnulli ex ſapientioribus ethnicis ab hac pœna abhorruerunt eamque improbarunt. Vnde maior ratio fuit ſub inſtitutione chriſtiana vniuerſam artem & ludos gladiatorios prohibendi, quos *Honorius* imperator [*l*] penitus aboleuit ac ſuſtulit.

(*g*) Conſtit. lib. VIII. c. XXXII. *τῶν ἐπὶ σκηνῆς ἐάν τις προσίῃ ἀνὴρ, ἢ γυνὴ, ἢ ἡνίοχος, ἢ μονομάχος -- ἢ παυσάσθωσαν ἢ ἀποβαλλέσθωσαν, Scenicorum ſi quis accedat, vir ſiue femina, vel auriga, vel* gladiator -- *hi aut finem faciant, aut reiiciantur.*

(*h*) Cod. Theod. lib. XV. tit. XII. de gladiatoribus. leg. I. Cruenta ſpectacula in otio ciuili & domeſtica quiete non placent: Quapropter, qui omnino gladiatores eſſe prohibemus, eos, qui forte delictorum cauſſa hanc conditionem atque ſententiam mereri conſueuerant, metallo magis facies inſeruire, vt ſine ſanguine ſuorum ſcelerum pœnas agnoſcant.

(*i*) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVIII. ad legem Fabiam, leg. I. Plagiarii, qui viventium filiorum miſerandas infligunt parentibus orbitates, metalli pœna, cum ceteris ante cognitis ſuppliciis tenebantur. Si quis tamen eiuſmodi reus fuerit oblatus, poſteaquam ſuper crimine patuerit, ſeruus quidem vel libertate donatus, beſtiis primo quoque munere obiiciatur, liber autem ſub hac forma in ludum detur gladiatorium, vt antequam aliquid faciat, quo ſe defendere poſſit, gladio conſumatur.

(*k*) Cod. Theod. lib. IX. tit. XL. de pœnis leg. VIII. Quicumque chriſtianus ſit in quolibet crimine deprehenſus, ludo non adiudicetur. Quod ſi quiſquam iudicum ſecerit, & ipſe grauiter notabitur, & officium eius multæ maximæ ſubiacebit. Leg. XI. Neminem de numinis noſtri ſacrario prodeuntem harena ſuſcipiat, laniſta doceat, ſæua meditatio & pugnatrix exerceat; multa ſiquidem poſſunt eſſe ſupplicia, quibus culpa plectatur.

(*l*) Vid. Pagi critic. in Baron. tom. II. an. CCCCIV. n. V. ex Prudentio contr. Symmachum lib. II. Prudentius, (inquit PAGIVS) Honorium Romæ hoc anno poſitum cohortatur ad ludos gladiatorios Romæ penitus tollendos, vo-

§. XIV.

Spectatores cædis, in theatro commiſſæ, ſocii & conſortes quoque cædis habiti.

CHRISTIANAE autem leges ac regulæ eccleſiæ paullo longius progrediebantur. Non ſolum eos, qui in theatro alios interficerent, condemnabant, ſed ludos etiam ipſos ſpectare chriſtianis interdicebant, eos, qui hoc facerent, pro cædis ſociis ac conſortibus habitum iri denuntiantes. CYPRIANVS impietatem ac diritatem horum ludorum deſcribens, ſpectatores eorum oculis parricidas [m] eſſe ait; ſignificans, neminem cum voluptate eos poſſe ſpectare, quin culpæ fiat particeps, animamque ſuam cædis in illis commiſſæ contagione commaculet. *Nos*, inquit ATHENAGORAS [n], *non ita multum, ſiue ſpectator ſit aliquis, ſiue auctor cædis, intereſſe iudicantes, alieno ab his ſpectaculis animo ſumus.* LACTANTIVS eleganter pariter & copioſe, nec minus vehementer in ludorum iſtorum ſpectatores declamat: *Qui hominem*, inquit [o], *quamuis ob merita damnatum, in conſpectu ſuo pro voluptate iugulari computat, conſcientiam ſuam polluit, tam ſcilicet quam ſi homicidii, quod fit occulte, ſpectator & particeps fiat. Hos tamen ludos vocant, in quibus humanus ſanguis ef-*

tumque & preces pro iis tollendis apud principem interponit. Sic enim de virginibus agens ſtabit:

Quod genus vt ſceleris iam neſciat aurea Roma,
Te precor, Auſonii dux auguſtiſſime regni,
Et tam triſte ſacrum iubeas vt cetera tolli,
Perſpice: non ne vacat meriti locus iſte paterni?
Quem tibi ſupplendum Deus & genitoris amica
Seruauit pietas: ſolusne præmia tantæ
Virtutis caperet, partem tibi nate reſeruo,
Dixit, & integrum decus intactumque reliquit.
Arripe dilatam tua dux in tempora famam:
Quodque patri ſupereſt laudis ſucceſſor habeto.
Ille vrbem vetuit taurorum ſanguine tangi,
Tu mortes miſerorum hominum prohibeto litari:
Nullus in vrbe cadat, cuius ſit pœna voluptas.

(m) Cypr. ad Donat. p. 5. (p. 4. edit. Amſtelod.) Et in tam impiis ſpectaculis tamque diris & funeſtis, eſſe ſe non putant *oculis parricidas.*

(n) Athenagor. legat. pro chriſt. p. 38. ἡμεῖς πλησίον εἶναι τὸ ἰδεῖν τὸ φονευόμενον τοῦ ἀποκτεῖναι, νομίζοντες, ἀπηγορεύσαμεν τὰς τοιαύτας θέας.

(o) Lactant. lib. VI. c. XX. (p. 784. edit. Lipſ. MDCCXV.)

fun-

Digitized by Google

funditur. Adeo longe ab hominibus receſſit humanitas, vt quum animas hominum interficiant, ludere ſe opinentur, nocentiores iis omnibus, quorum ſanguinem voluptati habent. Hanc ob rationem frequentare hæc inhumana ſpectacula, in eccleſiæ oculis idem erat, ac cædem committere, nec quiſquam iſti ſpectantium coronæ ſe ſocium poterat adiungere & ſectari iſta delectamenta, quin omni humanitati, pietati & iuſtitiæ renuntiare, & cædium harum publicarum ipſe ſe participem facere crederetur.

§. XV.

Qui pauperes & inopes fame perire ſiuiſſent, homidicii rei crediti.

HOMICIDII crimen illis etiam intendebatur, qui pauperibus neceſſaria alimenta negabant, & egenos parentes ſuos neceſſariis vitæ ſubſidiis priuabant, ſinentes eos, contra leges pietatis & naturalis adfectionis, fame perire. Concilium *Carthaginenſe* quartum [p] hoc intuitu eos, qui eccleſiam oblationibus defunctorum defraudant, *egentium necatores* vocat, & vt tales iubet excommunicari. Et CYPRIANVS de malis actionibus *Nouati* loquens, inter alia documenta, ex quibus eum parricidii & cædis reum eſſe conſtet (cuiuſmodi aliquod ſit vterus vxoris calce percuſſus & abortione partus expreſſus) & hoc refert, quod pater eius fame [q] mortuus & ab eo in morte poſtmodum nec ſepultus ſit. Propter quæ crimina non tantum de presbyterio ipſum exagitandum fuiſſe dicit, ſed & communicatione prohibendum, niſi temporum difficultas imminentem cognitionis diem, quo cauſſa eius ageretur, anteueniſſet, eique dediſſet opportunitatem, damnationem, per iuſtam diſciplinam ac cenſuras eccleſiæ ſibi debitam euadendi. Omnes iſti homicidii rei habebantur, ſaltem indirecte, vtpote conſcii & participes peccati, quantumuis manus eorum ſanguinem ipſo actu non effudiſſent.

(p) Concil. Carthag. IV. c. XCV. Qui oblationes defunctorum aut negant eccleſiis, aut cum difficultate reddunt, tamquam egentium necatores excommunicentur.

(q) Cypr. epiſt. XLIX. al. LII. ad Cornel. p. 97. (p. 238. edit. Amſtelod.) Pater etiam eius in vico fame mortuus & ab eo in morte poſtmodum nec ſepultus. Vterus vxoris calce percuſſus & abortione properante in parricidium partus expreſſus.

§. XVI.

Et omnes illi, quorum auctoritate homicidium eſſet perpetratum.

NVLLI autem magis in homicidii crimine eſſe credebantur, quam quorum auctoritate id eſſet commiſſum. Quamvis inferiores cædis adminiſtri non abſoluerentur, crimen tamen præcipuis auctoribus maxime imputabatur. Hinc vt *Dauid* a *Nathane* cædis *Vriæ* accuſabatur, quantumuis gladio *Hammonitarum*, cui a *Ioabo* in conflictu perfidioſe obiectus erat, cecidiſſet: Ita *Theodoſius*, quum eius mandato atque auctoritate ſeptem millia hominum *Theſſalonicæ* eſſent occiſa, ab *Ambroſio* præcipuus iſtius cædis auctor habebatur, & ſecundum diſciplinæ eccleſiaſticæ regulas communione eccleſiæ priuabatur, vſque dum congrua pœnitentia eccleſiæ ſatisfeciſſet. Quamquam enim, vt CYPRIANVS [r] apud *Donatum* amicum ſuum queritur, ſub imperatoribus ethnicis homicidium publice geſtum virtus vocabatur, quum ſinguli autem illud admitterent, crimen erat; ſub chriſtiana tamen inſtitutione ita non erat, ſed eccleſia poteſtatem habebat, ipſos imperatores ac principes ob iſtiuſmodi crimina diſciplinæ ſubmittendi, quemadmodum ex iis, quæ de *Theodoſio* modo audiuimus, apparet. Modus tractandi munerarios, hoc eſt, iſtiuſmodi chriſtianos magiſtratus, qui munera, ſiue dira illa ſpectacula, exhibebant populo, in quibus alii alios frequentiſſimo theatro trucidabant, itidem documentum huius poteſtatis & praxis eccleſiæ eſt. Canones enim omnes iſtos magiſtratus excommunicari [*] iubent, vtpote qui auctoritate ſua & ſumtu idololatriam & homicidium adiuuent. Vt adeo homicidium quacumque in ſpecie apparuerit, aut per quoſcumque commiſſum ſit, in primæ magnitudinis criminibus, homines extremæ cenſuræ eccleſiaſticæ ſeueritati exponentibus, poſitum fuerit.

§. XVII.

Inimicitiæ, iurgia ac contentiones, vt inferiores homicidii gradus, punitæ.

(r) Cyprian. ad Donat. p. 5. (p. 4. edit. Amſtel.) Homicidium quum admittunt ſinguli, crimen eſt; virtus vocatur, quum publice geritur.

(*) Vid. cap. IV. §. VIII. pag. 206. ſeqq.

DE-

Deniqve omnes apertæ inimicitiæ, iurgia, altercationes, contentiones, ſimultates, lites & odia excommunicatione puniebantur, vtpote quæ ad hoc grande peccatum tenderent graduſque eſſent inferiores homicidii. *S. Ioannes* apoſtolus ait: *Quiſquis odit fratrem ſuum, homicida eſt, & noſtis, nullum homicidam habere vitam æternam in ſe manentem.* Similiter ſeruator noſter, *Quicumque*, inquit, *iraſcitur fratri ſuo temere, tenebitur iudicio; quicumque vero dixerit fratri ſuo, raka, tenebitur conſeſſu: quiſquis autem dixerit, fatue, tenebitur gehenna ignis.* Iam congruenter hiſce monitis conuenienterque viuens eccleſia, ad præueniendum vel corrigendum omnes humanarum voluntatum ad grande homicidii peccatum inclinationes, aptos frenos ac pœnas inquietis hominum adfectibus adhibebat, ſi quando occulta odia, ſimultates & inimicitiæ in actum erumperent. Communio magnum amoris ac caritatis ſymbolum erat, & fœdus pacis ac vnitatis atque humanarum mentium & adfectionum copulatrix. Quocirca omnes his neceſſariis virtutibus manifeſto deſtituti, venerabili iſto myſterio indigni habebantur, adeoque per diſciplinam eccleſiæ (donec animis in melius mutatis digni fierent) abſtinere ſe ab eo debebant. Concilium *Carthaginenſe* quartum [s] oblationes diſſidentium fratrum, neque in ſacrario neque in gazophylacio recipi debere ſtatuit: Quod tantumdem valet, ac ſi eis, dum in iſta conditione ſint, communicare interdicat. Et concilium ſecundum *Arelatenſe* [t] ab eccleſiaſticis conuentibus eos remoueri iubet, qui publicis inter ſe odiis exardeſcant, donec reconcilientur & ad pacem redeant. Qui famulos male tractant, verberibus ſcilicet & fame & dura ſeruitute, per regulas *conſtitutionum* [u] ſic dictarum *apoſtolicarum* a communione arceri debent. Et chrysostomvs [x] ſæpe admonet clericos, vt ne quem crudelem vel immiſericordem ad ſacram communionem

(s) Conc. Carth. IV. can. XCIII. Oblationes diſſidentium fratrum, neque in ſacrario, neque in gazophylacio recipiantur.

(t) Conc. Arelat. II. c. XXXI. Hi, qui publicis inter ſe odiis exardeſcunt, ab eccleſiaſticis conuentibus ſunt remouendi, donec ad pacem recurrant.

(u) Conſtit. lib. IV. c. VI. φευκτοῖσι τῷ ἐπισκόπῳ -- οἱ τοῖς ἑαυτῶν οἰκέταις πονηρῶς χρώμενοι, πληγαῖς φημὶ, καὶ λιμῷ καὶ κακοδουλείᾳ.

(x) Chryſoſt. homil. LXXXIII. in Matth. p. 705. (p. 869. ed. Francof. MDCXCVII.)

admittant. *Adeat*, inquit, *nullus crudelis, nullus immiſericors, nullus impurus quouis modo: hæc tam ad vos, qui communicatis, quam ad vos, qui miniſtratis, dicta eſſe volo. --- Non parua vobis imminet pœna, ſi quem aliqua improbitate teneri ſcientes, ei huius menſæ participationem permittatis. Sanguis enim eius ex manibus requiretur veſtris. Si dux igitur quiſpiam, ſi conſul ipſe, ſi qui diademate ornatus indigne adeat, cohibe ac coërce, maiorem tu illo habes poteſtatem.* Intelligenda autem hæc ſunt de magna & enormi caritatis violatione, in apertum ac manifeſtum crudelitatis actum erumpente; non de quouis inferiore ſubitæ ac repentinæ iracundiæ gradu, cuiuſmodi erratum, vt ſupra [*] oſtendimus, alia methodo, non duriſſimis ſeueritatis in diſciplinæ eccleſiaſticæ exercitio remediis, emendandum erat. Hæ erant regulæ diſciplinæ, ſecundum quas eccleſia grande homicidii peccatum puniebat cum omnibus eius ſpeciebus ac appendicibus, quoad earum cognitionem vel habere poterat, vel perquirere ducebat conſultum; reliquis blandiori admonitioni ac reprehenſioni, quæ in ordinariis caſibus & leuioribus erratis huius generis ad peccatorem emendandum ſufficiebat, reſeruatis.

LIBRI DECIMI SEXTI
CAPVT VNDECIMVM
DE GRANDIBVS PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM SEPTIMVM, FORNICATIONE, ADVLTERIO, INCESTV, CETERIS.

§. I.
Pœna fornicationis.

ALIVD genus grandium criminum, quæ homines numquam non diſciplinæ eccleſiaſticæ obnoxios faciebant, erant peccata impudicitiæ, ſiue tranſgreſſiones præcepti ſeptimi:

μηδεὶς ὠμὸς καὶ ἀνελεὴς, μηδεὶς ἀκάθαρτος [προσίτω]· ταῦτα πρὸς ὑμᾶς τοὺς μεταλαμβάνοντας λέγω καὶ πρὸς ὑμᾶς τοὺς διακονουμένους· --- οὐ μικρὰ κόλασις ὑμῖν ἐστιν, εἰ συνειδότες τινὶ πονηρίαν συγχωρήσητε μετασχεῖν ταύτης τῆς τραπέζης· τὸ γὰρ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῶν χειρῶν ἐκζητηθήσεται τῶν ὑμετέρων· κἂν στρατηγός τις ᾖ, κἂν ὕπαρχος, κἂν αὐτὸς ὁ τὸ διάδημα περικείμενος, ἀναξίως δὲ προσίῃ, μείζονα ἐκείνου τὴν ἐξουσίαν ἔχεις.

(*) Cap. III. §. XIV. pag. 174 ſeqq.

For-

Fornicatio, adulterium, raptus, polygamia, & omnes ſpecies inhumani ac ſcelerati concubitus cum beſtiis vel hominibus, & omnia, quæ ad huiuſmodi impuritates viam aperiunt vel ſternunt, vt luxurioſe & intemperanter viuere, ſcribere vel legere libros laſciuos, agere vel frequentare obſcenas comœdias, tolerare vel fouere meretrices, vel quidquid iſtiuſmodi carni ad explendas cupiditates prouidere dici poteſt. Vt ab ſimplici fornicatione ordiamur: Leges ethnicæ tantum aberant, vt ſerio eam refrænarent, vt impune potius permitterent, immo ſæpenumero in ſacris ritibus & myſteriis deorum ſuorum tuerentur atque ornarent, quemadmodum veteres ſcriptores apologetici ſæpius eorum ſuperſtitioni obiectant: quum contra religio chriſtiana graues ac ſeueras pœnas iis omnibus infligeret, qui ſub nomine chriſtianorum huius criminis rei eſſent. Canones *apoſtolici* [a] & *Neocæſarenſes* [b] tales numquam in clerum cooptari, ſi autem per ignorantiam cooptati ſint, offerendi munere exui iubent. Concilium *Illiberritanum* [c] virgines, quæ virginitatem ſuam non cuſtodierint, integrum annum a communione excludit, iubens illas his nubere, qui ipſas violauerint; alioqui quinquennii pœnitentiam agendam eis eſſe dicit, quia, ſi alios viros cognouerint, reæ fiant adulterii, cui, vt ſtatim videbimus, maior pœna, quam ſimplici fornicationi, conſtituta erat.

(a) Can. apoſt. LIII. al. LXI. Εἴ τις κατηγορία γένηται κατὰ πιστοῦ, πορνείας ἢ μοιχείας, ἢ ἄλλης τινὸς ἀπηγορευμένης πράξεως, καὶ ἐλεγχθῇ, εἰς κλῆρον μὴ προαγέσθω. *Si contra fidelem aliqua fiat accuſatio fornicationis vel adulterii, vel alterius cuiuſpiam vetitæ actionis, & conuictus fuerit, non proueha-tur ad clerum.*

(b) Concil. Neocæſar. c. IX. Πρεσβύτερος, ἐὰν προημαρτηκὼς σώματι προαχθῇ, καὶ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἥμαρτε πρὸ τῆς χειροτονίας, μὴ προσφερέτω, μένων ἐν τοῖς λοιποῖς διὰ τὴν ἄλλην σπουδήν. κ. τ. λ. *Si presbyter, qui corpore prius peccauerat, promotus fuerit, & ſi ante ordinationem peccaſſe confeſſus fuerit, ne offerat, manens in aliis, propter aliud eius bonæ vitæ ſtudium.*

(c) Illiberritan. c. XIV. Virgines, quæ virginitatem ſuam non cuſtodierint, ſi eoſdem, qui eas violauerunt, duxerint & tenuerint maritos, eo quod ſolas nuptias violauerint (nempe non Deo dedicatæ, vt can. XIII.) poſt annum ſine pœnitentia reconciliari debebunt. Vel ſi alios cognouerint viros, eo quod mœchatæ ſunt, placuit, per quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, admitti eas ad communionem.

§. II.

Digitized by Google

§. II.
De adulterio.

CANONES enim BASILII, qui ſeptem annorum pœnitentiam fornicationi adſignant, quindecim præſcribunt adulterio [*d*], & nonnumquam numerum duplicant [*e*]. Concilium *Ancyranum* [*f*] ſeptem annos adulterio iniungit, fornicationis autem non facit expreſſam mentionem. Concilium *Illiberritanum* quinque annis pœnitentiam illos agere iubet, qui ſemel [*g*] in adulterium lapſi ſint: decem annis [*h*], qui denuo illud commiſerint: Si quis vero per totam vitam in hoc peccato perſeuerauerit, ei nec in fine dandam eſſe communionem ſtatuit. Et in quibuſdam eccleſiis *Africanis* ante ætatem CYPRIANI hæc communis omnium mœchorum pœna fuit. Dicit enim [*i*], quoſdam de anteceſſoribus ſuis dandam pacem mœchis non putaſſe, & in totum pœnitentiæ locum contra adulteria clauſiſſe; ſuo autem tempore aliter eſſe, mœchis pœnitentiam ad certum tempus concedi, & deinde dari pacem eccleſiæ. Vnde PEARSONIVS [*k*] merito caſtigat ALBASPI-

(*d*) Baſil. c. LVIII. ὁ μοιχεύσας ἐν ιε΄ ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων. κ. τ. λ. *Qui adulterauit, quindecim annis ſacramentis non communicabit, cetera.* Can. LIX. Ὁ πόρνος ἐν ἑπτὰ ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων, κ. τ. λ. *Fornicator ſeptem annis ſanctis non communicabit, cetera.*

(*e*) Ibid. can. VII. τοὺς ἐν τριάκοντα ἔτεσι μετανοήσαντας ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ, ἣν ἐν ἀγνοίᾳ ἔπραξαν, οὐκ ἀμφιβάλλειν ἡμᾶς προσήκει εἰς τὸ παραδέξασθαι. *Eos autem, qui in triginta annis propter immunditiam pœnitentiam egerunt, quam ignorantia fecerunt, nos quidem quin recipiendi ſint, dubitare non oportet.*

(*f*) Concil. Ancyr. c. XX. Ἐάν τινος γυνὴ μοιχευθῇ, ἢ μοιχεύσῃ τις, ἐν ἑπτὰ ἔτεσι δοκεῖ αὐτὸν τοῦ τελείου τυχεῖν, κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς προάγοντας. *Si alicuius uxor adulterata fuerit, vel quis eam adulterauerit, oportet eum in ſeptem annis quod perfectum eſt aſſequi, per gradus, qui eo deducunt.*

(*g*) Concil. Illiberrit. c. LXIX. Si quis forte habens vxorem, ſemel fuerit lapſus, placuit eum quinquennium agere de ea re pœnitentiam.

(*h*) Ibid. c. LXIV. Si qua mulier vſque in finem mortis ſuæ cum alieno fuerit viro mœchata, placuit nec in fine dandam ei eſſe communionem. Si vero eum reliquerit, poſt decem annos recipi ad communionem acta legitima pœnitentia.

(*i*) Cypr. epiſt. LV. al. LII. ad Anton. p. 109. (p. 247. edit. Fell. Amſtelod.) Mœchis a nobis pœnitentia conceditur & pax datur. -- Et quidem apud anteceſſores noſtros &c. vid. cap. X. §. II. ſub litt. (f) p. 394 ſeq.

(*k*) Pearſon. vindic. Ignat. lib. II. c. VIII. (apud Coteler. tom. II. p. 378.) Sed

NAEVM

NAEVM quod mœchos ante ætatem CYPRIANI numquam ad communionem receptos eſſe, ſtatuat. CYPRIANVS enim diſerte ait, in pleriſque eccleſiis pœnitentiam eis conceſſam fuiſſe, licet in quibuſdam reiecti fuerint. Manifeſto etiam ex TERTVLLIANO id apparet, qui ante CYPRIANVM vixit, & qui librum ſuum de *pudicitia* tamquam *Montaniſta* ſcripſit contra catholicos, quod mœchiæ & fornicationis delicta pœnitentia functis dimitterent. Attamen in cauſſa clericorum lex paullo ſeuerior manſit. Nam per regulam concilii *Illiberritani* [*l*] epiſcopo, presbytero vel diacono, ſi in adulterio conuictus eſſet, propter nefarium crimen & ſcandalum hoc ipſo datum nec in fine tribuenda erat communio. Et per alium eiuſdem concilii canonem [*m*] clerico, qui vxorem ſuam adulterii ream eſſe cognouerat, neque vero ſtatim repudiarat, itidem in fine neganda erat communio, ne ab his, (vti canon loquitur) qui exemplum bonæ conuerſationis eſſe debebant, viderentur magiſteria ſcelerum procedere. Et concilium *Neocæſareenſe* [*n*] canonem habet eiuſdem fere cum iſto decreto argumenti, quod, ſi cuius laici vxor adulterata eſſe conuicta ſit, is in ſacrum miniſterium cooptari nequeat: Si autem poſtea, quam ille coop-

nec illud verum eſt, quod Albaſpinæus obſeruat. Ante ætatem Cypriani etiam mœchi ad pœnitentiam admittebantur. Ita ipſe teſtatur epiſtola LII. *Et quidem apud anteceſſores noſtros &c.* Ab epiſcopis igitur Africanis per pœnitentiam recepti ſunt mœchi ante ætatem Cypriani, adeoque ante Nouatianos. Idque ab eccleſia factum narrat Cyprianus; nullum igitur tunc temporis in eccleſia Africana decretum exſtitit de adulteris penitus a pœnitentia remouendis. cetera.

(*l*) Concil. Illiberrit. c. XVIII. Epiſcopi, presbyteri, diacones, ſi in miniſterio poſiti detecti fuerint, quod ſint mœchati, placuit & propter ſcandalum & propter nefandum crimen, nec in fine eos communionem accipere debere.

(*m*) Ibid. can. LXV. Si cuius clerici vxor fuerit mœchata, & ſciat eam maritus ſuus mœchari & eam non ſtatim proiecerit, nec in fine accipiat communionem: ne ab his, qui exemplum bonæ conuerſationis eſſe debent, videantur magiſteria ſcelerum procedere.

(*n*) Concil. Neocæſar. c. VIII. Γυνή τινος μοιχευθεῖσα λαϊκοῦ ὄντος, ἐὰν ἐλεγχθῇ φανερῶς, ὁ τοιοῦτος εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν οὐ δύναται· Ἐὰν δὲ καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν μοιχευθῇ, ὀφείλει ἀπολῦσαι αὐτήν· ἐὰν δὲ συζῇ, οὐ δύναται ἔχεσθαι τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ ὑπηρεσίας. *Si alicuius vxor, quum eſſet laicus, adulterata fuiſſe conuicta fuerit, is non poteſt ad miniſterium accedere. Sin autem etiam poſt ordinationem adulterata fuerit, debet eam dimittere. Quod ſi cohabitet, non poteſt ſibi commiſſum miniſterium exſequi.*

Digitized by Google

tatus ſit, adulterata ſit, quod eam ſub pœna abdicationis muneris clericalis dimittere debeat. Lex ciuilis tam ſub ethnicis quam chriſtianis imperatoribus id crimen capitale facit, quemadmodum variis exemplis ex codice & pandectis demonſtrat GOTHOFREDVS [o]. Et *Conſtans, Conſtantini* filius, ſpeciatim eamdem pœnam adulteris conſtituit quam parricidis, quæ erat, vt vel viui comburerentur, vel culleo inſuti cum ſerpente, ſimia, gallo gallinaceo & cane in mare præcipitarentur. *Manifeſtis probationibus*, inquit [p], *adulterio probato fruſtratoria prouocatio minime admittatur: cum pari ſimilique ratione ſacrilegos nuptiarum, tamquam manifeſtos parricidas, inſuere culleo viuos, vel exurere, iudicantem oporteat.* Et hoc vnum de criminibus erat, quibus imperatores in celebritate paſchali nec indulgentiam [q] tribuere, nec appellationem ad ſe a iudice in reorum gratiam permittere volebant, quemadmodum non ſolum ex hac *Conſtantis* lege, ſed e diuerſis etiam aliis [r] apparet. Nec præter rem erit ex lege quadam [s] *Theodoſii* obſeruare, Quod, ſi quis chriſtianus iudæam duxiſſet, vel iudæo nupſiſſet chriſtiana, idem fuerit,

(o) Gothofred. in codic. Theod. lib. XI. tit. XXXVI. Quorum appellationes &c. leg. IV. p. 297. Quod pœnæ ipſius atrocitatem attinet, magna profecto ea, quum cullei & ignis pœna h. l. imponatur. Certe & antea Opilius Macilius adulterii reos viuos ſimul incendit iunctis corporibus, teſte Capitolino. Et Conſtantius ipſe viuicomburii pœnam ſeruo, qui rem cum domina habuiſſet, impoſuit *ſup. de mulierib. quæ ſe prop. ſeru.* At enim neque hæc pœna poſtea manſit: nam & ſub Valentiniano Cethegus ſenator adulterii reus delatus ceruice periit abſciſſa, vt teſtatur Am. Marcellinus *libr. XXXVIII.* qui idem ſcribit, eadem pœna ſeminas aliquot itidem ob idem crimen adfectas tum temporis. Et ſub Maioriano relegationis tantum, vel ad ſummum deportationis pœna cum bonorum confiſcatione, iureque cædendi eius ſi rediret, pœna ſtatuta.

(p) Cod. Theod. ibid.

(q) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum leg. III. IV. VI. VII. VIII. cit. ſupra cap. V. §. V. ſub litt. (d) pag. 249. Et cap. X. §. 1. ſub litt. (a) pag. 392.

(r) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXXVI. Quorum appellationes non recipiantur leg. I. vid. c. X. §. 1. ſub litt. (b) pag. 393. Leg. IV. cit. ſub litt. anteced. (p). Leg. VII. cit. c. X. §. 1. ſub litt. (b) p. 393.

(s) Cod. Theod. lib. IX. tit. IX. ad legem Iuliam de adulteris leg. V. Ne quis chriſtianam mulierem in matrimonium iudæus accipiat, neque iudææ chriſtianus coniugium ſortiatur. Nam ſi quis aliquid huiuſmodi admiſerit, adulterii vicem commiſſi huius crimen obtinebit.

rit,ac ſi adulterium commiſiſſent, feceritquepartem delinquentem eidem pœnæ obnoxium, quia ad minimum ſpirituale erat adulterium, quo membra *CHRISTI* inſolentiæ ac poteſtati infenſiſſimorum eius hoſtium ſacrilega ratione proſtituebantur. Et ſane nihil eſt, quod veteres generatim damnauerunt [*t*] ſeuerius, quam chriſtianorum cum iudæis, vel ethnicis,vel hæreticis, vel quibuſcumque aliis alienæ religionis perſonis matrimonium; non quod ſenſu ſtricto & proprio adulterium, ſed quod contra apoſtoli regulam (quæ feminas *nubere* modo *in domino* iubet) adeoque periculoſum fidei eſſet, dum tentationi religionem ſuam mutandi, aut fidem peruertendo & corrumpendo,aut prorſus eam deſerendo, ipſi ſe exponerent.

§. III.

De inceſtu.

ALIA impudicitiæ ſpecies committebatur per matrimonia inceſtuoſa, hoc eſt, quando perſonæ, propinqua ſanguinis agnatione vel adfinitate coniunctæ, coniugium contrahebant in gradibus,a Deo in ſcriptura prohibitis. Si quis, exempli cauſſa, patris ſui vxorem duceret, vel vxoris filiam,vel fratris vxorem; qui gradus ſunt in adfinitate, quorum concilium *Antiſſiodorenſe* [*u*] ſpeciatim, tamquam prohibitorum, meminit. BA-

(*t*) Ambroſ. de Abrahamo lib. I. c. IX. Caue chriſtiane, gentili aut iudæo filiam tuam tradere: Caue, inquam, gentilem aut iudæam, atque alienigenam, hoc eſt, hæreticam & omnem alienam a fide tu vxorem accerſas tibi.

Auguſtin. epiſt. CCXXXIV. ad Ruſticum. Si enim tu quam certiſſime noueris, etiam ſi noſtræ abſolutæ ſit poteſtatis, quamlibet puellam in coniugium tradere, tradi a nobis chriſtianam niſi chriſtiano non poſſe, cetera.

Conc. Illiberrit. c. XVI. Hæretici ſi ſe transferre noluerint ad eccleſiam catholicam, nec ipſis catholicas dandas eſſe puellas: ſed neque iudæis, neque ethnicis dare placuit; eo quod nulla poſſit eſſe ſocietas fideli cum infideli. Si contra interdictum fecerint parentes, abſtineri per quinquennium placet.

Concil. Laodic. c. X. *Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν τὰς τῆς ἐκκλησίας ἀδιαφόρως πρὸς γάμου κοινωνίαν συνάπτειν τὰ ἑαυτῶν παιδία αἱρετικοῖς. Non oportere eos, qui ſunt eccleſiæ, indiſcriminatim ſuos filios hæreticis matrimonio coniungere.* Can. XXXI. *ὅτι οὐ δεῖ πρὸς πάντας αἱρετικοὺς ἐπιγαμίας ποιεῖν, ἢ διδόναι υἱοὺς, ἢ θυγατέρας· ἀλλὰ μᾶλλον λαμβάνειν, εἴγε ἐπαγγέλλοιντο χριστιανοὶ γίνεσθαι. Quod non oportet cum omni hæretico matrimonium contrahere, vel dare filios aut filias: ſed magis accipere, ſi ſe chriſtianos futuros profiteantur.*

(*u*) Concil. Antiſſiodor. can. XXVII. Non licet, vt aliquis ſuam nouercam ac-

SILIVS [x] coitum cum ſorore eodem pœnitentiæ tempore, quo homicidium, expiari, & omnem prohibitæ cognationis in matrimonium coniunctionem, vt adulterium [y] puniri debere dicit. Qui cum propria ex patre vel ex matre ſorore [z] pollutus fuerit, cum vndecim annis pœnitere iubet, & in eum, qui cum nuru ſua rem habuerit [a], idem decernit. Qui di-

cipiat vxorem. Can. XXVIII. Non licet, vt filiam vxoris ſuæ quis accipiat. Can. XXIX. Non licet, vt relictam fratris ſui quis in matrimonium ducat. Can. XXX. Non licet duas ſorores, ſi vna mortua fuerit, alteram in coniugium accipere.

(x) Baſil. can. LXVII. Ἀδελφομιξία τὸν τοῦ φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται, *Cum ſorore coitus pari atque homicida tempore pœnitentia expiabitur.*

(y) Id. can. LXVIII. ἡ τῆς ἀπειρημένης συγγενείας εἰς γάμον ἀνθρώπων σύστασις, εἰ φωραθείη, ὡς ἐν ἁμαρτήμασιν ἀνθρώπων γινομένη, τὰ τῶν μοιχῶν ἐπιτίμια δέξεται. *Probibitæ cognationis in matrimonium coniunctio ſi deprehenſa fuerit, vt quæ in hominum peccatis facta eſt, ſubibit adulterorum pœnas.*

(z) Ibid. can. LXXV. Ὁ ἀδελφῇ ἰδίᾳ ἐκ πατέρος ἢ ἐκ μητέρος συμμιανθεὶς, εἰς οἶκον προσευχῆς μὴ ἐπιτρεπέσθω παρεῖναι, ἕως ἂν ἀποστῇ τῆς παρανόμου καὶ ἀθεμίτου πράξεως· μετὰ δὲ τὸ ἐλθεῖν εἰς συναίσθησιν τῆς φοβερᾶς ἁμαρτίας, τριετίαν προσκλαιέτω, τῇ θύρᾳ τῶν εὐκτηρίων οἴκων παρεστηκὼς, καὶ δεόμενος τοῦ λαοῦ εἰσιόντος ἐπὶ τὴν προσευχὴν, ὥστε ἕκαστον μετὰ συμπαθείας ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκτενεῖς ποιεῖσθαι πρὸς κύριον τὰς δεήσεις· μετὰ δὲ τοῦτο ἄλλην τριετίαν εἰς ἀκρόασιν μόνην παραδεχθήτω, καὶ ἀκούων τῆς γραφῆς καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκβαλλέσθω, καὶ μὴ καταξιούσθω προσευχῆς· ἔπειτα εἴπερ μετὰ δακρύων ἐξεζήτησεν αὐτὴν, καὶ προσέπεσε τῷ κυρίῳ μετὰ συντριμμοῦ καρδίας καὶ ταπεινώσεως ἰσχυρᾶς, διδόσθω αὐτῷ ὑπόπτωσις ἐν ἄλλοις τρισὶν ἔτεσι· καὶ οὕτως ἐπειδὰν τοὺς καρποὺς τῆς μετανοίας ἀξίους ἐπιδείξηται, τῷ δεκάτῳ ἔτει εἰς τὴν τῶν πιστῶν εὐχὴν δεχθήτω, χωρὶς προσφορᾶς· καὶ δύο ἔτη συστὰς εἰς τὴν εὐχὴν τοῖς πιστοῖς, οὕτω λοιπὸν καταξιούσθω τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας. *Qui cum propria ex patre, vel ex matre, ſorore pollutus eſt, in domum orationis ne permittatur accedere; donec ab iniqua & nefaria actione deſiſtat. Poſtquam autem in horrendi peccati ſenſum & animaduerſionem venerit, triennio defleat, ſtans propter fores domus oratoriæ, & rogans populum ingredientem ad orationem, vt vnuſquiſque pro ipſo miſericorditer ad Dominum intenſas fundat preces. Poſtea autem alio triennio ad ſolam auditionem admittatur, & ſcripturam ac doctrinam audiens eiiciatur, & nec oratione dignus habeatur. Deinde ſi quidem illam cum lacrimis exquiſiuit, & domino cum cordis contritione & valida humiliatione ſupplex procidit: detur ei ſubſtratio in aliis tribus annis. Et ſic poſtquam pœnitentiæ fructus dignos oſtenderit, decimo anno in fidelium orationem ſuſcipiatur ſine oblatione: & cum duobus annis vna cum fidelibus ad orationem ſubſtiterit, ſic deinceps dignus habeatur boni communione.*

(a) Ibid. can. LXXVI. ὁ αὐτὸς τύπος καὶ περὶ τῶν τὰς νύμφας ἑαυτῶν λαμβανόντων, *Idem eſt decretum in eos quoque, qui ſuas nurus accipiunt.*

ver-

Digitized by Google

verſis temporibus duas ſorores [*b*] matrimonio ſibi iunxerit, ei adulteri pœnitentiam, hoc eſt annorum quindecim, iniungit. Et de omnibus iſtis gradibus veteres omnino idem ſentiebant. Hac in re chriſtianorum inſtitutiones morales gentilium præcepta potiſſimum ſuperabant. Inter *Perſas* per legem licebat patri filiam ſuam, vel filio matrem aut ſororem ſuam vxorem ducere, vti ORIGENI [*c*] obſeruatur; Idem de *Aegyptiis* & *Athenienſibus* adfirmat MINVCIVS FELIX [*d*]: Et THEODORETVS, loquens ſpeciatim de ſui temporis *Perſis* [*e*], honorificum & religioſum eſſe dicit eorum principibus, matres ſuas, vel ſorores, vel filias ſibi iungere matrimonio. Et GOTHOFREDVS [*f*] multa exempla inter *Romanos* ſuggerit eorum, qui ſororum ſuarum, vel fratrum ſuorum filias duxerint, quod poſterius nulla vm-

(*b*) Baſil. can. LXXVIII. (collat. cum can. LXXVII.) *ὁ αὐτὸς κρατείτω τύπος καὶ ἐπὶ τῶν δύο ἀδελφὰς λαμβανόντων εἰς συνοικέσιον, εἰ καὶ κατὰ διαφόρους χρόνους. Eadem autem forma obſeruetur & in iis, qui duas ſorores in matrimonio accipiunt, etſi diuerſis temporibus.*

(*c*) Origen. contr. Celſum lib. V. p. 248. *οἱ Περσῶν [νόμοι], μὴ κωλύοντες γαμεῖσθαι τοῖς παισὶ τὰς μητέρας, μηδὲ ὑπὸ τῶν πατέρων τὰς ἑαυτῶν θυγατέρας. Perſarum (leges) non arcentes nec matres a filiorum, nec patres a filiarum connubio.*

(*d*) Minuc. Octau. pag. 92. (p. 118. edit. Hall.) Ius eſt apud Perſas miſceri cum matribus: Aegyptiis & Athenis cum ſororibus legitima connubia.

(*e*) Theodoret. comment. in Leuit. XVIII, 8. *ὅτι δὲ πολλὰ τοιαῦτα τολμῶνται, μαρτυροῦσι καὶ Πέρσαι μέχρι τοῦ παρόντος, οὐ μόνον ἀδελφαῖς, ἀλλὰ καὶ μητράσι καὶ θυγατράσι νόμῳ γάμου μιγνύμενοι. Quod autem ſimilia multa perpetrantur, teſtes ſunt etiam Perſæ in hunc vſque diem, qui non ſororibus ſolum, ſed etiam matribus ac filiabus nuptiarum lege permiſcentur.*

(*f*) Gothofred. in cod. Theod. lib. III. tit. XII. de inceſtis nuptiis leg. I. ex Tacito lib. XII. annal. Sueton. vit. Claud. XXVI. vit. Domit. c. XXII. Quum & antiquiſſimo iure, non minus fratris, quum ſororis filiam vxorem ducere nefas eſſet, poſtea tamen diſcrimen inductum fuit, inter fratris filium & ſororis filiam, videlicet vt illam patruo ducere liceret, hanc auunculo non liceret. Quod quidem Claudius imperator, Agrippinæ amore correptus, primus imperauit, quo ſcilicet iuſte inter patres fratrumque filias nuptiæ in poſterum SC. ſtatuerentur, quæ ad id tempus inceſtæ habebantur, vt Tacitus *lib. XII. annalium*, & Suetonius *in vita Claudii c. XXVI.* diſerte teſtantur. Hoc exemplo poſtea Domitiano fratris Titi filia in matrimonium oblata fuit, vt idem Suetonius *in eius vita* ſcribit c. XXII. Verum paullo poſt hoc diſcrimen, iure veteri reſtituto, ſublatum fuit; Nerua quippe mox ſanxit, *μὴ ἀδελφιδῆν γαμεῖν*, quod Xiphilinus ex Dione notat: *ἀδελφιδῆν*, id eſt, non tantum ſororis ſed & fratris filiam ne ducere ius eſſet.

Digitized by Google

quam lege interdictum fuiſſe, dicit, etſi prius interdum ſufflaminatum ſit. *Conſtantius* [g] autem crimen capitale faciebat remque vocabat abominandam, ſi quis filiam fratris ſororiſue duceret. Similiter coniugium cum duabus ſororibus [h] vel fratris vxore (licet lex iudaica hoc poſterius certo in caſu permitteret) damnabat, liberos ex hoc conſortio procreatos non legitimos ſed ſpurios habendos eſſe declarans. Et THEODOSIO iuniori [i] eamdem legem repetere placuit, quamquam ipſe *Honorius* imperator eam ſoluit, duabus ſororibus, filiabus *Stiliconis*, altera poſt alterius obitum, ductis. Lex eccleſiaſtica omnia iſtiuſmodi connubia, tamquam inceſtuoſa diſſoluit, & vtramque partem ſuper leuitate ſua iubet agere pœnitentiam. Concilium *Illiberritanum* [k] quinque annorum pœnitentiam requirit, niſi periculum aliquod mortis velocius eos ad communionem eccleſiæ admittere cogat. Concilium *Neocæſareenſe* [l] feminam, quæ duobus fratribus nupſerit, ad mortem vſque communione eccleſiæ iubet extrudi, & tum reconciliari per ſacramenti receptionem, hac tamen conditio-

(g) Cod. Theod. ibid. Si quis filiam fratris ſororiſue faciendam crediderit abominanter vxorem, aut in eius amplexum, non vt patruus aut auunculus, conuolauerit, capitalis ſententiæ pœna teneatur.

(h) Cod. Theodoſ. lib. III. tit. XII. de inceſtis nuptiis leg. II. Etſi licitum veteres crediderunt, nuptiis fratris ſolutis, ducere fratrem vxoris; licitum etiam poſt mortem mulieris vel diuortium contrahere cum eiuſdem ſorore coniugium: abſtineant huiuſmodi nuptiis vniuerſi, nec æſtiment, poſſe legitimos liberos ex hoc conſortio procreari: nam ſpurios eſſe conuenit, qui naſcentur.

(i) Ibid. leg. IV. Tamquam inceſtum commiſerit, habeatur, qui poſt prioris coniugis amiſſionem, ſororem eius in matrimonium proprium crediderit ſortiendam. Pari ac ſimili ratione etiam, ſi qua poſt interitum mariti in germani eius nuptias crediderit adſpirandum. Illo ſine dubio inſecuturo, quod ex hoc contubernio nec filii legitimi habebuntur, nec in ſacris patris erunt, nec paternam vt ſui ſuſcipient hæreditatem.

(k) Concil. Illiberrit. c. LXI. Si quis poſt obitum vxoris ſuæ ſororem eius duxerit, quinquennium a communione placuit abſtineri, niſi forte dari pacem velocior neceſſitas coëgerit infirmitatis.

(l) Conc. Neocæſar. can. II. Γυνὴ ἐὰν γήμηται δύο ἀδελφοῖς, ἐξωθείσθω μέχρι θανάτου· πλὴν ἐν θανάτῳ, διὰ τὴν φιλανθρωπίαν, εἰποῦσα, ὡς ὑγιάνασα λύσει τὸν γάμον, ἕξει τὴν μετάνοιαν. *Femina ſi duobus fratribus nupſerit, extrudatur vſque ad mortem. Sed in morte, propter humanitatem, ſi dixerit, quod, vbi conualuerit, ſoluet matrimonium, habebit pœnitentiam.*

ne,

ne, vt, ſi conualuerit, ſoluat matrimonium & ſolemni pœnitentiæ ſe ſubmittat. BASILIVS [m] contra iſtiuſmodi matrimonia fuſe diſputat in epiſtola ad *Diodorum Tarſenſem*, cuius ſub nomine liber quidam fictitius circumfertur, in quo ea defenduntur. Et inter canones *apoſtolicos* [n] vnus habetur in hanc ſententiam: *Qui duas in coniugium ſorores acceperit, vel filiam fratris, clericus eſſe non poterit.*

§. IV.

Num conſobrinorum coniugia inceſtuoſa credita ſint.

NON æque perſpicui & vnanimes ſunt veteres in quæſtione de conſobrinorum coniugio. Ad ætatem vſque *Ambroſii* & *Theodoſii* nulla lege interdictum fuit, *Theodoſius* autem expreſſa lege illud prohibuit. Lex iſta in neutro codice hodie exſtat, a multis autem ſcriptoribus adlegatur. *Honorius* in lege quadam [o] eius mentionem facit, prohibitionem, etſi diuerſa ſub pœna, confirmans. Quando enim *Theodoſius* pœnam eſſe iuſſerat proſcriptionem & ignem, hic pœna mitigata facultates ſuas amiſſuros nec filios legitimos habituros eſſe, ſtatuit. Et *Arcadius*, alia lege [p] amiſſionem facultatum etiam tollit, iſtiuſmodi tamen omnes inceſtuoſi matrimonii reos pronuntiat facitque inteſtatos, & liberos eorum illegitimos, atque hereditatis iure omni priuat, tamquam ſpurios. GOTHOFREDVS [q] ſimi-

(m) Baſil. epiſt. CXCVII. ad Diodor. Tarſenſ. tot.

(n) Can. apoſt. XIX. *ὁ δύο ἀδελφὰς ἀγαγόμενος, ἢ ἀδελφιδῆν, οὐ δύναται εἶναι κληρικός.*

(o) Cod. Theodoſ. lib. III. tit. X. Si nuptiæ ex reſcripto petantur, leg. I. Exceptis his, quos conſobrinorum, hoc eſt, quarti gradus coniunctionum, lex triumphalis memoriæ patris noſtri exemplo indultorum ſupplicare non vetauit, &c.

(p) Cod. Theod. lib. III. tit. XII. de inceſtis nuptiis leg. III. Manente circa eos ſententia, qui poſt factam dudum legem quoquo modo abſoluti ſunt aut puniti, ſi quis inceſtis poſt hac conſobrinæ ſuæ, vel ſororis aut fratris filiæ vxoriſque --- ſeſe nuptiis funeſtarit, deſignato quidem lege ſupplicio, hoc eſt, ignium & præſcriptionis, careat, proprias etiam quamdiu vixerit teneat facultates: Sed neque vxorem neque filios ex ea editos habere credatur, vt nihil prorſus prædictis, ne per interpoſitam quidem perſonam, vel donet ſuperſtes, vel mortuus derelinquat.

(q) Gothofred. in cod. Theod. lib. III. tit. X. leg. I. Antiquiſſimus & coætaneus quidem ſcriptor occurrit Libanius, orator Antiochenus, *oratione*, quam nos primi edidimus, *ὑπὲρ τῶν γεωργῶν περὶ τῶν ἀγγαρειῶν*, quamque is ad

liter

liter in ſcriptis LIBANII [r] mentionem huius legis fieri obſeruat, qui de ea loquatur, tamquam noua lege, qua edixerit, ne ἀνεψιῶν, hoc eſt conſobrinorum, nuptiæ eſſent. Meminit eiuſdem *Theodoſianæ* conſtitutionis & pœnæ, ſpernentibus illam denuntiatæ, AMBROSIVS [s], *Theodoſius imperator*, inquiens, *etiam patrueles fratres & conſobrinos vetuit inter ſe coniugii conuenire nomine, & ſeueriſſimam pœnam ſtatuit, ſi quis temerare auſus eſſet fratrum pia pignora.* Et AMBROSIVS quidem imperatori ſuaſor & hortator hac in re exſtitiſſe creditur, vt qui ipſe iſtiuſmodi matrimonia inceſtuoſa & in ſcripturis prohibita eſſe, crediderit. AVGVSTINVS diuerſam ab AMBROSIO ſententiam fouebat, legis tamen imperatoris meminit, & homines monet, vt ab iſtiuſmodi matrimoniis abſtineant. *Experti ſumus*, inquit [t], *in connubiis conſobrinorum etiam noſtris temporibus propter gradum propinquitatis fraterno gradui proximum, quam raro per mores fiebat, quod fieri per leges licebat, quia id nec diuina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana: verumtamen factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti, & quod fiebat cum conſobrina, pene cum ſorore fieri videbatur, quia & ipſi inter ſe propter tam propinquam conſanguinitatem fratres vocantur, & pene germani ſunt.* Et mox: *Verum quis dubitat, hoc tempore etiam conſobrinorum prohibita eſſe coniugia?* Ex quibus apparet, nullam ante *Theodoſium* legem humanam exſtitiſſe, qua huiuſmodi coniugia prohiberentur; & ex AVGVSTINI ſententia nihil eſſe, quod per legem diuinam ea impediat. ATHANASIVS [u] eiuſdem opinionis fuit; coniugia enim cum

ipſummet Theodoſium ſcripſit: Ibi poſt exempla anterioris cuiuſdam imperatoris, immo & poſt alterum ipſiuſmet Theodoſii exemplum, quibus illi veteris conſuetudinis moriſque recepti ratione inſuper habita, leges nihilominus ſalutares tulere, ſubiicit. Μὴ δὲ ἔτι ἀνεψιῶν γάμοι γίγνεσθαι, ἐν ἐξουσίᾳ πολλῇ τοῦ πράγματος ὄντος, καὶ τῶν φαινομένων δικαίων ἐκ ἦν ὁ τοῦ ἔργου χρόνος δυνατώτερος, *Edixiſti etiam, ne conſobrinorum nuptiæ eſſent, quum id paſſim liceret: neque iis, quæ tibi iuſta videbantur, temporis obſeruantia validior fuit.*

(r) Liban. orat. pro agricolis de angariis. vid. ſub litt. anteced. (q).

(s) Ambroſ. epiſt. LXVI. ad Paternum.

(t) Auguſtin. de ciuit. Dei lib. XV. c. XVI.

(u) Athanaſ. ſynopſ. ſcriptur. lib. Numeror. tom. II. pag. 70. (pag. 137. edit. Pariſ. MDCXCVIII.) ὧδε λαμβάνουσιν κλῆρον αἱ θυγατέρες Σαλπαάδ, τὸν τοῦ πατρὸς ἑαυτῶν· καὶ ἐκ τῆς προφάσεως αὐτῶν γίνεται πρόσταγμα κυρίου καὶ νόμος, νόμιμον εἶναι γάμον, τὴν πρὸς ἀνεψιὰς συζυγίαν. *Hic accipiunt & filiæ Salpaad ſortem*

con-

conſobrinis inita legitima eſſe, diſerte adfirmat. Et poſtea *Arcadius* omnes leges reuocabat, quas vel ipſe vel alii contra iſtiuſmodi matrimonia tulerant, eaque pro legitimis habenda eſſe decernebat, lege noua facta in hunc modum: *Celebrandis* [x] *inter conſobrinos matrimoniis licentia legis huius ſalubritate indulta eſt: vt reuocata priſci iuris auctoritate, reſtinctiſque calumniarum fomentis, matrimonium inter conſobrinos habeatur legitimum: ſiue ex duobus fratribus, ſiue ex duabus ſororibus, ſiue ex fratre & ſorore nati ſunt: & ex eo matrimonio editi, legitimi & ſuis parentibus ſucceſſores habeantur.* *Iuſtinianus* hanc legem perpetuam imperii legem fecit, non tantum in codice eam ſuo interponendo, ſed rem eamdem in *inſtitutionibus* [y] etiam ſuis hunc in modum declarando: *Duorum fratrum vel ſororum liberi, vel fratris & ſororis coniungi poſſunt.* Vbi CONTIVS [z] recte obſeruat, quod licet quædam exempla & nonnulli ſcriptores antiqui, vt THEOPHILVS & alii, legant *coniungi non poſſunt:* altera tamen vera omnino lectio ſit, tum quia legi *Arcadii* in codice conſonat, tum quia GREGORIVS MAGNVS ita eam adlegat in reſponſione ſua ad *Auguſtinum* monachum [a] hac ipſa de quæſtione, quando legem ciuilem imperii *Romani* conſobrinorum coniugium permittere, legem ſacram illud prohibere dicit. Quamquam enim ZEPPERVS [b] concilii *Epaonenſis* & ſecundi *Turonici* adlegat canones, vt qui iſta connubia permittant, manifeſto tamen vtrobique fallitur. Nam concilium *Epaonenſe* [c] ea diſer-

patris ſui & illarum occaſione mandatum domini datur, & lex ponitur, qua pro legitimis decernuntur cum conſobrinis inita coniugia.

(x) Cod. Iuſtin. lib. V. tit. IV. de nuptiis leg. XIX.

(y) Iuſtin. Inſtit. lib. I. tit. X.

(z) Contius in locum.

(a) Gregor. lib. XII. epiſt. XXXI. & ap. Bedam lib. I. c. XXVII. Quædam terrena lex in Romana republica permittit, vt ſiue frater & ſoror (leg. fratris & ſororis) ſeu duorum fratrum germanorum, vel duarum ſororum filius & filia miſceantur. Sed ſacra lex prohibet &c.

(b) Zepper. leg. Moſaicar. forenſ. explanat. lib. IV. c. XIX. p. 506. Conſentiunt his vetuſta eccleſiæ concilia. In Epaonenſi enim concilio, circa annum Chriſti CCCCXCVII. habito, refertur, *quod vltra conſobrinos non progrediatur edictum.* Quod idem in Turonico II. ſtatuitur concilio.

(c) Conc. Epaon. c. XXX. Inceſtis iunctionibus nihil prorſus veniæ reſeruamus, niſi quum adulterium ſeparatione ſanauerint; --- Si quis nouercam duxerit, ſi quis conſobrinæ ſe ſociet.

te inceſtas coniunctiones & adulteria vocat, illiſque accenſet matrimoniis, quæ cum ſorore vel fratris mortui vxore aut noverca contrahuntur. Et concilium *Turonenſe* [d] itidem perſpicue loquitur in iſta materia, citans ante memoratum *Epaonenſem* & alium concilii *Aruernenſis* ſiue *Claramontani* canonem aduerſus ea factum. GREGORIVS II. ſimile decretum [e] in concilio, *Romæ* an. DCCXXI. habito, ſanxit, & ſequentibus temporibus prohibitio in ſextam aut ſeptimam [f] extenſa eſt generationem. Summa totius materiæ hæc eſt: Ante ætatem *Theodoſii* lex nulla eccleſiaſtica vel ciuilis fuit, quæ conſobrinorum matrimonia prohiberet: Imperante *Theodoſio* prohibita fuerunt, ſed rurſus permiſſa ſub proximo inſequuto imperatore & *Iuſtiniano*, qui permiſſionem legum ſuarum corpori inſeruit. Canones autem ea ſemper prohibuerunt & interdictum extenderunt latius. Enimuero, vti iſtiuſmodi quid non conſtitutum fuit primitiuis temporibus, nec aliquot ſæculorum praxis ſic tulit, vt talia matrimonia pœnitentiali diſciplinæ ſubmitterentur, tamquam inceſtuoſa & ſimpliciter illicita; ita hoc onus eis hoc loco non impoſui, ſed hominum ſententias ab vtraque parte diuerſamque tum eccleſiæ tum reipublicæ per diuerſas ætates praxin libere enarraui, partes agens hiſtorici, non inducens lectorem ad condemnandum id, quod ſemel generali eccleſiæ catholicæ ſuffragio permiſſum, etſi in poſterioribus ſæculis diuerſo modo repræſentatum, fuit.

§. V.

De polygamia & concubinatu.

PROXIMA quæſtio eſſe poteſt de polygamia, qua eiuſmodi ſtatus coniugalis denotatur, quum quis plures vxores ſimul, vel aliam poſt aliam, habet. Quod ad prioris generis polygamiam attinet, ſingularem prorſus narrationem de *Valentiniano* imperatore habet SOCRATES [g], quod *Seueræ* coniugis ſuæ

(d) Conc. Turon. II. c. XXII. Quiſquis aut ſororem, aut filiam, aut certe gradu conſobrinam, aut fratris vxorem, ſceleratis ſibi nuptiis iunxerit, huic pœnæ ſubiaceat &c.

(e) Concil. Roman. c. VIII. Si quis conſobrinam duxerit in coniugium, anathema ſit.

(f) Vid. Gratian. cauſſ. XXXV. quæſt. V. tot.

(g) Socrat. lib. IV. c. XXXI. ὡς ἐν ἰδεῖν αὐτὴν λουομένην τὴν Ἰουστίναν ἡ Σευήρα, ἠράσθη

con-

conſilio, & dum ea adhuc viueret, vxorem ſecundam duxerit; & poſtea legem tulerit, vt cuiuis volenti liceret duas ſimul vxores legitimas habere. Auctor libri, qui inſcribitur *polygamia triumphatrix*, hanc creditam *Valentiniani* legem magno conatu vrget pro polygamia; ſed probabiliter mere anilis eſt fabella, quam SOCRATES a callido quodam impoſtore acceptam inconſiderate ac præpropere vt veram hiſtoriam litteris conſignavit. Nullum enim iſtiuſmodi legis veſtigium in vtroque codice eſt, ſed potius in contrarium. Nam ipſa lex gentilis veteribus *Romanis* hoc interdicit, quemadmodum ex edicto quodam *Diocletiani* in codice *Iuſtinianeo* apparet, ita habente: *Neminem* [*h*], *qui ſub ditione ſit Romani nominis, binas vxores habere poſſe, vulgo patet: quum etiam in edicto prætoris huiuſmodi viri infamia notati ſint. Quam rem competens iudex inultam eſſe non patietur.* Et lex chriſtiana [*i*] idem illud iudæis quoque interdixit: *Nemo iudæorum morem ſuum in coniunctionibus retineat, nec iuxta legem ſuam nuptias ſortiatur, nec in diuerſa ſub vno tempore coniugia conueniat.* *Romanos* polygamiam in barbaris ridere ſolitos eſſe, auctor eſt

τὸ κάλλος τῆς παρθένου· καὶ πρὸς τὸν βασιλέα διεξῄει περὶ αὐτῆς, ὡς οὕτως εἴη θαυμαστὸν ἔχουσα κάλλος, ἡ παρθένος ἡ τοῦ Ἰούστου θυγάτηρ, ὡς καὶ αὐτὴν, καίτοι γυναῖκα οὖσαν, ἐρασθῆναι τῆς εὐμορφίας αὐτῆς· ὁ δὲ βασιλεὺς ταμιευσάμενος τὸν τῆς γυναικὸς λόγον, ἀγαγέσθαι τὴν Ἰουστίναν ἐβουλεύσατο, μὴ ἐκβαλὼν τὴν Σευήραν, ἀφ᾽ ἧς αὐτῷ Γρατιανὸς ἐγεγόνει, ὃν μικρὸν ἔμπροσθεν ἀνηγορεύκει βασιλέα· νόμον οὖν ὑπαγορεύσας, δημοσίᾳ προτίθησι κατὰ πόλεις, ὥστε ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ δύο νομίμους ἔχειν γυναῖκας· καὶ ὁ μὲν νόμος προέκειτο· ὁ δὲ ἄγεται τὴν Ἰουστίναν, ἀφ᾽ ἧς αὐτῷ γίνεται Οὐαλεντινιανὸς τε ὁ νέος, καὶ θυγατέρες τρεῖς, Ἰοῦστα, Γρᾶτα, Γάλλα. *Seuera, quum Iuſtinam ſecum lauantem vidiſſet, admirata eſt virginis pulchritudinem, & imperatori de ea renuntiauit, Iuſti filiam virginem eſſe tanta corporis venuſtate præditam, vt ipſa, licet mulier, eius forma nihilo minus capta ſit. Imperator vero, cuius animo penitus infixus hæſerat coniugis ſermo, conſilium iniit de Iuſtina vxore ducenda; ita tamen, vt Seueram non repudiaret, ex qua filium habebat Gratianum, quem paullo ante Auguſtum nuncupauerat. Legem igitur a ſe dictatam publice per ſingulas ciuitates propoſuit, vt cuiuis liceret duas ſimul vxores legitimas habere. Et lex quidem ita propoſita eſt. Ipſe vero Iuſtinam duxit vxorem, ex qua Valentinianum iuniorem ſuſcepit, treſque præterea filias: Iuſtam, Gratam & Gallam.*

(*h*) Cod. Iuſtin. lib. V. tit. V. de inceſtis nuptiis leg. II.

(*i*) Ibid. lib. I. tit. IX. de iudæis leg. VII.

SALVSTIVS [*k*]. Et licet *Iulius Cæſar* [*l*] legem pro ea habere cuperet, obtinere tamen non poterat. Et PLVTARCHVS [*m*] obſeruat, *Marcum Antonium* primum inter *Romanos* fuiſſe, qui duas habuerit vxores. Quod autem hanc rem omnium rectiſſime decidit, eſt, quod neque ZOSIMVS, nec AMMIANVS MARCELLINVS, hiſtorici ethnici, iſtiuſmodi facinus *Valentiniano* exprobrent, quod facere certe non erant prætermiſſuri, ſi talem libertatem, legibus *Romanorum* ante ſe contrariam, ſibi ſumſiſſet, vel indulſiſſet aliis. Quid? quod AMMIANVS MARCELLINVS contraria potius de eo referat, *Omni pudicitiæ cultu*, inquiens [*n*], *domi caſtus & foris, nullo conſcientiæ contagio violatus obſcenæ: hancque ob cauſſam tamquam retinaculis petulantiam aulæ regalis refrenarat, quod cuſtodire facile poterit.* Et ZOSIMVS [*o*] potius innuit, quod *Iuſtinam* non duxerit ante, quam *Seuera*, prior eius coniux, mortua eſſet. Vnde BARONIVS [*p*] & VALE-

(*k*) Saluſt. de bello Iugurth. (p. 127. edit. Pariſ. MDCLXXIV. 4to.) Etiam antea Iugurthæ filia Bocchi nupſerat. Verum ea neceſſitudo apud Numidas Mauroſque leuis ducitur: quod ſinguli pro opibus, quiſque quam plurimas vxores, denas alii, alii plures habeant; ſed reges eo amplius. Ita animus multitudine diſtrahitur; nullam pro ſocia obtinet: pariter omnes viles ſunt.

(*l*) Sueton. vita Iul. Cæſar. c. LII. Heluius Cinna trib. pleb. pleriſque confeſſus eſt, habuiſſe ſe ſcriptam paratamque legem, quam Cæſar ferre iuſſiſſet, quum ipſe abeſſet, vti vxores liberorum quærendorum cauſſa, quas & quot vellet, ducere liceret.

(*m*) Plutarch. vit. Anton. in fin. (p. 957. edit. Francof. MDCXX.) *Ἀντώνιος δὲ πρῶτον μὲν ὁμοῦ δύο γυναῖκας ἠγάγετο, πρᾶγμα μηδενὶ Ῥωμαίῳ τετολμημένον, Antonius primum, quod erat apud Romanos inauditum, duas ſimul accepit vxores.*

(*n*) Ammian. hiſtor. lib. XXX. p. 462.

(*o*) Zoſim. hiſtor. lib. IV. cap. XLIII. (p. 457. edit. Ciz. MDCLXXIX.) *τότε δὴ νεὼς ἐπιβὰς, ἐπὶ τὴν Θεσσαλονίκην ἀνῆγε· συνεπέπλει δὲ αὐτῷ καὶ ἡ μήτηρ Ἰουστῖνα, Μαγνεντίῳ μὲν [ὡς εἴρηταί μοι πρότερον] συνοικήσασα, μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου καθαίρεσιν, Οὐαλεντινιανῷ τῷ βασιλεῖ διὰ κάλλους ὑπερβολὴν συναφθεῖσα. Nauem ingreſſus (Valentinianus II.) Theſſalonicam abiit, ſocia nauigationis Iuſtina matre, quæ Magnentium prius maritum habuerat, vt ante (p. 384.) diximus; & illo ſublato propter eximiam formæ venuſtatem, Valentiniano principi iuncta matrimonio fuerat.*

(*p*) Baron. an. CCCLXX. num. CXXV. tom. IV. pag. 272. (pag. 294. edit. Antuerp. MDCLIV.) Conuincitur ex pluribus, apertiſſimis mendaciis anilem vel ab eo concinnatam eſſe fabellam, vel potius ipſum ab aliquo e triuio acceptum vt vetum conſcripſiſſe commentum. Vnde, quæſo, Socrati, Iuſti-

SIVS

ſivs [*q*] recte concludunt, hanc narrationem in socrate fictionem eſſe, omni fundamento deſtitutam, nec vllam legem ad confirmandam polygamiam exſtare in imperio *Romano*. Quod ad leges eccleſiæ attinet, basilivs [*r*] obſeruat, patres polygamiam ſilentio prætermiſiſſe, vt belluinam, & penitus ab hominum genere alienam; ſibi autem probari dicit, eam maius eſſe fornicatione peccatum. Vnde conſentaneum erat, vt longius pœnitentiæ interuallum polygamis præſcriberetur. Fornicationi enim ſeptem annorum pœnitentia conſtituta eſt per regulas basilii, & tamen terminus pœnitentiæ pro polygamia in hoc canone ad quatuor tantum annos extenditur. Quæ res facit, vt viri eruditi hanc huius canonis partem negligentia librariorum corruptam & longius pœnitentiæ tempus huic peccato a basilio primum præſtitutum eſſe, ſuſpicentur, quam

nam fuiſſe virginem, quum eam Valentinianus accepit in coniugem, quam conſtat vxorem fuiſſe Magnentii tyranni? teſtatur id quidem inter huius temporis ſcriptores Zoſimus: qui certe quo non pretio redemiſſet, vt in chriſtianum imperatorem proxime ſuccedentem poſt Iulianum, quem in odium chriſtianæ religionis adeo celebrat, potuiſſet tantum facinus exprobrare? Et quid dicemus de Ammiano æque gentili & in chriſtianos principes parum æquo, qui tamen nihil adeo celebrat in Valentiniano atque commendat ac caſtitatem, ſed eius verba reddamus: *Omni pudicitiæ cultu &c.* [vid. ſub litt. (u)] Appello nunc rectum eruditorum omnium ſanumque iudicium: Potuiſſetne hæc de chriſtiano principe a ſcriptoribus in chriſtianam religionem inſenſis adeo prædicari, ſi Valentinianus fuiſſet publica illa obſcœnitate pollutus, quum ſcimus a Romanarum rerum hiſtoricis in barbaris eſſe deriſam & in Romano imperatore id tentante magnopere improbatam?

(*q*) Valeſ. in Socrat. lib. IV. c. XXXI. Huius legis Valentiniani nulla vſquam fit mentio. Sed nec Ammianus Marcellinus, qui res Valentiniani accurate commemorauit, huius legis meminit in ſuis libris. Certe huiuſmodi lex nequaquam conuenire mihi videtur Valentiniano, principi ſerio & chriſtiano. Tota igitur hæc narratio de Iuſtinæ coniugio, dubiæ fidei mihi videtur.

(*r*) Baſil. can. LXXX. Τὴν πολυγαμίαν οἱ πατέρες ἀπεσιώπησαν, ὡς κτηνώδη, καὶ παντελῶς ἀλλοτρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων· ἡμῖν δὲ παρίσταται πλέον τι πορνείας εἶναι τὸ ἁμάρτημα· διὸ εὔλογον τοὺς τοιούτους ὑποβάλλεσθαι τοῖς κανόσι· δηλονότι ἐνιαυτὸν προσκλαύσαντας, καὶ ἐν τρισὶν ὑποπεσόντας, οὕτω δεκτοὺς εἶναι. *Patres polygamiam ſilentio prætermiſere vt belluinam & penitus ab hominum genere alienam. Nobis autem probatur, eam maius eſſe fornicatione peccatum & ideo conſentaneum eſt, vt ii canonibus ſubiiciantur, vt ſcilicet poſtquam anno fleuerint, & tribus ſubſtrati fuerint, ſic inſcipiantur.*

quidem ex vllis, quæ hodie ſuperſunt, exemplaribus appareat, vtpote quæ vnum ſolum annum inter lugentes & tres annos inter conſiſtentes agere eos iubent, temporis inter audientes vel ſubſtratos conficiendi, quod in pleriſque aliis huius auctoris canonibus memoratur, nulla facta mentione. In concilio *Toletano* primo [*ſ*] regula exſtat, qua vxorem & concubinam ſimul habere eodem loco cum polygamia habetur. *Si quis*, inquit canon, *habens vxorem fidelis, concubinam habeat, non communicet. Cæterum is, qui non habet vxorem, & pro vxore concubinam habeat, a communione non repellatur, tantum vt vnius mulieris, aut vxoris concubinæ, vt ei placuerit, ſit coniunctione contentus.* Difficultatem, quæ in poſteriore huius canonis parte eſſe videtur, explanare aliquo modo adlaboraui in libro quodam anteriore [*], vbi oſtendi, quod ſenſu legis eccleſiaſticæ concubina nihil ab vxore differat; quantumuis lex ciuilis maius diſcrimen inter eas ſtatuat; vocans eam tantum concubinam, quæ viro iuncta erat contra aliquam de regulis, per leges reipublicæ præſcriptis, eique negant priuilegia, iura ac honores, legitimæ vxori debitos. Non enim ius in mariti ſui facultates ſibi arrogare, nec liberi eius in patris hæreditatem ſuccedere poterant. Verumtamen fornicationis haud habebatur rea, nec maritus adulter in oculis eccleſiæ, quia fideliter & integre ſibi inuicem addicti erant mutuamque inter ſe factam pactionem ſtudioſe & curate obſeruabant. Quæ ratio erat, cur eccleſia tali viro communicare permitteret, qui concubinæ, (ſenſu ante memorato) loco vxoris iunctus erat; polygamiæ autem reum declararet, qui concubinam vna cum vxore habebat.

§. VI.

De coniugio, poſt illegitimum diuortium inito.

Alia polygamiæ ſpecies erat, ſi quis ſecundam vxorem duceret, facto cum priore illegitimo diuortio. Hoc enim re ipſa nihil aliud eſſe exiſtimabatur, quam duas ſimul vxores habere. Fieri non numquam poterat, vt quis vxorem ſuam ſine vlla regularum eccleſiæ vel reipublicæ tranſgreſſione, ſiue legis humanæ vel diuinæ violatione, repudiaret. Lex ciuilis certis

(*ſ*) Concil. Toletan. I. c. XVII.

(*) Lib. XI. cap. V. §. XI. volum. IV. pag. 233. 234.

con-

conditionibus hoc fieri permittebat. CONSTANTINVS imperator tria crimina nominat, propter quæ viro liceat vxorem dimittere, vel mulieri repudium renuntiare marito ſuo. *Placet*, inquit [t], *mulieri non licere propter ſuas prauas cupiditates marito repudium mittere, exquiſita cauſſa, velut ebrioſo, aut aleatori, aut mulierculario: Nec vero maritis per quaſcumque occaſiones vxores ſuas dimittere. Sed in repudio mittendo a femina hæc ſola crimina inquiri, ſi homicidam, vel medicamentarium,* (id eſt veneficum) *vel ſepulchrorum diſſolutorem maritum ſuum eſſe probauerit, vt ita demum laudata omnem ſuam dotem recipiat: Nam ſi præter hæc tria crimina repudium marito miſerit, oportet eam vſque ad acuculam capitis in domo mariti deponere, & pro tam magna ſui confidentia in inſulam deportari. In maſculis etiam, ſi repudium mittant, hæc tria crimina inquiri conueniet, ſi mœcham vel medicamentariam vel conciliatricem repudiare voluerit: Nam ſi ab iis criminibus liberam eiecerit, omnem dotem reſtituere debet, & aliam non ducere. Quod ſi fecerit, priori coniugi facultas dabitur, eius domum inuadere & omnem dotem poſterioris vxoris ad ſemetipſam transferre pro iniuria ſibi inlata.* Sequentes imperatores [u] plures alias cauſſas legitimi diuortii admittunt: *Si qua maritum ſuum adulterum aut homicidam, aut veneficum, vel certe contra noſtrum imperium aliquod molientem, vel falſitatis crimine condemnatum inuenerit, ſi ſepulchrorum diſſolutorem, ſi ſacris ædibus aliquid ſubtrahentem, ſi latronem, vel plagiarium, vel ad contemtum ſui domusue ſuæ ipſa inſpiciente cum impudicis mulieribus, (quod maxime etiam caſtas exaſperat) cœtum ineuntem; ſi ſuæ vitæ veneno, aut gladio, aut alio ſimili modo inſidiantem; ſi ſe verberibus, (quæ ingenuis aliena ſunt) adficientem probauerit: tunc repudii auxilio vti neceſſario permittimus libertatem, & cauſſas diſſidii legibus comprobare.* Eadem libertas maritis quoque contra vxores ſuas ex his & ſimilibus cauſſis indulta erat. Leges autem eccleſiaſticæ multo ſtrictiores erant, non admittentes diuortia, niſi propter adulterium & malitioſam deſertionem. In caſu adulterii mulieribus æque ac viris licebat a parte offendente ſe ſeparare, quemadmodum e caſu iſto apud

(t) Cod. Theodoſ. lib. III. titul. XVI. leg. I.

(u) Cod. Iuſtin. lib. V. tit. XVII. leg. VIII. Theodoſ. & Valent. Vide ſis etiam Iuſtin. nouell. XXII. c. III. Nouell. CXVII. c. VIII. & cod. de repudiis leg. X. et XI.

IVSTI-

Digitized by Google

IVSTINVM MARTYREM [x], quem & EVSEBIVS [y] ex eo refert, nec non e diuerſis AVGVSTINI [z] locis liquet. Et canones nonnulli clericos [a] ſub pœna cenſuræ eccleſiaſticæ vxores ſuas adulteras iubent dimittere, dum AVGVSTINVS laicis [b] perſuadere ſatagit, vt potius vxoribus adulteris reconcilientur, ſi reſipiſcant, quam vt eas penitus dimittant, propter multa incommoda, quæ rem iſtam ſoleant comitari. Quorum vnum erat, quod exiſtimabat, ſcripturas & viro & mulieri ſecundas

(x) Iuſtin. apol. I. p. 41. 42. *γυνή τις συνεβίου ἀνδρὶ ἀκολασταίνοντι, ἀκολασταίνουσα καὶ αὐτὴ πρότερον· ἐπεὶ δὲ τὰ τοῦ χριστοῦ διδάγματα ἔγνω αὐτὴ, ἐσωφρονίσθη, καὶ τὸν ἄνδρα ὁμοίως σωφρονεῖν πείθειν ἐπειρᾶτο, διδάγματα ἀναφέρουσα, τήν τε μέλλουσαν τοῖς οὐ σωφρόνως καὶ μετὰ λόγου ὀρθοῦ βιοῦσιν ἔσεσθαι ἐν αἰωνίῳ πυρὶ κόλασιν ἀπαγγέλλουσα· ὁ δὲ ταῖς αὐταῖς ἀσελγείαις ἐπιμένων, ἀλλοτρίαν διὰ τῶν πράξεων ἐποιεῖτο τὴν γαμετήν· ἀσεβὲς γὰρ ἡγουμένη τὸ λοιπὸν ἡ γυνὴ συγκατακλίνεσθαι ἀνδρὶ παρὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον καὶ παρὰ τὸ δίκαιον πόρους ἡδονῆς ἐκ παντὸς πειρωμένῳ ποιεῖσθαι, τῆς συζυγίας χωρισθῆναι ἐβουλήθη· καὶ ἐπεὶ ἐξεδυσωπεῖτο ὑπὸ τῶν αὐτῆς, ἔτι προσμένειν συμβουλευόντων, ὡς εἰς ἐλπίδας μεταβολῆς ἥξοντός ποτε τοῦ ἀνδρὸς, βιαζομένη ἑαυτὴν ἐπέμενεν· ἐπειδὰν δὲ ὁ ταύτης ἀνὴρ, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πορευθεὶς, χαλεπώτερα πράττειν ἀπηγγέλθη, ὅπως μὴ κοινωνὸς τῶν ἀδικημάτων καὶ ἀσεβημάτων γένηται, μένουσα ἐν τῇ συζυγίᾳ, καὶ ὁμοδίαιτος καὶ ὁμόκοιτος γενομένη, τὸ λεγόμενον παρ' ὑμῖν ῥεπούδιον δοῦσα, ἐχωρίσθη. κ. τ. λ.* Mulier quædam cum marito ſuo homine libidinoſo fuit, libidini & ipſa prius dedita: vbi autem illa myſticam arcanamque Chriſti profeſſionem perdidicit, cum ipſa moderatam continentemque vitam eſt complexa; tum idem quoque vt faceret, marito ſuaſit: doctrinam referens chriſtianam & futurum illum æternum ignem, qui impudicis & voluptariis paratus eſt; promiſſionesque itidem ſempiternorum piis deſtinatorum bonorum proponens. Sedenim quum multa ſæpe dicendo nihil apud eum efficeret, atque ille in procaci petulantia ſua permaneret, mulierem improbis ſuis moribus a ſe reddidit alieniorem. Illa namque impium eſſe iudicans cum tali deinceps viro conſueuiſſe, qui præter naturæ leges modis omnibus per libidines varias voluptatis fructum quæreret, diſcedere ab eo voluit. Vt vero illam propinqui, pro auctoritate ſua, ab eo conſilio ſunt dehortati; ſpemque ei fecerunt, virum aliquando tandem in melius mutatum iri, manere cum homine eſt coacta. Poſtquam vero maritus Alexandriam profectus, multo etiam deterior factus eſſe dictus eſt; femina verita, ſi de cetero eodem cum illo lecto eademque vteretur menſa, ne impietatis quoque eius fieret particeps, miſſo illi qui apud vos dicitur repudii libello, ab eo ſeiuncta eſt, cetera.

(y) Euſeb lib. IV. c. XVII.

(z) Auguſtin. de adulterinis coniugiis lib. VI. c. VI. ſeqq. (tom. VI. opp. p. 841. 842 ſeq. edit. Baſil. MDLXIX.) It. de bono coniugali cap. VII. tot.

(a) Concil. Neocæſar. can. VIII. cit. ſupra ad §. III. ſub litt. (n) pag. 417.

(b) Auguſtin. de adult. coniug. lib. II. tot.

nupti-

nuptias interdicere etiam poſt legitimum diuortium, donec alterutra pars diem ſuum obiiſſet. Verum hoc non tam confidenter adſerit, vt coniugium, poſt iſtiuſmodi legitimum diuortium contractum, crimen eſſe ſtatuat dignum excommunicatione. Nam alio in libro, vbi de neceſſariis requiſitis in baptizandis [c] agit, in hunc modum loquitur: *Quiſquis vxorem in adulterio deprehenſam dimiſerit, & aliam duxerit, non videtur æquandus eis, qui excepta cauſſa adulterii dimittunt & ducunt. Et in ipſis diuinis ſententiis ita obſcurum eſt, vtrum & iſte, cui quidem ſine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur, ſi alteram duxerit, vt, quantum exiſtimo, venialiter ibi quiſque fallatur. Quamobrem, quæ manifeſta ſunt impudicitiæ crimina, omni modo a baptiſmo probibenda ſunt, niſi mutatione voluntatis & pœnitentia corrigantur: Quæ autem dubia, omni modo conandum eſt, ne fiant tales coniunctiones. Quid enim opus eſt in tantum diſcrimen ambiguitatis caput immittere? ſi autem factæ fuerint, neſcio vtrum ii, qui fecerint, ſimiliter ad baptiſmum non debere videantur admitti.* Ex quibus perſpicimus, quod, licet AVGVSTINVS per ſe habuerit perſuaſum, nuptias poſt legitimum diuortium vetitas eſſe in ſacris ſcripturis, non tamen ita clare interdictæ ſint, vt hominem a baptiſmo reiicerent, nec conſequenter a ſacra communione; quandoquidem huius vtriuſque ſacramenti eadem erat apud chriſtianos ratio, & qui vno indignus erat, altero quoque indignus eſſe iudicabatur. Concilium *Arelatenſe* primum ex eadem ſententia videtur egiſſe. Patres illic congregati [d] illicitum viris eſſe declarant, poſt dimiſſas adulterii cauſſa vxores, alias ducere: non tamen magnam excommunicationis cenſuram eis infligi, ſed conſilium tantummodo dari iubent, *ne viuentibus vxoribus ſuis, licet adulteris, alias accipiant.* Auctor, qui ſub nomine AMBROSII [e] ſcripſit, diſcrimen ſtatuit inter virum & mulierem: *Non permittitur*, inquiens, *mulieri vt nubat, ſi virum ſuum cauſſa fornicationis dimiſerit. - Viro*

(c) Auguſtin. de fide & oper. c. XIX.

(d) Concil. Arelat. I. c. X. De his, qui coniuges ſuas in adulterio deprehendunt, & iidem ſunt adoleſcentes fideles, & prohibentur nubere: Placuit, vt, in quantum poteſt, conſilium eis detur, ne viuentibus vxoribus ſuis, licet adulteris, alias accipiant.

(e) Ambroſ. in 1 Cor. VII, 11. tom. V. pag. 252. (tom. III. opp. p. 365. edit. Pariſ. MDCXLII.)

licet ducere uxorem, ſi dimiſerit uxorem peccantem, quia non ita lege conſtringitur vir, ſicut mulier. Qua in opinione videtur eſſe ſingularis. EPIPHANIVS enim de eadem loquens materia [*f*] ait: *In populo, propter eius imbecillitatem, tolerari iſtud poteſt, vt, qui uxore prima contenti eſſe non poſſunt, ea mortua ſecundam ſibi copulent. Quamquam qui vnam duntaxat habuit, maiori, eccleſiæ iudicio, honore dignus eſt. Sed cui mortua vna non ſufficit, quum occaſione aliqua ſtupri adulteriique, aut alterius flagitii cum ea diuortium fecerit, is ſi alteram uxorem duxerit, aut alteri viro mulier nupſerit, ſacrarum litterarum auctoritas ab omni culpa eos abſoluit, neque ab eccleſia aut æterna vita reiicit, ſed propter imbecillitatem tolerandos exiſtimat.* Et ORIGENES, quamuis ipſe contrariam tueatur ſententiam, declarat tamen manifeſto, a quibuſdam ſui temporis epiſcopis tam viris quam mulieribus ſecundas nuptias poſt iſtiuſmodi diuortia certis de cauſſis permitti conſueuiſſe. *Scio*, inquit [*g*], *quoſdam, qui præſunt eccleſiis, extra ſcripturam permiſiſſe, aliquam nubere viro, priori viuente: & contra ſcripturam quidem fecerunt, dicentem, Mulier ligata eſt, quanto tempore viuit vir eius. Item, viuente viro adultera vocabitur, ſi facta fuerit alteri viro. Non tamen omnino ſine cauſſa hoc permiſerunt. Forſitan enim propter huiuſmodi infirmitatem incontinentium hominum, peiorum comparatione, quæ mala ſunt, permiſerunt aduerſus ea, quæ ab initio fuerant ſcripta.* Verumtamen quædam concilia iſtiuſmodi matrimonia ſub pœna excommunicationis fidelibus interdicunt, mere catechumenis paullo indulgentius tractari iuſſis. Duo hanc in rem canones reperiuntur in concilio *Illiberritano*, quorum alter [*h*] in hunc modum habet: *Fidelis femina, quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, & adulterum duxerit, probibeatur, ne ducat. Si autem duxerit, non prius accipiat communionem,*

(*f*) Epiphan. hæreſ. LIX. Catharor. n. IV. *ἔξεστι δὲ τῷ λαῷ δι' ἀσθένειαν διαβαστάζεσθαι, καὶ μὴ δυνηθέντας ἐπὶ τῇ πρώτῃ γαμετῇ στῆναι, δευτέρᾳ μετὰ θάνατον τῆς πρώτης συναφθῆναι· καὶ ὁ μὲν μίαν ἐσχηκὼς, ἐν ἐπαίνῳ μείζονι καὶ τιμῇ παρὰ πᾶσιν ἐκκλησιαζομένοις ἐνυπάρχει· ὁ δὲ μὴ δυνηθεὶς τῇ μιᾷ ἀρκεσθῆναι τελευτησάσῃ, ἕνεκέν τινος προφάσεως, πορνείας ἢ μοιχείας, ἢ κακῆς αἰτίας χωρισμοῦ γενομένου, συναφθέντα δευτέρᾳ γυναικὶ, ἢ γυνὴ δευτέρῳ ἀνδρὶ, οὐκ αἰτιᾶται ὁ θεῖος λόγος, οὐδὲ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς ζωῆς ἀποκηρύττει, ἀλλὰ διαβαστάζει διὰ τὸ ἀσθενές.*

(*g*) Orig. tract. VII. in Matth. tom. II. p. 67. (p. 43. a. edit. Par. MDCIIII.)

(*h*) Concil. Illiberrit. c. IX.

nem, quam is, quem reliquit, de ſaeculo exierit, niſi neceſſitas infirmitatis dare compulerit. Alter canon [i] hic eſt: *Si ea, quam catechumenus reliquerit, duxerit maritum, poteſt ad fontem lauacri* (adeoque & ad ſacram communionem) *admitti. Hoc & circa feminas catechumenas erit obſeruandum.* Exſtat etiam in concilio *Mileuitano* [k] canon, qui huc ſpectat: *Placuit, vt ſecundum euangelicam & apoſtolicam diſciplinam, neque dimiſſus ab vxore, neque dimiſſa a marito, alteri coniungantur: Sed ita maneant, aut ſibi reconcilientur. Quod ſi contemſerint, ad pœnitentiam redigantur. In qua cauſſa legem imperialem petendam promulgari.* Ex quibus omnibus facile ad intelligendum eſt, difficilem ſemper quæſtionem creditam fuiſſe, Num vir vel mulier poſt legitime factum diuortium denuo coniugium inire poſſit, priori coniuge adhuc viuente? Leges imperiales id fieri permittunt; multi etiam ex vetuſtis patribus id approbant; alii damnant, tolerant tamen ſine publica pœna, & alii certam pœnitentiam pro ea re agi iubent in eccleſia. De quibus diuerſis praxibus omnibus lector curioſus longum ſermonem inuenire poteſt in COTELERII adnotationibus in HERMAE *paſtorem* [l]. Sed enim licet de hoc capite inter ſe diſſentirent, de altero tamen nulla erat diſputatio, Quod, ſi quis poſt illegitimum diuortium vxorem duxerit, priore adhuc viuente, hoc pro adulterio habendum ſit, & vt tale ſeueriſſima eccleſiæ cenſura puniendum. Canones *apoſtolici* [m] communione eum priuari iubent, qui vxore ſua eiecta, aliam acceperit, vel

(i) Ibid. can. X.

(k) Concil. Mileuitan. c. XVII.

(l) Coteler. patr. apoſtol. tom. I. p. 88. tot.

(m) Can. apoſtol. XLVIII. *Εἴ τις λαϊκὸς τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐκβαλὼν, ἑτέραν λάβοι, ἢ παρὰ ἄλλου ἀπολελυμένην, ἀφοριζέσθω.*
Vid. Baſil. can. XLVIII. *Ἡ δὲ ἐγκαταλειφθεῖσα παρὰ τοῦ ἀνδρὸς, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, μένειν ὀφείλει· εἰ γὰρ ὁ κύριος εἶπεν, ὅτι ἐάν τις καταλείπῃ γυναῖκα, ἐκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι· ἐκ τοῦ μοιχαλίδα αὐτὴν ὀνομάσαι, ἀπέκλεισεν αὐτὴν τῆς πρὸς ἕτερον κοινωνίας· πῶς γὰρ δύναται ὁ μὲν ἀνὴρ ὑπεύθυνος εἶναι, ὡς μοιχείας αἴτιος, ἡ δὲ γυνὴ ἀναίτιος εἶναι, ἡ μοιχαλὶς παρὰ κυρίου, διὰ τὴν πρὸς ἕτερον ἄνδρα κοινωνίαν, προσαγορευθεῖσα; Quæ a marito dimiſſa eſt, mea quidem ſententia manere debet. Si enim dominus dixit, Si quis reliquit vxorem præterquam ratione fornicationis, facit eam adulterari: ex eo, quod eam adulteram nominet, excluſit eam a ſocietate cum alio. Quomodo enim poteſt vir quidem eſſe reus, vt auctor adulterii; mulier*

ab alio dimiſſam. Et omnes canones generatim in eo conſpirant, vt a ſacro miniſterio eum cohibendum decernant, qui vxorem ab alio repudiatam duxerit. Concilium *Illiberritanum* [n] vlterius progreditur, & feminam, quæ ſine cauſſa virum ſuum reliquerit iunxeritque ſe alii, in ipſa mortis hora communionem accipere vetat. Et quæ ei nupſerit, qui vxorem ſuam eiecerit iniuſte, ei non niſi in fine (vel vt alia exempla legunt, nec in fine) communionem dari iubet [o].

§. VII.

De ſecundis, tertiis & quartis nuptiis.

QVIDAM etiam canones ſecundas, tertias, & quartas nuptias acriter ſtringunt, per quas non intelligere videntur polygamiam, quam vocant, ſimultaneam, nec connubium poſt diuortium, priore coniuge adhuc viuente initum, ſed nuptias cum ſecunda aliqua vel tertia vxore poſt primæ vel ſecundæ mortem celebratas. Quamuis enim eiuſmodi matrimonia non aperte vocarent adulteria, nec cum *Montaniſtis* & *Nouatianis* ſimpliciter vt illicita damnarent; nonnulli tamen veterum ad ea impedienda propendebant, adeoque certum pœnitentiæ tempus eis imponebant. Concilium *Neocæſareenſe* canone quodam [p] dicit, *De iis, qui in plurimas nuptias incidunt, tempus præſtitutum eſſe, manifeſtum eſt. Sed conuerſatio eorum & fides tempus abbreuiat.* Et in alio [q]: *Presbyter in nuptiis eius, qui duas vxores ducit, ſeu digamus efficitur, ne conuiuetur. Quum enim requirat pœnitentiam digamus, qui erit presbyter, qui eo, quod ſit conuiuio acceptus, nuptiis aſſentiatur?* Exſtant multæ aliæ duriores loquutiones de ſecundis & tertiis nuptiis in ATHENA-

autem nulli eſſe culpæ adfinis, quæ adultera appellata eſt, propter conſuetudinem cum alio viro?

(n) Concil. Illiberrit. c. VIII. Feminæ, quæ, nulla præcedente cauſſa, reliquerunt viros ſuos, & alteris ſe copulauerunt, nec in fine accipiant communionem.

(o) Ibid. can. X. Si fuerit fidelis, quæ ducitur ab eo, qui vxorem inculpatam reliquerit, & quum ſcierit, illum habere vxorem, quam ſine cauſſa reliquit: placuit huiuſmodi in fine dari communionem. al. nec in fine dari communionem.

(p) Concil. Neocæſar. c. III. περὶ τῶν πλείστοις γάμοις περιπιπτόντων, ὁ μὲν χρόνος σαφὴς ὁ ὡρισμένος· ἡ δὲ ἀναστροφὴ καὶ ἡ πίστις αὐτῶν συντέμνει τὸν χρόνον.

(q) Ibid. c. VII. πρεσβύτερον ἐν γάμοις διγαμούντων μὴ ἑστιᾶσθαι· ἐπεὶ μετάνοιαν αἰτοῦντος τοῦ διγάμου, τίς ἔσται ὁ πρεσβύτερος, ὁ διὰ τῆς ἑστιάσεως συγκατατιθέμενος τοῖς γάμοις;

GORA,

GORA, IRENAEO, ORIGENE, GREGORIO NAZIANZENO, CHRYSOSTOMO, HIERONYMO & aliis, quas lector congeſtas videre poteſt a COTELERIO [r] in notis ſuis ad HERMAE *paſtorem* & auctorem *conſtitutionum* [s]. Quorum ſcriptorum vltimus contra ſecundas etiam & tertias nuptias ſententiam ſuam dicit, tamquam tranſgreſſiones legis; & quodlibet poſt tertias nuptias matrimonium manifeſtam fornicationem appellat. At HERMES PASTOR magis candide agit: Ad interrogationem enim illam: [t] *Si vir, vel mulier alicuius deceſſerit, & nupſerit aliquis illorum, numquid peccat?* reſpondens, ait: *Qui nubet, non peccat, ſed ſi per ſe manſerit, magnum ſibi conquirit honorem apud dominum.* Secundas nuptias nec damnat, nec vllo duriore nomine appellat, nec vllam eis pœnam dictitat; ſed tantum rem conſilii facit, & magni honoris intuitu impedire eas ſtudet. Eodem modo ad iſtam quæſtionem reſpondet AVGVSTINVS [u] „De tertiis & de „quartis & de vltra pluribus nuptiis ſolent homines mouere „quæſtionem. Vnde, vt breuiter reſpondeam, nec vllas nupti-„as audeo damnare, nec eis verecundiam numeroſitatis aufer-„re. Sed ne cuiquam breuitas huius reſponſionis forte diſpli-„ceat, vberius diſputantem reprehenſorem meum audire pa-„ratus ſum. Fortaſſis enim adfert aliquam rationem, quare „ſecundæ nuptiæ non damnentur, tertiæ damnentur: nam & „ego non audeo plus ſapere, quam oportet ſapere. Quis enim „ſum, qui putem definiendum, quod nec apoſtolum video de-„finiiſſe? Ait enim, *Mulier alligata eſt, quamdiu vir eius viuit.*

(r) Coteler. not. in Herm. Paſtor. mandat. IV. lib. II. pag. 87. 88. & in conſtit. lib. III. c. II. p. 275. 276.

(s) Conſtit. lib. III. c. II. καὶ τοῦτο εἰδέναι ὀφείλετε, ὅτι μονογαμία μὲν κατὰ νόμον γινομένη, δικαία, ὡς ἂν κατὰ γνώμην Θεοῦ ὑπάρχουσα· διγαμία δὲ μετὰ ἐπαγγελίαν, παράνομος, οὐ διὰ τὴν συνάφειαν, ἀλλὰ διὰ τὸ ψεῦδος· τριγαμία δὲ, ἀκρασίας σημεῖον· τὸ δὲ ὑπὲρ τὴν τριγαμίαν, προφανὴς πορνεία, καὶ ἀσέλγεια ἀναμφίβολος. *Id quoque ſcire debetis, primas quidem & vnicas nuptias, quando ſecundum leges & ius fiunt, iuſtas eſſe, vtpote iuxta voluntatem Dei celebratas; ſecundas vero poſt profeſſionem nuptias, eſſe illicitas, non propter coniugium, ſed propter mendacium; tertias nuptias, intemperantiam demonſtrare; at quodlibet poſt tertias nuptias matrimonium,* manifeſtam eſſe fornicationem *& indubitabilem petulantiam.*

(t) Herm. Paſt. lib. II. mandat. IV. n. IV.

(u) Auguſt. de bono viduitatis c. XII. (tom. IV. opp. p. 1025. edit. Baſil. MDLXIX.)

„ Non dixit, primus, aut ſecundus, aut tertius, aut quartus: ſed „ *Mulier*, inquit, *alligata eſt, quamdiu vir eius viuit: ſi autem mortuus „ fuerit vir eius, liberata eſt, cui vult nubat; tantum in domino: beatior „ autem erit, ſi ſic permanſerit.* Quid huic ſententiæ, quantum ad „ hanc rem attinet, addi vel detrahi poſſit, ignoro. Deinde „ ipſum quoque apoſtolorum ac noſtrum magiſtrum & domi- „ num audio *Sadducæis* reſpondentem, quum propoſuiſſent mu- „ lierem non vniuiram & biuiram, ſed, ſi dici poteſt, ſeptiuiram, „ in reſurrectione cuius futura eſſet vxor. Increpans enim eos „ ait, *Erratis, neſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei. In reſurre- „ ctione enim nec nubent, nec vxores ducent. Non enim incipient mori, „ ſed erunt æquales angelis Dei.* Eorum itaque reſurrectionem „ commemorauit, qui reſurgent ad vitam, non quod reſurgent „ ad pœnam. Potuit ergo dicere, Erratis, neſcientes ſcriptu- „ ras neque virtutem Dei: in illa enim reſurrectione multinu- „ bæ iſtæ eſſe non poterunt: deinde addere, quia nec aliqua ibi „ nubit. Sed nec ipſam, vt videmus, tot maritorum mulierem „ vlla ſuæ ſententiæ ſignificatione damnauit. Quapropter nec „ contra humanæ verecundiæ ſenſum audeo dicere, vt quotiens „ voluerit, viris mortuis, nubat femina: nec ex meo corde præ- „ ter ſcripturæ ſanctæ auctoritatem quantaslibet nuptias audeo „ condemnare. Quod autem dico vniuiræ viduæ, hoc dico „ omni viduæ, Beatior eris, ſi ſic permanſeris „. EPIPHANIVS occaſionem habuit hanc rem diſputandi contra *Montaniſtas* & *Nouatianos*. De illis quidem loquens ait: *Eum* [w], *qui ſecundis nuptiis adligatus fuerit, expellunt, ac ne facere iſtud audeat, vim ac ne- ceſſitatem adhibent. Nos autem neque neceſſitate vlla conſtringimus; ſed ſuademus: nec aliter quam honeſtis præceptis ac conſiliis eum, qui quidem poſſit, ad id præſtandum impellimus; eum vero, qui minus poteſt, nulla vi cogimus, nec a ſalute prorſus excludimus.* Similiter *Nouatianos* [x] reprehendit, quod regulam ſacerdotio datam, quæ epiſcopum vnius vxoris virum eſſe iubeat, ad omnes communiter pertine-

(w) Epiphan. hæreſ. XLVIII. n. IX. *ἐκβάλλουσι γὰρ τὸν δευτέρῳ γάμῳ συναφθέντα, καὶ ἀναγκάζουσι μὴ δευτέρῳ γάμῳ συνάπτεσθαι· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀνάγκην ἐπιτιθέαμεν· ἀλλὰ παραινοῦμεν, μετὰ συμβουλίας ἀγαθῆς προτρεπόμενοι τὸν δυνάμενον· οὐκ ἀνάγκην δὲ ἐπιτιθέαμεν τῷ μὴ δυναμένῳ· οὐκ ἐκβάλλομεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ζωῆς.*

(x) Id. hæreſ. LIX. n. IV. *τὰ εἰς ἱερωσύνην παραδοθέντα διὰ τὸ ἐξοχώτατον τῆς*

re

re iudicent; quum tamen populo liceat, poſt primæ vxoris mortem, ſecundam ducere. Licet enim, qui vnam duntaxat habuerit, ab eccleſia maiori honore dignus habeatur: ſcripturas tamen eum non condemnare dicit, qui poſt primæ obitum vel diuortium, occaſione ſtupri adulteriique aut alterius flagitii cum ea factum, alteram vxorem duxerit, neque talem præterea ab eccleſia aut æterna vita reiici. Et ſane magna ſynodus *Nicæna* [y] ita rem definiuit contra *Nouatianos*, requirens ab eis, ſi ad eccleſiam accederent, vt hoc in ſcriptis profiterentur, ſe adhæſuros & obtemperaturos catholicæ eccleſiæ decretis, ſpeciatim in hoc, vt cum digamis communicent. Vt adeo, quaſcumque priuatas opiniones nonnulli hac in materia habuerunt, aut quæcumque priuatæ regulæ diſciplinæ in particularibus quibuſdam eccleſiis ratione digamorum obtinuerunt; perſpectum & exploratum ſit, generalem eccleſiæ regulam & praxin iſtiuſmodi homines ſub diſciplinam non vocaſſe, tamquam vllius criminis reos, quod ad ſummum imperfectio tantum erat in oculis multorum ex illis, qui grauiore cenſura in eos vſi ſunt. Quod autem ad eas attinet opiniones, quæ ſecundas, tertias, aut quartas nuptias, velut fornicationem & adulterium ſimpliciter damnant, non video, quemadmodum defendi, vel cum praxi eccleſiæ catholicæ conciliari poſſint: Et propterea eas per ſe ſtare vel cadere ſino, & pergo in minus dubia eccleſiæ diſciplina aduerſus alias impuras praxes.

§. VIII.
De raptu.

INTER quas peculiarem notam adponebant raptui, quum quis viriginem vel matronam adhibita vi ad impudicitiam compelleret. *Conſtantinus* lege quadam [z] omnis generis raptores igni adiudicat, tam eos, qui virgines inuitas, quam illos, qui eas conſentientes inuitis parentibus rapuiſſent. Et quamuis *Con-*

ἱερεργίας, οἱς πάντας ἐνόμισαν ἴσως φέρεσθαι· ἀκηκοότες ὅτι δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα κ.τ.λ. Cetera vid. ſub litt. (f) p. 434.

(y) Concil. Nicæn. c. VIII. *πρὸ πάντων δὲ τοῦτο ὁμολογῆσαι αὐτοὺς ἐγγράφως προσήκει, ὅτι συνθήσονται καὶ ἀκολουθήσουσι τοῖς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας δόγμασι· τοῦτ' ἔστι, καὶ διγάμοις κοινωνεῖν κ.τ.λ.*

(z) Cod. Theodoſ. lib. IX. tit. XXIV. de raptu virginum, leg. I. cit. ſupr. cap. IX. §. II. ſub litt. (h) p. 384.

ſtanti-

ſtantius hanc pœnam paullo mitigaret, adhuc tamen crimen capitale faciebat, ſupplicio [*a*] plectendum: Et ſi quis ſeruus in hoc crimine eſſet deprehenſus, ex prioris legis ſeueritate igni ſubiiciendus erat. *Iouianus* [*b*] ſimiliter capitis pœnam conſtituit non ſolum eis, qui ſacras virgines rapere, ſed etiam qui eas ſiue volentes ſiue inuitas ad matrimonia contra profeſſionis ſuæ regulam ſollicitare auſi eſſent. Leges eccleſiaſticæ iſtiuſmodi pœnam infligere non poterant, occaſione autem ita ferente ſpiritualem ſuum gladium contra eos ſtringebant. *Si quis virginem non deſponſatam vi illata habeat, ſegregetur*, (inquiunt canones apoſtolici [*c*]) *non liceat autem ei aliam accipere; ſed illam retineat, quam & elegit, quamuis ſit paupercula.* BASILIVS [*d*] eos, qui virgines rapuiſſe deprehenſi ſint, perinde ac fornicationis reos quatuor annis pœnitentiam agere iubet. Vbi per raptum infimum eius gradum intelligit, quando quis virginem alii deſponſatam abripit, eamque contra patris ſui voluntatem retinet. Neque vero ſolum raptorem [*e*] excommunicari iubet, ſed omnem etiam familiam eius, ac villam, quæ hominem illum ſuſceperit cum rapta puella, nec reddiderit, aut etiam tuita fuerit

(*a*) Ibid. leg. II. cit. ibid. ſub litt. (i) p. 383.

(*b*) Cod. Theod. lib. IV. tit. XXV. de raptu vel matrimonio ſanctimonialium leg. II. Si quis, non dicam, rapere, ſed vel adtemptare, matrimonii iungendi cauſſa, ſacratas virgines, vel inuitas auſus fuerit, capitali ſententia ferietur. Vide ſis Iuſtin. nouell. XIV. de lenonibus, tot.

(*c*) Can. apoſt. LXVII. *Εἴ τις παρθένον ἀμνήστευτον βιασάμενος ἔχῃ, ἀφοριζέσθω· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ ἑτέραν λαμβάνειν, ἀλλ' ἐκείνην κατέχειν, ἣν καὶ ᾑρετίσατο, κἂν πενιχρὰ τυγχάνῃ.*

(*d*) Baſil. can. XXII. vid. cap. IX. §. II. ſub litt. (o) pag. 384.

(*e*) Baſil. CCXLIV. *τὴν μὲν παῖδα, ὅπουπερ ἂν εὕρῃς ἀφελόμενος πάσῃ εὐτονίᾳ ἀποκατάστησον τοῖς γονεῦσι· καὶ αὐτὸν δὲ ἐκεῖνον ἐξόριστον τῶν εὐχῶν, καὶ ἐκκήρυκτον ποίησον· καὶ τοὺς συνεπελθόντας αὐτῷ, κατὰ τὸ ἤδη προλαβὸν παρ' ἡμῶν κήρυγμα τριετίαν πανοικεὶ τῶν εὐχῶν ἐξόριστον· καὶ τὴν κώμην τὴν ὑποδεξαμένην τὴν ἁρπαγεῖσαν καὶ φυλάξασαν, ἤτοι ὑπερμαχήσασαν, καὶ αὐτὴν ἔξω τῶν εὐχῶν πανδημεὶ ποίησον. Puellam, quocumque tandem loco deprehendatur, illi ereptam reſtituas parentibus ſuis: illum vero exulatum abigas ab orationibus tuis, & tamquam præconis voce proclama reiectum: & qui participes eidem ſociique fuerint, iuxta quod iam pridem denuntiauimus, vna cum familiis ſuis omnibus per triennium a precibus eiicias & excludas: villam vero, quæ hominem illum ſuſceperit cum rapta puella, nec reddiderit, aut etiam tuita fuerit contra repoſcentes, illam prorſus a precibus ſuſpenſam habeas & orationis communione.*

con-

contra repoſcentes. Vnde inferre nobis licebit, quod, ſi raptus virginis eiuſque inuitæ derentio tantopere puniri debuit; ſtuprum per vim ei illatum multo atrocius crimen fuerit maiorique ſeueritate in eccleſiæ diſciplina oportuerit vindicari.

§. IX.

De impuritatibus, vltra naturam euagantibus.

QVAE hactenus dicta ſunt, ad violationem legum caſtitatis in ordinario naturæ curſu pertinent. Erant autem præterea monſtroſæ quædam impuritates, in diuerſis impudicitiæ, vltra naturam furientis, ſpeciebus conſiſtentes; exempli cauſſa commixtio cum pecoribus & commixtio maris cum mare, operans ea, quæ non decent, ad modum *Sodomæorum*; & ſtupratio proprii corporis per voluntariam ſui pollutionem. TERTVLLIANVS [*f*] iſta flagitia omnia vocat *impias libidinum furias* in corpora & in ſexus vltra iura naturæ; quæ eccleſia inſolita ac ſingulari pœna adficiat, non modo limine, verum omni eccleſiæ tecto ſubmouendo, quia non ſint delicta ſed monſtra. Concilium *Ancyranum* duos habet canones, ad hæc crimina reſpicientes, quorum primus ita ſtatuit [*g*]: *Quicumque prius, quam viginti quidem annos nati eſſent, rationis expertia animalia inierunt, poſtquam quindecim annis ſubſtrati ac ſupplices fuerint, communionem ad preces adſequantur. -- Quicumque autem hanc ætatem tranſgreſſi, & habentes vxores, in hoc peccatum inciderunt, viginti annis ſubſtrati, communionem ad preces adſequantur. Deinde quum in precum communione quinque annos peregerint, oblationem adſequantur. Si qui autem & mulieres habentes, & quinquageſimum annum tranſgreſſi, peccauerunt, in vitæ exitu communionem adſequantur.* Proxime ſequens ca-

(*f*) Tertull. de pudicitia c. IV. Reliquas autem libidinum furias & in corpora & in ſexus vltra iura naturæ, non modo limine, verum omni eccleſiæ tecto ſubmouemus, quia non ſunt delicta ſed monſtra.

(*g*) Concil. Ancyr. c. XVI. περὶ τῶν ἀλογευσαμένων, ἢ καὶ ἀλογευομένων· Ὅσοι πρὶν εἰκοσαετεῖς γενέσθαι ἥμαρτον, πέντε καὶ δέκα ἔτεσιν ὑποπεσόντες, κοινωνίας τυγχανέτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς· εἶτα ἐν τῇ κοινωνίᾳ διατελέσαντες ἔτη πέντε, τότε καὶ τῆς προσφορᾶς ἐφαπτέσθωσαν --- ὅσοι δὲ ὑπερβάντες τὴν ἡλικίαν ταύτην, καὶ γυναῖκας ἔχοντες, περιπεπτώκασι τῷ ἁμαρτήματι, πέντε καὶ εἴκοσι ἔτη ὑποπιπτέτωσαν· καὶ κοινωνίας τυγχανέτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς· εἶτα ἐκτελέσαντες πέντε ἔτη ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν εὐχῶν, τυγχανέτωσαν τῆς προσφορᾶς· Εἰ δέ τινες καὶ γυναῖκας ἔχοντες, καὶ ὑπερβάντες τὸν πεντηκονταετῆ χρόνον, ἥμαρτον, ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ τοῦ βίου τυγχανέτωσαν τῆς κοινωνίας.

non [*h*] ſic habet: *Eos qui rationis expertia animantia inierunt, & qui leproſi ſunt, vel fuerunt* (hoc eſt, alios infecerunt, docendo eos idem committere flagitium) *iuſſit ſancta ſynodus* εἰς τοὺς χειμαζομένους, *inter hiemantes* (hoc eſt, vel dæmoniacos, vel eos, qui tempeſtati extra eccleſiæ parietes expoſiti erant) *orare.* SVICERVS [*i*] hunc canonem de iis putat eſſe intelligendum, qui corporali lepræ morbo eſſent infecti, qui per legem veterem a reliquo cœtu prohibebantur; magis autem probabile eſt, ſpiritualem lepram intelligi eorum, qui κτηνοβατείας vitio ceteros infecerunt, eoſque eamdem impuritatem docuerunt. Nam alioqui lepra ſub euangelio non duriſſimam illam pœnam, ſed miſericordiam potius meritura erat. BASILIVS [*k*] adulterorum pœnitentiam, hoc eſt, per viginti annos continuandam, imponit tam illis, qui cum brutis, quam eis, qui cum maribus fœda perpetrarint. Nonnumquam terminum ad triginta annos [*l*] extendit, comparans hæc peccata cum homicidio, idololatria, veneficio & adulterio, quæ omnia eadem condemnatione digna haberi dicit. Concilium *Illiberritanum* [*m*] ſeueriorem pœ-

(*h*) Ibid. can. XVII. Τοὺς ἀλογευσαμένους καὶ λεπροὺς ὄντας, ἤτοι λεπρώσαντας, τούτους προσέταξεν ἡ ἁγία σύνοδος εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι.

(*i*) Suicer. theſaur. eccleſ. voce λεπρὸς, tom. II. p. 226. Hoc decimo ſeptimo canone (Ancyrano) addunt, ſi eiuſmodi homines leproſi fuerint, ad hiemantes, id eſt, extra omnem eccleſiæ ambitum, εἰς ὑπαίθριον καὶ τὰ τοῦ ναοῦ προπύλαια eſſe ſubmouendos, ne ſcilicet ſui corporis contagio ceteros inficerent, vt ibi pœnitentiam, quæ canone præcedenti definita fuerat, peragant. Moſaica lege Leuit. XIII, 46. Num. V, 2. leproſi a reliquo cœtu prohibentur, qui mos in Europa viget, non religionis ſed ſanitatis cauſſa.

(*k*) Baſil. can. LXII. Ο τὴν ἀσχημοσύνην ἐν τοῖς ἄῤῥεσιν ἐπιδεικνύμενος, τῷ χρόνῳ τοῦ ἐν τῇ μοιχείᾳ παρανομοῦντος οἰκονομηθήσεται. *Qui ſuam erga mares turpitudinem declarat, ei tempus diſpenſabitur illius, qui adulterii ſcelus admiſit.* Can. LXIII. Ο ἐν ἀλόγοις τὴν ἑαυτοῦ ἀσέβειαν ἐξαγορεύων, τὸν αὐτὸν λόγον ἐξομολογούμενος παραφυλάττεται. *Qui ſuam in brutorum concubitu impietatem confitetur, eamdem pœnitentiæ rationem obſeruat.*

(*l*) Ibid. can. VII. Ἀῤῥενοφθόροι καὶ ζωοφθόροι, καὶ φονεῖς, καὶ φαρμακοί, καὶ μοιχοί, καὶ εἰδωλολάτραι τῆς αὐτῆς καταδίκης εἰσὶν ἠξιωμένοι. κ. τ. λ. Gregor. Nyſſen. can. III. διπλασίων ὡρίσθη τῆς ἐπιστροφῆς ὁ χρόνος τοῖς ἐν μοιχείᾳ μιανθεῖσι, καὶ ἐν τοῖς ἀπηγορευμένοις κακοῖς, ζωοφθορίᾳ τε καὶ τῇ κατὰ ἀῤῥένων λύσσῃ. *Duplum conuerſionis tempus iis præſcriptum eſt, qui adulterio inquinati ſunt, & in aliis itidem vetitis malis, animalium initu & rabie in maſculos.*

(*m*) Concil. Illiberrit. c. LXXI. Stupratoribus puerorum nec in fine dandam eſſe communionem.

nam

nam illis conſtituit, qui cum pueris ſtuprum fecerint. Talibus enim nec in fine dandam communionem decernit. Leges veterum *Romanorum* non ſatis efficaciter his corruptelis proſpexerunt. Vetuſta lex erat, dicta *lex Scantinia*, cuius IVVENALIS poëta [*n*] aliique meminerunt: ſed per multa tempora iacuit neglecta, donec imperatores chriſtiani nouum ei robur adderent. Frequentes querelæ, a priorum trium ſæculorum chriſtianis ſcriptoribus CLEMENTE ALEXANDRINO [*o*], IVSTINO MARTYRE [*p*], TATIANO [*q*], MINVCIO FELICE [*r*],

(*n*) Iuuenal. ſatyr. II. v. 43. 44.

Quid ſi vexantur leges ac iura: citari
Ante omnes debet Scantinia - - -

Valer. Maxim. hiſtor. lib. VI. c. I. M. Claudius Marcellus ædilis curulis C. Scantinio Capitolino trib. pl. diem ad populum dixit, quod filium ſuum de ſtupro appellaſſet: Eoque adſeuerante, ſe cogi non poſſe vt adeſſet, qui ſacroſanctam poteſtatem haberet, & ob id tribunitium auxilium implorante; totum collegium tribunorum negauit ſe intercedere, quo minus pudicitiæ quæſtio perageretur. Citatus itaque Scantinius reus, vno teſte, qui tentatus erat, damnatus eſt.

(*o*) Clem. Alexandr. pædag. lib. I. c. III. †

(*p*) Iuſtin. apol. II. p. 50. *Διὸς δὲ καὶ τῶν ἄλλων θεῶν μιμηταὶ γενόμενοι ἐν τῷ ἀνδροβατεῖν καὶ γυναιξὶν ἀδεῶς μίγνυσθαι κ. τ. λ. Iouis aliorumque deorum, abſque timore & pudore omni, cum viris iuxta & feminis conſueſcendi imitatores eſſe, cetera.* Pag. 67. *Μιμητὰς γὰρ θεῶν καλὸν εἶναι πάντες ἡγοῦνται· ἀπείη δὲ σωφρονούσης ψυχῆς ἔννοια τοιαύτη περὶ θεῶν, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν ἡγεμόνα καὶ γεννήτορα πάντων κατ' αὐτοὺς Δία πατροφόντην τε καὶ πατρὸς τοιούτου γεγονέναι, ἔρωτί τε κακῶν καὶ αἰσχρῶν ἡδονῶν ἥττω γενόμενον, ἐπὶ Γανυμήδην καὶ τὰς πολλὰς μοιχευθείσας γυναῖκας ἐλθεῖν, καὶ τοὺς αὐτοῦ παῖδας τὰ ὅμοια πράξαντας παραδέξασθαι. Imitatores quippe deorum pulchrum eſſe cuncti autumant. Longe vero abſit a ſana & caſta mente cogitatio de diis einſmodi: videlicet ducem quoque ipſum & parentem omnium ſecundum eos Iouem, parricidam & patre tali genitum, ac præ amoris impotentia a malis fœdiſque voluptatibus victum, ad Ganymedem & per multas adulteriis & ſtupris imminutas feminas veniſſe & liberos ſuos ſimilium facinorum patratores ſuſcepiſſe.*

(*q*) Tatian. orat. ad Græc. p. 165. ad calcem Iuſtini. *παιδεραστία μὲν ὑπὸ βαρβάρων διώκεται, προνομίας δὲ ὑπὸ Ῥωμαίων ἠξίωται, παίδων ἀγέλας ὥσπερ ἵππων φορβάδων, συναγείρειν αὐτῶν πειρωμένων. Barbari puerorum amores damnant, iidem apud Romanos prærogatiua dignantur, qui pueros ſibi quam plurimos tamquam equos gregales colligere ſtudio habent.*

(*r*) Minuc. Octau. p 68. (Cap. XXII. n. 6. pag. 80. edit. Hallenſ.) Quid loquar Martis & Veneris adulterium deprehenſum? & in Ganymedem Iouis ſtuprum cælo conſecratum? quæ omnia in hoc prodita, vt vitiis hominum quædam auctoritas pararetur.

 TER-

Digitized by Google

TERTVLLIANO [s], CYPRIANO [t], et LACTANTIO [u] factæ, hæc flagitia impune inter gentiles perpetrata eſſe ſatis ſuperque docent. Lex aduerſus ea lata, pecuniaria duntaxat mulcta [x] erat, & raro quidem in effectum dabatur. *Domitianum* inter bona principatus ſui initia quoſdam hac lege *Scantinia* condemnaſſe, auctor eſt SVETONIVS [y]. Verum peſtifera illa lues tantopere ſerpebat poſtea, vt *Alexander Seuerus*, princeps multo melior, non auderet ei adhibere remedia, vti LAMPRIDIVS [z] in vita ipſius teſtatur. Poſt eum *Philippus* imperator, qui a nonnullis chriſtianus vocatur, nouam legem ſanxit, qua illud flagitium prohibuit; præcipuum autem negotium tandem ad eos deuolutum, qui magis indubie chriſtiani erant. Inter quos *Conſtantius* [a] lege quadam, adhuc in vtroque codice exſtante, capitale crimen id fecit, gladio vindicandum. THEODOSIVS [b] pœnam ſeueriore lege auxit, iu-

(s) Tertull. de monogam. c. XII. Sicut ille veſter Vthinenſis nec Scantiniam timuit. Id. ad nation. lib. I. c. XVI. Date aliquam nationem vacantem ab eis, quæ omne hominum genus ad inceſtum trahunt. Si qua gens concubitu ipſo & ætatis ac ſexus neceſſitate, ne dixerim libidine & luxuria caret, ea erit, quæ carebit inceſto: ſi qua ab humana conditione priuata quadam natura remota eſt, et neque ignorantiæ, neque errori, neque caſui oppoſita eſt, ea erit, quæ ſola chriſtianis reſpondere conſtantius poſſit. cetera

(t) Cyprian. ad Donat. pag. 6. (p. 5. lin. 2. edit. Amſtelod.) Libidinibus inſanis in viros viri proruunt.

(u) Lactant. lib. V. c. IX. Qui corpora ſua libidinibus proſtituant, qui denique immemores, quid nati ſint, cum feminis patientia certent, qui ſanctiſſimam quoque corporis ſui partem contra fas omne polluant ac profanent, cetera.

(x) Vid. Quintilian. inſtitut. lib. IV. c. II. p. 187. Decem millia, quæ pœna ſtupratori conſtituta eſt, &c.

(y) Sueton. vit. Domitian. c. VIII. Quoſdam ex vtroque ordine lege Scantinia condemnauit.

(z) Lamprid. vit. Alex. Seueri p. 350. (Inter ſcriptor. hiſtor. Aug. tom. II. p. 212. edit. Francof. MDLXXXVIII.) Habuit in animo, vt exoletos vetaret, quod poſtea Philippus fecit; ſed veritus eſt, ne prohibens publicum dedecus in priuatas cupiditates conuerteret; quum homines illicita magis poſcant, prohibitaque furore perſequuntur.

(a) Cod. Theodoſ. lib. IX. tit. VII. ad legem Iuliam de adulteris. leg. III. Quum vir nubit in feminam --- vbi Venus mutatur in alteram formam ... iubemus inſurgere leges, armari iura gladio vltore, vt exquiſitis pœnis ſubdantur infames.

(b) Ibid. leg. VI. Huiuſmodi ſcelus exſpectante populo flammis vindicibus expiabunt.

bens

bens huiuſmodi ſceleris reos, ſpectante populo, viuos flammis tradi. In hunc modum leges ciuiles & eccleſiaſticæ ad exterminandam omnis generis impudicitiam conſpirabant; homines ab iſtiuſmodi impuritatis actibus, qui opprobrio erant religioni chriſtianæ, eiuſmodi temporalibus & ſpiritualibus pœnis deterrendo, quæ ad reprimendum & refrænandum eorum impetum omnium rectiſſime infligi eis poſſe credebantur.

§. X.

De lenocinio, ſiue quæſtu meretricio.

NEQVE vero tantum in ipſos proximos impudicitiæ actus tali cenſura ac pœna animaduertebant, ſed in omnes etiam reliquos actus, qui ad eos aperiebant vel ſternebant viam. Ita meretrices publice vel priuatim alere pro re maxime infami ſemper habitum. Grauiſſimæ querelæ a variis ſcriptoribus [c] de abiecta multorum pontificum *Romanorum* poſterioris æui, in ipſa vrbe *Roma* iſtiuſmodi fœdas & impias praxes fouentium magnumque ex eis quæſtum facientium, leuitate factæ ſunt. Antiquæ autem leges, ciuiles pariter & eccleſiaſticæ, ab iſtiuſmodi abuſibus longe aberant. *Roma* ethnica hoc intuitu ca-

(c) Vid. Zepper. legum Moſaicar. explanat. lib. IV. c. XVIII. p. 457. vbi citatis de Sixto IV. Agrippæ & Weſſeli Groningenſis teſtimoniis (quæ heic ſtatim ſubiicientur) de Paulo III. ita loquitur: Paulus tertius in tabellis quadraginta quinque meretricum millia numerata habebat, ex quarum fornicatione ſingulis menſibus cenſum exegit, quæque cum papa die noctuque conſuetudinem habebant, & in ſummo honore a papa habebantur.

Agripp. de vanit. ſcientiarum c. LXIV. ap. Mornæum p. 1310. (p. 594. edit. Salmur. MDCXI. folio.) Inter lenones recentiorum temporum, qui lupanaria ædificabant, nobilis erat Sixtus IV. Romanus pontifex, qui Romæ nobile admodum lupanar exſtruxit, atque vtrique Veneri adſignauit; meretricum cohortes, Heliogabali exemplo, ita aluit, amiciſque & ſeruis exhibuit, non nihil emolumenti ex meretricio quæſtu ærario ſuo accumulans; Romana enim ſcorta in ſingulas hebdomadas Iulium nummum adhuc pendent pontifici, qui cenſus annuus, nonnumquam viginti millia ducatos excedit; adeoque procerum eccleſiæ id munus eſt, vt vna cum eccleſiarum prouentibus, etiam lenociniorum numerent mercedem.

Weſſel. Groning. de indulgentiis papalibus. Ad Petri Ruerii, tunc S. Sixti cardinalis ac patriarchæ Conſtantinopolitani & Hieronymi fratris ſui poſtulationes, domeſticæ familiæ toti cardinalis D. Luciæ, qui Paulo ſecundo a venationibus fuerat, in tribus menſibus anni calidioribus Iunio, Iulio & Auguſto, maſculino coitu frui permiſit, cum hac clauſula; *Fiat vt petitur.* Confer ſis Mornæi myſter. iniquitat. p. 594 ſeqq.

ſtior fuit & modeſtior, quam hodierna papiſtica. Nam legem inuenimus, e *Papiniano* in *digeſtis* memoratam, in hanc ſententiam [*d*]: *Qui domum ſuam, vt ſtuprum adulteriumue cum aliena matre familias, vel maſculo fieret, ſciens præbuerit, vel quæſtum ex adulterio vxoris ſuæ fecerit, cuiuſcumque ſit conditionis, quaſi adulter punitor.* Et notatu dignum in legibus *Conſtantini* [*e*] eſt, quod viro licuerit vxorem ſuam dimittere, non tantum ſi per ſe adultera eſſet, ſed ſi aliis etiam adulterium procuraſſet. *In maſculis*, inquit lex, *ſi repudium mittant, hæc tria crimina inquiri conueniet, ſi mœcham, vel medicamentariam, vel reconciliatricem repudiare voluerit.* THEODOSIVS iunior [*f*] de parentibus & dominis, filias vel ancillas ſuas proſtituentibus, tulit legem ita habentem: *Lenones patres & dominos, qui ſuis filiabus vel ancillis peccandi neceſſitatem imponunt; nec iure frui dominii, nec tanti criminis patimur libertate gaudere. Igitur tali placet eos indignatione ſubduci, ne poteſtatis iure frui valeant, neue quid eis ita poſſit acquiri: ſed ancillis filiabuſque, ſi velint, conductiſue pro paupertate perſonis, quas ſors damnauit humilior, epiſcoporum liceat, iudicum etiam defenſorumque implorato ſuffragio omni miſeriarum neceſſitate abſolui: ita vt ſi inſiſtendum eis lenones eſſe crediderint, vt peccandi ingerant neceſſitatem inuitis, amittant non ſolum eam, quam habuerint poteſtatem, ſed proſcripti, pœnæ mancipentur exilii, metallis addicendi publicis.* SOCRATES [*g*] alius bonæ legis nomine laudat *Theodoſium magnum*, qua *Romæ* lupanaria, vulgo *ſiſtra* vocitata, deſtruxerit. Nam ad eius vſque ætatem mulierem, quæ in adulterio deprehenſa fuerat, eo ſupplicii genere adfeciſſe dicit, quæ illam non emendarit, ſed potius delictum auxerit: quippe illam in anguſtum quoddam lupanar incluſam imprudenter ſcortari coëgiſſe. Hanc inuerecundam conſuetudinem vbi cognouiſſet imperator, vlterius pati non potuiſſe, ſed lupanaria illa deſtruxiſſe, & mulieres adulterii

(*d*) Pandect. lib. XLVIII. tit. V. ad legem Iul. de adulteris leg. VIII.

(*e*) Cod. Theod. lib. III. tit. XVI. de repudiis leg. I.

(*f*) Cod. Iuſtin. lib. XI. tit. XL. de ſpectaculis & ſcenicis & lenonibus leg. VI.

(*g*) Socrat. lib. V. c. XVIII. *εἰ ἥλω ἐπὶ μοιχείᾳ γυνὴ, οὐ διορθῶσαι, ἀλλὰ προσθήκῃ τῆς ἁμαρτίας ἐτιμωροῦντο τὴν πταίσασαν· ἐν γὰρ πορνείῳ στενῷ κατάκλειστον ποιήσαντες, ἀναιδῶς ἐποίουν πορνεύεσθαι --- ταῦτα οὐκ ἤνεγκεν ὁ βασιλεὺς, πυθόμενος τὴν ἀναιδῆ συνήθειαν, ἀλλὰ κατέλυσε τὰ σεῖστρα, οὕτω γὰρ ὠνομάζετο τὰ τοιαῦτα πορνεῖα· τοῖς ἄλλοις ὑποπίπτειν νόμοις τὰς ἁλούσας ἐπὶ μοιχείᾳ κελεύσας.*

con-

conuictas aliis legibus coërcuiſſe. *Theodoſius* iunior ſimile beneficium rei chriſtianæ præſtitit *Conſtantinopoli*, noua lege [*h*] ſanciendo, vt, ſi quis mancipia tam aliena quam propria, aut ingenua corpora qualibet taxatione conducta, proſtituere tentauerit, in libertatem prius mancipiis vindicatis, vel ingenuis perſonis conductione impia liberatis, grauiſſime verberatus vrbis finibus pelleretur. Et quum impii illi homines turpem quæſtum ſuum in priorum legum contemtum exercuiſſent, prætexendo hanc iſti rei cauſſam, quod annuum vectigal ærario publico ſoluerent: *Theodoſius* hoc vectigal abrogauit, eiuſque in locum *Florentius* quidam vir illuſtris, cuius pio conſilio imperator hoc ipſum fecerat, propriam poſſeſſionem obtulit, ne vllum ad ærarium incommodum perueniret, neque hæc res aliquando pro cauſſa adlegaretur hanc turpitudinem denuo permittendi. Ita hi pii imperatores abominandum hoc vitium ex vtraque metropoli exſtirpare adlaborarunt. Et quum quædam eius reliquiæ, non obſtantibus omnibus eorum conatibus, ætate *Iuſtiniani* imperatoris adhuc ſupereſſe intelligerentur, hic, materia reſumta, omnes antecedentes leges nouo edicto [*i*] renouauit atque confirmauit, pœnaſque in illis recenſitas auxit, vt hanc deteſtandam prouidendi leuitati rationem ex vniuerſo imperio exſtirparet. Quod ad leges eccleſiaſticas attinet, nullum crimen eſt, in quod ſeuerius, quam in hoc, animaduerterint. Facile id colligi poteſt ex concilii *Illiberritani* canonibus; quorum vnus ita [*k*] ſtatuit: *Mater, vel parens, vel qualibet fidelis, ſi lenocinium exercuerit; eo quod alienum vendiderit corpus, vel potius ſuum, placuit eas nec in fine accipere communionem.* Et alius [*l*] decernit in hunc modum: *Si conſcio marito fuerit mœchata vxor, placuit nec in fine dandam ei eſſe communionem.* Ratio illius rei fundatur eo, quod de lege prohibente formicationem obſeruat TERTVLLIANVS [*m*], quod ſimiliter eam iuuare, atque eius eſſe conſcium, interdicat. *Nam*, inquit, *quod mihi de ſtupro interdictum ſit, aliis ad eam rem nihil aut operæ*

(*h*) Theodoſ. nouell. tit. XVIII. de lenonibus, ad calcem cod. Theodoſ. tot. p. 10.

(*i*) Iuſtin. nouell. XIV. tot.

(*k*) Concil. Illiberrit. c. XII.

(*l*) Ibid. can. LXX.

(*m*) Tertullian. de idololatr. c. XI.

ant conſcientiæ exhibeo, nam quod ipſam carnem meam a lupanaribus ſegregaui, agnoſco me neque lenocinium, neque id genus lucrum alterius cauſa exercere poſſe. Recte ex ante memoratis canonibus obſeruat GABRIEL ALBASPINAEVS [*], hoc crimen grauius peccatum ipſa fornicatione & adulterio habitum: quia mœchiæ & fornicationi pœnientia functis venia in morte vel poſt longam pœnitentiam conceſſa ſit, huic autem crimini denegata.

§. XI.

De compoſitione & lectione librorum laſciuorum.

ALIA impudicitiam promouendi ratio erat laſciuorum & obſcenorum librorum vel comœdiarum compoſitio & lectio, quippe qua nihil magis libidinem incendit ad eamque prouocat. Hinc vt veteres omnis generis hæreticos libros combuſſerunt atque aboleuerunt, ne fidem corrumperent; ita non minus libros moribus chriſtianorum pernicioſos componere & legere interdixerunt, in eorumque auctores ſeuere animaduerterunt, ſi qui eiuſmodi a chriſtianis eſſent conſcripti. *Heliodorum*, *Tricæ* in *Theſſalia* epiſcopum, dum iuuenis eſſet, libros amatorios compoſuiſſe & *Aethiopicos* inſcripſiſſe auctor eſt SOCRATES [*n*]; & alii [*o*] eos cenſuræ in illum eccleſiaſticæ occa-

(*) Albaſpin. in can. XII. concil. Illiberritan. Grauius puniuntur lenones, & earum turpitudinum artifices, quam ipſæmet adulteria & virginum ſtuprationes. Nam Zephyrini edicto, mœchiæ & fornicationi pœnitentia functis veniam in morte, vel poſt longam pœnitentiam conceſſam legimus: hoc vero canone ea ipſa moribundis lenonibus & parentibus, qui quæſtum ex filiarum ſtupro fecerint, denegatur: cuius ſeuerioris diſciplinæ hanc rationem addunt, quod ſuum (ad parentes id refertur) aut alienum vendiderint corpus, hoc eſt, peſſumdederint, & libidini mancipatint.

(*n*) Socrat. lib. V. c. XXII. *ἀλλὰ τῦ μὲν ἐν Θεσσαλίᾳ ἔθυς, ἀρχηγὸς Ἡλιόδορος τρίκκης τῆς ἐκεῖ γενόμενος, ὗ λέγεται ποιήματα ἐρωτικὰ βιβλία, ἃ νέος ὢν ἔταξε καὶ Αἰθιοπικὰ προσηγόρευσε.*

(*o*) Niceph. hiſtor. lib. XII. c. XXXIV. *οὗ* [Ἡλιοδώρυ] *ποιήματα ἐρωτικὰ εἰσέτι νῦν περιφέρεται, ἃ νέος ὢν συνετάξατο, Αἰθιοπικὰ προσαγορεύσας αὐτά· νῦν δὲ καλῦσι ταῦτα Χαρίκλειαν· δι᾽ ἃ καὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἀφῃρέθη· ἐπειδὴ γὰρ πολλοὺς τῶν νέων κινδυνεύειν ἐκεῖθεν ἐπῄει, ἡ ἐγχώριος προσέταττε σύνοδος, ἢ τὰς βίβλυς ἀφανίζειν, καὶ πυρὶ δαπανᾷν, ὑπεκκαπλέσας τὸν ἔρωτα, ἢ μὴ χρῆναι ἱερᾶσθαι τοιαῦτα συνθέμενον· τὸν δὲ μᾶλλον ἑλέσθαι τὴν ἱερωσύνην, λιπεῖν ἢ ἐκ μέσυ τιθέναι τὸ σύγγραμμα. Cuius* [*Heliodori*] *amatorii libelli hoc quoque tempore circumferuntur, quos adhuc iuuenis compoſuit, & aethiopica inſcripſit. Nunc autem ea Charicleam nominant. Quo nomine etiam epiſcopatus ei ademtus eſt: nam quum lectione eorum opuſculorum iuuenes multi in periculum*

ſio-

ſionem dediſſe, eumque epiſcopatu deiectum eſſe narrant, eo quod illos reuocare noluiſſet. Ob eamdem rationem lectionem librorum ethnicorum maximo ſtudio impedire adlaborabant, vtpote impuritatibus refertos; & canones quidam facti ſunt, quibus clerici ſpeciatim cum talibus ſcriptoribus conuerſari prohibentur, qua de re libro quodam antecedente [*] diximus copioſius.

§. XII.

Theatri & comœdiarum frequentatio prohibita hoc intuitu.

NON minus ſeueri in declamationibus ſuis ex eadem ratione erant in omnes, qui theatrum & publicas comœdias frequentabant: quia magna impudicitiæ ſeminaria erant, vbi inceſtus & adulterium cum deteſtanda obſcenitate repræſentabatur, & ad corrumpendos contagione ſua & exemplo lectores quodammodo repetebatur. *Adulterium diſcitur*, inquit CYPRIANVS [p], *dum videtur, & lenocinante ad vitia publica auctoritatis malo, quae pudica fortaſſe ad ſpectaculum matrona proceſſerat, de ſpectaculo reuertitur impudica. Adhuc deinde morum quanta labes? quae probrorum fomenta? quae alimenta vitiorum, hiſtrionicis geſtibus inquinari? videre contra fœdus iuſque naſcendi patientiam inceſtae turpitudinis elaboratam? Euirantur mares, honos omnis & vigor ſexus eneruati corporis dedecore mollitur, pluſque illic placet, quiſquis virum in feminam magis fregerit; in laudem creſcit ex crimine, & peritior quo turpior iudicatur. Spectatur hic, proh nefas! & libenter; quid non poſſit ſuadere, qui talis eſt? Mouet ſenſus, mulcet adfectus, expugnat boni pectoris conſcientiam fortiorem: nec deeſt probri blandientis auctoritas, vt auditu molliore pernicies hominibus obrepat. Exprimunt impudicam Venerem, adulterum Martem, & Iouem illum ſuum, non magis regno quam vitiis principem, in terrenos amores cum ipſis ſuis fulminibus audentem, nunc in plumis oloris albeſcere, nunc aureo imbre defluere, nunc in puerorum pubeſcentium raptus miniſtris auibus proſilire. Quaere iam nunc, an poſſit eſſe, qui ſpectat, integer, vel pudicus. Deos ſuos, quos veneran-*

coniicerentur, ſynodus prouincialis ſtatuit, vel libellos ipſos, qui amores accenderent, igni conſumtos abolendos, vel qui eos compoſuiſſet auctori functionem epiſcopalem abrogandam eſſe. Ille vero epiſcopatum deponere quam ſcripta ſua ſupprimere maluit.

(*) Lib. VI. cap. III. §. IV. vol. II. p. 310. ſeq.

(p) Cyprian. ad Donat. p. 6. (p. 4. edit. Amſtelod.)

tur, imitantur, fiunt miſeris religioſa delicta. Contra ſpectatores ethnicos hæc diſputat, præcipua autem argumentorum eius vis ſimiliter contra chriſtianos valet. Theatra enim propter impuritates ſuas loca ineuitabilis erant tentationis; propria erant diaboli poſſeſſio, quemadmodum, TERTVLLIANO teſte [*q*], diabolus aliquando ea appellauit. Quum enim mulier quædam, quæ theatrum adierat, cum dæmonio rediiſſet, & ſpiritus ille immundus in exorciſmo oneraretur, quod auſus eſſet fidelem adgredi, conſtanter hunc in modum reſpondiſſe dicitur: *Iuſtiſſime quidem feci, in meo eam inueni.* TERTVLLIANVS [*r*] porro dicit, theatrum proprie ſacrarium *Veneris* eſſe duplici de cauſſa, tum quod ſchola laſciuiæ ſit, tum quod *Pompeius*, quum theatrum ſuum exſtruxiſſet, *Veneris* ædem ſuperpoſuerit, veritus ne a *Romanis* cenſoribus deſtrueretur, vti aliis quibusdam fecerant, populi conſulentes moribus, quorum periculum ingens de theatro prouidiſſent, vtpote quod (in grauiorum quidem & honeſtiorum *Romanorum* oculis) nihil aliud fuerit, quam arx omnium turpitudinum. Hanc igitur ob cauſſam & quod ritus idololatrici theatris eſſent adiuncti, TERTVLLIANVS & veteres omnes contra ea declamitarunt, earumque frequentatione chriſtianis interdixerunt, denuntiando fore, vt omnium impuritatum iſtius loci rei ac omnis leuitatis ibi commiſſæ participes haberentur. Vti hæc vna pars erat abrenuntiationis baptiſmalis, per quam impuritatibus ſcenicis virtualiter renuntiabant, renuntiando pompis Satanæ [*]: Ita ab illorum ſpectatione ſe abſtinere neceſſe habebant chriſtiani,

(*q*) Tertull. de ſpectac. c. XXVI.

(*r*) Ibid. c. X. Theatrum proprie ſacrarium Veneris eſt. Hoc denique modo id genus operis in ſæculo euaſit. Nam ſæpe cenſores renaſcentia cura maxima theatra deſtruebant, moribus conſulentes, quorum ſcilicet periculum ingens de laſciuia prouidebant, vt iam hinc ethnicis in teſtimonium cedat ſententia ipſorum nobiſcum faciens, & nobis in exaggerationem diſciplinæ etiam humanæ prærogatiua. Itaque Pompeius magnus ſolo theatro ſuo minas, quum illam arcem omnium turpitudinum exſtruxiſſet, veritus quandoque memoriæ ſuæ cenſoriam animaduerſionem, Veneris ædem ſuperpoſuit, & ad dedicationem edicto populum vocans, non theatrum, ſed Veneris templum nuncupauit, cui ſubiecimus, inquit, gradus ſpectaculorum: ita damnatum & damnandum opus templi titulo prætexuit & diſciplinam ſuperſtitione deluſit.

(*) Lib. XI. c. VII. §. II. vol. IV. p. 262.

quia

quia verendum eis erat, ne ius communionis chriſtianæ perderent, & primæ ſuæ profeſſionis ducerentur deſertores. Certum eſt, TERTVLLIANI ætate, & quando auctor *conſtitutionum* [s] ſcripſit, ita fuiſſe. Poſterioribus autem temporibus, quando lex ciuilis theatri diludia in populi oblectamentum permiſit, quando ab idololatria, non autem a leuitate purgata erant; patres ſatis habebant, acriter aduerſus ea inuehi, ſeriiſque admonitionibus dominans illud vitium corrigere, quod vt per exactiorem & primitiuam eccleſiæ diſciplinam facerent, permittere nolebat temporum iniuria. Quiſquis vel CHRYSOSTOMVM [t],

(s) Vid. Conſtit. lib. VIII. c. XXXII. *τῶν ἐπὶ σκηνῆς ἐάν τις προσίῃ, ἀνὴρ, ἢ γυνὴ, ἢ ἡνίοχος, ἢ μονομάχος, ἢ σταδιοδρόμος, ἢ λουδαμιστὴς, ἢ ὀλυμπικὸς, ἢ χοραύλης, ἢ κιθαριστὴς, ἢ λυριστὴς, ἢ ὁ τὴν ὄρχησιν ἐπιδεικνύμενος, ἢ κάπηλος, ἢ παυσάσθωσαν, ἢ ἀποβαλλέσθωσαν. Scenicorum ſi quis accedat, vir ſiue femina, vel auriga, vel gladiator, vel ſtadii curſor, vel lauſta, vel ludorum curator, vel olympius, vel chorautes, vel cithariſta, vel lyriſtes, vel ſaltationem oſtentans, vel campo; hi aut finem faciant, aut reiiciantur.*

(t) Chryſoſt. homil. VI. in Matth. p. 76. tot. & p. 77. edit. Francof. MDCXCVII. Homil. LXXIII. de S. Barlaam tom. I. p. 893. (p. 789. edit. Francof.) *οὐχ ὁρᾶτε τὰς ἀπὸ τῶν θεάτρων καταβαίνοντας μαλακωτέρους γινομένους, τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι μετὰ σπουδῆς τοῖς ἐκεῖ γινομένοις προσέχουσι· καὶ γὰρ ὀφθαλμῶν περιστροφὰς, καὶ χειρῶν περιδινήσεις, καὶ ποδῶν κύκλους καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ διαστροφῇ τοῦ λυγισθέντος σώματος φανέντων εἰδώλων τοὺς τύπους ἐναποθέμενοι ταῖς ψυχαῖς ἀπέρχονται· πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, ἐκείνους μὲν ἐπὶ λύμῃ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς τοσαύτην ἐπιδείκνυσθαι πρόνοιαν, καὶ μνήμην ἐνδιάθετον ἔχειν τῶν ἐκεῖ γινομένων· ἡμᾶς δὲ κ. τ. λ. Nonne illos, qui a theatris deſcendunt, videtis molliores effectos? id vero in cauſſa eſt, quod iis ſtudioſe, quæ ibi fiunt, attendant. Nam quum oculorum incurſiones, manuumque contorſiones, ac pedum gyros, & omnium ſimulacrorum, quæ in diſtinctione circumacti corporis apparent, imagines in mentibus ſuis defixerint, deinde deſcendunt. An non igitur indignum eſt, vt illi tantam in animæ ſuæ pernicie procuranda ſollicitudinem exhibeant, ac perennem eorum, quæ illic ſunt geſta, memoriam conſeruent, nos autem &c.* Homil. XV. ad popul. Antiochen. ibid. pag. 190. (p. 176. edit. Francof.) *τὸ εἰς τὰ θέατρα ἀναβαίνειν πάλιν καὶ ἵππων ἁμίλλας θεωρεῖν καὶ κυβεύειν, οὐ δοκεῖ πλημμέλημα τοῖς πολλοῖς ὡμολογημένον εἶναι· μυρία δὲ εἰς τὸν βίον εἰσάγει κακά· καὶ γὰρ ἡ ἐν τοῖς θεάτροις διατριβὴ πορνείαν, ἀκολασίαν, καὶ πᾶσαν ἀσέλγειαν ἔτεκε, καὶ ἡ τῆς ἁμίλλης τῶν ἵππων θεωρία μάχας, λοιδορίας, πληγὰς, ὕβρεις, ἀπεχθείας διηνεκεῖς ἐπήγαγε· καὶ ἡ περὶ τὸ κυβεύειν σπουδὴ βλασφημίας, ζημίας, ὀργὰς, λοιδορίας, μυρία ἕτερα τούτων δεινότερα πολλάκις εἰργάσατο· μὴ τοίνυν ἁμαρτήματα φεύγωμεν μόνον; ἀλλὰ τὰ δοκοῦντα μὲν ἀδιάφορα εἶναι, κατὰ μικρὸν δὲ ἡμᾶς εἰς τὰς πλημμελείας ἄγοντα ταῦτα. In theatra adſcendere, & equorum certamina ſpectare, & aleas tractare non videtur multis peccatum eſſe manifeſtum, ſed infinita vitæ*

vel

vel CYRILLI *catecheſes* [u], vel SALVIANVM [x] voluerit conſulere, hanc obſeruationem veram eſſe, deprehendet, quod licet canones theatri frequentationem non ſimpliciter & abſolute excommunicatione puniri iubeant, patres tamen non minus acriter quam olim in eam, propter impuritatem & morum corruptelam, inde per ſe exiſtentem, inuehantur. Erat antiquis temporibus famoſum ſpectaculum *Maiuma* vocitatum, cuius delectamenti non mediocris pars in eo poſita erat, vt infames meretrices, nudæ in aquis natantes, ſpectarentur. Vnde nomen ſuum traxiſſe viris doctis obſeruatur. *Maiuma* enim lingua *Syriaca* aquam denotat. GOTHOFREDVS [y] & PAGIVS [z] poſt eum obſeruant, tantum huius obſceni delectamenti

mala ſolet inferre. Etenim in theatris immoratio fornicationem, petulantiam, & omnem incontinentiam peperit: & circenſis ſpectatio pugnas, conuicia, vulnera, contumelias, iuges inimicitias adduxit: & circa aleas ſtudium, blaſphemias, iacturas, iras, conuicia, infinitaque alia his grauiora ſæpe produxit. Ne tantum itaque peccata fugiamus, verum & apparentia quidem eſſe media, paullatim vero in hæc peccata nos pertrahentia.

(u) Cyrill. catech. myſt. I. n. IV. *Φεῦγε καὶ τὰς ἱπποδρομίας τὸ ἐμμανὲς θέαμα, καὶ ψυχὰς ἐκτραχηλίζον· ταῦτα γὰρ πάντα πομπή ἐςι τῦ διαβόλυ. Fuge autem & equorum curricula, quod eſt prorſus inſanum, & multorum vitæ pernicioſum ſpectaculum.*

(x) Saluian. de prouident. lib. VI. p. 197. edit. Oxon. MDCXXXIII. 8uo. (p. 197 - 201. edit. Rittershuſ. Norib. MDCXXIII. 8uo.)

(y) Gothofr. comment. in cod. Theod. lib. XV. tit. VI. de Maiuma leg. II. Spectaculum, ſeu Maiumæ lætitia, per eamdem præfecturam prætorianam Orientis, prouincialibus ſub certa lege antea ademta redditur *leg. I.* anno domini CCCXCVI. mox abſolute denegatur ann. CCCXCIX. hac *leg. II.* Idque intra quatuor ferme annorum ſpatium: Redditur, inquam, *leg. I.* quum antea (vt puto a Conſtantio imp. rurſus a Theodoſio M. patre, caſtiſſimo principe) prohibita fuiſſet: Sub hac tamen conditione redditur, vt honeſtas & verecundia, caſtis moribus perſeueraret, id eſt, vt fœditas omnis & procacia ab ea abeſſet. Hoc ſcilicet temperamentum Arcadio clementiæ titulo ſeu clementer adhibere primum viſum fuit; Anno dom. CCCXCVI. At enim, quum rebus ipſis poſtea comperiſſet, procacem hanc licentiam & fœditatem ab ipſa *maiumæ* celebritate ſeu ſpectaculo ſegregari non poſſe, triennio, & quod excurrit, poſt, ad ſuperiorum principum chriſtianorum ingenium rediit, ea penitus denegata: *leg. II. hoc tit.* aliis vero ludicris & honeſtis artibus conceſſis, quibus abunde prouinciales triſtitiam ſuam conſolari poſſent.

(z) Pagi critic. in Baron. vol. II. ann. CCCXCIX. n. V. Gothofredus in commentar. leg. II. cod. Theodoſ. vbi varia habet de *maiuma*, obſeruat, eius men-

reti-

retinendi populis ſtudium fuiſſe, vt, licet iuſtæ eius abolendi cauſſæ imperatoribus viſæ ſint, leges tamen imperiales a *Conſtantino* ad *Arcadium* vſque octies hac parte variarint; illud modo permittentes, modo coërcentes; donec tandem *Arcadius*, qui initio id permiſerit, licentiam datam reuocarit illudque aboleuerit, aliis ludicris & honeſtis artibus conceſſis, hac *Maiuma* autem, tamquam fœdo atque indecoro [*a*] ſpectaculo, penitus denegata. Et ſub hoc charactere CHRYSOSTOMVS [*b*] & alii, adhibita omni dicendi vi, contra illud declamitant.

§. XIII.

Omnes etiam exceſſus luxuriæ atque intemperantiæ eadem de cauſſa.

EADEM de cauſſa acriter in luxuriam, heluationem & intemperantiam inuehebantur, non ſolum quatenus crimina in ſe erant, verum etiam quatenus ad maiora impudicitiæ crimina aperiebant viam. Adeoque licet non quemlibet ſingularem ebrietatis & intemperantiæ actum excommunicatione punirent, adſiduitatem tamen & adſuetudinem ita peccandi ſub publicam diſciplinam & cenſuram ducebant reuocandam. TERTVLLIANI [*c*] obſeruatio eſt, & vera quidem obſeruatio, *Veneri*, inquientis, *& Libero conuenit. Duo iſta dæmonia conſpirata & coniurata inter ſe ſunt ebrietatis & libidinis.* Et antiquus quidam [*d*] canon ait: *Ebrietas omnium vitiorum fomes & nutrix eſt*; et proinde ſic decernit: *Itaque clericum, quem ebrium eſſe conſtiterit, aut triginta dierum ſpatio a communione ſtatuimus ſubmouendum, aut corporali ſubdendum eſſe ſupplicio.* Hanc regulam in conciliis *Venetico* & *Agathenſi* inuenimus, vt in perpetuum obſeruandam in eccleſiis *Gallicanis*. Decretum etiam circumfertur ſub *Eutychi-*

tionem non occurrere, niſi ab eo tempore, quo chriſtiani imperatores extitere, tantumque eius retinendæ populis ſtudium fuiſſe, contra vero tam iuſtas eius coërcendæ, mox & prohibendæ, iiſdem imperatoribus cauſſas viſas eſſe; vt a Conſtantino magno, quo imperante *maiumam* celebratam veroſimile, ad Arcadium, octies hac parte variatum fuerit, ea modo legibus permiſſa, modo iiſdem vetita.

(*a*) Cod. Theod. lib. XV. tit. VI. de maiuma leg. II. Maiumam fœdum atque indecorum ſpectaculum denegamus.

(*b*) Chryſoſt. homil. VII. in Matth. p. 71. (p. 85. ſeqq. edit. Francoſ.)

(*c*) Tertull. de ſpectac. c. X.

(*d*) Concil. Venetic. c. XIII. Vid. concil. Agathenſ. c. XLI. iiſdem verbis.

niſi peccantium multitudo id fieri non permitteret, eccleſiamque cogeret aliam iſtius vitii emendandi inire rationem.

§. XIV.

Promiſcua etiam mulierum & virorum lauatio.

NOTANDVM etiam hoc loco eſt, quod ad tuendam modeſtiam ac caſtitatem lex canonica & ciuilis viris ac feminis idem ſimul balneum ingredi interdixerit. *Mulier fidelis*, inquit auctor *conſtitutionum* [*b*], *lauacro viris ac feminis communi ne vtatur.* Et concilium *Laodicenum* [*i*] ait: *Non oportet eum, qui eſt ſacratus vel clericus, vel aſceta, in balneo cum mulieribus lauari, neque omnem penitus chriſtianum vel laicum. Hæc eſt enim prima apud gentes condemnatio.* Concilium *Trullanum* [*k*] hunc canonem ad verbum repetit, & in clauſula ſubiungit: *Si quis hac in re deprehenſus fuerit, ſi ſit quidem clericus, deponatur: ſin autem laicus, ſegregetur.* Obſeruatio, in his canonibus facta, quod hoc inter ipſos gentiles probroſum crimen fuerit, ex vetuſtis legibus & ſcriptoribus *Romanis* confirmatur. Antiqua balnea duo diſtincta ædificia fuiſſe, vnum vbi viri, alterum vbi feminæ lauarentur, auctor eſt VARRO [*l*]. Eadem a VITRVVIO, [*m*] CHARISIO & aliis narrantur. Et quum ſequentium temporum deprauatio hanc diſtinctionem cœpiſſet confundere, *Adrianus* imperator,

(*b*) Conſtit. lib. I. c. IX. Ἀνδρόγυνον γυνὴ πιστὴ μὴ λουέσθω.

(*i*) Concil. Laodicen. c. XXX. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς, ἢ κληρικοὺς, ἢ ἀσκητὰς, ἐν βαλανείῳ μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι, μηδὲ πάντα Χριστιανὸν, ἢ λαϊκόν· Αὕτη γὰρ πρώτη κατάγνωσις παρὰ τοῖς ἔθνεσιν.

(*k*) Concil. Trullan. c. LXXVII. Εἰ δέ τις ἐπὶ τούτῳ φωραθείη, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

(*l*) Varro de lingua latin. lib. VIII. p. 115. Publice bina coniuncta ædificia lauandi cauſſa; vnum vbi viri, alterum vbi mulieres lauarentur.

(*m*) Vitruuius de architect. lib. V. c. X. Item eſt animaduertendum, vti caldaria muliebria viriliaque coniuncta & in iiſdem regionibus ſunt collocata. Sic enim efficietur, vt in vaſaria ex hypocauſto communis ſit vſus eorum vtriſque.
Chariſ. grammatic. lib. I. citante Sauarone in notis ad Sidon. Apoll. lib. II. epiſt. II. p. 116. (Not. Verba Chariſii non exhibet.)
Dempſter paralipom. ad Roſini antiquitates Rom. lib. I. c. XIV. (p. 142. edit. Colon. MDCLXII.) Promiſcua non fuiſſe balnea, ſed viros ſua a mulieribus diſcreta ſeparataque habuiſſe, notiſſimum. M. Pollio Vitruuius lib. V. c. XX. *Item eſt animaduertendum &c.* Auctor ſeparationis D. Hadriano Aug. Aelian. Spartianus in eo. Et nimia inualeſcente luxuria ſuſtulit Antoninus philoſophus, Iul. Capitol. in eius vita.

per-

perhibente SPARTIANO [n], legem tulit aduerſum promiſcua balnea. Idem quoque de *Antonino philoſopho* memoriæ prodidit CAPITOLINVS [o]. Immo veteres *Romani* adeo ſolliciti erant in cuſtodienda modeſtia & verecundia hac in re, vt TVLLIVS alicubi [p] dicat, *Noſtro quidem more cum parentibus puberes filii, cum ſoceris generi non lauantur. Retinenda eſt igitur huius generis verecundia, præſertim ipſa natura magiſtra & duce.* Eadem res a VALERIO MAXIMO [q] refertur & laudatur ab AMBROSIO [r]. Iam quando res inter ipſos gentiles ita ſe habuit, maximo probro & turpitudini fuiſſet chriſtianis, ſi promiſcua permiſiſſent balnea; & idcirco legibus ſuis eccleſiaſticis ſub ſeuera anathematis pœna illa prohibuerunt. Et leges imperiales [s] IVSTINIANI rem paullo vlterius protendunt. Nam inter alias legitimas repudii cauſſas, hæc vna eſt, ſi vxor ita luxurioſa ſit, vt commune lauacrum cum viris libidinis cauſſa habere audeat. Scriptores priuati itidem magnopere in hanc inuerecundam conſuetudinem declamant. EPIPHANIVS [t] eam damnat in iudæis,

(n) Spartian. vit. Adrian. p. 25. Lauacra pro ſexibus ſeparauit.

(o) Capitol. vit. Antonin. p. 90. Lauacra mixta ſubmouit.

(p) Cic. de offic. lib. I. n. CXXIX.

(q) Valer. Max. lib. II. c. I. n. 7. Aliquandiu nec pater cum filio pubere, nec ſocer cum genero lauabatur.

(r) Ambroſ. de offic. lib. I. c. XVIII. Mos vetus in vrbe Roma & in pleriſque ciuitatibus fuit, vt filii puberes cum parentibus, vel generi cum ſoceris non lauarent, ne paternæ reuerentiæ auctoritas minueretur, licet plerique ſe & in lauacro quantum poſſunt tegant, ne vel illic, vbi nudum totum eſt corpus, huiuſmodi intecta ſit portio.

(s) Cod. Iuſtin. lib. V. tit. XVII. de repudiis leg. XI. Vid. Nouell. XXII. c. XVI. καὶ τοσαῦτα τὰ τῆς ἀκολασίας ἐστὶν, ὡς καὶ ἀνδράσι κατὰ τρυφῆς πρόφασιν συλλούεσθαι — ἄδεια δίδοται παρ' ἡμῶν τοῖς ἀνδράσι, πέμπειν αὐταῖς ῥεπούδια κ. τ. λ. *Vel ſi tanta libido eſt, vt etiam cum viris voluptatis occaſione lauetur – licentia datur a nobis viris, mittere eis repudia.*

(t) Epiphan. hæreſ. XXX. Ebionit. n. VII. *ἀνδρόγυνα ἐκεῖσε λούονται· κατὰ συγκυρίαν δὲ γυνή τις ἐλευθέρα ἔτυχεν ἐν τῷ λουτρῷ, κάλλει διαπρέπουσα εὐμορφίας· καὶ ὁ νεώτερος θελχθεὶς τῷ ἔθει τῆς αὐτοῦ ἀκολασίας, διιὼν ἐν τῷ ἀέρι, παρέτριψεν αὐτοῦ τὴν πλευρὰν τῇ πλευρᾷ τοῦ γυναίου· ἡ δὲ ἑαυτὴν ἐσφραγίσατο εἰς ὄνομα Χριστοῦ, οὖσα δὲ χριστιανὴ ἦν, ἥ γε ἀνάγκη ἦν παρανομεῖν, καὶ ἀνδρογύνως λούεσθαι. Illic, (in thermis Gadarenſibus) viri cum mulieribus promiſcue lauare ſolent. Ac tum forte erat in balneis ingenua mulier eximia corporis venuſtate ac ſpecie. Quam adoleſcens inueteratæ libidinis aculeo percitus adamauit, ac per balneorum ſolium ambulans latus ſuum ad mulieris*

iudæis, & CYPRIANVS [u] non illam tantum ſub cenſuram vocat, ſed plures etiam alios immodeſtiæ characteres, in virginibus, nempe lenocinantes fucos, pretioſiorem cultum, vultum inceſſumque ſine velis, (contra quem abuſum integrum librum conſcripſit TERTVLLIANVS [w]) cum aliis quibuſdam diſſolutæ & temerariæ mentis indiciis, quæ heic ſigillatim recenſere longiuſque perſequi nihil attinet. De induſtria etiam prætcrimus offenſionis plenam praxin quorumdam; qui ſuas ſic dictas ἀγαπητάς, i. e. dilectas, domi ſuæ habebant ſub ſtrictiſſimæ innocentiæ ac virtutis ſpecie; quia in anteriore quodam libro iam occaſionem habuimus oſtendendi, quanta cum ſeueritate vetuſtæ regulæ [x] hancce maxime ſuſpectam & intolerabilem praxin damnarint, quæ tantopere cum euangelii pugnat legibus, quæ hominem non tantum iubent innocentiam ſed famam etiam ſuam ſartam tectam ſeruare, *procurare honeſta non ſolum in conſpectu domini, ſed etiam in conſpectu hominum; & abſtinere ab omni ſpecie mali.* Quarum præceptionum reſpectu vetuſtæ regulæ non tantum in apertam fornicationem & adulterium animaduertebant, ſed in omnes etiam indecentes actiones, quæ ad eas vllo modo tendebant, vel iuſtæ ſuſpicioni erant obnoxiæ, aduerſariiſque occaſionem præbebant contemtim loquendi de ſancta religione, cuius honorem chriſtianos in omni puritate tam in verbis quam externa conuerſatione tueri oportebat, cauendo, ne quis ipſos vituperaret, & cum innocentia & prudentia vniuerſam vitæ ſuæ rationem inſtitu-

latus affricuit. Illa in nomine Chriſti ſemet obſignat: Nam chriſtiana erat, quo minus peccare eam aut lauare cum viris attinebat.

(u) Cyprian. de habitu virginum p. 100. &c. (p. 73. edit Amſtelod.) Quid vero, quæ promiſcuas balneas adeant, quæ oculis ad libidinem curioſis, pudori ac pudicitiæ corpora dicata proſtituunt, quæ quum viros, atque a viris nudæ, videant turpiter, ac videntur, nonne ipſæ illecebram vitiis præſtant? nonne ad corruptelam & iniuriam ſuam deſideria præſentium ſollicitant & inuitant? Viderit, inquis, qua illuc mente quis veniat: mihi tantum reficiendi corpuſculi cura eſt & lauandi. Non te purgat iſta defenſio; nec laſciuiæ & petulantiæ crimen excuſat. Sordidat lauatio iſta, non abluit; nec emundat membra, ſed maculat. Impudice tu neminem conſpicis, ſed ipſa conſpiceris impudice; oculos tuos turpi oblectatione non polluis, ſed dum oblectas alios, ipſa pollueris &c.

(w) Tertull. de velandis virginibus.

(x) Lib. VI. cap. II. §. XIII. vol. II, p. 337. ſeq.

endo, vt ita morem gererent magnis illis euangelii præceptis, *Eſtote ſine offendiculo, & iudæis & græcis & eccleſiæ Dei:* Et, *Ita ſplendeat lux veſtra coram hominibus, vt videant veſtra bona opera, glorificentque patrem illum veſtrum, qui eſt in cælis.*

§. XV.

Et mixtæ ac turpes ſaltationes, cantica amatoria & id genus alia.

EAMDEM ob rationem omnem promiſcuam & laſciuam virorum & mulierum ſaltationem prohibebant. Concilium *Laodicenum* [y] eam ſub vocabulo βαλλίζειν prohibet, quod nonnulli reddunt *cymbala* vel *alia inſtrumenta muſica pulſare*; communius autem viris doctis [z] ſaltationes & choreæ impudicæ in nuptiis eo prohiberi videntur, intra quas diuerſi alii antiquorum conciliorum canones & ſeueræ inuectiuæ patrum exſtant. Patres concilii *Toletani* tertii [a] ſub nomine *ballimathiæ*,

(y) Concil. Laodic. c. LIII. Ὅτι ού δεῖ χριστιανοὺς εἰς γάμους ἀπερχομένους βαλλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι, ἀλλὰ σεμνῶς δειπνεῖν ἢ ἀριστᾷν, ὡς πρέπει χριστιανοῖς. *Quod non oporteat chriſtianos euntes ad nuptias*, plaudere *vel ſaltare, ſed venerabiliter cœnare vel prandere, ſicut chriſtianos decet.*

(z) Suicer. theſaur. eccleſ. voce βαλλίζειν. tom. I. p. 620. Βαλλίζειν proprie eſt *iacere*, vec *iactare*. Hinc βαλλίζειν χεῖρας & βάλλειν χεῖρας, *manus iactare*: quod ſaltantes faciunt. *Manus* enim *iactare*, *ſaltare* eſt. Ouidius:

Et faciles iactant ad ſua verba manus.

Simpliciter vero etiam βαλλίζειν & βάλλειν pro *ſaltare* ponitur. Gloſſæ: Βαλλίζω, *ballo*. Βαλλίζειν Suidas interpretatur, τὰ κύμβαλα κλυπεῖν, καὶ πρὸς ἐκείνων ἦχον ὀρχεῖσθαι. *Cymbala pulſare, & ad eorum ſonum ſaltare.* Ita etiam interpretatur Zonaras ad can. LIII. Laodicenum, cetera.

Riuet. in decalog. p. 338. (tom. I. opp. p. 1409. edit. Roterod. MDCLI. folio) Quum Paulus apoſtolus Rom. XII, 13. monet, vt εὐσχημόνως περιπατήσωμεν, μὴ ἐν κώμοις, καὶ μέθαις; & κῶμος iuxta Suidam idem ſit, quod μέθη καὶ ὁ ὀρχισμός: - - ſequitur etiam a Paulo ſaltationes illas fuiſſe chriſtianis prohibitas. Vnde & concilii Laodiceni canon XIII. decernit, ὅτι ού δεῖ κ. τ. λ. vbi vetus interpres: *Non oportet chriſtianos ad nuptias euntes, vel* ballare *vel* ſaltare, *ſed caſte cœnare vel prandere, ſicut competit chriſtianis.*

Stuckius antiquit. conuiual. lib. III. c. XXI. Laodicenſe concilium, quod celebratum fuit anno CCCLXIV. choreas in nuptiis prohibet, eius hæc ſunt verba: *Non conuenit chriſtianis hominibus* ſaltare *in ſuis nuptiis. Prandeant & cœnent grauiter & moderate, gratias Deo agentes de nuptiarum beneficio.*

(a) Concil. Tolet. III. in edicto regis Reccaredi. Quod *ballimathia* & turpia cantica prohibenda ſint a ſanctorum ſolemniis.

quod

quod turpes ſaltationes interpretantur, prohibent, iungentes eas laſciuis canticis, quorum de vſu conqueruntur tamquam irreligioſa [b] conſuetudine, quam *Hiſpaniæ* vulgus per ſanctorum ſolemnitates agere conſueuerit. Idque eccleſiaſticis & ſæcularibus iudicibus committunt ab omni *Hiſpania* depellendum. Concilium *Agathenſe* [c] clericis interdicit adeſſe nuptiis, vbi amatoria cantentur & turpia, aut obſceni motus corporis choreis & ſaltationibus efferantur. Et per alium canonem [d] clerici ſcurriles & ioculatores munere ſuo exui iubentur. Similes canones in concilio occurrunt *Ilerdenſi* [e] & quibuſdam aliis, vetantes plaudere vel ſaltare in nuptiis, iubentes autem edere grauiter & moderate, quemadmodum conueniat chriſtianis. Egregie huiuſmodi ſaltationis inuerecundiam in ebriis mulieribus deſcribit AMBROSIVS [f], *Illæ*, inquiens, *in plateis inuerecundos viris ſub conſpectu adoleſcentulorum intemperantium choros ducunt, iactantes comam, trahentes tunicas, ſciſſæ amictus, nudæ lacertos, plaudentes manibus, ſaltantes pedibus, perſonantes vocibus, irritantes in ſe iuuenum libidines motu hiſtrionico, petulanti oculo, dedecoroſo ludibrio. Spectat corona adoleſcentum & fit miſerabile theatrum.*

SEXCENTA in eamdem ſententiam habet CHRYSOSTOMVS [g];

(b) Ibid. c. XXIII. Irreligioſa conſuetudo eſt, quam vulgus per ſanctorum ſolemnitates agere conſueuit. Populi, qui debent officia diuina attendere, ſaltationibus turpibus inuigilant: Cantica non ſolum mala canentes, ſed & religioſorum officiis perſtrepentes. Hoc enim vt ab omni Hiſpania depellatur, ſacerdotum & iudicum a concilio ſancto curæ committitur.

(c) Conc. Agathenſ. c. XXXIX. Nec his cœtibus miſceantur, vbi amatoria cantantur & turpia, aut obſceni motus corporis choreis & ſaltationibus efferuntur.

(d) Ibid. c. LXX. Clericum ſcurrilem & verbis turpibus ioculatorem ab officio retrahendum.

(e) Conc. Ilerdenſ. ap. Crab. tom. I. p. 1031. Quod non oporteat chriſtianos euntes ad nuptias plaudere vel ſaltare, &c.

(f) Ambroſ. de Elia & ieiunio c. XVIII. (tom. I. opp. p. 539. ed. Pariſ. MDCXLII.)

(g) Chryſoſtom. homil. XLVIII. in Geneſ. p. 680. (p. 549. edit. Francof.) ἐνταῦθα σκόπει μοι, ἀγαπητέ, πῶς οὐδαμοῦ τὰ περιττὰ ταῦτα καὶ ἀνόητα, οὐδαμοῦ πομπὴ διαβολική, οὐδαμοῦ κύμβαλα καὶ αὐλοὶ καὶ χορεῖαι, καὶ τὰ σατανικὰ ἐκεῖνα συμπόσια, καὶ αἱ λοιδορίαι αἱ πάσης αἰσχημοσύνης γέμουσαι, ἀλλὰ πᾶσα σεμνότης, πᾶσα σοφία, πᾶσα ἐπιείκεια· εἰσῆλθε δέ φησιν, Ἰσαὰκ εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ ἔλαβε τὴν Ῥεβέκκαν κ. τ. λ. ταύτην μιμείσθωσαν αἱ γυναῖκες· τοῦτον ζη-

λέγετωσαν ἄνδρες· οὕτω τὰς νύμφας ἀγαγέσθαι σπουδαζέτωσαν· τίνος γὰρ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐκ προοιμίων κηλίδων πληρῶσαι συγχωρεῖς τῆς κόρης τὰς ἀκοὰς διὰ τῶν αἰσχρῶν ᾀσμάτων, διὰ τῆς ἀκαίρου πόμπης ἐκείνης κ. τ. λ. *Heic conſidera, oro, quomodo nuſquam ſuperflua illa & inutilia, nuſquam diabolica pompa, nuſquam cymbala, & tibiæ & choreæ & ſatanica illa convivia, & ſcommata omni obſcenitate plena, ſed omnis honeſtas, omnis ſapientia, omnis modeſtia. Intravit autem Iſaac, inquit, in domum matris ſuæ & accepit Rebeccam &c. Hanc imitentur mulieres, hunc æmulentur viri. Sic ſponſas ducere curent. Quare enim, dico, ſtatim ab initio ſordibus impleri ſinis puellæ aures tam turpibus cantilenis, tam intempeſtiva illa pompa? cetera.* Homil. LVI. in Geneſ. p. 746. (p. 606. edit. Francoſ.) εἶδες τὸ παλαιὸν, μεθ' ὅσης σεμνότητος τοὺς γάμους ἐπετέλουν· ἀκούσατε οἱ περὶ τὰς σατανικὰς πόμπας ἐπτοημένοι, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων τὰ σεμνὰ τοῦ γάμου καταισχύνοντες· μήπου αὐλοί; μήπου κύμβαλα; μήπου χορεῖαι σατανικαί; κ. τ. λ. *Vidiſti, cum quanta olim honeſtate nuptias egerint. Audite, qui Satanicas pompas admiramini, & ſtatim ab initio nuptiarum honeſtatem dedecore adficitis: Num tunc tibiæ? Num tunc cymbala? Num tunc choreæ diabolicæ? cetera.* Homil. XLIX. in Matth. c. XIV, 6. p. 436. (p. 530. edit. Frf.) ἀκούσατε τῶν παρθένων, μᾶλλον δὲ καὶ γεγαμημένων, ὅσαι ἐν τοῖς ἑτέρων γάμοις τοιαῦτα ἀσχημονεῖν καταδέχεσθε, ἁλλόμεναι καὶ πηδῶσαι, καὶ τὴν κοινὴν καταισχύνουσαι φύσιν· ἀκούσατε καὶ ἄνδρες, ὅσοι τὰ πολυτελῆ συμπόσια καὶ μέθης γέμοντα διώκετε· καὶ δείσατε τοῦ διαβόλου τὸ βάραθρον κ. τ. λ. *Audiatis hæc virgines, immo vero etiam nuptæ, quæ in aliorum nuptiis ſimiliter indecore vos gerere, ſaltare ac tripudiare, & communem feminarum ſexum deturpare non veremini. Audiatis etiam hæc viri, qui magnifica convivia ebrietate plena conſectamini: audiatis, inquam, & diaboli barathrum perhorreſcite.* Homil. XII. in Coloſſ. p. 1403. (p. 256. edit. Frf.) πάντως ἄσχημον καὶ αἰσχρὸν, μαλακοὺς ἄνδρας καὶ ὀρχουμένους, καὶ πᾶσαν τὴν πομπὴν τὴν σατανικὴν ἐπεισάγειν τῇ οἰκίᾳ. *Omnino turpe eſt & indecorum, viros molles & ſaltantes & omnem pompam ſatanicam domum introducere.* Ibid. ἂν τοίνυν, φησί, μήτε παρθένοι ὀρχῶνται, μήτε γεγαμημέναι, τίς ὀρχήσεται; μηδείς· ποία γὰρ ὀρχήσεως ἀνάγκη; ἐν τοῖς τῶν Ἑλλήνων μυστηρίοις αἱ ὀρχήσεις, ἐν δὲ τοῖς ἡμετέροις σιγὴ καὶ εὐκοσμία, αἰδὼς καὶ καταστολή. *Si ergo, inquit, neque virgines ſaltant, neque quæ nupſerunt, quis ſaltabit?* Nullus. *Saltationis enim quænam eſt neceſſitas? In myſteriis Græcorum ſunt ſaltationes. In noſtris autem ſilentium, honeſta gravitas, pudor & modeſtia.* Homil. XIX. de ſcortat. tom. V. p. 272. (p. 241 edit. Frf.) γάμος πορνείας ἀναιρετικὸν φάρμακον· μὴ τοίνυν αὐτὸν ἀτιμάζωμεν ταῖς διαβολικαῖς πομπαῖς· ... ἂν τοίνυν τὸν διάβολον ἀπελάσῃς, ἂν τὰ πορνικὰ ᾄσματα, καὶ τὰ κεκλασμένα μέλη, καὶ τὰς ἀτάκτους χορείας, καὶ τὰ αἰσχρὰ ῥήματα, καὶ τὴν διαβολικὴν πομπὴν καὶ τὸν θόρυβον, καὶ τὸν κεχυμένον γέλωτα καὶ τὴν λοιπὴν ἐξελάσῃς ἀσχημοσύνην, εἰσαγάγῃς δὲ τοὺς ἁγίους Χριστοῦ δούλους· καὶ ὁ Χριστὸς δι' αὐτῶν παρέσται πάντως μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν. *Nuptiæ præſens ſunt adverſus fornicationem remedium. Ne igitur diabolicis eas pompis dehoneſtemus. — Si ergo diabolum abegeris, ſi meretricias cantilenas, & molles cantus, immodeſtas choreas, verba turpia, diabolicam pompam, tumultum, riſum effuſum, & reliquam tur-*

præ-

præcipue autem in homilia quadam ſua [*] contra hanc rem declamat, tamquam pompis ſatanæ, quibus homines renuntient in baptiſmate, accenſendam. Diabolum eo tempore maxime adeſſe dicit, a meretriciis cantilenis, ac verbis obſcenis & diabolica pompa vocatum. Et in alia homilia, loquens de ſaltatione *Herodiadis* dicit, chriſtianos iam non tradere dimidium regnum, nec alterius caput, ſed ipſas animas ſuas in ineuitabilem perniciem. Ex quibus apparet, ſaltationes multarum corruptelarum exſtitiſſe cauſſas, vtpote mixtas turpibus & obſcenis cantilenis & impudicis geſtibus, ad libidinem accendentibus & chriſtianæ mentis indolem penitus deſtruentibus. Quam ob cauſſam veteres tam frequenter, copioſe ac ſeuere in eas inuehuntur.

§. XVI.

Veſtium etiam virilium & muliebrium permutatio, ſeu diſſimulatio ſexus.

NONNVLLI quoque canones promiſcuum vſum veſtium, ſiue viros ac mulieres, habitum diuerſo ſuo ſexui peculiarem, permutantes, ſeuere damnant. *Euſtathius* mulieres, placita ipſius ſequentes, virilem habitum obtentu religionis ſuſcipere, & comam ob non minus ſuperſtitioſam rationem tondere do-

pitudinem amandaris, ſanctos autem Chriſti ſeruos introduxeris, Chriſtus per ipſos plane aderit cum matre ſua & fratribus.

(*) Chryſoſt. homil. XLVII. in Iulian. mart. tom. I. p. 613. (p. 541. edit. Francoſ.) ὅτι χοροὶ ἀνδρῶν αὔριον τὸ προάστειον καταλαμβάνουσιν· ἡ δὲ τῶν τοιούτων ὄψις καὶ τὸν βουλόμενον σωφρονεῖν ἄκοντα ὑπεξάγει πολλάκις πρὸς τὴν τῆς αὐτῆς ἀσχημοσύνης μίμησιν· καὶ μάλιστα ὅταν καὶ ὁ διάβολος μέσος ἐκείνοις παρῇ· καὶ γὰρ πάρεστιν ὑπὸ τῶν πορνικῶν ᾀσμάτων, ὑπὸ τῶν αἰσχρῶν ῥημάτων, ὑπὸ τῆς δαιμονικῆς πομπῆς καλούμενος. *Quid ita? Quia nimirum ſaltantium virorum chori die craſtino ſuburbium occupabunt: at eiuſmodi hominum conſpectus ſæpenumero illum etiam, qui temperanter gerere ſe voluerit, ſenſim ad eiuſdem turpitudinis imitationem impellit: ac tum maxime, quum in medio illorum diabolus adfuerit: adeſt enim, a meretriciis cantilenis, a verbis obſcenis, a diabolica pompa vocatus.* Homil. XXIII. de nouiluniis (tom. I. p. 264. edit. Frf.) αἱ διαβολικαὶ παννυχίδες, αἱ γινόμεναι τήμερον, καὶ τὰ σκώμματα, καὶ αἱ λοιδορίαι, καὶ αἱ χορεῖαι αἱ νυκτεριναί, καὶ ἡ καταγέλαστος αὕτη κωμῳδία, παντὸς πολεμίου τὴν πόλιν ἡμῶν μᾶλλον ἐξῃχμαλώτισε. *Diabolicæ pernoctationes, quæ hodie fiunt, & cauillationes & conuitia &* ſaltationes *nocturnæ, & explodendæ comœdiæ quouis hoſte deterius ciuitatem noſtram expugnant.*

ce-

cebat. At vero concilium *Gangrenſe* vtramque praxin, vt a recta norma deflectentem ordinemque naturæ confundentem, damnabat grauique ſubiiciebat cenſuræ anathematis. *Si qua mulier*, inquit vnus canon [b], *propter eam, quæ exiſtimatur, exercitationem veſtem mutet; & pro conſueto muliebri indumento virile accipiat, ſit anathema.* Et alius [i]: *Si qua mulier, propter eam, quæ exiſtimatur, pietatem, tondeat comam, quam Deus ei dedit ad recordationem ſubiectionis, vt quæ ſubiectionis præceptum diſſoluat, ſit anathema.* Fundamentum huius canonis erat regula illa a *Paulo* apoſtolo præſcripta, *Quod turpe ſit mulieri, ſi tondeatur aut radatur.* Et fundamentum prioris illius canonis erat regula a Deo data iudæis Deut. XXII, 5. *Non induetur mulier veſte virili, nec vir vtetur veſte feminea: abominabilis enim apud Deum eſt, qui facit hæc.* Quam prohibitionem veteres ſcriptores CYPRIANVS [k], TERTVLLIANVS [l] & plures alii [m] ſimpliciter & generatim intelligunt de virilium ac muliebrium veſtium permutatione, in comœdiis fieri ſolita, quam tum ob hanc cauſſam, tum ob multas alias damnabant. Non nulli recentiores interpretes [n] poſt

(*b*) Concil. Gangrenſ. c. XIII. *Εἴ τις γυνὴ διὰ νομιζομένην ἄσκησιν μεταβάλλοιτο ἀμφίασμα, καὶ ἀντὶ τοῦ εἰωθότος γυναικείου ἀμφιάσματος, ἀνδρεῖον ἀναλάβοι, ἀνάθεμα ἔστω.*

(*i*) Ibid. c. XVII. *Εἴ τις γυναικῶν διὰ τὴν νομιζομένην ἄσκησιν ἀποκείροιτο τὰς κόμας, ἃς ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς ὑπόμνησιν τῆς ὑποταγῆς, ὡς ἀναλύουσα τὸ πρόσταγμα τῆς ὑποταγῆς, ἀνάθεμα ἔστω.*

(*k*) Cyprian. epiſt. LXII. al. II. ad Eucratium. (p. 171. edit. Amſtelod.) Quum in lege prohibeantur viri induere muliebrem veſtem & maledicti eiuſmodi iudicentur: quanto maioris eſt criminis, non tantum muliebria indumenta accipere; ſed & geſtus quoque turpes & molles & muliebres, magiſterio impudicæ artis exprimere.

(*l*) Tertull. de ſpectac. c. XXIII. Quum in lege præſcribit maledictum eſſe, qui muliebribus veſtiatur, quid de pantomimo iudicabit, qui etiam muliebribus curatur?

(*m*) Vid. Prin. hiſtriomaſtix.

(*n*) Spencer. de legibus Hebr. lib. II. c. XVII. n. I. (p. 600. edit. Lipſ. MDCCV.) Sentiunt alii, lege hac de ſexus vtriuſque veſtitu lata, Deum ritum aliquem Zabiorum religione ſacrum vetuiſſe. Hi Maimonidem ducem ſequuntur, qui ſic legem explicat, quaſi cultus idololatricus & numinis alicuius (maris & feminæ) ſacra, magis quam ipſa veſtium commutatio vel ſexus diſſimulatio, heic prohiberetur. Auctoris ipſius verba, latine reddita ſic ſonant: *Inuenias* &c. (vid. ſub litt. (p)). Huic opinioni aſſenſum præbeo.

I.Y-

LYRAM [o] & MAIMONIDEM [p] hoc præceptum præterea ad prohibendam veterum *Zabiorum* idololatriam ſpectaſſe, putant, quorum in libris magicis præcipiatur, vt viri geſtent indumenta muliebria colorata, quando ſtent adoraturi coram ſtella *Veneris*; ſimiliter, vt mulieres induant veſtes & arma bellica, quando ſtent coram ſtella *Martis*. Verum quum veteres chriſtiani ſcriptores huic interpretationi non adſtipulentur, fas eſt credamus, eos hanc regulam communi ac vulgari ſenſu accepiſſe, hoc eſt, pro vniuerſali prohibitione permutationis veſtium inter viros ac mulieres quibuſcumque in caſibus. Quandoquidem, adfirmante DIOGENE LAERTIO *in vita Platonis*, contra lumen naturæ & leges rationis ſit [q], nudum in forum prodire, aut virum muliebri veſte vti. Et hanc ob cauſſam veteres id prohibuerunt, vt rem indecentem & probroſam, & impu-

(o) Lyra in Deut. XXII. Non Induetur mulier veſte virili]. Quod exponunt doctores aliqui (& bene vt credo) quod hoc intelligitur de armis, quibus viri vtuntur. Vnde in Hebræo habetur: *Non erit vas viri ſuper mulierem.* Et accipitur heic vas, vt alibi in ſcriptura, pro armatura, nam 1 Reg. XX. dicitur de Ionatha, quod tradidit puero arma ſua. In hebræo habetur, vaſa ſua. prohibetur autem heic, quod mulier non portet arma viri: tum quia eſt indecens mulieri & præſumtuoſum: tum quia pro tunc erat ſuperſtitioſum, quia gentiles mulieres in ſacris Martis portabant arma viri: & in ſacris Veneris viri portabant ornamenta mulierum & inſtrumenta earum, vtpote colum, fuſum & ſimilia.

(p) Maimon. More Neuochim. part. III. c. XXXVII. p. 447. Sic eadem cauſſa ſubeſt in illo, quod dicitur, *Ne mulier induat veſtimenta viri &c.* Inuenies enim in libro טימטום præcipi, vt mulier (legend. vir) geſtet veſtimentum muliebre coloratum, quando ſtat coram ſtella Veneris: ſimiliter, vt mulier induat loricam, & arma bellica, quando ſtat coram ſtella Martis.

(q) Diogen. Laërt. lib. III. vita Plat. p. 131. (pag. 217. num. 86. edit. Amſtelod. MDCXCII.) *νόμου διαίρεσις δύο· ὁ μὲν γὰρ αὐτῶ, γεγραμμένος· ὁ δὲ, ἄγραφος· ᾧ μὲν ἐν ταῖς πόλεσι πολιτευόμεθα, γεγραμμένος ἐστίν· ὁ δὲ κατὰ ἔθη γενόμενος, οὗτος ἄγραφος καλεῖται· οἷον, τὸ μὴ γυμνὸν πορεύεσθαι εἰς τὴν ἀγορὰν,* μηδὲ γυναικεῖον ἱμάτιον περιβάλλεσθαι· *ταῦτα γὰρ οὐδεὶς νόμος κωλύει, ἀλλ' ὅμως οὐ πράττομεν, διὰ τὸ ἀγράφῳ νόμῳ κωλύεσθαι. Legis geminam eſſe diſtributionem, alteram ſcriptam, alteram vero non ſcriptam. Priorem illam eſſe ciuilem, qua adminiſtramus rempublicam: quæ vero citra ſcripturam conſtat, eam a natura & vſu proficiſci, quale eſt, nudum in forum abire non debere,* aut muliebri veſte vti, *quod nulla ſcripta lege prohibetur. Nam eiuſmodi ſola, citra ſcripturam, naturalis lex vetat.*

dici-

Digitized by Google

dicitiæ miniſtrantem occaſionem, etiam tunc, quum ſub ſpecie maioris ſeueritatis in religione fieret.

§. XVII.

Et ſuſpectæ vigiliæ ſiue pernoctationes mulierum in eccleſiis ſub obtentu deuotionis.

ET ob eamdem cauſſam vetuſtum concilium *Illiberritanum* mulieribus interdixit priuatas agere vigilias in cœmiteriis ſiue eccleſiis, eo quod ſæpe ſub obtentu orationis & ſpecie deuotionis clandeſtina ſcelera [r] ab eis commiſſa eſſent. Hæc omnium aptiſſima videtur eſſe ratio, quæ de huius canonis ſenſu & intentione reddi poteſt, quod ad præcidendam leuitati ac impudicitiæ, ſub larua maioris ſtudii in religione abſconditæ, occaſionem ſpectauerit; quum nihil potuerit chriſtiano nomini eſſe probroſius, quam iſtiuſmodi occaſiones peccandi ſub ficto pietatis & deuotionis exercitio, in eccleſiis indulgere.

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT DVODECIMVM

DE GRANDIBVS PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM OCTAVVM, FVRTO, OPPRESSIONE, VSVRA, IVSTITIAE VIOLATIONE, FRAVDIBVS AC FALLACIIS IN RERVM COMMERCIO AC NEGOTIATIONE.

§. I.

De iis, qui doctrinam de abdicatione omnium rerum & de communione bonorum inculcarunt.

PRAECEPTI octaui ſcopus eſt, vt homines tutos præſtet in quieta poſſeſſione iurium ac facultatum ſuarum, ſiue omnium rerum, ad quas per leges diuinas & communitatis, in qua vitam degunt, iuſtum habent titulum. Adeoque quot modis hæc iura inuadi poſſunt vel minui, tot etiam modi dantur committendi furta aliaſque huius peccati tranſgreſſiones. Erant in veteri eccleſia hæretici, qui ſub obtentu maioris per-

(r) Concil. Illiberritan. c. XXXV. Placuit prohiberi, ne feminæ in cœmiterio peruigilent: eo quod ſæpe ſub obtentu orationis latenter ſcelera committant.

fectio-

fectionis in religione hominibus nolebant permittere res vllas, tamquam iure ſuo ſibi proprias in hoc mundo poſſidere; ſed omnes compellebant iuri ſuo in rem quamcumque renuntiare & habere omnia communia; definitiuam pronuntiantes contra diuites quoſcumque ſententiam, quod, niſi poſſeſſionibus ſuis renuntiarent, regnum cælorum intrare non poſſent. Hi homines ipſi ſe vocabant *Apotactitas*, eo quod mundo renuntiaſſe videri volebant; & *Apoſtolicos*, quia apoſtolos domini imitari præ ſe ferebant, & *Encratitas* ab oſtentatione temperantiæ & abſtinentiæ præ ceteris hominibus. AVGVSTINVS [a] ipſos in communionem ſuam non recipere dicit vtentes coniugibus & res proprias poſſidentes; ideo ſe ab eccleſia ſeparare, nullamque ſpem ſalutis putare eos habere, qui vtantur his rebus, quibus ipſi careant; adeoque ab eccleſia damnari tamquam hæreticos, quia iſtiuſmodi dogmaticam neceſſitatem his rebus imponant, quæ vniuſcuiuſque libertati in praxi relictæ ſint. *Euſtathiani* eamdem doctrinam propugnabant, concilium autem *Gangrenſe* [b] eam vt hæreticam damnabat, auctoresque illius ac defenſores anathematis fulmine percellebat. Vt adeo hæc generalis quædam inualio iurium ac poſſeſſionum hominum eſſet, quæ res omnes inuſitata quadam & extraordinariá ratione eis eripiebat, non aperta quadam violentia vtendo vel ſecretum committendo furtum, ſed religionem mutando in artem, & inducendo homines ad ſemetipſos rebus omnibus ſub ſimulatione pietatis maiorumque deuotionis graduum obtentu priuandos. Auctores & defenſores huius cauſſæ non videntur habuiſſe conſilium fortunis ſe ipſos locupletandi, ſed omnes homines reddendi pauperes reducendique ad æqualitatem & omnium rerum communionem. Quæ tam plena offendiculi repræſentatio religionis chriſtianæ in oculis gentilium erat, vt patres ſe non ſatis ſeuere in eam animaduer-

(a) Aug. de hæreſ. c. XL. Apoſtolici, qui ſe iſto nomine arrogantiſſime vocauerunt, eo quod in ſuam communionem non reciperent vtentes coniugibus & res proprias poſſidentes. -- Sed ideo iſti hæretici ſunt, quoniam ſe ab eccleſia ſeparantes, nullam ſpem putant eos habere, qui vtuntur his rebus, quibus ipſi carent. Encratitis iſti ſimiles ſunt, nam & Apotactitæ appellantur. Vide ſis Epiphan. hæreſ. LXI. apoſtolicor. n. IV.

(b) Concil. Gangr. in præfatione (tom. II. concil. p. 414. 415.)

tere poſſe crederent, quamuis inſigni ſanctitatis colore obducta eſſet magnumque ſæculi contemtum & diuinam ac cæleſtem mentem præ ſe ferret. Quemadmodum igitur doctrinam vt hæreticam damnabant, ita eius propugnatores extrema cenſurarum eccleſiaſticarum ſeueritate perſequi numquam prætermittebant. Et leges imperiales [c] illis adſtipulabantur, ſubiicientes hoſce *Apotactitas* omnibus ciuilibus pœnis, quæ hæreticis in omnibus reliquis caſibus infligi ſolebant, ſi a publicatione bonorum diſceſſeris, vtpote quæ illis nihil ſignificabat, quorum ipſum crimen conſiſtebat in peruerſa rebus omnibus renuntiandi ratione, quæ nihil relinquebat, quod auferri illis poterat.

§. II.
De plagio.

PROXIME poſt huiuſmodi generaliorem prædationem leges peculiarem notam iſti prædandi rationi apponunt, quæ communiter vocatur *plagium.* Antiquæ leges eos, qui hoc crimine conuicti erant, vel pecunia multabant, vel damnabant ad metalla. *Conſtantinus* autem hanc pœnam huic crimini non ſatis adcommodatam eſſe putabat, adeoque capitale illud faciebat [d], iubens eiuſmodi reum beſtiis in theatro obiici, & ſi

(c) Cod. Theodoſ. lib. XVI. tit. V. de hæretic. leg. VII. Nec ſe ſub ſimulatione fallaciæ eorum ſcilicet nominum, quibus plerique, vt cognouimus, probatæ fidei & propoſiti caſtioris dici ac ſignari volent, maligna fraude defendant; quum præſertim nonnulli ex his *Encratitas*, *Apotactitas*, Hydroparaſtatas vel Saccoſoros nominari ſe velint, & varietate nominum diuerſorum velut religioſæ profeſſionis officia mentiantur. Eos enim omnes convenit, non profeſſione defendi nominum, ſed notabiles atque execrandos haberi ſcelere ſectarum. Ibid. leg. XI. Omnes omnino, quoſcumque diuerſarum hæreſium error exagitat (id eſt Eunomiani, Ariani, Macedoniani, Pneumatomachi, Manichæi, *Encratitæ*, *Apotactitæ*, Saccoſori, Hydroparaſtatæ) nullis circulis coëant, nullam colligant multitudinem, cetera.

(d) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVIII. ad legem Fabiam de plagiariis leg. I. Plagiarii, qui viuentium filiorum miſerandas infligunt parentibus orbitates, metalli pœna, cum ceteris ante cognitis ſuppliciis tenebantur. Si quis tamen eiuſmodi reus fuerit oblatus, poſteaquam ſuper crimine patuerit, ſeruus quidem vel libertate donatus, beſtiis primo quoque munere obiiciatur, liber autem ſub hac forma in ludum detur gladiatorium, vt, antequam aliquid faciat, quo ſe defendere poſſit, gladio conſumatur. Eos autem, qui pro hoc crimine iam in metallum dati ſunt, numquam reuocari præcipimus.

viuus

viuus inde rediret, gladio interfici. Leges eccleſiæ huic crimini haud peculiarem pœnam conſtituunt. Quum autem eiuſdem eſſet naturæ cum homicidio in lege diuina, pœnam homicidarum plagiariis inflictam eſſe, credibile eſt.

§. III.

De malitioſa iniuſtitia

NVLLAM heic mentionem facimus ſacrilegii, quia, etſi ſpecies furti eſt, pœnam tamen illius iam ſub alio capite [e] conſiderauimus. Reliqua iniuſtitiæ genera ſub quatuor capita redigi poſſunt, quæ ſunt 1. Malitioſa iniuſtitia, 2. Simplex furtum, 3. Aperta violentia & oppreſſio, 4. Fraus & fallacia. Malitioſa iniuſtitia eſt, ſi alterius bonis detrimentum importamus ex mero odio & maleuolentia, quando nihil lucri vel commodi inde ad nos redire poteſt. Exempli cauſſa, ſi quis alterius ædes vel ſpicarum manipulos ex malitia & vindictæ cupiditate incendat, vel pecudibus venenum præbeat, vel alio modo eas occidat, vel ſimilem iniuriam poſſeſſionibus eius inferat, ſine vllo ad ſe hinc redundante emolumento, modo vt inimico animi ſui in illum adfectui medeatur, & vlciſcendi expleat libidinem. Vetuſtæ *Romanorum* leges iſtiuſmodi omnes capitalium criminum reos pronuntiant, & in primis eos, quos incendiarios [f] vocant, qui oppida vel ob inimicitias vel prædæ cauſſa incendunt: cuiuſmodi rei per iuſtam talionem ſæpenumero viui comburebantur. Codex veteris eccleſiæ haud peculiares leges contra iſtiuſmodi nocentes [g] habet; enimuero vt eorum crimina ſæpe multorum grandium peccatorum complexio erant; inimicitia & malitia, furto & cæde in incendiariis com-

(e) Cap. VI. § XXII. ſeq.

(f) Digeſt. lib. XLVIII. tit. XIX. de pœnis leg. XXIX. Incendiarii capite puniuntur, qui ob inimicitias, vel prædæ cauſſa incenderunt intra oppidum, & plerumque viui exuruntur.

(g) Primæ leges eccleſiaſticæ contra incendiarios, quas reperi, decreta ſunt Eugenii II. an. DCCCXXIV. cap. IX. (tom. VII. concil. p. 1542.) *Innouamus, vt ſi quis pro vindicta vel odio ignem appoſuerit, vel apponi fecerit, non abſoluatur, niſi damno, cui intulerit, ſecundum facultatem ſuam reſarcito, iuret, ſe vlterius ignem non appoſiturum: & pœnitentia ei detur, vt Hieroſolymis, aut in Hiſpania, in ſeruitio Dei per annum pœniteat.* Et GREGORII papæ decretales. lib. V. tit. XVII. de raptoribus & incendiariis, tot.

 muni-

muniter concurrentibus; ita pœnam ac pœnitentiam probabile eſt illis adſignatam fuiſſe pro natura & atrocitate diuerſarum offenſionum, quæ hoc compoſitum efficiebant flagitium, quod tanto poteſt concipi odioſius, quia tantum mere malitioſæ & diabolicæ animi indolis in ſe habet.

§. IV.

De ſimplici furto.

SIMPLEX furtum in grandibus criminibus poſitum, quæ homines publicæ pœnitentiæ ſubmittebant, adeoque plus cauſſæ habemus de multiplicibus iſtis vitiis id ſtatuendi. AVGVSTINVS quando frequenter inter peccata grandia & minuta [*h*] diſtinguit, furtum inter letalia peccata refert, pro quibus homines publicam in eccleſia pœnitentiam agere oporteat. Inter canones BASILII [*i*] vnus eſt, qui tempus pœnitentiæ præſcribit: *Qui furatus eſt, ſi ſponte pœnitentia motus ſe ipſum accuſauerit, per annum a ſola ſacramentorum communione arcebitur: ſin autem conuictus fuerit, per annos duos. Diuidetur autem illi hoc tempus in ſubſtrationem & conſiſtentiam: & tunc communione dignus habeatur.* Tantummodo innuit AVGVSTINVS [*k*], eſſe quaſdam circumſtantias, in quibus eccleſia huic peccato æque ac aliis parcere compellatur. Nimirum, ſi per inſuperabilem aliquam difficultatem vel periculum fieri non poſſit aut expediat, vt diſciplinæ in eos ſeueritate vtatur.

(*h*) Aug. tract. XII. in Ioann. tom. IX. opp. p. 47. (p. 112. edit. Baſil. MDLXIX.) In dilectione eius & in miſericordia eius qui ambulat, etiam liberatus ab illis *letalibus* & *grandibus peccatis*, qualia ſunt facinora, homicidia, *furta*, adulteria, præter illa, quæ minuta videntur eſſe peccata linguæ, aut cogitationum, cetera. Id. tract. XLI. in Ioan. p. 126. (p. 308.) Apoſtolus Paulus, quando elegit ordinandos vel presbyteros vel diaconos, & quicumque ordinandus eſt ad præpoſituram eccleſiæ, non ait: Si quis ſine peccato eſt: hoc enim ſi diceret, omnis homo reprobaretur, nullus ordinaretur: ſed ait: Si quis ſine crimine eſt, ſicut eſt homicidium, adulterium, aliqua immunditia fornicationis, *furtum*, fraus, ſacrilegium, & cetera huiuſmodi. Confer ſis hom. XXVII. ex L. tom. X. p. 177. (p. 477 - 483.)

(*i*) Baſil. can. LXI. *ὁ κλέψας, εἰ μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ μεταμεληθεὶς κατηγορήσει ἑαυτοῦ, ἐνιαυτὸν κωλυθήσεται μόνης τῆς κοινωνίας τῶν ἁγιασμάτων· εἰ δὲ ἐλεγχθείη, ἐν δυσὶν ἔτεσιν· μεριςθήσεται δὲ αὐτῷ ὁ χρόνος εἰς ὑπόπτωσιν, εἰς σύστασιν, καὶ τότε ἀξιούσθω τῆς κοινωνίας.*

(*k*) Auguſt. epiſt. LIV. ad Macedon. p. 95. (p. 248. edit. Baſil.) Aliquando etiam, ſi res magis curanda non impedit, ſancti altaris communione priuamus.

§. V.

§. V.

De iniuſta rerum perditarum retentione.

SVB hoc caput referebant eos, qui res perditas, quas forte reperiſſent, detinebant, legitimo poſſeſſori, iure ſuo eas ſibi vindicanti, reddere recuſantes. AVGVSTINVS hoc tamquam manifeſtam rapinam damnat. *Quod inueniſti*, inquit [*l*], *& non reddidiſti, rapuiſti. Quantum potuiſti, feciſti: quia plus non potuiſti, ideo plus non feciſti. Qui alienum negat, ſi poſſet & tolleret. Quod non tollis, timor prohibet: non bonum facis, ſed malum metuis. Latro timet malum, & vbi non poteſt, non facit: & tamen latro eſt. Deus enim cor interrogat, non manum.* Idem dicit ORIGENES [*m*], *Multi*, inquiens, *ſine peccato putant eſſe, ſi alienum quod eſt inuenerint, & dicant: Deus mihi dedit, cui habeo reddere? Diſcant ergo, peccatum hoc eſſe ſimile rapinæ, ſi quis inuenta non reddat.* Leges vetuſtæ *Romanorum* æquiores erant, quam iſtiuſmodi hominum conſcientia. Furtum enim interpretantur, ſi quis inuenta detineat, etiam ſi verus eorum poſſeſſor ignoretur. Quo in caſu [*n*] libellum iubent proponi, quo in dominum inquiratur, & ſi inuentus ſit, accipi ab eo ſic dicta εὕρετρα, μήνυτρα & σῶστρα, hoc eſt, inuentionis, indicii, vel cuſtodiæ præmia: quamquam pro re inhoneſta & offenſionem habente ducant, ſi præmium petatur. Memorabile exemplum huiuſmodi generoſitatis, qua pauper quidam chriſtianus inuentionis præmium accipere recuſarit ab ethnico, nobis narrat AVGVSTINVS. „Dicam, inquit [*o*], quod fecerat pauperrimus homo, nobis apud *Mediolanum* conſtitutis, tam pauper, vt proſcholos eſſet grammatici, ſed plane chriſtianus, quamuis ille eſſet paganus grammaticus, melior ad velum, quam ad cathedram. Inuenit ſacculum, niſi forte me numerus fallit, cum ſolidis ferme ducentis, memor legis propoſuit pitacium publice. Reddendum enim ſciebat, ſed cui redderet, ignorabat, propoſuit pitacium publice. Qui ſolidos perdidit, veniat ad illum locum, & quæ-

(*l*) Auguſt. homil. XIX. de verbis apoſtol. tom. X. p. 138.

(*m*) Orig. homil. IV. in Leuitic. p. 319. (p. 73. c. edit. Pariſ. MDCIV.)

(*n*) Digeſt. lib. XLVII. tit. II. de furtis leg. XLIII. n. IX. ex Vlpiano. *Quid ergo ſi* εὕρετρα, quæ dicunt, petat? Non hic videtur furtum facere, etſi non probe petat aliquid.

(*o*) Auguſtin. de verbis apoſtol. ſerm. XIX. p. 138. (p. 317. edit. Baſil. MDLXIX.)

„rat hominem illum. Ille qui plangens circumquaque vaga„batur, inuento & lecto pitacio, venit ad hominem: & ne „quæreret forte alienum, quæſiuit ſigna, interrogauit ſacculi „qualitatem, ſigillum ſolidorum etiam & numerum. Et quum „omnia illi fideliter reſpondiſſet, reddidit quod inuenerat. Il„le autem repletus gaudio & quærens vicem rependere, tam„quam decimas obtulit ſolidos viginti, qui noluit accipere. „Obtulit vel decem: noluit accipere. Saltem rogauit vel quin„que accipere: noluit ille. Stomachabundus homo proiecit „ſacculum: Nihil perdidi, ait: ſi non vis aliquid a me accipe„re, nec ego aliquid perdidi. Quale certamen, fratres mei, „(addit AVGVSTINVS [p]), quale certamen, qualis pugna, qua„lis conflictus: theatrum mundus, ſpectator Deus. Victus tan„dem ille, quod offerebatur, accepit, & continuo totum pau„peribus erogauit, vnum ſolidum in domum ſuam non dimiſit„. Ex hac relatione iudicare nobis licet, quantum crimen creditum fuerit, occultare & diſſimulare res perditas, quandoquidem ipſa præmii inuentionis exactio ita ignominioſa ac offendiculi plena habita eſt. Nonnulli canones peculiarem illi infamiæ notam, tamquam ſpeciei turpis lucri, apponunt. *Eos, qui ſeruant mandata*, inquit GREGORIVS THAVMATVRGVS [q], *abſque omni turpi lucro ſeruare oportet, nec indicii, vel cuſtodiæ, vel inuentionis pretium, vel quocumque nomine appellant, exigentes.*

§. VI.

De recuſatione ſolutionis rerum creditarum.

EODEM loco omnes eos habebant, qui res creditas ſolvere recuſabant, inprimis illos, qui ſiniſtris vtebantur artibus, vt ab hoc ſoluendi onere ſe ſe liberarent. Solebant ſæpenumero iudæi animum ad religionem chriſtianam ſe conuertendi præ ſe ferre, modo vt a creditoribus ſuis & a iuſtitia legis in multis etiam criminalibus cauſſis tuti eſſent, vendicando ſibi ſanctuarii in eccleſia priuilegium. Ad quem abuſum corrigendum ARCADIVS imperator [r] legem ferebat in hanc ſententiam:

(p) Auguſt. ibid.

(q) Gregor. Thaumaturg. can. X. ap. Beuereg. pandect. tom. II. p. 34. *Τὰς δὲ τὴν ἐντολὴν πληροῦντας ἐκτὸς πάσης αἰσχροκερδείας πληροῦν δεῖ, μήτε μήνυτρα, ἢ σῶστρα, ἢ εὕρετρα, ἢ ᾧ ὀνόματι καλοῦσιν, ἀπαιτοῦντας.*

(r) Cod. Theodoſ. lib. IX, tit. XLV. de his, qui ad eccleſias confugiunt leg. II.

Iudæi,

Digitized by Google

Iudaei, qui reatu aliquo vel debitis fatigati, ſimulant ſe chriſtianae legi velle coniungi, vt ad eccleſias confugientes vitare poſſint crimina, vel pondera debitorum, arceantur: nec ante ſuſcipiantur, quam debita vniuerſa reddiderint, vel fuerint innocentia demonſtrata purgati. In certis quidem caſibus, ſi homines debita ſua perſoluere haud poſſent, eccleſia caritate ducta ad eos protegendos propendebat: tum vero eorum etiam debita epiſcopi ſoluere debebant; quemadmodum ex diuerſis legibus [s] hanc in rem factis apparet, nec non ex exemplo, quod de ſua ipſius eccleſia dat AVGVSTINVS [t], quae *Faſtii* cuiuſdam, qui ad tutelam eius a creditoribus ſuis confugerat, debita ſoluit. Atqui hic caſus neceſſitatis totus diuerſus erat a fraudulenta & iniqua ſolutionis debitorum recuſatione, quando homines iſtiuſmodi anguſtiis & difficultatibus non premebantur. Quemadmodum igitur iſte neceſſitatis caſus materia erat commiſerationis, hominesque miſericordia dignos reddebat: Ita haec recuſatio illos omnium odio atque deteſtationi tamquam fraudulentos & nequam obiiciebat ſubmittebatque ſeueritati cenſurae eccleſiaſticae.

§. VII.

Et praeſtationis eorum, ad quae facienda homines vi promiſſi vel contractus adſtringuntur.

INTER iuſta debita ſemper ea quoque referebant, quae homines promiſſi vel contractus mutui legibus alii cum aliis paciſcuntur. Et proinde omnis fidei datae violatio in talibus cauſſis nomine furti veniebat, & conſequenter velut ſpecies iſtius tranſgreſſionis puniebatur. Concilium *Illiberritanum* [u] hoc ſpeciatim iſtiuſmodi parentibus applicat, qui fidem frangebant ſponſaliorum, quibus in gratiam liberorum ſuorum ſubſcripſerant, eamque ob rem tres annos a communione eos iubet

(s) Ibid. leg. I. Publicos debitores, ſi confugiendum ad eccleſias crediderint, aut illico extrahi de latebris oportebit, aut pro his ipſos, qui eos occultare probantur, epiſcopos exigi. Sciat igitur praecellens auctoritas tua, neminem debitorem poſthac a clericis defendendum: aut per eos eius, quem defendendum eſſe crediderunt, debitum eſſe ſoluendum. Confer ſis leg. III. ibid.

(t) Auguſtin. epiſt. CCXV. tot.

(u) Concil. Illiberrit. c. LIV. Si qui parentes fidem fregerint ſponſaliorum, triennii tempore abſtineant ſe a communione &c.

abſti-

abſtineri. Hoc re ipſa rapina erat, in perſonas æque ac res commiſſa, virum priuans vxore & vxorem marito ſuo, & ambo omnibus iuribus ac beneficiis, quæ per iſtiuſmodi contractus matrimoniales redundare ad eos poterant. Quam ob cauſſam odioſioribus furtis & malitioſis iniuriis, in aliorum iura illatis, quæ publicam credebantur mereri cenſuram, accenſebatur.

§. VIII.

De remotione terminorum ac limitum agrorum.

Et inter hæc, antiquorum terminorum & limitum remotio non leue crimen habebatur. Apud ipſos veteres *Romanos* tamquam capitalis noxa puniebatur. *Numa Pompilius* fundos *Romanos* certis lapidibus notabat, qui vocabantur *lapides ſacri*, eo quod *Ioui* conſecrati eſſent; quorum occultatio aut translatio pro tanto crimine habebatur, vt, qui in eo deprehenſus eſſet, ſacrilegi inſtar occidi [x] impune poſſet. Lex diuina maledictionem huic crimini denuntiat, *Maledictus*, inquiens, *qui mouit terminum proximi ſui, & dicet totus populus, Amen*, Deut. XXVII, 17. *Conſtantinus* imperator id in iſtis criminalibus actionibus ponit, in quas extra ordinem [y] animaduertendum ſit, quemadmodum PITHOEVS & GOTHOFREDVS ex vetuſta adnotatione in ſententias PAVLI, celebris illius iureconſulti, obſeruarunt, dicentis, *In eum, qui per vim terminos deiecerit, vel amouerit, extra ordinem animaduertitur.* Ad quæ verba commentator obſeruat, idem ſtatui a *Conſtantino* in codice *Theodoſiano*. Vnde GOTHOFREDVS concludit, aut hanc legem deſiderari in codice *Theodoſiano*, aut indicari primam *Conſtantini* legem ſub

(x) Vid. Caluin. lexicon. iuridic. voce, *Fines.* Numa Pompilius, rex Romanorum ſecundus, fundorum finibus, vt ſuo quiſque contentus eſſet, ſacros Iovi lapides apponi iuſſit, eoſque occultantes aut transferentes occidi impune, ſacrilegorum inſtar, voluit.

(y) Pithœus adnotat. in collat. legum Moſaicar. & Roman. tit. XIII. Gothofredus paratit. in cod. Theod. lib. II. de finibus regundis tit. XXVI. Ceterum hoc titulo aliquid deſiderari ex eo apparet, quod ad *tit. XVI. lib. I. ſentent.* in veteribus exemplaribus adnotatur ad hanc Pauli ſententiam, *In eum, qui per vim terminos deiecerit, vel amouerit, extra ordinem animaduertitur;* adnotatur, inquam, idem ſtatui in cod. Theodoſ. *lib. II. ſub era XXVI.* vt adnotauit Petrus Pithœus *in tit. XIII. collation. leg. Moſaicar.* Quare niſi *legem I. huius tit.* indicari putemus, heic aliquid deſideretur, neceſſe.

hoc

hoc titulo, dicentem, *Inuaſor ille pœnæ teneatur addictus*, tametſi non diſerte dicat, quali pœnæ addictus teneri debeat. Vtcumque autem res ſe habet, crimen certe erat, ſimpliciter & abſolute, ſine appellatione ad ſupremum magiſtratum, puniendum; quemadmodum ex alia *Conſtantini* lege [z] in eodem codice apparet. Lex eccleſiaſtica hoc ſemper damnabat tanquam crimen, cui lex diuina denuntiarit maledictionem: *Maledictus, qui mouit terminum proximi ſui.* Et, *Noli transferre terminos, a patribus tuis conſtitutos.* Hoc nomine etiam omnes ambitioſos illos epiſcopos ſub cenſuram vocabant, qui diœceſium ſuarum limitibus non contenti, aliorum epiſcoporum territorium inuadebant & loca quædam ex eorum tractu iuriſdictioni ſuæ ſubmittere conabantur. INNOCENTIVS [a] epiſcopus *Romanus* tali occaſione ad epiſcopum quemdam ſcribens, ad animum ei reuocat, quod ſcriptura toties inculcet, transferri non oportere terminos, a patribus conſtitutos, & propterea monet ipſum, deſiſtat ab incepto, niſi cenſuræ eccleſiaſticæ ſeueritatem velit ſubire.

§. IX.

De oppreſſione.

HAEC rapinæ ſpecies ad aliud quoque furti genus referri poteſt, quod leges vocant furtum compoſitum, eo quod aliquam violentiam ſiue oppreſſionem rapinæ addant. Cuiuſmodi eſt hoſtilis inuaſio, aperta prædatio in via regia, nocturna ædium perfoſſio, piratica, crudelis iudicum aliorumque publicorum miniſtrorum exactio ſupra id, quod leges permittunt, peruerſio iuris per largitiones vel falſas legis interpretationes, vna cum violenta ademtione & iniuſta vſura. Quæ crimina omnia lex generali nomine oppreſſionis damnat, & veteres

(z) Cod. Theodoſ. lib. IX. tit. I. de accuſat. lib. I. Qui fines aliquos inuaſerit, publicis legibus ſubiugetur, neque ſuper eius nomine ad ſcientiam noſtram referatur.

(a) Innocent. epiſt. VIII. ad Florentium. (tom. II. concil. p. 1263.) Non ſemel, ſed aliquoties clamat ſcriptura ſacra diuina, transferri non oportere terminos, a patribus conſtitutos: quia nefas eſt, ſi, quod alter ſemper poſſederit, alter inuadat: quod tuam bonitatem frater & coëpiſcopus noſter Vrſus aſſerit perpetraſſe. - - Quod ſi verum eſt, non leuiter te culpam incurriſſe, cognoſcas, cetera.

canones excommunicatione multari iubent. Concilium *Carthaginenſe* quartum [*b*] canonem habet, ſacerdotibus interdicentem eorum accipere oblationes, qui pauperes opprimant. Et alius quidam [*c*] eos, qui oblationes defunctorum negent eccleſiis, aut difficulter reddant, excommunicari iubet, tamquam egentium necatores. Quocum congruit illud CHRYSOSTOMI [*d*] clericos ſuos monentis, vt ne quem crudelem vel immiſericordem ad ſacram cœnam admittant. *Si dux quiſpiam, ſi conſul ipſe, ſi qui diademate ornatur, indigne adeat: cohibe ac coërce, maiorem tu illo habes poteſtatem.* Et iterum, inuehens in oppreſſores, qui eleemoſynas offerebant de iis, quæ aliis per vim eripuerant, eleganter hunc in modum [*e*] loquitur: *Non vult CHRISTVS rapina nutriri; ingratiſſima hæc ei ſunt alimenta. Quid ita tu dominum contemnis, vt res immundas offerre audeas? Melius eſt committere, vt inedia tabeſcat* (in egenis ſuis membris) *quam huiuſmodi alimento ſuſtentare. Alterum nempe crudelitatis eſt, alterum vero crudelitatis ſimul & contumeliæ: & melius eſt, nihil omnino dare, quam rem alienam aliis concedere.* Eodem modo ſpecioſæ ſpoliatorum & oppreſſorum excuſationi reſpondet AVGVSTINVS [*f*]. *Ait mihi raptor rerum alienarum: Ego ſimilis illius diuitis non ſum. Agapes facio, vinctis in carcere victum mitto, nudos veſtio, peregrinos ſuſcipio. Dare te putas: tollere noli, & dediſti. Cui dederis, gaudet: cui abſtuleris, plorat: quem duorum iſtorum exauditurus eſt dominus? Dicis ei, cui dederis, gratias age, quia accepiſti. Sed alter tibi ex alia parte dicit, Ego gemo, cui abſtuliſti: & pene totum tenuiſti, & exiguum illi dediſti:*

(*b*) Concil. Carth. IV. c. XCIV. Eorum, qui pauperes opprimunt, dona a ſacerdotibus refutanda.

(*c*) Ibid. can. XCV. Qui oblationes defunctorum aut negant eccleſiis aut cum difficultate reddunt, tamquam egentium necatores excommunicentur.

(*d*) Chryſoſt. homil. LXXXII. al. LXXXIII. in Matth. p. 705. (p. 869. edit. Frf.) *κἂν στρατηγός τις ᾖ, κἂν ὕπαρχος, κἂν αὐτὸς ὁ τὸ διάδημα περικείμενος, ἀναξίως δὲ προσίῃ, κώλυσον, μείζονα ἐκείνου τὴν ἐξουσίαν ἔχεις.*

(*e*) Id. homil. LXXXVI. al. LXXXVII. in Matth. p. 722. (p. 892. edit. Francof.) *οὐ βούλεται χριστὸς πλεονεξίᾳ τρέφεσθαι, οὐ δέχεται ταύτην τὴν τροφήν· τί τὸν δεσπότην ὑβρίζεις ἀκάθαρτα προσάγων αὐτῷ; βέλτιον λιμῷ τηκόμενον περιορᾷν, ἢ τρέφειν ἀπὸ τοιούτων· ἐκεῖνο ὠμοῦ, τοῦτο καὶ ὑβριστοῦ· βέλτιον μηδὲν δοῦναι, ἢ τὰ ἄλλων ἑτέροις.*

(*f*) Auguſtin. homil. XIX. ex L. tom. X. p. 137. (homil. XIX. de verbis apoſtol. p. 556. edit. Baſil. MDLXIX.)

diſti: Si ergo quod alteri abſtuliſſes, egentibus dediſſes, nec talia opera diligit Deus. Stulte, iuſſi, vt dares, ſed non de alieno. Si habes, da de tuo: ſi non habes, quod des de tuo, melius nulli dabis, quam alteros ſpoliabis. Et alio loco [g] quoſdam adeo vanos eſſe dicit, vt ſibi perſuadeant, fore, vt ſi paruas eleemoſynas ante obitum fecerint, omnia peccata ſua expientur, vtcumque mali vel rapaces per omnem vitam ante actam fuerint. Quos contra accurate & acriter in diuerſis locis [h] diſputat, quæ heic fuſe & copioſe interponere nihil attinet. Id tantum addimus, quod ſecundum haſce regulas auctor *conſtitutionum*, vulgo ſic dictarum *apoſtolicarum*, docens epiſcopos, quorum oblationes ad altare recipiendæ & quorum eiiciendæ ſint, inter alios homines nequam eos etiam repudiari iubeat, qui viduam adfligant & pupillum potentia ſua opprimant [i], & carceres innocentibus repleant, aut famulos ſuos male tractent, nimirum verberibus, & fame & dura ſeruitute; vel qui totas vrbes deuaſtent; & oratores patrocinantes iniuſtitiæ; iniuſtos iudices; iniuſtos publicanos; feneratores, atque militem calumniatorem, non contentum ſtipendiis, ſed pauperes concutientem.

(g) Auguſtin. de ciuit. Dei lib. XXI. c. XXII. Comperi etiam quoſdam putare, eos tantummodo arſuros illius æternitatis ſuppliciis, qui pro peccatis ſuis facere dignas eleemoſynas negligunt: iuxta illud apoſtoli Iacobi *Iudicium autem ſine miſericordia illi, qui non fecit miſericordiam.* Qui ergo fecerit, inquiunt, quamuis mores in melius non mutauerit, ſed inter ipſas ſuas eleemoſynas nefarie ac nequiter vixerit, iudicium illi cum miſericordia futurum eſt: vt aut nulla damnatione plectatur, aut poſt aliquod tempus ſiue paruum ſiue prolixum ab illa damnatione liberetur. Ideo Iudicem ipſum viuorum atque mortuorum noluiſſe exiſtimant aliud commemorare ſe eſſe dicturum, ſiue dextris, quibus eſt vitam daturus æternam, ſiue ſiniſtris, quos æterno ſupplicio eſt damnaturus, niſi eleemoſynas ſiue factas, ſiue non factas, cetera.

(h) Ibid. lib. XXI. c. XXVII. tot. Et in enchirid. c. LXXV. al. LXXVI. Serm. XXXV. de verbis domini. Contr. Iulian. Pelag. lib. V. c. X. Vid. plura ap. Gratian. cauſſ. XIV. quæſt. V. & VI.

(i) Conſtit. lib. IV. c. VI. *καὶ οἱ ἐκθλίβοντες χήραν, καὶ ὀρφανὸν καταδυναστεύοντες, καὶ τὰς φυλακὰς πληροῦντες ἀναιτίων, ἢ καὶ τοῖς ἑαυτῶν οἰκέταις πονηρῶς χρώμενοι, πληγαῖς φημὶ καὶ λιμῷ καὶ κακοδουλίᾳ, ἢ καὶ πόλεις ὅλας λυμαινόμενοι, φευκτέοι εἰσίν σοι, ὦ ἐπίσκοπε, καὶ αἱ τούτων προσφοραὶ μυσαραί· παραιτήσῃ δὲ καὶ -- ῥήτορας ἀδικίᾳ συναγωνιζομένους, -- καὶ τελώνας ἀδίκους καὶ ζυγοκρούστας, καὶ δολομέτρας, καὶ στρατιώτην συκοφάντην, μὴ ἀρκούμενον τοῖς ὀψωνίοις, ἀλλὰ τοὺς πένητας διασείοντα.*

§. X.

§. X.

De exactionibus iudicum, eoſque turpi largitione corrumpendi ſtudio.

Et hoc ipſum cum communi eccleſiæ diſciplinæ conveniſſe apparebit, ſi crimina iſta examinauerimus ſigillatim. Primo loco conſiderandum nobis erit, quod omnium erat flagitioſiſſimum & maxime intolerabile, oppreſſio videlicet a iudicibus in munere ſuo commiſſa, partim per crudeles exactiones, partim per fictas accuſationes, & partim per perverſionem iuris propter largitionem & turpe lucrum. Quæ oppreſſionis genera in lege communiter appellantur *crimen repetundarum & peculatus.* Quamquam enim peculatus ſæpe fructum rerum, ad rempublicam pertinentium, denotat; nonnumquam tamen oppreſſiones etiam & iniurias, a magiſtratibus illatas ciuibus ſuis, ſignificat. Quo in caſu pœnæ eccleſiaſticæ ſæpius prouinciarum rectoribus, qui populum opprimebant, infligebantur. Cuius rei notabile exemplum habemus in SYNESIO [*k*], qui *Andronicum* præfectum *Ptolemaidis*, ob violentam populi oppreſſionem, eccleſiæ communione priuauit. Leges imperiales numeroſæ quoque hoc in caſu erant, ad iura & fortunas populi ab iſtiuſmodi violenta inuaſione tuendas. Non equidem ſubiectis permittebant accuſare magiſtratum, durante adminiſtrarionis anno. *Theodoſius* [*l*] autem & hanc prohibitionem ſuſtulit, & non tantum omnium ordinum hominibus libertatem indulſit corruptos pecunia iudices accuſandi, ſed & ad hoc faciendum illos inuitauit & hortatus eſt, ſi quam vim ab illis vel ipſi perpeſſi eſſent, vel eos ius venale feciſſe, vel ſimilis improbitatis reos eſſe, ſcirent: Idque tam tempore adminiſtrationis eorum quam poſtea; promiſſo omnibus præmio, qui accuſationem probarent. Simili modo accuſatores

(*k*) Syneſ. epiſt. LVII. p. 172.

(*l*) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXVII. ad legem Iuliam repetundarum. leg. VI. *Iubemus, hortamur, vt ſi quis a iudice fuerit aliqua ratione concuſſus; ſi quis ſcit venalem de iure fuiſſe ſententiam; ſi quis pœnam vel pretio remiſſam, vel vitio cupiditatis ingeſtam; ſi quis poſtremo quacumque de cauſſa improbum iudicem potuerit approbare; is vel adminiſtrante eo, vel poſt adminiſtrationem depoſitam, in publicum prodeat, crimen deferat, delatum approbet: quum probauerit & victoriam reportaturus & gloriam.*

in

in iſtiuſmodi prauos iudices exciuntur a *Conſtantino* [m] & *Valentiniano iuniore* [n], vti e legibus eorum, adhuc in codice *Theodoſiano* exſtantibus, videre eſt. Et quum pœna huius criminis in magiſtratu pecuniaria tantum fuiſſet antea, *Theodoſius* [o] noua lege capitale id crimen eſſe iuſſit, nullam pœnam huic peccato nimis ſeueram eſſe, exiſtimans. *Carthagine* peculiaris obtinebat conſuetudo, quæ ad coërcendam in magiſtratibus omnem eiuſmodi rapacitatem ſpectabat, de qua PROSPER [p] hæc memoriæ prodidit: *In calculis eburneis nomina proconſulum conſcripta Carthagine in foro coram populo a præſenti iudice ſub certis vocabulis citabantur, & erat ſolemnis dies, ALBI CITATIO. Hi qui auaritiam ſuperantes, rempublicam fideliter egerant abſque flagitiis facinoribuſque, etiam abſentes honorabantur: Eos vero, quos rapacitas vicerat, populus conuiciis ſibiliſque notabat.*

(m) Cod. Theodoſ. lib. IX. tit. I. de accuſatoribus leg. IV. Si quis eſt cuiuſcumque loci, ordinis, dignitatis, qui ſe in quemcumque iudicum, comitum amicorum, vel palatinorum meorum, aliquid veraciter & manifeſto probare poſſe confidit, quod non integre atque iuſte geſſiſſe videatur, intrepidus & ſecurus accedat; interpellet me, ipſe audiam omnia, ipſe cognoſcam: & ſi fuerit comprobatum, ipſe me vindicabo: Dicat ſecurus, & bene ſibi conſcius dicat: Si probauerit, vt dixi, ipſe me vindicabo de eo, qui me vſque ad hoc tempus ſimulata integritate deceperit. Illum autem, qui hoc prodiderit & comprobauerit, & dignitatibus & rebus augebo. cetera.

(n) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXVII. ad leg. Iuliam repetundarum. leg. VII. Vnuſquiſque procurator, præpoſitus gynæcio, tabularius, ſuſceptor, colonus, vel quicumque ſe a comite domorum meminerit eſſe concuſſum, quum ipſe, cui pecuniam numerauerit, adminiſtratione deceſſerit, intra anni ſpatia ad iudicium ſpectabilitatis tuæ, quidquid dederit repetiturus, adcurrat: vt proſit penſionibus, quidquid ille reddiderit. Sin vero ex tempore depoſitæ adminiſtrationis præſtituti temporis curricula transfluxerint, nulla vox aduocationis emergat, ſed ipſos procuratores, præpoſitos, colonos, tabularios, ſuſceptores obnoxios ad ſolutionem iubemus citari.

(o) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXVIII. de crimine peculatus, leg. I. Pridem fuerat conſtitutum, vt hi iudices, qui peculatu prouincias quaſſauiſſent, multæ diſpendio ſubiacerent; ſed quoniam nec condigna crimini vltio eſt, nec par pœna peccato, placuit capitale hoc eſſe, atque animaduerſione ſeueriſſima coërceri.

(p) Proſper. de promiſſionibus Dei, ſiue gloria ſanctor. in peroratione.

§. XI.

De exactionibus publicanorum & curatorum publicorum redituum, aliorumque officialium imperii Romani.

Leges non minus ſeueræ erant in omnes, vt vocant, ſuperexactores publicorum redituum. Commune tributorum onus generatim ſatis durum erat, etiam quatenus per legem in imperio *Romano* [q] erat conſtitutum: iniuſtæ autem exactiones publicanorum & aduocatorum fiſci id reddebant intolerabilius. Quamobrem leges magna cum ſeueritate oppreſſiones eorum reprimere atque punire neceſſe habebant. *Conſtantinus* [r] diuerſas hanc in rem leges tulit, conſtituta in crimen iſtud pœna capitali, vti GOTHOFREDVS *competentem ſeueritatem* interpretatur. *Valentinianus* & *Valens* [s] exactorem læſæ parti qua-

(q) Vid. Lipſium de magnitudine Romana lib. II. c. I. II. ſeqq.

(r) Cod. Theod. lib. VIII. tit. X. de concuſſionibus aduocatorum. leg. I. Si quis ſe a ducenariis vel centenariis, ac præcipue fiſci aduocatis, læſum eſſe cognoſcit, adire iudicia, ac probare iniuriam non moretur, vt in eum, qui conuictus fuerit, competenti ſeueritate vindicetur.
Gothofred. in h. l. Conſtantinus hac lege læſis animum dedit concuſſores accuſandi: iudices vero ſeueriter in eos vindicare iubet tum hac lege, tum *d. l. I. de exactionib.* quibus verbis *capitalem pœnam* indicari puto. It. lib. XI. tit. I. de annona & tributis. leg. III. Manu propria iudices vniuerſi periculo ſuo annonarias ſpecies & cetera, quæ indictione perduntur, definitis quantitatibus & comprehenſis modis, facta adſcriptione, deſignent: Cuius obſeruantiæ illa erit commoditas, vt poſt ſucceſſionem quoque eorum, facile requiratur, an exactores vltra, quam oportuit, de fortunis prouinciarum aliquid exſculpere voluerunt. Et lib. XI. tit. VII. de exactionibus leg. I. Ducenarii & centenarii, ſiue ſexagenarii, non prius debent aliquem ex debitoribus conuenire, quam a tabulario ciuitatis nominatim breues accipiant debitorum: Quum quidem exactionem ſine omni fieri concuſſione oportet: ita vt, ſi quis in iudicio queſtus, quod indebite exactus eſt vel aliquam inquietudinem ſuſtinuit, hoc ipſum probare potuerit, ſeuera in exactores ſententia proferatur. Lib. IV. tit. XII. de vectigalibus leg. I. Penes illum vectigalia manere oportet, qui ſuperior in licitatione exſtiterit; ita, vt non minus quam triennii fine locatio concludatur, nec vllo modo interrumpatur tempus exigendis vectigalibus præſtitutum: Quo peracto tempore, licitationum iura conductionemque recreari oportet, quum plus aliquid quam ſtatutum eſt a prouincialibus exegiſſe conſtiterit.

(s) Cod. Theod. lib. XI. tit. XVI. de extraordinariis. leg. XI. Nihil a prouincialibus extraordinaria patimur indictione depoſci. Caueat igitur magnifica auctoritas tua, ne, præter ea quæ a manſuetudine noſtra patuerit indicta, tenuiorem oneret functionem: Vt ſi quis vſurpatoria temeritate amplius aliquid fuerit conatus exigere, obnoxius quadrupli repetitione teneatur: Quæ

druplum

Digitized by Google

druplum reſtituere iubebant iudicique ſimilem irrogabant ſummam, ſi querelam facienti iuſtitiam adminiſtrare recuſaſſent. Verum *Arcadius*, cognito, quod hæc *Valentiniani* lex iniuſtas illas exactiones non omnino reprimeret, capitis pœnam [t] in quemcumque exactorem, plus iuſto depoſcentem, decernebat. Et *Honorius* aliquot annis poſt vtramque pœnam coniungebat exactorem ad mortem dari [u] & direptorum quadruplum ex eius facultatibus læſæ parti reſtitui iubens; iudici autem triginta librarum auri multam imponens, qui legem iſtam in effectum dare negligeret. Iam quod lex ciuilis tam ſeuere condemnauit, dubium non eſt, quin lex eccleſiaſtica ſpiritualiter eadem ſeueritate punierit, ſub generali nomine oppreſſionis.

§. XII.

De exactionibus aduocatorum, iureconſultorum & apparitorum iudicum.

ALIA truculenta oppreſſionis ratio erat, ſub ſpecie legis aduocatis & iureconſultis, vulgo dictis *ſcholaſticis* & *defenſoribus*, nec non apparitoribus & officialibus ciuitatum & adminiſtris iudicum, vſitata. De horum exactionibus & concuſſionibus frequentes querelæ, & diuerſæ leges contra eos factæ leguntur. Lex certa ſtipendia, ſiue canonicas penſitationes, vt vocant, eis indulgebat pro cauſſis coram iudicio perorandis & tractandis: ſed hi præterea non erubeſcebant alimenta pro ſemetipſis

ſeueritas iuſſionis ad ordinariorum iudicum officiorumque terrorem debebit excurrere, vt ſi eorum vel gratioſa conhibentia, vel ignobili diſſimulatione temeritas admiſerit curialis, eos quoque domini ſimilis pœna caſtiget.

(t) Cod. Theod. lib. XI. tit. VIII. de ſuperexactionibus leg. I. Si quis exactorum ſuperexactionis crimen fuerit confutatus, eamdem pœnam ſubeat, quæ diui Valentiniani ſanctione dudum fuerat definita: Capitis namque periculo poſthac cupiditas amouenda eſt, quæ prohibita totiens in hiſdem ſceleribus perſeuerat.

(u) Cod. Theod. lib. XI. tit. VII. de exactionibus leg. XX. Si in concuſſione poſſeſſorum exactores fuerint deprehenſi, illico & capitali periculo ſubiaceant & direptorum quadrupli pœna ex eorum patrimonio eruetur. Iudices autem triginta librarum auri multæ acerbitate ſciant ſe eſſe plectendos, niſi ea quæ ſalubriter ordinata ſunt, neceſſaria deuotione compleuerint. Vid. ſis ibid. tit. VIII. de ſuperexactionibus leg. II. & III. eiuſdem Honorii. It. lib. XI. tit. XXVI. de diſcuſſoribus leg. I. &c. Lib. XIII. tit. XI. de cenſitoribus leg. VII. & X. Et Valentiniani III. nouell. VII. de indulgentiis reliquorum.

et pabulum pro equis ſuis, quocumque veniebant, in ciuitatibus & manſionibus ſine ſolutione pecuniæ poſtulare; quæ ſuperexactiones cum primis in aduocatis & officialibus, tamquam inſatiabilis auaritiæ exempla, notantur a *Conſtantio* [x]: Et propterea præcipit, vt iudices populum aduerſus iſtiuſmodi exactiones tueantur, nec iniurias inultas tranſire permittant. *Conſtantinus* [y] in ſimilem animaduertit extorquendi rationem in aduocatis, dum turpi cum clientibus ſuis pactione præcipua prædiorum, pecorum & mancipiorum eorum ſibi tranſcribi poſcant; quo ipſo eos opis ſuæ egentes ſpoliare atque denudare dicit; & iſtiusmodi rapaces vultures, vti GOTHOFREDVS eos vocat, a iudiciorum conſpectu ſegregari, nec vmquam eis cauſſarum defenſionem permitti iubet. Alius modus, quo praui aduocati pauperes opprimere ſolebant, erat, quando clientibus ſuis perſuadebant, vt aduerſarios ſuos in cauſſa ciuili in iudicium militare vocarent, vbi maior eis licentia erat largitione aliiſque malis artibus eos opprimendi. Magnopere de hac pauperes deprædandi ratione tempore *Valentis* queritur AMMIANVS MARCELLINVS: *Laxauit*, inquit [z], *fores rapina-*

(x) Cod. Theod. lib. VIII. tit. X. de concuſſionibus aduocatorum & apparitorum leg. II. Præter ſolemnes & canonicas penſitationes, multa a prouincialibus Afris indigniſſime poſtulantur ab officialibus & ſcholaſticis, non modo in ciuitatibus ſingulis ſed & manſionibus: dum ipſis & animalibus eorumdem alimoniæ ſiue pretio miniſtrantur. Nec latet manſuetudinem noſtrum, ſæpiſſime ſcholaſticos vltra modum, acceptis honorariis in defenſione cauſſarum omnium & annonas & ſumtus accipere conſueuiſſe; quibus tantis commodis fulti itinere ſuam auaritiam explere nequeunt. Prouinciales itaque cuncti iudices tueantur, nec iniurias inultas tranſire permittant.

(y) Cod. Theod. lib. II. tit. X. de poſtulando. leg. I. Aduocatos, qui conſceleratis depectionibus ſuæ opis egentes ſpoliant atque denudant, non iure cauſſæ, ſed fundorum, pecorum & mancipiorum qualitate rationeque tractata, dum eorum præcipua poſcunt coacta ſibi pactione tranſcribi, ab honeſtorum cœtu, iudiciorumque conſpectu ſegregari præcipimus.
Cod. Iuſtin. lib. II. tit. VI. leg. V. Si qui aduocatorum exiſtimationi ſuæ immenſa atque illicita compendia prætuliſſe ſub nomine honorariorum ex ipſis negotiis, quæ tuenda ſuſceperint, emolumenta ſibi certæ partis cum graui damno litigatoris & deprædatione poſcentes fuerint inuenti: placuit, vt omnes, qui in huiuſmodi ſæuitate (legend. *ſcæuitate* vid. Gothofred. ad anteced. leg. in codice Theodoſ. p. 139. b.) permanſerint, ab hac profeſſione penitus arceantur.

(z) Ammian. lib. XXXIX. p. 448.

rum,

rum, quæ robrantur indies iudicum aduocatorumque prauitate, quæ tenuiorum negotia militaris rei rectoribus, vel intra palatium validis venditantes, aut opes, aut honores quæſiuere præclaros Ad corrigendum hunc abuſum *Arcadius* legem [*a*] tulit in hanc ſententiam: *Si quis neglectis iudiciis ordinariis, ſine cæleſti oraculo* (hoc eſt, principis reſcripto) *cauſſam ciuilem ad militare iudicium crediderit deferendam, præter pœnas ante promulgatas intelligat ſe deportationis ſortem excepturum. Nihilominus & aduocatum eius decem libris auri condemnatione feriendum.* Quibus *Valentinianus* nonnihil addidit, hunc in modum facta conſtitutione [*b*]: *Pœna defenſoribus negotii, qui in eodem extraordinario iudicio adfuerint atque egerint, huiuſmodi conſtituta, vt cauſſidicum officii amiſſio, iuriſconſultum exiſtimationis & interdicti ciuitatis damna percellant.* Sunt & plures aliæ leges, *a Theodoſio, Valentiniano iuniore* & *Marciano* eodem conſilio factæ, quas lector apud GOTHOFREDVM in ante memoratam *Arcadii* legem reperire poteſt. Lex quidem eccleſiaſtica has res non enarrat ſigillatim, par tamen eſt credamus, quod, quum grandia ſint crimina, ſub generali notione iniuſtarum oppreſſionum, quæ eccleſiaſticam cenſuram commereri creditæ ſint, comprehendantur.

§. XIII.

De negotiatione vſuræ.

ALIVD autem oppreſſionis genus datur, cuius magis ſpeciatim meminerunt, & quod in clericis æque ac laicis damnant leges eccleſiæ, hoc eſt vſurarum negotiatio & exactio pauperum. Naturam vſuræ & diuerſos eius gradus explanandi occaſionem iam libro quodam antecedente [*] habuimus. Quidquid ergo hoc loco monendum ducimus, hoc eſt, quod cenſuræ eccleſiaſticæ eos omnes adfecerint, qui rei fuerint eius, quod hac in re flagitioſum & crudele eſſe iudicarint. Concilium *Illiberritanum* non ſolum clericos, qui vſuras accepiſſe detecti fuerint, de gradu ſuo deturbari iubet, ſed laicis etiam excommunicationem minatur [*c*], ſi poſt admonitionem in ea iniqui-

(*a*) Cod. Theod. lib. II. tit. I. de iuriſdictione leg. IX.

(*b*) Valentin. nouell. de epiſcopali iudicio, tit. XII.

(*) Lib. VI. c. II. §. VI. vol. II. p. 318 – 334.

(*c*) Concil. Illiberrit. c. XX. Si quis clericorum detectus fuerit vſuras accipere, placuit eum degradari & abſtineri. Si quis etiam laicus accepiſſe probatur

 tate

tate perſiſtant. Et concilium *Carthaginenſe* primum [*d*] hanc adfert rationem, cur clericis hæc negotiatio non debeat permitti, quia in laicis reprehendatur. Et cauſſa, quamobrem ita generatim a veteribus in ipſis laicis damnaretur, erat, quia generatim oppreſſio erat pauperum, quibus amor mutuo dandi ſine vſura debebatur; & nonnumquam cum violenta coniuncta erat exactione, vti in vſura, quam centeſimam vocabant, quæ duodecim ex centenis per annum conficiebat; nec non in ſic dicta hemiola, vbi totum cum dimidia parte per modum fenoris accipiebatur, quarum vtraque per leges imperiales, tamquam iniuſta exactio & manifeſta oppreſſio, damnabatur. Quo fundamento omnia argumenta & orationes inuectiuæ veterum nituntur. Vt adeo vſura hoc ſenſu pro manifeſta prædatione pauperum & crudeli oppreſſione eorum habita ſit, quibus miſericordia & caritas quauis occaſione tribuenda erat. Et huc referre licebit omnes modos extorquendi per vim & metum, quos lex damnat & irritos pronuntiat [*e*], etiamſi pactum vel promiſſum ab eis, quos talis iniuria adficiebat, impetratum eſſet.

§. XIV.
De dolo malo.

VLTIMVM rapinæ genus illud erat, quod fraude & calliditate committebatur, quod lex *dolum malum* & *ſtellionatum* nuncupat, a ſtellione, animalculo illo venenato, nitente in dorſo maculis quibuſdam, ſtellarum modo radiantibus, de quo rerum naturalium obſeruant ſcriptores [*f*], quod nullum animal fraudulentius inuideat homini: ſenectam enim, quam perinde vt ſerpentes quotannis exuat, præſentiſſimum comitiali morbo remedium, dicunt ipſum deuorare, vt ne quid beneficii ex il-

vſuras, & promiſerit correctus iam ſe ceſſaturum, nec vlterius exacturum, placuit, ei veniam tribui. Si vero in ea iniquitate durauerit, ab eccleſia eſſe proiiciendum.

(*d*) Concil. Carth. I. c. XIII. (tom. II. conc. p. 1826.) In noſtro concilio ſtatutum eſt, vt non liceat clericis fenerare --- Proinde quod in laicis reprehenditur, id multo magis in clericis debet prædamnari.

(*e*) Cod. Theodoſ. lib. II. tit. IX. de pactis leg. IV. Pacta quidem per vim & metum apud omnes ſatis conſtat caſſata viribus reſpuenda.

(*f*) Plin. lib. XXX. c. X. Nullum animal fraudulentius inuidere homini tradunt: Inde ſtellionum nomen aiunt in maledictum translatum, &c.

la

la ad hominem redeat. Vnde iureconſulti fraudem omnem & impoſturam, quæ peculiarem in lege titulum haud habet, *ſtellionatum* [g] appellant, quemadmodum VLPIANVS vocabulum illud explanat. Ita, ſi quis forte rem alii obligatam diſſimulata obligatione per calliditatem alii diſtraxiſſet, vel permutaſſet, vel in ſolutum dediſſet, hæ fraudes omnes ſtellionatus nomine veniebant. Item ſi quis merces ſuppoſuiſſet, vel obligatas auertiſſet, vel corrupiſſet; vel ſi quis impoſturam feciſſet, vel colluſionem in alterius necem; æque ſtellionatus poterat poſtulari. Si quis pignore dando pro auro cuprum ſubieciſſet; ſi quis liberum ſub notione mancipii vendidiſſet; ſi creditor numeratam iam ſibi pecuniam iterum accepiſſet; eodem ſtellionatus nomine [h] puniendus erat; & ob hoc crimen, ſi quis plebeius, ad operas metallicas damnari, ſi honeſtioris conditionis eſſet, in exilium mitti vel de gradu deiici poterat. Fraudum iſtarum & colluſionum exempla plura ſunt & difficiliora, quam vt heic enumerari ſigillatim queant: præcipua tamen eorum ſummatim comprehendi poſſunt ſub quinque titulis, nimirum ſub dolo malo, calumnia, adulatione, fraudatione in rebus ſibi creditis, & fraudatione in commercio rerum cum aliis.

DOLVM MALVM committere aliquis poteſt vel cudendo nummos adulterinos, ad decipiendum homines incautos ac imprudentes; aut adulterando chirographa, acta & tabulas, ad

(g) Digeſt. lib. XLVII. tit. XX. ſtellionatus. leg. III. Stellionatum obiici poſſe his, qui dolo quid fecerunt, ſciendum eſt; ſcilicet ſi aliud crimen non ſit, quod obiiciatur, quod enim in priuatis iudiciis eſt de dolo actio, hoc in criminibus ſtellionatus perſecutio. Vbicumque igitur titulus criminis deficit, illic ſtellionatum obiiciemus. Maxime autem in his locum habet, ſi quis forte rem alii obligatam diſſimulata obligatione per calliditatem alii diſtraxerit, vel in ſolutum dederit: nam hæ omnes ſpecies ſtellionatum continent, cetera.

(h) Caluin. lexicon. iurid. voce, Stellionatus. Stellionatum iureconſulti appellant fraudem omnem atque impoſturam, quæ propriam ſignificationem non habet, & in proprium delicti nomen non cadit, l. 7. §. 1. ff. ad Turpill. veluti ſi quis rem alienam ſciens obliget, vel alii iam pignoratam alii denuo obliget, vel pignore dando pro auro æs ſubiecerit, ſtellionatus crimen committit, l. 1. ff. de ſtellionatu, l. 16. §. 1. l. 36. ff. de pign. act. Similiter qui ſciens ſtatu liberum diſſimulata eius conditione vendit, vel creditor numeratam iam ſibi pecuniam iterum accipiens, ſtellionatus crimine plectitur.

adſerendum ſibi ius in aliorum hominum bona, quemadmodum illi agunt, qui falſa teſtamenta vel nomina faciunt, aut, quæ vera ſunt, celant vel corrumpunt. Monetæ adulteratio non tantum iniuria erat in homines priuatos in negotiatione, ſed actus etiam perfidiæ in ſummos imperantes: adeoque vt crimen capitale bonorum publicatione, exilio, vel morte, eaque interdum crudeliſſima, flammarum videlicet exuſtione, puniebatur, quemadmodum e diuerſis legibus in codice *Theoſiano* [*i*], tali occaſione factis, apparet. In primis *Conſtantinus* [*k*] lege quadam capite eos puniri, aut flammis tradi, vel alia iſtiuſmodi violenta morte adfici iubet, qui vel menſuram circuli

(*i*) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXI. de falſa moneta leg. I. Quicumque adulterina fecerit numiſmata, pœnam pro diſcretione ſexus & conditionis ſuæ diuerſitate ſuſtineat: hoc eſt, vt ſi decurio, vel decurionis ſit filius, exterminatus genitali ſolo, ad quamcumque in longinquo poſitam ciuitatem ſub perpetui exilii conditione mittatur, aut ſuper facultatibus eius ad noſtram ſcientiam referatur. Si plebeius, vt rebus amiſſis perpetuæ damnationi dedatur: ſi ſeruilis conditionis, vltimo ſupplicio ſubiugetur. Leg. II. Quoniam nonnulli monetarii adulterina moneta (leg. adulterinam monetam) clandeſtinis ſceleribus exercent, cuncti cognoſcant, neceſſitatem ſibi incumbere. eiuſmodi homines inquirendi, vt inueſtigati tradantur iudiciis. --- Si miles aut promotus huiuſmodi crimen incurrit, ſuper eius nomine & gradu ad nos referatur. Si dominum fundi vel domus conſcium eſſe probabitur, deportari enm in inſulam oportebit, cunctis eius rebus protinus confiſcandis: ſi vero eo ignaro crimen commiſſum eſt, poſſeſſionem aut domum debet amittere, in qua id ſcelus commiſſum eſt: Actor fundi, vel ſeruus, vel incola, vel colonus, qui hoc miniſterium præbuit, cum eo qui fecit, ſupplicio capitali plectetur: nihilominus fundo, vel domo fiſci viribus vindicanda. Quod ſi dominus ante ignorans, vt primum reperit, ſcelus prodidit perpetratum, minime poſſeſſio, vel domus ipſius proſcriptionis iniuriæ ſubiacebit, ſed auctorem ac miniſtrum pœna capitalis excipiet. Leg. III. Si quis nummum falſa fuſione formauerit, vniuerſas eius facultates fiſco addici præcipimus, atque ipſum ſeueritate legitima coërceri, vt in monetis tantum noſtris cudendæ pecuniæ ſtudium frequentetur. Leg. V. Præmio accuſatoribus propoſito, quicumque ſolidorum adulter potuerit reperiri, vel a quoquam fuerit publicatus, illico omni dilatione ſubmota flammarum exuſtionibus mancipetur. Leg. VI. Comperimus, nonnullos Flaturarios Maiorinam pecuniam non minus criminoſe, quam crebre, ſeparato argento ab ære, purgare. Si quis igitur poſthæc fuerit in hac machinatione deprehenſus, capitaliter ſe feciſſe cognoſcat, cetera.

(*k*) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXII. Si quis ſolidi circulum inciderit, vel adulteratam in vendendo ſubiecerit. leg. I. Aut capite puniri debet, aut flammis tradi, vel alia pœna mortifera. Quod ille etiam patietur, qui menſuram

ex-

exterioris, vt ponderis minuerent quantitatem, adraſiſſe vel nummos adulteraſſe, eoſque pro bonis, per manifeſtam fraudem invendendo, ſubieciſſe detecti fuerint. Et quod lex tanta ſeueritate in republica puniuit, dubium non eſt, quin pari ſeueritate ſpiritualiter punitum, & tamquam fraus & rapina condemnatum ſit in eccleſia. Falſa chirographa, & in primis falſa teſtamenta ſcribere, inter ipſos veteres *Romanos* grande crimen habebatur, qua de re integer titulus [*l*] in *pandectis* exſtat; vbi lex quædam a *Iulio Paulo*, celeberrimo illo iureconſulto, relata ad hunc modum ſtatuit [*m*]: *Qui teſtamentum amouerit, celauerit, eripuerit, deleuerit, interleuerit, ſubiecerit, reſignauerit; quiue teſtamentum falſum ſcripſerit, ſignauerit, recitauerit dolo malo, cuiuſue dolo malo id factum fuerit, legis Corneliæ pœna damnatur.* Pœna autem iſta eſt vel deportatio, vel omnium bonorum publicatio [*n*], vel vltimum ſupplicium, pro conditione rei. Et per leges *Conſtantini* [*o*] eadem pœna deportationis & mortis in iſtiuſmodi dolum malum conſtituta erat. Et quamuis lex eccleſiaſtica huius criminis pœnam non diſerte nominet, par tamen eſt ſtatuamus, ſub generali titulo furti ac rapinæ fuiſſe comprehenſum, quæ crimina hominem cenſuræ eccleſiaſticæ ſubiiciebant.

§. XV.

De calumnia cum reſpectu ad alterius poſſeſſiones & fortunas; & de oppoſita ei fraude adulationis.

ALIA ſpecies fraudis, quæ contra quem committi poterat, ad priuandum ipſum poſſeſſionibus ſuis & fortunis, erat

circuli exterioris adraſerit, vt ponderis minuat quantitatem: vel figuratum ſolidum adultera incitatione in vendendo ſubieeerit. Vide ſis Digeſt. lib. XIII. tit. VII. de pignoratitia actione leg. I. & XVI.

(*l*) Digeſt. lib. XLVIII. tit. X. de lege Cornelia de falſis.

(*m*) Paulus ibid. leg. II.

(*n*) Ibid. leg. I. §. 13. Pœna falſi, vel quaſi falſi, deportatio eſt, & omnium bonorum publicatio: & ſi ſeruus eorum aliquid admiſerit, vltimo iudicio adfici iubetur.

(*o*) Cod. Theodoſ. lib. IX. tit. XIX. ad legem Corneliam de falſo. leg. II. Capitali poſt probationem ſupplicio (ſi id exigat magnitudo commiſſi) vel deportatione ei, qui falſum commiſerit, imminente.
Vid. Cod. Iuſtin. lib. X. tit. XIII. de his, qui ſe deferunt leg. I. Occultator geſtorum .. in inſulam deportetur &c.

confictorum criminum imputatio per falſam accuſationem & calumniam. Hæc nonnumquam alterius vitam adficiebat, & tum ſpecies homicidii erat, eoque nomine puniebatur, quemadmodum antea oſtendimus. Interdum famam & exiſtimationem aliorum adficiebat, & vt huiuſmodi crimen conſiderabitur poſtea. Hoc loco eam tantum accipimus, quatenus hominum poſſeſſiones & fortunas adficit, & quatenus ad priuandum eos per fraudem bonis ſuis ac facultatibus ſpectat. Quo ſenſu lex interdum calumniam & falſam accuſationem vt ſpeciem furti ac rapinæ accipit, & ſub hoc titulo proſcribit. Quemadmodum videre eſt ex lege *Valentiniani* & *Gratiani* in codice *Theodoſiano*, quæ tres iſtas calumniæ ſpecies coniungit [*p*], nimirum aduerſus alterius famam, fortunas & vitam: iubens eum, qui alterum ex vno horum capitum incuſauerit, eadem adfici pœna, cui alterum ſubiicere ſtuduerit, ſi falſus accuſator eſſe detectus ſit, &, quod intenderit, non probauerit. Contra iſtiuſmodi calumniatores, fraudulentos delatores & falſos accuſatores (qui id præcipue laborabant, vt plauſibili quadam ratione & ſub ſpecie iuris alterius bona occuparent) præterea duo [*q*] treſue integri tituli in codice *Theodoſiano* reperiuntur, vbi iſtiuſmodi accuſatores & petitores, *humanæ vitæ malum* & *humani generis inimici*, vocantur, iubenturque bonorum publicatione puniri & gladio. Lex etiam eccleſiaſtica ſeueram eis iniungit pœnam. Concilium *Illiberritanum* [*r*] canonem habet, in hunc modum decernentem: *Delator ſi quis exſtiterit fidelis, & per delationem eius aliquis fuerit proſcriptus vel interfectus, placuit eum nec in fine accipere communionem. Si leuior cauſſa fuerit* (pecuniaria vel alia iſtiuſmodi) *intra quinquennium accipere poterit communionem. Si catechumenus fuerit, poſt quinquennii tempora admittatur ad baptiſmum.* AVGVSTINVS [*ſ*] quoque iſtiuſmodi calumniam

(*p*) Cod. Theod. lib. IX. tit. I. de accuſationibus leg. XI. Qui alterius famam, fortunas, caput denique & ſanguinem in iudicium deuocauerit, ſciat, ſibi impendere congruam pœnam, ſi, quod intenderit, non probauit.

(*q*) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXIX. de calumniatoribus. It. lib. X. de petitionibus & delatoribus. leg. I. II. III. X. XXXIII. Et tit. XII. ſi vagum petatur mancipium.

(*r*) Concil. Illiberrit. c. LXXIII.

(*ſ*) Auguſt. epiſt. LIV. ad Macedon. (tom. II. opp. p. 350. a. edit. Baſil. MDLXIX.)

inter

inter ſpecies rapinæ & oppreſſionis refert. Et auctor *conſtitutionum* ſic dictarum *apoſtolicarum* [t], epiſcopum inſtruens, quoſnam a communione debeat reiicere, inter alios etiam nominat militem calumniatorem, non contentum ſtipendiis, ſed pauperes concutientem.

ADVLATIO oppoſitum calumniæ crimen & quaſi auerſa eius facies eſt, cui tamen nonnulli dabant operam, adhibitisque fraudulentis artibus hominum moribundorum heredes fieri ſtudebant, in fraudem eorum, qui iuſtiore eius rei gauderent titulo. Ad quam fraudem impediendam *Valentinianus* lata lege [u] ſtatuebat, vt eccleſiaſtici, vel qui continentium ſe nomine nuncupari vellent, (ab eis enim potiſſimum fraus illa committebatur) moribundarum viduarum ac pupillorum domos ne adirent, vt eorum poſſeſſiones aut vllam illarum partem teſtamento ſibi acquirerent. Quod ſi feciſſent, ab adfinibus vel propinquis deferendos eſſe ad iudicium ſanciebat, nec quidquam eorum, quæ ita fraudulenter ſub prætextu religionis ab eiuſmodi perſonis vel donatione vel teſtamento obtinuiſſent, adepturos; ſed legitimos hæredes ſibi ea omnia vindicandi & legata iſta abolendi licentiam habituros eſſe, vel certe publico ærario ea inferri oportere. Duæ etiam leges exſtant *Theodoſii* [x] in eamdem prorſus ſententiam. Et patres adeo non

Qui contra ius ſocietatis humanæ, furtis, rapinis, *calumniis*, oppreſſionibus, inuaſionibus abſtulit, reddenda potius quam donanda cenſemus, Zachæi publicani euangelico exemplo, cetera.

(t) Conſtit. lib. IV. c. VI. *καὶ στρατιώτην συκοφάντην, μὴ ἀρκούμενον τοῖς ὀψωνίοις, ἀλλὰ τοὺς πένητας διασείοντα.*

(u) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſcopis & clericis leg. XX. Eccleſiaſtici, aut ex eccleſiaſticis, vel qui continentium ſe volunt nomine nuncupari, viduarum ac pupillorum domos non adeant: ſed publicis exterminentur iudiciis, ſi poſthac eos adfines earum vel propinqui putauerint deferendos. Cenſemus etiam, vt memorati nihil de eius mulieris, qui ſe priuatim ſub prætextu religionis adiunxerint, liberalitate quacumque, vel extremo iudicio poſſint adipiſci: & omne in tantum inefficax ſit, quod alicui horum ab his fuerit derelictum, vt nec per ſubiectam perſonam valeant aliquid, vel donatione, vel teſtamento percipere. Quin etiam ſi forte poſt admonitionem legis noſtræ aliquid hiſdem eæ feminæ, vel donatione, vel extremo iudicio, putauerint relinquendum, id fiſcus vſurpet.

(x) Ibid. leg. XXVII. Si quando diem obierit, nullam eccleſiam, nullum clericum, nullum pauperem ſcribat heredes: Careat namque neceſſe eſt viri-

con-

conqueruntur de harum legum, quæ videtur, ſeueritate, vt de fraude potius, auaritia & rapacitate conquerantur eorum, qui piis imperatoribus occaſionem iſtiuſmodi leges ferendi dederunt. AMBROSIVS [y] ait: *Nemo hos inuaſionis arguit, violentiæ nullus accuſat? Quaſi non interdum maiorem prædam a viduis blandimenta eliciant quam tormenta: Non intereſt apud Deum, vtrum vi an circumuentione quis res alienas occupet, dummodo quoquo pacto tenet alienum.* Similem in modum HIERONYMVS [z], *Pudet dicere,* inquit, *ſacerdotes idolorum, mimi & aurigæ, & ſcorta hæreditates capiunt; ſolis clericis ac monachis hac lege prohibetur: Et non prohibetur a perſecutoribus, ſed a principibus chriſtianis. Nec de lege conqueror, ſed doleo, cur meruerimus hanc legem. -- Prouida ſeueraque legis cautio: Et tamen nec ſic refrenatur auaritia. Per fideicommiſſa legibus illudimus: Et quaſi maiora ſint imperatorum ſcita, quam CHRISTI, leges timemus & euangelia contemnimus.* Ex his querelis, factis a ſanctis patribus, manifeſtum eſt, hanc fraudulentam rationem facultates viduarum blanditiis & aſſentationibus captandi, (vnde iſtiuſmodi hypocritæ vulgo *captatores* & *hæredipetæ* dicti) non minus furtum creditum fuiſſe, quam quod aperta violentia & oppreſſione committitur. Turpe genus furti hoc erat inter ipſos ethnicos. IVVENALIS [a] ſæpe illud aſperioribus ver-

bus, ſi quid contra vetitum circa perſonas ſpecialiter comprehenſas fuerit a moriente confectum. Immo ſi quid ab his morienti ſuerit extortum, nec tacito fidei commiſſo aliquid clericis in fraudem venerabilis ſanctionis callida arte, aut probroſa cuiuſdam conhibentia deferatur: extorres ſint ab omnibus, quibus inhiauerant bonis. cetera. Leg. XXVIII. Legem, quæ diaconiſſis vel viduis nuper eſt promulgata, ne quis videlicet clericus, neue ſub eccleſiæ nomine mancipia, ſupellectilem, prædam, (velut infirmi ſexus ſpoliator) inuaderet, & remotis adfinibus ac propinquis, ipſe ſub prætextu catholicæ diſciplinæ ſe ageret viuentis hæredem, eatenus animaduertat eſſe reuocatam, vt de omnium chartis, ſi iam nota eſt, auferatur: neque quiſquam, aut litigator ea ſibi vtendum, aut iudex nouerit exſequendam.

(y) Ambroſ. Serm. VII. de clericis p. 232.

(z) Hieron. epiſt. II. ad Nepotian. It. epiſt. III. ad Nepotian. (p. 22. g. edit. Pariſ. MDCXLIII.) Alii nummum addant nummo & in marſupium ſuffocantes *matronarum opes venentur* obſequiis &c.
It. Leo & Maiorin. nouell. VIII. Inſidioſa munuſcula diriguntur, ſubornantur medici, qui praua perſuadeant &c.

(a) Iuuenal. ſatyr. V. v. 97. 98.

- - - *ſumitur illinc*
Quod captator *emat Lenas, Aurelia vendat.*

bis

bis perſtringit: Idem MARTIALIS, PLINIVS, LVCIANVS [b] & plures alii faciunt. Vnde eo minus mirum nobis eſſe debet, quod leges chriſtianæ id proſcribant, patreſque tam acriter in illud declamitent, etiam quando via eſſe videbatur augendi reditus eccleſiæ. Sed hoc puritatem diſciplinæ oſtendit veterum, quod crimini, ſub tam egregia ſpecie apparenti, parcere noluerint, vtpote omni ſcandali plenæ & ignominioſæ augendi reditus clericorum rationi inimici atque infenſi, quemadmodum in diuerſis exemplis oſtendendi habuimus occaſionem, quando de clericorum reditibus diſſeruimus.

§. XVI.

De fraudatione in rebus ſibi concreditis.

ALIA fraudis ſpecies committitur in rebus ſibi concreditis, vt, ſi quis cellario præfectus vel miniſter domini ſui bona diſſipet, aut fraudulentam & iniurioſam pro eo faciat pactionem; vel ſi quis tutor, cui executio teſtamenti alicuius demandata eſt, mala fide agat, diuitiaſque ſibi colligat ex iis, quæ aliorum victui veſtituique neceſſario deſignata ſunt, vel ſi quis celet aut reddere recuſet depoſitum & fidei ſuæ concreditum. Veteres chriſtiani admodum iuſti, religioſi ac integri erant in hoc vltimo rerum, fidei ſuæ commiſſarum, genere; adeo vt ipſe PLINIVS nos faciat certiores, fuiſſe id partem aliquam ſolemnis eorum negotii ſingulis diebus dominicis, ſe ſacramento non in ſcelus aliquod obſtringere, ſed ne furta, ne latrocinia committerent, ne fidem fallerent [c], ne depoſitum appellati ab-

Id. Satyr. VI. v. 38. ſeq.

- - - - tollere dulcem
Cogitat hæredem cariturus turture magno,
Multorumque iubis & captatore *macello.*

Id. Satyr. X. v. 201. 202.

Vſque adeo grauis vxori, gnatiſque, ſibique,
Vt captatori *moueat faſtidia Coſſo.*

(b) Vid. Calvin. lexic. iuridic. voce *Captare.* Erant Romæ, qui ſenes orbos ac locupletes obſequio demereri ſtudebant, vt ex eorum teſtamentis aliquid ferrent, quique etiam palam conſignatis tabulis eos hæredes faciebant, quo ad eamdem liberalitatem iamiam morituros prouocarent. Cuiuſmodi *captatoria* officia ridet Lucianus in dialogis mortuorum his verbis: ἔδοξέ μοι, ait, καὶ σοφὸν τοῦτ' εἶναι, θέσθαι διαθήκας ἐς τὸ φανερὸν ἐν αἷς ἐκείνῳ καταλέλοιπα τἀμὰ πάντα, ὡς κἀκεῖνος ζηλώσας καὶ τὰ αὐτὰ πράξειε.

(c) Plin. lib. X. epiſt. XCVII.

negarent. Vnde iure noſtro concludere poſſumus, neminem ad communionem in tali ſocietate idoneum fuiſſe habitum, quem in vlla eiuſmodi re ſibi credita fidem fefelliſſe conſtiterit; quippe quod cum communis iuris legibus & cum ſolemni ſuo ipſius promiſſo pugnarit. Quædam depoſita ſacratioris erant generis, vtpote cultui Dei & pauperum vſui deſignata. Quibus igitur in rebus ſi quis minus fideliter ageret, duplex & triplex crimen committere iudicabatur, quia cædem quaſi & ſacrilegium addebat iniuſtitiæ. Quam ob cauſſam concilium *Carthaginenſe* quartum [*d*] eos, qui eccleſiam oblationibus defunctorum defraudant, necatores egentium vocat; quia eccleſiam priuare iis, quæ ad ſuſtentandos pauperes dantur, re ipſa nihil aliud eſt, quam pauperes fame enecare: Et ob iſtiuſmodi fraudem ac crudelitatem cenſuræ excommunicationis ſubiiciuntur. Inter epiſtolas CYPRIANI epiſtola quædam legitur CORNELII epiſcopi *Romani* [*e*], in qua de *Nicoſtrato* quodam diacono ad *Cyprianum* ſcribit, quem huiuſmodi fraudis inſimulat. Nam non ſolum patronam ſuam ſæcularem, cuius rationes geſſerat, defraudauerat, ſed non modicos etiam eccleſiæ reditus, ipſi tamquam archidiacono ad alendum viduas ac pupillos commiſſos, abſtulerat, propter quod crimen *Roma* fugerat, metuens ne rationem diſpenſationis ſuæ reddere & cauſſam de rapina & ſacrilegio dicere cogeretur. Et ipſe CYPRIANVS in alia epiſtola [*f*] ad *Cornelium* de ſceleribus ſcribens *Nouati*, ſpoliatos ab eo eſſe dicit pupillos, fraudatas viduas, pecunias quoque eccleſiæ denegatas, propter quod aliaque crimina (quod videlicet patrem fame mori ſiuiſſet, quod vxori,

(*d*) Conc. Carth. IV. can. XCV. Qui oblationes defunctorum aut negant eccleſiis, aut cum difficultate reddunt, tamquam egentium necatores excommunicentur.

(*e*) Ap. Cyprian. epiſt. XLVIII. al. L. Inuigiletur, vt omnibus coëpiſcopis noſtris & fratribus innoteſcat, Nicoſtratum multorum criminum reum, & non ſolum patronæ ſuæ carnali, cuius rationes geſſit, fraudes & rapinas feciſſe; verum etiam, quod eſt illi ad perpetuam pœnam reſeruatum, eccleſiæ depoſita non modica abſtuliſſe.

(*f*) Cyprian. epiſt. XLIX. al. LII. ad Cornel. p. 97. (p. 238. edit. Amſtel. MDCC.) Spoliati ab illo pupilli, fraudatæ viduæ, pecuniæ quoque eccleſiæ denegatæ, has de illo exigunt pœnas, quas in eius furore conſpicimus. Pater etiam eius in vico fame mortuus & ab eo in morte poſtmodum nec ſepul-

calce

calce percuſſo vtero, abortionem importaſſet) ipſum non de presbyterio ſolum excitandum fuiſſe, ſed & communicatione prohibendum, niſi grauis quædam perſecutio impediiſſet, quo minus cauſſa eius ageretur. Vnde liquido apparet, veteres nullo crimine acerbius adfectos fuiſſe, quam quidem hoc perfidiæ & infidelitatis in rebus creditis crimine, nec vllum eo ſeuerius per cenſuras eccleſiæ puniri conſueuiſſe.

§. XVII.

De fraudatione in rerum commercio cum aliis.

VLTIMA fraudis ſpecies eſt, quæ in negotiatione & commercio rerum inter emtorem & venditorem committitur. Emtor peccare poteſt, captando lucrum ex ignorantia venditoris, vera rerum ſuarum neſcientis pretia, vel captando lucrum ex premente illum neceſſitate, quando paupertas ipſum ſua res vili pretio cogit vendere; vel ſoluendo falſos & adulterinos nummos, quod idem eſt atque in facta antea pactione fallere. Hæc vltima fraudis ſpecies legibus *Romanis* tam ethnicis quam chriſtianis ſeuere puniebatur. Nam venditori æque ac fabricatori monetæ adulterinæ omnes fraudis pœnæ conſtitutæ ſunt, quæ in *digeſtis* [g] recenſentur. Et *Conſtantinus* [h] mortis pœna adfici iuſſit non ſolum eos, qui adulterauerint, vel ad-

tus. Vterus vxoris calce percuſſus, & abortione properante in parricidium partus expreſſus. -- Hanc conſcientiam criminum iam pridem timebat, propter hoc ſe non de presbyterio excitari tantum, ſed & communicatione prohiberi pro certo tenebat; & vrgentibus fratribus imminebat cognitionis dies, quo apud nos cauſſa eius ageretur, niſi perſecutio ante veniſſet.

(g) Digeſt. lib. XIII. tit. VII. de pignoratitia actione leg. I. Pignus contrahitur non ſola traditione, etſi non traditum eſt. Si igitur contractum ſit pignus nuda conuentione, videamus, an, ſi quis aurum oſtenderit, quaſi pignori daturus, & æs dederit, obligauerit aurum pignori? Et conſequens eſt, vt aurum obligetur, non autem æs: quia in hoc non conſenſerint. Si quis tamen, quum æs pignori daret, adfirmauit hoc aurum eſſe, & ita pignori dederit, videndum erit, an æs pignori obligauerit: & numquid, quia in corpus conſenſum eſt, pignori eſſe videatur? Quod magis eſt: tenebitur tamen pignoratitia actione qui dedit: præter ſtellionatum, quem fecit. Lib. XLIII. tit. X. ad legem Corneliam de falſo leg. IX. Lege Cornelia cauetur, vt qui in aurum vitii quid addiderit, qui argenteos nummos adulterinos flauerit, falſi crimine teneri. --- Eadem lege exprimitur, ne quis nummos ſtagneos, plumbeos emere, vendere dolo malo vellet.

(h) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXII. Si quis ſolidi circulum inciderit, vel adulteratum in vendendo ſubiecerit. leg. I. Capite puniri debet, aut flammis tra-

Digitized by Google

raſerint monetam, ſed illos etiam, qui ſcientes adulteratam in vendendo ſubiecerint. Et licet hoc non diſertis verbis expreſſum & memoratum ſit in lege eccleſiaſtica, tamen quum ſit præcipua quædam fraus, ſub generali fraudum, ad ſpiritualis iuriſdictionis cognitionem pertinentium, titulo id comprehendi neceſſe eſt. Fraus enim ſemper in criminibus primæ magnitudinis poſita eſt. AVGVSTINVS [i] in eadem claſſe eam collocat cum homicidio, adulterio, fornicatione & ſacrilegio. Et TERTVLLIANVS [k] grandibus peccatis, blaſphemiæ, idololatriæ, apoſtaſiæ, homicidio & adulterio adnumerat, quæ templum Dei deſtruant, & hominem chriſtiana communione reddant indignum. Quod ad iſtam fraudem attinet, quando emtor venditorem circumuenit, iuſtum rerum ſuarum pretium neſcientem, quum res ſit non facilis ad detegendum vel probandum, eam potius propriæ ipſius conſcientiæ relictam, quam ſub publicam diſciplinam vocatam fuiſſe, par eſt credamus. Certum tamen eſt, hominem religioſum hac culpa animam ſuam non oneraturum. Singulare & rarum iuſtitiæ exemplum hac in re dat AVGVSTINVS [l]. Scire ſe dicit hominem, quum venalis codex ei fuiſſet oblatus, pretiique

di, vel alia pœna mortifera, ſi quis menſuram circuli exterioris adraſerit, vel figuratum ſolidum adultera imitatione in vendendo ſubiecerit.

(i) Aug. tract. XLI. in Ioan. tom. IX. p. 125. (p. 308. edit. Baſil. MDLXIX.) cit. ſupra §. IV. litt. (h) pag. 468.

(k) Tertull. de pudicit. c. XIX. Sunt & contraria iſtis (delictis quotidianæ incurſionis) vt grauiora & exitioſa, quæ veniam non capiant, homicidium, idololatria, *fraus*, negatio, blaſphemia, vtique & mœchia & fornicatio, & ſi qua alia violatio templi Dei. Id. aduerſ. Marcion. lib IV. c. IX. Si Heliſæus prophetes creatoris vnicum leproſum Naaman Syrum ex tot leproſis Iſraëlitis emundauit, nec hoc ad diuerſitatem facit Chriſti, quaſi hoc modo melioris, dum Iſraëlitem leproſum emundauit extraneus, quem ſuus dominus emundare non valuerat, Syro facilius emundato, ſignificato per nationes emundationis in Chriſto lumine eorum, quæ *ſeptem* maculis *capitalium delictorum* inhorrerent, idololatria, blaſphemia, homicidio, adulterio, ſtupro, falſo teſtimonio, *fraude*.

(l) Aug. de trinit. lib. XIII. c. III. Et mimus quidem ille vel ſe ipſum intuendo, vel alios quoque experiendo, vili velle emere & caro vendere, omnibus id credidit eſſe commune. ... Scio ipſe hominem, quum venalis codex ei fuiſſet oblatus, pretiique eius ignarum & ideo quiddam exiguum poſcentem cerneret venditorem, iuſtum pretium, quod multo amplius erat, nec opinanti dediſſe.

eius

eius ignarum & ideo quiddam exiguum poſcentem cerneret venditorem, iuſtum pretium, quod multo amplius eſſet, nec opinanti dediſſe, ſummamque ei admirationem inieciſſe haud vulgari generoſitate ac æquitate, quæ non permittat ex alterius ignorantia lucrum capere; licet id contra generalem regulam ſit mortalium, quibus (vt mimus ille, vel ſe ipſum intuitus, vel alios quoque expertus dicat) commune ſit, vili velle emere & caro vendere, quæcumque demum mala inde conſequantur.

Ab altera parte fraus committi etiam poteſt a venditore, idque diuerſis modis; ſi vel merces æquo carius ignaro & indigenti emtori indicet; quod itidem genus oppreſſionis eſt; vel ſi corruptas vendat merces, quæ reuera tales non ſunt, quales eſſe dicuntur vel videntur, quæ fraus eſt in qualitate; vel ſi falſis ponderibus & menſuris vtatur, quæ fraus in quantitate eſt rerum, de quibus inter eos conuenit, & cui communiter hæc nota in ſcripturis inuritur, quod ſit *deteſtationi DOMINO.* Vetuſtæ leges *Romanæ* [m] in hoc iuſtorum ponderum ac menſurarum negotio ſummopere ſollicitæ ſunt. Aedilium id erat muneris, menſuras exigere & pondera, quorum modus religioſe adſeruabatur in capitolio: Et hinc poſtea imperatorum chriſtianorum tempore ablata, ſub cuſtodia epiſcoporum in eccleſiis reponebantur, quemadmodum ex *pragmatica ſanctione* [n] *Iuſtiniani* & ex vna *nouellarum* [o] eius apparet. Singulæ

(m) Vid. digeſt. lib. XLVIII. tit. X. ad legem Corneliam de falſo. leg. XXXII. Si venditor menſuras publice probatas vini, frumenti, vel cuiuslibet rei, aut auctor corruperit, doloue malo fraudem fecerit: quanti ea res eſt, eius dupli condemnatur: decretoque diui Hadriani præceptum eſt, in inſulam eos relegari, qui pondera aut menſuras falſaſſent.

(n) Iuſtin. pragmat. ſanct. c. XIX. Vt nulla fraudis vel læſionis prouinciarum naſcatur occaſio, iubemus in illis menſuris vel ponderibus ſpecies vel pecunias dari vel ſuſcipi, quæ beatiſſimo papæ vel ampliſſimo ſenatui noſtra pietas in præſenti contradidit.

(o) Iuſtin. nouell. CXXVIII. c. XV. Τὰς δὲ τὰ δημόσια τέλη εἰσπράττοντας, δικαίοις σαθμοῖς τε καὶ μέτροις κεχρῆσθαι κελεύομεν· ἵνα μηδὲ ἐν τούτῳ τοὺς ἡμετέρους ὑποτελεῖς ἀδικῶσιν· εἰ δὲ οἱ συντελεσαὶ νομίσωσι βαρεῖσθαι εἴτε ἐν σαθμοῖς εἴτε ἐν μέτροις, ἐχέτωσαν ἄδειαν τὰ μὲν τῶν εἰδῶν μέτρα τε καὶ σαθμὰ παρὰ τῶν ἐνδοξοτάτων ὑπάρχων, τὰ δὲ τοῦ χρυσίου καὶ τοῦ ἀργυρίου καὶ τῶν λοιπῶν μετάλλων σαθμὰ παρὰ τοῦ κατὰ καιρὸν ἐνδοξοτάτου κόμητος τῶν θείων λαργιτιώνων λαμβάνειν· καὶ τὰ αὐτὰ μέτρα καὶ σαθμὰ ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ ἑκάσης πόλεως ἐκκλησίᾳ φυλάττεσθαι· ἵνα κατὰ ταῦτα δίχα βάρους τῶν συντελεσῶν, καὶ ἡ

 ciui-

ciuitates & ſtationes, ſiue loca, vbi tributa ſuſcipiebantur, ſimiliter publica habebant pondera & publicas menſuras, vt fraudibus occurreretur, quæ tum ab exactoribus tributorum tum ab aliis in priuatis negotiationibus committi ſolebant. Quam in rem diuerſæ leges *Theodoſii* [p], *Honorii* [q], *Valentiniani tertii* [r] & *Maioriani* [ſ] reperiuntur in *codice Theodoſiano.*

τῶν δημοσίων εἰσκομιδὴ, καὶ αἱ στρατιωτικαὶ καὶ αἱ ἄλλαι δαπάναι γίνωνται. *Eos, qui publica tributa exigunt, iuſtis ponderibus & menſuris vti præcipimus: vt neque in hoc noſtros tributarios lædant. Si autem collatores putant, grauari ſe ſiue in menſuris, ſiue in ponderibus: habeant licentiam, ſpecierum quidem menſuras & pondera a glorioſiſſimis præfectis: auri vero & argenti & reliquorum metallorum pondera a glorioſiſſimo per tempora comite ſacrarum largitionum accipere:* & has menſuras & pondera in ſanctiſſima vniuſcuiuſque ciuitatis eccleſia ſeruari, *vt ſecundum ea & grauamen collatorum & fiſcalium illatio, & militares & aliæ expenſæ fiant.*

(p) Cod. Theodoſ. lib. XII. tit. VI. de ſuſceptoribus leg. XIX. In ſingulis ſtationibus & menſuræ & pondera publice collocentur, vt fraudare cupientibus fraudandi adimant poteſtatem. Leg. XXI. Modios æneos ſeu lapideos, cum ſextariis atque ponderibus per manſiones ſingulas, quaſque ciuitates iuſſimus conlocari, vt vnuſquiſque tributarius ſub oculis conſtitutis rerum omnium modis ſciat, quid debeat ſuſceptoribus dare. cetera.

(q) Cod. Theodoſ. lib. XI. tit. VIII. de ſuper-exactionibus leg. III. Velut licito committi, frequenti læſorum deploratione didicimus, vt maioribus ſubiectis menſuris atque ponderibus graui poſſeſſor damno quatiatur: Iubemus, vt cura & ſolertia defenſorum hoc fieri a ſuſceptoribus non ſinant, deprehenſoſque ad iudicium dirigant, cum ipſo fraudis commiſſæ indicio idem fieri notum eſt &c.

(r) Cod. Theod. lib. XII. tit. VI. de ſuſceptoribus leg. XXXII. Aurum ſiue argentum quum quo a poſſeſſore conſertur, arcarius vel ſuſceptor accipiat: ita vt prouinciæ moderator eiuſque officium ad crimen ſuum nouerit pertinere, ſi poſſeſſoribus vllum fuerit ex aliqua ponderum iniquitate inlatum diſpendium. cetera. It. Nouell. Valentin. & Theodoſ. XXV. de pretio ſolidi. De ponderibus quoque vt fraus penitus amputetur a nobis aguntur exagia, quæ ſub interminatione ſuperius comprehenſa ſine fraude debeant cuſtodiri.

(ſ) Maiorian. nouell. I. Illis quoque fraudibus obuiandum eſt, quas in varietate ponderum exactorum calliditas facere conſueuit, qui vetuſtis caliginibus abutentes, Fauſtinæ, aliorumque nominum neſcientibus faciant mentionem. Quibus penitus amotis, atque in perpetuum hac lege damnatis, a prætoriana ſede ad ſingulas non ſolum prouincias, ſed etiam ciuitates pondera examinata mittantur; quibus tam omnis exactor quam negotiator vtatur, capitale ſibi ſciens vnuſquiſque ſupplicium, ſi conſtituta tranſcenderit. Vid. Sidon. Apollin. lib. V. epiſt. VII. Hi ſunt, qui inuident -- arcariis pondera, menſuras allectis. Caſſiodor. lib. V. epiſt. XXXIX. Exigentes aſ-

Et ſeueræ quidem & capitales pœnæ eis omnibus ibi conſtituuntur, qui fraudem in mutatione vel corruptione publicorum ponderum & modiorum feciſſe deprehenſi fuerint. Eccleſia hac de re non habet particulares leges in diſciplina ſua. Quando autem tam atrox crimen in oculis fuit ciuilis magiſtratus, iudicare nobis licebit, ipſam in huiuſmodi criminis reos animaduertiſſe ex generalibus contra fraudem legibus, ſine ſpecialiore omnium particularium caſuum recenſione. Auctor *conſtitutionum* [t] generalem hac in re ſuggerit regulam, quando epiſcopum omnium eorum oblationes reiicere iubet, qui communi nomine ῥᾳδιουργοὶ, *adulteratores* vocabantur. Speciatim notat *δολομέτρας, menſores fraudulentos* & ζυγοκρύστας, hoc eſt eos, qui licet non vterentur falſis ponderibus aut fraudulentis libris; ingenioſius tamen & aſtutius digitis ſuis ſtateram ad alterum latus impellebant, vt artificio & verſutia manus id in ponderando lucrarentur, quod falſis ponderibus facere non audebant. *Conſtantinus* etiam huius fraudis in lege quadam ſua [u] mentionem facit, vbi tributorum ſuſceptoribus interdicit, ne digitis ſuis pondera libræ deprimant, ſed æqua lance & libramentis paribus ponderent, ne quis de iniuria ſibi illata poſſet conqueri. Et dignum obſeruatu eſt, quod *Iulianus* [x], vt

ſem publicum per grauamina ponderum, premere dicuntur patrimonia poſſeſſorum: vt non tam exactio, quam præda eſſe videatur. Sed vt totius fraudis abrogetur occaſio, ad libram cubiculi noſtri, quæ vobis in præſenti data eſt, vniuerſas functiones publicas iubemus inſerri. Quid enim tam nefarium, quam præſumtoribus liceat in ipſa etiam trutinæ qualitate peccare? Id. lib. XI. epiſt. XVI. Initium a libra faciemus, quia vbi conſcientiam fas eſt intendere, inde debet ſermo iudicis inchoare. Hinc eſt, quod in ponderibus atque menſuris vos ſuggeritis ingrauatos: & ideo noſtra cura prouidebit, vt nullius vos vlterius ex ea parte vexare poſſit iniquitas. Quia graue ſcelus eſſe iudicamus, aut menſuras modum excedere, aut libram æquiſſimi ponderis iuſtitiam non habere.

(t) Conſtitut. lib. IV. c. VI. *παραιτήσῃ δὲ καὶ ῥᾳδιουργὰς — καὶ ζυγοκρούστας καὶ δολομέτρας.*

(u) Cod. Theod. lib. XII. tit. VII. de ponderatoribus, leg. I. Aurum quod infertur, æqua lance & libramentis paribus ſuſcipiatur: ſcilicet, vt duobus digitis ſummitas lini retineatur, tres reliqui liberi ad ſuſceptorem emineant, nec pondera deprimant, nullo examinis libramento ſeruato, nec æquis ac paribus ſuſpenſo ſtatere monentis.

(x) Ibid. leg. II. Placet, quem ſermo græcus appellat, per ſingulas ciuitates

iſti-

iſtiuſmodi fraudibus in ponderando occurreret, per ſingulas ciuitates miniſtrum conſtituerit, (*Græco* nomine *zygoſtaten*, hoc eſt ponderatorem publicum, nominatum) cuius ad arbitrium & fidem, ſi qua inter vendentem ementemque exorta eſſet contentio, per publica pondera dirimeretur. Studium autem imperatoris ethnici, ad huiuſmodi fraudes & abuſus corrigendos adhibitum, arguit, eccleſiæ tanto magis conueniſſe, vt eius rei curam gereret, & huiuſmodi fontes pœnitentiæ per cenſuræ eccleſiaſticæ poteſtatem ſubmitteret.

AVCTOR *conſtitutionum* ſimiliter alius cuiuſdam fraudis meminit, quam in negotiatione quis committere poteſt, diſſimulando prauam rerum conditionem, & vendendo merces corruptas ſub bonarum & perfectarum notione ac ſpecie. Vt ſi quis cuprum pro auro, vel mixturam aquæ vel alium liquorem pro puro vino vendat. Hinc epiſcopum inſtruens, quorum oblationes recipiendæ, & quorum reiiciendæ ſint, primo loco dicit, ad dandum non admittendos eſſe, quos *Græci* καπήλȣς, *Latini* autem *caupones* vocent; per quos non eos ſtricte intelligit, qui cibaria vendunt, vel alios quoſcumque mercatores, licet vocabulum nonnumquam ita ſumatur; ſed fraudulentos propolas, qui merces ſuas corrumpunt & adulterant, vt maius ex iis lucrum faciant. Quomodo ex loco illo apparet, quem ſecundum LXX. interpretum verſionem ex *Ieſaiæ I, 22.* citat, *ὁι κάπηλοί σȣ μίσγȣσι τὸν οἶνον ὕδατι*, *Caupones tui miſcent vinum aqua.* LACTANTIVS [*y*] hanc rem acute diſputat aduerſus *Carneadem*, philoſophum gentilem, qui ſtatuebat, ſi quis fugitiuum ſeruum vel peſtilentem domum velit vendere, eum per leges prudentiæ non debere profiteri periculum, quod de illo vel de hac emtori metuendum ſit; quia, ſi id faciat, futurum ſit, vt vel vili vel omnino non vendat. Quam ille ſententiam damnat, eamque contra chriſtianæ iuſtitiæ & ipſius etiam prudentiæ regulas eſſe, pluribus demonſtrat. Nihil enim homini prius, nihil antiquius eſſe debere dicit, quam innocenti-

conſtitui *zygoſtaten*, qui pro ſua fide atque induſtria, neque fallat neque fallatur, vt ad eius arbitrium atque ad eius fidem, ſi qua inter vendentem emtoremque in ſolidis exorta fuerit contentio, dirimatur.

(*y*) Lactant. lib. V. c. XVII. & XVIII.

am

am ſeruare & bonam conſcientiam. Vnde HILARIVS [z] ait: *Corpora, quum cogitamus aut agimus ſtupra, caedes, furta, falſitates, rapinas, ſpeluncam latronum conſtituimus.* Nonnulli quidem veterum [a] paullo ſeueriores ſunt contra negotiationem quamcumque, excepta arte manuali, lucri cauſſa inſtitutam, propter fraudis periculum, cui emtor æque ac venditor obnoxius eſt. At LEO [b] papa benignius diſtinguit inter lucrum honeſtum & turpe: *Qualitas lucri*, inquiens, *negotiantem aut excuſat, aut arguit: quia eſt honeſtus quaeſtus, aut turpis.* Vt adeo non omnem negotiationem & mercaturam vt ſimpliciter illicitam in ſe damnauerint, ſed tantum ſi iſtiuſmodi fraudulentis exerceretur artibus, quæ eam ſordidi quæſtus vitio commacularent, nec niſi plauſibile aliquod furtum & magis artificialem prædandi rationem facerent.

VLTIMA ſpecies fraudis a venditore committitur, quando merces ſuas iuſto carius vendit; quod fit vel per monopolium, ſi quis vnus ſolus, vel aliqua hominum ſocietas, ius ſibi acquirit certas merces diuendendi, illiſque pretium ſtatuit arbitrarium; vel ſi venditor ex ignorantia vel indigentia emtoris occaſionem captat mercis pretium augendi, ex eiuſque infirmitate, paupertate & imprudentia lucrum facit. Contra fraudem, quæ fit per monopolium, nota lex eſt *Zenonis* [c] imperatoris in codice *Iuſtinianeo*, qua primum ſub pœna publica-

(z) Hilar. in pſalm. CXVIII. v. 139. p. 278.

(a) Tertull. de idololatr. c. XI. Negotiatio ſeruo Dei apta eſt? Ceterum ſi cupiditas abſcedat, quæ eſt cauſſa acquirendi: ceſſante cauſſa acquirendi, non erit neceſſitas negotiandi.
Epiphan. expoſit. fid. §. XXIV. πραγματευτὰς οὐκ ἀποδέχεται, ἀλλὰ ὑποδεεστέρους πάντων ἡγεῖται. *Negotiatores non admodum probat* (eccleſia catholica) *ſed in omnium infimo loco conſtituit.*
Auct. operis imperf. in Matth. XXI, 12. Inter opera Chryſoſt. tom. II. p. 102. edit. Francof.) Eiiciebat vendentes & ementes de templo. Significans, quia homo mercator vix aut numquam poteſt Deo placere. Et ideo nullus chriſtianus debet eſſe mercator: aut ſi voluerit eſſe, proiiciatur de eccleſia Dei, dicente propheta: *Quia non cognoui negotiationes, introibo in potentia domini*, pſalm. LXX, 16. cetera.

(b) Leo epiſt. XCII. ad Ruſtic. c. IX.

(c) Cod. Iuſtin. lib. IV. tit. LIX. de monopoliis leg. I. Iubemus, ne cuiuſcumque veſtis, vel piſcis, vel pectinum forte, aut echini, vel cuiuslibet alterius ad victum, vel ad quemcumque vſum pertinentis ſpeciei, vel cuiuslibet ma-

tionis bonorum & perpetui exilii interdicit, ne quis monopolium audeat exercere: Deinde prohibet, ne qua hominum ſocietas illicitis pactis ſe conſtringat de taxandis rerum pretiis, quadraginta librarum auri ſolutionem hoc facere auſis conſtituens. Similiter ædificiorum artifices aliorumque operum profeſſores a pactis inter ſe componendis arceri iubet, eo ſpectantibus, vt ne quis ab altero inchoatum & derelictum opus ipſo inuito impleat: (quæ ratio erat, qua labori ſuo pretium pro arbitratu ſtatuere ſibi ſumebant.) Cui fraudi & difficultati, homines honeſtos prementi vt occurrat, omnia iſtiuſmodi illicita pacta & conuentiones diſſoluit, perfectam hominibus, ab artifice quodam derelictis, concedens libertatem per alium, ſine aliquo diſpendii timore, inceptum opus perficiendi.

ALTERA pretium augendi ratio, quæ fit a venditore, commodum ex ignorantia & imprudentia emtoris captante, nullis legibus vndiquaque prouideri poterat & caueri: adeoque hominum relinquebatur æquitati & conſcientiæ, examinanda & iudicanda potius per legem diuinam, quam ſub certas humani iudicii regulas reuocanda. Verumtamen quum ſit quædam fraudis ſpecies, & extorquendi ac opprimendi ratio, probabile eſt, eccleſiæ rectores in multis inſignioribus caſibus eam condemnaſſe ſub generali nomine *ῥαδιουργίας*, hoc eſt, abiectæ verſutiæ & artificii lucrandæ per quamcumque impoſturam pe-

teriæ, pro ſua auctoritate, vel ſacro iam elicito reſcripto, aut pragmatica ſanctione vel ſacra noſtræ pietatis adnotatione, monopolium audeat exercere: neue quis illicitis habitis conuentionibus coniuret, aut paciſcatur, *vt ſpecies diuerſorum corporum negatiationis, non minoris quam inter ſe ſtatuerint, venundentur.* Aediſiciorum quoque artiſices, vel ergolabi, aliorumque diuerſorum operum profeſſores & balneatores penitus arceantur, pacta inter ſe componere, *Vt ne quis, quod alteri commiſſum ſit, opus impleat, aut iniunctum alteri ſollicitudinem alter intercipiat:* data licentia vnicuique, ab altero inchoatum & derelictum opus, per alterum ſine aliquo timore diſpendii implere, omniaque huiuſmodi facinora denuntiandi ſine vlla formidine, & ſine iudiciariis ſumtibus. Si quis autem monopolium auſus fuerit exercere, bonis propriis exſpoliatus, perpetuitate damnetur exilii. Ceterarum profeſſionum primates, ſi in poſterum aut ſuper taxandis rerum pretiis aut ſuper quibuslibet illicitis placitis, auſi fuerint conuenientes huiuſmodi ſeſe pactis conſtringere, quadraginta librarum auri ſolutione percelli decernimus.

cuniæ:

cuniæ: cuius rei cauſſa epiſcopus in *conſtitutionibus* [*d*] homines a faciendis ſuper altari oblationibus reiicere iubetur.

Et ſub hoc caput reducere quoque poſſumus earum rerum mercaturam, quam venditor exercere nullo iure poteſt; exempli cauſſa, ſi quis alterius ſeruum fugitiuum vendat, quod leges [*e*] vetant, quia ſpecies plagii eſt in venditore & defraudatio emtoris, atque incitatio ſeruitiorum ad diripiendum & deſerendum dominos ſuos. Iſtiuſmodi quoque eſt nundinatio rerum nullius veri pretii, ſed meræ fraudis & impoſturæ; vt ſi quis pecuniam accipit pro fatorum per genituram interpretatione, pro indicatione rerum perditarum, pro amuletorum præbitione, & ſimilibus nugis, quas canones [*f*] non ſolum vt artes curioſas & ſuperſtitioſas, ſed etiam vt fallacias & impoſturas, damnant. Quos omnes & ſexcentos alios ſpoliandi, opprimendi & defraudandi modos eccleſia in diſciplinæ ſuæ exercitio eodem, quo directas methodos committendi furta & rapinas, loco habebat.

§. XVIII.

De receptione & occultatione latronum, & emtione rerum furtiuarum.

At enim vero præter directas hoc peccatum committendi vias, erant quædam abiectæ & illicitæ praxes, quæ virtualiter & per iuſtam interpretationem furtum dici merebantur: vt receptio, incitatio ac occultatio latronum: emtio rerum furtiuarum; vitam otioſam ſine vlla legitima vocatione agendi ratio; Rerum, ſuſtentationi aliorum deſignatarum, conſumtio per prodigentiam vel luſum. In quas praxes vniuerſas leges eccleſiaſticæ vel imperiales animaduertebant vt totidem indirectas vias adiuuandi vel committendi latrocinia & direptiones. Leges imperiales ſeueram pœnam omnibus conſtituunt, qui vllius criminis reos occultent. *Valentinianus* lege quadam eos damnat, vt ſocios [*g*] alieni criminis, & pari

(*d*) Conſtit. lib. IV. c. VI. vid. ſub litt. anteced. (t) pag. 495.

(*e*) Cod. Iuſtin. lib. IX. tit. XX. ad legem Fabiam de plagiar. leg. VI. In fuga ſeruum conſtitutum, neque vendere, neque donare licet.

(*f*) Concil. Trull. c. LXI. cit. ſupra ad c. V. §. VI. litt. (h) & (i) pag. 257.

(*g*) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXIX. leg. I. Eos, qui ſecum alieni criminis reos occulendo ſociarunt, par atque ipſos reos pœna exſpectet.

pœna adfici iubet. Alia lege [*b*] ſpeciatim eos damnat, qui latrones ſuſcipiant & iudiciis non offerant; ſupplicio aut bonorum publicatione, pro qualitate perſonæ, plectendos. Et ſi quis actor vel procurator, domino ſuo ignorante & inſcio, eos occultauerit & iudici offerre neglexerit, eum flammis comburendum eſſe ſtatuit. Alia lex *Marciani* in eamdem ſententiam exſtat in codice *Iuſtinianeo* [*i*], oſtendens, quemadmodum tractandi ſint, qui latrones occultauerint, & vim ad tuendum ac defendendum eos adhibuerint.

Qvi res furtiuas emebant, ſi tales eſſe ſcirent, itidem furti habebantur participes, quia hoc incitamentum erat latronum & quædam eorum approbatio. CHRYSOSTOMVS [*k*] & AVGVSTINVS [*l*] hanc obſeruationem habent in illud pſalmiſtæ: *Si furem videbas, concurrebas ei*; quod laudare & approbare furem idem ſit ac committere furtum. Et nemo quidem magis approbare furem poteſt, quam is, qui parui lucri cauſſa

(*b*) Ibid. leg. II. Latrones quiſquis ſciens ſuſceperit, vel offerre iudiciis ſuperſederit, ſupplicio corporali aut diſpendio facultatum, pro qualitate perſonæ ex iudicis æſtimatione, plectatur. Si vero actor, ſiue procurator domino ignorante occultauerit & iudici offerre neglexerit, flammis vltricibus concremetur.

(*i*) Vid. Cod. Iuſtin. lib IX. tit. XXXIX. de his, qui latrones occultauerint, leg. II. Si qui latrones, ſeu aliis criminibus obnoxii, in poſſeſſione degunt ſeu latitant: dominus poſſeſſionis ſi præſto eſt, aut procuratores, ſi dominus abeſt, ſeu primates poſſeſſionis vltro eos offerant: aut ſi ſcientes hoc ſponte non fecerint, conueniantur a ciuili officio, vt tradant prouinciali iudicio eos, qui requiruntur, ſub examine iudicis arguendos, & pœnas poſt documenta congruas ſubituros. Si vero exhibere eos domini, vel procuratores, aut primates poſſeſſionis diſſimulerint: tunc ad detinendos eos adito rectore prouinciæ omnia ciuilia dirigantur auxilia, cetera.

(*k*) Auguſtin. in pſalm. XLIX. tom. VIII. p. 194. (p. 478. edit. Baſil. MDLXIX.) Si videbas furem, concurrebas ei &c.] Ne forte diceres, non feci furtum, non feci adulterium: quid ſi placuit tibi, qui fecit? Nonne ipſo placito concurriſti? Nonne portionem tuam cum illo, qui fecit, laudando poſuiſti? Hoc eſt enim, fratres, concurrere cum fure, & ponere cum adultero portionem tuam: quia, etſi non facis, & laudas quod fit, adſtipulator es facti, quoniam laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & qui iniqua gerit, benedicitur. Non facis mala, laudas mala facientes.

(*l*) Chryſoſt. in loc. tom. III. p. 301. (p. 261. edit. Francof.) *τοῦτο πάντων αἴτιον τῶν κακῶν· τοῦτο μάλιστά ἐστι τὸ ἀνατρέπον ἀρετὴν, τὸ ἐκλύειν τὴν περὶ τὰ καλὰ τῶν πολλῶν σπουδὴν, ὅταν μὴ μόνον μὴ ἐπιτιμῶσί τινες, ἀλλὰ καὶ συνήδωνται τοῖς ἁμαρτάνουσι· τοῦτο τοῦ ἁμαρτάνειν οὐκ ἔλαττον κ.τ.λ. Hoc eſt cauſſa omni-*

ani-

animum ei addit cum ipſo negotiando, vti verſio *Arabica* ex quorumdam criticorum obſeruatione phraſin pſalmiſtæ ad verbum reddit. Vnus tantum caſus eſt, in quo caſuiſtæ permittunt a cognito fure aliquid emere. Si quis videlicet facere id poteſt ob rem paruulam, animo quidem ablata proprio domino reſtituendi. Hoc enim in caſu propoſitum ei non eſt furi animum addere, ſed legitimi poſſeſſoris commoda procurare. Et pro hoc notas regulas legis ciuilis [*] adlegant. At vero in reliquis caſibus omnibus cum furibus negotiari, eſt participem fieri peccati eorum, eoſque inflammare & confirmare in ſubſequentibus furtis. Quare hic & omnes reliqui furibus adſpirandi eoſque adiuuandi modi (quos notant & colligunt doctores [m] in ſcholis [n]) antiquis temporibus ſub generali furti ac fraudis notione comprehendebantur, & congrua his criminibus cenſura eccleſiaſtica puniebantur.

§. XIX.

Otium notatum & punitum tamquam mater furti.

NEQVE vero ſolam ſocietatem cum latronibus furibuſque & participationem rapinæ eorum ita damnabant veteres, ſed etiam omnem iſtiuſmodi viuendi rationem, quæ mortalibus quamdam quaſi neceſſitatem latrocinandi, & ad fraudem ac violentiam, vtpote vnum ſolum diſſolutæ vitæ adminiculum, ſeſe applicandi imponebat. Otium pro matre ac nutrice furti, & vitam ſine occupatione non meliore loco, quam

um malorum, hoc eſt, quod virtutem maxime euertit, quod retardat ac reprimit ſtudium multorum ad ea, quæ ſunt honeſta: quando non ſolum non reprehendunt aliqui, ſed etiam vna cum iis, qui peccant, ſe oblectant, eiſque gratulantur.

(*) Vid. Leſſium de iure & iuſtit. lib. II. c. XIV. p. 171. (p. 156. edit. Louan. MDCV.) Dubitatio IV. Vtrum ſi dubites, an res ſit aliena, poſſis eam accipere, retinere, alienare? Qui dubitat, vtrum res ſit aliena, poteſt nihilominus eam accipere titulo donationis, permutationis, emtionis &c. modo eo animo accipiat, vt eam domino, ſi poſt diligentem inquiſitionem inuenerit, reſtituat. Ratio eſt, quia in hoc nullam facit domino iniuriam, ſed beneficium; nam alioquin fortaſſis numquam fuiſſet reſtituenda.

(m) Aquin. quæſt. LXII. artic. VII. Concluſio: In multis caſibus etiam is, qui per ſe non fecit rei ablationem, tenetur tamen ipſi damnificato ad rei ablatæ reſtitutionem &c.

(n) *Iuſſio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus,*
Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans.

quo vitam communis prædonis, habebant. Quia huius furfuris homines, vt poëta loquitur, tantum ſunt *fruges conſumere nati*. Quam ob cauſſam leges tam imperiales quam eccleſiaſticæ admodum ſeuere contra omnes iſtiuſmodi decernunt. Exſtat in codice *Theodoſiano* [*o*] conſtitutio quædam *Valentiniani iunioris* contra mendicantes, qui, dum integro corpore ac vegeta ætate ſint, ſiue ſerui, ſiue liberi & ad operandum idonei, a dominis ſuis *Romam* fugiant, vt ibi latentes velut fuci ex aliorum largitate alimenta inertiæ habeant. Quos ille explorari, & ſi validi ac robuſti eſſe deprehendantur, proditoribus in ſeruitutem addici vel ad dominos remitti iubet, ſalua hiſce actione in eos, qui fugitiuos vel receperint vel ad deſertionem conſiliis ſuis incitauerint. IVSTINIANVS hanc legem in codice ſuo [*p*] interpoſuit, & nouum edictum ſanxit in eamdem ſententiam. Eccleſia itidem hac in re magnam nauabat operam, vt ne audacibus, otioſis ac vagantibus mendicis permitteretur deuorare reditus eorum, qui reuera infirmi ac pauperes eſſent. Quam ob cauſſam clericis ſuis interdicebat, ne huc illuc vagarentur, nec de diœceſi alia in aliam proficiſcerentur ſine litteris dimiſſoriis, quemadmodum nonnulli faciebant, dicti inde βακάντιβοι, hoc eſt, homines *vacantes*, ſicut alio iam loco [*] pluribus demonſtrauimus. Omnes monachos ſuos & aſcetas ex manuum ſuarum operibus viuere docebat. Ita, vt monachus, qui opus non faceret, non ſecus ac alieni cupidus iudicaretur, quemadmodum patres *Aegyptios* de illis, qui alieno pane otioſi veſcerentur, iudicaſſe, auctor eſt SOCRATES [*q*].

(*o*) Cod. Theodoſ. lib. XIV. tit. XVIII. de mendicantibus non inualidis. leg. I. Cunctis adfatim, quos in publicum quæſtum incepta mendicitas vocauit, inſpectis, exploretur in ſingulis & integritas corporum & robur annorum: adque ea inertibus, & abſque vlla debilitate miſerandis, neceſſitas inferatur, vt eorum quidem, quos tenet conditio ſeruilis, proditor ſtudioſus & diligens dominium conſequatur: Eorum vero, quos natalium ſola libertas proſequitur, colonatu perpetuo fulciatur, quiſquis huiuſmodi lenitudinem prodiderit ac probauerit: ſalua dominis actione in eos, qui vel latebram forte fugitiuis, vel mendicitatis ſubeundæ conſilium præſtiterunt.

(*p*) Cod. Iuſtin. lib. XI. tit. XXV. de mendicantibus validis leg. I.

(*) Lib. VI. c. IV. §. V. voll. II. p. 391.

(*q*) Socrat. lib. IV. c. XXIII. ἄλλος δέ τις ἔλεγεν, ὅτι ὁ μοναχὸς, εἰ μὴ ἐργάζοιτο, ἐπίσης τῷ πλεονέκτῃ κρίνεται. *Alius quidam dixit, monachum, qui opus non faceret, non ſecus ac alieni cupidum, iudicatum iri.*

AVGV-

AVGVSTINVS [r] integrum librum ſcripſit, vt hoc proprium monachi officium eſſe oſtenderet, viuere ex manuum ſuarum operibus; vbi omnibus rationibus reſpondet, quæ in contrarium adferri poterant. Sunt & innumera loca in aliis vetuſtis ſcriptoribus eiuſdem argumenti, ad quæ lectorem remiſimus, quando de vitæ monaſticæ regulis libro quodam antecedente [*] loquuti ſumus. Hoc loco vnum tantum notabilem locum addemus ex AMBROSIO [ſ], vbi regulas præſcribit, quas in prudenter diſpenſandis eleemoſynis obſeruari oporteat: *Liquet, debere eſſe liberalitatis modum, ne fiat inutilis largitas: cuius ſobrietas tenenda eſt, maxime ſacerdotibus, vt non pro iactantia, ſed pro iuſtitia diſpenſent. Nuſquam enim maior auiditas petitionis. Veniunt validi, veniunt nullam cauſſam niſi vagandi habentes, & volunt ſubſidia vacuare pauperum, exanire ſumtum: nec exiguo contenti, maiora quærunt, ambitu veſtium captantes petitionis ſuffragium, & natalium ſimulatione licitantes incrementa quæſtuum. Hi, ſi quis facile deferat fidem, cito exaniunt pauperum alimoniis profutura compendia. Modus adſit largiendi, vt nec illi inanes recedant, neque transſcribatur vita pauperum in ſpolia fraudulentorum. Ea ergo menſura ſit, vt neque humanitas deſeratur, nec deſtituatur neceſſitas.* Ex quibus planum eſt, vitam otioſam non meliorem creditam fuiſſe, quam vitam, quæ ex ſpoliis pauperum, furtis ac ſceleratiſſimis latrociniis ducitur; quia ſæpe fraudem & crudelitatem furto adiungit, dum iſtiuſmodi otioſi homines aliorum liberalitatem fictis rationibus a viduis ac pupillis ad ſe trahunt; qui in nulla ſunt egeſtate, niſi quam ipſi ſibi vel otiando vel luxurioſe ac prodige viuendo contraxerunt: quam ſuſtentare inſigne furtum iudicabatur & pauperum ſpoliatio, quæ ſumma & extrema crudelitas eſt & oppreſſio. Et propterea vt leges imperiales otium in vagantibus crimen faciebant, cui actio intendi poterat: (*ἀργίας δίκην* lex ipſa vocat): Ita regulæ eccleſiæ id ipſum velut infamem & cenſura eccleſiaſtica dignam viuendi rationem notabant.

(r) Auguſt. de opere monachorum c. XV. I. &c.
(*) Lib. VII. cap. III. §. X. volum. III. pag. 60.
(ſ) Auguſt. de officiis lib. II. c. XVI. (tom. IV. opp. p. 52. edit. Pariſ. MDCXLII.)

§.XX.

§. XX.

Et luſus aleæ, tamquam occaſio fraudis & ruinæ multarum familiarum, hoc pacto ad ſummam egeſtatem reductarum.

HVIC addebant luſum aleæ, vt aliam fallendi ac defraudandi rationem; idque duplici reſpectu, quia homines eo ipſo ad fraudem ac fallaciam inclinabantur, & ſæpe ſuas diruebant familias; quæ hoc pacto ad ſummam egeſtatem & inopiam per diſſolutam & ſtolidam mali parentis vitam reducebantur. Multæ aliæ declamandi contra hoc crimen rationes eſſe poterant, exempli cauſſa, quod diſſolutam vitam agere, & tempus luxuria conſumere ignominioſum ſit, & a multis ſapientibus & honeſtis ethnicis damnatum; quod vetuſtæ leges *Romanæ* aleatores exilio & multis aliis ſeueris pœnis [t] multauerint; quod ludus animos hominum ad multa grandia & atrocia vitia inclinet, ad auaritiam videlicet, periurium, mendacium, exſecrandi ac iurandi adſiduitatem, iram ac odium, rixam & cædem, luxuriam & omnis generis intemperantiam: Nos vero vitium iſtud hoc loco tantum conſideramus, quatenus mali effectus, fraus ac conſumtio bonorum, ex eo exſiſtunt, quibus multæ pauperes familiæ deſtruuntur, ſub qua notione manifeſtum furtum eſt atque prædatio. Et vt iſtiuſmodi crimen antiquis temporibus per regulas eccleſiæ non clericis ſolum ſed & laicis interdicebatur. *Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus,* inquit vnus ex apoſtolicis canonibus [u], *aleæ & ebrietati deſeruiens, aut deſinat, aut certe damnetur.* Et proxime ſequens canon addit: *Subdiaconus, aut lector, aut cantor, ſimilia faciens, aut deſinat, aut communione priuetur. Similiter etiam laici.* Atque ita concilium *Illiberritanum* generatim omnes luſores a communione ſeparat. *Si quis* [x] *fidelis alea, id eſt, tabula luſerit, placuit eum abſtinere: Et ſi emendatus ceſſauerit, poſt annum poterit reconciliari.* ALBASPINAE-

(t) Vid. Taylor. duct. dubit. lib. IV. c. I. p. 776. (pag. 849. ſeqq. edit. Germanic. Brem. MDCCV.)

(u) Can. apoſtol. XLII. (al. XXXV.) Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, κύβοις σχολάζων καὶ μέθαις· ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω. Can. XLIII. ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, ὅμοια ποιῶν, ἢ παυσάσθω, ἢ ἀφοριζέσθω· ὡσαύτως ὁ λαϊκός.

(x) Concil. Illiberrit. c. LXXIX.

vs [*y*] de talis hunc canonem accipiendum eſſe putat, quibus ludere nefas viſum, quia effigies deorum gentilium pro numeris habuerint, iique inuocari ſoliti ſint, vt feliciſſimus eueniret iactus. Quod autem ſi ita eſt, grauior credo pœna illis, tamquam idololatris, ab hoc concilio inflicta fuiſſet. Vnde rationi conuenientius eſt ſtatuere, quod concilium luſum aleæ diſpendium temporis, iacturam & perniciem rei familiaris, atque apertam fraudis ac auaritiæ omniumque ante memoratorum flagitiorum portam eſſe crediderit; & ſub hac notione eos condemnarit, qui lucri & quæſtus faciendi, non animi laxandi cauſſa, ei ſe tradidiſſent. Vnde AMBROSIVS [*z*] lucrum, alea & teſſeris acquiſitum, haud melius quam furtum & extortam vſuram eſſe, homineſque, ludis iſtis ſe ſe dedentes, inter feras viuere atque verſari pronuntiat. Et IVSTINIANVS facta [*a*] lege ſanciebat, vt victus in aleæ luſu non poſſet conueniri: & ſi ſoluiſſet, haberet repetitionem tam ipſe, quam heredes eius aduerſus victorem & eius heredes, idque perpetuo & etiam poſt triginta annos. Quod ſi vel ipſe, vel eius heredes repetere neglexiſſent: liceret cuicumque volenti, & præcipue ciuitatis, in qua id factum, primati vel defenſori repetere & in opera ciuitatis id expendere. Et in ludis, qui permiſſi [*b*] erant, ditioribus ad ſingulos congreſſus aut vices non plus quam vnum aſſem ſeu numiſma deponere ac ludere, & ceteris longe minori pecunia, pro rei ſcilicet ſuæ familiaris ratione, permittebat. Atque hæc ſapientiſſima erat lex, reſpectu querelæ, quam facit HIERONYMVS [*c*], *Poſita*, inquiens,

(*y*) Albaſpin. in loc. De talis, ni fallor, canon accipiendus, quibus ludere nefas videbatur, quod ſpeciem quamdam idololatriæ committeret, qui eos iactaret: Deorum enim gentilium effigies pro numeris habebant, iique inuocabantur, vt feliciſſimus eueniret iactus. Suetonius in Auguſto: *quos tollebat vniuerſos, qui Venerem iecerat.*

(*z*) Ambroſ. de Tobia c. XI. tot.

(*a*) Cod. Iuſtin. lib. III. tit. XLIII. de aleatoribus leg. I. Ὅτι ὁ ἡττηθεὶς εἰς κότ-τον, ἐκ ἀπαιτεῖται· καὶ καταβαλὼν, ἀναλαμβάνει μετὰ διαδόχων ἀπὸ τοῦ νική-σαντος καὶ τῶν κληρονόμων αὐτοῦ διηνεκῶς, καὶ περὶ τριακονταετίας· Εἰ δὲ μὴ θέλωσιν ἀναλαβεῖν ὁ θέλων, καὶ μάλιστα ὁ τῆς πόλεως, ἐν ᾗ τοῦτο γέγονε, πα-τὴρ, ἢ ἔκδικος ἀπαιτεῖ, καὶ δαπανᾷ εἰς ἔργα τῆς πόλεως.

(*b*) Ibid. καὶ μὲν σφόδρα πλούσιοι νομίσματος ἑνὸς ἑκάστην σύνθεσιν παίζωσι· οἱ δὲ λοιποὶ πάνυ ἧττονος.

(*c*) Hieron. epiſt. XII. ad Gaudentium. Not. In *editione mea, quæ eſt Pariſ.*

dum luditur arca, ſtat pauper nudus atque eſuriens ante fores, Chriſtusque in paupere moritur. Quid? Quod ſæpenumero propria ipſorum caro ac ſanguis, familiæ & propinqui, in vna nocte tali ſtoliditate penitus deſtruantur. Et qualis quæſo pœna in illos poteſt exiſtimari iuſto grauior? *Si quis ſuis, & maxime domeſticis, non prouidet, fidem abnegauit, & eſt infideli deterior* (1 Tim. V, 8.). Et idcirco leges ciuiles & eccleſiaſticæ tam ſeueram ſententiam pronuntiant contra luſum teſſerarum ac aleæ, propter malos effectus, qui ex eo plerique oriuntur, ſi malo conſilio & fine ſuſcipiatur maliſque artibus continuetur, vt videlicet fraudi ac turpi lucro inſeruiat. Alioquin ludere γεροντικῶς, more ſenum, animi laxandi, non quæſtus faciendi cauſſa, eſt, quod viri ſapientes & honeſti ſemper fecerunt innocenter [*d*] ſine vlla ignominia & cenſura.

ATQVE ita diuerſas ſpecies furti ac rapinæ, quæ magnæ octaui præcepti transgreſſiones ſunt, ſpectauimus; vnde de eorum poſſumus iudicare errore, qui eccleſiæ diſciplinam capitalium criminum, idololatriæ, adulterii & homicidii, terminant punitione. Difficile enim erit, furtum ad aliquam ex hiſce denominationibus reducere, niſi omne furtum auaritiam, & auaritiam idololatriam eſſe ſtatuas. At vero latiore vocis idololatriæ acceptione, qua ſignificat affectibus ſuis magis deſeruire quam Deo, non tantum auaritia, ſed adulterium quoque & homicidium dici poteſt idololatria. Et tum omnia crimina ad vnum referri poterunt, & eccleſia non niſi vnum crimen ſub diuerſis idololatriæ ſpeciebus punire habet. Quod nullo pacto recte explanat eius diſciplinam, quæ idololatriam diſtinctum crimen facit contra diuinum præceptum in prima decalogi tabula, vti inobedientia in parentes, adulterium, homicidium & furtum peccata ſunt contra tabulam ſecundam; & ſecundum hunc ordinem in hac diſſertatione hucuſque illa conſiderauimus.

MDCXLIII. Ita *lego:* Auro parietes, auro laquearia, auro fulgent capita columnarum; & nudus atque eſuriens ante fores noſtras Chriſtus in paupere moritur. *Verba illa:* Poſita dum luditur arca, *ibi non inuenio.*

(*d*) Taylor. duct. dubitant. loc. cit. ſub litt. anteced. (t) pag. 504.

LIBRI

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT DECIMVM TERTIVM

DE GRANDIBVS CRIMINIBVS CONTRA PRAECEPTVM NONVM, FALSA ACCVSATIONE, LIBELLIS FAMOSIS, OBTRECTATIONE, CALVMNIA ET MALEDICENTIA, CONTVMELIA, ET INIVRIA, CETERIS.

§. I.

De falſo teſtimonio.

PRAECEPTI noni ſcopus eſt, vt alterius fama ab iniuria, quæ per falſos rumores, detrahendæ bonæ illius exiſtimationis cauſſa, infertur, ſarta tecta conſeruetur. Immittitur illa iniuria interdum publice per falſum teſtimonium contra alterum. Et tum addit calumniæ periurium, & nonnumquam furtum & homicidium. Neque enim ſolum eius famam, ſed fortunas, immo ipſam etiam vitam poteſt adficere, vti in cauſſa fecit *Nabothi*, qui lapidibus obrutus eſt, vt moreretur, ob falſam accuſationem, quod Deo maledixiſſet & regi. Atque ita *SERVATOR* noſter & multi diſcipulorum eius poſt ipſum per malitioſas ac falſas inimicorum ſuorum, iudæorum ac gentilium accuſationes iniuriam paſſi ſunt. Magnitudinem huius criminis in hiſce reſpectibus iam ſub diuerſis periurii, furti ac homicidii titulis oſtendimus: Hoc loco illud conſideramus tantum vt iniuriam, quæ hominum infertur exiſtimationi, quæ quum res ſit omnibus mortalibus cara & pretioſa, leges hoc diligentiſſime prouident & in eo maxime ſunt occupatæ, vt homines in quieta eius poſſeſſione tutos præſtent, puniantque omnes machinationes, quas alii ad deſtruendam eam commoliantur. AVLVS GELLIVS [a] narrat, pœnam falſi teſtimonii inter veteres *Romanos*, ex lege duodecim tabularum fuiſſe, vt, qui illud dixiſſet, e ſaxo *Tarpeio* deiiceretur: putatque,

(a) Gell. noct. Attic. lib. XX. c. I. An putas, Fauorine, ſi non illa etiam ex duodecim tabulis de teſtimoniis falſis pœna aboleuiſſet: Et ſi nunc quoque, vt antea, qui falſum teſtimonium dixiſſe conuictus eſſet, e ſaxo Tarpeio deiiceretur, mentituros fuiſſe pro teſtimonio tam multos quam videmus?

quod ſi pœna illa manſiſſet, reipublicæ *Romanæ* admodum profutura fuiſſet, dum iuſta ſua ſeueritate homines ab hoc crimine admittendo potuiſſet deterrere. Poſtea per legem ſic dictam *Remmiam* [*b*] falſis teſtibus ſiue calumniatoribus in fronte inurebatur τὸ K, qua nota kalumnia ſignificabatur. Vnde e contrario viros honeſtos *lex homines integræ frontis* [*c*] appellat. Lex iſta & pœna ſæpe memoratur *Romanis* ſcriptoribus, TVLLIO [*d*], PLINIO [*e*] & aliis [*f*]. Et quamquam lex chriſtiana eam aboleuit, vt illam cruis, & alias quaſdam; falſa tamen accuſatio & calumnia congruis pœnis, infamia, exilio, & per legem talionis eiuſdem mali, quod aliis intenderat falſus ac-

(*b*) Digeſt. lib. XLVIII. tit. XVI. ad ſenatusconſultum Turpilianum leg. I. §. II. Calumniatoribus pœna lege Remmia irrogatur.

(*c*) Digeſt. lib. XXII. tit. V. de teſtibus, leg. XIII. Teſtimonii fides, quod integræ frontis homo dixerit &c.

(*d*) Cic. orat. II. pro Roſcio. n. 55. Nemo noſtrum eſt, Eruci, quin ſciat, tibi inimicitias cum Sex. Roſcio nullas eſſe: vident omnes, qua de cauſſa huic inimicus venias: ſciunt huiuſce pecunia te adductum eſſe. Quid ergo eſt? ita tamen quæſtus te cupidum eſſe oportebat, vt horum exiſtimationem & legem Remmiam putares aliquid valere oportere. Num. 57. Sin autem ſic agetis, vt arguatis aliquem patrem occidiſſe, neque dicere poſſitis, aut quare, aut quomodo: aut tantummodo ſine ſuſpicione latrabitis: crura quidem vobis nemo ſuffringet, ſed ſi ego hoc bene noui, litteram illam, cui vos vſque eo inimici eſtis, vt etiam alias omnes oderitis, ita vehementer ad caput adfigent, vt poſtea neminem alium, niſi fortunas veſtras, accuſare poſſitis.

(*e*) Plin. panegyric. p. 106. (cap. XXXV. n. 3. p. 662. edit. Cellar. Lipſ. MDCC.) Neque, vt antea, exſanguem illam & ferream frontem nequidquam conuulnerandam præbeant punctis, & notas ſuas rideant; ſed ſpectent paria præmio damna, nec maiores ſpes, quam metus habeant, timeantque, quantum timebantur.

(*f*) Vid. Demſter. addit. ad Roſin. lib. IX. c. XVI. p. 1517. (lib. VIII. c. XXII. p. 1381. edit. Colon. MDCLXII.) *Lex de calumniatoribus*]. Item illa de calumniatoribus: Vt calumniatoribus pœna conſtituto iudicio imperetur: cuius meminit Cicero *pro Sext. Roſcio*, Papinianus *lib. XIII. de teſtibus*, *lib. I. c. I. ad ſenatusconſultum Turpilianum.* Hac autem lege calumniatori in fronte imprimebatur littera, qua indicabatur, calumniatum eum eſſe. Sic enim Cicero *pro Sext. Roſcio: Litteram illam &c.* Ceterum hanc legem, ſicut & ſuperiorem (Memmiam) quidam *Remmiam* appellant. Paulus Manutius autem *commentariis in orationem pro Sexto Roſcio*, ſuperiorem illam de reo euocando Memmiam: hanc ergo de calumniatoribus Remmiam dictam ſibi videri ſcribit.

cuſa-

cuſator, perpeſſione adhuc corrigebatur; quemadmodum e diverſis legibus [g] in vtraque codice apparet, maxime ex iis, quæ accuſatorem eamdem pœnam ſubire iubent, cui alterum falſa ſua accuſatione ſubiicere adlaborarit, ſi accuſationem non probauerit. Iam vidimus [*] legem *Valentiniani* ac *Gratiani*, quæ ſtatuit, quod, qui alterius famam, fortunas, vel caput in iudicium deuocauerit, ſcire debeat, ſibi impendere congruam pœnam, ſi, quod intenderit, non probauerit. Et quilibet accuſator vinculo adſtringebatur, quod lex *vinculum inſcriptionis* [*b*] vocat, ad ſubeundam pœnam talionis, ſi accuſatio-

(*g*) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXIX. de calumniatoribus leg. I. Non eſt ratio, qua manifeſti calumniatoris ſupplicium differatur: Nec enim patimur frequenter iterari, quæ conſiſtere prima actione non quiuerint, atque alienam innocentiam ſecuritatemque ſine crimine, damnabili ad petitionem terreri. Leg. II. Noſtris & parentum noſtrorum conſtitutionibus comprehenſum eſt, eos, qui accuſationem alienis nominibus præſumſiſſent, delatorum numero eſſe ducendos. Atque ideo calumnioſiſſimum caput & perſonam iudicio irritæ delationis infamem deportatio ſequatur: Quo poſt hac ſinguli vniuerſique cognoſcant, non licere in eo principum animos commouere, quod non poſſit oſtendi. Leg. III. Innocentes, ſub ſpecie falſæ criminationis, non patimur callidorum impugnatione ſubuerti: quæ ſi tentauerint, intelligant, ſibimet ſeueritatem legum pro commiſſis facinoribus incumbere.
Cod. Iuſtin. lib. IX. tit. XLVI. de calumniatoribus leg. VII. Non prius quemquam ſinceritas tua ad tuæ ſedis examen iubebit adduci, quam ſolemnibus ſatisfecerit, qui nititur fidem doloris adſerere: quum iuxta formam iuris antiqui ei, qui cœperit arguere, aut vindicta propoſita ſit, ſi vera detulerit: aut ſupplicium, ſi feſellerit. Leg. VIII. Noſtris & parentum &c. Leg. IX. Fallaciter incuſantibus, maxime poſt exhibitionem accuſati, nullius iuris color veluti deriuata excuſatione proficiat: non publica quidem abolitio, non priuata talibus proficiat ſubueniatque perſonis: non ſpecialis indulgentia, nec beneficium quidem eos generale ſubducat. Leg. X. Quiſquis crimen intendit, non impunitam ſore nouerit licentiam mentiendi: quum calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicii.

(*) Cap. XII. §. XV. ſub litt. (p) pag. 486.

(*b*) Cod. Theod. lib. IX. tit. I. de accuſationibus & inſcriptionibus, leg. IX. Non prius quemquam &c. vid. cod. Iuſtin. lib. IX. tit. XLVII. leg. VII. ſub litt. anteced. (g). Leg. XI. Nullus ſecundum iuris antiqui proſcriptum primum, quod intendere propoſuerit, exſequatur, niſi ſubeat *inſcriptionis vinculum*. cetera. Leg. XIV. Qui vel interneciui exerit actionem, vel crimen ſuſpectæ mortis intendit, non prius cuiuſcumque caput accuſatione pulſet, quam vinculo legis adſtrictus pari cœperit pœnæ condictione iurgare: Ita vt etiam ſeruos ſi quis crediderit accuſandos, non prius ad miſerorum tormenta veniatur, quam ſe accuſator *vinculo inſcriptionis* adſtrinxerit, cet. Leg.

nem contra alterum euincere non poſſet. Iſtiuſmodi cura adhibebatur a legibus ſæcularibus ad retardandas reprimendaſque delationes & falſas accuſationes, & ad tuendam famam & exiſtimationem hominum innocentium a malitioſis iſtiuſmodi periculoſorum aggreſſorum machinationibus. Neque leges eccleſiaſticæ minus ſeueræ erant in ſuo genere contra iſtiuſmodi offenſores. Falſus teſtis quacumque in cauſſa quinquennii pœnitentiæ per canonem quemdam concilii *Illiberritani* [i] ſubiiciendus erat. Et hoc quidem, ſi falſum teſtimonium non eſſet dictum in cauſſa mortis. Hoc enim in caſu, quum eſſet crimen homicidii, criminoſus a communione ad horam vſque mortis ſubmouendus erat, quemadmodum antea [*] oſtendimus, loquentes de homicidio. Concilia *Agathenſe* [k] & *Veneticum* generalem pœnitentiam iſtis offenſoribus denuntiant, ſine termini, ad quem continuari debeat eorum pœnitentia, ſignificatione, qui arbitrio relictus erat epiſcopi, cuius erat, de ſinceritate reſipiſcentiæ eorum iudicare. Concilium autem *Arelatenſe* primum [l] per omnem vitam eos pœnitere iubet: Et *Arelatenſe* ſecundum [m] eorum pœnam in tantum moderatur, vt epiſcopo de pœnitentia & ſatisfactione eorum definire permittat.

XIX. Accuſationis ordinem iam dudum legibus inſtitutum ſeruari iubemus: vt quicumque in diſcrimen capitis arceſſitur, non ſtatim reus, qui accuſari potuit, æſtimetur, ne ſubiectam innocentiam faciamus: ſed quiſquis ille eſt, qui crimen intendit, in iudicium veniat; nomen rei indicet; vinculum inſcriptionis accipiat; cuſtodiæ ſimilitudinem, habita tamen dignitatis æſtimatione, patiatur: nec impunitam fore nouerit licentiam mentiendi quum calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicii.

(i) Concil. Illiberrit. c. LXXIV. Falſus teſtis, prout crimen eſt, abſtinebit; ſi tamen non fuerit mortis, quod obiecit. Et ſi probauerit, quod diu tacuerit, biennii tempore abſtinebit. Si autem non probauerit in conuentu clericorum, placuit per quinquennium abſtinere.

(*) Cap. X. §. IX. & X. pag. 404. ſeq.

(k) Concil. Agath. c. XXXVII. Cenſemus, homicidas & falſos teſtes a communione eccleſiaſtica ſubmouendos, niſi pœnitentiæ ſatisfactione crimina admiſſa diluerint. Vid. conc. Veneticum in iiſdem verbis.

(l) Concil. Arelat. I. c. XIV. De his, qui falſo accuſant fratres ſuos, placuit, eos vſque ad exitum non communicare &c.

(m) Concil. Arelat. II. c. XXIV. Eos, qui falſa fratribus capitula obieciſſe conuicti fuerint, placuit, vſque ad exitum non communicare (ſicut magna ſynodus ante conſtituit) niſi digna ſatisfactione pœnituerint.

§. II.

§. II.

De libellis famoſis.

ALIA ratio inferendi hominum famæ ac exiſtimationi iniuriam, erat, quando falſi rumores clandeſtino ſpargebantur, quod leges vocant libellos famoſos. Hoc fiebat, ſi quis per libellum accuſationis, cui auctor nomen ſuum præponere dubitabat, deferretur. Tales libelli nihil habebant roboris in lege, ſed conſcindendi erant vel igni conſumendi; nec cuipiam eos legere, retinere aut diuulgare licebat, niſi famoſus eorum auctor haberi vellet. Imperatores chriſtiani nihil non agebant, vt omnes iſtiuſmodi nefarias machinationes de aliorum fama detrahendi retardarent reprimerentque, vt ex variis legibus *Conſtantini*, *Conſtantii*, *Valentiniani* & *Valentis*, *Theodoſii* & *Arcadii* in codice *Theodoſiano*, ſub titulo de *famoſis libellis*, videre eſt. Sufficiat earum vnam heic interponere, a *Valentiniano* [n] latam in hanc ſententiam: *Famoſorum infame eſt nomen libellorum. Ac ſi quis vel colligendos, vel legendos putauerit, ac non ſtatim chartas igni conſumſerit, ſciat, ſe capitali ſententia ſubiugandum.* Vnde facile ad iudicandum eſt, quam infames fuerint libellorum iſtorum auctores, quum ne quidem eos quis legere vel retinere impune potuerit, ſed debuerit metuere, ne iiſdem, quibus ſuſpecti eorum auctores, difficultatibus implicaretur. Lex eccleſiaſtica eos, qui iſtiuſmodi libellos compoſuiſſe vel diſſeminaſſe detecti fuerint, excommunicationi reddit obnoxios. Ita enim concilium *Illiberritanum* [o] canone quodam ſtatuit: *Si qui inuenti fuerint libellos famoſos in eccleſia ponere, anathematizentur.*

§. III.

De obtrectatione per arcanos & inſidioſos ſuſurros.

ALIA ſpecies violationis alienæ famæ erat, quæ per clandeſtinos ac inſidioſos ſuſurros obtrectatorum ac calumniatorum committebatur: quorum contra venenatas ac mordaces linguas AVGVSTINVS domeſticos ſuos ac familiares tueri ſtuduiſſe

(n) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXIV. de famoſis libellis, leg. VII.

(o) Concil. Illiberrit. c. LII.

duiſſe dicitur, poſitis in menſa ſua duobus hiſce verſiculis:

Quiſquis amat dictis abſentem rodere vitam,
Hanc menſam indignam nouerit eſſe ſibi.

Hoc fecit ideo, vt omnem conuiuam ab obtrectationibus ſeſe abſtinere debere admoneret. Et POSSIDIVS [p] cum huius regulæ adeo ſtudioſum fuiſſe narrat, vt quoſdam ſuos familiariſſimos coëpiſcopos, illius ſcripturæ oblitos & contra eam loquentes, tam aſpere aliquando reprehenderet commotus & diceret, aut delendos illos de menſa verſus, aut ſe de media refectione ad ſuum cubiculum ſurrecturum. Erat hoc diſciplina quædam priuata (ſimilis ei, qua *Monica Auguſtino* filio, *Manichæorum* erroribus adhuc adhærenti, priuilegium ſedendi ſecum ad menſam negabat) & commoda erat ratio impediendi omnem ſermonem maledicum & obtrectationem. Non autem inuenio, hoc crimen per generalem aliquam eccleſiæ regulam publicæ diſciplinæ fuiſſe ſubmiſſum. Cuius rei ratio eſſe poteſt, quod, vti obſeruat HIERONYMVS, vitium hoc adeo vniuerſale eſſet & epidemicum, vt publice illud emendari non videretur expedire. *Pauci admodum ſunt*, inquit ille [q], *qui huic vitio renuntient, raroque inuenies, qui ita vitam ſuam irreprehenſibilem exhibere velint, vt non libenter reprehendant alienam. Tantaque huius mali libido mentes hominum inuaſit, vt etiam qui procul ab aliis vitiis receſſerunt, in iſtud tamquam in extremum diaboli laqueum incidant.*

§. IV.

De calumnia & maledicentia, ſiue ſcurrilibus & mendacibus ſermonibus: Et de arcanorum proditione.

SI vero hæc obtrectatio aperte ad calumniam & maledicentiam erumperet, maxime ſi cum contumelioſis, acerbis, ignominioſis ac ſcurrilibus verbis coniuncta eſſet; tunc, vti res erat publici ſcandali, ita res publicæ diſciplinæ fiebat. PAVLVS enim apoſtolus maledicos in eorum numero collocat, qui nec ad hominum ſocietatem nec ad regnum Dei apti ſint. *Scripſi vobis*, inquit, *ne commiſceamini. Si is, qui frater nominatur inter vos, eſt ſcortator, aut auarus, aut idolis ſeruiens, aut*

(p) Poſſid. vit. Aug. c. XXII.
(q) Hieronym. epiſt. XIV. ad Celantiam.

MA-

MALEDICVS, aut ebrioſus, aut rapax: cum eiuſmodi ne cibum ſumatis. 1 Cor. V, 11. Et iterum: *Nolite errare: Neque ſcortatores, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque MALEDICI, neque rapaces regnum Dei poſſidebunt.* Quocirca eccleſia, hanc ſequens regulam, contumelioſam maledicentiam & ſcurrilitatem illis criminibus accenſebat, quæ cenſuram commererent eccleſiaſticam. Ita quidem, vt concilium *Agathenſe* [r] ſtatueret, clericum *ſcurrilem & verbis turpibus ioculatorem ab officio retrahendum.* Idem canon in concilio *Carthaginenſi* [s] quarto occurrit, cum aliis quibuſdam eiuſdem argumenti. *Clericus maledicus, [t] maxime in ſacerdotibus, cogatur ad poſtulandam veniam. Si noluerit, degradetur.* Item: *Clericus, qui adulationibus & proditionibus vacare deprehenditur, ab officio degradetur.* In hunc caſum vltimum de iniuria, quam quis alteri infert, temere & præter neceſſitatem illius diuulgando crimina, integrum ſermonem habet AVGVSTINVS [u], in quo inter alia ait: *Si ſolus noſti, quia peccauit in te, & eum vis coram omnibus arguere, non es correptor ſed proditor. Attendite, quemadmodum vir iuſtus Ioſeph, tanto flagitio, quod de vxore fuerat ſuſpicatus, tanta benignitate pepercit, antequam ſciret, vnde illa conceperat, quia grauidam ſenſerat, & ſe ad illam non acceſſiſſe nouerat. Reſtabat itaque certa adulterii ſuſpicio: & tamen, quia ipſe ſolus ſenſerat, ipſe ſolus ſciebat. Quid de illo ait euangelium: Ioſeph autem quum eſſet vir iuſtus & nollet eam diuulgare. Mariti dolor non vindictam quæſiuit. Voluit prodeſſe peccanti, non puniri peccantem.* Addit, epiſcopos [w] ita ſolere agere cum priuatorum criminum reis in eccleſia: *Nouit [x] neſcio quem homicidam epiſcopus, & alius illum nemo nouit. Ego volo illum publice corripere, at tu quæris inſcribere. Prorſus nec prodo, nec negligo: corripio in ſecreto: pono ante oculos Dei iudicium, terreo cruentam conſcien-*

(r) Concil. Agath. c. LXX. Clericum ſcurrilem & verbis turpibus ioculatorem ab officio retrahendum.
(s) Conc. Carth. IV. c. LX.
(t) Ibid. c. LVII.
(u) Ibid. can. LVI.
(w) Aug. ſerm. XVI. de verbis domini. tom. X. pag. 29. (pag. 71. edit. Baſil. MDLXIX.)
(x) Auguſtin. ibid.

tiam, perſuadeo pœnitentiam. Ita rurſus paulo poſt: *Sunt homines adulteri in domibus ſuis, in ſecreto peccant: aliquando produntur nobis ab vxoribus ſuis plerumque zelantibus, aliquando maritorum ſalutem quærentibus: nos non prodimus palam, ſed in ſecreto arguimus. Vbi contigit malum, ibi moriatur malum. Non tamen vulnus illud negligimus: ante omnia oſtendentes homini, in tali peccato conſtituto ſauciamque gerenti conſcientiam, illud vulnus eſſe mortiferum.* Ex hoc AVGVSTINI ſermone clare perſpicimus, eccleſiam priuata crimina non vocaſſe ſub publicam pœnitentiam, niſi reo conſentiente & id requirente: ſecus autem facere, magnum crimen fuiſſe in miniſtro eccleſiæ, eumque propter iſtiuſmodi auſum pro arcanorum proditore & tali homine habitum fuiſſe, qui minus neceſſariam ignominiam & ſcandalum intuliſſet fratribus ſuis.

§. V.
De mendacio. Quatenus hoc hominem diſciplinæ eccleſiaſticæ ſubiecerit.

HVCVSQVE diſciplina eccleſiaſtica omnia contumelioſa & pernicioſa perſequebatur mendacia. Sunt autem alia quædam mendacii genera, vt mendacium officioſum, quæ etſi in ſe & natura ſua culpam & vitium habent, cenſuris tamen eccleſiaſticis non adeo ſeuere adficiebantur. TERTVLLIANVS [y] recenſens delicta leuiora, quæ non publica pœnitentia in eccleſia emendentur, mendacium, verecundia aut neceſſitate dictum, inter ea refert. Et ORIGENES [z] mendacium in illis etiam dicit inueniri, qui videantur proficere in eccleſia. Sunt quidem, qui mendacium officioſum defendunt, vt non ſolum innoxium ac licitum, ſed in nonnullis etiam caſibus vtile ac neceſſarium. Verbi cauſſa, ſi cuius innocentis vita

(y) Tertull. de pudicit. c. XIX. Sunt quædam delicta quotidianæ incurſionis, quibus omnes ſumus obiecti. Cui enim non accidet, aut iraſci inique, & vltra ſolis occaſum, aut & manum immittere, aut facile maledicere, aut temere iurare, aut fidem pacti deſtruere, aut *verecundia* aut *neceſſitate mentiri.* &c.

(z) Orig. tract. VI. in Matth. p. 60. (p. 33. m. edit. Pariſ. MDCIII.) cit. cap. III. §. XIV. ſub litt. (y) pag. 180.

con-

conſeruanda ſit, rectius mendacium dici putant, quam eum prodi occidendum. At enim vero AVGVSTINVS etiam contra iſtiuſmodi officioſum mendacium diſputat, illudque culpabile & vitioſum eſſe oſtendit; arguens, nec innocentem prodendum, nec ad ſeruandum eum mentiendum, ſed potius cum propriæ vitæ periculo aperte declarandum, nos nec mentiri eius cauſſa velle, nec ipſum prodere. Rarum iſtiuſmodi fortitudinis exemplum dat in epiſcopo quodam *Tegaſtenſis* eccleſiæ, qui *Firmus* nomine, firmior voluntate fuerit. *Quum ab eo*, inquit [*a*], *quæreretur homo iuſſu imperatoris per apparitores ab eo miſſos, quem ad ſe fugientem diligentia, quanta poterat, occultabat, reſpondit quærentibus, nec mentiri ſe poſſe, nec hominem prodere, paſſusque multa tormenta corporis (nondum enim erant imperatores chriſtiani) permanſit in ſententia. Deinde ad imperatorem ductus, vſque adeo mirabilis apparuit, vt ipſi homini, quem ſeruabat, indulgentiam ſine vlla difficulate impetraret.* Singulare hoc animi celſitatis ac magnitudinis exemplum erat, vitæ potius periculum ſubire, quam ad alium ab interitu ſeruandum mentiri. Sed diſciplina eccleſiaſtica non eo vſque progrediebatur, vt hominem ad hunc veracitatis gradum contendere ſub pœna excommunicationis compelleret. Satis erat, veritatem & ſinceritatem vbique vrgere, & punire falſitatem ac perfidiam in omnibus manifeſtæ malitiæ exemplis. Aliis autem in caſibus non erat opprobrio diſciplinæ eccleſiaſticæ, ſi quod dignius venia mendacium ſine grauiſſima animaduerſione toleraret, quoad illud non foueret ac approbaret, ſed vt minorem aliquam tranſgreſſionem vniverſaliter improbaret. Quam in ſententiam AVGVSTINVS alio loco [*b*] ita ediſſerit: *Duo ſunt omnino genera mendaciorum, in quibus non eſt magna culpa: ſed tamen non ſunt ſine culpa, quum aut iocamur, aut, vt proximis proſimus, mentimur.* In hoc poſteriore caſu verum exiſtimat occultari poſſe ſilentio, neque tamen oportere dici falſum aut mendacium: hoc enim cum perfecti-

(*a*) Aug. de mendacio ad Conſentium c. XIII. Firmus nomine, firmior voluntate &c.

(*b*) Auguſt. in pſalm. V. p. 11. (p. 27. edit. Baſil. MDLXIX.)

one hominis chriſtiani non poſſe conſiſtere. *Aliud eſt*, inquit [*c*], *mentiri*, *aliud eſt verum occultare. Si quidem aliud eſt falſum dicere*, *aliud verum tacere: vt ſi quis forte vel ad iſtam viſibilem mortem non vult hominem prodere*, *paratus eſſe debet verum occultare*, *non falſum dicere: vt neque prodat*, *neque mentiatur*, *neque occidat animam ſuam pro corpore alterius.* Vt hæc perfectionem oſtendunt chriſtianæ morum doctrinæ, ita non minus mitigationem acrimoniæ oſtendunt in diſciplina eccleſiaſtica, reſpectu iſtiuſmodi mendaciorum officioſorum, quæ ab hominibus in extraordinario quodam caritatis caſu extorquebantur; quæ res licet peccatum non penitus excuſaret, in tantum tamen illud faciebat tolerabile, vt non incurreret publicæ diſciplinæ ſeueritatem, ſed in peccatorum leuiorum cenſu haberetur, quæ via ordinaria maiores eccleſiæ cenſuras non incurrebant.

In reliquis caſibus omnibus, vti mendacium malos & pernicioſos habebat effectus, pro peccatorum, quæ illud comitabantur, puniebatur proportione. Quemadmodum iam vidimus in conſideratione falſi teſtimonii, famoſorum libellorum, calumniæ & maledicentiæ. Et ſi quam fraudem vel ambiguitatem in rebus religionis inuolueret, puniebatur vt apoſtaſia vel periurium, vti ſupra vidimus, quando de libellaticis [*] ſumus loquuti, qui religionem ſuam vel ſcripto abnegabant, vel libellum ſecuritatis a magiſtratibus redimebant, vt a ſacrificandi neceſſitate immunes eſſent, & qui amentes ſe ſimulabant, vt perſecutionem euaderent. Quod vtrumque genus eccleſia damnabat vt idololatras, & reos proditæ per diſſimulationem & timiditatem religionis. *Priſcillianiſtæ* itidem male audiebant hoc nomine & ob deteſtandum vocum ambiguarum vſum. Diſcipulos enim ſuos hanc abiectam diſſimulandi malaſque ſuas actiones mendacio & periurio occultandi artem docebant [*d*]; dantes eis hoc monitum, tamquam re-

(*c*) Auguſt. ibid. Vid. concil. Tolet. VIII. c. II. (tom. VI. concil. p. 403. d).
(*) Cap. IV. §. VII. & VIII.
(*d*) Aug. de hæreſ. c. LXX. Propter occultandas autem contaminationes & turpitudines ſuas habent in ſuis dogmatis & hæc verba: Iura, periura, ſecretum prodere noli.

gu-

gulam quamdam in caſibus periculoſis: *Iura, periura, ſecretum prodere noli.* Quanto maiore laude & commendatione digna eſt regula hac in re ab ipſo gentili ſatyrico [*e*] data, quæ aureis litteris ſcribi meretur:

- - - *Ambigua ſi quando citabere teſtis*
Incertaque rei, Phalaris licet imperet, vt ſis
Falſus, & admoto dictet periuria tauro;
Summum crede nefas, animam præferre pudori,
Et propter vitam viuendi perdere cauſſas.

Per cauſſas viuendi intelligit probitatem, integritatem & bonam conſcientiam, quem in finem homines naſcuntur & in mundum per diuinam prouidentiam mittuntur. Hæc regula ſæpe inculcatur a gentilibus morum magiſtris MARCO ANTONINO, EPICTETO, SENECA & PLVTARCHO: Quæ res chriſtianis maiorem adferebat cauſſam ei inſiſtendi, & crimina periurii & falſitatis ſeueriſſimis eccleſiæ cenſuris multandi, ſi quem eorum reum eſſe clare demonſtrare poſſent. Si non poſſent, diuina plerumque ſe ſe interponebat prouidentia, & eiuſmodi periurum detegebat in eumque memorabili quadam vindicta animaduertebat. Qua de re, præter exemplum *Ananiæ* & *Sapphiræ* in ſcripturis, aliud notatu dignum exemplum in EVSEBIO [*f*] occurrit, de malis tribus hominibus, qui in falſam accuſationem *Narciſſi* epiſcopi *Hieroſolymitani* conſpirarant, diris ſe ſe ipſi deuouendo, quibus eos diuina prouidentia vltus eſt; de quo quum ſupra [*] plenius ediſſeruimus, hoc loco nihil amplius dicimus.

(*e*) Iuuenal. ſatyr. VIII. v. 80. ſeq.
(*f*) Euſeb. lib. VI. c. IX. vid. cap. VII. §. VIII. ſub litt. (x).
(*) Pag. 369.

Digitized by Google

LIBRI DECIMI SEXTI
CAPVT DECIMVM QVARTVM
DE GRANDIBVS PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM DECIMVM, INVIDIA, AVARITIA, CETERIS.

§. I.
Num inuidia ſiue liuor hominem diſciplinæ eccleſiaſticæ ſubiecerit.

NON niſi pauca in antiqua diſciplina eccleſiæ occurrunt, de peccatis contra hoc præceptum obſeruanda: quia, licet eorum quædam grandia eſſent crimina, tamen iſtiuſmodi erant, vt potiſſimum in interna animi corruptione conſiſterent: nec eccleſia de eis iudicare poterat ante, quam in externis quibuſdam actionibus ipſa ſe ſe proderent. Inuidia huiuſmodi crimen erat. Semper pro diabolico & primæ magnitudinis peccato habebatur. Enim vero ante, quam hominem publicæ pœnitentiæ ſubiicere poſſet, interna mentis amaritudo externa quadam & in oculos incurrente actione ſe ſe prodere debebat. Hoc ſenſu CHRYSOSTOMVS [a] intelligendus eſt, quando inuidum non minus quam fornicatorem a cœtu fidelium exterminandum eſſe dicit, ne contagione & veneno exempli ſui alios inficiat. Hoc eſt, ſi inuidia in vllis malis effectibus, qui naturaliter ex ea proficiſcuntur, ſeſe prodat & in detrimentum hominum vel religionis aperte tendat. Nam, obſeruante CYPRIANO [b], „Late patet zeli (ſiue liuo„ris) multiplex & fœcunda pernicies. Radix eſt malorum o„mnium, fons cladium, ſeminarium delictorum, materia cul„parum. Inde odium ſurgit, animoſitas inde procedit. Aua„ritiam zelus inflammat; dum quis ſuo non poteſt eſſe con-

(a) Chryſoſt. homil. XLI. in Matth. p. 333. (p. 466. edit. Francof.) *ὥσπερ τῷ πεπορνευκότι οὐ θέμις εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, οὕτως οὐδὲ τῷ βασκαίνοντι, καὶ πολλῷ μᾶλλον τούτῳ ἢ ἐκείνῳ. Quemadmodum fornicatori nefas eſt, eccleſiam ingredi, ſic inuido quoque, immo vero multo magis inuidus quam fornicator a cœtu fidelium exterminandus eſt.*

(b) Cyprian. de zelo & liuore p. 223. (p. 154. edit. Amſtelod. MDCCV.)

„tentus, videns alterum ditiorem. Ambitionem zelus exci-
„tat; dum cernit quis alium in honoribus auctiorem: zelo ex-
„cæcante ſenſus noſtros, atque in ditionem ſuam mentis arca-
„na redigente, Dei timor ſpernitur, magiſterium Chriſti negli-
„gitur, iudicii dies non prouidetur. Inflat ſuperbia, exacer-
„bat ſæuitia, perfidia præuaricatur, impatientia concutit, fu-
„rit diſcordia, ira ferueſcit; nec ſe iam poteſt cohibere, vel
„regere, qui factus eſt poteſtatis alienæ. Hinc dominicæ pa-
„cis vinculum rumpitur, hinc caritas fraterna violatur, hinc
„adulteratur veritas, vnitas ſcinditur, ad hæreſes atque ad
„ſchiſmata proſilitur; dum obtrectatur ſacerdotibus, dum epi-
„ſcopis inuidetur, quum quis aut queritur non ſe potius ordi-
„natum, aut dedignatur alterum ferre præpoſitum„. Quando inuidia vllos huiuſmodi effectus producebat, tum ſub publicæ diſciplinæ cognitionem reuocabatur; non quatenus erat interna mentis corruptela, ſed quatenus externa quadam & vitioſa ſeſe prodebat actione, aperta videlicet diſſenſione, vel hæreſi, vel ſchiſmate, vel vnitatis ac pacis eccleſiaſticæ vel ciuilis violatione. Quæ crimina quum cenſuræ eccleſiaſticæ ſubiacerent, quatenus inuidia eorum vlli admixta erat, eatenus publica eccleſiæ diſciplina punienda dici poterat, non alia ratione, eo quod idonea cauſſa deeſſet ac fundamentum, ad quæſtionem in illam ex more iuridico exercendam. Verumtamen hæc amara radix nihilo minus crebras eccleſiæ occaſiones dabat in aliis ſpeciebus ipſam puniendi; quum eſſet eiuſmodi peccatum, quod ſe ſe continere aut diu occultare non poterat, vtpote numeroſo aliorum vitiorum comitatu ſtipatum, ſecundum obſeruationem a CYPRIANO„ & longe ante a *S. Iacobo* apoſtolo factam; *Vbi enim inuidia eſt & rixa, ibi inquieta vita & omne opus prauum.*

§. II.

De ſuperbia, ambitione & arrogantia.

IDEM de ſuperbia, ambitione & arrogantia obſeruandum eſt. Sunt hæc grandia peccata in natura ſua; Quum autem interna ſint & ſpiritualia peccata in ſuo genere, diſciplina eccleſiaſtica obſeruare ea non poterat, niſi in externis qui-

bus-

Digitized by Google

buſdam enormibus & vitioſis actionibus ſe ſe proderent. Vt quum ſuperbia homines ageret ad maledicendum Deo aut opprimendum alios; quum ambitio & arrogantia homines redderet factioſos & turbulentos in eccleſia, eosque in apertam hæreſin vel ſchiſma incitaret: tum quidem opportunum erat eccleſiæ tempus, ſpiritualem ſtringendi gladium ſuisque cenſuris in eorum emendationem vtendi. Ita ſuperbiam vidimus *Andronici* correctam a *Syneſio* epiſcopo *Ptolemadis* [c], quum in apertam contumeliam in *CHRISTVM* erupiſſet. Atque ita hæretici & ſchiſmatici meritam & debitam pœnam ſibi conſtitutam ſemper inueniebant, quando eorum ambitio & turbulentum ingenium eo vſque procederet, vt fidem & vnitatem eccleſiæ aperte diſſoluerent. Tum vero ſuperbia potius puniebatur in aliis ſpeciebus peccati; tamquam blaſphemiæ, hæreſis vel ſchiſmatis crimen, quorum cenſuram ſi cognoſcere lector voluerit, ad priores huius libri partes reſpiciat, oportet.

§. III.
De auaritia.

EADEM obſeruatio de auaritia quoque facienda eſt, quæ alia ſpecies trium cupiditatum eſt, quæ in mundo dominantur, & ſunt cupiditas carnis, libido oculorum & ſuperbia vitæ. Auaritia, quæ oculorum libido eſt, grande ſemper peccatum coram Deo eſt; quum ſit, vti apoſtolo vocatur, idololatria & malorum omnium radix; etiam quum mente ſolum concipitur, hominem creatori ſuo faciens odioſum. Quum vero Deus non ſpectet, quod ſpectare ſolet homo, Deus enim ſpectat, quod eſt in animo: itaque antequam auaritia hominem diſciplinæ eccleſiaſticæ ſubiicere poſſet, manifeſto quodam iniuſtitiæ actu, furto, oppreſſione vel fraude ipſa ſe prodere debebat, ſub qua ſpecie, nec vlla ratione alia, iudicio & cenſuræ eccleſiæ obnoxia erat. Et hoc eſt, quod obſeruat GREGORIVS NYSSENVS [d], quod ex omnibus auaritiæ ad-

(c) Syneſ. epiſt. LVIII. Vid. cap. II. §. VI. litt. (o) p. 80. & §. VIII. litt. (y) pag. 84.

(d) Nyſſen. epiſt. ad Letoium. μόνην τὴν κλοπὴν, τὴν τυμβωρυχίαν, καὶ τὴν ἱε-

fecti-

fectionibus nulla expietur publica pœnitentia, niſi furtum & ſepulcrorum effoſſio, hoc eſt, talia auaritiæ exempla, quæ ipſa ſe ſe manifeſtent externis quibuſdam & in oculos incurrentibus malis actionibus.

§. IV.

De carnalibus voluptatibus.

IDEM ſtatuendum eſt de voluptatibus carnalibus, & peccatis impudicitiæ. Quamtumuis malæ cogitationes & conſilia animi vitioſa ſint coram Deo in genere: *Iniquitatem enim ſi ſpectaſſem in corde meo: non audiret dominus.* (Pſ. LXVI, 18.) Et licet in ſpecie, *Quicumque adſpicit mulierem, vt eam concupiſcat, iam adulterauerit eam in corde ſuo* (Matth. VI, 28.); id tamen non cadebat ſub diſciplinæ eccleſiaſticæ animaduerſionem: quia eccleſia non iudicat de ſecretis cogitationibus, ſed tantum de externis & viſibilibus actionibus, quæ ſcandalum non minus dant, quam in ſe habent vitium. Vnde antea [*] ex concilio *Neocæſarcenſi* [e] obſeruauimus, quod nemo fuerit excommunicandus propter peccata ſolum meditata & cogitata. *Si quis*, inquit canon, *propoſuerit concupiſcere mulierem ad dormiendum cum ipſa, eius autem deſiderium ad opus non venerit, videtur eſſe a gratia liberatus.* Adeoque licet coram Deo culpa teneretur, eccleſia tamen excommunicationis cenſuram ei non infligebat, quia diſciplina eius non ad priuatas hominum cogitationes, ſed tantum ad externas eorum actiones ſpectabat. Atque ita res ſe habebat cum omnibus peccatis, contra hoc duntaxat præceptum admiſſis. Puniri poterant ſub aliis peccati ſpeciebus, non autem quatenus peccata erant in animo ſolum admiſſa, quia de talibus in foro humano iudicari non poterat.

ροσυλίαν, πάθος νομίζομεν, διὰ τὸ ὅτως ἐκ τῆς τῶν πατέρων ἀκολεθίας τὴν παράδοσιν ἡμῖν περὶ τέτων γενέϑαι. Solum furtum & ſepulcrorum effoſſionem & ſacrilegium, vitia cenſemus: quod ex patrum ſucceſſione hæc nobis traditio de iis relicta eſt.

(*) Cap. III. §. XVII. pag.

(e) Conc. Neocæſar. c. IV. *Ἐὰν πρόϑηταί τις ἐπιθυμῆσαι γυναικὸς, συγκαθευδῆσαι μετ᾽ αὐτῆς, μὴ ἔλθῃ δὲ εἰς ἔργον αὐτῦ ἡ ἐνθύμησις, φαίνεται ὅτι ὑπὸ τῆς χάριτος ἐῤῥύσθη.*

DIVERSAS iam officiorum ac tranſgreſſionum ſpecies ſpectauimus in illiſque vidimus, quam late diſciplina eccleſiæ patuerit. Ex quibus apparet, non ſolum tria illa grandia peccata, idololatriam, adulterium & homicidium diſciplinæ eccleſiaſticæ ſubiacuiſſe, ſed reliqua etiam crimina, quæ publicam offenſionem haberent & nomine venirent magnarum tranſgreſſionum. Atque eatenus diſciplina eccleſiæ ad omnes omnino perſonas ſpectauit. Fuerunt autem quædam pœnæ clericis delinquentibus propriæ ac peculiares, quæ quum materia ſint peculiaris diſquiſitionis, faciemus eas ſequentis libri argumentum.

A01 1469326

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google